

تصویر ابو عبد الرحمن الکردي

# پیاوان و نافرەتانی

صَلَّى اللّٰهُ  
عَلَيْهِ  
وَسَلَّمَ

## دەوری پێخە مەهر

نووسینی

سەعد یوسف ابو عزیز

وەرگیرانی

تارا حەمە سەید حەمە کریم

منتدى اقرأ الثقافي

[www.iqra.ahlamontada.com](http://www.iqra.ahlamontada.com)

# پیاوان و ئافرہ تانی

## دہوری

### پیغہ مہر ( ﷺ )

نامادہ کردنی : سعد یوسف ابو عزیز

پیشہ کی : ماموستا حسن ایوب

وہرگیرائی : مافناس تارا حمہ سعید حمہ کریم

۱۴۳۰ ہجری - ۲۰۰۹ زائینی

# لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ مُحَمَّدٌ عَبْدُهُ وَرَسُولُهُ

ناوی کتیب : " پیاوان و نافرہ تانی دہوری پیغہ مہر (ﷺ) "

نووسینی : سعد یوسف ابو عزیز

وہرگیرانی : مافناس تارا حمہ سعید حمہ کریم

دیزاینی ناوہ وہ : سرمد

دیزاینی بہرگ : سیف

شوینی چاپ : چاپخانہ ی دپی نوی

نمارہی سپاردن : ( ۱۸۶۷ ) ی سالی ( ۲۰۰۹ ) ی و ہزارہتی پوشتنبیری پییدراوہ

سافی بلا و کردنہ وہی پارینراوہ بو خواہنہ کہی



## به ناوی خوای به خشنده ی میهره بان

پیشه کی وهرگیر:

ئه ی ئهوانه ی له پۆژگاری ئه مپۆماندا ویل و سه ره گهردانن و هاوه لئکی هه ق نیه دهستان بگریت و ریگی پزگاری و خوشبهختی تان نیشان بدات ..  
 بو من و بو ئیوهش نزیکترین هاوه ل .. پۆشنترین چرای ریگا و دلسۆزترین برا .. و راستگۆترین نامۆژگاریکهر .. و شیاوترین پیشهنگ ههر ئه و یارانه ی نازیزمانن ( ﷺ ) که پهیمانی فیداکاری خویمان به کاملترین شیوه نیشانی میژوودا ئهوان له لوتکه دا بوون له ئاکاری جوان و بی وینه له پیاده کردنی واتا و مه بهسته کانی شه ریعت له خویندا بهرا دهیه ک بو هندی که س بهرا کردنی مهحاله ..

به لام نایا بو ئهوانهش مهحاله که راستگۆیانه دهیانه وی سهر مه شقیکیان هه بی له ههر لایه نیک له لایه نه کانی ژیاندا ، له خوشه ویستی خوا و پیغه مبه ره که ی ( ﷺ ) ، له خوشویستنی زانست و تهقه لادان بو ی ، له مهیدانی گیانفیدای و خۆنه ویستی و پشت به خوا بهستن و له سه رجهم واتا جوانه کانی تری ژیاندا ..

ههر بهو ئامانجه و به هیوای ئاوێته بوون له گه ل ئه و چاخه زیڕینه دا هه ولما به وهرگیرانی ئه م کتێبه به نرخه به ره مه می ک زیاد که م بو کتێبخانه ی کوردی و به ئومیدی ئه وه ی بتوانین بیانکهینه چاوساغ و پیشه پره ومان و شوینی پی ئه وان بگرین له ئامانج و ههنگاوه کانماندا و له په ره وهرگاری مه زنیش داواکارم بیکاته تویشوویه ک بو قیامهت " آمین "

" وَاللَّهُ مِنْ وَرَاءِ الْقُصْدِ "

وهرگیر

## بەناوى خاى بەخشندەى مېھربان

سەرەتايەك

بە پىننوسى: مامۇستا حسن ايوب

سوپاس و ستايش بۇ خاى جىھانيان ، تەۋەككول بەۋە و پشت بەستىم ھەر بەۋە زاتىيە . شايتە دىدەم لە سىرتاك و تەنھايى خودا و شايتە دىدەم كە بى ھاۋتاۋ ھاۋدەمە و ھەموو كاروبارەكانى ھەردو جىھان لە دەستى ئەۋ دايە ..

ۋە شايتە دىدەم كە ( محمد ﷺ ) بەندە و نىردراۋ و خۇشەۋىستى خوايە و ھەلگىرى ئالاي ستايشە لە پۇژى پەسلاندا . دروود و سەلامى پەروەردگار لە سەر پىغەمبەر و ئەھل و يارانى و شۆيىنكەۋتوانى بە چاكە لە ھەموو ھال و لە ھەموو كاتىكدا . ۋە پاشان ...

براى بەرپىزمان ( سەئىد يوسىف ئەبو عزيز ) لەناۋ برايان و ھاۋەلانىدا بە كەسىكى باش ناسراۋە ، ھەرۋەك خاۋەنى رېيازىكى دروستە و پىداگرە لەسەر شۆيىنكەۋتەنى سوننەت و دىزايەتى كردنى بىدعە ، چەند بتوانىت ھەۋلى پىشكەشكردنى سوود و خەير و رېنموۋنى دەدات بۇ ھەموو مۇسلمانىك .

ۋە ئەمە ماۋىيەكە بەردەۋام پەرتوۋكى سوودمەند ئاسانكراۋ پىشكەش دەكات . جا ھەندى لەۋ پەرتوۋكانە لىكۆلىنەۋە و لەسەر نووسىنى ھەندى پەرتوۋكى ترە كە كەسانى دىكە دايانناۋ ھەلساۋە بە دەرھىنانى ئەۋ فەرموۋدەنى كە لەۋ پەرتوۋكانەدا دەرھىنانىان بۇ نەكراۋە ، بىرىكى تىران لە كۆشش و كۆ كىرەۋە و دانانى خۇيەتى ، كۆتا پەرتوكىشى ئەمەيە كە لەبەردەستاندايە بەناوى " پياۋان و ئافرىقانىيى كۆتەنەۋەنىيى لە دورى پىغەمبەردا ﷺ " .

ھەلساۋە بە ھەلپىزاردنى سەد كەسايەتى لە ھاۋەلانى بەرپىزى پىغەمبەر ( ﷺ ) و ئەۋ فەرموۋدە و چىرۆك ( رىۋايەت ) و پوۋدوانەى كۆ كىرەۋەتەۋە كە بەشدارى يان لە دەرخستى ئەم كەسايەتى يانەدا كىرەۋە كە دواى پىغەمبەران و نىردراۋانى خوا لە مېژۋى مۇقايەتيدا نىمۇنەيان نى يە ، ھەرۋەك ئىين مەسعود خوا لى ى پازى بىت دەلىت : " ھەر لە نىۋەندى لىكۆلىنەۋەنى ئەم كەسايەتى يانەدا ئەۋ پەشت و ئاكارانە

## به ناوی خوای به خشنده ی میهره بان

سهره تایهك

به پینووسی: ماموستا حسن ایوب

سوپاس و ستایش بۆ خوای جیهانیان ، تهوهككولم بهوه و پشت بهستم هه بهی زاتهیه . شایهتی ددهم له سهرتاك و ته نهایی خودا و شایهتی ددهم كه بی هاوتاو هاوده مه و هه موو كاروباره كانی ههردوو جیهان له دهستی ئهو دایه ..

وه شایهتی ددهم كه ( محمد ﷺ ) بهنده و نیردراو و خوشهویستی خوایه و هه لگری ئالای ستایشه له پوژی پهسلاندا . دروود و سهلامی پهروهر دگار له سهه پیغه مبههر و ئههل و یارانی و شوینكهوتوانی به چاكه له هه موو حال و له هه موو كاتیكدا . وه پاشان ...

برای بهرێزمان ( سهعید یوسف ئه بو عزیز ) له ناو برایان و هاوه لانیدا به كه سیکی باش ناسراوه ، ههروهك خاوهنی پرێبازیکی دروسته و پیداگره له سهه شوینكهوتنی سوننهت و دزایهتی كردنی بیدعه ، چه ند بتوانیت ههولی پیشكهشكردنی سوود و خهیر و رینموونی ده دات بۆ هه موو موسلمانیک .

وه ئه مه ماوهیه كه بهردهوام پهرتووکی سوودمه ند ئاسانكراو پیشكهش دهكات . جا هه ندی لهو پهرتووكانه لیكۆلینه وه و له سهه نووسینی هه ندی پهرتووکی تره كه كهسانی دیکه دایان ناو هه لساوه به دهرهینانی ئهو فره موودانه ی كه لهو پهرتووكانه دا دهرهینانیان بۆ نهكراوه ، بریکی تریان له كۆشش و كۆ كردنه وه و دانانی خۆیه تی ، كۆتا پهرتوکیشی ئه مهیه كه له بهردهستاندایه به ناوی " پیاوان و ئافره تانیکی نمونه یی له دهویری پیغه مبهردا ﷺ " .

هه لساوه به هه لبراردنی سهه كه سایه تی له هاوه لانی بهرێزی پیغه مبههر ( ﷺ ) و ئهو فره مووده و چیرۆك ( ریوايه ت ) و پرووداوانه ی كۆ كردوه ته وه كه به شداری یان له دهرخستنی ئه م كه سایه تی یانه دا كردوه كه دوا ی پیغه مبههران و نیردراوانی خوا له میژووی مرو قایه تیدا نمونه یان نی یه ، ههروهك ئهین مه سهود خوا لی ی پازی بیست ده لیت : " هه ره له نیوه ندی لیكۆلینه وه ی ئه م كه سایه تی یانه دا ئهو په وشت و ئاكارانه

ئاشکرا دەبن که پێیان رازابوونەوه و هەر بهو هۆیه شهوه بوو بوونه باشتترین ئوممەت له میژووی مرقایه تیدا " .

ههروهها ههموو ئەم پایه بهرزى و چاکه و رهوشتانەى لەم هاوه لانهدا ههبوون و باسکراون به لگهن له سهر ئهوهى ئهوه هاوه لانهش که ناویان نه براوه له سهر هه مان پێباز و رهوشت و خو پارێزی و باومر و تهقوا بوون ، ههروهها به هه مان شیوه پا بهند بوون به هه موو ئایه تهکانی قورئانی پیرۆز ، وه به هه موو ئاکاریکی گهوره و بچوک که له پیغه مبهری خوا وه ( ﷺ ) فیڕی بووبیتن .

ئیمهش له لای خو مانهوه هیوادارین خواى گهوره یارمه تی ئەم دانهره به پێزه بدات تا وه کو له سهر ژماره یه کی زیاتر له هاوه لانی ئهوه پیغه مبهره ئازیزه ( ﷺ ) بنوسیت ، خوا یار و یاوهری بیت بو ئه وه ی زیاتر سوود به ئیسلام بگه یه نیت و ئیسلام زیاتر پێیان به هیز و به تینتر بیت .

آمین ..

حسن ایوب

## به ناوی خوای به خشنده ی میهره بان

" له نیو دهستی ئهم پەرتووکه دا "

سوپاس و ستایش بۆ پەروەدگاری ھەردوو جیھان ، وە درود و سەلام لەسەر ئەو کەسە ی وەك پەحمەت نیراوە بۆ مرقایەتی ، گەورەمان محمد ﷺ و لەسەر ئەھل و یارە پاک و چاکەکانی و لەسەر شۆنکەوتووانیان بە چاکە تا پۆژی پەسلان .

دواتر ... بێ گومان نووسین لەسەر میژووی ئیسلام و بژار کردنی ڕاویەکانی و سۆراخ کردنی کەلتوری ئیسلامی کاریکی ئاسان نیه ، ھەروەك ڕووبەر و پوونەو لەگەڵ ئەو جیاوازی و ناتەبایی یانە ی لە نیوان ھاوہلە بەرێزەکاندا ڕووی داوہ پێویستی بە زانیاری یەکی پتەو و یژە یەکی بەھێز ھە ی بەو پنیە ی کە چەندین زیادە ی زیاندەری خراوەتە سەر کە ڕوونیی ژبانی تێک داوہ و ئەدەبی خراپ کردووە و لە پلەو پایە ی زانیان و پێشەنگانی ھیناوەتە خوارووە و بەمەش ھەندێ ھەرجی و پەرجی فریودراون و ڕینگای تێگە یشتنیان ون کردووە و لە ڕێی راست لایاندووە و باوہ ڕیان بەم ساختە گومانوای یانە ھیناوە . ئەمە و " خانە ی - ئەلھەجری تایبەت بەکەلتور " بە نیازی ئەو ی وینە یەکی ڕاستە قینە لە ژبانی ھاوہلە ن بە پیاو و ئافەرەتەوہ نیشان بەدات وەك بەشداری کردنێک لە بلاو کردنەوہ ی ھۆشیاری ڕاست و دروست و تێگە یشتنێکی ڕوون بۆ ئەم دینە و شۆنکەوتووانی ، داوای لێ کردم ھەلەسم بە دانان و ڕیکخستنی ئەم پەرتووکه " رجال و نساء حول الرسول ﷺ "

منیش لەبەر ئەو ی ھەستم بە گرانی و سەختی ئەم سپاردە یە و ئەو ڕەپرەسیاریتی یە گەورە یە کرد لە ئاستیدا ، ھەر زوو پەنام بەردە لای خوای گەورە و داوای یارمەتیم لێ کرد و ئەو پەری توانام خستە کار بۆ ساغکردنەوہ ی ڕیوایەتەکان .. وە ھیشتا خۆم بە بێ دەسەلات و بێ دەرھەتە دادەنیم لە ئاست بابەتە کەدا ، بەلام ئەو ھەندەم بەسە کە ھەولێ خۆم بۆ داوہ ، بێ گومان کە مالبیش ھەر بۆ خوا یە : بە ئەو پەری دانیاییم لە وتە ی شاعیر کە دەلیت - :

سیتی اخط بعدي في الكتاب      و تبلى اليدي في التراب  
فيا ليت الذي يقرأ كتابي      دعالي باخلاص من الحساب  
" له کو تاییدا ، تەنھا خوا ئاگای لەمە بەستە کانه .

سعد يوسف محمود ابو عزيز      نووسیویەتی

- واتە : پاش خۆم نووسینە کەم لە پەراوہ کەدا دەمینیتەوہ      وە دەستم لەمار خاك و خۆلدا تیادەجیت  
سا خۆزگە ئەو ی نووسینە کەم دەخوینیتەوہ      دوعای ئەو ی بۆ دەکردم لە لێرسینەوہ رزکارم بیت

## × "چاکه و فه زئی هاوه لآن ره زای خوايان لی بیت"

به روه ردگار ده فه رموویت :-

﴿وَالسَّابِقُونَ السَّابِقُونَ مِنَ الْمُهَاجِرِينَ وَالْأَنْصَارِ وَالَّذِينَ اتَّبَعُوهُمْ بِإِحْسَانٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمْ وَرَضُوا عَنْهُ وَأَعَدَّ لَهُمْ جَنَّاتٍ تَجْرِي تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا أَبَدًا ذَلِكَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ﴾ سورة التوبة آية ۱۰۰ .

واتاکه ی : خوای گه وره له وانیه که پیشکه وتن و یه کهم کهس بوون له نیسلام بوون و خزمه تکردنی نیسلامدا له کاروانی کۆچهران و پشتیوانان و ئه وانیه بهرێک و پیکی پیشیانکه وتوون ، رازی بووه ئه وانیش له و رازی بوون ، باخه کانی به هه شتی بو ئاماده کردوون چهندها پروبار به بهردهم کۆشکه کانی و بهرێر درهخته کانییدا دمورات ، به نه مری و هه میشه یی تیایدا ده مینه وه ئه و سهر ئه نجامه سهر که وتنیک زۆر گه وره یه .

(تیبینی: بو مانای ئایه ته پیروژه کان پشتم به ته فسیری ئاسانی - بورهان محمد

امین - به ستووه . وهرگێڕ)

پیغه مبهری خواش ﷺ فه رموویه تی : ( إِنْ اللَّهُ تَبَارَكَ وَتَعَالَى اخْتَارَ وَ اخْتَارَ لِي اصْحَابًا فَعَجَلَ لِي مِنْهُمْ زُرَّاءَ وَ أَنْصَارًا ، فَمِنْ سِيْهِمْ فَعَلِيهِ لَعْنَةُ اللَّهِ وَ الْمَلَائِكَةِ وَ النَّاسِ اَجْمَعِينَ ، لَا يَقْبَلُ مِنْهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ صَرْفٌ وَ لَا عَدْلٌ )<sup>۱</sup> .

واته : خوای په رومردگار منی هه لێژاردووه ، وه هاوه لانیکی بو من هه لێژاردووه که له ناویاندا هه ندیکیان بو کردووم به وهریز و پشتیوان و خزم و کهس ، له بهر ئه وه هه ر کهسی جنیویان پی بدات ئه وه نفره تی خوا و فریشته کان و هه موو خه لکی له سه ره و له رۆژی قیامه تدا هه یج په رستشیک لی وهرناگیریت ، نه ئه وه ی فه رز و گه ره ک کراوه و نه ئه وه یش سونه ت و خو نزیك کردنه وه یه له خوا ) .

هه روه ها له ئه بو موسای ئه شعهری یه وه ( ره زای خوای لی بیت ) پیغه مبهر (ﷺ)

فه رموویه تی : ( النجوم أمانة للسماء ، فإذا ذهب النجوم آتی اسماء ماتوعد ، و أنا أمانة لأصحابي فإذا ذهب آتی أصحابي مايوعدون ، و أصحابي أمانة لأمتي ، فإذا ذهب أصحابي ، آتی أمتي مايوعدون )<sup>۲</sup> .

<sup>۱</sup> - حاکم ربوایه تی کردووه ، ده لیت : نیسانده کی دروسته و نه ییش هه مان رای هه یه ( ۶۲۳ / ۳ ) .

<sup>۲</sup> - صحیح مسلم .

واته : نهستیره کان نارامی به ناسمان دبه خشن ، خو نه گهر نهستیره کان له ناوچوون و نه مان ، نهوا نه وادهیهی بو ناسمان دانراوه دیتهدی <sup>۱</sup> ، وه من نارامی به هاوه لآنم دبه خشم ، هر کاتی پویشتم و به لیکای خوا گه یشتم نهوا نه وادهیهی به هاوه لآنم دراوه دیتهدی <sup>۲</sup> وه هاوه لآنم مایه هی هیمنی و نارامین بو نوممه ته که م و به نه مان و وه فاتی نهوان نهوا وادهیهی بو نوممه ته که م دانراوه دیتهدی ) .

وه پیغمبر ﷺ فرموویه تی : ( تزلون بخیر مادام فیکم من رأی و صاحبی ، والله لاتزلون بخیر مادام فیکم من رأی من رأی و صاحب من صاحبی ) <sup>۳</sup> .

واته : هیشتا له خیر و چاکه دان ماده م له ناوتاندا که سانیك هه بن که منیان بینوه و هاوه لآیه تی یان کردووم ، سویند به خوا له خیر و چاکه دان ماده م که سانیك له ناوتاندا هه بی چاویان به که سانیك که وتوو که چاویان به من که وتبی و هاوه لآیه تی که سانیکیان کردبی که هاوه لآنی من بوون ) .

ئیبو مه سعود ( رهزای خوی لی بیت ) فرموویه تی : ( خوی تهعالا سهیری دلی بهنده کانی کرد ، بینی دلی محمد ﷺ ) باشتیرینی دلکه کانه ، له بهر نهوه هلی برارد بو خوی و په یامه کانی خوی پیدا نارد ، پاشان له دلی بهنده کانی پوانی ، بینی دلی هاوه لآن باشتیرینی دلکه کانه ، بویه کردنی به وه زیر و دهسته راستی پیغمبره که هی ﷺ تاوه کوله پیناو نایینه کهیدا بجهنگن . هر بویه نهوه ی موسلمانان به باشی بزانه ، نهوه لای خودایش باشه ، وه هر شتی موسلمانان به خراپی بزانه نهوه لای خوداش هر خراپه ) <sup>۴</sup> .

<sup>۱</sup> - واته : ههتا نهستیره کان بینهوه ناسمانیش دهمینهتهوه ، هر کاتی نهستیره کان هه لوهرین و له جی ی خویان نه مان نهوا ناسمانیش دهقیلیشت و درز دینیت .

<sup>۲</sup> - واته من له فیتنه و هه لگه رانهوه و جیاوازی دلکه کان دوریان دهخه مهوه .

<sup>۳</sup> - فرمودی ( حسن ) د : ئیبو نهبی شهیه له وانیهی کوری نهسقه مهوه ریوایه تی کردووه . له ( روضة المعین ) ی ( العدوی ) په ره ( ۹۰ ) وهر کیراوه .

<sup>۴</sup> - احمد و بزار و طبرانی له ( الکبیر ) دا ریوایه تیان کردووه و پیاوانی جی متمانه . الجمع ( ۱۷۷/۱ ) .



همروه ها عبدالله کوپی عمر ( پرمزای خویان لی بیت ) فرمویه تی :  
 ( همرکسی له نیوه ویستی پیگایهک بو خوی هه لبرتری تا بیگریته بهر نهوا با  
 پیگای نهوانه بگریته بهر که وه فاتیان کردوه ، نهوانه هاوه لانی ( محمد ن ﷺ ) باشتین  
 کهسی نه مئومه تن ، خیر مهندترینی دلکانن ، زاناترینیانن و که مترینیانن له وهی له  
 خو بگوپین . نهوانه که سانیکن خوی پرموردگار بو هاوه لایه تی پیغه مبر کهسی ( ﷺ ) و  
 گهیاندنی ناینه کهسی هه لی بژاردوون ، ده نیوش په وشت و پیگای نهوان هه لبرگن ،  
 چونکه نهوان هاوپپی پیغه مبر ( ﷺ ) بوون له سهر پیگای راست سویند به خوی  
 پرموردگاری که عبه )<sup>۱</sup>

وه له ( نهبی راکه ) وه فرمویه تی : ( له گهل عه لی ( پرمزای خوی لی بیت ) نویژی  
 به یانیم کرد ، کاتی پووی له لای راست و مرگی پراو سهلامی دایه وه وهک نهوهی پمیشان  
 بیت ، مایه وه تاوه کو خوردای له دیواری مزگه وته که وه هیندهی پمیک بهرن بووه وه نهو  
 جادوو رکات نویژی تری کرد<sup>۲</sup> . پاشان ( نهبی راکه ) دهستی دا به ده ستدا ( وهک  
 نه سه فیك ) وتی : سویند به خوا هاوه لانی ( محمد م ﷺ ) ناوا بیینی که چی له م پوژگار ه دا  
 هیچ شتیك نابینم وهک نهوان بیت . نهوانه کاتی پوژیان ده کرده وه هه لبرکاو و سهر قژ  
 توژای و گژ بوون ، له نیوان چاوه کانیاندا نیشانه یه که ههر وهک چوکی بز هه بوو<sup>۳</sup> ،  
 بهرده وام تا به یانی خریکی پهرستش و کرنوش بردن بوون و نهو به یان ده کرد له نیوان  
 نیوچه وان و پییه کانیاندا ( مه به ست هه لسانه وه و دانیشتن و کرنوش بردنی نویژه )  
 کاتیکیش پوژیان لی هه لدهات و یادی خویان ده کرد سهریان ده جولاند و راست و  
 چه بیان پی ده کرد له بهر زویری ملکه چی یان ( خشوع ) ههروهک جووله ی دره خته کان له

<sup>۱</sup> - نه بی نعیم له ( الحلیه ) ( ۳۰۵/۱ ) دا رپوایه تی کردوه .

<sup>۲</sup> - له فرموده دا هاتوه : ( من صلی الصبح فی جماعه ، ثم قعد یذکر الله حتی تطلع الشمس ، ثم صلی رکعتین ، کانت له کأجر حجة و عمرة ، تامة تامة تامة ) . فرموده ی هه سه نه له صحیحه کانی ترمزی ( ۴۸۰ )  
 وهرگیراوه ، ماناکه ی : ههر کهس نویژی به یانی به جماعه ت کرد و دانیشتن و خزی به یادی خواوه خریک کرد تا  
 خوژه لاتن ، پاشان دوو رکات نویژی کرد ، نهوه پاداشتی وهک نهوه به حه جیک و عه مره یه کی نه نجام دابی ،  
 به ته واری ، به ته واری ، به ته واری )

<sup>۳</sup> - جوژیکه له مبر و مالاتی توکن ، مه به ست نهوه یه شوینه واری سوچده بردن به نیو چاوانیانه وه دیاره .

پوڅی ره شه بادا ، چاوه کانیان بهرده وام فرمیسکی دهرشت تاوه کو جله کانیان ته پ ده بوو ، سویند به خوا ئه لی ی ئه م خه لکه <sup>۱</sup> بی ناگا بوون . پاشان هه لسا و دواى ئه وه نه بینرا پی بکه نیټ و همر خه مبار بوو تاوه کو ئین مه لجه می دوزمنی خواى له دین دهرچوو (کوشتی) <sup>۲</sup> .

همروه ها پیشهوا حسه نی به صری ستایشی هاوه لان بهم جوړه دهکات : -  
پیشهوا رحمه تی خواى لی بیټ ده لیټ : سویند به خوا به چه ندین که سایه تی گه شتووم و هاوه لایه تی چه ندانیانم کردوه ، نه مده بینى هرگیز به هیچ شتیکی دنیا که به ره و پوویان ده هات خوشحال بن ، و هرگیز به هیچ شتیکی دیایى خه فه تیان نه ده خوارد گهر پشته له وان بکر دایه . خوشیه کانی دنیا له م خوله که متر بوو له لایان . هه یان بوو په نجا سال دهریا ، له ماوه ی ئه م په نجا ساله له ته مه نه یدا بهرگیکی هه لگیروى نه بوو ، وه هیچ سینی یه خوراکیکی ( قدر ) یکی بو داننه را وه هیچ شتیکی له نیوان خوی و زه ویدا دروست نه کرد بوو <sup>۳</sup> همروه که هیچ کاتیکی فهرمانی نه کرد بوو خوار دنیکی له مالیدا دروست بکری کاتیکیش شه و داده هات خهریکی ( قیام اللیل ) بوون و بهرده وام سوجه دیان دهربرد . فرمیسکه کانیان به پومه تیاندا ده هاته خواره وه و خهریکی موناجاتی خواى خویان بوون تا گهر دنیان نازاد بکات ... کاتی چاکه یه کیان ده کرد به بهرده وام سوپاسی خوايان له سهر ده کرد و داواى قبول کردنیان لی ده کرد ، کاتیکیش خراپه یه کیان نه انجام بدایه زور خه فه تباری ده کردن و داواى لیخوشبوونیان له خوا ده کرد .. ئه وان بهرده وام له سهر ئه و رییه بوون سویند بی به خوا ئه وان ته نها به داواى لیخوشبوون و پارانه وه له خواى خویان پرزگار و نازاد بوون ، ئیوه ش ئیستا له دهر فه تیکی کورت و کرده وه یه کی پاریزراو و هه لگیراودان . سویند بی به په روهردگار مردن و له گهر دنتاندا و ناگریش له نیو ده ستاندا یه ، ده ی هه موو کاتیکی چاومرپی قهزا

<sup>۱</sup> - مه بهستی نه و هاورییانه یه تی که له و رژه دا له دوايمره نوییان ده کرد .

<sup>۲</sup> - ئین نه بی دنیا و ته بو نعیم له ( الحلیة ) ۸ / ۶ و ( البدایة و النهایة ) ۱ / ۷۶ دهره نیانان بز کردوه .

<sup>۳</sup> - مه بهستی نه وه یه هرگیز په یوه نندیه کی له گه ل زه ویدا دروست نه ته کرد وای لی بکات په یوه مست بی پییه وه ، به لکو وه ک ریوارتیکی بوو . ( ودرکیر )

و پریری خوی گهره بن )<sup>۱</sup> . نهوانه هاوه لانی پیغمبه بوون (ﷺ) ، جا کی هیه ئاستی باومری به پلهی باومر و ئیمانی نهوان بگات و خوی بدات له دلسوزی نهوان بو ئاینه کهیان ، نهوانه کهسانیک بوون که : -

" کاتی خه لکی له پوی دمهوهی دنیا ی دهرانی نهوان سهیری ناو کرۆکی دنیا یان ده کرد ، کاتی خه لکی سهیری ئیستای دنیا یان ده کرد ، نهوان سهیری داها توویان ده کرد ، بویه له هه شتیکی دنیا یی که ترسی نهویان لی هه بویه عهیداریان بگات له دلیاندا دهیانمراند و نهوهی دهیانزانی وازیان لی دینی ، وازیان لی دههینا تاوه کو زوری و کهمی دنیا لایان وه که بو و باسی دنیا یان له لا وه شتیکی گوزمراو و تیپه بو و بو . دنیا له لای نهوان گوزمرا بو و پویشتبوو هه رگیز به دوایدا نه نه گهران تا تازه که نهوه وه له دل و دهرونیاندا مرد بو ، زیندوویان نه ده کردهوه ، به لکو دهیانرماند و ئاخیره تیان پی بیا ده کرد ، وه دهیانفرۆشت و به نرخه کهی شتیکیان پی کپی که بویان دهمینینه وه و به سه ناچیت ، نهوان کهسانیک بوون ، دنیا یان رهفر کرد بو ، هه نهوانیش له دنیا دا ئاسوده بوون . خوی خویان خوش دهویست حه زیان به یاد کردنی بو ، داوی پووناکی نهویان ده کرد ، هه بهی دنیا یان پووناک ده کردهوه . هه والیکی سهه سوپه نهیریان هیه ، هه وه که هه والی سهه سوپه نهیریان له لایه : - " قورئان " به نهوان هه لسهیه وه هه وه که نهوان به قورئان هه لسه بو نهوه ، وه نهوان زمانحالی قورئان بوون ، هه وه که به قورئان ده که وتنه ئاخاوتن . له پی نهوانه وه بهرنامه ی خوا به خه لکی گهیه نرا و هه به قورئان و بهرنامه ی خوا رهفتاریان ده کرد له پال نهو به هه وه خه لاتهی به دهستیان هیئا بو ، وه پیی گهیشتبوو چاو له داوی هیچ به هه ریه کی تر نه بوون ، ئارامی یان ته نه له وتکا و خواسته ی خویاندا ده دیه وه ، ترسیشیان ته نه له وه دا ده دیه وه که خویان لیی لاده دا و ئاگاداری بوون<sup>۲</sup> - که سزای خویه - "

" نهوان به لگهی خودان به سهه خه لکه وه ، کراسی نوری دره وشاوه ی له خوشه ویستی خوی به بالادا کردوون و ئالای پینمونی بو دریه پیدان له سهه بهرنامه کهی

<sup>۱</sup> - کتبی ( الزهد ) حسن بصری لاهری ۳۰ / ۳۱ . چاپی دار الحدیث .

<sup>۲</sup> - برهانه : " حلیه الاولیاء ( ۱ / ۱۰ )

بۆ بهرز کردوونه تهوه ، سهبر و ئارامیی پێداون لهسهر لانه دان لهو پێیه ، وه به چاودیری کردنیان جهسته یانی پاک کردووه تهوه ، ههروهك به خوشه ویستی خۆی پازاندوونه تهوه ، پاشان له تفاقى غهیب و دنیای شاراوهدی به دهله كانیان سپاردووه تا پابه ند بیته به درێژه پیدانی ئهو خوشه ویستی یه . خه مه كانیان بۆ لای ئهو بهرز کردووه تهوه و چاوه كانیان به چاوی غهیب پرویان لهو زاته یه ، لهسهر قاپیی بینایی له نزیکی زاتی خۆی نیشته جیی کردوون لهسهر دانیشه گه كانی پزیشه كانی ئه هلی مه عریفه تی داینشتاندوون .

یاساغی جنیودان به هاوه لآن (رمزای خویان لی بی) : -

پیغمه مبه ری خوا (ﷺ) فره موویه تی : ( لاتسوا اصحابي ، فلو أن احدكم اتفق مثل أحد ذهباً ، ما بلغ أحدهم ولا نصفه )<sup>١</sup> .

واته : جنیو به هاو لآنم مه دن ، خو ئه گه ره یه کی له ئیوه هینده ی کیوی ئوحد زیڕ ببه خشی ناگات به مشتیک له وهی ئه وان یان هه تا نیوهی ئه وه .

وه فره موویه تی : إذا ذكرأ صحابي فأمسكوا و اذا ذكر النجوم فأمسكوا ، و اذا ذكر القدر فأمسكوا )<sup>٢</sup> .

واته : کاتی باسی هاوه لآنم کرا پارێز بکه ن ( زمانتان بپارێزن ) ، وه کاتی باسی ئه سه تیره کان کرا پارێز بکه ن وه کاتی باسی قه ده ره و چاره نووس کرا پارێز بکه ن .

ههروه ها ئیمامی زه هه بی " ره حمه تی خوی لی بیت " فره موویه تی : " هه ره که سی پاما له کاروبار و سیره ی ژیا نی هاوه لآن و شوینه واریان له ژیا نی پیغمه مبه ری خوا (ﷺ) و پاش وه فاتیشی ، بی گومان ئه وه که سه له چاکی و فره لی ئه وان تی ده کات ، هه ره له پیشپرکی کردنیان به ره و باوه ر هینان و رو به رو بوونه وه ی بی باوه ران و بلا و کردنه وه ی ئایین و نی شاندا نی ره مز و بۆ نه ئیسه لاسی یه کان و بهرز پاگرتنی فره مووده کان خوی په ره مر دگا ر و پیغمه مبه ره که ی (ﷺ) ، تا دیته سه ره فیڕ کردنی خه لک به ئه ره ک و سو ننه ته شه رع ی یه کان ئه گه ره ئه وان نه بو و نا یه نه بنجینه یه ک ( ئه صلیک ) و نه لقنیک له م ئاینه به

<sup>١</sup> - صحیح بوخاری و موسلم .

<sup>٢</sup> - ته به رانی به ئیسه اندیک ی باش ریه یه تی کردووه . له ( العراقي في تخرج احاديث الاحياء ) ( ١ / ٦٣ ) وه ره که زا وه .

ئیمه نه ده گه یشت <sup>۱</sup> . وه له ئهرك و سوننه تهكان نه ئهركیكمان دهزانی و نه سوننه تیك و هیچ شتیكمان له فرموده و ههوالهكان نه دهزانی .

له بهر ئه وه ههركهس تانهیهکیان ئی بدات یان جنیویان پی بدات ئه وه له دین ده رچوو و <sup>۲</sup> ، له میلله تی موسولمانان چوو ته ده ری ، له بهر ئه وه ی تانه لیدان له وه وه سه رچاوه ده گری که ئه وه کهسه باوه ری به خراپه یان هیه و بق و قینیکی له دلیدا بویان شار دووه ته وه و نوکلی دهکات له وستایش و چاکانه و له وخوشه ویستی یه که خوی پیرو ده گار له قورئاندا ده باره یان باسی کردووه ، چونکه ئهوان باشتین نمونه ن بۆ نیشان دانی ئه م دینه و باشتین هوکار و وه سیله ن بۆ گه یاندنی هه ر بویه تانه دان له هوکاری هه ر شتی تانه دانه له بنچینه و ئه صلی ئه وشته وه به سووک پوانین له گه یه نه ر سووک پوانینه له گه یه نراو . ئه مهش ئاشکرایه بۆ هه ر کهسی تیفکری و له دوو پرووی بی دینی و بی باوه ری دوو بی <sup>۳</sup> .

خوشک و برای خوینهرم .. پاش ئه م سه ره تا پیروزی که وه ک بیر خسته وه یه ک پیشکه شمان کرد " لمن کان له قلب أو ألقى السمع وهو شهيد " ( ق : ۳۷ ) .

ههنگاوی خیرا هه لده گرین تا له لاپه رهکانی داهاتوو دا به لیقای باشتین سه دهکان شادیین و له کاروباریان ئاگاداریین و له ژانیان شت فیڕ بین و له نیو میژووی راسته قینه ی ژانیاندا له گه لیاندا بین . ئاخه ئه وانه چه ند ئاکاریکی دیار و نیشانه ی پرونیان هیه که خاوه ن هۆش و پیاوچاکان بۆ شوینکه وتنیان راده کیشن و شه هیدان پیغه مبه ران پی ی شادمان و خوشحال ده بن و تامه زووی پلو پایه یان ده کن .

" پیاوانیکی باوه ردار و ئافره تانیکی باوه ردار ، خودا سه رزه وی به ئه وان ده پاریزی . ناخی ده روون و پرووی ناوه وه یان وه ک پرووی ده ره وه یانه ، به لکو پرووتره .

<sup>۱</sup> - هه ر له بهر ئه مه یه دوو ژمنا نیسیلام رشوی تیره کانیان کردووته هاوه لان بۆ تانه لیدان و که مکرد نه وه ی پله و پایه یان خوداش خۆی ئاگاداری کرده وه کانیانه و به سه بویان .

<sup>۲</sup> - جا خۆزکه ناحهزان و نه ک نه انسانی سه رده م له مه ده گه یشتن و خۆ پاریزی یان ده کرد به رامبه ر هاوه لانی پیغه مبه ره کیان ( ﷺ ) .

<sup>۳</sup> - په رتووی ( الکبائر ) ی زه مه بی لاپه ره ( ۲۷۶ ) کوناھی که ورده ی جیئودان به هاوه لان ( ره زای خویان لی

نهیڤی یان وهك ئاشکرایان وایه ، بهلكو جواتره ، هیمه تیان له لای ئهستیڤه کاندایه و بهرزتیش لهوانه سهراپای زهوی خوشیانی دهویت و فریشته کانی ئاسمان پییان دلخۆشن ... داوا له خوای گهوره دهکهین سهركهوتوو مان بکات بۆ شوینکهوتنیان و بمانخاته یهکی له شوینکهوتوانیان<sup>۱</sup> .

"خوای تهعالاش ههر خۆی ئاگاداری مه بهسته کانه و ههر ئهو پێ نیشاندهره "

---

<sup>۱</sup> - صید الخاطر .. لایهڤه ( ۱۶ - ۱۷ ) .

## م بہ شس بہ کم

" پیاوانیک لہ دھوری پیغہ مبرس خوا ( ﷺ ) "

" ۱- نہ بو بہ کرس صدیق "

نہ بو بہ کرس کی یہ ؟

عبداللہ ی کوری نہبی قوحافہیہ ، لہ ( مرہ ) \* دا بہ پیغہ مبرس خوا ( ﷺ ) دہگات  
۱ . وہ مصعبی کوری زویئر دہلئت : ( ٹومہت لہ سمر ٹوہ پیٹ ہاتون کہ ناوی -  
صدیق " راستپہروہ " ی لی بنین ۲ . وہ لہ عائیشہ ی دایکی ٹیماندارانہوہ ( ﷺ )  
فہرموویہ تی : - " ہندی لہ بی باومران ہاتنہ لای نہبی بہکر و پییان ون : چ وہ لامیکت  
ہمیہ بو ٹم ہاوپریہت ؟ بانگہشہ ی ٹوہ ٹہکات کہ گواہیہ ٹہمشہ و پھوی ( بیت المقدس )  
ی پی کراوہ . ٹہویش فہرمووی : ( ٹہو وای گوت ؟ ) وتیان : بہ لی ، فہرمووی : ( راست  
دہلئت ، وہ من پھوام بہ دورتر لہوہش ہمیہ مادام لہ پیغہ مبرس خوا وہ ( ﷺ ) بیت ،  
باومرم ہمیہ بہ ہوالی ٹاسمان لہ بہیانیان و ٹیواراندا لہ پیغہ مبرس موہ ( ﷺ ) لہبر  
نہوہ ناوٹرا بہ ( صدیق ) ۳

## " ہاتنہ دنیای "

پیشہوا ٹہبو بہکر ( ﷺ ) دوو سال و چہند مانگیٹ پاش لہ دایک بوونی حہزرتی  
محمد ( ﷺ ) لہ دایک بووہ .

ٹیمامی نووی ( پہحمہتی خوی لی بیت ) دہلئت : " لہ سہردہمی نہفامیدا ( پیش  
ٹیسلام ) یہکی بووہ لہ سہرکردہکانی قورہیش و ٹہہلی پراویٹڑ و تہکیریان . وہ لہ

\* بارانی ہوزیکہ لہ قورہیش ٹہویش ( مرہی کوری کعبی کوری لوٹی کوری غالبی کوری فہری کوری مالکی  
کوری نضی . ( معجم الصحاح ) ی جوجہری .

۱ - ( تاریخ الخلفاء ) ی ( سیوطی ) لاپہرہ ( ۲۷ ) بہ دہستکاری یہوہ .

۲ - ( و تہذیب الأسماء و اللغات ) ی نووی ( ۲ / ۱۸۱ ) .

۳ - ٹیسنادہکدی باشہ . حاکم لہ ( المستدرک ) کٹراویہ تیہرہ ( سیوطی ) دہلئت : ٹہ ( تاریخ الخلفاء ) لاپہرہ (

۲۹ ) وہرکیراودہ .



ناویاندا که سیکی خوشه ویست بووه و له هه موویان شارمزا تره بووه له کاروباره کانیاندا . کاتیکیش ئیسلام هات هه لی بژارد به سهر هه موو شتیکیدا و به کامترین شیوه باره شی به ئیسلامدا کرد ) .

### " راسایی ئه بو به کر له پیتش ئیسلامدا "

عائیشه ( ﷺ ) ده لیت : ( سویند به خوا ئه بو به کر هه رگیز شیعیی نه وتوو نه له سهرده می نه فامیدا نه له پاش هاتنی ئیسلامدا ، وه هاوپی له گه ل ( عوسمان ) له جاهلیه تدا وازیان له مه شروب خواردن هیئا )<sup>۱</sup> . هه ر عائشه ( ﷺ ) فهرموویه تی : " ئه بو به کر له نه فامیدا مه شروبی له خوئی حهرام کرد بوو<sup>۲</sup> .

### " ئیسلام بوونی "

له ئه بی سه عیدی خدری یه وه ( رهحمه تی خوی لی بیت ) فهرموویه تی : ئه بو به کر وتی : ئایا کی وه ک من مافی جینشینایه تی هیه ؟ مه گه ر من یه که م که س نه بووم موسلمان بووم ، ( مه گه ر خاوه نی فلانه و فلان هه لویست نه بووم ) .<sup>۳</sup> ئیمامی سیوطی ده لیت : وا گو تراوه یه که مین که س موسلمان بووه ( علی ) بووه ، وه وتراوه یشه که خدیجه بووه وه زانیان یه که ده نگن له سهر ئه وه ی یه که مین که س له پیاواندا موسلمان بوو . ئه بو به کر بووه و له نافرده تانیشدا خدیجه و له منالان و که م ته مه نه کاندایه علی بوو . یه که مین که سیش باسی ئه م کۆمه له ی ( جمع ) ی کردوو پیشه وا ئه بو حنیفه بووه ، رهحمه تی خوی لی بیت .<sup>۴</sup>

<sup>۱</sup> - به ئیسنادیکی صحیح ئینو عسا کر رپوایه تی کردوو ، سیوطی ده لیت : ئیسناده کی دروسته . ( تاریخ الخلفاء ) لایره ۳۲ .

<sup>۲</sup> - ئیسناده کی باشه . ئه بو نعیم به ئیسنادیکی باش دهرهینانی بو کردوو . سیوطی هه مان شتی وتوو . ( هه مان سه رچاوه )

<sup>۳</sup> - فهرمودی صحیح له صحیحی سونه ته کانی ترموزی ( ۲۸۹۸ ) وه رکراوه .

<sup>۴</sup> - تاریخ الخلفاء ( لا ۳۴ ) .

## "چاکه کانی"

فهل و چاکه کانی " صدیق " (ﷺ) نهونده زۆرن له ژماره نایهن ، ئیمه ههروه مانه ی لی باس دهکهن :-

۱ - فرموده ی خوی پهروهردگار : ﴿ تَانِي اثْنَيْنِ إِذْ هُمَا فِي الْغَارِ إِذْ يَقُولُ لِصَاحِبِهِ لَا تَحْزَنْ إِنَّ اللَّهَ مَعَنَا ﴾ سورة التوبة آیه " ۴۰ " .<sup>۱</sup>

وه له ئه بوبهكر خۆیه وه (ﷺ) دهلیت : ( كَاتِيْ لَهُ نَشْكُهُوت بُووین به پیغمبره ی خوا (ﷺ) مم وت : خو ئه گهر سهیری ژیر پی ی خویان بکهن ده مان بینن ، ئه ویش فرمودی : " گومانن چی یه ئه ی ئه بو بهكر به دوو کهس که سی یه میان - الله - یه .<sup>۲</sup>

۲ - یه کهمین کهس له گهل پیغمبره ی خوا (ﷺ) دا نوژی ئه نجامداوه ، له زهیدی کوپی ئه رقه م (ﷺ) وتوویه تی : " یه کهمین کهس له گهل پیغمبره ی خوا (ﷺ) نوژی ئه نجامدا ئه بوبه کرى صدیق بوو .<sup>۳</sup>

۳ - پرگار کراوی خوا له ئاگر :-

له عایشه وه (ﷺ) دهلیت : " جارێک ئه بوبه کرى ها ته ژووره وه بو لای پیغمبره ی خوا (ﷺ) ، ئه ویش پی ی فرمودو : تو له لایهن خوداوه له ئاگر پرگار بوویت ( نازاد بوویت ) . لهو کاته وه ( به نازاد کراو ) ناو نراوه .<sup>۴</sup>

۴ - گه وه ی پیرانی ئه هلی به هه شته :-

له پیشه وا ( علی ) یه وه (ﷺ) ، له پیغمبره وه (ﷺ) گێراویه تیه وه ، فرمودیه تی : ئه بوبه کرى و عومهر گه وه ی پیرانی ئه هلی به هه شتن له ناو ، هه موو میلله تانی پیشوو دوا نیشدا ، جگه له پیغمبره وان و نیراوان ، ئه م هه والیه ان پی نه ده ی ) .<sup>۵</sup>

<sup>۱</sup> - واتای ئابه ته که : یه کێک بوو لهو دوو کهسه کاتێک ههردووکیان له ناو نه شکه وته که دا بوون .. پیغمبره ییش (ﷺ) دلی دایه وه و پیتی وت : خه فته مه خز ، دلنیا به خوا مان له گه له .

<sup>۲</sup> - صحیح . بوخاری و موسلیم رپویه تیان کردوه .

<sup>۳</sup> - نینو خیشه به نیسانیکى راست گێراویه تیه وه ، تاریخ الخلفاء ص ۳۳ .

<sup>۴</sup> - صحیح . صحیح فرموده کانی ترمزی ( ۲۹۰۵ ) .

<sup>۵</sup> - فرموده که : عن علی (ﷺ) عن النبی (ﷺ) قال " ابوبکر و عمر سیدا لحو ل اهل الجنة من الاولین و الاخرین ما خلا النین و المرسلین ، لا تخبرهما یا عفی ) .

۵ - وه له ( عبدالله کورې حنطب ) هوه پیغمبري خوا ( ﷺ ) چاوی به نه بوبه کړو عومر کهوت ، فهرمووی : " هذان منی السمع و البصر " واته : نه دوانه هیواي چاو و گوین .<sup>۱</sup>

۶ - هروها احمد و کهسانی تریش له علی یوه گپراویانه ته وه ، فهرموویه تی : " باشتړین کهسی نه م ئومه ته پاش پیغه مبره کهی ( ﷺ ) نه بوبه کړو عومرن " .  
زه هبی ده لیت : نه م فهرموده یه به ( تواتر ) \* له علی و مرگړاوه ، دهی له عنه تی خوا له کومه لی ( رافضة ) بیت چند بیناگان )<sup>۲</sup> .

### " چند لاپره یه کی روونک له ژبانی نه بوبه کړدا "

هه لویستی یه که م : " پیاویک باومړه کهی ناشکرا ده کات " له کاتیکدا زوریک له هاوه لانی پیغه مبر ( ﷺ ) نیمانی خو یان دهشارده وه تا پوریک خدا د مرویان به پرودا ده کاته وه و ناینه که یان سهرده خات ، که چی نه بوبه کړ له پرودا - وه ستانیکي بی وینه دا هه لساو باومړی خو ی ناشکرا کړد ، جا با بی باومړان هر پیمان ناخوش بیت .

خوینهری به ریز گوی بگره بو نه م هه لویسته : له علی کورې نه بی طالیه وه ، فهرموویه تی : ( بینیم قوره ش نازاری پیغه مبري خوا یان ددها ( ﷺ ) . یه کی پالی پیوه ددها ، یه کی پرایده وه شاند و نه یانوت : نه م تو ی خوا کانت کردوه به یه ک خوا ؟ علی فهرمووی : سویند به خوا که س لیمان نریک نه بوه وه نه بوبه کړ نه بی له می ددها و پالی به وه وه ددها ، نه وی تری راده وه شاند و دهیوت : وهی بو ئیوه ، و نه م نایه ته ی ده فهرموو : ﴿ اتَقْتُلُونَ رَجُلًا أَنْ يَقُولَ رَبِّيَ اللَّهُ ﴾ سورة غافر آیه ( ۲۸ ) . واته : نایا رهوا یه پیاویک بکوژن ته نها تاوانی نه وه یه که ده لیت : په رومردگارم - الله - یه .

صحیح . له صه حجه کانی سونته کانی ترمزی ( ۲۸۹۷ ) .

۱ - صحیح . ترمزی ریوا یه تی کردوده . فهرموده ی ژماره ( ۸۱۴ ) .

\* تواتر : ناربه ناو = یه کله دوا یه ک .

۲ - له تاریخ الخلفاء لاپره ۴۵ ودرگړاوه ، رافضة : نه م کومه له یمن که حمزده تی نه بوبه کړو عومر و عوسمان به همد ودرناکرن . ( ودرکیر )

پاشان پێشهوا عهلی ئه‌و بوردهیهی\* له‌سه‌ر شانی بوو لای برد و ئه‌وه‌نده گریا تاوه‌کو پێشی ته‌ر بوو . پاشان فه‌رمووی : سویندتان ئه‌ده‌م به‌خوا ، داخۆ ئیماندارانی سه‌رده‌می فیرعه‌ون باش بوون یان ئه‌بویه‌کر ؟ خه‌لکه‌که‌ بێ ده‌نگ بوون ، ئه‌ویش فه‌رمووی : بۆ وه‌لام ناده‌نه‌وه ؟ سویند به‌خوا یه‌ک سه‌عاتی ئه‌بی به‌کر باشتره‌ له‌ هه‌زار سه‌عاتی ئیماندارێکی ئه‌هلی فیرعه‌ون ، ئه‌و ئیمانی شارده‌بوویه‌وه ، به‌لام ئه‌بو به‌کر ئیمانه‌که‌ی خۆی ناشکرا کرد )<sup>۱</sup> .

هه‌لۆیستی دووه‌م : " پۆژی به‌در "

ئێین عه‌ساکر له‌ ئێین سیرینه‌وه‌ ده‌ره‌ینانی کردووه‌ که‌ عبدالرحمن ی کوپری ئه‌بی به‌کر له‌ جه‌نگی به‌دردا له‌گه‌ڵ بێ باوه‌راندای بوو !! کاتی موسلمان بوو به‌ باوکی وت : پۆژی به‌در هاتیه‌ پێش چاوم ، به‌لام من خۆم لێت لادا بۆ ئه‌وه‌ی نه‌تکوژم ، که‌چی ئه‌بویه‌کر فه‌رمووی : به‌لام ئه‌گه‌ر من چاوم پێت بکه‌وتایه‌ خۆم لێت لانه‌ئدا ) .

له‌م هه‌لۆیسته‌وه‌ باوه‌ری ئه‌بویه‌کر ده‌رده‌که‌وێت له‌گه‌ڵ ئه‌و بنه‌چه‌ و مه‌عه‌نه‌ راسته‌ی که‌ هه‌یبوو له‌ پێشخستنی خوشویستنی خوا و پیغه‌مبه‌ره‌که‌ی به‌سه‌ر هه‌موو شتییدا . پیغه‌مبه‌ریش ( ﷺ ) فه‌رمووی : ( لایؤمن احدکم حتی اکون احب الیه من نفسه ، و ولده و اهله و الناس اجمعین )<sup>۲</sup> .

واته‌ : هه‌یج که‌س له‌ ئێوه‌ باوه‌ر ناهێنێت هه‌تاوه‌کو منی له‌ نه‌فسی خۆی و منداڵ و ته‌هل و هه‌موو که‌سیک خۆشتر ده‌وێت .

وه‌ ئه‌بو یه‌عقوبی نه‌رجوری ده‌لێت : هه‌ر که‌س ئیدیعیای خۆشه‌ویستی خوا بکات و به‌ گوێره‌ی به‌رنامه‌که‌ی هه‌لس و که‌وت نه‌کا ئه‌وه‌ ئیدیعاکه‌ی درۆیه‌ ، وه‌ ئه‌ویندارێک له‌ خوانه‌ترسیت ئه‌وه‌ له‌ خۆبایی یه‌ )<sup>۳</sup> .

\* جۆزێگ به‌رکی نه‌وسه‌رده‌مه‌یه .

۱ - تاریخ الخلفاء . لاپه‌ره : ۳۷ .

۲ - بوخاری و موسلیم رېوایه‌تیان کردووه .

۳ - جامع العلوم مه‌حکم لاپه‌ره ( ۵۲۴ ) .

ه‌لوئستی سیّ یه‌م : پوژنی وه‌فاتی پیغه مبه‌ر ( ﷺ ) .

له‌ ئین عه‌باسه‌وه ( ﷺ ) : کاتی پیغه مبه‌ری خوا ( ﷺ ) وه‌فاتی کرد نه‌بویه‌کر ( ﷺ ) هاته‌ دهره‌ ۵۰ عومەر ( ﷺ ) له‌وکاته‌دا خه‌ریک بوو قسه‌ی بوّ خه‌لکی ده‌کرد) <sup>۱</sup> فهرمووی : ئه‌ی عومەر دانیشه‌ ، به‌لام عومەر پازی نه‌بوو دانیشیت ، دیسان فهرمووی : دانیشه‌ و شایه‌تومان بینه‌ . ئینجا فهرمووی : (ئه‌وجا ئه‌ی خه‌لکینه‌ هر که‌س له‌ ئیوه‌ (مُحَمَّدٌ ﷺ) ده‌پهرستیت ئه‌وه‌ (مُحَمَّدٌ ﷺ) پوشت و وه‌فاتی کرد ، وه‌ هر که‌س له‌ ئیوه‌ خوا ده‌پهرستیت ئه‌وه‌ خودا زیندووه‌ و نامری ، خوا ی گه‌وره‌ فهرموویه‌تی : ﴿ وَمَا مُحَمَّدٌ إِلَّا رَسُولٌ قَدْ خَلَتْ مِنْ قَبْلِهِ الرُّسُلُ أَفَلَا يَمَاتُ أَوْ قُتِلَ انْقَلَبْتُمْ عَلَى أَعْقَابِكُمْ وَمَنْ يَنْقَلِبْ عَلَى عَقْبَيْهِ فَلَنْ يَضُرَّ اللَّهَ شَيْئًا وَسَيَجْزِي اللَّهُ الشَّاكِرِينَ ﴾ سورة آل عمران آیه ۱۴۴ .

واته‌ : ( مُحَمَّدٌ ﷺ ) ته‌نها پیغه مبه‌ریک نه‌بووه‌ وه‌فاتی کرد بیست بیگومان پیغه مبه‌رانی پیتش ئه‌میش وه‌فاتیان کردووه‌ ، ئایا ئه‌گهر وه‌فاتی کرد یان کوژرا و شه‌ید بوو ، ئیوه‌ پاشگه‌ز ده‌بنه‌وه‌ و هه‌لده‌گهرینه‌وه‌ ؟ خو ئه‌وه‌ی هه‌لگه‌رینه‌وه‌ و پاشگه‌ز بینه‌وه‌ ، ئه‌وه‌ هه‌رگیز زیان به‌ خوا ناگه‌یه‌نیت ، له‌ داهاتوویه‌کی نزیکدا خوا ی گه‌وره‌ پاداشتی سوپاسگوزاران ده‌داته‌وه‌ ) .

وتی : سویند به‌ خوا خه‌لکی وه‌ک ئه‌وه‌ی نه‌یانزانی بیّ که‌ خوا ی په‌روهردگار ئه‌م ئایه‌ته‌ی دابه‌زاندووه‌ ، هه‌تا نه‌بویه‌کر خویندیه‌وه‌ و خه‌لکی هه‌موو وه‌ریان گرت و ده‌یان وته‌وه‌ .

ئین شه‌هاب ده‌لیت : سه‌عیدی کوپری موسه‌یب هه‌والی پیدام که‌ عومهری کوپری خه‌تاب ( ﷺ ) فهرمووی : سویند به‌ خوا هر ئه‌وه‌نده‌ ئه‌زانم گویم له‌ نه‌بویه‌کر بوو ئه‌م ئایه‌ته‌ی خویند ئیتر له‌ ده‌ست و پیّ که‌وتم و لاقه‌کانم هه‌لیان نه‌ ئه‌گرتم و که‌وتمه‌ سه‌ر زه‌وی و ئه‌و کاته‌ زانیم به‌راستی پیغه مبه‌ری خوا ( ﷺ ) وه‌فاتی کردووه‌ ) <sup>۲</sup> .

<sup>۱</sup> - له‌و وته‌کانیشی له‌و روژه‌دا : ( پیاوانیک له‌ دوو رووه‌کان وا بانگه‌شه‌ نه‌که‌ن که‌ گوايه‌ پیغه مبه‌ری خوا ( ﷺ ) وه‌فاتی کردووه‌ ، نه‌خیر ئه‌و نه‌مردووه‌ ، به‌لکو بوّ لای په‌روهردگاری روژستوه‌ هه‌روه‌ک موسای کوپری عمران ، سویند به‌ خوا پیغه مبه‌ر ( ﷺ ) ده‌گه‌رینه‌وه‌ و نه‌وسا ده‌ست و پیّ ی نه‌وانه‌ی ئه‌لین وه‌فاتی کردووه‌ ده‌پریت !! ) له‌به‌ر شوک و کتویری رووداوه‌ که‌ ئه‌مه‌ی ده‌فهرموو .

<sup>۲</sup> - بروه‌انه‌ : الحلیه‌ ( ۱ / ۲۹ )

هه لویستی چوارهم : " پوژانی هه لگه پانه وه له ئیسلام "

( هیشتا چه ند پوژیک تی نه پهری بوو به سهر وه فاتی پیغه مبر خوادا ( ﷺ ) )  
ئیسلام تووشی تیگیران و پیکدا دانیکی ترسناک هات له گه ل نهو بتپهرستی یه که سهر له  
نوئ و له پر گه پرایه وه ناو بیروباومری خه لکی و ههروه ها نهو خاچ پهرستی یه که له  
باکووری دوور گه دا نیشته جی بوو ، پیگه ی له چوونه ناو ئایینی ئیسلام دهگرت و به  
توندی دهعوای ئیسلامی پهت دهکرده وه به رهه لستی دهکرد )<sup>۱</sup> .

پیشهوا زه هه بی ده لیت : -

کاتی هه وائی وه فاتی پیغه مبر خوا ( ﷺ ) له دهرو بهری مه دینه بلاو بوویه وه ،  
ژماره یه کی زور له هوزه عمره به کان له ئیسلام پاشگهز بوونه وه و زه کاتیان نه ده دا ، نه وه  
بوو نه بو به کر هه لسا یه وه بو به گزا چوون و جهنگ له دژیان ، به لام عومهر و چه ند  
که سیکی تریش داوای نه وه یان لی نه کرد که و از بی نی له به جهنگ هاتن له دژیان .  
نهویش فهرمووی : ( و الله لومنعون عقلاً أو عنفاً ، کانوا یؤدونها الی رسول الله علیه الصلاة و  
السلام لقا تلثم علی منعها ) واته : سویند به خوا نه گهر له ژبانی پیغه مبر ( ﷺ ) دا زه کاتی  
سائیک یان کاره می یه کیان دا بیته پیغه مبر خوا ( ﷺ ) و ئیستا نه یدهن ، نهوا له سهر  
نه دانی له دژیان نه جهنگم ، عومهر فهرمووی : چون نه ته وی به گز نهو خه لکه دا بجیت کاتی  
پیغه مبر خوا ( ﷺ ) فهرموویه تی : ( أمرت أن اقاتل الناس حتی یقولوا : لا اله الا الله ، و أن محمداً  
رسول الله ، فمن قالها عصم ماله و دمه الا بحقها و حسابها علی الله ) .

واته : فهرمانم پی کراوه بجهنگم له گه ل ههر یه کی کدا تاوه کو ده لیت : " : لا اله الا  
الله ، و أن محمداً رسول الله " ، خو ههر که سی نه مه بلی ، نهوه مال و خوینی پاریزراو ده بی  
مه گهر به ههق و لیپرسی نه وه ش لای خوا یه .

نه بو به کریش فهرمووی : ( سویند به خوا به گز ی نه وه دا نه چمه وه که جیاوازی  
نه کات له نیوان نوئ و زه کاتدا ، ناخر زه کات مافیکی دارایی یه ، پیغه مبریش ( ﷺ )  
فهرموویه تی : ( الا بحقها - واته : مه گهر به ههق ) .

<sup>۱</sup> - پروانه ( فقه السیره ) ی غه زالی - ( ۴۹۳ ) .

عومەر فەرمووی : سویند به خوا هەر نه وەندەم زانی که خوا سنگی ئەبۆبەکر ی بۆ جەنگ فراوان کرد بوو ، ئیتر منیش زانیم ئەو هەقە . بوخاری و موسلیم و کەسانی تریش گێراویانەتەو .

ئەو بوو ئەبۆبەکر ( ( رەحمەتی خۆی لی بیت )) لەسەر هەموو بەرە و پیشگەکان لیوای هەلگرت بۆ شەر .

( بیابان لە ژبانی پیغه مبهیریشدا ( ﷺ ) نموونەی ئەم جەنگە خۆیناری یەی بەخۆیەو نەدیوو .

ئەو بوو مەیدانی جەنگە که فراوان بوو دەستی یارمەتی یەک لە دوا یەک دەهات و هەروەها تیچوونەکانی زۆر بوون وە قوربانیی زۆریشی لی کەوتەو ، بەلام ئەو پیاوانە ی کە لەسەر دەستی پیغه مبهیری خوا ( ﷺ ) لەسەر هەقناسی و گیانفیدیای لە پیناویدا پەرورەدە بوو بوون ، ئەو بەکرەدەو راستگۆیی خۆیان لەگەڵ خوادا سەلماندو وەک پالەوانیکی بی ئەندازە هەلسانەو بەو سەنگە گرانانە ی دەیانهاویشت وەها زەربەیان دا لە بتپەرسکی لە جەزیرەدا پشتیانی شکاند و گیان و پۆحی گوشتین و بۆ هەمیشە دایمەکاندەو ، وە پۆمەکانیشیان لە سنوورەکان دەریپەراند )<sup>۱</sup>

وە دەسلەت و هەیبەتی هەلگەراوەکانیان نەهیشت ، ئەو بوو هەندیکیان گەرانەو بەو هەشی ئیسلام و هەندیکیان تیاچوون دوور لە ئیسلام .. دوا ئەو چەند سالیکی کەم پینەپەری هەتا ئیسلام لیوانی دەریاو ووشکانی بوو ، لیوانی چاوی گوی بوو ، لە کاتی کە ئاینەکانی تر بوونە پەراویز لە ژباند .

هەلویستی پینجەم : " کۆ کردنەو ی قورئان " .

بوخاری لە زیدی کوپی ثابت گێراویەتیەو ، و تەویتی : ئەبۆبەکر پاش کوژرانی ئەهلی یەمامە ناردی بە دوامدا و عومەریشی لە لایبو . ئەبۆبەکر وتی : عومەر هاتوو بۆلام دەلیت : پۆژی ( یەمامە ) کوشتاریکی زۆری لی کەوتەو ، وە من لەو ئەترسم که کوشتار بگاتە خۆینەرانی قورئان لە جەنگەکاندا و تیاچن و زۆربە ی قورئان ون بیئ ، مەگەر کۆ بکریتەو ، وە من وای بە باش ئەزانم قورئان کۆبکریتەو ، ئەبۆبەکر فەرمووی :

<sup>۱</sup> - برانە ( فقه السیره ) ی غەزالی ( ٤٩٣ ) .



منیش به عومرم وت : چۆن کارى بکه م که پیغمبرى خوا (ﷺ) پى ى هه لئه ساوه .  
عومریش وتى : سویند به خوا ئەمه کاریکی باشه و بهردهوام عومر دههات بۆ لام بۆ  
ئهم مه بهسته تاوهکو خوا دل و دهر وونى بۆ ئەم کاره فراوان کردم و منیش هاتمه سهر  
پرای عومر .

زهید وتى : عومریش هه لای دانیشتبوو هیچی نه ئەوت ئەبویهکرتى : تۆ  
گهنجیکى ژیری ، و هیچ تۆمه تیکیشت له سهر نى یه ، تۆ ئەوسا وهحیت بۆ پیغمبرى  
خوا (ﷺ) دهنوسیوه له بهر ئەوه داوات لى ئەکهین که به دواى قورئاندا بگهڕییت و  
کۆى کهیتهوه .

زهید ده لیت : سویند به خوا تهکلیفی گواستنه وهى کیوێک له لام له م فرمانه ی  
پیم کرا به کۆ کردنه وهى قورئان ، گرانت نه بو . وتم : چۆن کاریک ئەکه ن که پیغمبر (ﷺ)  
نه یکردوه ؟ ئەبویهکرت فرموی : سویند به خوا کاریکی باشه ، ئەوه بوو به  
بهردهوام دهچومه لای تا خوا سینه ی فراوانکردم بۆ ئەو کاره ی سینه ی ئەبویهکرت و  
عومر ی بۆ فراوان کرد بوو ، ئەوه بوو گه رام به دواى قورئاندا و له سهر پارچه په رپۆ و  
له سهر بهرد پیسته و له ناو سینه ی پیاواندا وهرم گرت و کۆم ده کردوه ، تا دوو نایه تی  
سوره تی توبه م له لای خوزهیمه ی کوپى ثابت دۆزیه وه که پیشت له غه یری ئەوم  
نه بیستبوو ئەویش ئەم دوو نایته بوو : ﴿لَقَدْ جَاءَكُمْ رَسُولٌ مِنْ أَنْفُسِكُمْ عَزِيزٌ عَلَيْهِ مَا عَنِتُّمْ  
حَرِصٌ عَلَيْكُمْ بِالْمُؤْمِنِينَ رَءُوفٌ رَحِيمٌ (۱۲۸) فَإِنْ تَوَلَّوْا فَقُلْ حَسْبِيَ اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ عَلَيْهِ تَوَكَّلْتُ وَهُوَ  
رَبُّ الْعَرْشِ الْعَظِيمِ (۱۲۹)﴾ سورة التوبة آية (۱۲۸ - ۱۲۹) .

ئەوه بوو ئەو له و حانه ی که قورئانی پیروزی له سهر کۆ کرایه وه له لای ئەبویهکرت  
مايه وه تاوه فاتى کرد پاشان لای عومر بوو تا وه فاتى کرد دواتر له لای حه فصه ی کچی  
عومر مایه وه ( پهمزای خواى لى بیت ) .

ئەبویه على له على یه وه ده گێریته وه ، فرمویه تی : گه وره ترين پاداشت له  
کۆکردنه ی قورئاندا ( المصاحف ) بۆ ئەبویهکرت ، ئەبویهکرت یه که مین کهس بوو قورئانی  
له دوو تووی دوتابلۆدا کۆکردوه .

## " ترسی ئه بوبه کر له وهی حرام بخوات "

وه هیبی کورې ومرد ده لیت : - ( هیندهی پایه ی مزگهوت ( قیام الیل ) بکهیت هیچ سوودت پی ناگهیه نیت تاوه کو ناگاداری ئه وه نه بیت که ده چیته ناوسکت ئایا حه لاله یان حرام ؟ ) .

عومهری کورې خهتاب ( رحمهتی خوی لی بیت ) ده فهرمویت : ئیمه له ده بهش نو بهشی حه لالمان واز لی ده هینا له ترسی ئه وهی نه وهک بکهوینه حرامه وه ) .

خاتوو عائیشه ( رحمهتی خوی لی بیت ) باسی ئه بوبه کر مان بو دهکات و ده لیت : وهختی خوی ئه بوبه کری صدیق ( رحمهتی خوی لی بیت ) غولامیکی هه بووکه ( خراج ) <sup>۱</sup> ی لی ومرده گرت ، ئه بوبه کر هه میسه له خهراجی ئه وی ده خوارد ، پوژتیکیان غولامه که ی شتیکی بو ئه بو به کر هینا ئه ویش وه جار ان لی ی خوارد .

غولامه که وتی : ئه زانی ئه مه چی بوو ؟ ئه بو به کر فهرمووی چی بوو ؟ وتی : له نه فامیدا ( فال ) <sup>۲</sup> م بو که سیك گرت هوه ، ده زمان که شتیکی خراپه و درویه ، به لام من هه لمخه له تاند ، ئه ویش پی مگه یشت و به و هویه وه ئه مه ی پی دام که تو لیت خوارد ه ئه وه بوو ئه بو به کر هه رته وهی بیست دهستی به ناو قورگیدا کرد هه تا هه رچی یه که له گه دهیدا بوو هینا یه دمه وه ) . بوخاری پړوا یه تی کرد وه <sup>۳</sup> .

## " به خشیني له پیناوی خوی گه وړه دا "

هه لوسته کانی ئه بوبه کر ( رحمهتی خوی لی بیت ) له مال به خشیندا زوړن ، ئیمه هه ر ئه مه نده مان به سه باسی بکهین : -

<sup>۱</sup> - خراج / شتیکه خاوه نی کۆیله له سه ر کۆیله که ی فهرزی دهکات له وهی هه ر روژتیک به دهستی ده که ویت شتیکی بداتی و باقی یه که ی هه لگری بو خوی .

<sup>۲</sup> - فال یان ( کهانه ) ، ئیدیعا یه به غمیزانی ، غمیش ته نها خوا دهیزانی ، نه وانهش خه ریکی نه م کارانه ن ده جال و جهر دن و مالی خه لکی به نا هه ق ده خۆن ، حرامه هه ر که س به چیته لای نه وانه و بۆی هه مه ییگه یه نیت هه پله ی کوفر .

<sup>۳</sup> - محمدی ثین سیرین ره جه تی خوی لی بیت ده لیت : ناگادار نیم هه چ که سیك له بهر خوارد نیک خوارد بیت ی خوی رشان دبیت هوه غهیری ئه بوبه کر ، ئه جه ده له ( الزهد ) داکتر لویه تی هوه .

۱- فرموده‌ی خوای پهرومردگار : ﴿وَسَيَجْزِيهَا الْأُنْثَىٰ (۱۷) الَّذِي يُؤْتِي مَالَهُ يَتَزَكَّى (۱۸) وَمَا لِأَحَدٍ عِنْدَهُ مِنْ نِعْمَةٍ تُجْزَى (۱۹) إِلَّا ابْتِغَاءَ وَجْهِ رَبِّهِ الْأَعْلَى (۲۰) وَلَسَوْفَ يَرْضَى (۲۱)﴾  
سورة الليل آیه ( ۱۷ بۇ ۲۱ ) .

واته : جا خواناس و پاريزنگاران لهو سزا و ناگر و ناخوشيه دور ده‌خريته‌وه ،  
ئهو جوړه كهسه‌ی مال و سامانی ( ده‌بخشيت ) به‌وه دل و دهرونی خو‌ی خاوین  
ده‌کاته‌وه ... له کاتيکدا كه كهس چا‌که‌یه‌کی وای به‌سهریه‌وه نی یه پاداشت بدریته‌وه ..  
ته‌ن‌ها مه‌به‌ستی په‌زامه‌ندی خوای به‌رز و بلنده ، ( سویند ) به‌خوا پازی و خوشنود  
ده‌بیټ .

ئیمامی قورتوبی ده‌لیت : ( پای زورینه له‌سهر ئه‌ویه كه ئهم سوره‌ته له  
ده‌باری ئه‌بویه‌کر دا ( رحمه‌تی خوای لی بیت ) هاتوته خواره‌وه ، نیت‌چ به‌هره یه‌ک  
له‌مه‌گه‌وره‌تر و چ نیشانی‌ک له‌مه‌به‌نرختر هیه ؟

هه‌روها ئیبنو عباس ( رحمه‌تی خوای لی بیت ) ده‌لیت : ( بی باوهران نازاری  
بیالیان د‌دا ) ئه‌ویش ده‌یوت : ( أَحَدٌ .. أَحَدٌ ) واته : ( خوا تا‌ک و ته‌ن‌هایه ) ..  
پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ به‌لایدا تیپه‌ری و فرمووی : ( أَحَدٌ ، یعنی الله تعالی ، ینجیک ) مه‌به‌ستی  
له ( احد ) خوای گه‌وره‌یه ، و خوا پزگارت ده‌کات ( پاشان به‌ئه‌بویه‌کری فرموو ( یا ابا  
بکر ، ان بلا لا یُعْذِبُ فی الله ) واته : ( ئه‌بویه‌کر ، ده‌بینی بیلال وا له پیناو خوادا نازار  
ده‌دریت ) .

ئهو به‌کریش ( رحمه‌تی خوای لی بیت ) له مه‌به‌ستی پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ  
تیگه‌یشت ، بویه خیرا به‌ره و مال كه‌وته پ‌ی و ئوقیه‌یه‌ک<sup>۱</sup> زیپ‌ی هینا و بردی بو  
ئومه‌یی‌یه‌ی کوپ‌ی خه‌له‌ف كه‌گه‌ره‌ی بیلال بوو ، پ‌ی ی فرموو : بیلام پ‌ی ده‌فروشی ؟  
وتی : به‌لی ، ئه‌وه بوو لی ی ک‌ری و نازادی کرد ، كه‌چی بی باوهران ده‌یانوت : ئه‌وه  
ئه‌بویه‌کر بویه بیلالی نازاد کرد له‌بهر چا‌که‌یه‌ک كه‌بیلال به‌سهریه‌وه هه‌یبووه ، خوای  
گه‌ره‌ش دهره‌ق به‌م وتانه ئه‌فرمویت : ( و ما لأحد عنده من نعمة تجزى الا ابتغاء وجه ربه  
الأعلى و لسوف یرضى )<sup>۲</sup>

<sup>۱</sup> - توقيته / واته ( ۸۴ ) مسقال .

<sup>۲</sup> - برونه ( الجامع الاحكام القران ) ، ( ۲۰ / ۷۸ - ۸۰ ) .

۲- پیغمبر ﷺ ( دھرمویتی : - ھەر کەس چاکەیکی بەسەر مانەو ھەبوو بێت پاداشتمان داوەتە ، بێجگە لە ئەبوبەکر ، بەراستی چاکەکانی ئەو تەنھا خوا لە قیامەتدا پاداشتی دەداتەو ، وە مائی هیچ کەس ھێندە مائی ئەبوبەکر سوودی بۆ من نەبوو )<sup>۱</sup> .

۳- لە عومەری کوپی خەتاب ھو ( رھمەتی خۆی لێ بێت ) دەلیت : ( پیغمبەری خوا ﷺ ) فەرمانی پێ کردین بە بەخشین ( صدقە ) ، ھاوکات منیش لە ماله ھەبوو ، بە خۆم وت : ئەمە پێشی ئەبوبەکر ئەدەمەو ، ئەگەر چی تا ئێستا نەتوانیوە پێشی بدەمەو ، دەلیت : نیوەی دارایی یەکەم ھێنا پیغمبەری خوا ﷺ ( فەرمووی : ( ما أبقيت لأهلك ؟ ) .

واتە : چیت بۆ مال و ماله کانت جی ھێشتوو ؟ ) وتم : ھێندە مەم بۆ داناون ، ئینجا ئەبوبەکر ھات بە خۆی و ھەموو دارایی یەکەییەو . پیغمبەر ﷺ ( پێی فەرموو : ( یا أبا بکر ، ما أبقيت لأهلك ؟ ) ئەی ھیچت بۆ مال و ماله داناو ؟ وتی : خوا و پیغمبەرەیان ( ﷺ ) بەسە ( خوا و پیغمبەری خوا ﷺ ) بۆ بەجی ھێشتوون ) . منیش بە خۆم وت : ھەرگیز بۆ هیچ شتێک پێشی ناکەوم<sup>۲</sup> .

### " گریانێ ئەبوبەکر لە نیو دەستی خالقیدا "

لە عائیشەو ( ﷺ ) : پیغمبەر ﷺ ( فەرمووی : ( مروا ابابکر فليصل بالناس ) واتە : ( بە ئەبو بەکر بلین با نوێژ بۆ ئەو خەلکە دابەسیت - عائیشە وتی : ) ئەی پیغمبەری خوا ، ئەگەر ئەبوبەکر بخێتە جی ی تو خەلک لە بەر گریانێ گوییان لە هیچ نابێ ، بفرموو با عومەر نوێژ دابەسیت بۆ خەلک ( عائیشە دەلیت فەرمووی : ( مروا ابابکر فليصل بالناس ) عائشە دەلیت : بە حەفصەم وت : پێی بلی ئەگەر ئەبوبەکر لەو جێیەدا بوەستی خەلک گوییان لە هیچ نابیت ، بلی بەشکووم فەرمان بدات عومەر ئەو کارە بکات ، حەفصەش پوشت پێی وت ، پیغمبەری خوا ﷺ ( پێی فەرموو ( انكن لأنسن

<sup>۱</sup> - صحیح / صحیحی سوننەتەکانی ترمزی ( ۲۸۹۵ ) فەرمودەکە : ( ما لأحد عندنا يد الاوقد كافينا ، ماخلا ابابکر ، فإن له عندنايداً يكافية الله بها يوم القيامة ، و مانفعني مال أحد قط مانفعني مال أبي بکر ) .

<sup>۲</sup> - فەرمودە ( حسن ) : صحیحی سوننەتەکانی ترمزی ( ۲۹۲۰ ) ، المشكاة ( ۶۰۲۱ ) .

صواحب یوسف ، مروا أبابکر فیصل بالناس ) - بهراستی ئیوهش بوون به هاوه له کانی یوسف ، برۆن به ئه بوبه کر بلیت با نوێژ بۆ ئه و خه لکه دابه سیّت - چه فسه ش به عایشه ی وت : (ئوه من نیم له تۆوه توشی خیر بم ) .<sup>۱</sup>

## " زوهدی<sup>۲</sup> ئه بو به کر له دنیا "

له زهیدی کوپی ئه رقه مه وه : جاریک ئه بوبه کر تینووی بوو جامیکیان بۆ هیئا که ئاو و ههنگوینی تیا بوو ، کاتی نزیککی کرده وه له ده می ، دهستی به گریان کردو ئه وانه ی ده ور و به ریشی خسته گریان ، ئه و بۆ ده نگ بوو که چی ئه وان هه مر ئه گریان ، پاشان دهستی کرده وه به گریان به راده یه ک خه لکه که وایان ده زانی ناتوانن پرسیا ری لی بکه ن له هۆی گریان ه که ی ، پاشان ده م و چاوی سپی و هاته وه سه رخۆ ، پییان وت : چی وه ها بۆ ئه و گریان ه و روژاندیتی ؟

فه رمووی : جاریک له گه ل پیغه مبه ری خوا دا ( ﷺ ) بووم ، ده مبینی به رده وام شتیکی له خۆی دوور ئه خسته وه و ئه یفه رموو : ( وازم لی بیته ، وازم لی بیته ) وه من ه یچم نه ئه دی ، وتم : ئه ی پیغه مبه ری خوا ، ده بینم شتیکی له خۆت لا ئه ده یت و ه یچیشت له گه لدا نابینم ؟

فه رمووی : ( هذه الدنيا تمثل لي بما فيها ، فقلت لها : اليك عني ، فتحت و قالت : أما والله لن أنقل مني لا ينقل مني من بعدك ) . واته : فه رمووی ئه وه دنیا یه و خۆیم به هه موو شتیکیه وه نیشان ئه دات ، منیش پیم وت : وازم لی بیته ، ئه ویش خۆی لاداو وتی : سویند به خوا ئه گه ر تۆ له ده دستم ده رچووی ، ئه وانه ی دوا ی تۆ له ده ستم ده رناچن ) . ئه بو به کر فه رمووی : منیش ترسام ئه وه دنیا بیّت گه یشتیته من ، ئه وه گریانمی<sup>۳</sup>

<sup>۱</sup> - صحیح : صحیح سونه ته کانی ته رمزی ( ۲۹۰۰ ) ، ابن ماجه ( ۱۲۳۲ ) .

<sup>۲</sup> - دنیا نه وستی و پشت لی هه لکردنی .

<sup>۳</sup> - ئه سناده که ی باشه ، حاکم و به زار ریوا یه تیانی کردو وه ، عیراقی ده لیت : ئه سناده که ی باشه .

## " هندی کوتار و نامۆزگاری به جیمو له نه بو به کر "

۱- له یه حیای کوږی نه بی کثیره وه ده لیت ( نه بو به کر ﷺ ) ، له وتاردا دهیفرموو : ( کوان دهم و چاو جوانو پاکه کان نه وانه ی له خو یان پازی بوون ، کوان نهو پاشایانه ی که شارانیان بینا نه کرد و به دیوار دهوریان نه دا بو پاریزگاریکردنی ؟ له کو یین نه وانه ی له شو یین و جیگاکانی شهردا سر که وتنیان به دهست نه هیئا ؟ بهراستی پوژگار و زهمانه ملکه چی تاریکی گوږهکانی کردن ... دهی خیراکه ن ، دهی خیراکه ن ، خو تان پرگار که ن .<sup>۱</sup>

۲- عبدالله ی کوږی عکیم ده لیت : نه بو به کر وتاری بو ده داین ، پاش نه وه ی له ستایشی په رومردگار بوه وه فرموی : ( له پاشان ، وهسیه تی نه وه تان بو ده کم که ته قوای خوا بکه ن و ستایشی بکه ن به جوانترین شیوه که شایسته ی نه ویت ، وه ترس و خوشه ویستی خوا ناو یته بکه ن ، همره ک داوا کردن و پی داگرتن له سهری پیکه وه گری بدن ، بهراستی خوای گه وره بهم شیوهیه مه دخی زه که ریا و نه هله که ی کرد ، فرموی : ﴿... إِنَّهُمْ كَانُوا يُسَارِعُونَ فِي الْخَيْرَاتِ وَيَدْعُونَنَا رَغَبًا وَرَهَبًا وَكَانُوا لَنَا خَاشِعِينَ﴾ سورة الأنبياء آية ( ۹۰ ) . واته : بهراستی نه وانه چالاک و گورج و گول بوون له نه نجامدانی هه موو خیر و چاکه یه کدا و نزای به کولیان ده کرد ، به ئومیدی په حمهت و به هشتی ئیمه و له دوزخ و خه شمی ئیمه ده ترسان و نه وان هه میشه گهردن که چ بوون بو ئیمه ..

نه ی بهندهکانی خوا بزائن که خوا نه فسی ئیوه ی به هق به بارمه گرتووه له سهر نه وه ش په یمانی لیوهر گرتوون ، نهو شته که مه له ناو چووه ی لی کر یون به شیک که زوړ و نه پراوه یه ، نه ویش قورئانه که فرمایشتی خوایه و شو یینوارهکانی له ناو ناچیت و پووناکی یه که ی هه میشه یی یه و ناکوژیته وه ، ده ئیوه ش به راست وهریگرن و په ند و نامۆزگاریهکانی وهرگرن و داوای نه وه بکه ن له خوا که له پوژزی قیامه تدا له نووری قورئان بی به ش نه بن ، بهراستی خوا بو به ندهایه تی کردنی خو ی به دی هیئاو ، فریشته به پرزه نووسهرهکانی کردووه ته وه کیل به سهرتانه وه و ناگاداری همرکاریکن که نه نجامی نه دهن ، پاشان نه ی بهندهکانی خوا نه وه بزائن که ئیوه له واده یه کدا به یانی و ئیواره ده که نه وه که زانیاریتان له سهری نی یه و نادیاره ، نه گهر نه توان کاته کانتان له فرمان بهرداری

<sup>۱</sup> - بروهانه : صفه الصفوه ( ﷺ / ۱۳۶ ) .

خودا ته او بکهن و به سمر بهرن ، نهوا نهو کاره بکهن ، له راستیدا ناتوانن نهوه بکهن به یارمه تی خوا نه بیټ ، دهی هلسن پیشرکی بکهن له سمر نهو دمرفته ی بؤ کار کردن پیتان دراوه پیش نهوه ی بوار و فرسعت تان نه مینئ و بهرو خراپه ی کاره کانتان بتانگیریتهوه ، خه لکانیک هه نهو موله ته ی بویان دانراوه داویانه بهکه سانیکی تر و خویان له بیر کردووه ، نهکهن وهک نهوان بن ، خیراکهن ، خیراکهن ، خوتان قوتار کهن ، چونکه بهراستی تالبیکی خیرا و به پهله تان له پیشه وهیه . ( واته فریشته ی گیانکیش )<sup>۱</sup>.

### " راسپارده ی نه بو به کر بؤ عومر له سهره مهرگدا "

له عبدالرحمن ی کوپی عبدالله ی کوپی سابطه وه ده لیت : کاتی نه بو به کر (ﷺ) کهوته سهره مرگ ، بانگی له عومر کرد و پی ی فمرموو : ( نه ی عومر له خوا برسه و نهوه بزانه که خودا چهن کاریکي هیه له پرژدا که له شهودا وهریناگریټ ، وه چهن کاریکي به شهو دا دهوټ که له پرژدا وهریان ناگریټ و قبولی ناکات ، بهراستی هه تا فهرزه کان جی به جی نه کهیت خودا سوونه ت و چاکه ت لی وهرناگریټ ، بهراستی هو ی سهنگینی تهرزوی خه لکی له پرژي قیامه تدا نه وهیه که له دنیا دا دوی هق و راستی کهوتوون و له سهریان سهنگین و گران بوو ، وه بهراستی نهو تهرزوه ی سبهینئ هقی له سهردا نه نرئ مافی خوټه تی سهنگین بیټ ، ههروه ها تهرزوه ی نهوانه ی له قیامه تدا سووک و بی وهرنه تهنه له بهر نه وهیه له دنیا دا شوین ناهق و باتل کهوتوون ، بهلایانه وه ناسن بووه ، له بهر نه وه مافی خوټه تی نهو تهرزوه ی که سبهینئ ناهقی له سهر دانه نرئ سووک و بی وهرن بی .

خوای گه وهره کاتی باسی خه لکی به ههشت نهکات باشتیرین کاره کانیان وه بیر ده خاته وه و له کاره خراپه کان لا نه دات ، من کاتی بیر له نه هلی به ههشت نهکه مه وه له وه نه ترسم یه کی نه ب لهوان و پییان نه که مه وه ، ههروه ها خوای پهرومردگار باسی نه هلی ناگر دهکات و خراپترینی کاره کانیان وه بیر دینیته وه ، چاکه کهشیان به پرودا نه داته وه ، من کاتی بیر لهوان نه که مه وه ، به خو م نه لیم : تکام وایه له گهل نهوانه دا نه ب ، با هه میشه بهنده ی خوا له گهل ترس و خو شه ویستی خودا بزئ و جگه له خوا و به سهر نهوزاته دا

<sup>۱</sup> - پروانه صفه الصفوة (۱/۱۳۶، ۱۳۷).



تەمەننای هیچی تر نه کات و هەرگیز بێ هیوا، هبێ له بهزهیی ئهو، تۆش ئه گهر ئهم پاسپاردەیم بپارێزیت ئه وه هیچ نه هات ( غائب ) یك هیندهی مردن له لات خو شه ویست نی یه ، مردنیش بێ گومان وا بهرپوهیه بۆت ، به لام ئه گهر پاسپاردە کهم زایه کهیت ئه و مردن له هه مو نه هاته کان له لات سه ختر و ناخو شتر ده بیّت ، بێ گومان ناشتوانین پینشی پی بگریّت ) .<sup>۱</sup>

### " سانه گانی مائا وایی له زیانی ئه بو به کردا "

وانه و په ند :-

له عایشه وه ( ﷺ ) ده لیّت : کاتی ئه بو به کر تووشی نه خو شی مردن هات فەرمووی : بزائن له و کاته وهی هاتو مه ته ئه ماره ته وه - جینشینایه تی - چی له مائی من زیادی کردوه ، بینیرن بۆ جینشینای پاش خو م !! ئیمه ش گه راین ته نها به نده یه کی نوبی ( سو دانی ) که مناله گانی بۆ هه لئه گرت له گه ل خو شتریکی ئاو کی شدا ئاوی باخه که ی بۆ ده دا و نارده ماننن بۆ عومەر عایشه ده لیّت : با پیرم پی ی و تم : عومەر ده ستی به گریان کردوه و فەرمویه تی : ( په حمه تی خوا له سه ر ئه بو به کر بیّت ، به راستی ئه وه ی پاش خو ی ته و او ماندوو کرد ) .<sup>۲</sup>

پاک و بێ گهردی بۆ خوا ، میراتی خه لیفه یه ک بریتی بیّت له به نده یه ک و ته نها ئاژه لیّک !! ﴿ اِنْ فِيْ ذٰلِكَ لَعِبْرَةٌ لِّمَنْ يَّخْشٰی ﴾ سورة النازعات آیه ( ۲۶ ) واته : ( به راستی له به سه ره اته دا په ند و ناموژگاری هیه بۆ هه ر که سی له خوا بترسیّت ) .

هه ر له عایشه وه ( ﷺ ) ده فەرمویت : ( کاتی ئه بو به کر گه یشته سه ره مه رگ پرسی ئه مرۆ چ پوژێکه ؟ و تیان : دوو شه ممه یه ، فەرمووی : ئه گه ر ئه مشه و مرده مه یلئه وه تا به یانی ، له به ر ئه وه ی خو شه ویستترین شه و پوژ له لام نزیکترینیانه له پیغه مبه ری خوا وه ( ﷺ ) ) . احمد ریوایه تی کردوه .

له عه باسی کوپی قه یسه وه ، ده لیّت : ( پی شه و ئه بو به کر له سه ره مه رگدا به عایشه ی فەرموو ، ئه م دوو به رگه م بۆ بشو و بیکه ره کفم ، بێ گومان باوکت له یه کی له م دوو پیاوه تینا په ری : یان ئه وه ده بیته که سیکی داپو شراو به باشتترین جل و به رگ ، یان

<sup>۱</sup> - بروانه : الحلیه ( ۱ / ۳۶ ، ۳۷ ) صفة الصفوة ( ۱ / ۱۳۷ ، ۱۳۸ ) .

<sup>۲</sup> - بروانه : صفة الصفوة ( ۱ / ۱۳۸ ) .

دهیته پروت و ره جالیک به خرابترین شیوه <sup>۱</sup> . همره ها ئیبنو سهد و غیری ئه ویش له عائیشه (رضی الله عنه) دهره نیانیان بۆ کردوو هه رموو یه تی : ( کاتی ئه بو به کر مه رگ زوری بۆ هیئا ئه م به یته هۆنراوه یه م وت : -

لعمرك ما يغني الثراء عن الفقي  
اذا حشرت يوماً و ضاف بها الصدر \*

واته : سویند بۆ دهوله مهندی هه یج سویدیکی نابیت بۆ مروّ  
کاتی په له پروزه ی مه رگ ری ی پی گرت و هه ناسه ی سوار بوو

ئه بو به کریش ده م و چاوی خو ی لادا و هه رمووی : ( وانیه ، به لکو بلی :  
﴿ وَحَآءَتْ سَكْرَةُ الْمَوْتِ بِالْحَقِّ ذَلِكَ مَا كُنْتَ مِنْهُ تَحِيدُ ﴾ سورة ق ، آیه ( ۱۹ ) .

واته : ئه ی ئیسان ... تهنگانه ی مردن و نازاره کانی هات ، هاوړی له گهل  
راستیه کاند ، ئا ئه وه ئه و به سه ره ات و پروداوه یه که خو ت لى لاده دا و په نات لى  
ده گرت . هه رمووی : ئه م دوو به رگه م بیئن بيشون و بیکه نه کفنم ، چونکه زیندوو هه کان  
زیاتر له مردوو هه کان پیو یستیان به به رگی تازه هه یه .

ئیبنو سهد له عور وه و قاسمی کوړی محمد دهره نیانی کردوو که ئه بو به کر (رضی الله عنه)  
عائیشه ی (رضی الله عنه) پاسپاردوو که له ته نیشت پیغمه مبر ی خوا وه (رضی الله عنه) بیناژن ، ئه وه  
بوو کاتی وه فاتى کردو قه بری بۆ هه لکتره سه ری خرایه لای شان ی پیغمه مبر ی خوا (رضی الله عنه)  
و گلکۆکه ی لکینرا به قه بری پیغمه مبر ی خوا وه (رضی الله عنه) .

هه وره ها ئیبنو سهد له سه عدی کوړی موسه یب دهره نیانی کردوو که عومه ر  
(رضی الله عنه) نو یژى له سه ر ئه بو به کر کرد له نیوان قه بر و مینه بردا و چوار جار  
( الله اکبر ) ی له سه ر کرد .

<sup>۱</sup> - عبدالله ی کوړی ئیمام نه محمد له ( زواند الزهد ) دا ده ری هیئا وه .

\* دیاره عائیشه (رضی الله عنه) له پال غه می مه رکی ئه بو به کردا غه مباری ئه وه ش بو وه که پارچه به رگیکی تازه یان  
نه بو وه بیکاته کفتی . ( وه رکیر )

ئەھلى سىرە دەلېن : ( ئەبو بەكر شەھى سى شەممە لە نىوان پۇژئابوون و شىواندا كە مانگى ( جمادى الآخرة ) ھەشت شەھى مابوول لە سالى سىانزەھى كوچى لە تەمەنى ( ٦٣ ) سالىدا گەرايەھە لای پەرەردگارى .

پەحمەت و پەزاي خواي لە سەر بى خوا بمانكاتە يەكى لە گرۆي ئەر لە گەل ئەودا ھەشرمان بكات .

"تہو بہ کر لہ دیدہی علی کوری تہبی طالب دا"

ٲه سیدی کوری صفوان دهلیت : -

( پاشا شهبازی به کبری صدیق پرمزای خواجه لیبیت وفاتی کرد و کفن و دفنشان کرد ، شار - مهدینه - هم مو دایه قولپهی گریان وک شو پوزهی پیغمبر (ﷺ) وفاتی کرد .

**دهلیت :** ( نهو کات علی کوپری ئه‌بی تالیب (ﷺ) به‌په‌له و خیرا و به‌دهم وتنی :

(إنا لله و إنا إليه راجعون ) .

فہر مووی :-

ئەمپۇر نبوت كۆتايى ھات . ئەوجا لەسەر ئەو مالىھى كە ئەبو بەكرى تىدا بوو  
 ۋەستا ۋ فەر مووى : -

"پەرحمەتى خواتىن بىت ئەبۇ بەكر، تۆ دۆست و ھاردەم ئارامگەي پېغەمبەر  
 وچى متمانە و جىگەي نەينى و پەريژى بوويت، يەكەمىن كەس بويت باۋەرت بە ئىسلام  
 ھىنا دىئۆزتىرىن باۋەرت ھەبو، دىئىاتىرىن كەس بوويت لە پەرۋەردىگارت و لە ھەموو  
 كەسش زىاتر لە ئەو دەرئىسايت گەۋرەتىن سامان بووى بۇ ئايىنى خوا و باشتىن  
 پەريژىن بووى بە دەۋرى پېغەمبەرى خوا (ﷺ) و ھەمىشە بەسۆز بوويت بۇ ئىسلام . تۆ  
 باشتىن ھاۋەل و زانا تىرىيان بوى، باشتىن پىشىنەت ھەبو، پاىە بەرزتىن پلەت  
 ھەبو، نىزىكتىن ۋەسىلە بووى، لە ھەموو كەس زىاتر لە پېغەمبەرى خوا (ﷺ)  
 دەچوويت لە رېنموىي و ھىدايەتتدا و رىزدارتىرىن پلە و پاىەت ھە بو، لە ھەمووان

۱- برونه: تاریخ الخلفاء (۸۵). و هیثمی دهلیت: طبرانی پیوایتی کرونوه به نیسنادیکی باش. المجمع (۱۴۳۹۲).

بهزتر بووی له لای ، وه بهخشنده تر و میهرهباتر بووی بۆی ، خودا له بۆ ئیسلام و له بۆ پیغه مبههره که ی پاداشتت بداته وه ، کاتی خه لکی پیغه مبههری خویان ( ﷺ ) به درۆ دهخسته وه تۆ بهراستت زانی وه باوه پت پی کرد ، تۆ له لای وینه ی چاو گۆی گرنگ بووی ، پهروهر دگار له قورئانی پیروژدا به - صدیق - ناوی هیناوی ، دهفرمویت : ﴿ وَالَّذِي جَاءَ بِالصَّدَقِ وَصَدَّقَ بِهِ ﴾ سورة زمر آیه ۳۳ .

واته : نهوکه سه ش راستی و ههقیقه تی هیناوه و باوه پشی پییه تی .

کاتی خه لکی چاویان بهرویدا هه لئه ههات تۆ دلئه واییت دهکرد ، وه کاتی خه لکی له ماله کانیاندا دانیشتبوون تۆ له گه ل ئه ودا له نا په حه تی یه کاندای بوویت ، و له کاته سه خته کاندای باشترین هاوه لی بوویت ، تۆ - ثانی اثین - <sup>۱</sup> بوویت ، هاوپی ئه شکه وتی بوویت و ... سوکونه ت و ئارامیت به سه ردا ئه باراند هاوپی ی کۆچی بوویت ، باشترین جینشینی ئه وت کرد له ئاینیه که یدا کاتی خه لکی هه لگه پانه وه له دین ، و هه لسا یان به کاریک جینشینی هه یچ پیغه مبههری پی ی هه لئه ساوه ، تۆ ئه و کاته ی هاوه لان لاواز و دهست و پی به سرا و بوون هه لسا یته وه ، وه کاتی ئه وان زه لیل و ژیر دهسته بوون تۆ دهرکه وتی ، کاتی ئه وان بی هیز بوون تۆ به هیز بوویت ، وه ئه گه ر ئه وان سستی و بی خه می یان کرد بی له بهرنامه ی پیغه مبههردا ( ﷺ ) ئه ودا تۆ هه میشه پابه ند بوویت پییه وه ، بهراستی جینشینا یه تیت له جیگای خۆی بوو .

به بی پکا بهر و به بی ئه وه ی که س بتوانیت ملکه چت بکات ، دوو پروکانت ناچار کرد و چاو چنوکانت سه رکوت کرد ، کاتیک خه لکی شکستیان هینا تۆ به کاره که یان هه لسا یان ئه وانیش شوینت که وتن و به وهش پینمونی کران و هیدایه تیان دۆزیه وه ، تۆ له هه مووان دهنگت نزمتر و له سه ر خۆتر بوو ، که چی له سه روی هه مووانه وه بوویت ، که مترین قسه ت دهکرد ، راستگۆترین بوویت له ئاخاوتندا ، بی دهنگترین و په وان بیژ ترینیان بوویت ، جوامیرانه ترین پات هه بوو ، به جهرگترین که س بوویت ، مه زترین پایه بهزترین کارت دهکرد ، تۆ ، به پهروهر دگار قه سه م ، بۆ ئه م ئاینه وینه ی شاههنگ بوویت ، یه که مجار که خه لکی پشتیان تی کرد ، وه دوو هه جار کاتی خه لکی پروویان تی دهکرد .

<sup>۱</sup> - هاوپی ی ئه شکه وتی پیغه مبههری نازیز بوویت .

بۆ باومرداران باوکیکی به بهزیی بوویت و ئهوان بوو بوونه بهخیو کراوی تۆ .  
 همه موواریکی گرانته هه لگرت که ئهوان له توانایاندا نه بوو ، وه ئه شتهی ئهوان وازیان  
 لی هینا و بایه خیان پینه ده دا تۆ چاودیریت نه کرد ، ئه وهی ئهوان لی ی بی ناگا بوون تۆ  
 تیایدا زانا بوویت ، خه لکی سست و لاواز بوون و بی هیوا بوون ، تۆ قو لی کار کردن و  
 بهرده وامیت لی هه لکرد . نه گهر ئهوان ئارامیان له سهر نه گرت ئه و تۆ بهرده وام له سهری  
 پویشیتیت ، به راستی تۆ دهرکت به ویست و داواکاری یه کانیان کرد ، بۆیه ههر له سهر  
 پای تۆ و پینماییی تۆ به خویاندا چوونه وه و هاتنه وه هۆشی خویان و سهرکه وتوو بوون ،  
 به پاپه سنده کانت شتانیکیان به ده ست هیئا که به بیرایاندا نه هاتبوو .

تۆ بۆ بی باومهران سزایه کی سه ختی بلیسه دار بوویت ، و بۆ باومرداران په حمهت و  
 هاوده می و قه لای پۆلایین بوویت .

سویند به خوا تۆ خه لاتی خواییت بۆ خۆت به ده ست هیئا و پاپه به رزه کانت بۆ  
 خۆت مسۆگهر کرد و دهرکت به پیشهات و مه ترسی یه کان کرد ...

هه رگیز به لگه کانت سه و او و ناکاریگه نه بوون ، وه هه یچ وه خت زرنگی و  
 چاوساغیت لاواز نه بوو ، هه یچ کات رینگهت نه دا به ترسنۆکی توخنی دهر وونت بکه وی ،  
 دلت هه یچ وه ختی نه گۆرا ، له بهر ئه وه بوو وه ک کینو بوویت که نه ره شه با ده یجولینیت و  
 نه تیکشکه نه ریک له جی ی خوی لایه دبات ، تۆ ههر ئه و زاتهیت که پیغمه مبر ( ﷺ )  
 دهر بارهت فه رموی : ( ضعیفاً فی بدنک قویاً فی امر الله تعالی ، متواضعاً فی نفسک ، عظیماً عند الله ،  
 جلیلاً فی عین الناس ، کبیراً فی انفسهم ) جهستهت لاواز ، به لام له ناست جیبه جی کردنی  
 فه رمانی خوادا زۆر به هیزیت ، که سیکی له خو بووردهیت و له لای خۆت که م ، به لام له لای  
 خوا گه ورهیت له چاوی خه لکدا پاپه به رز و له لایان بلند و گه ورهیت ( هه یچ نه نگی و  
 عه بیکت لای هه یچ که س نه بوو ، هه گیز که سین نه بوو بتکاته جیگای تانه و ته شمر لیدان  
 ، که سی لاوازی بی ده سه لات له لات به هیز بوو تا هه قی خۆیت بۆ و مرده گرته وه ، نزیک و  
 دور له لات وه ک یه ک بوون ، نزیکترین که س له لات ئه و که سه بوو که له هه مووان زیاتر  
 ملکه چی خوا بییت و ته قوای ئه و بکات . کاروبارت هه موی هه ق و راستی و نه رم و نیانی  
 بوو ، و ته کانت له یه ک کاتدا فه رمایشت و چه سپاندنیش بوو ، کاره کانت هه میشه به  
 میهره بانی و له هه مان کاتدا به توندو تۆلی نه جام ده دا ...

راو و پیشنیاره کانت هه مووی زانیاری و له هه مانکاتدا عهزیمهت و بی پەرایی بوو ،  
 ئه م ئایینه به تۆوه جیگیر و میانهره و بوو ، باومر به تۆوه به هیز بوو . سویند به خوا  
 بهراستی پیشهره وی یهکی ناوازهت کرد و ئهوانه ی پاش خۆت خراب ماندوو کرد و ئه م  
 موصیبهت و کاره ساته خه لکی پیر کرد ، ده سا ( إنا لله و إنا اليه راجعون ) . رازین به  
 ویست و قهزای خوای پهرومردگار و ملکه چین سویند به خوا دوا ی پیغه مبر ( ﷺ ) نیت  
 موسلمانان به وینه ی تو بو کهسی تر خه مبار و ناره حهت نابن ، تو بو ئه م ئاینه سه ر  
 بهرزی و قه لای پۆلآیین و په ناگه بوویت ، سا خوا یه بیگه ینیته لای پیغه مبره کهت  
 ( محمد ) ( ﷺ ) و له پاداشتی ئه م خه مه بی به شمان مه که له پاش ئه و ریگه مه ده گو مر  
 بین و ری هیدایهت ون کهین .. ) خه لکی بی دهنگ بوون تاوه کو له قسه کانی بوویه وه ،  
 پاشان بهرا ده یه ک گریان هه نسک و هاواریان بهر ز بوویه وه و هه موو ده یان وت : به خودا  
 راستت فهرموه <sup>۱</sup> .

خوا له ( صدیق ) خوش بی و رازیشی بکات ..

<sup>۱</sup> - صلاح الأمة ( ۶ / ۳۹ - ۴۱ ) له ( التبصرة ) ( ۱ / ۴۰۱ - ۴۰۳ ) وهرکیراوه .

## " ۲ - عومهری کوپی خهتاب ( ﷺ ) "

ناوی عومهری کوپی خهتابی کوپی نفیلی کوپی عبد عوزایه ، له سالی شهشهمی پیغهمبرایه تیدا و له تهمهنی ( ۲۷ ) سالییدا موسلمان بووه ، وه یهکیکه لهو هاوه له بهریزانهی مژدهی بههشتیان پی دراوه .

نیسلام بوونی به هوئی بهرهمهتی دوعای پیغهمبری خواوه بوو ( ﷺ ) ، له ئیین عومهرهوه ، پیغهمبری خوا ( ﷺ ) فرمووی : ( اللَّهُمَّ اعْزِزْ الْإِسْلَامَ بِأَحَبِّ هَذَيْنِ الرَّجُلَيْنِ إِلَيْكَ ، يَا جَهْل ، اُوَيْعَمَرُ بْنُ الْخَطَّابِ ) .

واته : پهروردگار! نیسلام بههیز که بههر کام لهم دوو پیاوه که لهلات خوشهویستره ، به ئهبی جهل یان به عومهری کوپی خهتاب ، فرمووی : عومهر لهلای خوای پهروردگار خوشهویستر بوو <sup>۱</sup> . وه عومهر یهکه کهسه نیسلامی ناشکرا کرد . له ئیینو عباسهوه ( ﷺ ) دهلیت : ( یهکه کهس نیسلامی ناشکرا کرد عومهری کوپی خهتاب بوو ) <sup>۲</sup> .

### " چاکهکانی "

۱- پیغهمبری خوا ( ﷺ ) دهفرمویت : ( ان الله جعل الحق على لسان عمرو وقلبه ) <sup>۳</sup> . واته : پهروردگار هقی لهسهر زمان و دلی عومهرداناوه .

۲ - له عهقبهی کوپی عامرهوه ( ﷺ ) دهلیت : ( پیغهمبری خوا ( ﷺ ) فرمووی ( لو كان نبي بعدى لكان عمر بن الخطاب ) <sup>۴</sup> .

واته : نهگهر پیغهمبری که دواى من بهاتایه ئهوه عومهری کوپی خهتاب بوو .

۳ - له ئهبی سهعیدهوه ، دهلیت : ( پیغهمبری خوا ( ﷺ ) فرموویتهی : ( تتكلم الملائكة على لسانه ) <sup>۵</sup> .

<sup>۱</sup> - صحیح : ترمزی ریوایتی کردوه ، وه برهانه ( المشكاة ) ، ( ۶۰۳۶ ) .

<sup>۲</sup> - صحیح و حسن : ( تاریخ الخلفاء ) ی سیوطی ( ۱۱۵ ) و دهلیت نیسنادهکی باشه .

<sup>۳</sup> - صحیح : ترمزی فرمودهکانی ( ۲۹۰۸ ) له ئیینو عومهرهوه .

<sup>۴</sup> - فرموده ( حسن ) ه / ترمزی ریوایتی کردوه ( ۲۹۰۹ ) فرموده ( ۳۲۷ ) .

واته : ( فریشته‌کان له زاری عومره وه ددوین ) .

٤ - له عائیشه ی دایکی ئیماندارانه وه ( ﷺ ) فرموویه پیغمبر ( ﷺ ) فرمووی : ( قد كان يكون في الأمم محدثون ، فإن يك في امتي أحد / فعمربن الخطاب )<sup>٢</sup> .

واته : له ناو ئوممه تاندا كه سانیك ی ( محدثون ) هه بوون ، خو ئه گهر له ناو ئوممه تی مندا یه كی هه بی له وانه ئه وه عومری كوری خه تابه ) .

٥ - له ئه نه سه وه : پیغمبر ی خوا ( ﷺ ) فرمووی : ( دخلت الجنة ، فإذا أنا بقصر من ذهب ، فقلت : لمن هذا القصر ؟ قالوا : لشاب من قریش ، فطنت أني أنا هو ، فقلت ، ومن هو ؟ قالوا : عمر بن الخطاب )<sup>٣</sup> واته : چوو مه ناو به هه شت ، له وی خو م له به رده م كو شكی كی ئالتونیدا بینیه وه پرسیم : ئه م كو شكه می كی یه ؟ وتیان می گه نجی كی قوره یشی به ، وامزانی كه ئه وه منم ، وتم : ئه و گه نه جی كی یه ؟ وتیان : عومری كوری خه تابه .

ها وه لآن چیان دهر باره ی فرمو وه ؟

١ - له علی كوری ئه بی تالیب ( ﷺ ) فرموویه تی : ( ئه گهر باسی پیاو چاكان كرا خیرا ناوی عومر بیتن ، ئیمه ی ها وه لانی محمد ( ﷺ ) ئه وه مان به دور نه ئه گرت كه سكونه ت له سهر زمانی عومر دیته گو )<sup>٤</sup>

٢ - بوخاری له ئیبنو مه سه عوده وه دهر هینانی كردو وه و ده لیت : ( ئیمه له و كاته وه ی عومر موسلمان بوو به هیژ و به ده سلأت بووین )

<sup>١</sup> - ئیسناده كهی باشه : ته به رانی دهری هینا وه له ( الاوسط ) و سیوطی ده لیت : ئیسناده كهی باشه . بروانه : تاریخ الخلفاء ( ١١٩ ، ١٢٠ ) .

<sup>٢</sup> - محدثون : دواینه ی زانا و نووسرانه و واژووی پیشینه شه ، یاخود ، ئه و كه سه ی فرمایشی پیغمبر ی ددگرتیه وه ، له هه ردوو سه رچا وه فهره نه نگی ده ریا / ٢٥٠ و فهره نه نگی نو بده ( ٢٠٠٥ ) و ده رگرا وه ، فرموده كه ( حسن صحیح ) ه صحیحی سوننه ته كانی ترمزی ( ٢٩١٥ ) .

<sup>٣</sup> - صحیح : صحیح سوننه ته كانی ترمزی ( ٢٩١١ ) فرموده ی ( ١٤٠٥ ) .

<sup>٤</sup> - اسناده كهی ( حسن ) ه ، طبرانی ربوایه تی كردو وه . هیثمی ده لیت : اسناده كهی باشه . ( الجمع ) به ژماره ( ١٤٤٢٧ ) .



ھەروەھا ئەھلى زانست ئەلەين : ( كاتى عومەر مۇسلمان بوو ئىسلامى بەھىز كىردو بە ئاشكرا كۆچى كىرد و بەدر و ئوحد و سەرجم جەنگەكانى بىنيوہ ، عومەر يەكەمىن خەلىفەيە بە ئەمىرى ئيمانداران بانگىرا و يەكەمىن كەسە مېژووى بۇ مۇسلمانان نووسىوہ .

وه يهكه مين كهسه قورناني له پروپه پړيكا ( المصحف ) كۆكرده و ، ههروهه يهكه مين كهسه خهلكي بو نويزي تهراويح كۆ كرده وه ، ههروهه يهكه مين كهسه شهو نيشكگري ده كرد بو چاوديري كاروباري په عيه تهكه و قامچي هه لگرت و خهلكي پي پهره ده نه كرد ، فتوحاتي ئيسلامي نه جامداوه ، ( خراج )<sup>1</sup> ي داناو سنووري بو شارهكان كيشتا و دادوهراني دانا ، دادگا و ديوه خاني بو بهرپوه بردن پيكهوه نا و حهجي به دايكاني نيمانداران كرد له كوئا حهجي دا كه نه جاميدا<sup>2</sup> .

"دابهزینی قورئان به ویست و خواستی عومهر (رضی الله عنه)"

له ئەنەسەو، عومەری کۆری خەتاب (ﷺ) فەرمووی : ( له سێ جیگادا لەگەڵ  
خوای پەروردگاردا هاو دەنگ بووین ، جاری بە پیڤەمبەری خوا (ﷺ) و ت : با مەقام  
و جیگای ئیبراھیم بکەینە نوێزگە و مزگەوت ، پەروردگارم ئەم ئایەتە ی دابەزاند و  
فەرمووی : ﴿... وَاتَّخِذُوا مِنْ مَّقَامِ إِبْرَاهِيمَ مُصَلًّى ...﴾ . جاری کیش و تە : ئە ی پیڤەمبەری  
خوا (ﷺ) خەلک لە باش و خراپ دین بەسەر خێزانەکاندا ، ئەگەر فەرمانت پێ  
بکەرنایە بە خۆ داپۆشین ئەو بوو ئایەتی حجاب ها تە خوارەو .

جاری سییهم ئهوه بوو خیزانهکانی پیغه مبهی (ﷺ) کۆبونوه له سهری به هۆی (غیره) یانهوه منیش وتم: ﴿عَسَىٰ رَبُّهُۥٓ اِنْ طَلَّقَکَۤ اَنْ يُدْلِلَٓ اَزْوَاجًا خَيْرًا مِنْکُمْ﴾ ۳ سورة تحریم آیه (۵). ئهوه بوو ئایهتیک دهقا و دهق بهم شیویه هاته خوارهوه) بوخاری و موسلیم ریوایهتیان کردوه.

۱ - خراج / باج .

٢ - بروانه : صفة الصفوة ( ١ / ١٤٣ ) .

۲ مانای ثابته که / نه کمر پیغه مېهر ﷺ ته لاقتان بدات، نه وه نزيکه خوا هاسهرانی چاکتر له ټيډوی پي بيه حسي ..

وه هار دهنګ بوونی رای عومر له ګهډ دهقی قورنندا له مانهش زیاتره ، هندی به زیاد له بیست جیګه ئهژماری نهکهن ، له وانهش : -

۱ - موسلیم له عومره وه ( ﷺ ) دهرهینانی کردووه فهرموویه تی : ( واقعت ربی فی ثلاث : " فی الحجاب ، و فی اساری بدر ، و فی مقام ابراهیم ) واته : له سی جیګادا له ګهډ پهروردگارمدا هاودهنگ بووم ، له حجاب و له گیراوهکانی شمېری بهدر و له مهقامی ئیبراهیم " علیهم السلام " ۱۰ .

۲ - هاولانی فهرمووده و حاکم له عومره وه گیراویانهتهوه فهرموویه تی : ( نهی پهروردگار داوات لی نهکهم دبربارهی عمرهق و مهشروب یهکلامان بکهیتهوه و دلمان شیفا بدهیت ، نهوه بوو نایهتی حهرام کردنی دابهزی ، که خوی ګهوره دهفهرمویت : ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِنَّمَا الْحُمْرُ وَالْمَيْسِرُ وَالْأَنْصَابُ وَالْأَزْلَامُ رِجْسٌ مِنْ عَمَلِ الشَّيْطَانِ فَاجْتَنِبُوهُ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ ﴾ سورة المائدة آية ۹۰ .

۳ - طبرانی له ئیبنو عباسه وه دهرهینانی کردووه ، دهلیت : - ( کاتی پیغمبر ( ﷺ ) زور داوی لی خوش بوونی له خوا نهکرد بو خه لکانیک عومر فهرمووی : وهک یهکه بویان ( داوی لیخوش بوونیان بو بکهن یان نا هیچ تهویری نیه ) ، خوی ګهورهش نه نایهتهی دابهزاند که دهفهرمووی : ﴿سَاءَ عَلَيْهِمْ أَسْتَغْفَرْتَ لَهُمْ ... ﴾ سورة المنافقون آية ۶ . واته : چوون یهکه بویان داوی لیخوشبوونیان بو بکهیت یان نهکیت .

### " پهرستشی عومر و ترسی له پروه دگار "

پیشهوا عومر ( رحمه تی خوی لی بیت ) به هوئی زوری ګریانوه دوو هیلی رهش لهسر پوومه تی پهیدا بوو بوو ، ههمیشه حمزی نهکرد له نیوهشهودا نویژ بکات و نهیفرموو : ( نهګر ګیسکیک له کهناری فورات بمریت ( مردار بیتهوه ) نهترسم خوا لیپرسینهوه م لهسهری بکات ) .

وه له عبدالله ی کوړی عامروه ، دهلیت : عومرم بینی کایهکی ( پوشیکی ) لهسر زهوی هه لګرت و فهرمووی خوژګه نه پوښه بوومايه ، خوژګه دروست نهکرامايه ، خوژګه دایکم منی نهدهوو ، خوژګه هیچ شتی نهبوومايه و خوژګه له بیر بکرامايه .. نهسلم دهلیت : عومر هه موو دم بهر وژوو بو !!

ئیبنو عومر ده لیت : عومر له دوو سالی پیش وه فاتیه وه پوژوی گریډابوو به بهر دوما می مه گهر پوژانی جهړنی قوربان و جهړنی په مزان یان له کاتی سه فر کردندا !! . هروه ها عومر به شه و هه تا خوا خهزی پی ده کرد نویژنی نه کرد ، تا کوتایی شه و شه کات خیزانه که ی به خه بهر نه هیئا و نه یفرموو :

( نویژنه که تان ، نویژنه که تان ، ثم نایه ته ی ده خوینده وه : ﴿ وَأْمُرْ أَهْلَكَ بِالصَّلَاةِ وَاصْطَبِرْ عَلَيْهَا ﴾ ۱ سورة طه ، آیه ( ۱۳۲ ) .

واته : نه ی پیغه مبر ( ﷺ ) ، نه ی ئیماندار فرمان بده به سمر هه موو تاکه کانی خیزانت تا نویژنه که یان به چاکی بکه ن و کولنه دهر بن له سمری .

له نوم سه له مه وه : عبدالرحمن کوپی عوف هاته لای و وتی : دایه ، له وه نه ترسم نه و حاله ی هه مه به هه لاکه تمدا بهریت ، ده بینی ده وله مه ندرتین که سی قوره یشم ، وتی : ده ی کوپم بیبه خشه گویم له پیغه مبر ی خوا بوو ده یفرموو : ( ان من اصحابي من لا یران بعد ان افارقه ) واته : هه ندی له هاره لآنم دوا ی نه وه ی لینیان جیا ده بمه وه و کوچ ده که م ئیت نامییننه وه ، عبدالرحمن ی کوپی عوف چوه دهر وه و به عومر ( ﷺ ) گه یشت و نه وه ی نوم سه له مه ی پی ی و تبوو به نه ویشی و ت ، عومر یش هاته لای نوم سه له مه ، فرمووی : توخوا پیم بلی ، نایا من یه کیکم له وانه ؟ وتی : نه خیر ، به لآم پاش تو ناتوانم به هیچ که سیکی که بلیم که نه و یه کیک نیه له وانه ) ۲ .

له هه سه نه وه ، ده لیت : عمری کوپی خه تاب ( ﷺ ) ثم نایه ته ی خوینده وه : ﴿ اِنَّ عَذَابَ رَبِّكَ لَوَاقِعٌ ﴾ ( ۷ ) مَا لَهُ مِنْ دَافِعٍ ﴿ سورة الطور ، آیه ( ۷ ، ۸ ) .

واته : بهراستی سزا و نازاری په روه دگاری تو هس پیش دی ، که سیش ناتوانی بهری پی بگریت و نه هیلایت .

دوا ی نه وه ش تووشی هه ناسه ته نگ ی یه ( پشوو سواری یه ) هات ، تا بیست پوژ له جی که وت و خه لکی ده هاتن بو لای .

۱ - پروانه : ( سیره لعمر بن الخطاب ) ی احمد البلتاجی ( ص ۲۵۳ ) .

۲ - هه میسه می ده لیت : بهزار ریوایه تی کردوه پیاوانیشی پیاوانی راستی و ( صحیح ) ن . المجمع ژماره ( ۱۴۴۴۹ ) .

له عوبهیدی کوپی عومره وه ( ﷺ ) دهلیت : عمری کوپی خهتاب نویژی بهیانی دابهست و دهستی کرد به خویندنی سورهتی ( یوسف ) و بهردهوام بوو تا گهیشته... وَأَيُّضْتُ عَيْنَاهُ مِنَ الْحَزَنِ فَهُوَ كَظِيمٌ ... ﴿ سورة يوسف آیه (۸۴) .

واته : ... چاوهکانی سپی هه لگهرا و ئاوی سپی تیزا و بینینی نه ما له ئاخ و داخ و خهفت و ئیشدا ..

عومر ( ﷺ ) گریا هه تا تار بوو ئهوجا رکوعی برد وه له عبدالله ی کوپی شه داده وه ، دهلیت گویم له کهر زانه وه و پرهمی گریانی عومر بوو له کاتی کدا من له پیزهکانی کو تاییدا بووم له نویژی بهیانیدا ، و سورهتی ( یوسف ) ی ده خوینده وه تا گهیشته ﴿ إِنَّمَا أَشْكُو بَثِّي وَحُزْنِي إِلَى اللَّهِ ﴾ سورة يوسف آیه (۸۶) .

واته : بهراستی من باسی سکالو غم و پهژارم هه بۆلای خواده بهم . ههروهها له هیشامی کوپی ههسه نه وه ، دهلیت : عومر کاتی ئایه تیکی ده خوینده وه هه ناسه ی لیده برا و ده گریا هه تا ده کهوت ، پاشان له ماله وه ده مایه وه تا خه لکی سهر دانیان ده کرد وایان دهمانی نه خو شه .

ههروهها له نه نه سه وه ، دهلیت : له گه ل عومر دا بووم ، تا چوه پشت دیوار یك بۆ هه ندیک کاری خوی ، گویم لی بوو کاتی دیوار که له نیوان هه ردو کماندا بوو ، به خوی دهوت : عومری کوپی خهتاب : ئه میری باومرداران ، به ه ، به ه ، سویند به خوا ئه ی کوپی خهتاب ، یان ئه بی له خوا بترسی یان ئه وه تا خوت تووشی سزای خوا ده کهیت . وه عومر ( ﷺ ) پاش ئه وه ی نویژی عیشای بۆ خه لکی دا ئه بهست و نویژیان ده کرد ده چوه ماله وه و تا سبه نیان ( فجر ) نویژی نه کرد .<sup>۲</sup>

### " زوهدی عومر "

عومر رمزای خوی لیبی هه میشه له پیناوی خوادا له خۆ بوورده بوو ، ژیا نی زبر و پهق و خواردنی به هه مان شیوه بوو ، به لام بهرام بهر زاتی پهرومردگاری و بۆ ئه که سیکی دلاومر و به هیژ بوو ، هه میشه جلهکانی پینه کراو بوون به پیستهیهک ، کونده ی

<sup>۱</sup> - بروانه: حیاة الصحابه (۲۶۰/۳) .

<sup>۲</sup> - بروانه : البدايه و النهايه ( ۵ / ۲۱۵ ) .

بەسەرشارانی خوئی هەڵدەگرت لەگەڵ ئەو هەموو ھەیبەت و سامەیی کە ھەیبوو ، وە سواری گویدریژێکی پووتی بۆ کوپان دەبوو ، لە کاتی کدا حوشرەکان بەپیشال و دەزوو ھەوسار کرابوون ، کەسیک بوو زۆر کەم پێ دەکەنی گالتهی لەگەڵ کەس نەئەکرد ، مستبەلەکی بەم وتەبە نەخش کردبوو : ( کفی بالموت واعظاً یا عمر ) .<sup>۱</sup>

واته : ئەي عومەر مردن بەسە ببيته يەنديك بوّت ...

كاتيكيش بوو به خليفه ، فرمووی : ( له مالی خوا له دوو دست بهرگ زیاتر بؤ  
من حلال نی یه ، بهرگیک بؤ زستان و بهرگیک بؤ هاوین ، خوراکي منیش نه بی هس و هک  
خوراکي پیاویکی ئاسایی قورهیش بیت نهک نهویدان که دارایه .. دواتر ، منیش تاکیکم  
له موسلمانان !! .

ئەي خالقي ئەم كەلە پياوھ ، پاكي و بى گەردى بۆتۆ ، داخۆ قورئان چى لە دل و  
دەروونى ئەوانە كەردووه ؟!

خوینهری به‌پێز ورد به‌روه له حالێ (خه‌لیفه) و نه‌وه‌ی که به‌سیه‌تی له  
خه‌لیفه‌یه‌تی ... ده‌ی خوا پێڕۆزی کات ئهو نایه‌نی په‌روه‌رده‌ی کردی و ئهو پێغه‌مبه‌ره‌ی  
فئری کردیت .

موعاويہی کوری ئەبوسوفیان دەلیت : ( سەبارەت ئەبوبەکر ئەو کەسیک بوو نەدنیای دەویست و نە دنیا ش ئەوی دەویست ، سەبارەت بە عومەریش ئەو دنیا ئەوی ویست ، بەلام ئەم دونیای نەویست ، هەرچی ئیمەشە ئەو دنیا بە ئارەزووی خۆی ئەمدیو ئەو دیومان بی ئەکات و دەمانگەوزنێ ) ..

جاريك گلهيي له عومەر کرا دمبرارهي حالي خوږي پي وټرا : چي نه بو نه گهر خواردنيكي باشت بخواردايه .. باشت بو تاوه کو له ش ساخ بيت و بتوانيت بهرگري له هه ق بکهيت ؟ نهویش فهرمووی : من ههر دوو هاوه له کم له سهر پي يهک به جي هيشتووه ، خو نه گهر ريگه که يانم دوزيه وه و پي ي گه يشتم به شوينپيگرتيان پييان دهگم ، خو به دانستن له ماله وه پييان ناگم .

ههروهه له کاتیکدا ئهو جینشینى پیغه مبهه بوو (ﷺ) که چى جلیكى خورى له بهر ئه کرد ، هه ندیکى به پیسته پینه کرا بوو و به باز به کانداهه سورایه وه و قامچى

١ - بروانه : البدايه و النهايه ( ٥ / ٢١٤ ) .

یهکی ( به دهسته وه بو ) ، بۇ راست کردنه وه و پهرمرده کردنی خه لک ، خو نه گهر ناوکه خورمایه کی یان هر شتیك پیبگه شتایه هه لی نه گرت و فری ی ددایه مالی خه لکی تا سوودی لی ببینن .<sup>۱</sup>

له وشکه ساله کیشدا ته نها نان و زهیتی ده خوارد تاوه کو پیستی رهش بوو بوویه وه ، بهرده وام دهی فرموو : ( من خراپترین والیم نه گهر خوُم تیربم و خه لکیش برسی ) .

### " چەند لاپەرەیه کی رووناک له ژبانی "

چوُن نه کری شوین نهینی و رازه کانی عوممر بکهویت ؟!  
ته لحه ی کوپی عبیدالله ( ﷺ ) ده لیت : جاریک و له شهویکی تاریکدا عوممر چوو ده ره وه خو ی کرد به مالیکدا کاتی پوژ بووه وه ، چووم بو نه و ماله بینیم پیره ژنیکی کویری په ککه وته له وییه ؟ پرسیم : نه و پیاوه نیشی چیه وایت بولات ؟ ژنه که وتی : نه وه بهینا و بهین هرچی پیویستم بی بوم دینی و پیسی و پاشه پوکانه فری نه دات !! منیش به خوُم وت : دایکت پوله پوژ بۆ بکات ته لحه ، مه گهر نه کری شوین نهینی هه کانی عوممر بکهویت ؟<sup>۲</sup>

### " مژده ی کوپیک به هاوه له کهت بده "

شتیکی سهیر و نموونه یه کی ناوازه یه .. به راستی نه مه ی له سهیر نه م لاپه رانه نیشانی نه دهین قه لهم له ناستیدا توانای دهربرینی نه .. داخو ئیمه له جیهانی نه ندیشه داین یان راسته قینه ؟ بخوینهره وه : -

نه سه لم ده لیت : جاریکیان نه و کاته ی عوممر نه میری ئیمانداران بوو شه ویك له گه لیا چوومه دهره وه پوشتین به ره و ( ده ور به ری شار ) ، بهرده وام بووین تا مالیکی له پوش و په لاش دروستکراومان پی گه یشت به ره و ماله که چووین بینیمان ئافره تیکی تیایه وه ختی مندال بوو نیه تی و له تاو نازار ده گری ... عوممر هه والی پرسنی .. ئافره ته که وتی : من ئاواره و غه ربیم و هیچ شتی شک نابهم .. عومهریش دهستی

<sup>۱</sup> - پروانه : البدایه ( ۵ / ۲۱۴ ) .

<sup>۲</sup> - پروانه : البدایه ( ۵ / ۲۱۵ ) .

به گریان کرد و خیرا بهرو مال کهوته پری به خاتوو ( نوم کلثوم ) ی خیزانی که کچی پیشهوا علی کوپی نه بی تالیبه ( ﷺ ) فرموو : نایا خیر و چاکه یهکت ناوی خوای پهر مردگار هیناویه تیه ریټ ؟ و هه واله که ی بؤ گڅپرایه وه ، نهویش فرمووی : - به لی ئاماده م ... دواتر پیشهوا عومر ( ﷺ ) بریک ئارد و چه ورپی به شان هه لگرت و خیزانه کشتی نه وه ی بؤ مندال بوون دهست بدات و پیویست بی له گهل خوی هه لیگرت و هینايان بؤ نافرته که و خاتوو نوم کلثوم چووه ژوره وه بؤ لای نافرته که و عومریش ( ﷺ ) له گهل هاوسه ری ژنه که دا دانیشت ... میردی نافرته که پیشهوا عومری نه ده ناسی و بهیه که وه کهوتبونه گفتوگو .. دواتر نافرته که کوپکی بوو ... خاتوو نوم کلثوم به پیشهوا عومری وت : ( نه ی نه میری ئیمانداران ... مژده ی کوپک به هاو له کهت بده ) کاتی پیاوه نه مه ی بیست زور لای گه وه بوو ... داوای لیبور دنی له پیشهوا عومر کرد . نهویش فرمووی : ( گو ی پی مه ده ... ناسایی یه ) پاشان بریک برژیوی و نه وه ی پیویستی بوو پی ی دان و رویشټ ..<sup>۱</sup>

به کؤل هه لی نه گرم !! نه سلهم ده لیټ : شه یکیان له گهل عومر دا چووین بؤ ( حره واقم ) تا گه یشتینه ( بصرار ) و ناگریکمان به دی کرد .

عومر فرمووی : نه سلهم ، هه ر لی ره ری بوارانیک هه ن شه وگار هیشتونیه تیه وه ، برؤ بابچینه لایان ، چوین بینیمان نافرته تیک له وییه له گهل منداله کانیدا مه نجه لیکیان ناو ته سه ر ناگر و مناله کانی هاوار یانه ، عومر فرمووی : سلاوی خواتان لی بیت نه ی نه هلی پوناکی \* ... نافرته که وتی : سلاو له توش . عومر نریک بووه وه فرمووی : چیتانه ؟ نافرته که وتی : شه و سه ر ما ریگه یان لی گرتووین لی ره دا ... فرمووی : نه ی نه و منالانه بؤ هاوار نه که ن ؟

نافرته که وتی : له برسانا .. فرمووی : نه ی نه وه چی یه له سه ر ناگره که ؟ وتی : ناوه و خستوو مه ته سه ر تاوه کو بیانخه له تیتم تا ده خه ون ، خواشاهیده ... عومریش ( ﷺ ) گریا و خیرا بهرو نه و جیگایه ی ئاردیان تی دا دانه نا رویشټ بریک ئارد و کوشی ( هه مبانئ ) چه وری دهر هینا و به نه سلهمی فرموو : بیخه ره سه ر پشتم ) نه سلهم ده لیټ

<sup>۱</sup> - پروانه : البدايه ( ۵ / ۲۱۶ ) .

\* واته نه ی نه و که سانه ی بده ناگره نه م ناو ده تان پروناک کرده ته وه .

: و تم با من لهبری تۆ هه لیبگرم ، فهرمووی : ئایا تۆ له قیامه تدا ئاواته کانم هه ل ئه گری ؟! و ئیتر خستییه سهر پشتی خووی و چووین بۆ لای نافرته که و عومر کۆله کهی سهر پشتی داگرت و به جامیک بری ناردی دهرهینا و برینگ له چهوری یه کهی کرد به سهردا و بهردهوام فووی ده کرد به بنی مه نجه له کهدا تا ناگره که هه لکات و دوو که ل نزیکه ی کاتر میژیک بهریشیدا پۆ ده چوو ، دواتر مه نجه له کهی له سهر ناگره کهدا گرت و فهرمووی : قاپنیک بهرئ ، نافرته کهش بۆی هیئا ، له وخۆراکه پهری کرد و خستییه بهردهمی منداله کان و فهرمووی لیکردن . نه وانیش هه تا تیڕ بوون لییان خوارد نافرته کهش بهردهوام دوعای خیری بۆ ده کرد بۆ ئه وهی بیناسی .. ئه سله مه ده لیت : عومر (ﷺ) لایان مایه وه تا منداله کان خهویان لی کهوت ، پاشان بریک بژیوی پیدان و پۆشت ، ئه سله مه ده لی : پاشان هات به ره و پروم و پیمی فهرموو : ئه ی ئه سله م : برسیتی وای لی کرد بوون خهویان لی نه کهویتی و بگرین ، بۆیه ههزم کرد لایان به مینمه وه تا ئه مه ی که دیتم بیبینم .<sup>۱</sup>

به لی ئه ی ئه میری باوهرداران ، به راستی پیغمبره ی خوا (ﷺ) راستی فهرمووه که ده لیت : خاب عبد و حسر لم یجعل الله تعالى في قلبه رحمة للبشر<sup>۲</sup> واته : ئه و بهنده ی خواجه که خودا له دلیدا بهزه می دروست نه کردوه بۆ مروقه کان ئه و بهنده یه کی خهساره ومه ندو هیوا بهراوه .

### " سهر راستی ره عیهت له سهر راستی چاودیره که یانه وهیه "

له سه عدی کوپی موسه یب (ﷺ) ده فهرمویت : عومر فهرمووی : (بی گومان خه لکی به سهر راستی و له سهر پیی چاکه ده میننه وه ماده م پیشه وای و پینمونیکاره کانیان سهر راست بن )<sup>۳</sup> . وه له جریری کوپی عبدالله ی به جه لی یه وه (ﷺ) ده فهرمویت : -

<sup>۱</sup> - بروانه : البدايه ( ۵ / ۲۱۶ ) عمر بن الخطاب / ی ابن جوزی ( ۹۶ ، ۹۷ ) .

<sup>۲</sup> - فهرمووی ( حسن ) / ته بر نعیم و غه میری ئه و دهرهینان بۆ کردوه له ( المعرفه ) دا . تهلبانی به باش دایناوه له ( صحیح الجامع ) ( ۳۲۰۵ ) دا .

<sup>۳</sup> - بروانه : سیره ی عومر - البتاجی ( ۹۶۰ ) .



کابرایهک له گهلّ ئه بی موسای ئه شعریدا له یه کی له غمزاکاندا بوو ، خاوه نی دهنگی کی دوزمن بهرین بوو ، ئه وه بوو دهستکه وتی کی باشیان به دهست هیئا ، به لام ئه بو موسای ئه شعری بریک له به شه که ی پی داو مافی تهوای خو ی پی نهدا کابرا نارهنای دهر بری ... بویه ئه بو موسای ئه شعری بیست قامچی لی داو سمری سفر کرد ! پیاوه که قره کانی سمری کو کرده وه و چوو بو لای عومر ( ﷺ ) و له ناو کوړه کهیدا قره که ی فری دایه سمر سنگی عومر و وتی :

( سویند به خوا له ترسی دوزخ نه بوايه ودها ودهام به پیاوه کهت ده کرد (مه بهستی ئه بی موسا ) یه ! ) وه پاشان ئه وه ی ئه بی موسا به سمریدا هیئا بووی گیرایه وه .. )

عومریش ( ﷺ ) ئه مه ی بو ئه بی موسا نووسی :

" سلاوت لی بیت ، پاشان .. فلان کهس ئه وه و ئه وه ی پی راگه یاندم . ئه گهر تو کار ی کی ودهات ئه نجام داوه له بهر چاوی کو مه لی خه لکدا ، ئه وه سویندت له سهر بیت که ئه بی له بهر چاوی خه لکدا و له بهر ده ستیدا دانیشتیت و هه قت لی بکاته وه ( چیت لی کردوه ودهات لی بکاته وه ) وه ئه گهر له چوله وانی و له نیوان خو ت و ئه و دا ئه و کاره ت کردوه ئه و اهر بهر شیوه یه ئه ویش له چوله وانیدا ده بی مافی خویت لی وهر گریته وه "

کابرا نوو سراوه که ی عومر ( ﷺ ) ی هیئا بو ئه بی موسا ، خه لک به پیاوه که یان دهوت که لی ی خوش بی ! .. به لام پیاوه که وتی سویند به خوا له بهر خا تر هیچ کهس لی ی خوش نابم .

ئینجا ئه بوو موسا ناچار له بهر دهستی پیاوه دا دانیشت تا ( قصاص ) ی لی وهر گریته وه .. له و کاته دا پیاوه که سمری بو ئاسمان بهر ز کرده وه ، وتی : ئه ی پهر و مر دگار ئه و لی خوش بووم ! <sup>۱</sup>

به بی هیچ له سمر دوانیک و زیاده رو ی یه که ده لیم که به راستی ئه مه یه ئیسلام ...

<sup>۱</sup> - سیره عمر بن خطاب - البلتاجی ( ۹۷ - ۹۸ ) .

## " له ناموزگاری په گانی عومر (ﷺ) "

" نهی خه لکینه : بزائن بهراستی نیمه کاتی پیغمبره خوا (ﷺ) له ناوماندا بوو وه سروشی بو دهاته خواره وه و له کاتیکدا خوی پهر مردگار هوالی نیوهی پی دهادین ، نیوه مان ده ناسی .

نیستا که پیغمبره خوا (ﷺ) له ناوماندا نه ماوه سروشیش نییدی لیمان دا براوه ! بزائن .. بی گومان بهوهی که پیته وه ده تانناسین قسه دهکین و له سر نهو بنچینه یه نه دویین .

پیتان نه لاین : هر کهس له نیوه چاکه ی لی ناشکرا بوو ، نیمه ش گومانی باشی پی ده بهین و به چاکه وه لامی ددهینه وه هر که سیش خراپه ی لی ناشکرا بوو .. نیمه ش گومانی خراپی پی ده بهین و له سر نهو ش کینه ی لی دهکین رازه کانتان له نیوان خوتان و خوی خوتاندا یه .. سرده میک من و امده زانی نهوهی قورئان ده خوینی له بهر خاتری خوا و پاداشتی خواجه ، که چی له م دوا ییانه دا وا هه ست دهکم پیاوانیک هه ن قورئان ده خوینن له بهر خاتری خه لک و پاداشتی خه لکه ...

نه مه وی قورئان خویندنتان بو خوا بیت و دهمه وی کرده و کانتان له بهر خاتری خوابیت .

ناگادار بن .. سویند به خوا من پیاوه کانه بو نه وه نانیرمه لاتان که به پیستاندا بدن و مال و سامانتان بهن ، به لکو بو نه وه دهیاننیرمه لاتان تاوه کو فیری نهو ناین و سوننه تان بکه ن که باوهرتان پی هیناوه .

کهواته نهوهی غیری نه مانه ی پیکرا با بهرزی کاته وه بوم و سکالای خوی بکات . سویند بهو خواجه که نه فسی منی به دهسته مافه که ی بو و مرده گرمه وه .

له م کاته دا عه مری کوپی عاص هه لسیاه وه وتی : نهی نه میری نیمانداران : نهی نه گهر نهو کهس یه کی بوو لهو موسلمانانه ی چاو دیر و بهر پرسه برامبه ر په عیه ته که ی بو ته مبی کردنیان نه م کاره ی کرد ، نایا تو هر ( قصاص ) ی لی و مرده گریته وه ؟

عومر فهرموی : نه ری بهو کهسه ی نه فسی منی به دهسته ، قیصاصی لی و مرده گرمه وه ، چونکه پیغمبره (ﷺ) بینیه وه له زاتی خوی ( قصاص ) ی و مرگرتووه ته وه . ناگادار بن ... نه که ن له موسلمانان بدن و سوکیان که ن .. مافی خوینان

لى زەمەت مەكەن و لە ئەنجامدا كافىريان بگەر .. و لە بۆ سەو پېئەمبەر كانددا دايانمەبەزىنن  
نەكا لە دەستتان بچن .<sup>۱</sup>

### " ئامۆزگارى عومەر بۆ رەعبەت "

" خۆتان بە دەستى خۆتان مافەكان بەدن .. وە كەس كەسى تر تاوانبار نەكات  
تاوەكو لەبەردەم مندا راستى يەكان دەردەخەن و دادبېنى دەكەن .. ئەوئەش بزانن كە  
چاكى و باشى ھەركارىك لە سى شتدايە : -  
ئەوشتە بە ھەق و ھەرىگىت و لە ھەقدا بەرىت و ىگىرى ناھەقى لى بگىت ...  
پەيمانى ئەوئەتان ئەدەمى كە ھىچ شتەك نەلەسەرەنەتان و نەلەوئەى خودا فەرزى كردوئە  
لە سەرتان كۆ نەكەمەوئە لىتان مەگەر بە ھەق واتە : ھەقى - بيت المال .  
ھەرئەوئە ئەوئەش لە ئەستۆ ئەگرم ئەوئە پارە كەوتە دەستمەوئە نەبى لە دەستم  
دەرجىت مەگەر بە ھەق ، واتە : بەرپەرس دەبم لەوئەى بەداد پەروەرانە دابەشى كەم .  
وئە مافى ئىوئەيە لەسەرم كە لە بەخشش و پۆزى يەكانتەن زىاد كەم بە يارمەتى  
خودا ...

وئە مافى ئىوئە يە لەسەرم كە بەرئەو تياچوون پاپىچتەن نەكەم و بۆ ماوئەيەكى زۆر  
لە جەنگەكاندا نەتەنھىلمەوئە دوور لە كەس و كار و مائەكانتەن .<sup>۲</sup>  
وئە ئەگەر وىستەن بپۆن بۆ جەنگ ، ئەوئە ھەتە دەگەرپنەوئە مەن باوئەى  
مەندالەكانتەن دەى لە خاوتەرسەن - ئەى بەندەكانى خوا - ھاوئەكارىم بگەن لە فەرمەنكردن

<sup>۱</sup> - پېئەمبەر عومەر سى كارى لە والى يەكان قەدەغە كرد كە دەرھەق بە رەعبەتەكەيان ئەنجامى بەدن : قەدەغەى  
كرد بوو كە لىيان بەرىت ، تا سووك نەبن و پياوئەتى و ھەيئەتەيان نەمىتتى . قەدەغەى كرد بوو لە مافى تەراوى  
خۆيان بى بەشيان بگەن تاوەكو بى بارە نەبن و بپرايان بە دادپەروەرى نەمىتتى كە تەرازوى ئاينەكەيانە ، ھەرئەوئە  
قەدەغەى كرد بوو كە سوپاكەيان جيا بگاتەوئە و ئەلناو زەوئەكانى دوزمەندا بەش بەشيان كات و بەمەش دوزمەن  
ئابلۆقەيان بەدات و ناپاكى يان دەرھەق بگات . سىرەى عومەرى كورپى خەتاب ، مامۆستا اھمەدى بەلتاجى . لاپەرە  
( ۴۳ ) .

<sup>۲</sup> - چونكە ھەموو كە تىبەيەك لە سوپا مۆلەتتىكيان ھەيە بچنەوئە مائەكانيان .

به چاکه و پیگری کردن له خراپه ، له ودا که خودا تیايدا منی کردووه به سهر پهرشتیارتان ناموژگاریم بکه ن ...

**" خوراکی عومهر له سالی گرانی یه که دا ( له وشکه سالی یه که دا ) "**

ئه سله می خرمه تکاری عومهر ده لیت :

کاتی عومهر نیواری لی ئه هات له وشکه سالی یه که دا <sup>۱</sup> - نانیکی ده هینا له ناو پوندا دهی گوشتی ، به لام پوژیکیان و شتریکی سمربری و دابهشی کرد به سهر خه لکدا ..  
ئو پوژه چوو به ژوردا ده بینیت جامیک دووگ و چهوری حوشت و جگهریکی لییه ! بوئی دانراوه .

پرسی : ئه مه مان له کوئی بوو ؟

وتیان هی ئو حوشتره یه که ئه مرؤ سهرمان بری !

عومهریش فرمووی : به به به <sup>۲</sup> چ والی یه کم که خوم شته باشه کان بخوم و ئیسک و پروسکه کانیش دهرخواردی خه لک بدهم .. ئینجا چوو نانیک و بریک زهیتی هینا و کردنی به تریت پاشان به غولامه کهی فرموو : به لات لی دا ئه ی یه رفا !  
ئهم کاسه یه هه لگره و بیگه یه نه به فلانه مال له مه دینه ، چونکه من ئه وه سی پوژه سهرم لی نه داوان . و ایزانم زور برسین ..

یه رفا ش ئو خواردنه خوشه ی هه لگرت و بردی بو ئو ماله ی که عومهر (ﷺ) مافی ئه وانی دا به سهر خویدا !

**" گیرییی ( تشدد ) عومهر له وشکه سالی یه که دا له گه ل مال و مندا له کهیدا "**

له ئیبنو عومهر وه ، ده لیت : ( کاتی عومهر نه هی شتیکی له خه لکی ئه کرد ، ده هاته لای مال و مناله کهی و پیانی ده فرموو : ئه و من نه هیم له خه لک کردووه به فلانه و فلانه شت ... ئه وانیش سهیری ئیوه ئه که ن هه ر وه ک چو ن بالنده سهیری گوشت نه کا ، خو ئه گهر ئیوه که و تن ، ئه وانیش ئه که ون .. وه ئه گهر ئیوه پاپهرین بو ئه نجامدانی

<sup>۱</sup> - وشکه سالی له ( ۱۸ ) کزجیدا بوو .. باران نه ده باری و زه دی و زار وشک هه لات .

<sup>۲</sup> - به کالته کردنه وه .

نېوانیش نه نجامی نه دهن ، له بهر نه وه منیش سویند به خوا هر که س له نیوه بکه ویته  
ناو نه و کاره وه که نه هیم له خه لکی کردوه له نه نجامدانی ، نه و سزای دوو هیندی نه دم  
له بهر نزیکیان له منه وه ، نیت هر که س نه یه وی بته پیش بابیته پیش ، هر که سیش  
نه یه وی دواکه وی ، بادواکه وی . )

نیبنو سهد ده لیت :

له وشکه سالی یه که دا عومر کاله کیکی بچوکی به ده ست یه کی له منداله کانی وه  
بینی ، فهرمووی : به به ! کوپی نه میری نیمنداران ، نه وه میوه نه خویت کاتی  
نوممه تی ( ﷺ ) له برسا لاواز بوون ؟ منداله که شی به را کردن و گریان وه چوو دهر وه .  
خه لک به عومریان وت : منداله که به مشتیک ناوک کریویه تی <sup>۱</sup> .

وه له قه تاده وه ، ده لیت :

موه یقیب له - بیت المال - گه نجینه وان بوو ، جاریک گسکی له وی دده و  
دره میکی دوزیه وه دای به یه کی له منداله کانی عومر . موه یقیب ده لی : دواتر  
چوومه وه بو مال ، ده بینم نیردراویکی عومر هاتوه بو لام و بانگم ده کات .

چووم بولای عومر ده بینم بره مه که له ناو ده ستیدایه . پیی وتم : به لات لی دا  
نه ی موه یقیب ، چیت له من داوه <sup>۲</sup> چیته پیمه وه ؟

منیش وتم : نه ی نه و دره مه چی یه به ده ست وه ؟

وتی : ویستت له روژی قیامه تدا نوممه تی ( ﷺ ) بو نه م دره مه پووبه پروم  
بووه ستن ! دره مه که ی دایه وه به موه یقیب <sup>۳</sup> .

<sup>۱</sup> - واته به تزو و ناوکی هندی دره ختی وه خورما و هیتز .. واته شتیکی بی باهخ کریویه تی که بز که سانی  
وه که نه و ( مندان ) ناسانه شتی وا کو بکاته وه .

<sup>۲</sup> - چ دوزمنایه تی یه که له نیوان من و تودا هه بووه تا نیستا رقت لیم بیته وه . .

<sup>۳</sup> - سیره ی عومری کوپی خه تاب . . به لتاجی ( ۶۰ - ۶۱ ) .

## " توندی لیبر سینه وهی عومهر بۆ ئەهله کهی "

عبدالله کوپی عومهر ( ﷺ ) دهلیت :

حوشتریکم کپی و ناردم بۆ ( حمی )<sup>۱</sup> که لهوی وهك حوشتری خه لکی بلمه وهری ،  
کاتی گۆشتی گرت .. عومهر هاته بازار و لهوی حوشتریکی گۆشتنی بینی ...  
فهرمووی : ئەمه هی کی یه ؟

پی ی و ترا / هی عبدالله ی کوپی عومهره .

پیشهوا عومهر له بهردهم خویه وه دهی فهرموو : بهه بهه ! کوپی ئەمیری ئیمانداران  
! منیش هاتم بۆ لای و پیم وت : - چی بووه ئەی ئەمیری باومرداران ؟  
پرسی / ئەم حوشتره چی یه ؟

وتم کریم و ناردمه ( حمص ) تاوهك ئەو خه لکه منیش سوودی لی ببینم .  
فهرمووی / وه تاوه كو بلین : حوشتری کوپی ئەمیری باومرداران بلمه وهرین ،  
حوشتری کوپی ئەمیری باومرداران ئاو بدەن ، پاشان فهرمووی / برۆ ( عبدالله )  
سهرمایه کهی خۆتی لی هه لگره و ئەوهشی مایه وه بیخهره - بیت المال - بۆ موسلمانان<sup>۲</sup>

## " عومهر و هاوسهره کهی "

له سه عدی کوپی ئەبی وه قاسه وه ، دهلیت :

( له به حرهینه وه بریک میسک و عهنبهر هینرا بۆ عومهر ، فهرمووی / سویند به خوا  
هزم ئەکرد ئافره تیك هه بوايه به باشی کیشانه ی بکر دایه تاوه كو ئەم بۆ نهم بۆ کیشانه  
بکات و دابهشی کهم به سهر خه لکیدا ) .

عاتکه ی خیزانی پی ی وت : من باش کیشانه ده کهم ، بدمهری با بۆت بکیشم .

عومهر فهرمووی : نه خیر .

عاتکه پرسى / بۆچی نا ؟

فهرمووی / ئەترسم وه ها بیبهیت و بریک له گهر دنی خۆت بدەى و به وەش به شیکی  
موسلمانان کهم بێته وه ...

<sup>۱</sup> - حمی / له ده رگایهك بوو له قهراغ شاردا .

<sup>۲</sup> - واته بیفرۆشه و چەندت پی دا بو هه لیگره وه و ئەوهشی مایه وه بجه ره وه خه زینه ی ده ولەت بۆ موسلمانان .

## " عومەر و ئەوانی جهنگ شیواند بوونی "

له عبدالله ی کورپی عومهرهوه ، دهفرمویت : -  
له کاتیڤدا خه لکی خهریکی وهرگرتنی بهشی خویان بوون له نیو دهستی عمردا ،  
عومەر ( ﷺ ) سهری بهرز کردوه چاوی به پیاویک کهوت لیدانیک له دهم و چاویدا بوو ،  
لی ی پرسى . ئەویش له وه لأمدا وتی / له یهکی له جهنگهکاندا که له گهل موسلماندا  
چوو بوین تووشی ئەم لیدا نه بووم .

عمر فرموى / ههزار درهه می بو بژمیرن .. ههزار درهه درهه درا به پیاوهکه .  
پاشان فرموى / ههزاری تری بو بژمیرن ، ههزاری تری دا به پیاوهکه .. عومەر  
چوار جار ئەمهی و تهوه هه جارێک ههزار درهه ئەدرا به کابرا تاوهکو پیاوهکه تهریق  
بووه و چوو دهروه .

عبدالله دهلیت : عومەر ههوالی کابرای پرسى ، پییان وت : وا بزانه له تهریقیا  
چووته دهروه به هوی ئەو هه موو بهخششهوه که پی ی ئەدرا ..  
عومهریش فرموى / دهی سویند بهخوا ئەگەر بهمایهتهوه بهردهوام پیم ئەدا  
ههتا درهه میک بهمایهتهوه ، چون بمرههق به پیاویک له پیناوی خودا لیدانیکی وای لی  
دراوه چالیکی له دهم و چاویدا دروست کردوه .<sup>۱</sup>

## " عومەر و خیزانی پیاوه شهیدهکه "

له جابرهوه ( ﷺ ) دهلیت : شهویک له گهل عومهردا ( ﷺ ) بهناو شاردا  
ئیشکگریمان دهکرد تا گهیشتی نه لای خهیمهیهک ئاگریکی کزی تیا بوو ، بهینی  
دهکوژایهوه و بهینی دادهگیرسایهوه ، و دهنگیکی غههباری گوئی لی بوو ، عومەر  
فرمووی : له جی ی خوتان بوهستن ، رۆشت تاگهیشته لای خهیمهکه ، بینى پیرمژنیکه  
دهلیت : -

على ﷺ صلاة الأبرار صلى عليه المصطفون الأخيار  
قدكنت قواما على الأسفار فليت شعري و المنايا أطوار  
هلى تجمعنى و حبيبى الدار ؟

<sup>۱</sup> - سیره ی عومەر . بدلتاجی ( ۷۳ - ۷۴ ) .

عومەر ( ﷺ ) گریا هتا دهنگی بهرز بووهو ، پاشان چوو هتا له خهیمهکهوه نزیک بوویهوه .

فرمووی / سلواتان لی بیت ، سی جار دوباره‌ی کردهوه . له سییهم جاردا مؤله‌تی پی درا بجیته ژورهوه . عومەر فرمووی / قسه‌کانتهم بۆ دوباره بکه‌روهوه . ئه‌ویش به دهنگیکی خه‌فه‌تباروهه بۆی دوباره کردهوه ، عومهریش ( ﷺ ) دهستی به‌گریان کرد . پاشان به پیره ژنه‌که‌ی فرموو : په‌حمه‌تی خوات لی بیت عومهریشته بیر نه‌جیت ...

ژنه‌که‌ش وتی : و عمر اغفر له انک غفار<sup>١</sup>

### " عومەر پلان بۆ سه‌رکرده‌کانی جه‌نگ داده‌نیت "

جه‌نگی قادسیه‌ سی پوژی خایاند ، قادسیه‌ش دهرگا یه‌ک بوو له پییه‌وه ئیسلام گه‌یه‌نرایه عیراق و فارس و هه‌موو پوژه‌لآت ، له‌به‌ر ئه‌وه جه‌نگیکی چاره‌نووس ساز بوو له نیوان عه‌ره‌ب و موسلمانان و فارس و مه‌جوسی یه‌کاندا .

عومەر ( سعدی کوپی ئه‌بی وه‌قاص ) ی به‌سه‌ر کرده‌ی سوپاکه‌ی هه‌لبژارد . ئه‌وه بوو سالی ( ١٤ ک ) له شارچووه دهری و له زه‌وی عیراق قادسیه‌ی کرده له‌شکر به‌ست .

زه‌وی جه‌نگه‌که‌ی وا هه‌لبژارد که بکه‌ویتته نیوان بیابان و ئه‌و توپه‌ ئاوی یه ئالۆزه‌ی له زه‌وی عیراقدا یه تاوه‌کو سوپای موسلمانان تووشی شه‌ر په‌نیه‌یت له‌سه‌ر زه‌وی یه‌ک که پی ی ئاشنا نه‌بووه و شارمزیی له مه‌ترسی یه‌کانی نی یه .

وه بۆ ئه‌وه‌ی ئه‌گه‌ر شه‌ر له دژی سوپاکه‌ی به‌ریا بوو بتوانیته به‌ره‌و بیابان پاشه‌کشه‌یان پی بکات و به‌و جوژه هیرش به‌ریته و بگه‌رپه‌ته‌وه ، له‌به‌ر ئه‌وه‌ی ئه‌م ئاشناتره به‌ری و شوینی بیابان .

به‌لام ئه‌گه‌ر جه‌نگ له دژی فارسه‌کان پوویدا ئه‌وه دوژمن له به‌رده‌میاندا بیت و دهریاش له پشتیانوه و شمشیره‌کانی موسلمانان له‌ناو یان ده‌بات و به‌وجۆره‌که‌سیان نامینیته‌وه . هه‌ر واش بوو ئه‌وه‌ی ئه‌و سه‌رکرده لی‌هاتوووه چاوه‌روانی کرد هاته‌دی .

<sup>١</sup> - سیره‌ی عمر . به‌لتاجی ( ٨٢ ، ٨٣ ) .

<sup>٢</sup> - دراتر باسی سیره ، ژبانی ئه‌م هاره‌له به‌ریزه‌ش دیتته پیشه‌وه .



وه سه عدى كورپى ئه بى وه قاص ( ﷺ ) له قادسيه دابه زى و ماوه يه كى زۆر چاوهرپى سوپاي فارسه كانى كرد ، كه چى نه هاتن بۆ پووبه پروو بوونه وهى موسلمانان ، تا چهند شالايوكيان هينا بۆ سنووره كانى دهروبه رى عيراق له پرووى باكور و باشووره وه بۆ ئه وهى بيانوروژينن...

فارسه كان هاوار و سكالايان برده لاي ( يه زده جرد ) ي پاشا يان و داوى پاراستنيان ده كرد ، ئه و يش داوى له ( روستم ) ي سه ركرده ي سوپاكه ي كرد بهروبه پروو بوونه وهى موسلمانان له قادسيه ، به و جوړه ( روستم ) سوپاكه ي خسته پى و له بهر ده م سوپاي موسلماناندا ده ركه وتن .

جهنگى توندى سى پوژى له نيوانياندا پرووى دا و به سه ركه وتنى موسلمانان كو تا يى پى هات . سه كه وتنى سى سه ركوتكه ر .

جهنگى قادسيه يه كي ك بوو له جهنگه ميژووى يه يه كلاكه ره وه كان كه پشتى فارسه كانى شكاند و ئيتىر دواى ئه وه نه يانتوانى ئه و هيزه ي جارانيان به ده ست بيننه وه تا وه كو پاش چهند شكسته ينانى كى يه ك له دواى يه ك ده و له ته كه يان روخا ..

ئه وه بوو عومهرى كورپى خه تاب ( ﷺ ) هه ندى ئاموژگارى سه عدى كرد پيش به رپى كردنى سوپاكه يان ، له وانه : -

( گوى له هاوه له كانت راگره و له فه رمانه كانندا به شداريان كه و په له مه كه له بريار دانا ، به لكو له سه رخۆ بريار بده .

بزانه ئه مه جهنگه و پياوى جهنگيش ئه و پياوه يه كه چاوهرپى ده كات تابزانييت ده رفه ت كامه يه ... له راستيشدا تو به ره و زه وى يه ك ده چيت كه به فيل و ته له كه و ناپاكى ناسراوه .. به ره و پوى كه سانيك ده چيت كه پر كيشيان كرد به سه ر خراپه داو بى باكانه ئه نجامياندا و چاكه يان له بير خويان برده وه و لى بى ناگا بوون ، ئيتىر بزانه چو ن ده بيت ، زمانت قايم كه و نه ينييت ئاشكرا مه كه <sup>1</sup> .

<sup>1</sup> - سهرى عومهر / بيلتاجى ( ١٦٩ ، ١٧٢ ) به ده ستكار به وه .

## " راسپارده گانی عومر بو سويا موحايدده كان "

( حيوه ) ی کورې ( شريح ) ده لیت :

کاتی عومر سوپا کانی بهرې ده کرد پاید سپاردن به ته قوای خوا و پاشان دواي  
نهمی لیواکان جیاده کرانه وه دهیفرموو : -

( به ناوی خوا و به پشتیوانی خوا ، بهرې کهون به نومیدي پشتگیری خوا و  
سرکهوتن ، به په یوه ست بوون به هق و نارامگری یه وه ..

له پیناوی خوا دا بجهنگن له گهل نهوانه دا باومریان به خوا نی یه و ده ستریزې  
مهکن ، چونکه خوا ده ستریز کمرانی خوشناویت ، پاشان ، کاتی به دوژمنتان گه یشتن  
ترسونک مهن وه کاتی ده سه لاتتان هه بوو کوژراو مکان مه شیوینن ، وه له کاتی  
د مرکهوتن دا زیاده پویی مهکن وه له کاتی شهر دا قسه مهکن .

همروها نافرمت و پیایو پیر و مندا ل مه کوژن همروک کاتی دوو کومله که به یه ک  
گه یشتن و کاتی گهرمی راپهرین و شالو بردن خوتان له کوشتنیان بپارینن واته : ( پیر  
و مندا ل و نافرمت )

هه لپه مهکن و له ده سته کهوتنه کان مه دزن ، جیهاد پاک راگرن و خواسته کانی  
دنیای تیکه ل مهکن و به وسرکهوتن و ده سته کهوتانه خوشحال بن که له په یمانیکدا  
دهستان ده کهویت داوتانه به پهر مردگار تان و هر نه وه سرکهوتنی مهزنه ) .

## " له راسپارده گانی عومر بو "

( سه عدی کورې نه بی وه قاص ) ( ﷺ ) فرماندهی سوپا که ی "

کاتی عومر ( ﷺ ) ( سه عدی ) کرده فرماندهی سوپا که ی له عیراق بهم جوړه  
رایسپارد : - ( نهی سه عدی ، نه وه فریوت نه دا و له خوا دوورت نه خاته وه که پیت  
بوتریت : خالی پیغه مبر ی خوا و هاو هلی .. ، چونکه له نیوان پیغه مبر ی خوا ( ﷺ ) و  
هیچ که سیکی که دا خزمایه تی یه کنی یه مه گهر به گوپراه لی کردنی خوا .

دهی توش هر نه وه بکه که پیغه مبر ی خوا ( ﷺ ) ده یکرد و نه وهش واز لی بینه  
که نه و وازی لی دهینا نه مه ناموزگاری منه بو تو ) .

## " چيروكى عومەر و جبله كورې ئهيهم "

دهگيرنه وه كه جبلله كورې ئهيهمى كوتا پاشاي غهسانهكان كاتى ويستى له ئيسلام بوون بوو ، به كهژاويهكى گهره وه هاته مهدينه ، كه جل و بهرگيكي ناوازه و تايبه تى يان له بهر دا بوو خوښى تاجه كهى به سهره وه بوو .

ئهره بوو پيشهوا عومەر ( ﷺ ) به هاتنيان خوشحال بوو دواتر و كاتى و مرزى چه هاته پيشه وه ، جبلله له گهل عومەر چوو بو چه كاتى جبلله خريكي توافى مالى خوا بو پياويك لهو خه لكه پيينا به جله كانيدا و ههليتته كاند ( دراند )ى ، ئهويش زلله يهكى له دهم و لوتى دا پرى كرد له خوښ .

## " پياوه كه چووه لاي پيشهوا عومەر بو سكال "

عومەر له جبلله پرسی : چى وای لى كردى لهم پياوه بدهى ؟  
وتى : پى ى به جله كانمدا ناو دراندى .

عومەر فرمووى : كهواته مادهم دانى پيداده نييت كه ليت داوه يان نه بى كابر  
رازى كهيت به جوړيك يان نه بى چيت لى كردووه وهات لى بكاته وه .  
جبيلهش وتى : مه گهر شتى واته كرى ؟ له كاتيكدا من پادشايه كم و ئهوه كه سيكى  
رهش و پروته ؟

عومەر فرمووى : ئيسلام ئيوه يه كسان كردووه ، توش به هيچ شتيك چاكه و  
فهزلت به سهره وه نى يه مه گهر به كارى چاكه .

جبيله وتى : سويند به خوا هيوام وا بوو كه به موسلمان بوونم زياتر ريزدار و  
دهسترو شتوو دهم لهو كاته م كه له نه فاميدا بووم .

عومهريش فرمووى : دهى هروايه .  
جبيلهش وتى : تا به يانى بوم دوا خه تا بيريكى لى بكه مه وه ، ئهى نه ميرى  
نيمانداران .

<sup>۱</sup> - واته : بهلى تو ريزدار ترين به ئيسلام بونت مادهم له سر هق بيت ، دست دريژى كردنه سر خه لكيش هق

عومەر فەرمووی : باشە با وابیئت ... ئەوە جوو کاتی شەوداهاات جبللە خوئی و هاوپیکانی چوونە دەرەوێ شار و خوێان گەیانده قوستەنتینیە بو لای هرقل ، و جبلە بوو بە خاچ پەرست و لە لای هرقل مایەوہ<sup>۱</sup> .

بەو جوۆرە عومەر نمونەییەکی جوانی فەرمانرەوایەکی دادپەرەوێ نیشاندا و لە راستیدا سەعیدی کوپی سوەید راستی وت کە لە ( حمص ) و تازی بو خەلکیدا بەم جوۆرە :

( ئەو خەلکینە ، لە راستیدا ئیسلام دیواریکی سەخت و دەرگایەکی قایمی هەییە ، دیواری ئیسلام هەق و دادپەرەوێش دەرگاکیەتی . ئیسلامیش مادەم فەرمانرەوایەکی توندوگیری هەبیئت ، بە پتەوی بە هیژی دەمینتەوہ ، توندی سولتان و فەرمانرەواش بە وە نی یە خەلکی بە شمشیر بکوژیئت یا خود بە قامچی لییان بدات ، بەلکو بەوہیە بەهەق دادگەری بکات و دادپەرەوێ بیئت ) .

### " پێشەوا حەسەنی بەصری لە وەسفی پێشەوای دادپەرەوێدا "

کاتی عومەری کوپی عبدالعزیز ( پەرەمەتی خوای لی بیئت ) بوو بە جینشین ، نووسراویکی نارد بو حەسەنی کوپی ئەبی لەحەسەنی بەصری کە ئاکار و پەرەشتەکانی پێشەوای دادپەرەوێ بو بنووسی . حەسەنیش پەرەمەتی خوای لی بیئت ئەمەیی بو نووسی :

( ئەوە بزانیە - ئەو ئەمیری ئیماندارن - کە پێشەوای دادپەرەوێ راستکەرەوێ هەموو لاری یەکە و شکینەر و ( کەلەپچە ) ی هەموو سەتەمکاریکە ، چاککەری هەموو خراپکراویکە و هیژی هەر بێدەسەلاتیکە و دادی هەموو سەتەملیکراویک و پەناگەیی هەموو لیقەوماویکە ، وە پێشەوای دادپەرەوێ - ئەو ئەمیری ئیمانداران - وەك شوانی بە بەزەیی یە بو حوشرەکەیی کە بو باشترین لەوەرگای دەبات و دەپیاریزیئت لە لەوەرگای وشک و خراپ و لەمار دەپیاریزیئت و لە نەرەحەتی گەرماو سەرما دەیشاریتەوہ .

هەرەها پێشەوای دادپەرەوێ - ئەو ئەمیری ئیمانداران - وەك باوکیکی نزیکە لە مندالەکیەوہ بە مندالی هەولیان بو دەدا و بە گەورەیی فیریان دەکات ، تا لە ژیاندا یە کاسپیان بو دەکات و بو کاتی مردنیش بویان پاشەکەوت دەکات ..

<sup>۱</sup> - سیردی عومەری - بەلتاجی ( ۲۳۱ ، ۲۳۲ ) .

هروها پېشه‌وای دادپه‌روم - وهك دايكي به‌سۆز و مېهره‌بان وایه بۆ منداله‌كه‌ی ، به‌سه‌ختی هه‌لیده‌گری و به‌سه‌ختی لی ده‌بیته‌وه و به‌مندالی په‌روم‌ده‌ی نه‌كات و شه‌ونخونی پڼوه ده‌كات و نه‌و كاته نارام ده‌بیته كه كۆرپه‌كه‌ی نارام بیته ، به‌ینی شیري ده‌داتی و به‌ینی له شیري ده‌پریته‌وه تا فی‌ری خۆراکی بكات ، به‌ته‌ندروستی خو‌ش‌حال ده‌بیته و به‌نه‌خو‌شی و شه‌كه‌تی غه‌مبار ده‌بی .

هروها پېشه‌وای دادپه‌روم نه‌ی نه‌میری ئیمانداران پاسپی‌ردراوی هه‌تیوان و خه‌زینه‌ی هه‌ژارانه و مندالانیان په‌روم‌ده نه‌كات و به‌گه‌وره كانیشیان نازوقه نه‌دات .. هروها وهك دلّه له‌ناو جه‌سته‌دا ، به‌سه‌لامه تبونی نه‌و جه‌سته‌ش سه‌لامه‌ت ده‌بی و به‌خراپی‌وونیشی جه‌سته‌تیک ده‌چی و خراپ ده‌بی ..

هروها پېشه‌وای دادپه‌روم كه‌سیكه له نیوان خودا و به‌نده‌كاندا وه ستاوه گوی له‌و وته‌ی خوا ده‌گری و ده‌یدات به‌ گوی ی به‌نده‌كاندا و له په‌روم‌دگاری دم‌روانی و نه‌ویان نیشان ده‌دات ، هه‌ر به‌رو لای خوا پری ده‌كات و نه‌وانیش بۆ لای نه‌و ده‌بات ... له‌به‌ر نه‌وه نه‌ی نه‌میری ئیمانداران ، له‌و موله‌كه‌دا كه خودا پی ی داوایت وهك نه‌و عه‌به‌ده مه‌به كه گه‌وره‌كه‌ی متمانه‌ی پی ده‌كات و مال و مندالی نه‌داته ده‌ستی ، كه‌چی ماله‌كه‌ی په‌رش و بلاو كرده‌وه و منداله‌كانیشی دم‌ربه‌ده‌ر كرد و به‌و جو‌ره نه‌هله‌كه‌ی هه‌ژار كرد و مال و سامانه‌كه‌شی به‌ش به‌ش كرد .

نه‌وشه‌ش بزانه - نه‌ی نه‌میری ئیمانداران - كه خوای گه‌وره بۆیه سنووره‌كانی دیاری كردووه تا پڼگری له پیسی و خراپه‌کاری بكریت ، ئیتر به‌وكه‌سه چی ده‌لیت كه پاگرتن و جیگیركردنی سنووره‌كانی به‌ده‌سته خو‌ی خراپه‌کاری نه‌كات ، هروها خودا ( قصاص ) ی له‌به‌ر خاتری پاراستنی ژیا‌نی به‌نده‌كانی به‌یارداده ، نه‌ی نه‌گه‌ر كه‌سیك كه ده‌با ( قصاص ) ی بۆ وهرگرتنایه‌ته‌وه ، خو‌ی بیانكوژیته چی ؟

نه‌ی نه‌میری ئیمانداران ، یادی مهرگ و دوا‌ی مردن و كه‌می شوینكه‌وته‌كانت و پشتیوانه‌كانت له‌وكاته‌و ساته‌دا بكه ، وه تو‌یشوو بۆ نه‌و كاته و بۆ كاتی تو‌قینی هه‌رگه‌وره بۆ خو‌ت بخه‌روه .

بزانه كه‌مالی‌کی ديكه‌ت هه‌یه جیاوا‌ز له‌م ماله‌ی ئیستا تیا‌یدایت و له‌وی به‌خاك ده‌سپی‌ردریت و خو‌شه‌ویستانت جیت ده‌هیا‌ن و له‌قولا‌یی گو‌ردا به‌تاك و ته‌نها

تەسلیمت دەکەن . دە ی ئەو زاده ی بۆ هەلگره که له گه‌لت دەمینیتەوه ﴿يَوْمَ يَفِرُّ الْمَرْءُ مِنْ أَخِيهِ (٣٤) وَأُمُّهُ وَأَبِيهِ (٣٥) وَصَاحِبَتِهِ وَبَنِيهِ (٣٦)﴾ سورة عَبَسَ ، آية ( ٣٤ - ٣٦ )<sup>١</sup>  
 ئەوەت له یاد بێ ئە ی ئەمیری ئیمانداران که ئەو پۆژە ی ﴿... إِذَا بُعْثِرَ مَا فِي الْقُبُورِ (٩) وَحُصِّلَ مَا فِي الصُّدُورِ (١٠)﴾ سورة العاديات ، آية ( ٩ - ١٠ )<sup>٢</sup> ئەو پۆژە نه‌ینیه‌کان  
 ئاشکرا دەبن و پەر‌اویش گه‌وره و بچوک ده‌خوینیتەوه ...

ئێستا که هێشتا تۆ له دهرفه‌تدايت - ئە ی ئەمیری ئیمانداران - وه ئەجه‌لت نه‌هاتوو و بێ هیوا نه‌بویت ، به‌ فرمانی نه‌زانه‌کان حوکمی به‌نه‌کانی خوا مه‌که‌و دهره‌ق به‌وان پێگه‌ ی سته‌مه‌کاران مه‌گره و خۆبه‌زلزانه‌کان زال مه‌که به‌سه‌ر بێ هی‌ز و چه‌وساو‌ه‌کاندا ، چونکه ئەوان دهره‌ق به‌ باوم‌رداران هه‌یج هه‌لیک له ده‌ست نایه‌ن و هه‌یج باکیان نی یه ... تۆش ئەگه‌ر ئەو کاره‌ت کرد ئەوا تاوان و گونا‌هی خۆت و ئەوانیش هه‌ل‌ده‌گریت ، وریابه ئەو که‌سانه هه‌ل‌تنه‌خه‌ل‌تینن که له به‌ده‌خت کردنی تۆ چی‌ژ و مرده‌گرن و بۆ خۆیان له خۆشی یه‌کانی دنیا ئەخۆن به نه‌هیشنی خۆشیه‌کانی تۆ له ناخه‌ره‌تا ..

سه‌یری تواناو ده‌سه‌لاتی ئەم‌رۆت مه‌که ، به‌لکو سه‌یری بێ ده‌سه‌لاتی سبه‌ینیت بکه ئەو کاته‌ی که دیلی په‌تی مه‌رگیت و له نێو ده‌ستی خوا‌دا وه‌ستاویت له به‌رچاوی فریشته‌کان و پیغه‌م‌به‌ران و نێ‌ر‌اوان‌دا و له رۆژیک‌دا که هه‌مووان پوویان له په‌رو‌م‌ر‌د‌گاریانه ...

له راستیدا من ئە ی ئەمیری ئیمانداران ئەگه‌ر چی به‌م نامۆ‌ز‌گاریه‌م نه‌گه‌شتوو‌مه‌ته پله‌ی کامل‌ان و ژیرانی پێش خۆم ئەم نووسراوه‌ت بۆ ده‌نێرم وه‌ک دهرمان‌سازیک که چۆن خۆشه‌ویسته‌که‌ی چاره‌سه‌ر ده‌کات و دهرمانی تال و سه‌ختی پی ده‌دات به ئومیدی

<sup>١</sup> - ئەو پۆژه هه‌نده سامناکه برا له ده‌ست براکه‌ی هه‌ل‌دیت و راده‌کات هه‌روه‌ها له ده‌ست دایک و باوک و ... له ده‌ست هاوسه‌ر و کو‌ره‌کانی .

<sup>٢</sup> - کاتی له کو‌ره‌کان هه‌ترانه ده‌روه و هه‌رچیش له سینه‌کاندا یه هه‌ر هه‌موو له ( کارنامه‌دا ) به تۆمار کراوی ئاشکرا کران و خرا‌نه به‌ر ده‌ست

- سۆز و تاسە كىردن بۇ يەردىگەر :-

ولادتدا شه کایه وه له وانه : -

کرد .

**پیشہ و ا : ٹینو کہ سر ( رہمہ تی خوی لی بت ) ده لیت**

و داواى مردنيكت لى<sup>۲</sup> نه كه م له ولا تى ييغه مبره كه تدا (ﷺ).

دوا که ی قبول کرد ، شه هاد ت له شاری پیغه مبره که یدا ( ﷺ ) .

يېدان - و تراويشه شه ش ليډان - ي به خه نجه ريكي دووسهر داله ييشه و ا عومهر كه

١ - العقد الفريد ( ٣٥ ، ٣٦ ) ، صلاح الأمانة ( ٢٥ / ٦ - ٢٧ ) .

۱ - صحیحی بوخاری ( ۳۰ ، ۳ ) .

یه کیکیانی له ژیر ناوکی دا بوو - له جی ی خوئی کهوت و ( عبدالرحمن ی کوپی عوف ) ی له جی ی خوئی دانا ..

کابرای عهجه می بی باومر خه نجه ره که ی دهرهینایه وه و به هر که سیك دهگه یشت لی ی دها و تا له سیانزه پیای دی دا شه شیان ی کوشت ، و له کو تاییدا عبدالرحمن ی کوپی عوف کلاو ( ته قله ) که ی خوئی هه لدا به سه ریدا و کهوت ، نهویش نه فره تی خوا ی لی بیت خوئی کوشت .. دواتر عومهر ( ﷺ ) هه لگیرا و برایه وه بو مالی خوئی پیش خوره له اتن ..

پیشهوا له حاله تی کدا بوو برینه که ی خوینی لی دهر وشت بو یه له هوش خوئی دهچوو ، و دهاته وه هوشی خوئی پاشان نو یژیان وه بیر دهخسته وه کهوا کاتی نو یژ ی بهیانی یه .. نهویش به هوشی خوئی دهاته وه و دهیفرموو : " به لی ، نه وه ی نو یژ واز لی بینیت هیچ پشکیکی له ئیسلامدا نیه " .<sup>۱</sup> پاشان له کاتی خویدا نو یژ که ی نهجامدا .<sup>۲</sup>

گهشتیار یك بو بههشت : -

وهرن با له گه ل به ری کردنی سات به ساتی ئهم بهنده چاکه خوازه بو بههشت ، بژین ، به لام نه وه کی یه وینه یه کی زیندوومان بو دهگوازیته وه له کو تا کاتر می رهکانی پیش کوچی عومهر ؟ نهو که سه عبدالله ی کوپی عمری کوپی خهتابه رهزای خوا یان له سهمر بی ، عبدالله ده لی ت : -

( کاتی نه بو لؤلؤه دوو جار خه نجه ره کهیدا له عومهر ، عومهر وایزانی تاوانیکی له لای خه لکی هیه و نازانی ، بو یه ئیبنو عهباسی بانگ کرد ، نهو ئیبنو عهباسی خوش دهویست و لی ی نزیک بوو وه گو ی ی بو دهگرت ، پرس ی : نه وه ی بزائم ئایا نه مه ی ئهم کاره ی کرد یه کی بوو له خه لکه که ؟ ئیبنو عهباس یش چوو ده ره وه ، به هه رکه سیك دهگه یشت دهیبینی که دهگریان ، نهویش گه رایه وه لای عومهر فرمووی : -

نه ی نه میری ئیمانداران ، به هه ر که سی دهگه یشتم وها دهگریان وه ک نه وه ی رۆ له یان جوانه مهرگ بووبی .

<sup>۱</sup> - ئیسناده که ی باشه : نه محمد و غهیر نهویش گه رایانه ته وه ز ( الترعیب و الرهیب ) ی منزری ( ۱ / ۱۹۷ ) .

<sup>۲</sup> - بر وانه / البداية و النهایة ( ۵ / ۲۱۷ ) به که می دهستکاریه وه .



نمایش فرموی : کی منی کوشت ؟

نینو عباس فرموی : نه بو لؤلوه ی مهجوسی که بهندهی موغیرهی کوری شوعبهیه .<sup>۱</sup>

نینو عباس دهلیت : کهوام پی وت ئاسودهیم له دهم و چاویدا بهدی کرد .  
نینجا فرموی سوپاس بو نهو خواجهی که بهکهسیک تاقی نهکردمهوه وتبیتی ﴿لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ﴾ و بیته بهلگه بهسرمهوه .<sup>۲</sup>

فرموی : بهلام من پیم وتبوون که هیچ کهسیکی بیانی بی باورمان بو مهینن که چی سهپرینچیتان کردم ، پاشان فرموی : براکانم بو بانگ کهن ، پرسیان کی ؟  
فرموی : عوسمان و علی و تهله و زوبیر و عبدالرحمن ی کوری عهوف و سهعدی کوری نهبی و قاص ) نهوانیش ناریدان به دواياند و پاشان سهری لهسر کوشم دانا کاتی گهیشتن پیم وت : نهوانه ی داوات کرد بوون گهیشتون ، فرموی : بهلی .. له کاروباری موسلمانانم روانی ، بینیم ئیوه نهو شهش کهسهتان سهرا نی خه لک و پیشه وایانن و نهام کاروبارهش هر به ئیوه دهکری ، نهگهر لهسر پی ی راست بمینن نهوا خه لکیش لهسر پی راست دهمیننهوه . خو نهگهر جیاوازی یه کیش هه بی نهوه لهناو ئیوه دایه .. منیش کاتیک گویم لی بوو باسی ناکوکی و پهرت پهرت بوونی دهکرد و مزانی که پروی داوه ، چونکه به دهگمه ن شتیکی و تووه و پروی نه دابی ، پاشان نهوهنده خوینی له بهر پوشت تا تهواو بی هیژ بوو نهوانیش دهستیانکرد به ورته ورت ههتا لهوه ترسام لهناو خو یاندا بهیعت به یه کیك له خو یان بدن ، وتم : نه میر هیشتا زیندووه خو نابی دوو جینشین هه بن یه که سهیری نهوی تر بکات ، عومهر فرموی : هه لمگرن .. نیمهش هه لمانگرت .. فرموی ( لهگهل سی لایه ن ) ( سی کومه ل - راویژ بکه ن و پاشان صوهه یب نویژ بو خه لکی بکات (دابسته ی).

<sup>۱</sup> - همدی له بوختانچیان دهیانگوت که گوايه موغیره ی کوری شعبه نه م پلانه ی ریک خستوه - به کوشت چن دروژنان و بوختانچیان .

<sup>۲</sup> - له رپویه تی تردا ( سوپاس بو نهو خواجه ی چاره نووسی منی نهخته دهستی کهسیک نیده یعی باره ر بکات و ته نها کرنوشیکشی بو خوا نه برد بی ) البدایه ( ۵ / ۲۱۸ ) .

وتیان / لہ گھل کئی پراویژ بکھین ئہی ئہ میری باوہرداران ؟

فہرمووی : ( پراویژ بکھن لہ گھل کوچکھران و پشتیوانان و جوامیرانیک لہ ناو

سہربازہکاندا ) .

پاشان داوای قومہ شیریکی کرد کہ خواردیہوہ سپیایی شیرہکہ لہ ہمدووہ  
برینہکہیہوہ ہاتہ دہرہوہ ، زانیی کہ ئامازہیہ بہ مردنی ، فہرمووی : " ئیستا ئہ گہر  
ہہموو دنیا ہی من بوایہ ئہمکرد بہ فیدای سامناکیی پوژی قیامت " .

ئین عباس یش فہرمووی : دہی خوا خوئی پاداشتت بداتہوہ ، مہگہر پیغمبہری  
خوا ( ﷺ ) ئہو کاتہی موسلمانان لہمہککدا لہ ترسدا دہڑیان داوای لہ خوا نہ کرد کہ  
ئیسلاام و موسلمانان بہ ہوی تہوہ بہ ہیژ و بہ توانا بکات ، و کاتی موسلمان بویت ،  
موسلماننونت بوہ عزیزہت و بہ تہوہ ئیسلاام و پیغمبہری خوا ( ﷺ ) و ہاوہلان دہرکہوتن  
و ناشکرا بوون .

وہ بہ کوچکردنت بو مہدینہ پزگاریت ہینا ، ئہوجا لہ ہیچ جہنگیکدا نہبووہ کہ  
ئامادہ نہبوویت ہاوپی لہ گھل پیغمبہری خوا ( ﷺ ) بو کوشتنی بی باوہران لہ فلانہ  
و فلان پوژدا ، و پاشان پیغمبہری خوا ( ﷺ ) وفاتی کرد و لیت پازی بوو ، داوی  
ئہویش ہاوکاری جینشینہ کہیت کرد لہ سہر خستنی بہرنامہکہی خوادا و بہ کہسانیک  
کہ بہرہوپیوی ئیسلاام دہہاتن لہوانت دہدا کہ پشتیان لہ ئیسلاام ہلدہکرد ، ہہتا  
خہلکی بہویست و ناویست ہاتنہ ناو ئیسلاام ، پاشان خہلیفہش وفاتی کرد و لیت  
پازی بوو ، پاشان کرایتہ والی بہ باشتین شپوہ کہ خہلکی پی بکریتہ والی و سہرکار ، و  
خودا بہ ہوی تہوہ ولاتانیکی پی ئاودہدان کردیتہوہ و مال و سامانیکی بو موسلمانان  
لہ سہر دہستی تو کو کردہوہ و دوژمانانی ئیسلاامی لہ سہر دہستت نہفی کردوہ دہرنا ،  
پاشان خوی گہورہ ہہر لہ ری تہوہ چہندین خیزانی لہ ئایین نزیک کردہوہ و پوژی  
دان و لہ کوتایشدا شہادہتی پی بہخشیت... دہی خوشی لہ خوٹ ئہی  
ئہمیری ئیمانداران .

ئہویش فہرمووی : " سویند بہخوا لہ خوبایی ئہو کہسہیہ فریو خواردووی

ئہکھن " پاشان فہرمووی : ئہی عبداللہ لہ پوژی قیامتدا ئامادہی لہ لای خوا شایہتیم بو

بدهی ؟ وتی : بهلئ ، عومهریش ( ﷺ ) فهرمووی / نهی پهرومردگار ستایش بو تو ، نهی عبدالله ی کوږی عومهر پروومه تم بنووسینه به زهویه وه .<sup>۱</sup>

منیش له سهر پانم دامگرت و خستمه سهر لاقم فهرمووی : " پروومه ته م بده له زهوی " و پیش و پروومه تی هینایه خواره وه تا که و ته سهر زهوی و فهرمووی : " خوټ و دایکت بهد بهخت ده بن - یان بهد بهختی بو خوټ و دایکت - نه گهر خوا لیټ خوټ نه بی نهی عومهر " .

نه و جا وه فاتی کرد په حمهت و بهرکه تی خوی له سهر بی ، و ناردیان به دوی عبدالله ی کوږی عمردا فهرمووی : له گه لټان نایم تا نه و کاره نه که ن که عومهر فهرمانی پی کردن نه ویش پاویرژ کردنه له گه لټ نه نصار و کوچکردوان و چه ند پیاویکی جوامیر له ناو سهر بازه کاند ) .

حه سه ن ده لیټ : باسی عومهری بو کرا له سهر ممرگیدا چو ن له پهرومردگاری ترساره . نه ویش فهرمووی : " موسلمان بهم جوړیه چاکه و بهرزیی تیدا کو بوته وه ، وه چو ن دوږوان خراپه و هه له و له خوټایی بوونیان تیا کو بوته وه .

سویند به خوا نه له رابردو و نه له نیستادا هیچ بهنده یه کی خوام نه دیوه چاکه کارتر و له خواترستر و به بهرزیتر له عومهر ، هسروه ها له رابردو نیستاشدا هر که سیکم دیبی خراپه ی زیادی کردبی نه وه هه له و ساویلکه یشی زیادی کردوه " .<sup>۲</sup>

خودا خافیزی : -

له کوټایی ریډا و له کاتیډا خوا خافیزی له نه میری باومرداران نه که یین وشه یه ک بو و تن نادوزمه وه نه مه نه بیټ که ښو مسعود ده لیټ : -

" عومهر قه لایه کی پو لاین بو بو نیسلام که خه لکی ده هاتنه ناوی و نیدی نه نه چوونه دمره وه ، به لأم پاش نه و نه و قه لایه رما و نیدی خه لکی لی دینه دمره وه له بری نه وه ی بچه ناوی " .<sup>۳</sup>

۱ - وه نه وه ی عبدالله ی کوږی عباس ی لی بو بیته کوږی عومهر .

۲ - نیسناده کی ( حسن ) : ته بهرانی له نه وسه تا دا ریوایه تی کردوه هیه سه می ده لیټ : نیسناده کی ( حسن ) ه الجمع ژماره ( ۱۴۴۳ ) .

۳ - ته بهرانی ریوایه تی کردوه له الکبیردا . الجمع ( ۱۴۴۶ ، ۱۴۴۷۹ ) .

همروها ده فەرموی : " حەزم ئەکرد خەزەتکاریک بووما یە لە بەر دەستی عومەردا  
هەتا مردن )<sup>۱</sup>

و دەلیت : " ئەگەر عومەر سەگیکی خوشبویستایە ، ئەو سەگە دەبوو  
خوشەویستری سەگیک لە لام )<sup>۲</sup> سویند بەخوا ئیبنو مەسعود راستی وتوو .

" سەلام لەسەر گیانی عومەری کوپی خەتاب ( ﷺ ) لەگەڵ نەمراندا "

---

<sup>۱</sup> - تەبەرائی رێوایەتی کردوو لە الکبیردا . المجمع ( ۱۴۴۶ ، ۱۴۴۷ ) .

<sup>۲</sup> - تەبەرائی رێوایەتی کردوو لە الکبیردا بە ژمارەی ( ۸۸۱۵ ) .

### " ۳ - عوسمانی کوپی عه‌فان (ﷺ) "

ناسنامه‌ی : -

عوسمانی کوپی عه‌فانی کوپی ئه‌بی لعاصی کوپی ئومه‌یی‌ه‌ی کوپی عه‌بد شه‌مسی کوپی عبده‌منافه ...

عوسمان (ﷺ) له سالی شه‌شی فیل دا له دایک بووه و هه‌ر زوو موسلمان بووه و هه‌ردوو کۆچه‌که‌ی کردووه ، کۆچی یه‌که‌می حه‌به‌شه و کۆچ بۆ مه‌دینه ..

خاتوو ڕوقیه‌ی کچی پیغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) ی هی‌ناوه و له شه‌وه‌کانی به‌دردا خاتوو ڕوقیه وه‌فاتی کردووه ، دوا‌ی ئه‌ویش پیغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) خاتوو ئوم که‌لسوم ی ( خوشکی ڕوقیه ) ی پێداوه .

زانایان ده‌لێن : " جگه له عوسمان نه‌زانراوه که‌سیکی تر دوو کچی پیغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) هاوسه‌ری بووبێت . له‌به‌ر ئه‌وه ناو‌نراوه به " ذالنورین " <sup>۱</sup> عوسمان (ﷺ) یه‌کیکه له‌و ده‌ که‌سه‌ی مژده‌ی به‌هه‌شتیان پێ دراوه و هه‌روه‌ها یه‌کیکه له و هاوه‌لانه‌ی قورئانیان کۆ کرده‌وه " . " که‌سیکی ڕیش درێژ و جوان بووه " <sup>۲</sup> و له جوانترین که‌سان بووه " <sup>۳</sup> .

له عبدالرحمن ی کوپی عوسمانی قوره‌شی یه‌وه : - پیغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) هاتووه بۆ مائی عوسمان (ﷺ) دیویه‌تی کچه‌که‌ی سه‌ری عوسمان به‌ملدا ده‌شوات فه‌رمووی : " یا بنیه احسینی الی ابي عبدالله ، فإنه أشبه اصحابي بی خلقاً " <sup>۴</sup> واته : کچم باشبه بۆ باوکی عبدالله ، چونکه له‌ناو هاوه‌لانه‌دا له هه‌مویان زیاتر هاو ئاکاری منه .

<sup>۱</sup> - واته خاوه‌نی دوو ڕووناکی .

<sup>۲</sup> - نێسناده‌که‌ی ( حسن ) ه . ته‌به‌رانی له عبدالله ی کوپی شداد به‌راگێراوی ڕیوایه‌تی کردووه . ( المجمع ) ( ۱۴۴۹۲ ) .

<sup>۳</sup> - هه‌یه‌می ده‌لێت : عبدالله گێراویه‌تیوه و پیاوانی نه‌رمووده‌که پیاوانی ( الصحيح ) ن . جگه له ئوم موسی که‌ ئه‌میش جێی متمانه‌یه . المجمع ( ۱۴۴۹۶ ) .

<sup>۴</sup> - پیاوانی جێی متمانه‌ن / ته‌به‌رانی ڕیوایه‌تی کردووه ، المجمع ( ۱۴۵۰۰ ) .

## " چاکہ کانی "

۱ - له ئه بی هورهیره وه ( ﷺ ) : پیغہ مہری خوا له سہر کیوی حہرہا بوو له گہل<sup>۱</sup> ئه بوبہ کر و عومہر و عوسمان و علی و تہلحہ و زوبیر دا ، بہرہ کہہ جولاً ، پیغہ مہری خوا ( ﷺ ) بہرہ کہہ کی فہرموو " إهدأ فما عليك الانبي ، أو صديق أو شهيد " <sup>۱</sup> واتہ : ہیمن بہ ، خو جگہ له پیغہ مہریک یان ( صديق ) یکن یان شہیدیکت له سہر نی یہ . نووسہریک دہلیت : ئہم فہرموودہ گشتگیر ترہ له و فہرموودہ یہی ناوی دوو شہیدی تیادہاتووہ ، ہر وہا فہرموودہ کہ یہ کیک له موعجزہ کانی ( پرجوو ) پیغہ مہرایہ تی تیدا یہ ، ئہوہ بوو ہریک لہ عوسمان و علی و عمر و تہلحہ و زبیر شہید بوون .

۲ - له ئه بو موسای ئہ شعہری یہوہ ، دہلیت : ( له گہل پیغہ مہری خوا ( ﷺ ) ) چووینہ دہرہوہ ، و له ریدا چووہ پشت یہ کی<sup>۱</sup> له دیوارہ کانی ئہ نصار بو کار ی تایبہ تی خو ی .

فہرموو ی : ( یا ابا موسی املک علی الباب فلا یدخلن علی احد الاباذن ) ئہی ئہ بی موسا دہرگا کہم لی بگرہ تا کہس بہ بی مؤلہت نہیہت بہ سہرما . ئہوہ بوو پیاویک ہات و له دہرگای دا پرسیم ، کییہ ؟ وتی : ئہ بوبہ کر ، وتم : ئہی پیغہ مہری خوا ( ﷺ ) ئہ بوبہ کر ہاتووہ و مؤلہتی ہاتنہ ژووہوہ و دہرہ گریٹ ؟ فہرموو ی : ( ائذن له و بشرہ بالجنة ) مؤلہتی بدہ و مژدہی بہ ہشتیشی پی بدہ . ئہویش چووہ ژووہوہ و مژدہی بہ ہشتیم پی دا . پیاویکی ترہات و له دہرگای دا ، وتم : کییت ؟ وتی : عومہرم وتم ئہی پیغہ مہری خوا عومہرہ ہاتووہ داوای مؤلہتی ہاتنہ ژووہوہ دہکات . فہرموو ی ( افتح له و بشرہ بالجنة ) . فہرموو ی : بوی بکرہوہ و مژدہی بہ ہشتی پی بدہ ، منیش دہرگا کہم بو کردہوہ کہ ہات ژووہوہ مژدہی بہ ہشتیم پی دا .

پیاویکی ترہات و له دہرگای دا ، پرسیم ، کییہ ؟ وتی : عوسمان ، وتم : ئہی پیغہ مہری خوا ( ﷺ ) عوسمانہ داوای مؤلہت دہکات . فہرموو ی : ( افتح له و بشرہ بالجنة )

<sup>۱</sup> - صحیح : موسلیم و ترمزی ربوایہت کردوہہ پروانہ صہیحی ژمارہ ( ۲ / ۵۶۲ ) .

علی بلوی تصبیہ )<sup>۱</sup> واتہ / بوی بکرموہ و مژدہی بہہشتی پی بدہ لہسہر بہلایہ کہ توشی نہیبت .

۳ - لہ عوسمانوہ پمزای خوای لیبت فہرموی : پیغمبرہی خوا ( ﷺ ) فہرموی : " من حفر رومة فله الجنة " ہر کہسی بیریک لی بدات دہچیٹہ بہہشتوہ . منیش بیریکم لی دا ہروہا فہرموی " من جهاز جيش العسرة فله الجنة " واتہ : ہر کہسی سوپایہ کہکاتی نارہہتی و نہبوونیدا ساز بکات ( بہچہک و تفاق ) ثوا دہچیٹہ بہہشت منیش وام کرد .<sup>۲</sup>

۴ - ہروہا عوسمان ( ﷺ ) فہرمویہتی / سویند بہ خوا نہ لہ جاہیلیدا ( پییش ٹیسلام ) و نہ لہ موسلمان بووندا ہرگیز زینام نہکردوہ .<sup>۳</sup>

### " شہرمی عوسمان "

لہ خاتوو عائیشہی دایکی ٹیماندارانہوہ ، پیغمبرہی خوا ( ﷺ ) دانیشتبو پانی بہدہروہ بوو، نہبویہکر مؤلہتی ہاتنہ ژورہوہی و مرگت ٹویش ہر بہو شیوہیہ مؤلہتی دا ، ٹوہجا عومہر مؤلہتی ہاتن ژورہوہی و مرگت ، بو ٹویش بہہمان شیوہ مؤلہتی دا ، بہلام کاتی عوسمان مؤلہتی ہاتنہ ژورہوہی و مرگت ، پیغمبرہی خوا ( ﷺ ) جلہکانی دا بہسہر پانیدا و داپیوشی .

دوای ٹوہی ہہلسان ، پرسیم : ٹہی پیغمبرہی خوا ( ﷺ ) ، نہبویہکر و عمر مؤلتیان و مرگرتی توش فہرموت لی کردن لہکاتیکدا ہر بہو حالہ بوویت کہ بوویت ( پانہکانت بہ دہروہ بوون ) ، کہچی کاتی عوسمان مؤلہتی و مرگرت جلہکانت دا بہسہر پانتدا ، فہرموی : ( یا عائشہ ، الا أستحي من رجل ، والله و ان الملائكة تستحي منه ) .<sup>۴</sup>

۱ - صحیحہ / صحیحی سوننہتہکانی ترمزی ( ۲۹۲۷ ) .

۲ - صحیح ، بوخاری بہ ہلہہسیرای ریویاہتی کردوہ بروانہ : روضة المحبين ( ۲۰ ) .

۳ - صحیح / ٹہبو داود ریویاہتی کردوہ . بروانہ روضة المحبين ی عہدہی ( ۲۰ ) .

۴ - موسلیم دہرہٹانی کردوہ بو فہرموردہ کہ لہ بابی ( فضائل عوسمان ) وا بہ چہند دہریریک کی نزیک لہم ریویاہتہوہ .

واته : ئه‌ی عایشه ، ئایا شهرم له پیاویک نه‌که‌م که سویند به خوا فریشته‌کان  
شمرمی لی ده‌که‌ن .

نووسه‌ریک ده‌لێت ، وتم : باشه پیاویک فریشته‌کان شمرمی لی ده‌که‌ن و  
پیغه مېهری خوا ( ﷺ ) شمرمی لی ده‌کات ، ئه‌ی ئه‌و تانه و ته‌شهر لی‌دمرانه شهرم نا‌که‌ن  
درو‌ی بو هه‌ل‌ده‌به‌ستن ؟!

وه حه‌سه‌ن ( ره‌حه‌تی خوای لی بی‌ت ) ، باسی عوسمان و زو‌ری حه‌یای  
عوسمان ده‌کات ، ده‌لێت : ( هه‌تا نه‌گهر له‌مال بی‌ت و دهرگاشی له‌سه‌ر داخرا‌بی ،  
ج‌له‌کانی دانا‌که‌نی تا ئاو به‌ خویدا بکات .<sup>۱</sup>

### " په‌رستشی "

له ئیبنو عومره‌وه ( ﷺ ) فه‌رمووده‌ی په‌روهر د‌گار له‌م ئایه‌ته‌دا که ده‌فه‌رمو‌یت :  
﴿ اَمِنْ هُوَ قَانَتْ اَنَاءَ اللَّيْلِ سَاجِدًا وَقَائِمًا يَحْذَرُ الْآخِرَةَ وَيَرْجُو رَحْمَةً رَبِّهِ ﴾ سورة الزمر آیه ( ۹ ) .

واته : یان ئه‌و ئیمان‌داری که له‌ دووتوی شه‌و‌گاردا هه‌ل‌ده‌سی‌ت بو خوا  
په‌رستی ، سو‌جده ده‌بات و به‌ پی‌وه ده‌وه‌ستی‌ت له‌ لی‌پرسینه‌وه‌ی قیامه‌ت ده‌ترسی‌ت و  
هیوای به‌ میهره‌بانی په‌روهر د‌گاری هه‌یه .

ده‌لێت : مه‌به‌ست عوسمانی کو‌ری عه‌فانه .<sup>۲</sup> هه‌روه‌ها ( ره‌حه‌تی خوای لی بی‌ت )  
که هه‌ل‌ده‌سا بو شه‌و نو‌یژ هه‌رگیز که‌سی له‌ئه‌ندامانی خیزانه‌که‌ی به‌خه‌به‌ر نه‌هه‌ینا تا  
یارمه‌تی بدن له‌ ده‌ست نو‌یژ گرتنی‌دا ، مه‌گه‌ر خو‌یان به‌خه‌به‌ر بو‌نایه . هه‌روه‌ها هه‌میشه  
به‌په‌ژوو بوو . گله‌یی لی ده‌کرا که بو‌چی خزمه‌ت‌کاریکی به‌ خه‌به‌ر نا‌هینی ؟ ده‌یفه‌رموو :  
نه‌خیر ! شه‌ویش بو ئه‌وانه با ر‌احه‌ت بن .<sup>۳</sup>

<sup>۱</sup> - پیاوانی جی متمانن : هه‌یه‌می ده‌لێت : نه‌حه‌د گێ‌راوی‌تی‌هه . الجمع ( ۸۲ / ۹ ) .

<sup>۲</sup> - بروانه البدایة و النهایة ( ۳۰۷ / ۵ ) - ئیبنو عباس ده‌لێت : ک‌ی حه‌ز نه‌کات خوای په‌روهر د‌گار په‌ژوی  
قیامه‌تی لا ئاسان بکات با خودا له‌ تاریکی شه‌ودا به‌ ک‌رنوش بردن و نو‌یژ کردنه‌وه بی‌بینی‌ت و له‌ خه‌می ناخه‌ره‌ت‌دا  
بی‌ و ت‌کای ره‌حه‌ت و به‌زه‌یی ئه‌و بکات . ته‌فسیری قرتویی ( ۲۱۴ / ۱۵ ) .

<sup>۳</sup> - البدایة و النهایة ( ۳۰۷ / ۵ ) .



وه له حه‌سه‌نه‌وه ، ده‌لێت : عوسمان فهرمووی : ( ئه‌گه‌ر ده‌لکه‌نمان پاک بوايه‌ته‌وه  
هه‌رگیز له‌ فهرمووده‌کانی په‌روهر دگه‌رمان تێر نه‌ده‌بوین ، له‌ راستیدا هه‌ز ناکه‌م پوژیکم  
به‌سه‌ردا به‌وات و سه‌یری قورئانی پوژزی تیا نه‌که‌م ) ( نه‌یخوینمه‌وه ) ، کاتی که وه‌فاتیشی  
کرد ( مصحف ) هه‌کی به‌هوی زو‌ر خویندنه‌وه و مانه‌وی به‌ده‌ستی‌وه کو‌ن و شر  
بوو بوو .<sup>١</sup> هه‌روه‌ها کاتی شه‌هید کرا ( مصحف ) هه‌کی له‌ کو‌شیدا بوو ، هه‌روه‌ها  
انس و محم‌دی ابن سیرین ده‌لێن : خیزانی عوسمان پوژزی ( الدار )<sup>٢</sup> ، وتی :  
( یان بیکوژن ، یان وازی لی یینن ، سویند به‌خوا شه‌وی به‌ قورئان له‌یه‌ک رکاتدا زیندوو  
ئه‌کرده‌وه ! )<sup>٣</sup>

### " ترسی عوسمان "

له‌ عبدالله ی کو‌پی پو‌می یه‌وه ، ده‌لێت : " پیم گه‌یشتوو هه‌ عوسمان ( ﷺ )  
فه‌رموویه‌تی : ئه‌گه‌ر له‌ نیوان به‌هه‌شت و دو‌زه‌خدا دامنی و نه‌زانم ده‌خریمه‌ کامیان ،  
ئه‌وه‌م هه‌لده‌به‌ژارد ببومایه به‌ خو‌ل پێش ئه‌وه‌ی بزانم چاره‌نووسم بۆ کاملایه " . هه‌روه‌ها  
عوسمان ( رحمه‌تی خ‌وای لی بیت ) کاتی له‌سه‌ر گو‌پیک ده‌وه‌ستا ئه‌وه‌نده ئه‌گریا تا  
پیشی ته‌ر ده‌بوو . پینان ئه‌وت : - کاتی یادی به‌هه‌شت و ناگه‌ر ده‌کریت ناگری ، که‌چی  
یادی گو‌پ ده‌که‌یت ده‌گریت ؟ عوسمان ( ﷺ ) فهرمووی : گو‌یملی بوو پیغه‌مبه‌ری  
خ‌وا ( ﷺ ) فهرمووی : " القبر اول منزل من منازل الآخره ، فان‌ بخا منه ، فما بعده أسیر ، إن لم ینج  
منه فما بعده أشد " واته : گو‌پ یه‌که‌مین مه‌نزلگایه له‌ مه‌نزلگاکانی ئاخیره‌ت ، ئه‌گه‌ر پزگه‌رت  
بوو لی ی ئه‌وه هه‌رچی له‌ د‌وای ئه‌و دیت ئاسانه‌تره ، خو‌ ئه‌گه‌ر پزگه‌رت نه‌بوو لی ی ئه‌وا  
هه‌رچی له‌ د‌وای ئه‌و دیت گه‌رانتر و توندتره ..

<sup>١</sup> - البداية ( ٥ / ٣٠٧ ) .

<sup>٢</sup> - یوم الدار / ئه‌و پو‌ژه‌ی ناشوبه‌کان هه‌رشیان برده‌ سه‌ر عوسمان ( رحمه‌تی خ‌وای لی بیت ) ، بۆ کو‌شتنی .

<sup>٣</sup> - زه‌ه‌بی ده‌لێت : له‌ چه‌ند روویه‌که‌وه ئه‌م فهرمووده‌یه راسته‌که عوسمان قورئانی هه‌موو له‌یه‌ک رکاتدا خویندنه‌وه  
( سیر أعلام النبلاء ) ، به‌شی / الخلفاء ، لایه‌ره ( ١٥٧ ) وه‌ به‌روانه : ( التبیان ) ی نه‌وه‌ی ( ل ٥٧ ) .  
ن‌ووسه‌ریک ده‌لێت : ئه‌وه‌ش راسته‌که نه‌هی له‌ خویندنی هه‌موو قورئان له‌ که‌مه‌تر له‌ ( ٣ ) رکاتدا کراوه . نیب‌نو  
ره‌جه‌ب ده‌لێت : ( به‌لکو ئه‌م نه‌هی یه‌ بۆ کاتی که به‌رده‌وام بی له‌سه‌ری ( أ . هـ ) ( طائف المعارف ) ١٩١ .

وه فېرمووی : گویم لی ی بوو ( ﷺ ) فېرمووی " ما رأیت منظرا قط الا و القیر افضل منه " واته : هرگیز هیچ دیمه نیکم نه دیوه له دیمه نی گوږ ترسناکتر بیت .

### بی فیزی ( تواضع ) ی عوسمان ( ﷺ )

له حهسه نه وه ( رحمه تي خوی لی بیت ) ، ده لیت : " عوسمانم بینی ( ﷺ ) له مزگهوت به لپیغه یه که وه خوی لی که وتبوو ، له کاتیکدا نه میری نیمانداران بوو " <sup>۲</sup> وه لآمدانه وه و په تکر د نه وه ی نهو گومانانه ی له سمر پیښه وه عوسمان دروستکرا بوون : - بوختانچیان چه ندین شتیان بو ( ذي النورین ) هه لبه ستووه له درو و بوختان و شتی دور له راستی تاوه کو بهم کاره یان راستی یه کان بسرنه وه و تانه له سییه مین ( خلیفه ی راشدین ) بدن ، که زانایان له کوڼ و نیستاشدا هه میښه له ناست وه لآمدانه دیاندا بوون و نهو تیره ی بو پیښه وه عوسمانیان هه لدا ، گیرایانه وه بو سمر سنگی خویمان و هه میښه درو و ساخته کاریه کانیان ناشکرا کردووه " واللّه غالب علی امره " . به راستی خودا فرمان و ویستی خو ی سمر ده خات . لهو هه لبه ستراوانه : -

۱ - نه وه ی که گوايه پیښه وه عوسمان ( عبيد الله ی کوږی عومر ) ی له هه قی ( هرمان ) دا نه کوشتووه ته وه .

وه لآمیش نه مېه : که عوسمان ( ﷺ ) خوینبایی یه که ی له مالی خو ی داوه دوا ی نه وه ی راویږی له گهل هاوه لآندا کردووه ، چونکه نهو وه ی و سمر په رشتیاری خوینی کوژداوه نه گسر هیچ که سی تری نه بوو بیته وه ی ، به پیی بنه مای ( السلطان ولي من لا ولي له ) .

وه له هه ندی پړوايه تدا هاتووه که ( قمازیان ) ی کوږی ( هورمان ) له بکوژه که ی باوکی که ( عبيد الله ) بووه خو ش بووه ، وه هه ندی پړوايه تیش جهخت له سمر نه وه ده که نه وه که ( هرمان ) پلانی بو کوشتنی ( عومر ) داناوه . <sup>۱</sup>

<sup>۱</sup> - فېرموده ی ( حسن ) ه / ترمزی پړوايه تی کردووه . نه لېانی ده لیت : ( حسن ) ه ، ( صحیحی ) سونه ته کانی نیینو ماجه ( ۳۴۶۱ ) .

<sup>۲</sup> - پړوانه : الحلیة ( ۱ - ۶۰ ) .

۲ - هرهوا وتوانه که گوايه پيشهوا عوسمان که سه نزيکه کاني خوځي وهک  
(عبدالله ي کورې عامر و وهليدي کورې عوتبه و مهرواني کورې حه کهم و عبدالله ي کورې  
نهبي سرح) ي کردوده والي و هاوه لاني له سسر کار لابردووه و عزل کردووه . وه لاميش  
نهميه : عبدالله ي کورې عامر جواميري زوري تيادا بووه ، خوراسان و دهروبهري  
فارس و سهجستان و چند جيهي کي تري پزگار کردووه . ثيبنو تيميهش دهرباره ي  
وتويه تي : نهونده ي چاکه و خوشه ويستي هيه له دلي خه لکيدا که ناکري نکولي لي  
بکريت .<sup>۲</sup> سه بارت به وهليدي کورې عوتبه ش : پيشهوا عوسمان له بهر نهوه کرديه والي  
، چونکه پورزي پيغمبري خوا (ﷺ) بو هرهوا پيشتريش نه بوبه کري صديق يش  
(ﷺ) کرد بوويه والي ، نهوش که پيوايه ت دهکن قورثان به ( فاسق ) له قه له مي دابي  
لهم نايه ته پيروزه دا : ﴿... إِنْ جَاءَكُمْ فَاسِقٌ بِنَبَأٍ فَتَبَيَّنُوا ...﴾ سورة الحجرات ، آيه ( ۶ ) .  
راست نيه ، چونکه له کاتي دابزيني نه نايه ته دا وهليد مندالي کي کهم ته من بوو .<sup>۳</sup>  
هرچي تومه تي نهوشه که گوايه خواردويه تيه وه ، راست نهويه که نه مه پلان  
و ( مؤامره ) هيه که له دثي نه نجام دراوه و هيچ به لگيه کي راست ني يه موسلمانان  
په ناي بو بهرن و جينگه ي بړوا بيت ، وه سويندي خواردووه بو پيشهوا ( عوسمان ) که  
مه شروبي نه خواردوته وه ، عوسمان يش (ﷺ) فرموويه تي : " نيمه سنوره کاني شمع  
جيهي دهکين وشايه تي دروش جينگيه که له ناگردا بو خوځي ناماده دهکات "<sup>۴</sup>  
هرچي مهرواني کورې حه کهميشه : پياوي کي دادپهروم بووه نهونده به سه  
فرمودي له ( صحاح ) دا هيه .

سه بارت به خستنه سهر کاري ( عبدالله ) ي کورې نهبي سرح يش که پاش موسلمان بوون له  
دين هه لگه پابوويه وه ، راستي يه که ي نهويه که دواتر ته وبه ي کردوه و گه راوته وه باوه شي

<sup>۱</sup> - بروانه ( تاريخ الأمم و الملوك ) ي ثيبنو جهوزي ( رهمه تي خوي لي بيت ) / ۲۳۹ ، ۲۴۰ ) و ( عوسمان  
ي محمد حسن هيكل ( ۵۱ )

<sup>۲</sup> - بروانه : ( مناهج السنة النبوية ) ي پيشهوا ابن تيمه ( ۳ - ۱۸۹ - ۱۹۰ ) ليکولينده ي / محمد رشاد سالم .

<sup>۳</sup> - بروانه ( العواصم من القواصم ) ي ابوبکر عمره بي ( ۹۰ ، ۹۱ ) ليکولينده ي / الدين الخطيب .

<sup>۴</sup> - بروانه : انصاف الخليفة عثمان من افرازات صاحب الكشف و البيان ( ۴۲ ، ۴۴ ) د عبدالله جمال الدين .

ئیسلاام و کەسیکی پەيوەست بوو بە ئاینهوه و هاوشیوهی پیاوچاکان جیهادی کردووه .  
ههروهها له نیاوان ههردوو سهلامدانهوهی نوێژدا وهفاتی کردووه .

۳ - نهوهی که دهلێن پێشهوا عوسمان پهراوی قورئانی سوتاندووه : -

وهلام ئهمهیه : علی کوپی نهبی تالیب ( ﷺ ) دهفرمویت : " سوێند بهخوا پێشهوا  
عوسمان پاش راویژ کردن به هاوهلائی پێغه مبهری خوا ( ﷺ ) بۆ نهو پرسه و  
کوکردنهوهیان لهسهری نهو جا نهو کارهی نهجام دا . فرمووی : ئیوه چی دهلێن  
دهربارهی ئهم خوێندنهوهیهی که خهڵکی توشی جیاوازی و ناتهبایی بوون له بارهیهوه و  
یهک به یهکتر دهگهن ، ئهم دهلی خوێندنهوهی من لهوهی تۆ باشتره و نهوی تر به ههمان  
شیوه و نهمانهش سهردهکێشن بۆ کوفر .

ئیمهش وتمان : پای تۆ چی یه ؟ فرمووی / ئهمهوی خهڵکی لهسهر یهک پهراو ( مصحف )  
کو بکه مهوه ، خو ئهگهر ئهمرۆ جیاوازی بکهوێته نیاوان ئیوهوه ، نهوا نهوانه  
دوای ئیوه دین خراپتر جیاوازی نهکهوێتهوه نیاوانیهوه . ئیمهش وتمان : ئهمه باشترین  
پراو بۆچوونه <sup>۱</sup> .

ههرجی سهبارهت ناکۆکی و جیاوازی عوسمانه ( ﷺ ) لهگهڵ ئیبنو مهسعودا ( <sup>رضی الله عنه</sup> )  
دا . دکتۆر تهها حسین دهلیت : " مهسهلهی بوونی جیاوازی له نیاوان ئهم دوانه  
ناپاست و دروست کراوه " <sup>۲</sup> .

۴ - ههروهها نهوهی که گوایه له ئیبنو مهسعود و عهمار یاسری داوه !!

وهلام دیاره که ئهمه بوختانیکی ههلبهستراوه ، باشه کوا بهلگهی پەيوەست و  
پراوی دادپهروهر بۆ سهلماندنی ئهم قسهیه ؟ گریمان ئهمهش چهسپا بیست ، خو ئیبنو  
تیمیه دهفرمویت : " ئهگهریش بوتريت عوسمان ( ﷺ ) له ئیبنو مهسعود و عهمار  
داوه ئهمه نابیت ههچ خراپی و ( ذم ) یك بۆ ههچ کامیان ، چونکه ههموومان شایهتین که  
نهو سی کهسه به ههشتین و له گهوهریانی نهولیای خودان که ههمیشه تهقوای خویان  
کردووه ، خو پێشهوا عومریش به ( دره ) دای له ابی کوپی کعب کاتی بیینی خهڵکی له

<sup>۱</sup> - بپروانه مناهج السنه ( ۶ / ۲۵۲ ، ۲۵۳ ) .

<sup>۲</sup> - بپروانه : الفتنة الكبرى ( ۱ / ۱۶۲ ) .

دوايه وه دهچن و فرموى : نهمه سمر شپورى يه كه بو نهمانهى له دوايه وه دهچن و فيتنه و بهلايشه بو نهم كهسهى شوينى كهوتوون .<sup>۱</sup>

۵ - نهموى كه دهلين : ( حكه مى كوپى عاص )ى دهر كراوى له لايهن پيغمبرى خوا ( ﷺ ) وه گهراندوته وه !!

وه لام / ئيبنو تيميه دهليت : " له بنچينه دا شتى وا نهسه لميئراوه و نه چه سپاوه ، همره ها هيچ ئيسناديكي نه .

۶ - دهلين كه فرمانى نه فى كردنى نهمى زهرى داوه ( ﷺ ) بو ( رهبره ) !!

وه لام : بهلكو نه بازمر خوى نهموى ههلبژاردوه و عوسمانيش ( ﷺ ) پازى بووه له سمرى .<sup>۲</sup>

### گه مارو سته مكارانه كه

نهم بوختانانهى پيشه وه بوونه هوى نهموى نازاوه گيران له نه هلى ميسر و كوفه و به صره بكهونه جووله جول و پهيوه نديكردن بهيه كه وه و له سمر زارى كوملهيك له هاوه لان كه له مهدينه بوون چهند كتيبيك تهزوير كرا و همره ها له سمر زمانى تهلحه و زوبير ( رحمهتى خويان لى بيت ) كه گوايه بانگى خهلكى نهكهن بو شهر كردن له گهل عوسماندا ( ﷺ ) و له پيناو سهرخستنى ديندا !! و گوايه نهمه گهره ترين جيهاده بو نهمرو .

نازاوه چيان كهوتنه بزوتن و نابلقهوى دهرى مالى عوسمانياندا ، كهراى پهسه ند نهمويه چل روژى خياندبى .

له حهسنه وه ، فرموى : ويثاب ههوالى پى دام وتى : عوسمان ناردمى به دواى ( اشتر ) دا كه يهكى بوو له نهميرهكانى نازاوه چيان كه هاتبوونه سمر پيشه وا عوسمان ( ﷺ ) منيش بوم بانگ كرد ، فرموى : نهم خهلكه چيان نهويت ؟ نه شتم وتى : سى شتيان دهويت كه دهست له هيچيان ههناگرن ، پرسى كامانه ؟

وتى : يان نه وه تا دهست ههنگريت و واز بينى و كار بدهيته دهست خويان و پينيان بلئى كه بهويستى خويان كه سيك ههلبژيرن ، يان نه وه تا ( قصاص ) له خوت

<sup>۱</sup> - بروهانه : منهاج السنه ( ۳ / ۱۹۲ ) چاپى يهكهم .

<sup>۲</sup> - بروهانه : العواصم ( ۷۳ / ۷۷ ) .

وهرگريته وه .. ئه گهر يه کي له م دوو کاره نه کهيت ئه و ئه و خه لکه ئه تکوژن . ئه وريش فهرمووی : سه بارهت به وهی دهست هه لگرم و کار بدهمه دهست خويان ئه وه هه رگيز ناکه م و ئه و کراسه ی خوا کردوويه به بهرما دایناکه م .<sup>۱</sup>

ههروه ها سه بارهت به وهش که ( قصاص ) له خو م بکه مه وه ، سویند به خوا ههردو ها وه لآنم ( ابو بکر و عومەر ) ( ﷺ ) له نیو دهستما بوون ( له نزیکه وه له گه لیاندا بووم ) ناگاداریانم که سزای تاوانباریان دها ( هیچ مالیکیش هه لنه ده سابه ) قصاص ) وهرگرتن .

ههروه ها ئه گهریش ئه تانهوی بمکوژن ، سویند به خوا دواي کوشتنی من خوشه و یستی له نیوانتاندا نامینی و هه رگيز به یه که وه سه رجه م ناچه نگن له گه ل هیچ دوژمنیکدا .<sup>۲</sup>

وه له ابی عبدالرحمن ی سلمی یه وه ، ده لیت : کاتی گه ماروی عوسمانیاندا ( ﷺ ) ، له سه ربانی ماله که یه وه که و ته گفتوگو کردن له گه لیاندا و فهرمووی / سویندتان ئه دهم به خوا ئایا ئه زاننن کاتی کیوی ( حیرا ) بزواو له جی ی خو ی پاته کی پیغمه بهری خوا ( ﷺ ) پی ی فهرموو : -

" اثبت حراء فليس عليك الا نبي أو صديق أو شهيد ؟ " واته : ئه ی حیرا جیگیر به و مه جوئی خو که ست به سه ره وه نی یه ، جگه پیغمه بهریک یان صدیقک یان شه هیدیک ؟ وتیان : به لی .

فهرمووی : بو خوا پی م بلین : ئایا ئه زانن پیغمه بهری خوا ( ﷺ ) سه بارهت سوپای ( العسرة )<sup>۳</sup> فهرمووی : کی ئه یه وی خه رجی یه کی قبول کراو بدات ؟ خه لکیش هه موو ماندوو بی ده سه لات بوون ، من ئه و سوپایه م به تفاق ئهاده کرد ؟ ) وتیان : به لی

<sup>۱</sup> - پوژنک پیغمه بهری خوا ( ﷺ ) به عوسمانی فهرموو ( ﷺ ) : - ( يا عثمان لعل الله يقمصك قميصاً فان ارادوك على خلعة فلا تخلعها لهم ) صحیح : صحیح سوننه تهکانی ترمزی ( ۲۹۲۳ ) واته : ئه ی عوسمان په نگه خودا کراسیکت به بهرما بکات ، خو گر ویستیان پیست دابکه نن ئه و بویان دانه که نیت ( مه به ست جینشینیایه تی یه ) .

<sup>۲</sup> - بهروانه / البدايه و النهايه ( ۵ / ۲۷۱ ) .

<sup>۳</sup> - ئه و سوپایه بوو که به ره و ته بووک پویش .

... پاشای فهرمووی : سویندنتان ئه دهم به خوا مه گهر نازانن ( رومه ) <sup>۱</sup> کهس نهیده توانی  
 ئاوی لیّ بخوات به بیّ پاره ، منیش کریم و به خشم به ههژار و دهوله مند و پښواران ،  
 وتیان ( اللهم ) به لیّ .. دواتر چند شتیکی تری بیر خستنه وه . <sup>۲</sup> به لام ئه ی خه لکه  
 گوچکه یان له ئاستیدا کهړ کرد بوو ، دواي نه فسی بهد کرداریان که وتبوون که هانه  
 هانه ی ددان و له بهد به ختی و چاره رهشی یان هیچ شتیکیان نه ده ویست جگه له  
 کوشتنی عوسمان ( ﷺ ) . !!

### داوايه کی پر رڼز له بهه شته وه : ئه ی عوسمان له لمان بهربانگ بکړه وه :

له موسلیمی کورې سه عیدی خزمه تکاری عوسمانی کورې عه فانه وه ( ﷺ ) ده لیّت :  
 عوسمان بیست بهنده ی نازاد کردو داواي چند شهروالیکی کرد و له خو ی توند  
 کرد ( له بهری کرد ) له کاتیځدا عوسمان نه له جا هلیه ت و نه له ئیسلامدا له بهری نه کرد  
 بوو <sup>۳</sup> ، پاشان فهرمووی : " له خه ونمدا پیغمبره ی خودا ( ﷺ ) و نه بویه کر و عومهرم  
 بینی ، پییان و تم : ئارام بگړه ، تو له لای ئیمه شهوی داهاتوو بهربانگ ده که یته وه ) <sup>۴</sup> .  
 پاشان پیښه وه عوسمان داواي قورنانيکی کرد و له نیو دهسته کانیدا په راوه کانی کرده وه  
 و بهو حاله وه شه هیدا کرا که قورنانه که له نیو ده ستیدا بوو ، ته سلیمی فهرمانی خواي  
 په رومردگاری بوو و به هیچ جوړی پووبه پووی خه لکه که نه وه ستا و خو ی له کوشتاریان  
 به دوور خست و جه ختی کرده وه له خه لکانی ده ور و پشتی که له بهر ئه م شهر نه کهن و  
 ده ستیان له کهس بهر ز نه که نه وه ، خو نه گهر پیداگری ئه م نه بوايه له سهر نه وه ، نه وه  
 هاوه لان پشتگیری یان ده کرد و سهریان ده خست له دژی ناژاوه چی یه کان ، به لام ویست  
 و فهرمانی خوا گپړانه وه ی بونی یه . نه وه بوو کاتی عوسمان سویندی نه هله که ی  
 ( نه وانه ی له مالدا له گه لییوون ) دا برپون و واز بینن له شهر کردن ، ناژاوه چیه کان

<sup>۱</sup> بیریکه عوسمان ( ﷺ ) کړی پښو موسلمانان .

<sup>۲</sup> صحیح / صحیحی سوننه ته کانی ترمزی ( ۱۹۲۹ ) و ئینو ماجه ( ۱۰۹ ) .

<sup>۳</sup> - ئیبنو کثیر ده لیّت / نه و پڼزه له بهر نه وه شهروالی له پی کرد تا نه گهر کوژا ( عوره تی  
 بهد رنه که ویت ) بروانه البدایه ( ۲۷۰ / ۵ ) .

<sup>۴</sup> - پیښه وه عوسمان ( ﷺ ) نه و پڼزه ی شه هید کرا به پڼزو بوو .

به سمر ماله كهيدا سمر كه وتن و دهر گای ماله كه يان سوتاند و چوونه ژووره وه ، له ناوياندا هېچ كهس له هاوۀ لانی تيانه بوو . . كاتى ليان دا قورناني پيرؤز له نيو دهستيدا بوو ، وه تهمنى نزيكه ي ( ۹۰ ) سال دهبوو .<sup>۱</sup>

ثيبنو كثر دهليت : چه سپاوه كه يه كه مين دلؤپه خوینی كه وتوۀ ته سمر هم نايه تی خواى پهروردگار ﴿ فَسَيَكْفِيكَهُمُ اللَّهُ وَهُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ ﴾ سورة البقرة ، آية ( ۱۳۷ ) .  
واته : به لام دلنبايه نهي ( ﷺ ) نهي نيماندار خوا تو دپاريزيت له پيلان و ته لكه يان ، چونكه نهو خوايه زور بيسمر و زانايه . نه مهش هېچ دور نيه له كاتيكا نهو قورناني له نيو دهستدا بووه و دهخويندوه<sup>۲</sup>

ثيبنو عه ساكر دهگيريتوه : كاتى له عوسمان درا ، فهرمووى :  
( بسم الله ، توكلت على الله ) كاتيكيش خوینی پړا فهرمووى : ( سبحان الله العظيم ) .

نه صمعي له علانی كورى ففضله وه له باوكيه وه دهليت :

پاش كوشتنى پيشهوا عوسمان ( ﷺ ) خه زينه كه يان پشكنى صندوقيكى داخراوى له ناودا بوو له ناو صندوقه كه دا قاپيكى له ناودا بوو كه نه مېش پارچه كاغه زيكى تيا بوو له سهرى نووسرا بوو : " نه مه وهسيه تنامه ي عوسمانه ، به ناوى خواى به خشنده ي مېهره بان ، عوسمانى كورى عه فان شايه تی ديدات كه هېچ خودايه ك نيه جگه له ( الله ) و بى هاوۀ له و ( محمد ) بهنده و نيردراوى خوايه و به هه شت و ناگر هه قن و خودا هه موو مردووانى ناو گوږه كان زيندو و نه كاته وه بو پوژيك كه هاتنى هېچ گومانيكى تيدا نيه و بى گومان خودا واده ي خوى جى به جى دكات . له سمر هم زهوى يه دروست كراوان دمژنييت و همر له سمر نه ویش دهيانمرينييت و ديسان له سمر هم زهوى يه بونه وهران زيندو و نه كاته وه به ويستى زاتى خوى )<sup>۳</sup> پاش شهيد بوونى عوسمان ( ﷺ ) زوبير

<sup>۱</sup> - قه تاده ي دهليت : تهمنى عوسمان ( ﷺ ) نه وكاته ي كورزا نه وه د يان هه شتا و هه شت ساليك دهبوو ، پياوانى فهرموده كه جى ي متامانه ن ، ته به رانى پياويه تی كردوه .

<sup>۲</sup> - پروانه : البدايه و النهايه ( ۵ / ۲۷۲ ) .

<sup>۳</sup> - نه بو يعلى و عبدالله ي كورى پيشهوا نه محمد گيرايانته وه ، پروانه : البدايه ( ۵ / ۲۷۰ ) .



نویژی له سمر کرد ( رهحمه تی خوا له هه موویان بیت ) و ئه و جا له ( بخش کوکب ) که دهکه ویته پرژه لاتی بقیع سپارده کرا .<sup>۱</sup>

### دادپهروه ری خوا

له محمدی ئین سیرینه وه ، دهلیت : له که عبه ته و افم ده کرد گویم له پیاویک بوو نهیوت : خواجه لیم خوش بی ، باوهر ناکهم لیم خوش بی ، منیش پیم وت : ئه ی بهنده ی خوا ئه وه چی دهلیت ؟ تا ئیستا گویم له هیچ کهس نه بووه وه که ئه م دوعایه ی تو بکات...

وتی : پهیمانم به خودا دا بوو که ههر کاتی دهسه لاتم هه بوو زلله یه که له پرووی عوسمان دهم ، ئه وه دریغی ناکهم و لی ی ئه دهم .. ئه وه بوو کاتی که کوژرا و له ماله که ی خویادا له سهر نوینه که ی دانرا بوو خه لکی ئه هاتن نویژیان له سهر ئه کرد ، منیش به ناوی ئه وه وه که نویژی له سهر ده که م هاتمه ژوره وه ، خه لوه تیکم بۆ هه لکه وت ، له و خه لوه ته دا بهرگه که م له سهر پرووی هه لدا یه و زلله یه که م لی دا ، که بووه هو ی ئه وه ی لای راستم وشک بوو .

ئین سیرین دهلیت : بینیم لای راستی ههروه که دار وشک بووه .<sup>۲</sup>  
" یاویلاه النار " : -

له ئه بی قلابه وه ، دهلیت : له گه شتی که دا بووم له شام ، گویم له دهنگی کابرایه که بوو دهیوت : " یاویلاه النار " ، منیش چووم بۆ لای بینیم کابرایه که ههر چوارپه لی براره له نیوهیدا ، ههر دوو چاوی کویره بووه ، دهم و چاوی لار بووه ، هه والیم پرسی ، وتی : من یه کی بووم له وانه ی چوینه سه رمالی عوسمان ، کاتی له عوسمان نزیک بوومه وه خیزانه که ی<sup>۴</sup> هاواری کرد ، منیش زلله یه که م لی دا ، عوسمانیش فه رموی : " بۆ واده که ی ، خوا دهست و پیکانت بپریت و چاوت کویر کات و بتخاته ناگروه ) له و

<sup>۱</sup> - البدایه ( ۵ / ۲۸۰ ) .

<sup>۲</sup> - بروهانه البدایه و النهایه ( ۵ / ۲۸۱ ) .

<sup>۳</sup> - ئای واوه یلا له ناگر .

<sup>۴</sup> - نائله ی کچی فرافصه ( ﷺ ) .

کاته داتووشی په شوکان و هه ل لهرزینکی گه وره بووم و بهراکردن چوومه دهره وه ،  
ئهمه به سهرهات که دهیبینی و له دوعاکانی عوسمان هیچ نه ماوه نه هاتیته دی جگه  
له وهی بچمه ناگر ... منیش پیم وت : خوا له وه لاترت بهری و خراپرت به سمر بین<sup>۱</sup> ،  
وه یه زیدی کوپی نه بی حبیب ده لیت : ( سهرجه م نه وانه ی چوونه سهر مالی عوسمان  
دواتر شیت بوون . )<sup>۲</sup>

ئیتربو خو ت بهراحت چاولیک بنی نه ی ( ذی النورین ) بهراستی دواپوژ و  
عاقیبهت هه ربو ته قوادارانه ...

<sup>۱</sup> - بروانه / الریاج النجره فی مناقب العشرة ی ( طبری ) ( ۵۰۷ ) لیکۆلینه وه د . حمزة النشرتی .

<sup>۲</sup> - به نيسنادیکى باش ته به رانی ریوايه تی کردوه و هیثمی أسناده که ی به ( حسن ) داناهه . (المجمع) به  
ژماره ( ۱۴۵۵۳ ) .

## " ۴ - علی کوپی نهبی تالیب (ﷺ) "

پیناسه که ی :

علی کوپی نهبی تالیبی کوپی عبدالمطلب و ناموزای پیغمبر علی (ﷺ) .  
مه‌شخه‌لی رینمونکران و پروناکی فرمانبرداران و پیشه‌وای دادپه‌روهران و خاوه‌ن  
دلنکی ژیر و زمانیکی هه‌میشه به‌دوعا ..  
له‌ههمووان پیشتزه له‌باومر‌هیناندا و هاوسری خاتو فاتیমে‌ی کچی پیغمبر علی (ﷺ) .  
خوایه (ﷺ) .

### " چاکه‌کانی "

۱ - پیغمبر علی (ﷺ) خوا (ﷺ) فرمویه‌تی : " من کت مولاد فعلی مولاه " واته : من  
هاوپه‌یمان و هاوه‌لی هه‌ر که‌سی بم ، عه‌لیش هاوپه‌یمان و هاوه‌لیه‌تی ..

۲ - له‌سه‌عدی کوپی نهبی وقاصه‌وه (ﷺ) ، پیغمبر علی (ﷺ) خوا (ﷺ) به‌عه‌لی فرموو :  
" أنت مني بمنزلة هارون من موسى ، إلا أنه لا نبي بعدي " .<sup>۲</sup>  
واته : تو بۆ من له‌پله‌و پایه‌ی هاروندای بۆ موسا ، به‌لام ته‌نها نه‌وه‌نده‌هه‌یه ، له‌  
دوای من پیغمبر‌ه‌یکی دیکه‌نایه‌ن .

۳ - له‌( علی ) یه‌وه (ﷺ) ده‌فرمویت ، پیغمبر علی (ﷺ) پیتی پاسپاردم که " أنه  
لايجب الا مؤمن ، ولا يبغضك الا منافق " واته : بی‌گومان ته‌نها ئیماندار تو‌ی خو‌ش ده‌ویت  
و ته‌نها دو‌وپروانیش تو‌یان بق لییه و خو‌شناویت .

۴ - خو‌بشی کوپی جناده‌ت ده‌لیت : گویم له‌پیغمبر علی (ﷺ) خوا بوو (ﷺ) ده‌یفرموی :  
( علي مني و انا منه ، ولا يؤدى عني الا علي )<sup>۴</sup>

۱ - صحیح / ئیبنو ماجه ( ۹۸ ) ، ژماره‌ی فرموده ( ۴ / ۲۳۵ ) .

۲ - صحیح / ئیبنو ماجه ( ۹۸ ) ، و ترمزی ( ۲۹۳۳ ) .

۳ - صحیح / صحیحی سونه‌ته‌کانی ترمزی ( ۲۹۳۸ ) و ئیبنو ماجه ( ۱۱۴۰ ) .

۴ - صحیح / صحیحی سونه‌ته‌کانی ترمزی ( ۲۹۳۱ ) و ئیبنو ماجه ( ۱۱۹ ) .

واته : عهلی له منه و منیش له ئوم ، و هیچ کهسیش جگه له علی کاره کانم بۆ جی به جی ناکات .

۵- له ئیبنو عومره وه ، دهفرمویت : " پیغمبهری خوا ( ﷺ ) فرموی : " الحسن والحسین سیدا شباب أهل الجنة ، و ابوهما خیر منها " <sup>۱</sup>

واته : " حهسهن و حوسهین ( رحمهتی خویان لی بیت ) گهره ی لاوانی نههلی بههشت ن باوکیشیان جیگه ی لهوان باشته .

۶- له عبدالرحمن کوپی ئه بی ( لیلی ) وه دهلیت : ئه بو لیلی له گهل علی ( ﷺ ) شهونشین بوو ( گفتوگۆی دهکرد ) ، دهلیت ، ئه له هاویندا جل و بهرگی زستان و له زستانیشدا جل و بهرگی هاوینی له بهر نه کرد ( واته گرنگ نه بوو به لایه وه ) .

وتمان : بۆ لی ی ناپرسی ؟! فرموی له وه لاما / له راستیدا پیغمبهری خوا ( ﷺ ) ناردی به دوامدا پوژی خه بهر و منیش ئه وکاته چاوم ژانی دهکرد . وتم : ئه ی پیغمبهری خوا ( ﷺ ) چاوم ژان دهکات ئه ویش تفی موبارهکی له چاوم دا و پاشان فرموی : " اللهم اذهب عنه الحر و البرد " واته : خواجه گهرما و سهرمای له سهرا لابه ره ...

دهفرمویت : له دوا ی ئه و کاته وه ئیتر ههستم به سهرما و گهرمانه دهکرد ، ئه و جا پیغمبهری خوا ( ﷺ ) فرموی : " لأبعث رجلاً يحب الله و رسوله ، ويحبه الله و رسوله و ليس بفرار " .

واته : پیاویک ده نیرم که خوا و پیغمبهره که ی ( ﷺ ) خوشدهویت خوا و پیغمبهریش ( ﷺ ) ئهویان خوشدهویت و له و کهسانهش نی یه ههلیت .. خه لکی سهیریان کرد بزانی کێ یه . پیغمبهری خوا ( ﷺ ) ناردی به دوا ی عهلیدا و کاره که ی پی سپارد .. <sup>۲</sup>

۷- له ئینو مهسعوده وه ( ﷺ ) ، پیغمبهری خوا ( ﷺ ) فرموی : " أنظر الى علي عبادة " <sup>۱</sup> واته : پوانین له علی په رسته شه .

<sup>۱</sup> - صحیح / صحیحی سونته کانی ئیبنو ماجه ( ۹۶ ) ژماره ( ۷۹۷ ) .

<sup>۲</sup> - فرموده ی ( حسن ) ه / صحیحی سونته کانی ئیبنو ماجه ( ۹۵ ) و هیممی له ( المجمع ) دا به ( حسن ) دایناوه به ژماره ( ۹ / ۱۲۲ ) .

## "چەند ھەلوێستیک لە جیهادی ەلی لە پێناو خوادا"

پیش ئەوەی سوچیک لە ھەلوێستەکانی جیهادی (ﷺ) ھەلەینەو ، دەلیم :  
ئیسلاام جیهادی بۆ پارێزگاریکردن لە ھەق و ڕەت کردنەوی ناھەق و سەركوتکردنی  
دەستدریژکاران و سەرشۆڕ کردن و شکاندنی ستمکاران داناو .

ھەرچی درۆ ھەلبەستنی ڕۆژھەلاتناسانی ئەھلی ئاینەکانی تریشە کە ئیدیعی  
ئەو ھەلە کەن موسلمانان ھیزیان لە جیگایە کدا بە کار ھیناو کە بیانوی نیە ، ئەمانە  
ھەموو قسە ی بێ مانا و بێ بەلگەن و بەشیکە لەو پلاناھە ی بۆ سەپینەوی ئیسلاام و  
ھێشتنەوی ئەھلە کە ی وەک کۆیلە ی خاچەرستەکان و زایۆنی یەکان دانراو ..

و ھیچ ڕۆژیک جیهاد پێویستتر نی یە لە لایەن موسلمانانەو لەو ڕۆژە ی کە  
ئیسلاام و ئەھلە کە ی ھەر ھەشە ی لە ناو چوونیان لی ئەکری و چەندین ھیز لە سەر ئەمە جەم  
بوون ، بەلکو ئەوانەش کە دۆژمنی خوینێری ی یە کترین ، لە پێناو لە ناو بردنی ئەمە ئاینە  
و ئەھلە کە یدا بۆ ھەمیشە ، ناشت ئەبنەو و دەسازین . ئەمەش لە راستیدا لە سەرەتای  
ئیسلاام و لە ڕۆژگاری ئمرۆشماندا ڕوی داو و ولاتی موسلمانان کەوتووە تە دەستی  
جەردەکانی سەرزەوی و ئەوجا پیسترتین سیاسەتیان کیشا بۆ ئەو ی ھەنگاو بەھەنگاو  
لە ناوی بەرن و نە یھێلن .

چۆن نۆکی لە بازاری مەرگ دەکری لە ناو ئوممەتیکدا کە سەر بڕو خوینێریژان لە  
ھەموو لایە کەو ھێرش ی بۆ دینن .<sup>۱</sup>

ئەمە پێشەکی یە ک بوو کە دەبوا یە باسبکریت ، ئیستا بابیینە سەر مەبەستە کە مان : -  
ھەلوێستی یە کە م / ڕۆژی بەدر : -

لە سەرەتای جەنگی بەدرا ، لە بێ باو ھەران ھەریە ک لە عوتبە و شەیبە ی کورانی  
رەبیعە و ھەلیدی کورپی عوتبە ھاتنە پێشەو و لە بەرامبەر دا چەند لاویک لە ئەنسار  
ھاتنە مەیدان بۆ ڕووبەر و بونەو ھیان .. بێ باو ھەران بانگیان کرد : ئە ی (ﷺ) ئە  
وانە مان بۆ بیئە مەیدان کە لە ھۆزی خۆمان و لە ناستی ئیئمەدان پیغمبەری خوا (ﷺ)

<sup>۱</sup> - تەبەرائی و حاکم ڕیوا یە تیان کردووە ، سیوتی دەلێت : ئیسنادە کە ی (حسن) ھ ، تاریخ لظفاو (ص

۱۷۲) ئیبنو کەسیر لە (البدایہ والنہایہ) ۵ / ۴۷۲) بە لاواز دا یناو .

<sup>۲</sup> - ڕیوانە : فقہ السیرە ی (غەزالی) (۲۲۵) بە دەستکاری ھەو .

فهرمووی : ( قم یا عبیده بن الحارث ، قم یا حمزه ، قم یا علی ) واته : ئه‌ی عوبه‌یده‌ی کوپی حارث و ئه‌ی حمزه ، ئه‌ی عه‌لی ئیوه هه‌لسن ..

ئوه بوو عوبه‌یده له‌گه‌ڵ عوتبه و حمزه له‌گه‌ڵ شه‌یبه و علی له‌گه‌ڵ وه‌لید به‌رامبه‌ر وه‌ستان . هه‌رچی ( حمزه ) یه‌ هه‌یج بواری به‌شه‌یبه نه‌دا و خه‌را کوشتی .. هه‌روه‌ها عه‌لش به‌هه‌مان شه‌یوه به‌رامبه‌ر که‌ی کوشت ... به‌لام عوبه‌یده و عوتبه یه‌کتریان بریندار کرد تا حمزه و علی به‌ شمشیر دایان به‌سه‌ر عوتبه‌دا و ئه‌و دوژمنه‌ی خویان کوشت و هاوه‌له به‌ریزه‌که‌یان هه‌لگرت<sup>۱</sup>

ئینو عه‌باس ده‌لیت : که عوبه‌یده‌ی کوپی حارث له ( صفراء ) پاش گه‌رانه‌وه له‌به‌در وه‌فاتی کردووه هه‌ر له‌وی پیغمه‌مهری خوا ( ﷺ ) سپاردوویه‌تی<sup>۲</sup> هه‌لوێستی دووهم / پوژی خنده‌ق : -

عه‌مری کوپی وه‌د که ده‌مامکی ئاسنی به‌ستبوو هاوه‌در و بانگی کرد : کئ به‌رامبه‌رم ئه‌وه‌ستی ؟ عه‌لی کوپی ئه‌بی تالیب ( ﷺ ) هه‌لساو فهرمووی : ئه‌ی پیغمه‌مهری خوا ( ﷺ ) من به‌رامبه‌ری ده‌وه‌ستم ، پیغمه‌مهریش ( ﷺ ) فهرمووی " انه عمرو ، اجلس " ، " دانیشه ، ئه‌وه عه‌مره " .

پاشان عه‌مر بانگی کرده‌وه : ئایا پیاویک نیه به‌رامبه‌رم بوه‌ستیت ؟ ده‌ستی کرد به‌ تانه و ته‌شه‌ردان له‌ موسلمانان و ده‌یوت : ئه‌ی کوا ئه‌و به‌هه‌شته‌تان که ئه‌لین هه‌ر که‌س له‌ ئیوه به‌مریت جیگه‌ی به‌هه‌شته ؟ پیاویکتان تیا نیه بێته ده‌ره‌وه و پووبه‌رووم بوه‌ستی ؟ عه‌لی هه‌لسایه‌وه و فهرمووی : من ، ئه‌ی پیغمه‌مهری خوا ... فهرمووی ( ﷺ ) ، " اجلس " .

پاشان بۆ جاری سییه‌م بانگی کرده‌وه و هۆنراوه‌یه‌کی خوینده‌وه عه‌لی ( ﷺ ) هه‌لسایه‌وه و فهرمووی : ئه‌ی پیغمه‌مهری خوا ( ﷺ ) ، من ... فهرمووی ( ﷺ ) " انه عمرو " ...

<sup>۱</sup> - صحیح / ئه‌بو داود له ( ۱ / ۴۱۶ ) و احمد ریوایه‌تیان کردووه . ئه‌لبانی له ( تخریج فقه السیره ) ( ۲۴۳ ) به ( صحیح ) دایناوه ...

<sup>۲</sup> - حسن / حاکم ریوایه‌تیان کردووه ، ده‌لیت ( صحیح ) ه‌زه‌ه‌بیش له‌سه‌ر هه‌مان رایه . وه ئه‌لبانی له ( تخریج فقه السیره ) دا به ( حسن ) دایناوه به ژماره ( ۲۴۳ ) .

عهلی فهرمووی ، با عه مریش بیئت ، ئهوجا پیغه مبهری خوا ( ﷺ ) مۆله تی داو  
ئهویش بهرهو پرووی عه مر پۆیشت و کاتی گه یشت بهردهمی فهرمووی :

لا تعجلن فقدأ تاك      مجيب صوتك غير عاجز  
في نية و بصيرة      الصدق منجى كل فائز  
انسى لأ رجوان اقيم      عليك نائحة الجنائر  
من ضربة بخلاء      يبقى ذكرها عند الهز هز<sup>١</sup>

عه مریش پرسى : تو کییت ؟ فهرمووی : عهلی ... وتی : کوپی عبد مناف ؟  
فهرمووی / من ( علی کوپی ابی تالیب ) م وتی : برازا ، له مامه کانت هه ن که له تو  
به ته مه نترن ، من هه زنا کهم خوینت برژینم ، ( علی ) فهرمووی : به لام ، سویند به خوا من  
هه ز نه کهم خوینت برژیم .

عه مریش توپه بوو هاته پیشه وه و شمشیره کهی وه ک بلیسه ناگر دهرهینا و به رهو  
پرووی علی ( ﷺ ) به توپه یی هات . پیشهوا ( علی ﷺ ) ش به ( درقه )<sup>٢</sup> کهی بهرام بهری  
وه ستا عه مر شمشیرکی دا له سه لته کهی و دایدری و شمشیره کهی تیا جیگیر کرد و  
دای له سهری و قلیشاندى ، پیشهوا ( علی ﷺ ) ش دای له چه قه ده ماری عه مر و خستی  
.. تو ز بهرز بو وه پیغه مبهری خوا ( ﷺ ) گو ی له وتنى " الله " بوو ، ئیتر زانیمان که  
( علی ﷺ ) عه مرى کوشتوو . پاشان ( ﷺ ) بهرهلای پیغه مبهری خوا ( ﷺ ) ده هات  
و دهم و چاوی له خو شى دا ده گه شایه وه . عومهر ( ﷺ ) فهرمووی : بۆچی درعه کهیت  
لی نه کرد وه بیهینیت ؟ عه رب له م درعه باشتریان نیه . فهرمووی : کاتی لیما وه ها

<sup>١</sup> - مانای شیعه که : " په له نه بى .. وا ئه وه ی بانگت ده کرد به رهو پرووت هات به بى ترس .. به نیهت  
و بهرچا و پوونیه کی راست بۆ پزگار کردنی هه موو سه ر فرازێک .. هیوادارم کارێکی وات به سه ر بیتم هاوار و  
هه لای جه نازه ت بۆ بگێن ، به لیدانێکی بهرین و گوشاد که له هه موو جه نگ و نه هه مبه تی یه کدا باس بکریت  
.. "

<sup>٢</sup> سه لته ی چه رم ( پۆشاکیکی ئه و سه رده مه یه بۆ شه پ کردن ) .

کهوت که نه گهر درعه کهیم لی بگردایته وه عهره تی به دهر ده کهوت منیش کوپه مامم بوو  
شهرم ده کرد پروتی بکه مه وه <sup>۱</sup> .

هه لویستی سییم : پوژی خه ییهر ...

جوله که پشت به سوپاندن وهی سوپا له مهیدانی فراواندا نابه ستن که لییان بدریت یان  
نهوان له بهرام بهر بدن و هه میشه رقیان له مهیدانه والا کانه بو پو به پروو بوونه وه و نهو  
ناینه ی هرگیز دهستی لی هه لنگرن بریتی یه له : هه ولدان و تی کویشان له پشت  
دیواره کانه وه . <sup>۲</sup> پوژی خه ییهریش نه وه بوو ئالای موسلمانان به دهست (عهل کوپی  
نه بی تالیب) وه بوو (ﷺ) یه هودیش له ناو قه لا هه لچنراوه کانیا ندا خو یان قایم کرد  
بوو ، کاتی شهر له نیوان موسلمانان و جوله که دا دهستی پی کرد و موسلمانان پروی  
هیرشه کانیا ن کرده قه لا کان و قه لا دوا ی قه لا له ژیر فشاری موسلماناندا چوکی پی ده درا  
.. له یه کی له قه لا کاند ا نه سپ سواریک به ناوی (مرحبا) هاته دهر وه و بانگی له  
موسلمانان کرد : کی هیه مهیدانکاریم له گه لدا بگات ...

(عهل) ش (ﷺ) بو ی هاته پیش و شمشیریکی لی دا سهری له ت کرد و  
نه مهش بو خو ی فته بوو . <sup>۳</sup> بهو جوړه هه موو قه لا کان شان و موسلمانان سهر کهوتن و  
وانه یه کی وایان نیشانی جوله که دا که هرگیز له یادی نه کهن ، بهم جوړه ده بینین چو ن  
نهو ناوه دانی و شار ه خراپه کارانه بهو خراپه کاری یه یان خو یان بهر ه و هه لاکه ت و  
له ناو چوون ده بن جا نه مړو بیت یان سبه ی .. وه هه نه ته وه یه که له گه ل بوونی نازا دیدا  
خو بهزلزانی بنوینیت ، خاوه نیتی خو ی له دهست ده دات و ده که ویت ته ژیر دهستی  
کهسانی تر .

<sup>۱</sup> - نینو که ثیر له (البدايه) ( ٤ / ١٠٦ ) باسی کړووه ، له ړیگه ی به یه قیه وه له نینو نیسحاق وه .

<sup>۲</sup> - بپوانه : فقه السیره ی غزالی ( ٢٦٢ ) .

<sup>۳</sup> - صه حیه / له صحیح ی موسلیم و کهسانی تریشدا جیگیر کراوه ، ئلبانی ده لیت : هه واله متواتره کار  
نورن که ده لیت بکوژی (مرحب) عه لی یه . التلیق علی فقه النسہ ( ٢٦٥ ) .



## " زانستی علی "

پیغمبر ( ﷺ ) به ( فاتیمه ) ی کچی فرموو : " أما ترضين أن أزوجه أقدام امی سلماء ، و أكثرهم علماً ، و أعظم حلماً " .<sup>۱</sup>

واته : ناتوی بدهم به کهسیک له هه موو نومهت له پیشتر بووه له ئیسلامدا و له هه موویان زانا تر و له هه موویان هیمنتر و له سهر خو تره .

ههروه ها ئینو سهعد له ( علی ) وه دههینانی کردووه فرمویهتی : سویند به خوا هه ئایهتی دابهزیبیت ، زانیومه بوچی دابهزیوه و له کوئی دابهزیوه و له سهرکی دابهزیوه ؟ خوی پهروردگارم دلکی ژیر و زمانیکی راستبیز و پاراوی پیداویم ...<sup>۲</sup>

ههروه ها ئینو سهعد و غهیری نهویش دههینانیان کردووه له پیشهوا ( علی ) هوه ، فرمویهتی : ( دهباره ی پهراوی خوی گهوره " قورئان " پرسیارم لی بکه ، له بهر نهوی ئایهت به ئایهتی ئهزانم به شهو دابهزیوه یان به پوژ ، له دهشت دابهزیوه یان له کیو دا ...<sup>۳</sup>

## " زوهدی علی "

له علی کوپی ئهحمهدهوه ، له باوکیهوه ، دهلیت :

" علیم بینی ( ﷺ ) له بازار شمشیریکی نهفرۆشت ، دهیفرموو : ( کی ئهه شمشیرهه لی نهکری سویند بهو زاتهی توههکان قلیش پی دهبات هه میشه پرووی پیغمبری خوا ( ﷺ ) م پی پاراستووه له نارهحهتی و نهگهر نرخه پوشتاکیم بویه هه رگیز نهه نهفرۆشت " .<sup>۴</sup>

ئای له دهروون بهرزیت ، ئهی نهبالحهسهه ! بهراستی ئهوهی لای خوایه باشتهه و هه ئهوه ده مینیتهوه ، دهی ئارامبه و له سهر نارهحهتیهکانی دنیا صبر بکه چاومپی و وادهی خوی گهوره به .

<sup>۱</sup> - هه یسه می دهلیت : ئهحمه د و ته بهرانی له پی ی پیاویکی جی متمانه وه ریوا به تیان کردووه . به ژماره ( ۱۴۶۶ ) .

<sup>۲</sup> - بروانه - تاریخ الخلفاء ( ۱۸۵ ) .

<sup>۳</sup> - بروانه - تاریخ الخلفاء ( ۱۸۵ ) .

<sup>۴</sup> - بروانه : صفة الصفوة ( ۱ / ۱۶۷ ، ۱۶۸ ) .

## " خوشحالی له زاهدان "

ناموژگاري يه که به ناوی نالتون له سهر لاپهرې دلکان دهنووسریتوه : -

له نه وې بوکالی یوه دهلت : -

" علی کوږی نه بی تالیم شهوېک بینی چوه دهرهوه ، سهیریکی ته ستیره کانی کرد و فهرمووی : نهی نه وف خهوتویت یان توش دهروانی ؟ وتم / به لکو منیش دهروانم ، نهی نه میری نیمانداران . فهرمووی خوشی له وانهی پشت له دنیا هه لده کهن و تامه زروی ناخیره تن .. بهراستی نه وانه کهسانیکن زهوی وهک پاخهر و خو له کهی وهک فهرش ده بینن و ناوه کهی وهک بو نیکی خوش و قورئان و دوعایش وهک داپوشهر و دارستانیکی چرو پر ده بینن .. بهو جوړه به دنیا یان قایل بوون له سهر پیبازی مه سیح ( سه لامي خوی لیبت ) .

نهی نه وف ، خوی په وهر دگار سروشې بو ( عیسی ) نارد ( علیهم السلام ) تا فرمان بکات به بهنی ئیسرائیل نه چنه هیچ مالیک له ماله کانی به دلنیکي پاک و چاویکی ملکه چ و دهست و په لیکی له گونا ه پاریزراو نه بی ، نه گهر وانه کهن و هلامی هیچ کامیان ناده مه وه ، هه وهک و هلامی هیچ که سیک ناده مه وه مافی که سیکي له لابت .

نهی نه وف نه هونر<sup>۱</sup> بهو نه سهروکار بهو نه پولیس بهو نه باجگر و نه ( عشار )<sup>۲</sup> به ، چونکه له راستیدا ( داود ) " علیه السلام " له کاترمیریکی شه ودا هه لساو فهرمووی : ( نای چ سه عاتیکه ! که دوعای هه موو که سیکي تیا گرا نه بی مه گهر ( عریف ) یان پولیس یان باجگر یان ( دهره کبر ) یا خود موسیقا ژهن بیت به ( سه متور و دهوول ) یا خود که سیک شه ترنج بکات .<sup>۳</sup>

۱ - مه بهست لی شیعی خرابه وهک له م نایه ته پیروزه دا هاتوه : ﴿ وَالشُّعْرَاءُ يَتَّبِعُهُمُ الْغَاوُونَ ﴾ سورة الشعراء آیه ( ۲۲۴ ) هه رچی شیعی باش و چاکه نه وه هیچی له سهر نهی و هه ندی جار دانایی دهنوینن .

۲ - ( عشار ) نهو ریکره به که دهره کی مال و سامان له تیپه ربوان ده سینتیت .

۳ - بروانه / البدایه ( ۵ / ۴۹۶ ) .

" راسپارده یه کی دیکه که به وشه گه لیک له نوور دهنووسرېته وه "

له ( کمیل ) ی کوږی ( زیاد ) هوه ده لیت : علی کوږی نه بی تالیب دهستی گرتم و بر دمی ه لای گورستانیک ، که گه یشتینه چولته وانی دانیششت و پاشان هه ناسه یه کی هه لکیشا و فرمووی : -

" نه ی کمیلی کوږی زیاد ، دلته کان نامانن ، باشرینشیان دلکته باش شت هه لگری ، نه مه ی پیت ده لیم له بهری که و همردهم با له یادت بی "

خه لکی سی که سن : زانایه کی خوا پهرست و فیرو خوازیک له پیناوی پزگاریدا یان گیل و هرچی و هرچی یه که شوین همر قیره و هاواریک ده که ون و له گهل هه موو بایه کدا لاده دن و نه به نوری زانست ژیا نی خو یان پو شن کردوه ته وه نه په نایان بر دوه ته بهر پایه یه کی پته و .

زانست له مال و سامان باشره ، زانست پاریزگاری له تو نه کات له کاتیکدا تو نه بی پاریزگاری له مال و سامانه که ت به کی . زانست به کار پی کردنی گه شه نه کات به لام مال و سامان به خه رج کردن کهم ده کهن . هه روه ها خوشویستی زانایان فرمزی که و نه بی له خو تدا به دی بیتیت .

هه لگری زانست و له خاوه نه که ی نه کات له ژیا نی دا ئیتاعه بکری و له پاش مردنیشی به باشی ناو بیریت ، به لام مال و سامان همر به له ناو چونی نامینی و له ده ست ده چی ..

نه وانه ی پاره و پول کو ده که نه وه همر به زیندووی مردوون ، به لام زانایان هه تا دنیا بمینی ده مینن . خو یان دهرزن و وه فات ده کهن ، به لام وینه ی بهر زیان همر له دلدا یه .. و ئالیره دا " ئاماژه ی بو سنگی کرد " نه گهر زانستیک نه بی نه و مرو ف نازانی چون هه نگاوه کانی هه لده گری .. ده بی نی فرمان بهرداری نه هلی هه قه ، به لام بو زیندوو راگرتنی نه و بیر و باوه رهی بهر چاو پو شن نی یه به ته نها نی شانیه که له گومان دوودلی له لا دروست نه بی و نه نه وه تا بهم لادا بیت و نه نه وه تا بهو لادا .

یاخود زور به ئاسانی به ره و حمزه کانی نه پروات یان به کو کردنه وه ی پاره و پول نغزو ده بی و ، بهو جو ره لی ی دلنیا نیت ...

بۆیە زانست بە مردنی هەلگرانی دەمریت .. دەسا ئەی پەروەردگار زەوی خالی مەکە لە کەسانێک هەڵدەسن بە چەسپاندن و دامەزراندنی بەلگەکانی تو ، بۆ ئەوەی قەوالە و بەلگەکانت لەسەر زەوی بەتال نەبنەوه ..

ئەوانە واکا زانیان کەمترین ژمارە یان هەیه و پێزیان لەلای خوا لە هەمووان زیاترە ، هەر لە پێی ئەوانەوه خودا پارێزگاری لە بەلگەکانی دەکات تا بەیدەنە دەست هاوشانانیان و لە دلی ئەوانیشدا دەیچێن .

زانست پراستی شتەکانی لەسەر دەستیان پوون کردووەتەو تا ئەوەی خوشگوزمرازان بە بەردەلێ و سەختیان دەزانی ئەمان نەرمی و سادەیی یان دەرخواست و لەلای ئەمان خوشنودی بوو وە ئەوەی بێ ئاگایان لێی دوورە پەرێز بوون ئەمان هۆگری بوون .

هاوڕێیەتی دنیا یان بە جەستەیهک دەکرد کە پۆحەکەیی بە ( مەلەکوێ بالاً ) وە پەییوەست بوو . ئەوان جێنشینی پەروەردگار لە ولایتدا و بانگخوازانی ئاینەکەیی ئەوان ، ئای ، ئای چەندە تەمەرزوی دیداریانم .. خوا لە من و تۆش خوش بێ ئەی کومەیل .. ئەگەر دەتەوی هەلسە " ١

" لە دەربەرینە پتەو و ئامازە وردەکانی عەلی ( ﷺ ) "

" بێنە چاوی زانست و کانگای دانایی و چرای شەوان ، پۆشاک شپۆ کۆن و هەمیشە دڵزێندوو .. لەلای ئەهلی ئاسمانەکان بێنە ئاشناو لە ئەهلی زەوی شاراو و نادیارین با لە لای پەروەردگارتان باس بکړین .

ئاگادارین شارمزی پراستەقینە کە سێکە خەلکی لە پەحمەتی خوا بێ هیوا ناکات و هەروەک لە سزای خوا ئەمینان ناکات و پێیان نادات بەسەرپێچی کردن یان لایان ئاسان و سادە ناکات .. و قورئان و ازلی ناهینیت بۆ شتیکی تر .. بەراستی خێر لە پەرستشیکدا نی یە بە بێ ئاگایی و بە بێ زانیاری ئەنجام بەریت .

١ - برهانه / حلیه الاولیاء ( ١ / ٧٩ ، ٨٠ ) .

هروه ځیر له زانستیځدا نی په تیځه یشتنی له گه لدا نه بی و ځیریش له قورن ان خویند نیکدا نیه که ناموزگاریت نه کات و په پره وی له گه لدا نه بی .

چاکه و ځیر نه وه نی په مال و مندا لت زور بیت ، به لکه و ځیر له وه دایه زانستت زور بی و تا بی له سهر خوتر بیت و شانازی به خوا په رسته یوه بکه . نه گهر چاکه ت کرد سوپاسی خوی له سهر بکه ، نه گهر خراپه شت کرد داوی لی خوش بوون له نهو بکه ..

بهراسنی ځیر له دنیا دا نی په بو دوو که س نه بی :

که سیځ تاوانگه لیکی زوری نه انجام داوه و دواتر تهویه ی کردوه ، وه پیاوینک ځیرا به دم چاکه کردنه وه دپرات و همل بو نه وه ددات له لای خوا پله ی بهرن بیته وه و هه موو کاره کانی ته قوای له گه لدا یه ، چو ن ته قوای خوا به کم دزمانی کاتی هه موو کاریکی له لایه ن خوداوه وهرگیراوه ..

هروه ها امام علی ( ﷺ ) فرموویته ی : ناگاتان له پینچ شت بیت و چاودی ری لی بکه ن که نه گهر بچه سهرپشتی حوشریش بو به ده ست هیانیا ن ده ستان ناکه ویت و هینده ی به دوا دا ده گهرین تا حوشرکه لاواز ده کن پیش به ده سته یانیا ن : -

له هیچ که س تکا مه کن جگه له په روه ر دگارتان ، له تاوانه کانتان نه بی له هیچی تر مه ترسن ، که سی نه زان و نه شار ه زایش له وه تریق نه بیته وه پرسیار له شتیځ بکات که نایزانی ، وه زانایش له وه شهرم نه کات که نه گهر پرسیاری له شتیځ لی کرا و نه یزانی ، بللی : خوا ده یزانی ، نارامگرتن له باوه روه یه و له پله ی سهر بو جه سته دا یه ( واته : جه سته ی مرو ف بایه خی چیه به بی سهر ) و که سیځ نارامی نه بی باوه ریشی نی په .

وه فرموویته ی : -

سه خترین و دروارترین کار سی کاره : - مافدانه وه له لایه ن خوته وه ( دانه وه ی ماف بو خاوه نه که ی له لایه ن خوته وه ) ، یادی خوا له هه موو کاتیځ و له هه موو باریځدا ، و دلنه وایی کردنی براه ت به مال و پاره ..<sup>۱</sup>

<sup>۱</sup> - واته : هره یه که لم سی کاره به لای مرو فوه نه رکیکی سه خته ، به لام پاداشتی زور گه ورده یه ( وه رگینې ) .

## "یه کی له وتاره کانی علی (رحمتهی خوی لی یت)"

له یه کی له پیاوانی هوزی بهنی شهبانهوه :-

عهلی کوړی نهی تالیب (ﷺ) و تاریکی دا تیایدا فهرمووی : "سوپاس و ستایش بو خوی گهوره و پشت و په نام هر نهوه و باوهر و یه قینم پی ی هیه و شایه تی نه دم که هیچ خواجه که له (الله) نی یه و بی هاوهر له ، وه (ﷺ) بنده و نیراوی خودایه و بوړینمونی کردنی خه لکی و ئاینی هقی پیداناردوه تا بیانوی خه لکی نه هیلی و دهر و نه خوشی له ناوتاندا لابریت و له خوی بی ناگایی وه خه بهرتان بیني .. بزائن که ئیوه دهرمن و پاش مردنتان زیندوو نه کرینهوه ، له سهر کار و کردهوه کانتان راده گیرین و همره بان پاداشتی خوتات وهره گرن ، نیر ژبانی دنیا لوت بهر زتان نه کات ، چونکه هم دنیا به مالیکه به به لاو نه هامه تی دوره دراوه و ناشکرایشه که له ناو ده چیت و دهرات و به بی دادیش و هسف کراوه ..

هرچی تیایه بهر و له ناو چوون دهرات له کاتیکدا له نیو کهس و کاریدا بوخوی دهوله ته .. همره ها مه ترسی یه کانیشی بهر دهرام نابن و نهوه شی له دنیا دایه نه مین نابی له شهر و خراپه ی دنیا ، نهو کاته ی نه هله که ی له خوشگوزهرانی و ره فاهیه تدان نهو کاته له ناو به لا و له خو بایی بووندان ، دنیا بریتی یه له چه ندین بارودخی جیاواز ، چه ندین هات و چوون و تیپه ر بوون ، ژبان له ناویدا بیزاروه و خوشیه کانی تاسهر نامینن ، به لکو خه لکه که ی وه ک نامانجیکی پیکراون به تیره کانی . همره ک همره مووان چاره نووسیان تیایدا دیاریکراوه و بهشیان دابین کراوه .

ناگاداربن نهی بنده کانی خوا ، ئیوه که له ناو گولی ژبانندان ، له سهر پی پیشینه کانتانن له وانه ی که له ئیوه ته من دریرتر و به ده سه لات تر و خوشنشینتر و شوینه وار دیارتر بوون .. که چی بوو ؟ مال و سامان له ده ست چو ، جهسته یان بووه هاوړنی خاک ماله کانیان خالی و چول و هول .. شوینه واریان سراو ته وه .. نهوان کوشک و ته لاریان بووه به خول و به بهر که بینا که ی به خول پیکه وه نراوه ، نهوه ی تیایدا نیشته جی یه ناوړه و غم ربه له ناو کومه لیک گوړی دیکه دا که هر کهس به خوی سهرقاله و کهس هات و چو و سهردانی کهس ناکات له گهل نهو همره موو نریکی و هاو سییه تی یه ش

که له نیوانیاندایه چوڼ هات و چوئی یهک بکهن کاتی، به لاو سه خله تی یهکانی گۆږ هاریونی و پاش ژیان بوونه ته مردوو .

پاش گوزهرانیکی گهش بوونه ته ئیسک و پروسک ، بۆ ئازیزانیان بوونه کاره سات . بوونه نیشته جی ى خاك و هاتنه و هیان نی یه هرگیزا و هرگیز : ﴿ كَلَّا إِنَّهَا كَلِمَةٌ هُوَ قَائِلُهَا وَمِنْ وَرَائِهِمْ بَرْزَخٌ إِلَى يَوْمِ يُبْعَثُونَ ﴾ سورة المؤمنون آیه (۱۰۰) <sup>۱</sup>

نیوهش که وهک ئهوان تووشی به لاو ته نهایی دهبن له گۆږه کانتانا و لهو نارامگه یه دا به بارمته دهگیرین و سپارده ی ئه و جیگه یه دهکړین .. ئه ی ئه و ساته چی که کاروباره کان جلّه و گېرده بن و هرچی له ناو گۆږه کاندایه هه لدمړیژرین و له نیو دهستی پهروردگاری به دهسلّات و بلند دا راده وهستینرین بۆ لپیرسینه وه له و ساته دا که دلّه کان له تاو ترس و توقین له تاوانه کانیان له سینه کاندایه دمرده پهن و هرچی پهرده هیه به سهرتانه وه لا دهری و هرچی نهنگ و نهینی یه کانتانه ئاشگرا دهبن ، له ویدا ﴿ تُجْزَى كُلُّ نَفْسٍ بِمَا كَسَبَتْ ﴾ سورة غافر آیه ۱۷ . <sup>۲</sup>

پهروردگاری بالا دهفرموویت : ﴿ لِيُجْزِيَ الَّذِينَ أَسَاءُوا بِمَا عَمِلُوا وَيَجْزِيَ الَّذِينَ أَحْسَنُوا بِالْحُسْنَى ﴾ سورة النجم ، آیه (۳۱) . <sup>۳</sup>

وه دهفرموویت ﴿ وَوَضِعَ الْكِتَابَ فَتَرَى الْمُجْرِمِينَ مُشْفِقِينَ مِمَّا فِيهِ وَيَقُولُونَ يَا وَيْلَتَنَا مَالِ هَذَا الْكِتَابِ لَا يُغَادِرُ صَغِيرَةً وَلَا كَبِيرَةً إِلَّا أَحْصَاهَا وَوَجَدُوا مَا عَمِلُوا حَاضِرًا وَلَا يَظْلِمُ رِثْكَ أَحَدًا ﴾ سورة الكهف ، آیه (۴۹) . <sup>۴</sup>

<sup>۱</sup> - واته : نه خیر ئه و قسه یه که ئه و بۆ خوی ده یلّیت ، به لگو ده بیّت له جیهانی به رزه خدا ، له نیوان مردن و زیندو بوونه وه دا تا کاتیک زیندو دهکړینه وه چاوه پئی بیّت .

<sup>۲</sup> - واته : هه مو که س پاداشتی کار و کرده وه ی خوی وهرده گریّت .

<sup>۳</sup> - واته : بۆ ئه وه ی توله بسینیت له وانه ی که خراپه یان کربوه به گویره ی کرده وه کانیان پاداشتی ئه وانه ش که چاکه یان کربوه به باشترین شیوه بداته وه .

<sup>۴</sup> - واته : نامه ی کرده وه ی هر که س دانه نریت ، تاوانباران ده بینین دلّه له رزی و دلّه پلوکئیانه له کار و کرده وه ی ناپه سه ندی تومار کروایان بویه ده لیّت : هاوار له ئیتمه ئه م نۆسیانه چین ؟ هیچ گونا میکی وردی جی ناهیلن ، به لگو هه مو تومار دهکهن ، ئه و خه لکه هه رچی یان کربوه ناماده یه ، بیگومان پهروردگاری تو ستم له هیچ که س ناکات .

خوا منیش و ئیوهش بکاته یهکی لهوانه ی کار له سهر قورئانه که ی دهکهن و شوین پیاوچاکان و ئهولیاکان دهکهن تا ئه کاته ی دهگهینه مالی نه پراوه مان به چاکه ی خو ی .. بهراستی ههر ئه زاته سوپاسکراو به دهسه لاته .<sup>۱</sup>

وه له ( جعفری کوپی محمد ) هوه له باوکیه وه ئه ویش له باپیره وه ده لیت : -  
عهلی ( ﷺ ) جه نازه یه کی به پیکرد کاتی مردووه که خرایه گوپه که ی کهس و کاره که ی هاوار و گریانان لی بهرز بوویه وه ، ئه ویش فهرمووی : -

" ئهوانه بۆچی ئه گرین ؟ سویند به خوا ئه وه ی مردووه که یان ده یبینیت ئه گهر ئه مان بیان دیایه سهرسامی ئه ی دیمه نانه مردووه که ی له بیر ئه بردن وه ، وه یه که به یه که ئه گهریت هوه لایان تا تاقیان لی ئه بریت .. " پاشان فهرمووی : - ئه ی به ندهکانی خوا ، ئامۆزگاریتان ئه کهم به ته قوای ئه و خوایه ی که نمونه ی بۆ هیناونه ته وه و وادهکانی بۆ دیاریکردون و ئه ندای بیستنی پیداون که له مه بهستهکانی بگهن و بینایی پی به خشیون تا ئه وه ی پی بینن که خوا ده یه ویت دلانیکی پی داوون که بگات له وه ی به دانایی و ژیری رهفتار بکات ... تا بزائن خوای گهوره ئیوه ی بی هوده خهلق نه کردوه ، به لکو ئه زاته به بهخششهکانی پیزی لی ناون و پاداشتی بۆ ئاماده کردون ، ده ی ئیوهش ئه ی به ندهکانی خوا له خوا بترسن و پی داگربن له دوعا کانتاندا . وه پیش ئه وه ی مردن پیتان پی بگریت ، کاری چاکه پیشبخن ، چونکه خو ش یهکانی دنیا هه میشه نی یه ، و کهس له ئازار و خه مهکانی دنیا ئه مین نی یه . بهراستی له خو بایی بوونیکی تیپه ر بوو و کۆله که یه کی لاره .

ئه ی به ندهکانی خوا ئامۆزگاری له گوپ و مرگرن و به هه ره شهکان داچله کین و وریابنه وه و سوود له ئامۆزگاری و مرگرن ، ههروه ئه وه ی ئیستا چنگی مردن پیتان گه شتبی و خاک و خۆل له باوهشی گرتین و تۆقینه رهکان به فو کردن به بووقدا ( که په نا ) کتوپر پی پیگرتین و ههروه ها به پهرش و بلاو بوونه وه ی گوپه کان و راپیچ کردنتان به ره و مه حشر و راوهستان له مهیدانی لیپرسینه وه دا و به دهسه لات و توانای خودای مهزن ، ئه و کاته ی هه موو کهس ( سائق ) یکی هیه و به ره و حه شر راپیچی ئه کات و ( شاهد ) یکی هیه شایه تی له سهر ده دات .

<sup>۱</sup> - صفحه الصفوه ( ۱ / ۱۷۰ ) .



خوای گه وره ده فهرموویت : ﴿وَأَشْرَقَتِ الْأَرْضُ بِنُورِ رَبِّهَا وَوُضِعَ الْكِتَابُ وَجِيءَ بِالسِّبْيِ وَالشُّذَّاءِ وَقُضِيَ بَيْنَهُم بِالْحَقِّ وَهُمْ لَا يُظْلَمُونَ﴾ سورة الزمر ، آية (٦٩).<sup>١</sup>

که ولات بوئو پورته که و ته لهرزین و بانگیبیر بانگی دا و گیانله بهران  
حه شرکران و نهینیه کان دهرکه و تن و دله کان که و تنه لهرزین و دوزه دهرکه و ت به جوړی  
کلپه ی دهات و بلنسه ی بهر بویه وه .

ئهی بهنده کانی خوا : ته قوای خوا بکه ، ته قوای که سیکی ترساو و به ناگا و  
بهرچاو پوون و داچله کاو ، ته قوای که سیکی پیداگر بویه له دوعا کانی ، هه لا تووه تا  
پزگاری به دهست بینئ و بو پوژنی لیپرسینه وه کاری چاکه ی پیشخستووه و بهو تیشووه  
پشتی قایم کردووه .. بهراستی خوا بهسه که تو له سین و له هه مان کاتدا پشت و په نا  
بیټ ... وه قورئانیش بهسه بوټ بیټته به لگه و له هه مان کاتدا له سهرت به لگه بیټ .

وه به هه شت بهسه پاداشت بیټ ، هه روهک ناگر بهسه سزا و نا کامیکی خراپ بیټ  
.. خوا له من و له ئیوهش خوش بیټ .<sup>٢</sup>

### " شهید بوونی علی ( ﷺ ) "

پاش گه شتیکی مبارهک که علی ( رحمه تی خوای لی بیټ ) له ئیسلامدا  
به سهری برد وهک داکوکیکه ریگ لهو ئاینه که مال و گیانی له پیئاویدا دانا بوو ، واده ی  
خوای په رومردگاری پی گه یشته ..

یه کی له پهر جووه کانی ( معجزه کانی ) پیغه مبهرایه تی ئه وه یه پیغه مبهری خوا ( ﷺ )  
وینه ی شهید بوونی علی نیشانی ( علی ﷺ ) داوه !!

<sup>١</sup> - واته : ئه وسا به نوریک که خوا فراهه می دهینت زهوی پووناک ده بیته وه کارنامه و دوسیه کانش  
دانراون ، سهرتا پیغه مبهران و شهیدان دهینتین و دادوهری له ئیوانیندا ئه نجام ده دریت به شیوه یه کی  
حهق و راستی ، بیگومان نه وان هیچ جوړه سته میکیان لی ناکریت .

<sup>٢</sup> صفة الصفوة ( ١ / ١٧١ ، ١٧٢ ) .

ئەو ەتا لە ەم ماری کوری یاسر ەو ، پیغمبری خوا (ﷺ) بە علی (ﷺ) فرموو : ( أشقى الناس رجلان : أحمر عمود الذي عقر الناقة ، والذي يضربك يا علي على هذه يعني قرنه - حتى تبذل منك هذه من الدم ، يعني لحيته )<sup>۱</sup>

واتە : بەد بەختین کەسان دوو پیاوان : یەکەمیان ( اصیری ثمود ) کە لە حوشترەکی دا و کوشتی و دووهمیان ئەو پیاوێیە بە ئێرەندا ئەکێشی - واتە بەری سەمیدا تاوەکو خۆینەکی ئەمە تەر دەکات - واتە پێشی ( بۆیە پێشەوا علی هەمیشە یەقینی بەو هەبوو کە وەها شەهید دەکری ...

زەیدی کوری وەهەب دەلیت : ( علی هات بؤلای چەند تیرەیک لە ئەهلی بەصرە لە ( خوارج ) هەکان ، پیاویکیان لەناو دا بوو بە ( جەعدی کوری بەعجە ) ناسرا بوو ، پی ی وت : ئەی علی لە خوا بترسە ، بی گومان تۆ ئەمریت .

پێشەوا ( علی ) فرمووی : " بەلکو دەکوژیم ، بەلیدائیک لە ئێرەم ( ناماژە بؤلای سەری کرد ) ، کە ئێرەم خۆیناوی دەکات ( واتە پێشم ) بەلێنیکە و دراو و چارەنووسیکە و دیاریکراو . ئەو ەش درۆ هەلبەسیت ، بی گومان خەسارەو مەندە " <sup>۲</sup>

### " کاتی زەماوەند بۆ بەهەشتی نەبراوە "

ئەصبەغی حەزەلی دەلیت : ئەو شەوێ ( علی ﷺ ) بووکی گواستەو ئیبنو التیاح لە دەمەوبەیاندا هات بؤلای وتی : کە وەختی نوێژە ( بانگ دانە ) پێشەوا علی پاکشا بوو قورس بوو گوێ ی پی ئەدا ... دووبارە هاتەو لای هەروا بوو .. بۆ سیەم جار هاتەو لای ، پێشەوا ( علی ﷺ ) هەلسا و پوشت و بەدەم پوشتنەو فرمووی : -

أشدد حيازيمك للموت فأن الموت لا قيقا

ولا تجزع من الموت إذا حل بواديقا

ئەو ە بو ەەر کە گەیشتە دەرگا بچوو کەکی مزگەوت ( ئیبنو ملجەم ) پی ی پی گرت و لی ی دا .

<sup>۱</sup> - صحيح / احمد و حاكم به سنده نيكى راست گيراويانه تهوه .

<sup>۲</sup> بپوانه - صفة الصفوة ( ۱ / ۱۷۴ ) .

وه له شیخیکى قورەشى یهوه ، ده‌لێت : که ئیبنو ملجهم دای له ( علی ﷺ )  
 فرمووی : ( سمرکه‌وتم .. به پهره‌ردکاری که‌عه‌به‌ قه‌سه‌م ) .  
 وه له ( محمد ) ی کوپی علی هوه ، که له علی درا ( په‌زا و ره‌حمه‌تی خوای لی  
 بیّت ) وه‌سیه‌تی کرد بۆ کوپه‌رکانی و دواتر هیچی نه‌وت جگه‌ له وشه‌ی ( لا اله الا الله )  
 هه‌تا گیانی سپارد .<sup>١</sup>  
 ئه‌و جا هه‌ردوو کوپه‌که‌ی حه‌سه‌ن و حوسه‌ین له‌گه‌ل ( عبدالله ی کوپی جعفر )  
 شو‌ردیان و ( حسن ﷺ ) نوێژی له‌سه‌ر کرد .

### " گریانى موعاویه ( ﷺ ) له‌سه‌رى "

له‌ ئه‌بى صالحه‌وه ، ده‌لێت : ضرارى کوپی ضمه‌رى ی کنانى ها‌ته‌ لای معاویه وه  
 پێی وت : وه‌سفى ( علی ) م بۆ بکه ، ئه‌ویش فرمووی / ئه‌کرێ ئه‌م داوایه‌م لی نه‌که‌ی ؟  
 وتی / نا‌کرێ ، ئه‌ویش فرمووی / ماده‌م وایه‌ ناچارم وه‌سفى ( علی ﷺ ) بکه‌م : -  
 " سوێند به‌ خوا .. ئه‌و ژۆر دوور بین و به‌ هیز بوو .. که قسه‌ی ده‌کرد با‌به‌ته‌که‌ی  
 یه‌کلا ده‌کرده‌وه‌ و به‌دادپه‌روه‌ریش حوکمی ده‌کرد ، زانست له‌ هه‌موو لایه‌که‌یه‌وه  
 هه‌ل‌ده‌قولا و دانایی له‌ هه‌موو په‌ویه‌که‌یه‌وه‌ ها‌ت‌بووه‌ ئاخاوتن . له‌ ئاست دنیا و خو‌شى  
 یه‌کاندا خۆی به‌ غه‌ریب دا‌ه‌ناو ها‌وده‌م و هۆگرى شه‌و و تاریکی شه‌و بوو ، ئه‌و سوێند  
 به‌ خوا فرمیسکی وه‌ک باران بوو بیرى درێژى بوو ، پشتی ده‌ستی هه‌ل‌ده‌گیرایه‌وه‌ و  
 له‌گه‌ل خۆی گه‌فتوگۆی نه‌کرد .. حه‌زى له‌ جل و به‌رگێک نه‌کرد له‌سه‌ر ووی پێیه‌کانیه‌وه  
 بیّت . وه‌ حه‌زى به‌ خو‌راکی وشک و په‌ق ده‌کرد ، سوێند بێ به‌خوا ئه‌و وه‌ک یه‌کێک له  
 ئێمه‌ وابوو ، کاتى ئه‌ها‌تینه‌ لای ، لی‌مان نزیک ده‌بوویه‌وه ، کاتیک په‌رسیارمان لی ب‌کر‌دا‌یه  
 به‌ با‌ش‌ترین شیوه‌ وه‌لامى ئه‌دا‌ینه‌وه .  
 ئێمه‌ش هه‌ر چه‌نده‌ که لی‌وه‌ی نزیک بووین ، به‌لام له‌به‌ر ئه‌و سام و هه‌یبه‌ته‌ی که  
 هه‌یبوو قسه‌مان له‌گه‌ل نه‌نه‌کرد ، خو‌ ئه‌گه‌ر پێ بکه‌نایه‌ ئه‌وه‌ د‌دا‌نه‌کانی وه‌ک مرو‌ارى  
 رێک کراو ده‌رده‌که‌وتن ..

١ - بروه‌انه / احیاء علوم الدین ( ٤ / ٤٧٩ ) و بروه‌انه البدایه و النهایه ( ٥ / ٤٣٧ ) .

ئەهلی ئاینی بەگەورە سەیر ئەکرد و هەژارانی خوش ئەویست و هەرگیز  
 فرمانبەرداری کەسی بەهێز نەبوو ، ئەگەر لەسەر ناھەق بوایە و هەروەک بێ دەسەلاتانی  
 لەدادپەرورەری خۆی بێ هیوا نە ئەکرد ... شایەتی ئەدەم بە خوا کە هەندێ جار بینوومە  
 شەو بایی بەسەر دنیا دا کیشاوە و ئەستێرەکانی دەرەو شانەو ( علی ﷺ ) لە  
 میحرا بە کەیدا دەستی بەریشیەو گرتبوو وەک مارانگازیک ئوقرە نەبوو ، هەروەک  
 خەفەتباریک ئەگریا ... وەک ئەوێ ئیستا گویم لی بیت وایە ، کە دەیوت :

" ئەو پەروردگارا ، ئەو پەروردگارا " و لەبەر دەستی پەروردگاریدا دەلا  
 لایەو و پاشان بە دەنیای ئەوت : " چیه ؟ ئەتەوئ فریوم بدە ؟ چاوت لە منە ؟ هەرگیز  
 و هەرگیز ، بڕو غەیری من فریو بدە ، چونکە من سی بە سی تەلەقم داویت ، لەبەر ئەوێ  
 تەمەنت کورتە و جینگات بێ نرخە و مەترسیشت زۆرە ، ئای لە کەمی تویشوو !  
 و دووری سەفەر و تەنهایی پێ ! "

دەلیت : لیڕەدا فرمیسکەکانی معاویە دەرکەوتن بەسەر پێشیدا و بۆی راگیر نە  
 ئەکرا و بە قۆلی کراسەکە ی دەیسری .. خەلکەکش دایانە قۆلیە ی گریان ، معاویە وتی /  
 ( ئەبولحسن ) بەم جوړە بوو پەحمەتی خۆای لی بیت .. تۆ چ ناپەرحەتی و ئازاریکت بۆی  
 هەیه ی ئەو ضرار ؟

وتی : ناپەرحەتی کەسیک تاقانەکە ی لە ئامیزیدا سەربەرا بیت و فرمیسکی  
 نەگیرسیتەو و خەفەت و ئازاری دا نەمرکیتەو .. پاشان هەلساو پویشت .<sup>۱</sup>  
 خوا خافیزی :

پیشەوا ( علی ﷺ ) ، دەفەرمویت : بۆ خەلکی وەک هەنگ بۆ بالندە بن ، لەناو  
 بالندەکاندا نی یە بە بچوک و بێ دەسەلات لە هەنگ نە پوانی و نەچەوسینیتەو خو  
 ئەگەر بالندەکان بیانزانایە چ بەرەکەتیک لە ناخی هەنگدایە ، ئەوەیان پێ نەئەکرد .  
 " بە زمان و جەستە تان تیکەلی خەلک بکەن ، بەلام کردەو و دلەکانتان  
 لەخەلکی جیا بکەنەو ، چونکە ئەوێ بۆ مرووف دەمییتەو کردەو کانیەتی ، وە پوژی  
 دوایش لەگەڵ ئەو کەسەدایە کە خوشی دەوێت "

<sup>۱</sup> - تەبەرائی / ریوایەتی کردووە البدایە : ( ۵ / ۴۹۵ ) .

## " ۵ - ته لحه ی کوړی عبید الله ( ﷺ ) "

### شهیدیک به سهرزه ویدا د پروات

کی ټه ؟

ته لحه ی کوړی عبید الله ی قریشی و تهیمی مه کی و باوکی محمد ه ، یه کیکه لهو ده هاوه لہی مژده ی به هشتیان پی دراوه ، له سهر دهستی نه بوبه کری صدیق ( ﷺ )  
موسلمان بووه .. که سیکی جوانخاس بوو ، له پوشتندا زور خیرا بوو<sup>۱</sup> وه یه کی بوو له هاوه له دهوله مهنده کان .

### " چاکه کانی "

- ۱ - له جابر وه ، ته لحه به لای پیغه مبری خوادا ( ﷺ ) تیپه ری .. پیغه مبری خوا ( ﷺ ) فهرموی : " شهید یمشی علی وجه الأرض " <sup>۲</sup>
- ۲ - هر له جابر وه ، ده لیت : گویم له پیغه مبر ( ﷺ ) بووه فهرموویه تی : " من سره أن ينظر إلى شهيد يمشی علی وجه الأرض ، فلينظر إلى طلحة بن عبد الله " <sup>۳</sup>
- واته : کی حمز نه کات سمیری شهیدیک بکات که به سهر زه ویدا نه پروات ، با سمیری ته لحه ی کوړی عبید الله بکات .

### " به خشنده یی ته لحه "

له سوعدا ی کچی عهوفی خیزانی ته لحه وه ، ده لیت : ته لحه هات به ژوردا ، بینیم ژور خه مبار بوو . پرسیم : چیته ؟ شتیک بووه ؟

<sup>۱</sup> - بروانه : طبقات ابن سعد ( ۳ / ۱ / ۱۵۶ ) .

<sup>۲</sup> - صحیحہ / صحیحہ سونه ته کانی ثینو ماحه یه ( ۱۰۲ ) ، فهرموده ی ژماره ( ۱۲۶ ) .

<sup>۳</sup> - صحیحہ / صحیحہ سونه ته کانی ترمزی ( ۲۹۴۰ ) .

وتی ک نهو سمرودت و سامانهی هیه زور بووه ، نه مهش ئازارم ئهدات ، منیش پیښم وت : گوئی ی مه دمری ، بهشی که به سمر خه لکیدا . نه ویش دهستی کرد به بهشکردنی تا دوا دره می ...

ته لحه ی کوپی یه حیا ده لیت : پرسیارم له خزنه داری ته لحه کرد که نهو پاره یه چهند بوو ؟ وتی : چوار سده هزار .<sup>۱</sup> وه به هو ی زور به خشنده یی ته لحه وه به ( ته لحه ی خهیر ) ناسرا بوو .

### " جهادی ته لحه له پیناوی خوادا "

ته لحه له پیناوی نه م ئایندها تووشی سهختی و به لای زور هاتوو و له هه موو بو . نهو جهنگه کانداهش داری کردوو له گهل پیغمبر ی خوا ( ﷺ ) دا جگه له ( بهدر ) وه زور به سمرکه و تووی له و تاقیکردنه وانه دا دمرچوو .

وه له پوژ ی ( نوحود ) دا خاوهنی دهستیکی سپی بوو . نه وه بوو له گهل پیغمبر ی خوا ( ﷺ ) مایه وه و به دهستی پاریزگاری لی کرد تا وه کو په نجه کانی له ئیش کهوتن ، لهو پوژدها ته لحه له ( ۲۴ ) لاوه بریندار کرا ، و تراویشه که له ( ۷۵ ) لاوه بریندار بووه له نیوان لیدان و پیکان و بو هاویرتندا .. بویه لهو پوژدها پیغمبر ( ﷺ ) ناوی نا به ( ته لحه ی خهیر )<sup>۲</sup> پیشه و نه بو به کر همر که باسی پوژ ی نوحود بکرایه نه یه فرموو : نهو پوژدها هه مووی پوژ ی ته لحه بوو .

وه له جابره وه ، ده لیت : پوژ ی نوحود کاتی خه لکی پشتیان هه لکرد و پیغمبر ی خوا ( ﷺ ) له لایه که وه له گهل ( ۱۲ ) پیاودا مایه وه که ته لحه یه کیکیان بوو ، بی باوه ران لییان هاتنه پیشه وه ، پیغمبر ( ﷺ ) فرمووی :

" من للقوم ؟ " کئی پووه پرووی نه وانه ده بیته وه ؟ ته لحه فرمووی : من ، پیغمبر ی خوا ( ﷺ ) فرمووی ( کما انت ) تو له جی خوت بمینه نه و جا پیاویک

<sup>۱</sup> - پیاوانی فرموده که جی ی متمانن ، هه یه می له الجمع ( ۹ / ۱۴۸ ) باسی کردوو و ده لیت : ته به رانی ریوایه تی کردوو .. پیاوانی فرموده که جی ی متمانن .

<sup>۲</sup> - بروانه / صدقه الصفوه ( ۱ / ۱۷۶ ) فرموده که لاوازه . رای جیگیر نه وه یه پیغمبر ی خوا ( ﷺ ) به ( جوامیر ) ناوی لی ناوه ، هه یه می ده لیت / ته به رانی ریوایه تی کردوو ، ئیسناده که یشی باشه ، الجمع ( ۱۴۸۰۳ ) .

وتی: من، فرموی: تو هه لسه بویان ئه ویش له گه لیان جهنگا هه تا کوژا، پاشان ... پیغمبر ( ﷺ ) ئاوپی دایه وه دهیبینی بیباوهران دهوریان داوه .. فرموی:

" من للقوم؟ " ته لحه فرموی: من فرموی ( ﷺ ) : - تو له جی خوت بمینه .. پیاویک له ئه نصار وتی: من، فرموی ( تو هه لسه )، پیاوه که جهنگا هه تا کوژا ... کاره که بهردهوام بوو تاوه کو به ته نها ته لحه له گه ل پیغمبر خا ( ﷺ ) دا مایه وه .

فرموی: " من للقرم؟ " ته لحه فرموی:

من ئه وه بو ته لحه به توانای هه ر یانزه پیاوه که شه پی کرد تاوه کو په نجهکانی قرتا و فرموی: په نجهکانم قرتان، پیغمبر خا ( ﷺ ) فرموی: " لولقت: بسم الله لرفعتك الملائكة، والناس ينظرون " واته: گهر بتوتایه به ناوی خوا، فریشتهکان بهرزیان ئه کردیته وه به بهرچاوی ئه وه خه لکه وه . دواتر خوا پیرومردگار بی باوهرانی پهرت کرده وه .<sup>۱</sup>

ئهو پوژه پیغمبر خا ( ﷺ ) فرموی: " اوجب طلحة " . ته لحه به هه شتی واجب کرد .. له بهر ئه وه، بوو پیغمبر خا ( ﷺ ) دوو ( درع )<sup>۲</sup> پیوه بوو بوو ویستی هه لسیته وه تاوه کو بچیته سه ر به ردیک که له وناوه دا بوو، نه ییتوانی، ته لحه خوی بو دانه واند، ئه ویش چوه سه ر پشتی تا هه لسیاه وه، ئه و جا فرموی " اوجب طلحة"<sup>۳</sup>

### " شهید بوونی ته لحه "

له گه ل ئه وه دا که ته لحه ( ﷺ ) له جهنگی ئوحوود دا شهید نه بوو، به لام پیغمبر خا ( ﷺ ) هه والی دا به شهید بوونی که ئیتر هه والی پیغمبر خا ( ﷺ ) قسه ی تیا نیه .

<sup>۱</sup> - راویهکانی جی متمانه: نهسانی ریوایهتی کردووه، زههبی دهلیت: راویهکانی جیگه متمانه، پرانه ( سیر ) ( ۱ / ۲۷۱ ) .

<sup>۲</sup> - درع: کراسی تهراو به زنجیری ناسن .

<sup>۳</sup> بروانه: البدایه ( ۵ / ۳۴۴ ) .

لہ (تہ لَحہ) وہ، دہ لَیت : ہا وہ لانی پیغمبر خا (ﷺ) بہ دہشتہ کی یہ کی نہ خویندہ واریان و ت : دہ بارہی ٹو کہ سی کہ کوڑا پرساری لی بکہ بزائہ کی بو ؟ ٹوان خویان نہ یاندہویرا ٹو پرسارہی لی بکہن .. شہرمیان لی دہات و سامیان لی دہ کرد لہ بہرہ یبہتی (ﷺ) . ٹوہ بو دہشتہ کی یہ کہہ پرسی : پیغمبر خا (ﷺ) پستی ہل کرد . دیسان پرسی یہ وہ . دیسان پستی ہل کردہ وہ ، ٹہ مجارہش پرسی یہ وہ و دوبارہ پیغمبر خا (ﷺ) پستی ہل کرد . ٹو جا من لہ دہرگای مزگوتہ کہ وہ پروانیم و بہرگیکی سہ وزم لہ بہر دا بو ، کاتی پیغمبر خا (ﷺ) منی بینی فہرموی : " این السائل عن قضی نجہ ؟ " واتہ : کوا ٹو کہ سی پرساری لہ کوڑا وہ کہ ٹہ کرد ؟ دہشتہ کی یہ کہہ وتی من بووم ٹہی پیغمبر خا (ﷺ) فہرموی : " هذا من قضی نجہ " واتہ : ٹہمہ یہ کی بو لہ کوڑا وہ کان .<sup>۱</sup>

پوڑان تیپہرین و تہ لَحہ ہر بہ دہوری پیغمبر خا دا (ﷺ) بو ، لہ ہہموو ہہ لویتہ کاندہ و کاتیکیش پیغمبر خا (ﷺ) و ہفاتی کرد لہ تہ لَحہ پازی بو . ٹو کاتہی مہ سہلہ کہی پیشہوا (عوسمان) (ﷺ) ہاتہ پیشہوہ ، تہ لَحہ کہ نارگیری کرد ، ٹوہ بوو ہہندی کہ س ٹہمہیان گیرایہوہ بو ٹوہی شتیکی لہ دندا ہہ لگرتبی ، لہہر ٹوہ لہ پوڑی (الجمال) <sup>۲</sup> دا نامادہ بوو وہ علی کوری ٹہو تالیب (ﷺ) لہ گہلی کو بوویہوہ و ناموڑگاری کرد . ٹویش چووہ دواوہ و لہ ناو یہ کی لہ ریزہ کاندہ و ہستا ، لہویدا تیریکی نادیری <sup>۳</sup> لی دراو بہر ٹہرٹوی کہوت ، وہ دہشوتری کہ بہرملی کہوتوہ ، لہویدا و ہفاتی کرد (ﷺ) . زہہبی دہ لَیت : بکوڑی تہ لَحہ لہ تاوان و گوناہیدا و ہ بکوڑی (علی ﷺ) وایہ .<sup>۴</sup>

<sup>۱</sup> - فہرمودہ (حسن) ی (صحیح) ہ / صہیحی سونہ تہکانی ترمزی (۲۹۴۲) .

<sup>۲</sup> - پروداوی (الجمال) لہ نیوان (علی) لہ لایہک و عائشہ و تہ لَحہ و زبیر لہ لایہکی دیکہوہ " پدزای خوا لہ ہہموویان بیت " وہ ہوکہشی ٹوہ پیلانانہ بوو کہ دڑی دہرلہتی نیسلامی دہکرا زبروانہ (العواصم من القواصم) .

<sup>۳</sup> - واتہ نازانری تیرہاویرہ کہی کی بو .

<sup>۴</sup> - اسنادہ کہی (حسن) ہ . ہہیہمی دہ لَیت : تہہرانی ریوایتی کردوہ . نیسنادہ کہی (حسن) ہ . المجمع (۹) /



## " سۆزی علی بو ته لحه "

له ته لحه ی کوپی مەترەفهوه : علی ( ﷺ ) هاته لای ( ته لحه ) ، ئەو کاته ی ته لحه گیانی سپارد بوو . له سهەر و لاخه که ی دابهزی و توژی سهردەم و چاو و پیشی تهکاند به جوریک پهحمی بۆی دهچوو ، فهرمووی " خۆزگه بیست سال پیش ئەم پۆژه بمردمایه " .<sup>۱</sup> وه له قهیس ی کوپی عهبادهوه ، دهلیت : " گویم له ( علی ) بوو ( ﷺ ) پۆژی ( الجمل ) به ( حسن ) ی کوپی فهرموو : " ئە ی ههسن ، ههزم ئەکرد بیست سال پیش ئیستا بمردمایه " . وه له ( علی ) یهوه ( ﷺ ) فهرمووی : " مژده ی ناگر به بکوژی ته لحه بدهن . ( سیر اعلام النبلاء ) ، ( ۱ / ۳۷ ) .

---

<sup>۱</sup> - ئەسناده که ی ( باشه ) ، ته به رانی ریوایه تی کردوه ، پیاوانی فهرموده که جی ی متمانه ن ههیه میش وا دهلیت : المجموع ( ۹ / ۱۵۰ ) .

## " ٦ - زوبیري کورې عه ووام (ﷺ) "

" یه که مین که سیځ که شمشیره که له پیناوی خوادا راست کرده وه " کی یه ؟

زوبیری کورې عه ووامی کورې خوهیلیده ، ( حواری )<sup>١</sup> ی پیغمبري خوا (ﷺ) و کوره پوری بووه که خاتوو ( صفیه ی کچی عبدالمطلب ) ه و یه کی که له و ده هاو له ی که مژده ی به هشتی پی دراوه ، و یه که مین که سیځ له پیناو خوادا شمشیره که له کالانی دمرهینا<sup>٢</sup> .

باوکی ( عبدالله ی کورې زوبیر ) ه (ﷺ) له سمر دهستی ( صدیق ﷺ ) موسلمان بووه و نیسلام بوونیشی دواي نیسلام بوونی نه بویه کړ و ، واته چواره م یان پینجه م موسلمان بوو . که سیځی زور به خشنده و خیرومه ند بوو له پیناوی خوادا .

## " چا که گانی "

١- له زوبیره وه ده لیت : پیغمبري خوا (ﷺ) دهستی گرتم و فرمووی : " لکل نی حواری ، حورای الزبیر و ابن عمی " <sup>٣</sup> .

واته : هر پیغمبريک ( حواری ) یه کی هیه ( حواری ) منیش زوبیره که کورې پوریشمه .

٢- له عوروه وه ، که عائشه (ﷺ) پی ی فرموو : نه ی خوشکه زا ، باوکت (واته زوبیر) و نه بابا که له وانه بوون که خواي پرموردگار دهرباره یان فرموویه تی : ﴿الَّذِينَ اسْتَجَابُوا لِلَّهِ وَالرَّسُولِ مِنْ بَعْدِ مَا أَصَابَهُمُ الْقَرْحُ...﴾ سورة ال عمران ، آیه ( ١٧٢ ) \*

<sup>١</sup> - حواری : سرخو پالېشت ، و تراوېشه : پوخت و بی گورد له هموو شتيک و له وده شه وه هاو دلائی ( عیسی ) سلامی خواي له سمر بی به ( حواریون ) ناو براون .

<sup>٢</sup> - پیاوانی جی متمنهن : تبعه رانی ریوايه تی کردوه به راگیراوی له سمر ( عروہی کورې زبیر ) ، پروانه الجمع ( ١٤٨٣٠ ) .

<sup>٣</sup> - صحیح : حاکم ریوايه تی کردوه ، ده لیت : ص حیح ، زهه بیش تم رایه ی هیه . نرنه ثوت ده لیت هر بهو جوړه یه که نهو دووانه وتیان ، سیر ( ١ / ٤٨ ) .

واته : ئەوانەى كە بە دەم بانگەوازی خوا و پیغمبرەوه (ﷺ) چوون ، دای  
ئەوهی كە تووشی ناخۆشی و زام و ئیش بوون ...

### "خۆ گری زویر لەسەر ئازاردانی لە پیاوی خوادا"

لە یەتیمی عورووه ، دەلیت : زویر کاتی هجرەتی کرد هەژدە سالن بوو مامی ئەیبەستەوه  
و جگەرەى لەسەر ئەكیشا ، ئەویش ئەیوت "هەرگیز ناگەریمەوه سەر کوفر"<sup>١</sup>  
و لە عورووه ، دەلیت : زویر بە ( ٨ ) سالی موسلمان بوو ، فریشكێك (نفحة)  
لە شەیتانەوه هات كە گوايه پیغمبەرى خوا (ﷺ) بەسەر مەككەوه فرێنراوه ، ئەوه بوو  
زویر كە غولامێكى ( ١٢ ) سالن بوو ئەو كاتە ، بە خۆى و شمشیرەكەیهوه هاتە دەرەوه  
و هەر كەس ئەیبینی سەرى سوپدەما و ئەیوت ئەم غولامە شمشیری پى یە ، تا گەیشته  
لای پیغمبەرى خوا (ﷺ) پى ی فەرموو : "مالك يا زبير" چیتە زویر ؟ ئەویش  
هەوالی پى دا و وتی :

"هاتروم بە شمشیرەكەم بدەم لەوهی كە تۆی پفاندوه !!

پیغمبەرى خواش (ﷺ) دوای بۆ خۆى و شمشیرەكەى كرد .<sup>٢</sup>

نووسەر دەلیت : ئەى ئیستا كى هەیه داکوکی لە ئیسلام بكات ئەى پیاو نیه ؟ لە  
كاتێكدا حورمەتى ئاین پشیل ئەكرى و بى شەرمی بەرامبەر پیرۆزى لەكانى دەریت ،  
كوان گەنجەكانمان لەم پۆژەدا ؟ كوا غیرەت و پیاوەتیمان لە كاتێكدا هەرچی هیزی سەر  
زەوى هەیه كۆ بوونەتەوه بۆ نەهیشتنى شوینەوارەكانى ئەم دینە و سەر شوێردنى  
ئەهلهكەى ؟

\* صحیح : صحیح ی سوننەتەكانى ابن ماجه ( ١٠١ ) .

١ - پیاوانى جى متمانهن : هەبیهى دەلیت : تەبەرانی لە (الكبير) دا رپوايهتى کردوه ، بەلام دەلیت : (مرسل)  
( ٩ / ١٥٢ ) .

٢ - پیاوانى جى متمانهن ك ئەحمەد و غەیری ئەویش رپوايهتیان كروه ، ارنووط دەلیت : پیاوانى جى متمانهن ،  
سیر ( ١ / ٤٢ ) .

وه له هیشامی کوږی عوروه وه ، دهلیت : زوبیر سهر له بهیانی پوژی ( الجمل )  
وه سیهتی کرد بو ( عبدالله )ی کوږی و فهرمووی : " هیچ نه دمیکی نی یه له گهل  
پیغمبری خوا دا ( ﷺ ) بیرن دار نه بوی هه تا عوره یشی .<sup>۱</sup>

### " خهباتی زوبیر له پوژی بهدر "

پوژی بهدر دوو تهسپ سوار له گهل پیغمبری خوا دا بوون ( ﷺ ) ، زوبیر له سهر  
تهسپیک له لای راستی یه وه و ( میقدادی کوږی تهسود )یش له سهر تهسپیک له لای  
چه پیه وه .

له هیشامی کوږی عوروه وه ، له باوکیه وه ، دهلیت : زوبیر پوژی بهد  
میزمهریه کی زمردی به سهر وه بوو ، نه وه بوو جبرئیل سهلامی خوی لی بی له سیمای  
زوبیردا هاته خواره وه .<sup>۲</sup>

### " جهادی زوبیر ههر له پوژی بهدرا "

عهلی کوږی تهبی تالیب ( ﷺ ) ده فهرمویت : نازترین پیاو زوبیره و که سیش  
قهدری پیاو نازانیت پیاو نه بیت ..  
له زوبیره وه دهلیت :

پوژی بهدر به ( عوبه یدهی کوږی عاص ) گهیشتم که نه وه هه موو گیانی پرچه ک بوو  
تهنها چاوه کانی ده بینران ، نازناوی ( اباذات الکشر )<sup>۳</sup> بوو . منیش نوکی ( عنزه کهم )<sup>\*</sup>  
بووی هه لگرت و کردم به چاویدا تا مرد ، وه فهرمووی : قاچم خسته سهری و به زه حمهت  
سهره په مه کهم کیشایه وه دهره وه ، له راستیدا سهره کهی نوشتا بووه وه .<sup>۴</sup>  
عوروه دهلیت :

<sup>۱</sup> - اسناد ده کهی ( صحیح ) د / صحیحی سونه ته کانی ترمزی ( ۲۹۴۵ ) .

<sup>۲</sup> - نيسانده کهی ( صحیح ) د / ( مرسل ) د ، ته بهرانی رېوايه تی کردوره . الجمع ( ۶ / ۸۴ ) .

<sup>۳</sup> - کوشتن : ياخود مؤن و دم و چار دراو به یه کدا .

<sup>\*</sup> عنزه : دريژتړه له دار دهست و کورتړه له رهم .

<sup>۴</sup> - صحیح : بوخاری رېوايه تی کردوره .

هاوه لانی پیښه مېرې خوا ( ﷺ ) به زویږیان و ت : خوټ نابه سستیتوه  
( ناماده ناکهیت ) تا ئیمهش له گهل تودا خوټان توندکینهوه ؟ فهرمووی : ناخر گهر من  
خوم بېهستمهوه ئیوه قسه که تان نابه نه سمر .

وتیان : درؤ ناکهین .

نهیښ خوټی توندکردهوه و به ناویاندا پړوی تا پیزه کانیانی بړی ونهوه بوو  
لییان تیږه پړی و هیچ که سیش له گهل نه بوو ، پاشان گهرایه وه ، نهوانیش له غاوه که ی یان  
گرت و دوودانه یان له شانی دا ، له نیوان نهو دوو لیډانه دا لیډانیکي دیکه هه بوو که  
له پړوی به دراتووشی هاتبوو .

عورو ده لیت : کاتې مندال بووم په نجهم نه خسته سمر شوینی نهو لیډانانه و  
یاریم نه کرد .<sup>۱</sup>

### " جهادی زویږ پړوی یرموک "

حافظ ئیبنو که ثیر ده لیت : له وانه ی که به شدار بوون له پړوی یرموکدا  
( زویږی کوږی عوام ) بو ، له هه مو نهو هاوه لانه ی که له وی بوون باشتو بوو ، یه کی  
بوو له نه سپ سواران و پیاهو به جهرگه کان ، نهوه بوو کوټه لیک له پیوانی پالوان و  
به جهرگ نهو پړوه له لای کوټوونه وه و پییان و ت : نایا خوټ ناماده ناکهیت تا ئیمهش  
خوټان ناماده کهین ؟ فهرمووی : نه ترسم ئیوه خوگر نه بن .

وتیان : بؤنا ، نهوه بوو خوټان ناماده کرد ، کاتې پوبه پړوی پیزه کانی پړوم  
بوونه وه ده ستیان کیښایه وه ، به لام نهو هر بېره و پیښه وه هات تا پیزه کانی پړومی بړی و  
له لایه کی تره وه سمری کیښایه دمره وه و گهرایه وه بؤ لای هاوه لانی ، پاشان جاریکی تر  
هاتنه وه بؤ لای ، هر وه که مجاری کرد و لهو پړوه وه له دوولاهو له نیو شانه کانیډا  
بریندار بوو .

هر ئیبنو که ثیر له جیگایه کی تر دا ده لیت : " وه زویږیش له گهل خه لکیدا به ره  
شام بهرې که و تن بؤ جهاد و له وی به شدار ی یرموکی کرد ، نهوه بوو به ناماده بوونی

<sup>۱</sup> - سیرا اعلام النبلاء ( ۱ / ۶۲ ، ۶۳ ) .

ئەو موسلمانان شەرفمەند بوون وە دەستیکی سپی و ھیمەتیکی بەرزى لەو پۆژەدا نواند ، دوجار پیزەکانى سوپای پۆمى بپى لە یەكەمیانەوہ تا ئەخیریان ( دواھەمینیان ) .

### " جیھادی زوبیر لە جەنگی حونەین دا "

پۆژى حونەین زوبیر داى لە بىباوەراڤان تا لە جىگای خۆیان دەریبەراندن ، سەرکردەى بىباوەراڤان چاودىرى پى و شوینى شەپەكەى ئەکرد ، یەكی لە ھاوپیكانى پى ی پاگەیاندن كەوا ئەسپ سوارىك ئەبینن پەكەى بەسەر شانیهوہیەتى و سەرى بە میزمرىكى سوور پیچاوه .

وتى : ئەوہ زوبیری كۆپى عەووامە ، سویند بى بەلات و عوززا ئەزانم كە تىكەلتان ئەبیئت ، ئیوہش وریابن و خۆتانى بۆ جىگىر كەن ، ئەوہ بوو كاتى زوبیر گەیشتە ئەو شوینى بىباوەراڤانى لى بوو دیتنى ، ئەوجا بەرەو پرویان پۆیشت و بەردەوام لى دەدان تا دەریبەراندن .

كاتىكیش ( عەمرى كۆپى عاص ) بەرەو ( میصر ) پۆشت بۆ پزگار كردنى ، ھىزىكى ( ٣٥٠٠ ) كەسى لەگەلدا بوو ، بۆیە نامەيەكى نارد بۆ پيشەوا ( عمر ) ( ﷺ ) تيايدا داواى یارمەتى ھىزى تری لى دەکرد . عومریش ( ﷺ ) لە خەمى كەمى ژمارەى ھىزەكەى عەمر دا بوو ، بۆیە زوبیری لەگەل ( ١٢ ) ھەزار جەنگاومردا نارد . وتراویشە كە ( عمر ) چوار ھەزار پیاوى ناردووە بەسەرویانەوہ چەند ھاوہلىك لە پالەوانان و گەورەكانى ناردووە لەوانە : زوبیر و مقدادى كۆپى ئەسوود و عەبادەى كۆپى صامت و مەسەلەمەى كۆپى موخەلەد و ...

كۆمەلى تر دەلیت : خارجەى كۆپى حوزافە چوارەمیان بووہ . ئىنجا عومەر ( ﷺ ) ئەمەى بۆ عەمر نووسیوہ : " ئەوہ من بە چوار ھەزار پیاو ھاوکاریت ئەكەم ، كەبەسەر ھەر ھەزارىكەوہ پیاویكماناوە لە پلەى ھەزار پیاو ، ئەوہ بوو ( زوبیر ) بەسەر ھەموویانەوہ بوو . "

<sup>١</sup> - سەرکردەكانى فەتى مىصر و شام ( ص ٢٠٨ ، ٢٢٧ ) ، صلاح الامە ( ٣ / ٣٢٢ ، ٣٢٣ ) .

کاتی زویږ گه یشته لای عه مر بینی نابلقه ی قه لای ( بابلیون ) ی داوه . زوری پی نه چوو زویږ چوو سمر نه سپه که ی و به دهوری نه و کهنردا ( خندهق ) که به دهوری قه لاکه دا هه لکه نرا بوو سوږایه وه ، پاشان سوږاکه ی دابه شکرد به دهوری خندهقه که دا... نابلقه دانه که دریژهی کیشا بو ( ۷ ) مانگ .. ینجا به زویږ وترا له ناو قه لاکه دا تاعوون بلاو بوته وه . نه ویش فهرمووی : " یمه هاتووین بو لیدان و بو تاعونیش " .

نه وه بوو پزگاری بو عه مری کوږی عاص دواکهوت ، بویه زویږ وتی : " من خوم به خش نه کهم بو خوا ، به لکو بهم کارهم خوا پزگاری بینیت بو موسلمانان . "

هه لسا پله کانه یه کی هیئا و له پروی (سوق الحمام ) وه پالی دا به لایه کی قه لاکه وه و به سهریدا سهرکهوت و فهرمانی پی کردن که هر گوئیان له ( تکبیر ) کردنی بوو هه موویان وه لامی بده نه وه .. هینده ی نه برد هه ستیان کرد زویږ به سهر قه لاکه وه ( تکبیر ) دهکات و شمشیره که ی به دهسته وه یه ، نه وه بوو خه لکه که هه موو به سهر پله کانه که وه سهرکهوتن ، تاوه کو عه مر پیگه ی لی گرتن له ترسی نه وه ی په یژمه که نه شکینن .

نه وه بوو کاتی پږمه کان بینیان وا موسلمانان کان زه فهریان به قه لاکه بردوه پاشه کشه یان کرد ، به وهش دهر وازه کانی قه لای بابلیون به پروی موسلماناندا کرایه وه و به ففتح کردنیشی نه و جهنگه ی بو پزگاری میصر کرا بوو یه کلایی کرایه وه .

له راستیدا نه و پاله وانیتی و به جهرگی یه دهگمهندي زویږ هوی راسته وخوی سهرکهوتنی موسلمانان بوو به سهر ( مقوقس ) دا .. <sup>۱</sup>

### " خه باتی زویږ روژی نوحود "

له عائیشه ی دایکی نیماندارانه وه ، ده لیت : کاتی بی باوه ږان نوحودیان به جی هیشت و نه وه ی به سهر پیغمبر ی خوا ( ﷺ ) و هاوه لانیدا هات ، هات و پیغمبر ( ﷺ ) ترساله وه ی بی باوه ږان بگه پینه وه ، بویه فهرمووی " من یتدب لؤلأء فی آثارهم ، حتی فیعلموا أن بناقوة ؟ "

<sup>۱</sup> - سهرکرده کانی فته ی میصر و شام ( ص ۲۰۸ ، ۲۲۷ ) ، صلاح الامه ( ۳ ، ۳۲۲ ، ۳۲۳ ) .

" واته : " کى نوینه رایه تی ئەکات له شوین پی کهوتنی ئەواندا تا بزانی که خاوه نی هیزیکین ؟ " ئەبو بهکر و زوبیری له گەل حەفتا جەنگاوەر دا هەلبژارد ئەوانیش دواى بى باوەران کهوتن .. بى باوەران ئەمەیان بیست بۆیه پوشتن نەگەرانهوه ، خواى گەوره دەر مویت : ﴿ فَاتَّكَبَرُوا بِنِعْمَةِ اللَّهِ وَفُضِّلَ لَهُمْ يَمَسُّهُمْ سُوءٌ ﴾ سورة آل عمران آیه، ( ۱۷۴ ) .

واته : ئەوسا ئیتر موسلمانان گەرانهوه هاوپی له گەل فەزل و ناز و نیعمەتی خوایی دا ، هیچ ناخۆشی یەکیشیان بو پیش نەهات . بهو جوړه به هیچ کەس له دوژمنانیان نەگەشتن .<sup>۱</sup>

### " پۆزی خەندەق "

له عورەوه وه ، کوپی زوبیر<sup>۲</sup> ( ﷺ ) پی ی وتوو : بابەگیان چاوم لیت بوو پۆزی خەندەق بەسەر ئەسپه زەرەدە کهتووه شالۆت دەربرد .

فەرمووی : منت بینی کوپم ؟ وتی : بەلى ، فەرمووی : دەى پیغه مبهەرى خوا ( ﷺ ) ئەو پۆزه دایک و باوکی بو باوکت کو داکاتووه و دەر مویت : " ارم فداک ابى و امى " .<sup>۳</sup> واته : بیهاوێژه دایکم و باوکم به فیدات بن ... وه له هەردوو صەحیحە کەدا هاتوو ، له زوبیرهوه ، فەرموویه تی : پیغه مبهەرى خوا ( ﷺ ) پۆزی ( قریظه ) دایک و باوکی بووم کوکردهوه و فەرمووی : " بابى و امى " دایک و باوکم به قوربانت بن .. ( صحیحى سوننەتەکانى ترمزى ) ، ( ۲۹۴۳ ) . نووسەر دەلیت : ئەمەش وتەى ئەوا نەرەت داکاتووه که ئەلین تەنها سەعدى کوپی ئەبى وه قاصى بەمە تاییبەت کردوو .

<sup>۱</sup> - صحیح : بەشى بەکەمى بوخارى رىوايه تی کردوو ، وه موسليم و ابنو ماجه و غەیری ئەویش رىوايه تیان کردوو .

<sup>۲</sup> - مەبەست عبد الله ی کوپی زوبیره ( ﷺ ) ، چونکه ( عوروه ) پیغه مبهەرى خوا ( ﷺ ) ی ئەینیوه .

<sup>۳</sup> - پیاوانى فەرمووده که جى ی متمانەن ، تەحمەد له ( ۱ / ۱۶۴ ) و غەیری ئەویش رىوايه تیان کرد . بۆه ، نەرنەتووت دەلیت : پیاوانى جى متمانەن . سیر ( ۱ / ۵۰ ) .



## " به خشنده يي زويږ "

ئەبو نعيم له ( الحلية ) ، ( ۱ / ۹۰ ) دا دمر هيناني كړدووه له سعیدی كوپي عبدالعزیزه ده لیت : زویږی كوپي عهوام همزار كوږله ( مملوك ) ی هه بوو كه ( خراج ) یان پي دها ، ئەویش هه موو شه ویک دابهشی ئەكرد و به دهستی خالی ئەچووه ماله كه ی وه ئیبن عویینه ده لیت : سامانی زویږ دابهش ئەكرا به سهر " چل همزار همژاردا .<sup>۱</sup> نووسهر ده لیت : ئەمهش وه لآمدانه وه یه كه بو ئەوانه ی ئەلین كه گوايه ئیسلاام شوینكه وتوانی به همزاري راده سپیږي تاوه كو ئومه تی ئیسلاام به سوال كهری بمینیت هه ، جاری ږوو له ږوژ هه لات و جاری له ږوژ ناوا .

## " شهید بوونی زویږ ( ﷺ ) "

ږوژي ( الجمل ) زویږ له گهل ته لحه و عانیشه دا بوو ( ږمزی خویان لی بیت ) ، به لآم کاتی عه كوپي ئەبی تالیب ( ﷺ ) فهرمووده كه ی پیغه مېری خوی ( ﷺ ) بیر خسته وه كه چی وتبوو .. ږویشته و ئەوی به چی هیشت . له ئەبی حریبی كوپي ئەسهودی دهیلی یهوه ، ده لیت : زویږم بینی بو شهر كړدن له گهل ( علی ) چووه دهره وه ، ( علی ) یش ( ﷺ ) پی ی فهرموو : سویندت ئەدهم به خوا ، گویت له پیغه مېری خوا ( ﷺ ) نه بووه كه دهی فهرموو : " ئەتهوی له گه لی به شهر بییت له کاتیكدا كه بهو شهر كړدنه سته می لی ئەكهیت ؟ " ئەویش فهرمووی : له بیرمه و ، پاشان ږوشت و ئەوی به چی هیشت ...<sup>۲</sup> ئەوه بوو كه زویږ ( ﷺ ) ږویشته و نهیو سته شهر بکات .. له ږیدا ( عبدالله ) كوپي پی گه یشت پی وت : ده ترسیت .. ده ترسیت ، ئەویش فهرمووی : " خه لك ئەزانن

<sup>۱</sup> - پياوانی جی ى متمانن : حاكم دهره نانی بو كړدووه ( ۳ / ۳۶۱ ) ههروها غهیری شهیش . نهرنه نوگ ده لیت : پياوانی جی ى متمانن ، بروانه : سیر ( ۱ / ۶۵ ) .

<sup>۲</sup> - حاكم ږیوايه تی كړدووه ( ۳ / ۳۶۶ ) ، ده لیت / ئیسناده كه ی صحیحه . ذهه بیش له سهر نهم ږایه یه .

که من ترسنوک نیم ، به لأم ( علی ) شتیکی وه بیر هیئام که له پیغمبره خوا ( ﷺ ) م بیستبوو ، له بهر ئه وه سویندم خوارد که شهره له گهل نه که م ، پاشان فهرمووی :

ترك الأمور التي اخشى عواقبها في الله أحسن في الدنيا و في الدين

واته : واز هیئان له پیناوی خوادا له کاریک که له دهر نه نجامه که ی ته ترسم ، باشتهر بو دین و بو دنیا ش ...

له وی ( ئین جرموز ) لی دا و کوشتی ...

ئهم هاوه له بهریزه له دۆلی ( السباع ) کفن و دفن کرا و به ... وه فاتیشی پیشهوا ( علی ) و هاوه لانی گریاندا ...

( زهر ) ده لیت : بکوژی زوبیر داوا ی مۆله تی له پیشهوا ( علی ) کرد ، ئه ویش فهرمووی : سویند بی به خوا بکوژی کوپی صه فیه ( واته زوبیر ) جیگای له ئاگردایه ، من گویم له پیغمبره خوا ( ﷺ ) بوو ، ده یفهرموو : " هر پیغمبره ی که هه واری یه کی هه یه ، هه واری من زوبیره " <sup>۱</sup>

<sup>۱</sup> - اسناده که ی ( حسن ) د : حاکم ربوایه تی کردووه ( ۳ / ۳۶۷ ) ، و ده لیت : صحیحه زه هه بیش هه مان رای هه یه . ارنوو ط ده لیت : اسناده که ی ( حسن ) د . بروانه ( سیر ) ( ۱ / ۶۱ ) .

## ۷ - نه بو عوبه یدهی کوپی جهراح ( ﷺ )

### ( سهر راستی نه نوممه نه )

عوبه یدهی کوپی جهراحی قوره یشی فیهری مه کی یه . یه کیکه له پیښه نګه کان له نیسلام بووندا و نهو کهسه شه که ( صدیق ) بریاریدا بوو جینشین پی بسپیریت و له پوژی ( سقیفه ) شدا راویژی پی کردووه به هو ی کاملی و نه هلیه تی له لای نه بو به کر ( ﷺ ).

له گهل ( عوسمانی کوپ مظعون ) موسلمان بووه و له هه موو جهنگ و بو نه کاندا و له گهل پیغمبر ی خوادا ( ﷺ ) به شدار ی کردووه و له پوژی ئو حودیشدا به خوگری جیگیری مایه وه .

### " چاکی یه گانی "

۱- له ( حزیفه ) وه که پیغمبر ی خوا ( ﷺ ) به نه هلی نه جران ی فرموه : " سابعث معکم رجلا أمینا ، حق آمین " . واته / پیاویکی سهر راستان له گهلدا نه نیرم که به هه ق سهر راسته .

ده لیت / ئیدی خه لکه که پی ی شهره فمه ند بوون ، نه وه بوو ( ابا عبیده کوپی جراح ) ی له گهل ناردن .<sup>۱</sup>

۲- له ( عبدالله ) وه پیغمبر ی خوا ( ﷺ ) به نه بی عبیده ی کوپی جراحی فرموه : " هذا آمین هذه الأمة " .<sup>۲</sup> واته : نه م پیاوه سهر راست و نه مینی نه م نه ته وه یه .

۳- له نه بی هریره وه ( ﷺ ) ده لیت : پیغمبر ی خوا ( ﷺ ) فرموه یه تی : " نعم الرجل ابوبکر ، نعم الرجل عمر ، نعم الرجل أبو عبیده بن الجراح " .<sup>۳</sup> واته : باشتین پیاو نه بو به کره ، باشتین پیاو عومره ، باشتین پیاو نه بوو عبیده ی کوپی جهراحه .

<sup>۱</sup> - بوخاری و مسلم ریوایه تیان کردووه . سه حیحه .

<sup>۲</sup> - سه حیحه : مسلم ریوایه تی کردووه ، بروانه : صحیحی سونه ته گانی ابن ماجه ( ۱۱۳ ) .

<sup>۳</sup> - صحیحی سونه ته گانی تهرمز ی ( ۲۹۵۹ ) . فرموددی ( ۲ / ۹۶۲ ) .

۴- کاتى پیغمبرى خوا (ﷺ) وفاتى کرد ، پیشهوا نهوبهکر (ﷺ) لهسەر سهکوى (بنى ساعده) وهفرمووى : يهکى لهم دوو پياوهم پى باشه بۆ پیشهروتيان و له سهریان رمزامه ندم : عمر و اباعبيده .<sup>۱</sup>

۵- له زهيدى کوپى ئهسلهمره ، له باوكيهوه ، دهئيت : عومهرى کوپى خهتاب به هاوهلانى فهرمووه : ئاواتتان چى يه ؟ يهکيان وتى : ئاواتى من ئهويه پرى ئهم ماله سامان و درههم هبى و بيهخشم له پيناوى خوادا .

ئينجا فهرمووى : ئاواتتان چى يه ؟ يهکى تريان وتى : من ئاواتى نهوه ئهخوانم كه پهپرى ئهم ماله زيڤ و ئالتونم هه بى و له پيناوى خوادا بيهخشم .

ديسان فهرمووى : ئاواتتان چى يه ؟ يهکى تروتى : من ئاواتم ئهويه ئهم ماله پر بى لهگهوهريان هاوشينهوى گهوههر و بيهخشم له پيناوى خوادا . ئينجا عومهر (ﷺ) فهرمووى : ئاوات بخوازن ... وتيان : جگه لهمه ئاواتى ترمان نيه .

ئهوجا پيشهوا (ﷺ) فهرمووى ، بهلام من ئاواتم ئهويه پرى ئهم ماله پياوى وهك ئهبي عبيدهى کوپى جراح و معاذى کوپى جبل و حوزهيفهى کوپى يهمان بى و له فرمانبهردارى خوادا بهكاريان بينم .

زهيد دهئيت : پاشان عومهر (ﷺ) برىك پارهى نارد بۆ (حزيفه) و وتى بزانه چى لى ئهكات بينى دابهشى کرد بهسهر ههزاراندا . پاشان برىك پارهى نارد بۆ (معاذى کوپى جبل) ئهويش دابهشى کرد بهسهر ههزاراندا .. ئينجا برىكيش پارهى نارد بۆ (ابى عبيده) و وتى : بزانه چى لى دهكات .. ئهويش ههروهك دووهاوهلهكهى پيشووى : پيشهوا (عمر ﷺ) فهرمووى خو پيم وتن : ههروا دهرچوون كه گومانم پى دهبردن .<sup>۲</sup>

۶- له تهميمى کوپى سهلهمهوه ، دهئيت : عومهر به ئهبا عبيده گهيشته تهوقهى لهگهلا کردو دهستى ماچ کردو ههر دووکیان بهدهم گرپانهوه يهکیان به جى هيشته .<sup>۳</sup>

<sup>۱</sup> - برهانه : سير اعلام النبلاء ( ۸ / ۱ ) .

<sup>۲</sup> - پياوانى جى متمانهن ، جگه له ئهبي صخر ، ئهويش حميدى کوپى زيادى خراطه ، ئهويش كهسيكى مهقبوله ن برهانه : سير ( ۱۴ / ۱ ) راويژ .

<sup>۳</sup> - پياوانى جى متمانهن ، بهلام پچر پچر هاتوه . سير ( ۱۵ / ۱ ) .

## " چند لاپهړه یه کی روونک له جهادی ئهبا عبیده "

### " روژۍ بهدر "

باوهری ئهبی عبیده له جهنگی بهدر دا زور به جوانی دمرکهوت و نمونه یه کی قهشهنگمان له راستگوۍی پروو له خوا کردن و پشت بهستنی تهواو به پهروردگار پیشان دهادت . ئهوه ته له ۰ عبدالله ی کوږی شهو زه به وه ) ، دهلیت : " له روژۍ بهدر باوکی ئهبا عبیده ی کوږی جهرح ( که عامری کوږی جراح ) ، بهردهوام به دوی ئهبا عبیده دهگهړا و دهیویست پروو به پروی بیته وه ، به لام ئهبی عبیده هر خوی لی لادهدا تا ئه وه بوو ، ئهبو عبیده زانی که باوکی هر بهردهوام له پروو به پروی بوونه وهی ، کوشتی .

خوای پهروردگاریش لهوکاته ی که ئهبا عبیده باوکی کوشت ئه م ئایه ته پیروزه ی دابهننده خواره وه : ﴿ لَا تَجِدُ قَوْمًا يُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ يُوَادُّونَ مَنْ حَادَّ اللَّهَ وَرَسُولَهُ وَلَوْ كَانُوا آبَاءَهُمْ ﴾ سورة المجادلة ، آیه ( ۲۲ ) .

واته : کهسانیک دهست ناکه ویت باومر بهینن به خوا و بهروژۍ دواپی ، له کاتیکدا کهسانیکیان خوشبوینن که دژایه تی خوا و پیغمبره که یان کردبیت ، ئهگهړ چی ئه و دورژمانه باو و باپیریان بن .

شیخ محمد غزالی دهلیت : له م جهنگه دا ، واته له جهنگی بهدر دا باوکه کان به کوږه کانیان دهگهیشتن ، برا به برا دهگهیشتن ، که بیر و باومرلیکی جیا کردبوونه وه ، و شمشیره کان له یه کی دابریبون .<sup>۱</sup>

### " روژۍ ئوحد "

له روژۍ ئوحد دا ئهبا عبیده نمونه ی خو به ختکردن و پالنه وانیتتی بوو . لهو پروژده دا به ددانه کانی ئه و دوو ئهلقه ی دهرهینا که چوو بوونه پومه ته کانی پیغمبره ی خوا پیغمبره ی خوا ( ﷺ ) به کلاو زریکه یه وه به هو ی لیدانیکه وه بهری که وتبوو ، ئه وه بوو ددانه کانی پیغمبره ی ( بړوک ) له ریشه وه ه لکه نران ،

<sup>۱</sup> - برونه ک فقه السیره ( ۲۴۹ ) .

به لآم به نه مانی نهو دوو ددانه دم و ددانی جوانتر بوو هتا و تراوه که جوانترین ددانی شکابی نهو هی عبیده بووه .<sup>۱</sup>

### " کهرامه تی نهبا عبیده "

له جابر وه ، ده لیت : پیغمبر هی خوا ( ﷺ ) نار دینی بو شوینکه وتنی کاروانیکی قوره یش و نهبا عبیده هی کوری جهراحی کرده پیشه و امان و تویش بهر یه که خورمای پی داین که غیری نهو هیچی بو مان دهست نه کهوت پیمان بدات ، نهو بوو نهبا عبیده ده که ده که خورمای پی ده داین .. وتم : نهی چیتان لی ده کرد ؟

وتی : ههروهک منال ده مانمژی و پاشان بریک ناومان ده کرد به سهر دا نهو پوژده هتا شهو به سمان بوو ، دواتر بهر و که ناری پووبار دهر چوین لهوی قهواره یه کی گه وره دهر کهوت هی ناومان سهیر نه کهین گیانله بهر یکه پی ی نهوتریت (عبر) .<sup>۲</sup>

نهبو عبیده وتی : مرداره بوو !! پاشان وتی : نه ، به لکو نیمه نییراوی پیغمبر هی خواین ( ﷺ ) و له پیناوی خوی پهروردگار دا شهپ نه کهین ، نیمه نیستا ناچارین ، له بهر نهو لی ی بخون .

جابر وتی : یهک مانگ خواردنمان نهو گیانداره بوو له کاتیکدا ژماره یان ( ۳۰۰ ) کهس بوو هتا گوشتمان گرت .. پاشان بریکی زوریشمان له گهل خومان هی نایه وه . که گه پاینه وه مه دینه چوین بولای پیغمبر هی خوا ( ﷺ ) و بو مان گیراپیه وه ، نهو یش فهرمووی : " هورزق اخرجه الله عزوجل لکم / فیل معکم من شیئ فطعونا ؟ " واته : نهو پوزی یه که و له لایه ن خوی پهروردگار دوه بوتان نییراوه ، نایا هیچتان پیماره وه له گوشته که ی بهشی نیمه ش بدن ؟ نیمه ش بو مان نار دوو پیغمبر هی خوا ( ﷺ ) لی خوارد .<sup>۳</sup>

۱ - حاکم له ( المستدرک ) دا زیاریه تی کردووه ( ۲۶۶ / ۳ ) .

۲ - نهجهنگی ناوی که ( ۱۰ ) متر دریژ ددبی .

۳ - صحیحله / ابن الحجر له معسند دکهیدا ( ۲ / ۹۵۲ ، ۹۵۳ ) به ژمارده ( ۲۷۴۲ ) دهر هیچانی بو کردووه . له لای بخاری و موسلم یش حدیه ، برانه ( السیره النبویه ) ی و . عبدالمجیدی عبدالقادر ( ص ۲۶ ، ۲۷ ) .

## " ئامۆزگاریه کانی "

له ئه بی لحسن ، عمرانی کوپی نمران ، دهلیت : ئه با عبیده به ناو سهریازه کاندایه  
دمرۆشت و دهیغهرموو : کهسانیک هه ن جلەکانیان سپی و پاک دهکهنهوه ، به لام  
ئایینهکیان پیس دهکهن ! کهسانیک و ئه زانن پیز له خویان دهئین ، کهچی خویان  
سووک نهکهن له بری نهوهی پیزی لی بنین ، خراپه کۆنه کانتان به چاکه تازه کانتان  
بسرهنهوه .<sup>۱</sup>

## " زوهدی ئه با عبیده "

له هشامی کوپی عوروه وه ، له باوکیهوه ، دهلیت : پی شهوا ( عمر ) هات بۆ شام  
لهوی ئه میر و پیاوه گهرهکان پیشوازی یان لی کرد ، فهرمووی : ئه ی کوا براکه م ئه با  
عبیده ؟ وتیان : ئیستا دیت بۆ لات ، دهلیت : ئه بو عبیده به سواری و شتریکه وه هات و  
سهلامی کرد ، پاشان به خه لکه که ی وت : به جیمان بیئن . ئه و جا ( عمر ) ( ﷺ ) له گه لیدا  
چوو بۆ مالیان و لهوی ته نه ا شمشیریک و قه لغانیک و کۆچباره که ی زیاتری تیا نه بوو ،  
عمر فهرمووی : بۆچی بریک که ل و په ل بۆ خو ت له ماله که تدا دانانیست ؟ ئه ویش  
فهرمووی : ئه ی ئه میری ئیمانداران : ئه مانه به نیوه پۆمان ده گه یه نیت<sup>۲</sup> ، واته : ئه کری  
ژیاننی پی به ریته سهر .

## " پازی بوون به قهزا و فهرمانی خوا "

کاتی تاعونی ( عمواس ) بلاؤ بوویهوه و خه لکیکی زۆر پی ی شههید بوون ، ئه با  
عبیده له ئاست ئه م فهرمان و بریاره ی په ره دگاریدا وه ک کیوی بلند و شاخی سهخت  
پاوه ستاوه که به هه یج شیوه یکه به رامبه ر شه پۆله کانی ئه م به لایه لاوان نه بوو ، به لکو  
بۆنی پازی بوون و شه هاده تی لیوه ده کدرن و له م بواره دا وانه یه کی باشی پیشکهش

<sup>۱</sup> - پروانه : الحلیه ( ۱ / ۱۰۲ ) ، الاصابه ( ۵ / ۲۸۸ ) . حافظ دهلیت : سه نه ده که ی ( مرسل ) ه .

<sup>۲</sup> - پیاوانی جی ی متمانن ، به لام به بچر بچری هاتوه ز ابن المبارک له زاهید و احمد له ( الزهد ) ابونعیم له ( الحلیه ) ( ۱ / ۱۰۱ ) ریا یه تیان کردوه ، پروانه سیر ( ۱ / ۱۷ ) .

کردین بهرازی بوون به قه‌دمری نیلاهی و پیشولزیکردن له فرمانی په‌رومردگار به ئارامکرتنیکی جوان . له تارقی کوپی شه‌هابه‌وه ، ده‌لّیت : عومەر ( ﷺ ) دهرباره‌ی تاعونه‌که نووسراویکی بۆ ئه‌با عبیده نارد نو سیبوی ، له‌راستیدا پیویستیم به تو هه‌یه و ناتوانم ده‌ستبهردارت بم ، خیرا وهره بۆ لام .

ئهو بوو کاتی ئه‌با عبیده نووسراوه‌که‌ی خوینده‌وه فهرمووی : ئه‌زانم ئه‌میری ئیمانداران چی ده‌ویت ، ئه‌یه‌وی که‌سێک به‌یئیته‌وه که ئه‌جه‌لی نزیکه‌و نامیئیته‌وه ، پاشان ئه‌مه‌ی بۆ نووسی : " به‌راستی له پیویستی یه‌که‌ت گه‌یشتم ، ده‌ی له‌و ویسته‌ت نازادم که ، چونکه من به‌راستی له‌گه‌ل سهربازانی که له موسلماندام و نامه‌وی خۆم به بی ئه‌وان دهرکه‌م و ئه‌وان له ناوتاعوندا به‌یلمه‌وه .. " ئه‌وه بوو که ( عمر ) ( ﷺ ) نامه‌که‌ی خوینده‌وه ، گریا ، وتیان چی بوو ؟ ئه‌با عبیده وه‌فاتی کرد ؟ فهرمووی : نه‌خیر ، به‌لام وه‌ک ئه‌وه‌یه وه‌فاتی کرد بی .<sup>۱</sup> ئه‌وه‌بوو ئه‌بو عبیده ( په‌زای خوای لی بیت ) به‌و تاعونه وه‌فاتی کرد و شه‌هید بوو ، کاتی تانه‌یه‌ک له‌سهر شانی ئه‌با عبیده دهرکه‌وت به‌ هو‌ی تووش بوون به تاعونه‌که‌وه ، خو‌شحال بوو و فهرمووی : سویند به‌خوا نامه‌وی له جی ی ئه‌م تانه‌یه خه‌ز و به‌ز بوایه .<sup>۲</sup> ( په‌زای خوای لی بیت )

<sup>۱</sup> - حاکم له ( ۳ / ۲۶۳ ) له‌مه‌ دریزتر باسی کردوه ده‌لّیت / راوی یه‌کانی هه‌موویان جی متمانه‌ن ، بروانه سیر . ( ۱۹ / ۱ ) .

<sup>۲</sup> - پیاوانی جی ی متمانه‌ن ، جگه له ( شهر ) که جی‌اوازی رای له‌سهره ، ته‌به‌رانی له ( الکبیر ) دا ریوایه‌تی کردوه به ژماره ( ۳۶۴ ) .



## " ۸ - عبد الرحمن ی کوپی عوف ( ﷺ ) "

" پروه ردگار .. عبد الرحمن ی کوپه عوف به سه لسه بیللی به هشت ئاوبده ( فهرموده ) "

" ناسنامه ی "

عبد الرحمن کوپی عوف ی کوپی عبد عوفی کوپی عبد الحارثه . هر زوو پیش نه وهی پیغه مبر خوا ( ﷺ ) بچینه مالی ئه رقه م ، موسلمان بووه ، وه هر دوو هیجره تی حبه شهی کردووه و له هه موو جهنگه کاندانا ناماده بوو و له پوژی ئو خود دا له گه ل پیغه مبر خوا ( ﷺ ) ماوه ته وه و له جهنگی ته بوکدا پیغه مبر خوا ( ﷺ ) له پشتیه وه نویژی کردووه . ههروه ها یه کیکه له وه ده ها وه لای مژده ی به هشتیان پی دراوه و یه کیکه له وه شه ش که سه ی نه هلی پاویر و یه کیکه له وه هشت که سه ی له سه ر تا دا موسلمان بوون .

له ئین سیرینه وه ، ده لیت : له جاهلیه تا عبد الرحمن ی کوپی عوف ناوی ( عبد الکعبه ) بوو ، پیغه مبر خوا ( ﷺ ) ناوی نا ( عبد الرحمن ) .<sup>۱</sup>

## " چاکه کانی "

۱ - له ئوم سه له مه وه ، ده لیت : گویم له پیغه مبر خوا ( ﷺ ) بوو ، به خیزانه کانی فهرموو : " إن الذين يغفون علیکم بعدی لئو الصادق البار ، اللهم اسق عبد الرحمن بس عوف من سلسیل الجنة " .<sup>۲</sup>

واته : نه وهی پاش من به سوژ و میهره بانه بو تان که سیکه راستگو و چاکه کاره ، نه ی پروه ردگار له به هشت که تا به سه لسه بیللی به هشت عبد الرحمن ی کوپی عوف تیر ئاو بکه .

<sup>۱</sup> - هیثمی ده لیت : ته برانی ربوایدی کردووه ، پیاوانی پیاوانی ( صحیح ) ن ، الجمع ( ۱۴۸۸۳ ) .

<sup>۲</sup> - پیاوانی جی ی متسانن ک هه میسه ده لیت : احمد و ته برانی ربوایدیان کردووه ، پیاوانی جی ی متسانن . الجمع بژ ژماره ( ۱۴۸۹۸ ) .

۲- له عبدالرحمن ی کورې عهوف هوه : پیغه مبهري خوا ( ﷺ ) هات بو لای عبدالرحمن که ئەم له نوږډا بووه ، که پیغه مبهري خواي ( ﷺ ) بينی و ویستی دوا بکه ویت ، پیغه مبهري خوا ( ﷺ ) ئاماژە ی بو کرد که له جی ی خو ی بمینی ئەوه بوو به نيامه تی عبدالرحمن پیغه مبهري خوا ( ﷺ ) نوږډه که ی ئەنجام دا .<sup>۱</sup>

۳- له بوسره ی کچی صه فوانه وه : پیغه مبهري خوا ( ﷺ ) لی ی پرسی : " من یخطب ام کلثوم بنت عقبه ؟ " کی داخواری ئوم که لسومی کچی عقبه دهکات ؟ وتی : فلان و فلان و عبدالرحمن کورې عهوف ، فهرموی : " انکحوا عبدالرحمن بن عوف ، فأنه من خیار المسلمين ، ومن خیارهم من کان مثله " .<sup>۲</sup>

واته : بیده ن به عبدالرحمن ، چونکه به پراستی ئەو له چاکترین پیاوانی موسلمانانه و ههر که سیکیش وه که ئەم بیت له چاکترین پیاوانه .

### " جهادی عبدالرحمنی کورې عهوف ( ﷺ ) "

له ئیبنو ئیسحاق هوه ، عبدالرحمن کورې عهوف که سیکی بوو ههر دوو ددانی پیشه وه ی که وتبوو ، (تهنها دهستی چه پی ئیشی ئەکرد) و ( شهل ) یش بوو ، ئەوه بوو پوژی ئوحد بریندار کرا و ددانهکانی پیشه وه ی له بنه وه شکان و بیست برینی پیوه بوو یان زیاتر له وهش که هه ندیکیان له لاقیدا بوو شهل کرد بوو .<sup>۳</sup>

<sup>۱</sup> - دانه پاله که ی ( صحیح ) د / ابو یعلی و بزار به دانه پالیکی ( صحیح ) رپویه تیان کردوده ، بروانه : مجمع الزائد به ژماره ( ۱۴۹۰ ) .

<sup>۲</sup> - هه مپی ده لیت : ته برانی رپویه تی کردوده ، هه ریه که له یعقوب کورې حمید و سلیمانی کورې سالم ی تیندایه که جیگه ی متمنن ، باقی پیاوانی تری فهرموده که پیارانی دا ( الصحیح ) ن الجمع ( ۱۴۸۹۳ ) .

<sup>۳</sup> - پیاوانی جی ی متمنن ، ته برانی له ( الجمع ) رپویه تی کردوده به ژماره ( ۱۴۸۸۷ ) .

## " به خشندهیی عبدالرحمن کوپی عوف ( ﷺ ) "

- ۱- له ئەبى هريره وه ( ﷺ ) ، پیغه مبهری خوا ( ﷺ ) فرمووی : "خيارکم خيارکم لئسائي" واته : باشترينتان ئەوه تانه که بۆ خيزانه کانم باشترين بيت ، (عبدالرحمن) یش وه سیه تی له باخچهیهک بۆ کردن که به چوار سهد ههزار دهخه ملینرا .<sup>۱</sup>
- ۲- له قهتاده وه ، دهرباره ی هوی دابهزینی ئەم ئایه ته : ﴿ الَّذِينَ يَلْمِزُونَ الْمُطَّوِّعِينَ ﴾ سورة التوبة ، آیه ( ۷۹ ) . واته : ئەو بێ باومرانه که پلار دهگرنه ئەو ئیماندارانه ی که زیاده بهخشن له خیر کردندا بهویستی خوێان ، دهئیت : عبدالرحمن ی کوپی عوف چوار ههزار دیناری له مالهکه ی بهخشی ، کۆمه لیک له دوو پرووه کان وتیان : عبدالرحمن چه ند ریا بازه ،<sup>۲</sup> خودای پهروهر دگاریش وه لایمی ئەوانه ی دایه وه .

## " ترس و گریان ی عبدالرحمن له سهر خوشیه گانی دنیا "

له ( سه عدی کوپی ابراهیم ) ه وه ، له باوکیه وه ، عبدالرحمن به پوژو بوو ( ﷺ ) ، خواردنیکی بۆ هیتر فرمووی ک مصعبی کوپی عمیر که له من باشتربو ، کاتی کوژرا به بوردهیهک کفیان کرد که ئەگهر سهریان داپوشیبایه ، قاچی به دهرئه که موت ئەگهر قاجیان داپوشتایه سهری به دهرئه که موت ، وه فرمووی : چه مزه ش که له من باشتربوو ( ﷺ ) کوژرا ... دوا ی ئەوان دنیا به پرووی ئیمه دا کراوه ته وه ، یان وتویه تی : له دنیا هه رچی پیمان دراوه دراوه ، به جوړیک ، ده ترسین که چاکه کانمان بۆ پیشخراپی بۆ دنیا ، پاشان دهستی به گریان کرد و ئەوه ند ه گریا تا خواردنه که ی به جی هیشت .<sup>۳</sup>

<sup>۱</sup> - حاکم دههینانی بۆ کردوه ( ۳ / ۳۱۱ ، ۳۱۲ ) ، دهئیت : صحیح به مه رجی ( مسلم ) زه هه بیش هه مان

پای هه یه .

<sup>۲</sup> - بروهه / الدار المنشور ( ۳ / ۲۶۲ ) ، ته به رانی ( ۱۰ / ۱۹۵ ) .

<sup>۳</sup> - صحیح / بوخاری رپوایه تی کردوه .

## " پارێزگاری ( عیفت ) ی عبدالرحمن ( ﷺ ) له داوا کردندا "

عبدالرحمن ( ﷺ ) ده فەرمویت : کاتی هاتینه مه دینه و پیغه مبر ( ﷺ ) من و ( سه عدی کوپی ره بیع ) ی<sup>۱</sup> کرده برا ، سه عدی پی ی وت : من له ناو پشتیواناندا ( انصار ) له هه مووان ده وله مند ترم مال و سامانه کهم له گه لتدا نه کهم به دوو به شه وه و به روانه له خیزانه کانم کامیانت به دله بوئی ته لاق نه دم و دوا ی عیدده تو بیخوازه عبدالرحمن پی ی وت : پیویستم به وانه نیه ، به لام تو بازایکم نیشاندنه بازرگانی تیا بکریت ، وتی : بازای قینقاع .

عبدالرحمن چوو ه ئه و بازپه وه و که شک و چه وری و ئه و جو ره شتانه ی ده هینا به رده وام بوو .. تا هینده ی نه برد عبدالرحمن دهر که وت و شوینه واریکی زهر د به کراسه که یه وه دیار بوو ، پیغه مبر ( ﷺ ) پرسى : ژنت هینا وه ؟ وتی : به لی .. فەرمووی : کی یه ؟ وتی : ئا فره تیکی نه نصاری یه ، فەرمووی : چه ندی تی چوو فەرمووی : کیشی ناو که خورما یه ک زیڕ .. پیغه مبر ( ﷺ ) فەرمووی : " اولم و لوبشاه " نه گهر به مه ریک یان بزنیکیش بووه خه لکی دا وه تکه و میوانداریان بکه .<sup>۲</sup> نووسەر ده لیت : -

به م جو ره ها وه لان دنیا و ئاخیره تیشیان گریدا وه و بوونه خا وه نی مالی هه ردوو دنیا یان ، به راستی ئه وانه ی به ته مه لی له م دنیا یه دا ده ژین و له سه ر بی کاری و سوال کردن خو یان راهینا وه ، ئه وانه تا وانیان به رامبر خو یان و مال و مناله کانیشیان نه نجام دا وه و خراپه به رامبر نه ته وه و میله ته ی خو یان نه که ن .. ها وه لان ئه و یان زانیوه که هه ر که سی ژیا نی خو ی بو هه ق و چاکه ته رخا ن بکات ، ئه وه هه موو کاره کا نی په رسته شه و هه ر دلۆپه ئاره قیک له پینا ویدا ئایه تیکه له جیهاد ، و له ته رازووی چاکه کا نیدا له گه ل نوێژ و زه کات دانه کا ندا بو ی ئه ژمار نه کریت ، چونکه به راستی کار

<sup>۱</sup> - دواتر باسی ژیا نی نه م به ریزه شه ده که بین .

<sup>۲</sup> - صحیح ه ک بوخاری له بابی ( البیوع ) ، ( ۲۰۴۸ ) رپوا یه تی کردو وه .

شەرقىي ھۆكۈمەت بۇ مەنەۋىيەت ھۆكۈمەت شەرقىي ئامانچ دەكەۋىت لە گەۋرەۋىيە و بەرزى يان  
 ۱. سەۋىيە ۋىيە ۋىيە خەيدا .

۱۱ "یا اے عبدالرحمن (ﷺ) بہ سنگہ خشیں (حبواً) دہ جیتہ بہہہ شتہ وہ !!"

بهر استی نووسره هاوچه رڅه کان به هوی نه بوونی پوخته کردنیکي وردی پیاوایه ته کانه وه که وتوونه ته هه له و لادان که وا گومان ئه بهن عبدالرحمن (ﷺ) به سنگه خشې ده چیتوه به هه شته وه ؟! اجا نه گهر ئه م سرور و پیشه وایه به و جوړه بچیته به هه شته وه ، ئه ی ئه وانه ی له خوار پله و پایه ی ئه ووهن چوڼ ده چنه به هه شت ؟ ﴿بَنُو نِيْلَمِمْ اِنْ كُنْتُمْ صَادِقِيْنَ﴾ سورة الانعام ، آية (١٤٣). واته : نه گهر ئیوه راست ده کهن و به هه شته کی زانستنتان هه به ، بومان روون بکهنه وه ؟!

— ۱۰ —

یوسف علیہ السلام بہ کہم :- پیغمبرِ خوا (ﷺ) فرمویہ تی : " یا ابنِ عوف ، اُنک من  
 اَولِ اَسمائِ الارْحَمٰ . فَأَوْضِی اللہ تعالیٰ ، یُظِلُّ لک قَدَمِک " ۲

... ۱۰۰ ساله که در آن زمان به پیرودگارت تا پییه کانت بکاتهوه ...

عزیز من شروم : له عائشہ وہ ، دہر مویت : گویم له پیغہ مہری خوا (ﷺ) بوو  
 " لا یحل لأحد أن یحل أختہ الا حراً " . واتہ : عبدالرحمن بہ سہر سنگہ وہ نہی  
 " ہر موو دہرہ ( مونکہرہ ) احمد دہرہینانی بو کردوہ ( ۱۱۵ / ۶ ) و  
 " ہر موو دہرہ ( مونکہرہ ) دہرہ ( مونکہرہ ) بروانہ : سیر ( ۲۶ / ۱ ) .

[illegible]

وفى الأستاذ بين تعالى، الأستاذ، أعلام الأمم المتحدة، ي شيخ محمد غزالي ( ١٧٣ ) .

۱. «... و به صحیح دانیاوه، بهلام زده می دلت: خالد

۱۰. «تأثیرات اجتماعی و فرهنگی بر رفتار مصرف‌کننده» : بهار (۱۳۹۸) .

فأستطاعت عبدالرحمن بن عوف ، ثم جاء بعد الایاس .... " واته : ... پیاو به پیاوی نوممه ته که م نیشاندر ا هه موویان تیپه پ نه بوون ، به لام دهمبینی عبدالرحمن زور دواکه وتووه ، پاشتر دواي بی هیوا بوون ، هات ... ئیسناده که ی بی بنه مایه : زدهه بیش وا ده لی . سیر ( ۷۷/۱ ) و له ناوړاوی یه کانیدا ( علی کوپی یزیدی ئهلهانی ههیه ، که ئه ویش لاوازه . لهو سوړاخ کردنه وه بومان پروون ده بیته وه که ئه وه ی وا گومان ده بات عبدالرحمن به سنگه خشى ( زحفاً ) ده چیته به هه شته وه ، چهند له هه له دایه و هه موو ریوايه ته کان که له م باره یه وه هاتوون یان لاوازن یان هه لبه ستراون ، سوپاس بو خوا ...

### " عبدالرحمن له سهره مەرکدا "

پاش ژيانیکى پروناک و پر به خشنده یی که کوپی عوف ( ﷺ ) به تیکوژشان به مال و شمشیر که ی له پیناوی خوادا به سهری برد .. کاتی ئه وه هات که پشوو بدات . له ئیبراهیمی کوپی ( عبدالرحمن ) هوه ، ده لیت : عبدالرحمن ی کوپی عوف به دهم نازلروه له هوش خو ی چوو ، خه لکه که ی ده ورو به ری وایانزانی گیانی دهرچووه ، بویه له لای هه لسان و ده ستیان به پیا هه لدانی کرد . ئه ویش به هوش خویدا هاته وه و ته کیره ی خوا ی گه وری ده کرد ، ئه هلی ماله که شى ته کیره یان کرد . ئینجا فهرمووی : توژی له مه و پیش له هوش خوم چوو بوم ؟ وتیان : به لی ، فهرمووی : راستتان کرد ، له و کاته دا که له هوش خوم چووم دوو پیاو منیان په لکیش کرد که توندی و په قیم تیا به دی ئه کردن ، وتیان پیم له گه لمان وهره تا له لای ( العزیز الامین ) دادوهریت ئه که یان ، بر دمیان تا گه یشتینه لای پیاویک ، وتی : ئه مه بو کو ی ئه به یان ؟ وتیان دادوهری ئه که ییت له لای ( العزیز الامین ) . وتی : بگه رینه وه ، چونکه ئه مه یه کیکه له وانه ی که خوا ی گه وره همر له و کاته وه ی له سکی دایکیاندا بوون به خته وهری و لیخشبوونی بو نووسین ... وه ئه مه جار ی تا خوا ده یه و ی له ناو مال و منداله کانیدا ده مینیتته وه .. ئه وه بوو مانگیک دواي ئه وه ژیا .<sup>۱</sup>

<sup>۱</sup> - ئیسناده که ی ( صحیح ) : حاکم دره جینانی بو کردووه ( ۲ / ۲۰۷ ) بر صیری ده لیت : اسناده که ی پاشه . به راویزی ( سیر ) ( ۱ / ۸۹ ) .

## " حالی هاوه لآن نه و ژوهی عبدالرحمن وه فاتی کرد "

۱- ئیبراهیمی کوپی سهد ، له باوکیه وه ، نه میش له باپیری وه ، ده لیت : نه و ژوهی عبدالرحمن وه فاتی کرد گوئی له ( علی ) بووه فهرموویه تی : " به پئی ی خوتدا برؤ نهی کوپی عهوف ، به راستی به رهوشه ن و ئاسوودهیی به ههشت گه یشتی و پیشگریت کرد له خه م و ناره حه تی یه کان ... " ۱

۲- سه عدی کوپی ابراهیم ، له باوکیه وه ده گپرتیه وه ، وتوویه تی : له جه نازهی (عبدالرحمن) دا سهدم دیووه له ناو پیخه فی ( عبدالرحمن ) دا بوو ، ده یفرموو : " واجبله " . ۲

عبدالرحمن ( ﷺ ) له ته مه نی ( ۷۵ ) سالی دا وه فاتی کرد و پیشه وا عوسمان کوپی عه ففان ( ﷺ ) نوژی له سهر کرد .

۱ - اسناد ده کی ( صحیح ) ه / ته به رانی ده رهینی کردروه ( ۲۶۳ ) له ( الکبیر ) دا .

۲ - واجبله / ناخی بو ژوشتی نه م که له پیاره هه لکیتشا وه که وه کتو خوراگر بو . ئیبنو سهد ده رهینی کردروه ( ۳ / ۱ / ۹۶ ) حاکمیش له ( ۳ / ۳۰۸ ) .

## " ۹ - سەعدی کوپی نه‌بی وه‌قاص ( ﷺ ) "

### " شیری ناو بیسه "

کی یه ؟

سەعدی کوپی نه‌بی وه‌قاص ( مالکی کوپی ئوه‌یب ی کوپی ( عبد مناف )  
ئهمیر ابو ئیسحاق قوره‌یشی مه‌کی یه و یه‌کیکه له‌ ده‌هاوه‌له‌ی مژده‌ی چوونه ناو  
به‌هشتیان پی دراوه و یه‌کیکه له‌ پیشینه‌کان له‌ ئیسلامدا و یه‌کیکه له‌وانه‌ی (به‌در و  
خوده‌یییه‌) ی دیوه هه‌روه‌ها یه‌کیکه له‌و شه‌ش که‌سه‌ی ئه‌هلی راویژ ...  
وه یه‌که‌م که‌سه له‌گه‌ل پیغه‌مبری خوا ( ﷺ ) تیری هاویشتبێ .<sup>۱</sup> ( ابنو منده )  
ده‌لیت: سەعد به‌ حه‌قده سالی موسلمان بووه . وه له‌ سەعدی کوپی موسه‌یه‌وه ، ده‌لیت:  
گویم له‌ سەعد بوو ده‌یفه‌رموو: ئه‌و رۆژه‌ی من تیایدا موسلمان بووم هیچ که‌سی دیکه  
موسلمان نه‌بوو وه من : حه‌وت شه‌وانم به‌ری کرد تیایدا سی یه‌کی ئیسلام بووم .<sup>۲</sup>

### " چاکه‌کانی "

۱- له‌ جابر وه ، ده‌لیت : له‌گه‌ل پیغه‌مبری خوا ( ﷺ ) دا دانیشتبووین سەعدی کوپی  
نه‌بی وقاص به‌ره‌و لامان هات ، پیغه‌مبری خوا ( ﷺ ) فهرمووی : " هذا خالي فليرن امرؤ  
خاله " .<sup>۳</sup>

واته : ئه‌مه خالی منه ، ده‌ی ئیوه‌ش خالی خوتانم نیشاندهن .

۲- سەعدی کوپی ابی وه‌قاص ده‌لیت : ئه‌م ئایه‌ته دهرباره‌ی من هاتوه‌ته‌ خواره‌وه : ﴿ وَلَا تَطْرُدُ الَّذِينَ يَدْعُونَ رَبَّهُم بِالْغَدَاةِ وَالْعَشِيِّ ... ﴾ سورة الأنعام آية ( ۵۲ ) .

<sup>۱</sup> - ( بزار ) و . ته‌به‌رانی ریوایه‌تیاں کردوه . پیاوانی ( صحیح ) ن ، جگه له‌ ( ابی خالد الوالبی ، که ئه‌میش  
جی ی متمانه‌یه ، بروانه : المجمع به ژماره ( ۱۴۸۵۹ ) .

<sup>۲</sup> - صحیح : بوخاری له‌ ( الفضائل ) دا ریوایه‌تی کردوه ( ۳۷۲۶ ) ( ۳۷۲۷ ) .

<sup>۳</sup> - صحیح / حاکم له‌ ( المسترک ) ( ۳ / ۴۹۸ ) دا ریوایه‌تی کردوه . ده‌لیت ( صحیح ) ه‌زه‌به‌ی هه‌مان رای



واته : ئەوی محمد ئەکەیت ئەوانه دمریکەیت که له بهیانیان و ئیواراندا له  
پەروردگاریان دەپارێنەوه ...

دەفەرموئیت : دەربارەوی شەش کەس هاتە خوارەوه لەناویاندا من و ئیبنو مەسعود  
بووین . بێ باوەڕان و تەبویان بە پیغمبەری خوا (ﷺ) ئا ئەمانە له خۆت نزیک  
ئەکەیتەوه؟<sup>۱</sup>

۳ - سەعدی کوپی ابی وه قاص ، دەلێت : پیغمبەری خوا (ﷺ) فەرمووی :  
"انلیم استحب له ادا دعاك" یعنی سەدا .<sup>۲</sup> واته : ئەوی پەروردگار سەعد هەم داواوەکت لی  
دەکات وه لایمی بەرەوه .

۴ - له ( عبدالله ی کوپی عمری کوپی عاص ) هوه ، پیغمبەری خوا (ﷺ)  
فەرمووی : " اول من یدخل الباب رجل من اهل الجنة " ،<sup>۳</sup> واته : یەكەم کەس کە لەم  
دەرگایەوه دێتە ژوورەوه پیاویکە له ئەهلی بەهەشت ، ئەوه بوو ( سەعدی کوپی ابی  
وه قاص ) هاته ژوورەوه .

" چەند لاپەرەیهکی رووناك له خەباتی سەعد (ﷺ) "

" له جەنگی بەدر دا "

له سەعدەوه ، دەلێت : کاتێ لەگەڵ پیغمبەری خوا (ﷺ) دا له جەنگی بەدر دا  
ئاماده بووم تا قە مندالیک زیاترم نەبوو ، دواتر خوای گەوره هی تری پێ بەخشیم\* .  
وه له ( ابنو مسعود ) هوه ، دەلێت / سەعد پوژێ بەدر وهك پیاده و وهك ئەسپ  
سواریش دەجەنگا .

<sup>۱</sup> - صحیح ك بریلیم رییایمی کردووه .

<sup>۲</sup> - صحیح / برانە ( موارد الظمان الى زوائد ابن صبان ) شیخی ( عدوی ) دەلێت : ( صحیح ) ه برانە /  
روضة المحبین ( ۲۵ ) .

<sup>۳</sup> - استاده کەمی ( حسن ) ه : احمد رییایمی کردووه . الجمع به ژماره ( ۱۴۸۶۳ ) .

<sup>۴</sup> - زار و طبرانی کیرایانەنەوه . بیوانیشی یارانی ( صحیح ) ن . الجمع ( ۱۴۸۶۸ ) .

وه له نښو دهستی پیغمبري خوا دا ( ﷺ ) تیری دهاویشته و ښوونځی یې کي جوانی پالنه وایتي نیشاندا و پیغمبري خوا ( ﷺ ) دوعای خیری بۇ کرد .  
له عامری شوعه بی یه وه ، دهلیت : بهسه عدیان و ت : چ کاتیک نرات بۇ کراوه ۳  
فهرمووی : رږڅی بهر ، کاتی له نښو دهستی پیغمبري خوا ( ﷺ ) دا تیرم دهاویشته  
نهم و ت : خواجه گیان پییها کانیان بهینه ره لهرزین و دلایان بتوقینه و کاریکیان پی بکه وها کایک ...  
پیغمبري خوا ش ( ﷺ ) فهرمووی : " اللهم السحب لسعد " ۱ ښه ی پهر و در دگار  
داواکهی سهد و هلام بدمره وه ..

### " له جهنگی ئوحد دا "

له و شهره دا وه ک پالنه و انان له نښو دهستی پیغمبري خوا ( ﷺ ) جیهادی دکر د  
و به خوږاگری مایه وه .  
سهد دهلیت : پیغمبري خوا ( ﷺ ) بۇ هیچ کهسیک پیش من دایک و باوکی  
کوڼه کردو وه ته وه ... گویم لی ی بوو فهرمووی " یا سعد ارم فداک آبی و اوسمی " بیهاوینږه  
سهد ، دایک و باوکم به قوربانت بن .. وه من یکه م موسلمان بووم که تیرم بارامیسر پی  
باوهران هاویشتی ۲ .  
وه له ریوایه تیځدا ده فهرمویت : پیاوی له بی باوهران خهریک بوو موسلمانانی  
ده سوتاند ، پیغمبري خوا ( ﷺ ) فهرمووی : " ارم فداک آبی و اوسمی " لیډه دایک و  
باوکم به قوربانت بن .. منیش تریکم دهره ینا کهسری ( نووکی ) نه بوو : دام له نښو  
چاوانی کابرا ، کابرا کهوت و عهره تی به دهر کهوت ، له و کاته دا پیغمبري خوا ( ﷺ )  
وها پیکه نی کاکیلهی دهر کهوت ۳ .

۱ - اسناد کهی ( حسن ) د تمبرانی رشیوایه تی کردووه ، هیثمی دانه پالنه کهی به ( حسن ) دانلود . الحییم به  
ژماره ( ۱۴۸۵۱ ) .

۲ - صحیح : زانایان لهسری کوکن ، پیشتر باسی نهوه شمان کرد که پیغمبري خوا ( ﷺ ) به ( لاریس باسی  
نعمه ی فهرمووه ( ﷺ ) .

۳ - صحیح : مسلم له ( الفضائل ) دا ( ۲۴۱۲ ) ریوایه تی کردووه ، له ( باب ) و ( مناقب )

یهکی لهو فهزلهی خوا داویهتی بهم هاوه له بهرێزه ، ئهوهیه که ههر دوو فریشتهی بهرێز ( جبرئیل و میکائیل ) ی له سهر مهیدانی جهنگه که بینیه .

له سه عده وه ، ده فهرمویت : دوو پیاوم له لای راست و چهپی پیغه مبههری خوا دا ( ﷺ ) بینێ له پۆژهی ئوحد دا که جل و بهرگیکی سپی یان له بهردا بوو ، به ئهو پهڕی تواناوه شهڕیان دهکرد ، من ئهو دوانهم پیشتر نه دیبوو ، دواتریش نه مبیننه وه .

ده بینن ئهم ریوایه ته له ههر دوو سه حیح دا ها تووه ، به لām لهم سه رده مانه دا ده بینن که خه لکانیک هه ن ئه وه به درۆ ئه خه نه وه که فریشته کان له جهنگه کاندای به شدار بووبن ، جا بو چی درۆ ئه که ن ؟! خوای گه وه ره له قورئاندا فهرموویه تی : ﴿ اِذْ تَقُولُ لِلْمُؤْمِنِیْنَ اَلَنْ یَکْفِیَکُمْ اَنْ یُحَدِّثْکُمْ رَبُّکُمْ بِثَلَاثَةِ اَلَافٍ مِّنَ الْمَلٰٓئِکَةِ مُنْزِلَیْنَ ۝۱۲۴﴾ سورة آل عمران ، آیه ( ۱۲۴ ) .

واته : ( بیریان بخه ره وه ) ئهو کاته ی دهت وت به برواداره کان ئایا به ستان نیه پهروهر دگارتان کو مه کتان بکات به سی ههزار له فریشته دابه زینه راوه کان .

مه گهر شتی وا له پرووی عه قل و لوژیکه وه مه حاله ؟! نه خیر، ئیتیر بو بهرژه وهندی کی هه واو راو بو چوون پیش هه قیقه ته جیگیره کان له سوننه تی پیغه مبههری خوا ( ﷺ ) بخهین ، وه ئهم هیرشه گومانای یه بوچی و به ناوی کیوه ئهم واتایانه ده ستکاری ده کرین و ته زویر نه کرین ، به راستی خوا هه می شه فهرمانی خو ی سه ر ده خات ؟

## " رۆژی قادسیه "

" ئه مه به راستی رۆژیکی له یاد نه کراوه له زیانی ئهم ئومه ته دا "

پیشه وا ( عمر ) ( ﷺ ) سه عدی کوپی ابی وه قاصی هه لبژارد بو کاریکی پاله وانه ی هه ره گه وه ره له کاتی جینشینایه تی خویدا ، که به باشتترین شیوه نه بنجامی دا ، ئه ویش ئهو بوو فارسه کان بریاریان دا که ریزه کانیان یه کبخه ن بو ( وه دهرمانی ) موسلمان ه کان له ناوچانه دا که داگیریان کرد بوو ، کاتی ئهم هه واله گه میشت به ( عمر ) خه لکی رایانده کرد و خو یان به که نار ده گرت له پرو به پروو بوونه وه یان ، بریاریدا خو ی سه ر کردایه تی بکات بو پرو به پروو بوونه وه یان ، به لām ها وه لان ئاماره یان بو کرد ئهو

بەيىتتە ھەم بۇ بەرپەۋەردىنى كاروبارى مۇسلمانان ۋە ھەلبۇزاردىنى سەركردەيەكى تىركە گۇنجاۋ بى بۇ ئەم كار ۋە ئىركە گران ۋە ئارەھەتە .

ئەۋە بوۋ پاش بىركردنەۋە ۋە گەران بەدۋى سەركردەيەكى ۋادا لە ئاستى ئەۋكارەدا بى سەعدى كۆپى ابى ۋە قاس ھەلبۇزاردىرا .<sup>۱</sup>

ئەۋە بوۋ يېڭى ھە ( عمر ) سەعدى راسپارد ۋە ، پى ى فەرمو : " ئەۋا من تۆم كىرە بەرپىرس بۇ شەپ كىرەن لە غىراقدا ، دەى تۆش ئەم ۋەسىيەتەم بىپارىزە ، چۈنكە بەرپاستى تۆ بەرەۋ كارىكى زۆر ئارەھەت ۋە گران دەۋىت كە تەنھا ھەق تىيادا پىزگارى دەبىت ۋە خۆت ۋە ئەۋانەى لەگەلتەن رابىنە لەسەر چاكە ۋە خەير ۋە بىكە ھۆكارىك بۇ فەتھ ۋە پىزگارى ۋە ئەۋەش بزانە كە ھەر كارو فەرمانىك تۆيشوۋى خۆى ھەيە ، تۆيشوۋى خەير ۋە چاكەش ، ئارامگىرى يە " <sup>۲</sup>

ئەۋە بوۋ سەعد بەرپى كەوت ۋە لە ( قادىسيە ) دابەزى <sup>۳</sup> سوپاى فارسەكانىش بەسەركردايەتى ( روستەم ) دەرگەۋەتن كە ( ۸۰ ) ھەزار جەنگاۋەر ئەۋوون ۋە ژمارەيەك فىل پىشيان كەۋتەۋو ...

پىش ئەۋەى شەپ دەست پى بىكات ، سەعد چەند پىۋاۋىكى مەزنى ئارد بۇ لاي ( روستەم ) لە ئاۋاندا ( نەمانى كۆپى مەقرن ۋە مۇغەيرەى كۆپى شەبە ۋە ەمەرى كۆپى مەدى يىكرب ) ، تا داۋاى مۇسلمان بون لە ( روستەم ) بىكەن . روستەم پى ى وتىن : چى ئىۋەى بەرەۋ ئىرە ھىناۋە ؟ وتىان : بە لىنىك كە پەرۋەردگارمان پى داۋىن ، ئەۋىش گىرتىنى ۋەلەكەتان ۋە دىل كىردىنى ئافرىقاتان ۋە بىردىنى مال ۋە سامانتانە ، ئىمەش يەقىنمان بەمە ھەيە .

ئەۋە بوۋ چەند وتوۋ ۋەزىك لە ئىۋاناندا ئەنجامدرا ۋە چەند نامە گۆرپىنەۋە ۋە دانىشتىنىك لە ئىۋاناندا كىرا ، يەككى لەۋ دانىشتانە پىك گەشتىنى ( رەبى كۆپى عامر ( رەبى ) بوۋ لەگەل ( روستەم ) دا كە ئەمە كۆرتە كەيەتى : -

<sup>۱</sup> - بىروانە : ( حىاة الصالحين ) مى مامۇستا عبدالنعم قىندىل ( ۱ / ۹۴ ) .

<sup>۲</sup> - بىروانە ھەمان سەرجاۋە .

<sup>۳</sup> بە ( ۳۰ ) ھەزار جەنگاۋەر دەۋە . بىروانە الدايە ( ۵ / ۱۰۴ ) .

"روستم پرسى : چى ئىوهى هیناوه ؟ فرموى : لهسر فرمانى خواى گهوره هاتووين ، تاوهكو ئهوهى خوا دهيهويت له بهندايهتى كردنى بهندهكان دهرينين بۆ بهندايهتى كردنى خواى پهرومردگار وه له تهنگى و تهسكى دنيا بۆ فراوانى ... وه له جهور و ستهمى ئاينهكان بۆ دادى ئيسلام .. لهبهر ئهوه به ئاينهكهى خۆى ئيمهى ناردوه بۆ لای بهندهكانى تاوهكو بانگيان بكهين بۆ لای پهرومردگار .. لهبهر ئهوه ههر كەس بهوه پازى بوو ئيمهش لى ى پازى نهين و دهستى لى دهكيشينهوه ، ئهوهشى بهمهپازى نهبوو لهگهلى دهجنگين ههتا ههتايه تاوهكو به لينهكهى خوا ديتته جى ..

وتيان : ئهوى ئهوى بهلينهى خوا چى يه ؟ فرموى : بهههشته بۆ ئهوى كهسهى لهگهلى بى باومرندا دهجنگى و دهكوژى ، وهسر كهوتنه بۆ ئهوانهمان كه دهمين ، پوستم وتى : ئهوا من گويم له قسهكانتان بوو ، ئهكرى ئهم كار ه دوابخن تاوهكو بيرىكى لى بكهينهوه و چاوهپيمان بكه ؟ فرموى : بهلى ، چهنده باشه چاومرپى بين ، پوژى ؟ دوان ؟ وتى : نا ، بهلكو تاوهكو ههلوئىستى خاوهن پاويز و سهروكهكانمان ومردهگرين . ربيع فرموى : پيغمبرى خوا ( ﷺ ) نهيكردوه به سوننهت بۆمان كه دوژمنانمان له سى پوژ زياتر مۆلهت بهدين له كاتى بهيهكگههشتندا ، لهبهر ئهوه بيرى لى بكهروه و پاي ئهوانيش ومگرهوى يهكى لهو سى ماوهيه ههلبژيره بۆ تهواو بوونى مۆلهتهكه ..

پرسى / توگهورهيانى ؟ فرموى : نهخير ، بهلام موسلمانان ههموو وهك يهك بهستهوان ، خوارترينيان بهسر بالاترينياندا قسهى دهروات . ئهوه بوو ( روستم ) لهگهلى سهركردهكانى هۆزهكهيدا كۆبوويهوه و پاشا راگوژينهوه بريارياندا به جهنگ ..

( سيف ) دهليت : كه سهعد نهخوشى ( عرق النسا ) ى ههبوو ئهوكاته ، وتارى دا بۆ خهلكهكه و لهو وتارهكهيدا ئهم ئايهتى خویندهوه : ﴿ وَلَقَدْ كَتَبْنَا فِي الزَّبُورِ مِنْ بَعْدِ الذِّكْرِ أَنَّ الْأَرْضَ يَرِثُهَا عِبَادِيَ الصَّالِحُونَ ﴾ سورة الأنبياء ، آيه ( ١٠٥ ) .

واته : سويند بهخوا بهراستى ئيمه له كتيبى زهبوردا دواى تهورات بريارمانداوه كه بى گومان بهنده شياو و چاكهكانم دهبنه خاوهنى زهوى .

١ - عرق النسا : جوړى نهخوشى دهمار توند بوونهوه .. دهر د و ئيشيکه له داميتى پشتهوه تاپى .

وه پيش نوښتی بۇ کردن له نیومړېدا ، پاشان چوار جار ( الله اکبر ) ی کردوو  
پاش نهووی فرمانی پی کردن به وتنی ( لاحول ولا قوة الا بالله ) خوځان توند کرد بۇ شهر  
.. نهوه بوو شهر له نیوانیاندا پروی داو موسلمانان ثایه ته کانی جهادیان دهوته وه و  
بانگ و هلاکي ( الله اکبر ) یان بهرز بوو بوویه وه .. هرچی سهرانی بیواوه پراښه به ههوا  
دا نهکوت و نهکوژان و خوښه پیسه که یان تیکه له به خاک و خول دهبوو ، نهووشیان  
که مان پشتیان هه لکردوو و هه له اتن ( سهد ) یش کاری جهنگه که ی هه لده سوړاند له  
حاله تیکدا که له سهر نوښنیک به سهر سنگیدا که تېوو<sup>۱</sup> نهیده توانی سواری نه سپه که ی  
بیت به هو ی نهو دوومه لانه ی پیوه ی بوون . نهوه بوو ( روستم ) کوژاو فارسه کان تیځ  
شکان .. سوپاس و ستایش و منعت بۇ پهر و مردگار .. کوژاوانی فارسه کان گه یشته ( ۱۰  
همزار کهس " .

### " پزگار کردنی ( بیت الأبيض ) کوشکی سپی "

له ( جابری کوپی سمره ) وه ( ﷺ ) فهرمووی " پیغمبر ی خوا ( ﷺ )  
فهرمووی : " عصبة من أمي یفتحون البیت الأبيض ن بیت کسری " <sup>۲</sup>  
واته : دهسته یه که له ئومه ته که م کوشکی سپی که مالی ( کسری ) یه پزگار نه که ن .  
وه له پړوايه تیکی تردا : " بیگومان کو مه لیک له ئومه ته که م دهست به سهر  
زیره کانی ( کسری ) دا ده گرن کهوا له ( ایض ) دا . <sup>۳</sup>  
سه عدی کوپی ابی وه قاص ( ﷺ ) پاش جهنگی قادسیه دوو مانگ له قادسیه دا  
مایه وه دواتر نوو سراوی نارد بۇ پیشهوا ( عمر ) ( ﷺ ) کهوا پی ی پابگه یه نیت چی  
بکات .. ( عمر ) فهرمووی که بهرو ( مدائن ) ی پایته ختی ( کسری ) بهر ی کهون .. نهوه  
بوو سوپا سهر که تووه که ی موسلمانان بهر ی کهوتن بهرو ( مدائن ) و بهر دهوام له سهر

<sup>۱</sup> - پروانه : البدایه ( ۵ / ۱۱۲ ) .

<sup>۲</sup> صحیح : مسلم و احمد ریوايه تیان کردوده .

<sup>۳</sup> - صحیح : مسلم ریوايه تی کردوده ، فهرموده که : " لتفتحن عصابة من أمي کنزال کسری الذی فی الأبيض " .

کهوتنیکهوه بهره و سهرکهوتنیکی دیکه دهرۆشتن له ( برس )هوه بۆ ( بابل ) و ( بهر سیر ) تا سوپای موسلمانان گهیشته ئاراستهی بهرامبهر ( مدائن ) .. لهویدا سهد ( ﷺ ) ههولیدا پهینهوه سوپاکهی لهڕی ی کهشتی یهوه دابین کات ، بهلام بۆی نهکرا لهبهر ئهوهی فارسهکان ههموو کهشتی یهکانیان دهست بهسهردا گرتبوو تاوهکو موسلمانان سوودی لی وهرنهگرن و پروبارهکesh زۆر بهرین و فراوان بوو ، لیوان بوو به ئاو و له توندی شهپۆله یهک له دواى یهکهکانیدا که ملی دههاویششت و بهرادهیهکی زۆر ئاوهکهی بهرز بو بۆوه زیادى کرد بوو ... ئهوه بوو شهویک له شهوان سهد ( ﷺ ) خهویکی دی ، له خهوهکیدا ئهسپهکانی موسلمانان ئاوی به شهپۆلی دیجلهی بری و تیپهراند ..

### " تیپهرینیکی بی وینه "

ئهوه بوو خهونهکهی سهد هاته دی و بریاریدا به پروبارهکهدا تیپهرن ، بۆیه سوپاکهی کۆ کردهوه و وتاری بۆ دان ، پاش ستایشی پهروهردگار فهرمووی : " له راستیدا دوژمنهکهتان بهم پروباره خۆی له ئیوه پاراستوو و بهبوونی ئهمه له نیوانماندا به دوژمنانمان ناگهین ، له کاتیکیدا که ئهگهر ئهوان بیانهوێ ددهن به سهرتاندا به کهشتی یهکانیانوه .. وه ئیوه هیچ شتیکی نی یه لی ی بترسن ، چونکه ئهوان ئیستا گمانی ئهم پهینهوهی ئیمه نابهن و سهرباز و پاسهوانیان لهو دهووبهردا نیه ، لهبهر ئهوه من وای دهبینم که باشتروایه ئیوه دهست پیشخهری بکهن له پروبهپروو بوونهوهی دوژمنهکهتاندا و نیهتی لی بینن ، پیش ئهوهی دنیا ئابلوقهتان بدات ، بزائن . من بریارمداوه که ئهم پروبارهی نیوانمان بپرم .. ههموو وتیان : لهسهر فرمانی خوای پهروهردگار بۆ ئیمه و بۆ تۆش ئهوه کاره بکه . "

سهد هانی خهلهکهکی دا بۆ پهینهوه و پاشان فهرمووی : " کی دهست پی دهکات و ( سهری پردهکه ) یان ( کهنار پروبارهکهمان ) بۆ دهپاریزیت ، تاوهکو پێگرم نهکهن له پهینهوه ؟ "

ئهوه بوو ( عاصم ی کوپی عهری تیمی ) ههلبژارد لهگهڵ شهش کهس له ئههلی ( نجدات ) . ئهوه پالهبانان به پروبارهکیان بری و پاشان ( سهد ﷺ ) به خۆی و

سوپاکەیهوه له دواى ئەوان لە پرووبارەکه پەرپینهوه ، بەم کارەشی ئەهلی فارسی سەرسام کرد که هیچ حیسابیکیان بۆ نەکرد بوو .

سەعد لەو کاتەدا بەناو پرووبارەکهدا دەروێشت بەرهو کەناری (اسبانیر) دەیفەرموو : بَلِّينَ : "نَسْعِيْنُ بِاللّٰهِ وَتَوَكَّلْ عَلَیْهِ ، حَسْبُنَا اللّٰهُ وَنِعْمَ الْوَكِيْلُ ، وَ لَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ اِلَّا بِاللّٰهِ الْعَلِيِّ الْعَظِيْمِ " واتە : پشت و کۆمهکیمان خودایه و خوامان بەسه ، و چاکترین کار پێ سپێرراوه ، وه هیچ گۆران و توانایهك نیه مهگەر به خۆای بالاو مەزنهوه .

بەوجۆره پلانهکهی سەعد سەرکهوتوو بوو بەرپادیهك میژوو نووسانی سەرسام کردوو سەرکهوتنێک که سەعد خۆیشی وه هەروها هاوڵەکهی سەلمانی فارسی ، سەرسام کرد بوو .

سەعد دەیفەرموو : " هەر خوا پشت و پەنامانه و باشترین پەناگایه .. سویندبێ بەزاتی پیروزی ... که دۆستانی خۆی سەر دەخات و ئاینهکهی بالادەست دەکات و دۆژمنهکهی تێک دەشکێنێت ، ئەگەر لەناو سوپاکەدا تاوانگەلیک یان ستمەیک نەبێ بدایەسەر چاکەکاندا " <sup>۱</sup> .

( سەلمان )یش پێی و ت : ئیسلام تازەیه ، سویند بەخوا پرووبار بۆیان سەری نەوی کردوو ، هەروەك چۆن وشکانی سەری بۆیان نەوی کرد ، بەلام سویند بەو کەسە گیانی منی بەدەسته کۆمەل ، کۆمەل لێی دینە دەرەوه وەك چۆن کۆمەل ، کۆمەل چوونه ناوی به بێ ئەوهی لغاوی و لاخێک له دەست بدن . ئینجا دایان بەسەر ئاوهکهدا به جوړی لهگەل کەنارهکهدا جیا نەدەکرایهوه و له کەنارهکهوه ئاو نەدەبینرا .

بەو جۆره له ئاوهکه تێپەریان کردوو هاتنه دەرەوه هەروەك سەلمان دەلێت : هیچ شتیکیان له دەست نەچوو وه هیچ کەسیکیان له ئاوهکهدا نقوم نەبوو ، جگه له پیاویک له ( بارق ) به ناوی ( غرقده ) وه که لەسەر پشتی ئەسپه زمردهکهی خلیسکا . " ئەبو عوسمان نهری " دەلێت :

وهك لهبەر چاوما بێت وایه کاتی ئەسپهکه لهبەر سەرما خۆی پاتهکاند و ( غرقده ) ی فریدایه ناو ئاوهکهوه ، لەو کاتەدا ( قعقاع ی کورێ عەر ) جلەوی ئەسپهکهی خۆی

<sup>۱</sup> - ئەمە بەلگەیه لەسەر ئەدی تاوان و گوناو هۆی لەناوچوون و بەهەلاکەت چوونی نەتەوه کانه .



بۆ ھەلدا تا دەستی پێوە بگریت ، بەو جۆرە رایکیشتا تا تێپەڕین لە ھووبارەكە ، كابرای (بارق) ی كە پیاویكی زۆر بەھیز بوو ، وتی / بەراستی خوشكەكان ( واتە ئاھرەتان ) نەیانئوانیوە و ینە ی پیاویكی ھەك تۆیان بێی ئە ی قەقەع .<sup>۱</sup>

"سکا لایہ کسی درو"

عمری کوپی خه تاب ( ﷺ ) سه‌دی کرده والی ( کوفه ) .. پۆژان تیپه‌مین ن  
 ئه‌هلی کوفه سکالای سه‌د یان له‌لای ( عمر ) کرد ، وتیان : که به باشی نوێژ ناکات !!  
 سه‌د فهرمووی : ههرچی دهرباره‌ی من نه‌وا هاوشیوه‌ی پیغه‌مبه‌ری خوا  
 ( ﷺ ) نوێژم بۆ دابه‌ستوون له‌ نوێژی شیواندا و هیچم لی که‌م نه‌کردوه .. دوو پرکاتی  
 یه‌که‌م به‌کاملی ده‌خوینم ( یان ده‌نگم به‌رز ده‌که‌مه‌وه ) و دوو پرکاتی دوهم سورده‌تیک که‌م  
 ده‌که‌مه‌وه ( جگه‌ له‌ فاتحه ) ، ( یاخود ده‌نگم نزم ده‌که‌مه‌وه ) . ( عمر ) ( ﷺ ) فهرمووی  
 : ئا نه‌مه‌ گومانی بۆ دروستکردویت ئه‌ی ئه‌با ئیسحاق .. و دواتر چه‌ند پیاویکی نارد بۆ  
 کوفه‌ تا دهرباره‌ی سه‌د پرسیار بکه‌ن . ئه‌وه‌ بوو ئه‌چوونه‌ ههر مزگه‌وتی هه‌موو باسی  
 چاکه‌ی سه‌دی‌ان ئه‌کرد ته‌نها مزگه‌وتی نه‌بی که‌ هی ( به‌نی عبش ) بوو پیاویک ( ابو  
 سعده ) یان پی ده‌وت ، وتی : مادام سویندتان داین به‌خوا ، ئه‌وا من راستیتان پی ده‌لیم  
 : سه‌د له‌ ( پرس ) و کیشه‌کاندا دادپه‌روه‌ر نه‌بوو و به‌یه‌کسانی مالاتی دابه‌ش نه‌  
 ئه‌کرد و له‌گه‌ل ( سریه ) کانیشدا به‌ری نه‌ئکه‌وت ( یان سریه‌ی نه‌ده‌نارد بۆ هیچ لایه‌ک ).  
 سه‌د فهرمووی : " ئه‌ی په‌روه‌ردگار داوات لی ئه‌که‌م ئه‌گه‌ر ئه‌و پیاوه‌ درۆ ده‌کات  
 ، چاوه‌کانی کوێر که‌ و ته‌مه‌نی درێژکه‌ و تووشی فیتنه‌کانی بکه‌ " .

عبدالملك دهليٽ : من دواتر كا برام ده بينى له ٺاڦره تان ٺهاته پيش و پي ى پي  
ٺه گرتن .. ٺه گهر ليٽ بپرسيايه چوٺى ؟ ٺيوت .. پيريكي سهو دا سهر ، دوعا كه ى سه عدم  
ليٽ گيرا بووه .<sup>٢</sup>

١ - تاريخ الطبری و صلاح الامه ( ٣ / ٥٣٤ - ٥٣٦ ) .

۲ - صحیحہ : بخاری ربوایمتی کردوہ فہرمودہی ( ۷۵۵ ) لہ بابی ( الاذان ) دا ، وہ ( مسلم ) یش بہ ژمارہ ( ۴۵۳ ) لہ ( بابا الصلاة ) دا و غمیری ٲہوانیش ربوایمتیان کردوہ .

له پیاوایه تیکی تر دا هاتوو: نهو پیاوه نه مرد هتا کویر بوو دهستی به دیوار هکانهوه دهگرت و وهها ههژار کهوت که سوآلی دهکرد ههروهها کهوته ناو فیتنه ی ( المختار ) و تیایدا کوژرا .<sup>۱</sup>

### "خوبه که نار گرتنی سهعد له فیتنه که"

کاتی ناژاوکه ( فیتنه که ) سهری هه لدا و بلاو بوویه وه ، کومه لیک خو یان لی به که نار گرت له وانه : سهعد که دهیغه رموو : " من شهر ناکم تاوه کو شمشیریکم بو نه هیئن دوچار و زمانیکی هه بی و پیم بلی : نه مه باوهرداره و نه وه بی باوهره " .<sup>۲</sup>

وه عومری کوپی سهعد ، له باوکیه وه دهگیرنه وه که عامری کوپی هاتوو بۆلای ، سهعد فهرمووی : کوپم ، نه تهوی سهریک بم له ناو نهو فیتنه یه دا ؟ نا به خوا ، مه گهر شمشیریکم بو بینن که له موسلمانیکم پی دا خو ی لی دورخاته وه و له بی باوهریکم پی دا بیکوژی ، چونکه گویم له پیغه مبر ی خوا ( ﷺ ) بوو ، فهرمووی : " ان الله يحب الغنی الخفی التقی " .<sup>۳</sup>

واته : خوی پهرمه رگدا بی نیازی په نهانی له خواترسی خو شده وی .  
زه هه بی ده لیت :

سهعد خوی به که نار گرت له ناژاوکه و نه له ( الجمل ) و نه له ( صفین ) و نه له ( التحکیم ) ناماده نه بوو ، که به راستی سهعد که سیکی شیاو بوو بو پیشه وایه تی و زور پله و پایه ی بهرز بوو .<sup>۴</sup>

وه له کاتی سهرمه رگدا ده فهرمووی : " بی گومان پهروه دگارم سزام نادات " :-  
له ( مصعب ) ی کوپی ( سهعد ) وهه ، ده لیت : " سهری باوکم له کو شمدا بوو کاتی دوا

<sup>۱</sup> - ( موختاری ثقی ) درۆزن که ئیدیعی خویه تی نه کرد . پروانه : تاریخ الاسلام ( ۲ / ۳۶۹ - ۳۷۷ ) .

<sup>۲</sup> - پیاوانی جی می متمانن : ته بهرانی ریوایه تی کردوه ، هه یه می ده لیت ، پیاوانی پیاوانی ( الصحیح ) ن ، الجمع ( ۷ / ۲۹۹ ) .

<sup>۳</sup> - اسناد ده کی . حسن ) ه ، احمد ( ۱ / ۱۷۷ ) ، الحلیه ( ۱ / ۹۴ ) ، نه رنه ثوط ده لیت ، ( حسن ) ه ، سیر ( ۱ / ۱۱۹ ) .

<sup>۴</sup> - پروانه : سیر اعلام انبلاء ( ۱ / ۱۲۲ ) .

هناسه‌گانی ژياني ددا ، گريام ، سهری بهرن کرده و فهرمووی : کوږم ، بوچی ده‌گریه‌یت ؟ وتم : بو ئهم حاله‌ی که توی تیا به ده‌گريم .. فهرمووی : مه‌گری ، چونکه بهراستی خوا همرگيز نه‌شکه‌نجه‌م نادات و من له نه‌هلی به‌هه‌شتم <sup>۱</sup> . پيشه‌وا (ذهبی) ده‌لیت : وتم : راست نه‌کات به خودا ، خوشی له خوی .. <sup>۲</sup>

### " به بهرگی جیهاده‌وه کفن ده‌کری "

سعد (رضی الله عنه) پيش وه‌فاتی و له کاتیکدا خوی ناماده نه‌کات بو لیقای په‌رومردگاری هق ، نه‌وه له‌بیر ناکات وانه‌یه‌کمان پيشکه‌ش بکات .. نه‌بی به چ جوړی به لیقای خوی بالاده‌ست شاد بی ؟ هیچ باشر نابینیت‌وه له‌بهرگی جیهاد .. که نیشانه‌ی شهره‌ف و ناو‌نیشانی پیاوه‌تی به ... خوژگه قه‌ومه‌که‌م نه‌مه‌یان نه‌زانی .

له ( الزهري ) وه ، ده‌لیت : کاتی سهد که‌وته سهرمه‌رگ داوای جبه‌یه‌کی خوری کردووه فهرمووی : به‌مه کفنم بکن ، چونکه پوژی به‌در به‌م به‌رگه‌وه پووبه‌پووی بی باوه‌رن بوومه‌وه و هر بو ئهم پوژم هه‌لگرتووه <sup>۳</sup> " نه‌ی ئومه‌ه‌تی ئیسلام گویت لی بیت ...

سعد (رضی الله عنه) له زه‌مانی موعاوه‌یه‌دا پاش حه‌جی یه‌که‌می وه‌فاتی کرد له ته‌مه‌نی ( ۸۳ ) سالی‌دا و ( مروان ) نو‌یژی له‌سهر کردو له ( بقیع ) به خاکیان سپارد .. ( په‌زای خوی لی بیت ) .

<sup>۱</sup> - بررانه : طبقات ابن سعد ( ۳ / ۱ / ۱۰۴ ) .

<sup>۲</sup> - بررانه سیر اعلام النبلاء ( ۱ / ۱۲۲ ) .

<sup>۳</sup> - ته‌به‌رانی له ( الکبیر ) دا رپوايه‌تی کردووه ، هه‌یه‌یه‌میش له ( الجمع ۳ / ۲۵ ) دا باسی کردووه و ده‌لیت : پیاوانی جی متمانه‌ن ، به‌لام زه‌هری به‌سعد نه‌گه‌شتووه .

" ۱۰ - سه عیدی کوپای زهید ( ﷺ ) "

" ( ... و سعید بن زید فی الجنة ) فرموده ی صحیح "

کیّ یه ؟

سه عیدی کوپای زهیدی کوپای عه مری کوپای عه بدعوزای قوره یشی عه دوی یه ..  
 هر پیش نه وهی پیغه مبرای خوا ( ﷺ ) بچیته مالی ( ارقم ) موسلمان بوو و له هه موو  
 جهنگ و بونه کانتدا له گهل پیغه مبرای خوا دا ( ﷺ ) به شداری کردوه جگه له ( بهدر ) .  
 له ( عروه ) وه ، ده لیت : <sup>۱</sup>

" سعیدی کوری زهیدی کوپای عه مری کوپای نفیل پاش گهرانه وهی پیغه مبرای  
 خوا ( ﷺ ) له بهدر ، له شامه وه هات بۆ لای پیغه مبرای خوا ( ﷺ ) دهستی به ناخاوتن  
 کرد له گهلیدا ، پیغه مبرای خوا ( ﷺ ) له و غه نیمه ته ی گرتبویان به شه که ی پیدا ، سعید  
 فرمووی / نه مه پاداشته که مه ، نه ی پیغه مبرای خوا ( ﷺ ) نه وهک وا بزائن مافی خوّم  
 نی یه ؟ فرمووی / نه وه پاداشته که ته .

ههروه ها ئابلوقه و فه تحی ( دیمه شق ) ی بینیه ، و نه بو عبیده ی کوپای جهرّاح  
 کردویه تی به والی به سهر دیمه شقه وه <sup>۲</sup>

وه یه کیکه له وه ده هاوه له ی مرّده ی به هشتیان پیّ دراوه . له ( سه عیدی کوپای  
 زهیدی کوپای عه مری کوپای نفیل ) وه ، نه فرمووی پیغه مبرای خوا ( ﷺ ) ده که سی  
 ژمارد و فرمووی :

" ابوبکر فی الجنة ، و عمر فی الجنة ، و عثمان فی الجنة ، و علی فی الجنة ، و طلحة فی الجنة ،  
 زبیر فی الجنة ، سعد فی الجنة ، و عبدالرحمن فی الجنة "

فرمووی : " ابوبکر له به هشتدایه ، و عمر له به هشتدایه ، و عثمان له  
 به هشتدایه ، و علی له به هشتدایه ، و ته له له به هشتدایه ، زبیر له به هشتدایه ،

<sup>۱</sup> - دانه پالّه که ی ( حسن ) : ته به رانی ریوایه تی کردوه . برواته : الجمع به ژماره ( ۱۴۸۷۶ ) .

<sup>۲</sup> - الاصابه ( ۴ / ۱۸۸ ) ، ( الاستعیاب ) ی ابن عبدالبر ( ۴ / ۱۸۸ ) .

سعد له بهه شتدایه ، و عبدالرحمن له بهه شتدایه " پی و ترا : نویه میان کی بوو ؟  
فهرمووی : من بووم .<sup>۱</sup>

همروها له ( عبدالرحمن ی کورې عوف ) هوه ، پیغه مبرې خوا ( ﷺ )  
فهرموویه تی : " ابوبکر فی الجنة ، و عمر فی الجنة ، و عثمان فی الجنة ، و علی فی الجنة ، و طلحة فی  
الجنة ، زبیر فی الجنة ، سعد بن ابی وقاص فی الجنة ، و عبدالرحمن فی الجنة ، سعید بن زید فی الجنة ، و ابو  
عبیده بن الجراح فی الجنة " <sup>۲</sup>

فهرمووی : " ابوبکر له بهه شتدایه ، و عمر له بهه شتدایه ، و عثمان له  
بهه شتدایه ، و علی له بهه شتدایه ، و تهله له بهه شتدایه ، زبیر له بهه شتدایه ،  
سعد له بهه شتدایه ، و عبدالرحمن له بهه شتدایه ، سعید بن زید له بهه شتدایه ، و ابو  
عبیده بن الجراح له بهه شتدایه "

زهیدی کورې عمری کورې نفیل ( باوکی سعید ) له وانه بوو له پهرستنې بته کان  
پشتی هله کرد و بهدوای پهرستنې خوای تاك و ته نیا دا هه لآت ، پیش پیغه مبرایه تی  
( محمد ) ی نازیزمان ( ﷺ ) ، زهوی شام گه را بهدوای ثاینی هه قدا و له وی جولکه و  
گا وره کانی بینې ، به لآم رقی له ثاینه که بیان بووه و وتی : نهی خوای په روه دگار ئهوا من  
له سمر ثاینې ( ثیراهیم ) م ( سهلامی خوای له سمر بیت ) ، به لآم زهید له ثاینې ( ابراهیم )  
( سهلامی خوای له سمر بیت ) به گویره ی پیویست شاره زا نه بوو که سیکیش نه دیه وه  
رینمونی بکات بولای ئه و ثاینه ، وه ئه م ( زید ) ه له ئه هلی پرگار بوانه ، وهک پیغه مبرې  
خوا ( ﷺ ) شایه تی بولداوه که " یبعث امة واحدة " <sup>۳</sup>  
واته : به ته نها وهک ئوممه تیك زیندوو ده کریته وه .

<sup>۱</sup> - صحیح : صحیحی سوننه ته کانی ابن ماجه ( ۱۱۰ ) .

<sup>۲</sup> - صحیح : صحیح ی سوننه ته کانی ترمزی ( ۲۹۴۶ ) ، المشکان ( ۶۱۱۰ ، ۶۱۱۱ ) ، تخرج الطاویه ( ۷۲۸ ) .

<sup>۳</sup> - دانه پاکه کانی ( حسن ) د / بهم ده برینه ( یأتی امة واحدة ) ته به رانی و غمیری نه ویش ریوایه تیان کردوده .  
المجمع ( ۹ / ۴۱۷ ) .

ههروهه زهید کوپه مامی پیشهوا ( عمری کوپی خهتاب )<sup>۱</sup> ، ئهم پیاوه پیغه مبهری خواى ( ﷺ ) بینیه ، به لām نه وهنده نه ژیاوه تاوه کو بهرنامه ی ئیسلام ببینیت.<sup>۲</sup>

له خاتوو ئه سمای کچی ئه بوبه کره وه ( پهزای خویان لی بیت ) ، فهرمووی ( زهیدی کوپی عمری کوپی نفیل ) م بینى پراوه ستا بوو پشتی نوساند بوو به که عبه وه و دهیوت : ئه ی هۆزی قوره هیش ، سویند به خوا له خۆم زیاتر کهس له ئیوه نابینم له سه مر ناینى ئیبراهیم بى ، ههروهه پێگه رى ئه کرد له زینده به چال کردنى ئه و گێژولانه ی باوکیان ده یان نویست زینده به چالیان کهن ، و به باوکه که ی دهوت : مه یکوژه ، من بژیوی و خه رچى ئه وت له کۆل ئه که مه وه ، و ئه یبرده لای خۆی تا که میك پی ده گه هیشته ئه وسه به باوکی که که ی دهوت : ئه گه ر ئه ته وی که که ته ئه ده مه وه ، ئه گه ر ناشته وی ئه وه هه ر خۆم بژیوی ئه دم .<sup>۳</sup>

ههروهه قوره هیشی به وه عه یدار ئه کرد که له کاتى سه ر به رینى ئاژه لدا ناوی خواى تاک وته نها یان نه ئه برد ، ئه یوت : " مه رو مالآت خوا دروستی کردوون و له ئاسمانه وه دایه به زاندوه و له زه ویش خۆراکی بۆ وه به ره ئناوه ، که چی دوا یی ئیوه له کاتى سه ربه ریندا له جیاتى ئه وه ی ناوی خواى له سه ر بینن ، ناوی غه یری خواى له سه ر ده هینن . ( بوخاری ریوایه تی کردوه )

هه رچی سه عیدی کوپیه تی ئه وه به هۆی ئیسلام بوو ئیه وه به شی خۆی ئه شکه نه جه و ئازاری چه شتوه .

له قه یسی کوپی حازمه وه ، ده لیت : سه عیدی کوپی زه ید فه رمووی : " ده بینى ، عمری کوپی خهتاب پیش ئه وه ی موسلمان بى له سه ر ئیسلامه تیم

<sup>۱</sup> - سعیدی کوپی زید ، ( فاتمه ی خوشکی پیشهوا عمری کوپی خهتابی هیناره ، جیرۆکیکی به ناویانگیان هه یه له موسلمان کردنى ( عمر ) دا .

<sup>۲</sup> - بهروانه / سیر اعلام النبلاء ( ۱ / ۱۲۶ ، ۱۲۷ ) .

<sup>۳</sup> - صحیح : بوخاری به هه لپه سترای له ( المناقب ) ( ۳۸۲۸ ) دا ریوایه تی کردوه ، ( حاکم یش به ( صحیح ) دایناوه ( ۳ / ۴۰۴ ) زه هه یش له سه رمان رایه .

ئېبه ستمه وه ، به لām دواتر دهستی بالای له سهر خستنی ئیسلامدا هه بوو ( ﷺ ) .<sup>۱</sup>

### " چەند لاپەرەیه کی رووناک له جهادی ( ﷺ ) "

سه عیدی کوپی زهید به باشتین شیوه تاقیکراوه ته وه له پیناوی پهره دگاریدا به ئه وپهری لیبوره دی و خوا ویستی یه وه خه باتی کردوه .

### " خه باتی سه عید ( ﷺ ) روژی ( أجنادین ) "

له و پۆژهدا سه رکرده ی ئه سپسواره کان بوو ، له به هیژ ترینیان بوو ، هه ئه ویش بوو که پیشنیاری کرد بو خالدي کوپی ولید به ده سته پیکردنی شه ره له پۆژی ( اجنادین ) دا ، کاتی پۆمه کان موسلمانانیا ن کرده ئامانجی تیره کانیا ن ، ئه وه بوو سه عید هاواری کرده خالد و فه رمووی : " له سه ره چی بیینه ئامانج بو ئه و خوانه ناسانه ، و ئه وه نده تیریا ن بو هاویشته ئین تاوه کو ئه سپه کانه مان وایا ن لی ها ت پیگریما ن بکه ن له وه ی بجینه سه ره پشتیا ن " .

ئینجا ( خالد ) به ره و لای موسلمانان ها ت و فه رمووی : " به ناوی خوا ، خۆتا ن تونده که نه وه ، په حمه تی خواتا ن لی بیّت " . به و جوژه خالد و موسلمانانیش له گه لیا ندا چه که کانیا ن به رووی پۆمه کانه دا به ره کردوه و ئارامیا ن له سه ره دوو جا ره هیرشی پۆمه کان گرت ، جا ریك له لای راستیا نه وه جا ریك له لای چه پیا نه وه ، پا شان سوپای موسلمانان به ره و پۆم پویشته که پۆمیه کان نه یا نتوا نی بو کاتیکی که می شه بی له به رده میاندا ئارا م بگرن و زۆر خراپ شکسته ئیا ن خوا رد و موسلمانان هه ره چۆن بیا نوسته ئیه لییا ن ئه کوشتن و سه ره باز که و هه موو ئه وانه ش له سه ره باز گه که یا ندا بوو ده ستیا ن به سه ردا گرت .

<sup>۱</sup> - صحیح / بوخاری رپوايه تی کردوه ( ۳۸۶۲ ) له ( باب ی ) من اختار الضرب و القتل و الهوان علی الکفر .

## " خباتی سه عید ( ﷺ ) رۆزی ( یرموک ) "

( حبیب ی کوپی سلمه ) ده لیت : رۆزی یرموک زۆر پیویستیان به سه عید بوو ، خوا پاداشتی بداته وه ، به راستی ئهو پۆژه ههروهك شیر بوو ، کاتی له پۆمهکانی روانی وهك ئهوهی بترسی ، له سهر ئهژنۆ چۆکی دادا تا ئهوهندهی پۆمهکان لی ی نزیک بوونه وه یه کسهر به پویاندا ههروهك شیر بڵند بوویه وه و به حهر به که دای له یه که مین پیاویان و کوشتی و سویند به خوا بهردهوام له سه رپی شه ری ئه کرد وینه ی که له پیاوه چاو نه ترسه کان ، وهك ئه سپ سواران هه لمه تی ده برد ، له راستیدا سۆزی خه لکی بۆلای خوی راکیشا بوو .<sup>۱</sup>

## " دوعایهك و وه لامێك له بهروهردگاره وه "

له ( هشامی کوپی عروه ) وه ، ئه میش له باوکیه وه ، ده گپرتیه وه که ( لروای کچی اویس ) ئیدعای ئه وهی کرد که سه عیدی کوپی زهید شتیکی له زهوی یه که ی داگیر کردوه ، بۆ ئه مهش لای ( مروان ) سکالای سه عیدی کرد .. سه عیدیش ( ﷺ ) فهرمووی : من که سیك نیم که له زهوی ئه و به رم پاش ئه وهی گویم له پیغه مبر ی خوا ( ﷺ ) بوو ، فهرمووی : هه رکهس به ناههق و سته م شتیك له زهوی خه لکی داگیر کات ئه وه له قیامه تدا خودا ئه یباته ناو حه وت ته به قه ی ( چینی ) زه ویدا . مه روان وتی : پاش ئه م فهرمووده یه ئیتر داوای به لگه ی دیکه ت لی ناکه م ، سه عیدش ( ﷺ ) فهرمووی : " ئه ی خوا یه گیان ، ئه گه ر ئه و ژنه درۆ ئه کات و راست نا لیت ، ئه و چاوه کانی کویر که و هه ر له ناو زهوی یه که یدا به کوشتی بده " ئه وه بوو ژنه که چاوه کانی کویر بوون و کاتی به ناو زهوی یه که یدا دهرۆیشته که وته ناو چالیک و مرد .<sup>۲</sup> بپوانه ... خوینه ری به ریز چۆن تۆمه تی ناپه سه ند و ناههق ده دریت ته پال شه ره فمه ندان .. له کاتی که دا هه ندی جار ئه و تۆمه تانه له که سه انیکه وه یه که خویان ئه هل و شایسته ی تاوانه که ن ، چهنده ها تاوانبار هه ن له دهره وهی قه فه زی تاوان را ده بویرن و چهنده ها بی تاوانیش یان چاکه خوازیش بونه ته ئامانجی تیری ته له که بازان ، به لام پاداشت و جهزا له کو تاییدا به سه پیشگری

<sup>۱</sup> - تاریخ ابن عسکر ( ۱ / ۵۴۱ ) ، و صلاح الامه ی ، د . سید العفانی ( ۳ / ۳۵۶ ، ۳۵۷ ) .

<sup>۲</sup> - صحیح : مسلم له ( المساقاة ) ( ۱۶۱۰ ) ، ( ۱۳۹ ) دا ریوایه تی کردوه له ( بابی / تحريم الطعم و غضب الأرض .



هەموو کارەکان بێت و سەر بڵندی بۆ بێ تاوان و سەر شوێری بۆ تاوانباران دەمێنێتەو : ﴿... وَقَدْ خَابَ مَنْ أَفْتَرَى﴾ سورة طه ، آیه ٦١ . واتە : وە بەراستی ئەوێ شتی ناپەرەوای هەلبەستوووە نا ئومێد و پەنجەرۆ بوو .

ئەوێشی دلنەوایی بێ تاوانان ئەکات ئەوێیە کە دەزانن تەنانەت پێغەمبەری خواش (ﷺ) دوورنەبوو لە تانەی شەیتانەکانی مڕۆیی " ئەوێتە لە غەزای ( حنین ) دا کۆمەڵی خەڵک دەستیان بە بۆلە بۆل کرد و دەیانووت کە سوێند بەخوا ئەم دابەشکردنە دادپەرورانە نیە و لە پێتاوی خوادا نیە !!<sup>١</sup>

سەعید (ﷺ) ، سالی ( ٥١ ) ی کۆچی لە ( عقیق ) کۆچی دوایی کرد و لە (مدینە) بە خاکیان سپارد پاش ئەوێ سعیدی کوپی ئەبی وه قاص شوێدی و سەعد و ئیبنو عومەر چوونەتە ناو گۆڕەکە ی .. ئەوکاتە سەعید حەفتا و ئەوەندە سال بوو ... خواش باشتەر دەزانێ ..

یحیی کوپی سعید ، دەلێت : نافع بۆی گێڕامەو لە ئیبنو عومەرەو کە بەسەر سعیدی کوپی زەیددا پۆژی هەینی پاش بەرز بوونەوێ هەتاو هاوار کرا (هاواری مەرگی کرا) ئەو بوو ، ئینووعومەر هات بۆ لای لە (عەقیق) و وازی لەجمعهکە ی هینا .<sup>٢</sup> نووسەر دەلێت : ئەمەش بەراستی کەرامەتیکی ترە ، ئەو تا لە عبدالله ی کوپی عمرەو ، دەلێت : پێغەمبەری خوا (ﷺ) فرمویەتی : " ما من مسلم يموت يوم الجمعة ليلة الجمعة ، الاواه الله فتنه القبر " .<sup>٣</sup> واتە : هەر موسلمانێک پۆژی هەینی یان شەوی هەینی وەفات بکات ، ئەو بێ گومان خوای پەرورەگار لە ناپەرەتە گۆڕ دەپارێزێت .

<sup>١</sup> - بروانه : الحدود في الإسلام . د . محمود عماره ( لایەرە ١٤٨ ) .

<sup>٢</sup> - صحیح / بوخاری رێبایەتی کردووە لە ( المغازی ) دا بە ژمارە ( ٣٩٩٠ ) هەرۆها ( حاکم ) یش ، وە پیاوانی جی ئی متمانەن . سیر ( ١ / ١٣٩ ) .

<sup>٣</sup> - ئەلبانی دەلێت : احمد دەرەیتانی بۆ کردووە ( ٦٥٨٢ - ٦٦٤٦ ) لەکەل ( ترمزی ) خدا ، شاھیدیش هەیه ( انس و جابری کوپی عبدالله و غەیری ئەوانیش . واتە فرمودە کە لە کشت رینگەکانیو ( حسن ) یان ( صحیح ) ه . بروانه احکام الجنائز ( ٣٥ ) .

## " ۱۱ - حمزه کورې عبدالمطلب (ﷺ) "

### " شیری خدا (جل جلاله) و شیری پیغمبره کس (ﷺ) "

میوانی هم چند لایه په مان په کیکه له و که له پیاوانی یاد کردنه و بیان دلکان دمژینته وه ، نهویش : -

(حمزه کورې عبدالمطلب کورې هاشمی کورې عبدمناف) ه ، حمزه پیښه وای پالوان و شیری خدا و گوروی شهیدان ، وه مامی پیغمبره خوا (ﷺ) و هره وای برای شیریه تی . حمزه موسلمان بوو ، به موسلمان بوونیشی بووه عزیزت و توانا بو پیغمبره خوا (ﷺ) و بو موسلمانان ، نهویش له سالی شه شمی پیغمبره تیدا پاش نه وای پیغمبره خوا (ﷺ) چوو مای (الرقم) .<sup>۱</sup>

### " چاکه گانی "

۱- له ( جابری کورې عبدالله ) وه (ﷺ) له پیغمبره خوا وه (ﷺ) ریوایه تی دهکات : فرمویه تی : " سید الشهداء حمزة عبدالمطلب " <sup>۲</sup> ، واته : گوروی شهیدان (حمزه کورې عبدالمطلب) ه .

۲- وه له سعدی کورې نه بی وه قاصه وه (ﷺ) ده فرموی : " له جهنگی نوحود دا حمزه له نیو دهستی پیغمبره خوا دا (ﷺ) شهرې ده کرد و ده فرموو : من شیری خوام " <sup>\*</sup> .

### " سهره تاي موسلمان بوونی "

کاتی خوی پهره رگار چاکه ی بو که سیک دهوی ، نه وای هوکاره گانی بو ناسان دهکات . له محمد ی کورې کعبی قورتوییه وه ، ده لیت : موسلمان بوونی حمزه (ﷺ) له جوامیری و پیاوه تی یه وه سهرچاوه ی گرت . نه وای ویکي تیر وه شین بوو ، وه له

<sup>۱</sup> - برزانه : صفة الصفوة ( ۱ / ۱۹۵ ) .

<sup>۲</sup> - فرموده ی ( حسن ) ه ، به همو ریگه کانیه وه . حاکم له ( المستدرک ) دا ریوایه تی کردووه . برزانه ( فضائل صحابه النبي ) ی ( عدوی ) ( ۲۷ ) .

\* نیشناده کس ( صحیح ) ه : حاکم له ( المستدرک ) دا ریوایه تی کردووه . ( فضائل الصحابه ) ی عدوی ( ۲۷ ) .

حه‌رمی مه‌ککه ده‌چوو ده‌روه بۆ راو کردن و کاتی ئه‌گه‌پرایه‌وه و به‌دانیشتنه‌کانی (مجالس) قوره‌شیدا تیپه‌ر ئه‌بوو له‌لای صه‌فادا ، ده‌یفه‌رموو وه‌ها و وه‌هام هاو‌یشت و ئه‌وه و ئه‌وهم کرد ، ئینجا ده‌چوو ماله‌که‌ی .

ئه‌وه بوو جاری له‌ راو کردن ده‌هاته‌وه ، نافرته‌کی پی‌گه‌یشت پی‌ی وت : ئه‌ی ئابا عه‌مماره‌ دهمزانی برازا‌که‌ت چی چه‌شتوو ؟ (مه‌به‌ستی پیغه‌مبهری خوا یه ) (ﷺ) به‌ ده‌ستی ئه‌بی جه‌لی کو‌پی هشام ؟ له‌ جنیو پیدان و ده‌ست لی‌ کردنه‌وه و ... کارگه‌لیکی ده‌ره‌ق ئه‌نجام داوه ... ئه‌و کاته‌ حمزه (ﷺ) هیشتا موسلمان نه‌بوو بوو ، فه‌رمووی : که‌س به‌و حاله‌وه بینوییه‌تی ؟ وتی : ئه‌ری وه‌للأ به‌ به‌رچاوی خه‌لکه‌وه ئه‌م کاره‌ی کرد .

حه‌مه‌ هات .. تا گه‌یشته ئه‌و دانیشگه‌ی لای صه‌فا و مه‌روه‌دا بوو ، بینی خه‌لکانیک دانیشتوون و ئه‌بو جه‌لیان له‌ناودایه ، حه‌مه‌ ده‌ستی له‌سه‌ر که‌وانه‌که‌ی دانا (خۆی به‌که‌وانه‌که‌وه پراگرت) و فه‌رمووی :

ئه‌مه‌پۆ وه‌ها و وه‌هام هاو‌یشت و ئه‌وه و ئه‌وهم کرد ، پاشان هه‌ردوو ده‌ستی به‌که‌وانه‌که‌یه‌وه جووت کرد و کینشای به‌ نیو گو‌یچکه‌کانی ئه‌بو جه‌هل دا و فه‌رمووی : چیت له‌ ده‌ست دیت دریغی مه‌که ، ئه‌وا من شایه‌تی ئه‌ده‌م که ئه‌و پیغه‌مبهری خوایه (ﷺ) و له‌لایه‌ن خواوه‌ هه‌ق و پاستی هیئاوه .

وتیان : ئه‌ی ئه‌با عه‌مماره ، ئه‌و قسه‌ی به‌ خواکانمان و تووه ، هه‌تا ئه‌گه‌ر تۆش بویتایه‌ که‌له‌لامان له‌و باشت‌ری ، به‌ کاریکی وه‌ها که‌ لیت بوه‌شیته‌وه‌ پازی نه‌ئهبوین ، وه‌ تۆ ئه‌ی ئه‌با عه‌مماره‌ پیاویکی خراپه‌کار نه‌بوویت .<sup>۱</sup>

له‌ پیاویه‌تیکی تر دا هاتووہ :-

ئه‌بو جه‌هل له‌ صه‌فا پێگه‌ی به‌ پیغه‌مبهری خوا (ﷺ) گرتووہ نازاری داوه ... حه‌مه‌زه‌ش (ﷺ) که‌ خواوه‌نی جوامی‌ری لی‌هاتووی یه‌کی زۆر بوو له‌ تیرهاو‌ی‌ژی و راوکردندا ، له‌و پۆژهدا تیرو که‌وانه‌که‌ی پی‌ بوو .. کاتی گه‌پراوه‌ته‌وه‌ خیزانه‌که‌ی ئه‌وه‌ی ئه‌بو جه‌هل ده‌ره‌ق به‌ پیغه‌مبهری خوا (ﷺ) ئه‌نجامی دا‌بوو ، ئه‌م بینیبوی ، بۆ

<sup>۱</sup> - ته‌به‌رانی به‌ (مرسل) ی‌ پیاویه‌تی کردووہ ، پیاوانی فه‌رموو‌ده‌که‌ پیاوانی (صحیح) ن‌الجمع به‌ ژماره‌

حه‌مزه‌ی گپراوه‌ته‌وه ، وتویه‌تی : ئه‌ی ئه‌با عه‌مماره ، ئاگات لی نه‌بوو ئه‌بو جه‌هل چی به  
برازاکه‌ت کرد ! حه‌مزه‌ش توو‌په‌ بووه و هه‌ر به‌و که‌ل و په‌لی پاوه‌وه پوشتووه و  
که‌وانه‌که‌ی له‌ که‌ردنیدا ئالاندووه تا گه‌شتووته مزگه‌وت له‌وی ئه‌با جه‌هلی له‌گه‌ل کومه‌لی  
خه‌لکیدا له‌ دانیشگه‌که‌یاندا بینووه ، لی ی چووته پیشه‌وه بی ئه‌وه‌ی هیچ بللی به  
که‌وانه‌که‌ی سه‌ری ئه‌بو جه‌هلی به‌رز کرده‌وه‌ته‌وه و برینداری کردووه .

له‌ویدا کومه‌لی پیاو له‌ قوره‌یش هه‌لساون ده‌ستی حه‌مزه یان گرتووه تا ئازاری  
ئه‌بوجه‌هل نه‌دا .. حه‌مزه‌ش ( ﷺ ) فره‌موویه‌تی : ئاینی من ئاینی ( محمد ﷺ ) ،  
شایه‌تی ئه‌ده‌م که‌ ئه‌و پیغه‌مبه‌ر و نیرراوی خواجه .. وه سویند به‌ خوا له‌و ئاینه‌ش  
لاناده‌م ، ئیوه‌ش ئه‌گه‌ راست ئه‌که‌ن ( ئه‌گه‌ر ئه‌توانن ) پیگریم بکه‌ن .

به‌و جو‌ره‌ کاتی حه‌مزه‌ موسلمان بوو ، بوه پالپشت و هیز و توانا بو پیغه‌مبه‌ری  
خوا ( ﷺ ) و بو موسلمانان ، وه هه‌ندی له‌ کاروباره‌کانی بو جیگیر کردن و قوره‌یشی  
توشی ترس کرد . ئه‌وان ئه‌یانزانی که‌ حه‌مزه ( ﷺ ) پاریزگاری له‌ پیغه‌مبه‌ری خوا ( ﷺ )  
ده‌کات .<sup>۱</sup>

حه‌مزه ( ﷺ ) که‌ ئه‌م وشانه‌ی به‌ قوره‌یش ده‌وت ، هاوکات له‌گه‌ل وتنی ئه‌و  
وشانه‌دا په‌حه‌متی ئیلاهی بوی داده‌بزی و سنگی بو ئیسلام فراوان ده‌بی و ده‌چینه‌ ژیر  
ئالای هه‌ق و ده‌بینه‌ که‌سایه‌تی یه‌کی وه‌ها له‌ هه‌موو جی و سه‌رده‌می‌کدا نمونه‌ بیت بو  
جوامیری .

وه ئیسلام بوونی حه‌مزه ( ﷺ ) شوکیکی قورس و زلله‌یه‌کی توند بوو بو  
قوره‌یش .. جه‌ختی له‌سه‌ر ئه‌وه‌ کرده‌وه که‌ ئه‌م ئاینه‌ تازه‌ پیگای بلاو بوونه‌وه‌ی  
گرتووته به‌ر به‌بی ئه‌وه‌ی هیچ پیگریک بتوانی پیگای پی بگریت .

پاشان پوژان تیپه‌پین و پیغه‌مبه‌ری خوا ( ﷺ ) و موسلمانان کوچیان کرد بو  
مه‌دینه‌ و له‌وی پیغه‌مبه‌ری خوا ( ﷺ ) ده‌ستی به‌دانانی بنچینه‌کانی ده‌وله‌تی ئیسلامی  
کرد و زو‌ری پی نه‌چوو جه‌نگی به‌د‌ری گه‌وره‌ رووی دا که‌ حه‌مزه ( ﷺ ) پاله‌وانی ئه‌و  
جه‌نگه‌ بوو .

<sup>۱</sup> ته‌به‌رانی ( مرسل ) ی رپوایه‌تی کردووه . پیاوانی جی متمانن . الجمع به‌ ژماره ( ۱۵۶۱ ) .

" چەند لاپەرە یەکی رووناکی لە جیهادی حمزه ( ﷺ ) "

یەكەمین لیوایەك پیغه مبهری خوا ( ﷺ ) پێكهوهی نا کاتی هاته مه دینه ، بو  
حه مزه بوو ( ﷺ ) .

" جیهادی حمزه لە شەری بەدر دا "

یەكەمین هه لگرسینەری جەنگەكە ( ئەسودەدی كۆری عبدالاسد ) ی مه خزومی بوو  
كە پیاویکی دپنده و بەد رفتار بوو ، هاته دهره وه و وتی : په یمان ئەدەم بە خواكانم كە  
ئەبێ لەو حەوزەیان بخۆمە وه یاخود بیروخینم یان بەو هۆیه وه بمرم .<sup>۱</sup> ئەوه بوو کاتی لە  
پیزهكان هاته دهره وه ، حەمزەش بوی هاته دهره وه ، كە بەیهك گەیشتنن حەمزە  
شمشیریکی لیدا و قاچی لە پانیه وه لەت كرد ئەویش بەسەریشیدا كهوت و خوینی  
قاچی بەره و هاوڕێكانی جۆگەلە ی بەست ، پاشان بەره و حەوزەكە بە سنگە خشی  
پویشت تا گەیشته لای حەوزەكە دەیوسیت سویندەكە ی بە جی یینیت ، بەلام حەمزە  
( ﷺ ) یەكێکی تری لی داو و لەناو حەوزەكە دا كوشتی .<sup>۲</sup> ئەمه یەكەمین كوشتن بوو كە  
ناگری شەری بەدری هه لگرساند .

" مهیدانکاری یەكە "

پاش ئەمه سی ئەسپ سوار لە باشترین ئەسپ سوارهكانی قورەیش كەلەیهك  
خیزان بوون هاتنه مهیدان ، ئەوانیش ( عوتبە و شەیبە ی برای كە كۆری په بیعه ) بوون  
لەگەل ( ولیدی كۆری عوتبە ) کاتی لە پیزهكان جیا بوونه وه داوای مهیدانکاری یان كرد .  
ئەوه بوو چەند لاویکی ئە نصاری هاتنه مهیدان كە ( عوف و معوزی كۆرانی حارس )  
بوون كە داکیان ناوی ( عفر ) بوو لەگەل ( عبدالله ی كۆری پواحه ) ، وتیان : ئیوه كین ؟  
فەرموویان :

كۆمه لێكن لە پشتیوانان وتیان : ئیوه هاوشان و جوامیرن ، بەلام كارمان بە ئیوه  
نیه ، بەلكو كۆره مامه كانمان دهویت ، ئینجا بانگهێریان هاواری كرد : ئە ی محمد

<sup>۱</sup> - موسلمانان حەوزیکیان دروست كرد بوو لە پشت سوباكه وه تا ناوی لی بۆن .

<sup>۲</sup> - بررانه : الرحيق المختوم ( ۱۹۶ ) .

هاوشانه کائنات له خزمانمان بؤ بینهره مهیدان . پیغمه مبرى خوا ( ﷺ ) فهرمووى :  
هه لسه ئه عبيده كورى حارس و هه لسه ئه حه مزه و هه لسه ئه على .<sup>۱</sup>

هر سى هاوه لى بهرېز هه لستان و له بى باوه ران نزيك بوونه وه . پرسىيان : ئيوه  
كېن ؟ ئه وانېش هه واليان پيدان كه كېن . ئينجا بى باوه ران وتيان : باشه ، ئيوه  
هاوشانى ئيمه ن . ئه وه بوو عبيده ( كه له هه مووان به ته مه نتر بوو ) له گه ل عوتبه ي كورې  
ره بيهه پرو به پرو بوويه وه ، حه مزه ش له گه ل شه بيهه و على كورې ئه تاليب ( ره زاي  
خواى لى بيت ) له گه ل وه ليد دا پرو به پرو بوويه وه .<sup>۲</sup>

سه باره ت ( حمزه و على ) ، هېچ مۆله تى بهرام بهر كه يان نه دا و خيرا كوشتنيان ،  
به لام عبيده چه ند ليدانيك له نيوان نه و بهرام بهر كه يدا پرووى دا و هه ريه كه يان نه وى  
ترى بريندار كرد ، پاشان على و حمزه دا يان به سهر عوتبه دا و كوشتيان و هاوه له كه يان  
هه لگرت كه قاچى بريندار كرا بوو . ئه وه هاوه له بهرېزه هه ر بهر بريندارى مايه وه تا وه كو  
پاش چواريان پينچ پوژ له دواى شه رى به در له ( صفراء ) گيانى سپارد ، ئه و كاته ي كه  
موسلمانان به ره و مه دينه ده گه رانه وه .<sup>۳</sup>

له و جه نغه دا ( حمزه ) ( ﷺ ) ژماره يه كى له بى باوه ران كوشت و به په ريكى  
نه عامه جيا ده كرايه وه .

( عبدالرحمن كورې عوف ) ده فهرمويت : ئومه بيهه ي كورې خه له ف پتئى وتم : ئه ي  
( عبدالله ) ئه و پياوه كى بوو كه پوژى به در په ريكى نه عامه ي له سهر سنگيه وه بوو ؟  
وتم : ئه وه ( حمزه ي كورې عبدالمطلب ) ي مامى پيغمه مبرى خوا يه ( ﷺ ) . وتى : ئا  
ئه وه چ كارىكى پى كردين ئه و پوژه !<sup>۴</sup>

<sup>۱</sup> - فهرموده كه : " قم يا عبدة بن الحارث ، و قم يا حمزة ، و قم يا على "

<sup>۲</sup> - له رېوايه تيكى ديكه دا هاوه ل ابى داووده وه : كه عبيده له گه ل وه ليد و على له گه ل شه بيهه حمزه له گه ل عوتبه  
پرو به پرو بوونه ته وه . ( صحيح ) ي سونه ته كانى ته بى داوود به ژماره ( ۲۳۲۱ ) .

<sup>۳</sup> - بروهان / الرحيق المختوم ( ۱۹۶ ) .

<sup>۴</sup> - هه ميه مى ده لبت : ( البزار ) له دوو ريگاوه رېوايه تى كردوه له يه كيكيان دا له ماموستاى ( على بن الفضل المراسبى )  
بوو كه نه مه دناسى و باقى پياوانى ( صحيح ) ن ريگه كه ي تر ( لاوازه ) . بروهان الجمع به ژماره ( ۹۹۷۶ ) .

## " به دوو شمیش له پوژي نوحود دا دهجنگیت "

له ( عمیری کوری اسحاقوه ) ، ددفرموی / حمزهی کوری عبدالمطلب پوژي نوحود له نیو دهستی پیغمبره خوا دا ( ﷺ ) به دوو شمیش شپری نه کرد و نهیفرموو : من شیري خدا و شیري پیغمبره کهیم ( ﷺ ) .<sup>۱</sup>

## " وینهیه کی زیندووی مهیدانی جهنگه که "

گرمه ی شپره و حه مزه به شمیشره که ی گهر دنی بی باوه پان ددوریته وه ( یحصد ) چو ن دورانه وه یهک ، ( وحشی ) ش که بو ته نها کاریک هاتبووه ناو نهم مهیدانی شپره وه ، نهویش کوشتنی حمزه یه ، نهگهر توانی بیکوژی نه وه ( جیری کوری مطعم ) له کوپله یه تی نازادی نه کات .

" وه وحشی له پشت داریکه وه وه ستاوه قه مه که ی ( حبره که ی ) به دهسته وه یه و چاودیری جولہ کانی ( حمزه ) دهکات و دهنگی جیری کوری مطعم له خه یالیدا دمه نگیته وه که ده لیت : نهگهر حمزه ی مامی محمدت له توله ی مام کوشته وه ،<sup>۲</sup> نه وه تو نازادیت ته نها لیدانیکه له سهر سنگی حه مزه و پاشان نازاد نه بی... بویه بهرده وام شوین حه مزه ده که وت به چاوه کانی و حه مزه ش ( ﷺ ) بهرده وام به شمیشره که ی بی باوه پانی ته فروتونا نه کرد ، ههروهک شیریک که لبه کانی تیژ کرد بیته وه دهیدا به سهریاندان و به یهک لیدان له جوولہ ی نه خست و نهیفرموو : " من شیري خدا و شیري پیغمبره کهیم " .

حه مزه یه کیکی دا له پیاویک و سهری له لاشه ی جیا کرده وه ، لهوکاته دا ( وحشی ) که بهرده وام له چاودیریدا بوو خو ی گرد کرده وه ، حه مزه که ( ۳۰ ) دانه پیاوی ته نها له قوره ییش کوشتبوو ، خو نهگهر ناوپی به لای داره که وه بدایه ته وه و نه وه ی به خه یالدا

۱ - حاکم دهرهینانی کردوه ( ۳ / ۱۹۶ ) ده لیت : ( صحیح ) ه زهه ییش هه مان رای هه یه هه شمی دد لیت / تهفرانی ریوایه تی کرده وه به کویری و ته ی نهو پیاران ی نهرموده پیوانی ( الصحیح ) ن . الجمع به ژماره ( ۱۵۴۶۳ ) .

۲ - حمزه ( ﷺ ) پوژي به در مامی نه می کوشتبوو .

بهاتایه که ( وحشی ) خوی بۆ مه لاس داوه ، ئهوا وهك هه وره گر مه دهیدا به سه ری دا و ده یكوشت پێش ئه وه ی ئازادی بیهیئت.

بۆیه خیرا ( وحشی ) هه ر به که ی به ئا راسته ی هه مزه راست کردوه وه و پێش ئه وه ی هه لیدا ، هه مزه پرو ی له ( سباع ی کوپری عبدالعزیز ) کردوو ، پی ی فرموو: وهره پێشه وه ، ئه ی کوپری خه ته نه کاره که .

ئه وه بوو ( ام انمار ) ی دایکی که خزمه تکاری ( شریقی باوکی اخنس ) بوو ئافره تیك بوو خه ته نه ی ئافره تانی ده کرد له مه که که . ( سباع ) ی کوپیشی که سیکی دوژمنی خوا و پیغه مبه ره که ی بوو .. یه کی بوو له وانه ی پیغه مبه ری خوای ( ﷺ ) به درۆ ده زانی بۆیه هه مزه ( ﷺ ) خوی بۆ توند کرده وه و شمشیریکی به سه ردا به رز کرده وه و لی ی دا . هه رچی ( سباع ) یشه هینده ی چاو تروکانیک که وته سه ر زه ی و دوایین هه ناسه کانی ژیا نی هه لمژی .

به مه دهروونی ( وحشی ) چوه یه ک ، چونکه ئه مه سی و یه که مین کوژرای دهستی هه مزه بوو ، بۆیه ترس دلی وه وحشی داگیر کرد له وه ی شه ره که به دۆران و شکستی قوره یش کوژای بیئت بی ئه وه ی ئه م توانی بییتی ( حمزه ) بکوژی و به و جوژه ش هه تا هه تایه به کو یله یه تی بمی نیته وه ، بۆیه ئه مجاره به ئه و په ری وردی و عه زیمه ته وه خوی بۆ مه لاس داو سه رنجی هاتن و چوونه کانی ده دا له نیوان لاشه ی بی باوه راندا ، به لکو له فرسه تی که دا بتوانی بیکوژی و ئازاد بی .

وه خالد کوپری وه لید و عه کر مه ی کوپری ئه بو جه هل<sup>۱</sup> و چه ند ئه سپ سواریك له قوره یش دایانه وه به سه ر مو سلما نا ندا ، ده بینن تیری ئه و تیر ئه نا زانه ی که پشتیان به کیوی ئو حوده وه دا بوو به ئاسماندا بلاو بووه وه به ئا راسته ی چاو و گهر دن و سنگی ئه سپه کانیان ، بۆیه ئه سپ سواره کان پشتیان هه لکرد و له ناو دۆله که دا بلاو بوونه وه تا له وی ببه نه وه به ئامانجی شمشیره کانی هه مزه و علی و زبیر و ئه بی دجانه و که له پیاوانی مو سلما نا ن ...

<sup>۱</sup> - ئه ر کاته خالد و عه کر مه ( ره زای خوایان لی بیئت ) هیشتا مو سلما ن نه بوون .



هاوار له سهر کیوی ئوحد بهرز بوویه و موسلمانان هاواریان نه کرد :  
( اُمت ، اُمت )<sup>۱</sup> و مژدهی سهرکهوتنی خواپی یان ددها ، بی باوهرانیس هاواریان نه کرده لات و عوززا .

لهو لایشهوه نافرمانی قورهیش پهرۆشی دهخستهوه دهرونی پیاوهکانیان بهدهف لیدان ، چه مزهش هاته پیشهوه و شمیشرهکهی به دهستوه له نیو دهستی پیغه مبریی خوا ( ﷺ ) دا شهرپی دهکردوو دهیغرموو : " من شیریی خودام .... "

لهو کاته دا قاجی له زهوی هه لکهوت و به سهر پشتیدا کهوت و زیریکی ( درع ) بهری له سهر سکی لاچوو .. ههرچی ( وحشی ) یه ئهم ههلهی قوختهوه که له سهرهتای شهرهکهوه چارهپی ی بوو ، بویه ههریکهی خسته جووله و ئاراستهیی ( حمزه ) و بۆی هه لدا .. ههریکه به موسلدانی دا پوشت و له نیو لاقهکانیدا هاتهوه دهرهوه .

لهویدا هاواریکی بی دهنگ له چه مزهوه دهبینرا .. و چاوی گیرا ، بینیی ( وحشی ) له پشت داریکهوهیه ، ههولی دا هه لسیت و بهرهو ( وحشی ) بهرات تاوهکو ئهو کۆیله هه بهشی یه بکوژیت که به ناپاکی لیدیدا<sup>۲</sup> ، به لام نهیتوانی بهردهوام بییت و کهوته سهر زهوی ...

سهری بهرز کردهوه تا بهروانی .. بینیی کیوی ئوحد به سهر ئاسمانهوه دهسوپیتهوه و شاری مه دینهی دووره شاریش تاریکی دایگرتووه ، هاواری موسلمانانیش که وهك ههوره بروسکه ده لیت ( اُمت ، اُمت ) خهفه بوویهوه ... ئهو ئیتر نهیده توای به چاو ببینیت ، به لام به چاوی به سهرهتی یه کهم پوژی ئاشکرا کردنی موسلمان بوونی خوئی ده بینیی که چووه سهر ئه بو جهل و کهوانه کهی له ملی ئالاند ، ئهو کاتهی ئه بو جهل له دانیشگهیهکی لای که عبه دابوو کاتی بیستی ئه بو جهل خهریکی خراپه کاری و ئازاردانی برازا کهی بووه .

ههروه ها پیاوه نازاکانی قورهیشی ده بینیی که پوژی بهدر له ژیر لیدانی شمشیره تیزه کهیدا به لاشهیهکی سارد و سپروه جی دهمان بهو جوژه دنیای به جی هیشت له مایکدا که دهنگی نهرم و شیرین به گوچکهیدا دهیچرپاند و مژدهی بهههشتیکی پی

<sup>۱</sup> - به مانای ئهوه دیت که وا دهی خوداهاته دی و فهرمانی جی به جی بوو .

<sup>۲</sup> - واته له مهیدانی شهردا پرو به پروی نه رهستا ، به لکو له پشتوه به ( غنر ) لیدیدا .

دهدا كه فراوانی يهكى هيندهی زهوی و ئاسمانهكانه .. و دل و دھروونی ئاسووده بوو ، پوچه پاكهكهی بهرهو لای پهرومردگاری به دلنیاپی و ئاسوودهی گوزهری كرد .

ئینجا ( وحشی ) هاته سهری .. ئیستا وحشی ئیتر ترسی لی نی یه .. بویه حهربهكهی دهرهینایهوهو بهره و سهربازكهگه گهراپهوه ، چونكه ئهوه تهنها كارهی به ئهوه سپێردرا بوو نهنجامی دا .<sup>۱</sup>

دواتر ( وحشی ) موسلمان بوو ، بووه موسلماننکی باش و هاته لای پیغمبرهی خوا ( ﷺ ) ، لیڤهدها بواریك دهكهینهوه تا بزانی ئهوه وتووێژهی كهلهم چاوپیکهوتنه روویدا چی بوو ؟

( وحشی ) دهلیت : هاتم بو مهدينه بۆلای پیغمبرهی خوا ( ﷺ ) پرسى : وحشیت ؟ وتم : بهلى . فهرمووی : " اجلس ، فحدثني كيف قتلت حمزة " ، فهرمووی : دانیشه ، بۆم باسكه ، چۆن حهزهت كوشت ؟ منیش بۆم باس كرد ، فهرمووی : " ويحك ! غيب عني وجهك ، فلا أرىك " فهرمووی : " ئیتر بهسه ، پووم لی وهرگیره و ئیتر با نهتیینم " ئهوه بو ئیتر من خۆم له پیغمبرهی خوا ( ﷺ ) بهكهنا ئهگرت ههتاوهفاتی كرد .

كاتیكیش كه موسلمانهكان چوون بو ( مسلیمهی درۆزن ) منیش لهگهڵیاندا چووم و ئهوه حهراپههه لگرت كه ( حمزه ) م پى كوشت ، كاتى خهلهكه بهیهگهشتن ، سهیری ( مسلیمه ) م كرد كه شمشیری بهدهستهوه بو ، سویند بهخوا نهمدهناسی ، بهلام بینم پیاویك له پشتیانان له لایهكى ترهوه ئهیهوی ههلمهت بهریته سهه مسلیمه ، ئیتر ههه دووكمان خۆمان بو ئاماده كرد تا من بوام بۆ رهخسا و حهربهكهه بۆ هاویشته و لیما ، ئهه نزاری یهكهش به شمشیر لییدا ، خوا دهزانی كاممان كوشتمان . خو ئهگهه من كوشتبیتم ئهوا باشتین كهس پاش پیغمبرهی خوا ( ﷺ ) وه خراپترین كهسم كوشتوهوه .<sup>۲</sup>

<sup>۱</sup> - برهانه ( محمد رسول الله والذين معه ... ) ( ۲۷ - ۳۰ ) ( غزوة احد ) ی ماموستا عبدالحمید جرده السحار .

<sup>۲</sup> - دانه پالەكمی بههیزه / بو ( وحشی ) دهكهړیتهوه . ابن هشام درهینانی بو كردووه ( ۷۰ / ۲ - ۷۳ ) ههروهها ( بخاری ) له ( المغازی ) دا ( ۴۰۷۲ ) .

## " پاش شهید بوونی چه مزه بی باوهران لاشه که یان شیواند "

له ئه‌نه‌سه‌وه ، ده‌فهرمووی : پۆژی ئوحوو پیغه مبه‌ری خوا ( ﷺ ) هاته سهر لاشه‌ی ( حمزه ) که لوت و گووی کرا بوو شیوینرا بوو . فهرمووی :

" لولا أن تجد صفية في نفسها ، لتركته حتى يحشره الله من بطون السباع و الطير " فهرمووی : له‌بهر ئه‌وه نه‌بوایه ( صفیه ) دلگران ئه‌بی ، وازم لی ئه‌هینا تاوه‌کو خوای په‌رومردگار له‌ناو سکی جانه‌وهر و چیکلدا نوچکه‌ی بالنده‌کاندا زیندووی بکردایه‌ته‌وه .

ئینجا که‌وایه‌ک ( بورده‌یه‌ک ) کرایه‌ کفنی که ئه‌گهر سه‌ریان دا پۆشیایه ، قاچی دم‌رده‌که‌وت ، ئه‌گهر قاچیت دا پۆشیایه سه‌ری به‌دم‌رده‌که‌وت ، پیغه مبه‌ری خوا ( ﷺ ) له‌و جه‌نگه‌دا نویژی له‌سه‌ر هیچ کام له‌ شه‌هیده‌کان نه‌کرد و فهرمووی : " انا شهید علیکم " ، من شاهیدم به‌سه‌رتانه‌وه ... و سئ سئ یان دوو دوو له‌ گوپی‌کدا کووی ده‌کردنه‌وه و ده‌پیرسی کامیان زیاتر قورئانی له‌بهره ، ئه‌وه‌ی پیشت‌له‌ گوپه‌که‌دا دا ئه‌ناو هه‌روه‌ک دوو دوو سئ سئ ده‌یخستنه‌یه‌ک کفن .<sup>۱</sup> وه له‌ پیوایه‌تی‌کدا هاتووه / بینرا که چه‌مه‌ز سکی هه‌لدرا بوو ( و حشی ) جگه‌ری بو ( هندی کچی عنبه ) برد بوو له‌بهر په‌یمانیک ( نزدیک ) که هیندا بووی کاتی له‌بهر دا باوکی کوشتبوو .<sup>۲</sup>

وه له‌ ئیبنو عومره‌وه ، فهرمووی‌ته‌ی : پیغه مبه‌ری خوا ( ﷺ ) گووی ی له‌ ئافره‌تانی ئه‌نصار بوو هاواریان به‌سه‌ر کوژراوه‌کانیاندا نه‌کرد .. فهرمووی : " لکن حمزه لابواکی له " ، به‌لام چه‌مه‌ز که‌س نی یه‌ بووی بگری ... ئافره‌تیش هاتن و له‌لای پیغه مبه‌ری خوا دا ( ﷺ ) به‌سه‌ر چه‌مه‌زه‌دا گریان تاوه‌کو فهرمووی : " مروهن لایکین علی هالک بعد اليوم " <sup>۳</sup> واته : پییان بلین له‌م پۆژه به‌دوواوه به‌سه‌ر هیچ مردوویه‌کیاندا نه‌گریه‌ن .

<sup>۱</sup> - اسناد‌ه‌که‌ی ( حسن ) ی / احمد ده‌ره‌یتانی بو کردووه ( ۱۲۸ / ۳ ) وه ابوداوود له‌ الجنائز ( ۳۱۳۶ ) دا و نه‌رناتووط به ( حسن ) دایناوه .

<sup>۲</sup> - بررانه : سیر اعلام النبلاء ( ۱ / ۱۷۹ ) .

<sup>۳</sup> - دانه پاله‌که‌ی به‌ هیزه : احمد ده‌ره‌یتانی بو کردووه ( ۸۴ / ۲ ) بررانه لیکۆلینه‌وه‌ی ( نه‌رناتووط ) له‌سه‌ر ( سیر اعلام النبلاء ) ( ۱ / ۱۷۳ ) .

وانهيك : لههـمـر دوو ( صحيح ) هـ كهـدا هـاتـووه له فـهـرمايشـتى ( عقبـه ) وه ، كه  
 پيغمبري خوا ( ﷺ ) نوښتي مردوي لهسر كوژاوه كاني جهنگي ئوحد كړدوه ،  
 نهـمـش به چـهـنـد پوځيـك پيش وه فاتي ( ﷺ ) .  
 پيشهـوا ئيـبـنـو لـقـهـيـم دـهـفـرمـوي / راسـتي باسـهـكه نهـوـهـيه كه نهـو نـازـاده ( عـيـره ) لهـوـدا  
 نوښتيان لهسر بكت يان نهيكات ، لهـبـر نهـوـهـي بهـلـگـه لهـسـر هـمـرـدو جـوړـهـكه هـاتـووه ،  
 نهـمـش يـهـكـيـكه لهـو پـريـوايـه تـانـهـي له نهـمـهـد وـهـرگـيـراون كه نهـم پـاـيـهـش لـايـه قـتـهـره ( وـهـرگـيـراو  
 تره ) به پي ى بنچينه و بنه ماكاني ريچكه ى نهـو .<sup>۱</sup>

### " كـهـر اـمـهـتـي ( رڼـو لـى نـا نـيـك ) پـاش مـردن ﷺ "

لهـجـابـره وه ، دـهـلـيت : موـعـاويـه وـيـسـتي نهـو سـمـرچـاوـه ناوـهـي لـى بـدا كه له ئوحد  
 هـيـبـوو . بـؤـيـان نووـسـي كه :  
 ناـتـاـنـين ناوـي لـى بـيـنـين مـهـگـمـر لهـسـر گـوړـي شـهـيـدهـكان . نهـوـيـش نووـسـي بـؤـيـان :  
 كه له گـوړـهـكان دـهـريـان بـيـنن ... دـهـلـيت : دـهـمـبـيـنـين بهـسـر شـانـي پـياوـانـهـوه وـهـك خـهـوتـوو  
 بوون !! وه بـيـلـه كه ، كه گـوړـهـكـانـيـان پي هـهـلـدايـهـوه بهـر لـايـهـك له قـاچـي ( حـمـزه ) كهـوت ..  
 خـوښـي لـى هـيـتا !..

<sup>۱</sup> - برزانه : ( تهذيب السنه ) ي ابن القيم ( ٤ / ٢٩٥ ) .

\* صفه الصفوه ( ١٩٨ / ١ )

## ۱۲ - بهرانی کوپی مالک (ﷺ) "

### "سهد پالہ وانی بهمهیدانکاری کوشت !!"

خوای پهروردگار ههروهك چۆن دمزانى پهمهكهى به كوى دهگيه نيټ وهه اش دمزانى كى ههلبژځرى ببڼه هاوهل و پشتيوان بو پيغه مبههكهى .  
(براء) كى يه ؟

ئهم پالہ وان و جواميره ، هاوهلى پيغه مبههري خوا (ﷺ) و له ههمان كاتدا برائى (انسى كوپى مالک) ى خولامى پيغه مبههري خوايه . له جهنگى ئوحوو بهشدار بووه و له پهيماڼى ژيځر دارهكهشدا بهيعهتي داوه ..

زهههبي دهليټ / براء بهره بهناوبانگه له جهنگهكانيدا سهد كهسى به مهيدانكارى (مبارزه) له پالہ وانان كوشتووه .<sup>۱</sup>

عومهر (ﷺ) كاتى پهيامى بو ئهميرهكانى سوپا دهناځر ، دهينووسى : " براء بهكار مهينن بهسهر سوپاوه ، چونكه بهراستى ئهو لهناريان نهبات به هوى ئهوه وه كه ههر بهرهو پيشهوه دهيانبات .<sup>۲</sup>

كهواته ئهو تهنها بهدواى سهركهوتندا ناگهري ، بهلكو بهدواى شههادت دا دهگهري و پهلهى هاتنيهتي ، بهراستى نمونهيهكى بى وينيه و زهمان هاوشيوه ئهم پياوهى كه تيدا به ...  
براء هيندهى گرنگى بهناخى دهروونى دها ، ئهوهنده گرنگى بهپروكهش نهندا ، ئهو دهيزانى كه ناو كرؤكى جيگاي سهرنجى پهروردگاريهتي .. براو له ژيځر ئهو بهرگه رهش و پروتهيدا ... گهورهى شاردهبووه وه ...

له (انسى كوپى مالک) هوه (ﷺ) ، دهفهرموى : " چهندهها سهر گرځى تهپ و توژاوى و جل و بهرگ شپهيه كه گويى پى ناردى ، كهچى ئهگهر سويند به

<sup>۱</sup> - برونه / سير اعلام النبلاء ( ۱ / ۱۹۶ ) .

<sup>۲</sup> - حاكم له (المستدرک) دا رپوايهتي كردووه ( ۳ / ۲۹۱ ) به دانه پالتيكى (مرسل) . حياة الصحابة ( ۲ / ۱۲۸ ) .

پهرومردگاری بخوات ، نهوا سوینده که ی به جی نه هیښی (یا خود نه وړنده چاکه کاره هرگیز سوینده که ی ناشکیښی)، له وانه براء ی کوړی مالک .<sup>۱</sup>

### " چهند هه لوښتیکی پالنه وانه ی دهستی نیسلام "

له سهرده می جی نشینایه تی پیشه و ( ابوبکری صدیق ) دا ( ﷺ ) نه و دی ویستی له نیسلام هه لگه پرایه وه و فیتنه و ناژاوه سهری کیښاو وهک لافاوی پاپیچکرا و کهو ته بزوتن به نامانجی سپړنه وه ی شویننه وار و مه شخه لی هم نایینه پیروزه ، بویه نه بویه کر له دژیان پاپه پری و چهند لیواپه کی پیکه وه نا و به پشت به ستن به خوی تاک و تهنه ، ناژاوه که ی دامرکانده وه و فرمانی خوا هاته دی و ناشکرا بوو ... جا با بی باوه رانیښ به مه دلگران بن ...

بهو جوړه پرووداوی یمامه ) پروی دا له نیوان موسلمانان و سوپای ( موسلیمه ی دروژن ) و یه کی بوو لهو جهنگانه ی له نیوان سهربازانی خوا و سهر بازانی شهیتاندا پروی دا .

لهم جهنگه دا ( براء ی کوړی مالک ) جواترین هه لوښتی له ژیانی نوممه ته که ی نه ته وه که یدا نووسیه وه .

له ( انس ) هوه ، ده لیت / پوژي ( یمامه ) ، خالدی کوړی ولید به ( براء ی ) فرموو: هه لسه نه ی ( براء ) ، ده لیت : براء هه لستا و چووه سهر نه سپه که ی و ستایشی پهرومردگاری کرد و ینجا فرمووی :

" نه ی نه هالی مه دینه ، نه مړ مه دینه بو ئیوه نیه ، به لکو تهنه خوی تاک و به هه شت بو ئیوه یه " . ینجا چه کی هه لگرت و چه لکیش به دوایدا چه که کانیا ن هه لگرت. بهو جوړه نه هلی ( یمامه ) شکستیان خوارد . لهوی ( براء ) ( ﷺ ) که یشته به ( محکم ی

<sup>۱</sup> - حسن صحیح / ترمزی دهره ینانی کردوده ( ۲۸۵۳ ) و دده رموی : فمعه ی ( حسن ) ی ( صحیح ) ه .  
( تهرناووط ) یش هم رایه ی هیه .

یهامه ) ی سمر کردهی سوپای موسه یلمه و شمشیریک یلدا و کوشتی و شمشیرهکی ( محکم ) ی هه لگرت و شهر ی پی کرد هه تا له ت بوو .<sup>۱</sup>

ئین اسحاق ، ده لیت : موسلمانان هیرشیان برده سمر بی باومران تا په نایان پی بردنه ناو باخچه که که موسه یلمه ی دوژمنی خوی تیا بوو ، براء وتی : موسلمانان بمخه نه سمر شانتان ، نه وانیش بهرزیان کرده و تاوه کو خوی گه یانده سمر دیواره که و به سهریدا سمر کهوت و خوی هه لواسی و له وی به سمر باخچه که و بهرده وام شهر ی له گه ل ده کردن تاوه کو بهروی موسلمانان کاندایه و چوونه ژوره ووه بویان و خوی پهره دگار موسه یلمه ی دا به کوشت .<sup>۲</sup>

له پریویه تیکدا هاتوه ، براو له سمر قه لغانیک دانیشتووه و وتویه تی : بهر مه کانتان بهرزم که نه ووه و بمگه ی نه لایان ، نه وانیش بهر مه کانیان بهرزیان کرده ووه ته و خستویانه ته پشت دمرگاکه ووه .. دواپی زانی یان له وی ده که سی له بی باومران کوشتووه .<sup>۳</sup>

به م شیویه جهنگه که به سمر کهوتنیک گه ووه ی موسلمانان کوتایی پی هات ، به لام سمر پر ی نه ووه موو پالنه وانیتی و تیکوشانه ی براو له م جهنگه دا و خوخته بهر مه ترسی له پیناو بهر ده ست هیئانی شهره فی شه هاده دا ، که چی له م شهره دا شه هیدی بهر نیب نه بوو ﴿ لِكُلِّ اَحَلِّ كِتَابٌ ﴾ سورة الرعد ، آیه ( ۳۸ ) .

له گه ل نه مه شدا د دنیا بوو که خوی پهره دگار بی بهشی ناکات له و پرژه گه ووه نه و شانازی یه بی وینه یه ، بهراستی خودا نه و که سانه بی نو مید ناکات که لیی ده پارینه ووه و داوای لی ده که ن .

<sup>۱</sup> - بروانه : حیاة الصحابة ( ۲ / ۱۲۷ ) .

<sup>۲</sup> - بروانه : الاستیعاب ( ابن عبدالبر ) ( ۱ / ۱۳۸ ) .

<sup>۳</sup> - بهیه قی ریوایه تی کردووه . اسناده کی ( مرسل ) . بروانه پهرایزی ( حیاة الصحابة ) ( ۲ / ۱۲۸ ) .

له ئه نه سه وه ، ده لیت : چووم بۆ لای براو ده بینم که وانه که ی ده لاوانده وه پیم  
وت : تاکه ی ئهم کاره ئه کهیت ؟ وتی : تو وانه زانی من له سه ر جیگا ئه مرم ؟ سویند  
به خوا نه وه دو ئه وه ندهم کوشتوو .<sup>۱</sup>

پوژان تێپهرین و کوشتاریکی توند له نیوان موسلمانان و فارسه کاندایه جهنگی "  
تستر" دا پرووده دات ، له وی له کاتی گهرمی و کلپه سه ندنی کوشتار و خستنه کاری  
ئه وه پهری توانا و هیژ له لایه ن دوژمنانه وه و له بارو دۆخیکی ته نگاودا ( حرج ) دا ،  
هه ندی له موسلمانان به ( براو ) یان وت : ئه ی ( براو ) پیغه مبه ری خوا ( ﷺ )  
فه رموویه تی : " اِنَّكَ لَوْ اَقْسَمْتَ عَلَى اللَّهِ لِأَبْرِكَ ، فَأَقْسَمَ عَلَى اللَّهِ " واته : تو ئه گه ر سویند به  
په رومردگار بخویت ( داوای لی بکهیت ) وه لامت ده داته وه له بهر ئه وه سویندی له سه ر  
بخو ...

ئه ویش فه رمووی : سویندت پی ئه خوّم ئه ی په رومردگار ، بیانخه یته ژیر چنگمان  
پاشان له پردی ( سوس ) به یه که گه یشتن ، موسلمانانیان تووشی ئه زیه ت کرد . وتیان /  
ئه ی براو سویند له سه ر په رومردگار بخو ، فه رمووی : " ئه ی خوا ی په رومردگار ...  
سویندت پی ده خوّم بیانخه یته ژیر چنگمان و به گه یه نه به پیغه مبه ره که ت ، ئه وه بو  
خوا ی گه وه فارسه کانی خسته ژیر دهستی موسلمانان و شکستیان هیئاو ( براو ) یش  
شهید کرا .<sup>۲</sup>

له سه ر مهیدانی جهنگ و شه ره فدا ئه م پاله وانه شهید بوو ، زه وی به خوینی  
پاکی ئاودرا که له بوئی میسک خوشتی بوو ...

به راستی ئه وه ی تامه زوی بوو به دهستی هیئا و به ئاواتی خو ی گه یشت و  
شوینه واری ئاسوده یی له سنگ و پو خساریدا به دی کرا و له ناو وێژدانیدا دهنگی ئه م  
ئایه تانه ی په رومردگاری ده زنگایه وه : ﴿ ... ثُمَّ قُتِلُوا أَوْ مَاتُوا كَيْزُفَتْهُمْ اللَّهُ رِزْقًا حَسَنًا وَإِنَّ اللَّهَ  
لَهُوَ خَيْرُ الرَّازِقِينَ ، كَيْدُخَلَّتْهُمْ مَدْخَلًا يَرْضَوْنَهُ وَإِنَّ اللَّهَ لَعَلِيمٌ حَلِيمٌ ﴾ سورة الحج آیه ( ۵۸ - ۵۹ )

<sup>۱</sup> - اسناده که ی ( صحیح ) ه ، تین سه عد له ( الطبقات ) ( ۷ / ۱ / ۱۰ ) ریوایه تی کردروه ، ئه رناو تو سیر  
( ۱۹۸ / ۱ ) .

<sup>۲</sup> - بر وانه : صفة الصفوة ( ۱ / ۳۱۷ ، ۳۱۸ ) .



واته : ئەوانەى له پیناوی خوادا کوژران و شهید کران یا خود مردن ، سویند بى بیگومان خوا لەرزق و پۆزی چاک بەهرەمەریان دەکات ، بەراستی خوا ھەر خۆی چاکترین پزق و پۆزی بەخشە . سویند بى خواى گەرە ئەو جوژە کەسانە دەخاتە شوینیکەو کە زۆر پى ی پازى و خوشنود دەبن ، بەراستی خوا زانایە ( بە ھەول و نیەتتان ) و خوگرە ( زۆر پەلە ناکات لە تۆلەسەندندا ) . .

" ۱۳ - عبدالله بن کوری مسعود (رضی الله عنه ) "

" نزدیکترین کس له پیغمبره‌ری خوا (ﷺ) له پووی

پښموونی و شوین پی هه لگرتنه وه "

ابن مسعود کی یه ؟

پیش‌ه‌وای تیگه‌یشتوو ،<sup>۱</sup> و زانای ئەم ئوممه‌ته ( ابو عبد الرحمن ) ی هزی مکی موهاجیری و به‌دری (یه ، یه‌کیکه له ( السابقین الاولین )<sup>۲</sup> و له نه‌جیبزاده زاناکان . له‌به‌در به‌شدار بووه ، و ه‌م‌ردوو هیجره‌ته‌که‌ی کردوو ، وه پوژی ( یه‌رموک ) به‌س‌م‌ر (غه‌نیمه ) وه بووه . چاکه و ئاکاری گه‌لیک زوره و زانستی زوری لی و‌ه‌رگیراوه .

پیش چوونی پیغمبره‌ری خوا (ﷺ) ( بۆ مالی ( ارقم ) ، موسلمان بووه ه‌م‌وو جه‌نگه‌کانی بینیه .. خاوه‌نی نه‌ینی<sup>۳</sup> و هاوه‌لی سه‌رین و سیواک و نه‌عه‌له‌کانی و ه‌م‌روها ده‌ست نویژی پیغمبره‌ری خوا (ﷺ) بووه له‌سه‌فه‌ردا .

له پووی شوین پی هه‌لگرتن و پښموونیه‌وه به پیغمبره‌ری خوا (ﷺ) ده‌شوبه‌ینری و که‌سینکی که‌م گوشت و باریکه له بووه و قاچه‌کانیشی ورد و باریک بوون . وه یه‌کی بووه له‌وانه‌ی باشت‌رین پوژاک و خوشت‌رین بونی هه‌بوو .

دادگای کوفه و گه‌نجینه ، ( بیت المال ) ی له‌سه‌رده‌می ( عمر ) و سه‌ره‌تای سه‌رده‌می جښشینه‌تی ( عوسمان ) یشدا ( په‌زای خ‌وای لی بیت ) ، گرت‌و‌وه‌ته ده‌ست ، پاشان چ‌وو‌ه بۆ ( مدینه ) و له‌وی سالی ( ۳۲ ) ی کۆچی وه‌فاتی کردوو و له ( بقیع ) سپارده کرا له ته‌مه‌نی شه‌ست و نه‌ه‌نده سالی‌دا .<sup>۴</sup>

<sup>۱</sup> - ه‌م‌روها ( ابن عباس ) یش (ﷺ) ه‌م‌روک ئەم به ( حبرالامة ) ناوترا بوو .

<sup>۲</sup> - السابقین الاولین : نه‌ر هاوه‌له به‌رێزان‌ه‌ن که ه‌م‌ر له سه‌ره‌تای پیغمبره‌ریه‌تیدا ئیمانیان ه‌یناره .

<sup>۳</sup> - ه‌م‌روها ( حزیفه‌ی کوری یان ) (ﷺ) به خاوه‌نی نه‌ینی پیغمبره‌ری خوا (ﷺ) به‌ناو بانگ بووه .

<sup>۴</sup> - بر‌وانه م سیر اعلام النبلاء ( ۶۶۱ / ) ، صفة الصفوة ( ۲۰۸ / ۱ ) .

## "چاکہ نانی"

۱- له ( عبدالله ی کوپی عہر ) وہ ، دلّیت : پیغمبر خا ( ﷺ ) فرمویہ تی : " عزوا القرآن من أربعة ، من ابن مسعود ، ابی بن کعب ، و معاذ بن جبل ن و سام مولى أبي حذیفه "۱  
واته : قورٹان له چوار کس و مرگرن ، له ٹیبنو مسعود و ٹوبہ ی کوپی کہ عب و  
مه عازی کوپی جبل و سالمی ( مولى ) ی ٹہی حزیفہ .

۲- له ٹیبنو مسعود وہ ، دہ فرموی : پیغمبر خا ( ﷺ ) فرمویہ تی : " اقتدوا  
باللذین من بعدی من اصحابی ، ابی بکر و عمر ، و اھتدوا بھدی عمار ، و تمسکوا بعھد ابن مسعود "۲  
واته : شوینی ہا وہ لائم پاش خوم ہلگرن ، له ٹہی بہر و عمر و لہ سہر  
پنموی ( عمار ) بڑن و دہست بہ پھمانی ابن مسعود وہ بگرن ...

۳- له عبدالرحمن ی کوپی یہزید وہ ، دہ فرموی : ہاتین بولای حزیفہ و پیمان و ت :  
باسی نزیکترین کہ سمان له پیغمبر خا وہ ( ﷺ ) بؤ کہ له پوی پنمونی و  
ہلگرتنی راستہ پیگا وہ ، تا وہ کو ٹیمہش شتی لی و مرگرن و گوی بؤ پاگرتن ،  
فرموی : نزیکترین کہس لہ و پروہ وہ ٹیبنو مسعود ، ہتا لہ مالہ کہی خویدا  
شہرمان لی دہکات ، ہا وہ لانی پیغمبر خایش ( ﷺ ) زانیویانہ کہ کوپی ( ٹوم  
عہد ) له ہموان زیاتر پو له خواہ .۳

۴- له عبدالله ی کوپی مسعود وہ ، ٹہ فرموی : کہ ٹہو بہر و عمر ( ﷺ ) مژدہ ی  
ٹہویان پیداوہ کہ پیغمبر خا ( ﷺ ) فرمویہ تی : " من أحب أن یقرأ القرآن غضا کما  
انزل فلیقرأه علی قراءة ابن ام عبد "۴

واته : کی حمز ٹہکات قورٹان بہ پاراوی ہر بہو جوڑہ ی کہ دابہزیوہ بیخوینی با  
لہ سہر خویند نہ وہ ( ابنو ام عبد ) بیخوینی .

۵- پرحمہ تی خوات لی بیت ، بہراستی تو غولامیکی فیہر کراویت .

۱- صحیح / صحیحی سوننہ تہکانی ( ترمزی ) ( ۲۹۹۵ ) ، صحیحہ ی ( ۱۸۲۷ ) و لہ ہر دوو صحیحہ کہندا ہاتوہ .

۲- صحیح / صحیحی سوننہ تہکانی ( ترمزی ) ( ۲۹۹۲ ) ، ابن ماجہ ( ۹۷ ) .

۳- صحیح / صحیحی سوننہ تہکانی ( ترمزی ) ( ۲۹۹۴ ) .

\* صحیح : صحیحی سوننہ تہکانی ( ابن حاجہ ) ( ۱۱۴ ) ، فرمودہ ی ( ۲۳۰۱ ) .

ئەمە سەرەتای ناسینی پیغمبەری خوا ( ﷺ ) بوو لەگەڵ ئیبنو مەسعود دا ، که چیرۆکەکی بەم جوړەیه :

لە ئیبنو مەسعود ، دەفرمووی / شوانیم بۆ ( عقبە ی کوپی ابی معیط ) ئەکرد ، پیغمبەری خوا ( ﷺ ) و ئەبو بەکر بەلامدا تێپەڕین . پیغمبەری خوا ( ﷺ ) فرمووی : " یا غلام هل من لین ؟ قلت : نعم ، و لكنی مؤمن ، قال : فهل من شاة لم یر علیه ائحل ؟ " فأتیه بشاة ، فمسح ضرعها ، فزل لین ، محلب فی اناء ، فشرب ، وسقى أبابکر ، ثم قال للضرع أقض ، فقلص ."

واته : فرمووی : ئە ی کوپی لاو ( غولام ) شیرت لا ههیه ؟ وتم : بەلێ ، بەلام من خاوەنی نیم و تەنها پاسپێراوم ، فرمووی : ئە ی هیچ مەریکت لا ههیه ، نێرە ی لێ نەپەرپیبی . منیش مەریکم بۆ هینا و دەستی پیروزی هینا بەسەر گوانی مەرکەدا ، شیر ی لیو هات و دیدوشیه ناو جامیک ، ئەو لێ ی خوار دەوه و بەشی ابوبکریشی دا و پاشان بەگوانەکی فرمووی بجۆرەوه یەک ، ئەویش چوو یەک . لای ( ئەحمەد ) ئەمەش لەسەر پیاوایەتەکی ههیه که ابن مسعود ، دەلیت : دوا ی ئەوه هاتم بۆ لای پیغمبەری خوا ( ﷺ ) و پیم وت : ئە ی پیغمبەری خوا ، شتیکم لەم وتیه فیڕکە .... ئەویش دەستی بەسەرمدا هینا و فرمووی : " یرحمک الله انک غلیم معلّم " ،<sup>١</sup>

واته : خوا پەرەحمەت پێی بفرمێ ، بەراستی تۆ لاویکی فیڕکراویست ( زیرەکی ) . لە پیاوایەتیکی دیکەدا هاتوو دەلیت : ئێتر منیش موسلمان بووم و هاتم بۆ لای پیغمبەری خوا ( ﷺ ) .<sup>٢</sup>

٦- لە عبدالله ی کوپی مسعودەوه ( ﷺ ) ، دەفرمووی : کاتی نایەتی : ﴿ لَیْسَ عَلَی الَّذِیْنَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ جُنَاحٌ ۙ ۖ سُوْرَةُ الْمَائِدَةِ ، آیة ٩٣ . هاته خوارەوه ، پیغمبەری خوا ( ﷺ ) پێمی فرموو : " انت منهم " واته : تۆ له وانیت .

<sup>١</sup> - فرموددی ( حسن ) د ، احمد ریاویەتی کردوو ( ١ / ٣٧٩ ) . زەحمەبیش بە هیچ دایناو له ( سیر اعلام النبلاء ) ( ١ / ٤٦٥ ) .

<sup>٢</sup> - احمد دەرەیتانی بۆ کردوو ( ١ / ٤٦٢ ) .

<sup>٣</sup> - مانای نایەتەکه / هیچ کوناھێک نیە لەسەر ئەوانە ی که باوردیان هیناو و کردارە چاکەکانیان نەجامداوه .

<sup>٤</sup> - صحیح : موسلم له ( الفضائل ) ، ( ٢٤٥٩ ) ریاویەتی کردوو له بابی ( فضائل عبدالله ) .

۷- له ( ابی الاحوص ) هوه ، دهلیت : گویم له ( ابا مسعودی بهدری ) و ( باموسی ) بوو کاتی عبدالله ی کورې مسعود وه فاتی کرد ، بهیه کتریان ئهوت : تو بلی ی دوی خوی کهسی وهک خوی به جی هیشتبې ؟ ئهوی تر دهیوت : مادهم تو وا دهلیت با پیت بلیم که ئهوه کهسیکی وابوو کاتی خه لکی ریگیان به ئیمه و مانان نه ئهده مؤله تی نهویان دهده و کاتی ئیمه له ههلویتست و بونهیه کدا نادیار و ناناماده بووین ئهوه لهوی بوو .<sup>۱</sup>

نووسهر دهلیت : بی گومان جگه له مانه ی باسماں کرد ، چه ندین چاکه و فهرلی دیکه ی ههیه ئیمه ش بهر راستی ده مانه ویت زیاتر له سهری برۆین ، چونکه ئیبنو مهسعودیش ( ﷺ ) بی بهش نه بووه له بوختان و زمان خراب له م چاخه ماندا له لایه ن کهسانیکه وه که پسپوړن له تمزویر کردنی واتاکان و دان له پرمزه ئیسلامیه کان : ﴿ وَاللّٰهُ مِنْ وَرَائِهِمْ مُحِيطٌ ﴾ سورة البروج ، آیه ( ۲۰ ) .

واته : ( بابزان ) دهسه لاتی خوا له پشتانه وه دوره ی داوون و له دهستی دهرناچن .

### " زانستی ئینو مهسعود ( ﷺ ) "

۱- له ( ئهبی مسعودی بهدری ) هوه ، دهلیت / کهسیک ناناسم که پیغمبره ی خوا ( ﷺ ) پاش خوی به جی ی هیشتبې زانتر له ئیبنو مهسعود ، له قورئاندا " .<sup>۲</sup>

۲- له ( مهسروق ) هوه ، دهلیت : عبدالله ( ﷺ ) فهرمووی : سویند بهوزاته ی هیچ خوایهک نی یه بیجگه لهو .. هیچ سووره تیکی نی یه دابه زیبیت و من نه مزانیبی له کوئی دابه زیوه ، وه هیچ ئایه تیکی نی یه دابه زیبی و من نه مزانیبی له سهرکی دابه زیوه ، وه ئه گهر بزائم کهسیک له من زانا تره به فهرمووده ی خوا ( قورئانی پیروژ ) ، ئه وه دهچووم بولای . ( بوخاری ریوایه تی کردووه ) .

۳- له ( ابی وائل ) هوه ، له عبدالله وه ده گپړته وه که چه ند کهسیک باسی خویندنه وه ی ( عبدالله ) یان ده کرد ، وهک ئه وه ی عیبداری بکه ن ( په خنه ی لی بگرن ) ، ئه ویش

۱- صحیح / مسلم دهرهینانی کردووه ( ۲۴۶۶ ) ( ۲۴۶۳ ) له ( فضائل الصحابة ) ، فضائل عبدالله بن مسعود .

۲- صحیح / مسلم له بابی ( فضائل الصحابة ) ( ۲۴۶۱ ) ( ۱۱۳ ) دهرهینانی بۆ کردووه .

فرمووی : بهراستی هاوه لانی پیغه مبرخی خوا ( ﷺ ) دهیانزانی که من له ههموویان باشت قورئان ده خوینمه وه ، پاشان وه که نه وهی په شیمان بی له مهی که وتی ، فرمووی : به لام من باشت رینیان نیم .<sup>۱</sup>

### " لاقی عبدالله له ترازوودا له کیوی نوحود سه نکیتره "

له ( علی کوپی ابی تالیب ) وه ، ( ﷺ ) فرموویه : پیغه مبرخی خوا ( ﷺ ) فرمانی کرد به ( ابنو مسعود ) تا بچیته سرداریک داوای شتیکی لی کرد و که چووه سرداره که هاوه لانی سهیری لاقی ( عبدالله ) یانکرد ، له بهر باریکی و وردی لاقی دهستیان به پیکه نین کرد . پیغه مبرخی خوا ( ﷺ ) پیانی فرموو : " ما تضحکون ؟ لرجل عبدالله اتقل فی المیزان يوم القيامة من احد " . \*

پیغه مبرخی خوا ( ﷺ ) له بهر دم ابن مسعود دا دهگری ، عبدالله ده فرمووی : - پیغه مبرخی خوا ( ﷺ ) فرمووی که قورئانی به سردا بخوینم منیش وتم نهی پیغه مبرخی خوا ( ﷺ ) نه ته وی من قورئانت به سردا بخوینم له کاتیکدا به سر تودا دابه زیوه ؟ فرمووی " اشتبهی أن اسمعه من غیری " واته : حمن نه گهم و تامه زروم له غهیری خو می بییستم .

منیش سوره تی ( النسہ ) م به سردا خوینده وه تا که شیتمه : ﴿ فَكَيْفَ إِذَا جِئْنَا مِنْ كُلِّ أُمَّةٍ شَهِيدٌ وَجِئْنَا بِكَ عَلَى هَؤُلَاءِ شَهِيدًا ﴾ سورة النساء ، آیه ( ۴۱ ) .

واته : ئینجا ده بی حالی نهو خه لکه چوون بیت ، کاتی له هر میلله تیک شایه تیکیان هیئاو توخی هیئا ( نهی محمد ( ﷺ ) ) به شایهت به سر نهو خه لکه وه .

له ویدا ئیدی نامارهی بو کردم که به سه ... ده بینم فرمیسک له چاوه کانی دیته خواری.<sup>۲</sup>

<sup>۱</sup> - پیاوانی جی متمانه ، بخاریش به هاوشیوهی نم دهره نیانی کردوده ( ۵۰۰۰ ) ، بروانه پمروازی سیر اعلام النبلاء ( ۱ / ۴۷۴ ) .

\* - صحیح احمد ، دهره نیئاوه ( ۱ / ۱۱۴ ) بروانه ( المجموع ) ( ۹ / ۲۸۸ ) .

<sup>۲</sup> - صحیح : بخاری و مسلم و ترمزی ربوایه تیان کردوده .

## " عومەر بهرگری له ئینو مهسعود ( ﷺ ) دهکات "

له ( ئهبی وائل ) هوه ، ئینو مهسعود کابرایهکی بینی که رۆبهکهی زۆر شوپ بوو بووهوه پی ی فهرموو : پۆبهکهت بهرز کهرهوه .. ئهویش وتی : ئهی تۆش خۆت پۆبهکهت بهرز کهرهوه ، ئهویش فهرمووی ، بهلام من قاجم عهیبیکه هیه که باریکی یه و من نیمامهتی بۆ خهڵک نهکهم ...

ئهمه به ( عمر ) گهیشته ، ئهویش دهستی به لیدانی کابرا کردوو ئهیفهرموو : ئهتهوی وهلامی ئینو مهسعود بدهیتهوه ؟<sup>۱</sup>

نووسهر دهلیت : پیشهوا ( عمر ) ( ﷺ ) ئهم کاره ی بۆ بهرزپاگرتنی زانسته و پیزگرتن له زانایان کرد ، بهلام له پوژگاری ئهمرۆدا هندی کهس ههن سهربریوی به سهر زانایانی ئهم ئوممهتهوه دهکهن ، ئهمانه بهراستی پیوستیان به کهسیکه فیری ئهدهب و نهريتیان بکات .

## " حالی ئینو مهسعود له گهڵ قورئاندا "

له ( عونی کوپی عبدالله ) و له عبیدالله ی برایهوه ، دهلیت : ئهوکاتهی چاوهکان لیک ئهتران و خهڵکی دهنووستن عبدالله ههڵدهساو گویم له دهنگی بوو وهک دهنگی ههنگ . وه له ( زیادی " مهولا " ی ئینو عیاش ) هوه ، دهلیت ئینو مهسعود ( ﷺ ) دهنگی زوالاتی بۆ قورئان خویندن ههبووه .

وه له ( زهیدی کوپی وهب ) هوه ، دهلیت : به چاری خۆم دوو شوینهوای پهشم به چاوهکانی ئینو مهسعودهوه بینی به هۆی زۆری گریانیهوه ..

## " له خوڤوردهیی ( تواضع ) ئینو مهسعود ( ﷺ ) "

له ( عبدالله ) وه ، دهنووی : ئهگهر بهتاوانه کانتان بزانیایه و بتزانیایه چهنده گوناها بام ، تهنه دوو کهس له شوینم نهئههات وه خاک بهسهرتان دهکردم ، وه من حهن

<sup>۱</sup> - پیاوانی جی ی متمان : حافظ له ( الاصابه ) دا دیگهریتهوه بۆ ( البخوی ) ، برهانه پهراویزی سیر ( ۴۹۱/۱ )

ئهكهم به ( عبدالله ی كورپی روته )<sup>١</sup> بانگ بكریم، به لأم خوا له تاكه تاوانیك له تاوانهكانم خوش بیټ ..<sup>٢</sup>

وه له قاسمی كورپی عبدالرحمن) وه ، ئیبنو مهسعود له پارانوهكانیدا ئهیفهرموو : ترساویكم تكای دالده دهكهم ، تهوبهكاریکم داواى لیخوش بوون ئهكهم ، تامهزرویەك و تۆقیویكم.

## " جهادی له پناوی خوادا "

ئینو مسعود ههر له مهككه و كاتی قورئانی ئاشكرا كرد ، جهادی خوئی دهستیكرد ، له ( یحیی كورپی عروه ) ، له باوكیهوه ، دهگیریتتهوه كه ئیبنو مهسعود یهكهم كهس بوو له مهككهو له مائی خوا قورئانی ئاشكرا كرد ، پاش پیغه مبهری خوا ( ﷺ ) و كاتی قورهیش له دانیشتگاكانیدا بوون ، سورهتی ( الرحمن علم القرآن ) ی خویندهوه ، ئهوانیش ههلسان بۆی و دهستیان به لیسانی كرد .<sup>٣</sup>

وه له ههموو جهنگ و ( مشاهد ) هكاندا ئامادهبووه له گهڵ پیغه مبهری خوا ( ﷺ ) و له چهندی ههلوێست ( موقف ) دا بهشدار بووه وهك ( یهرومك ) و غهیری ئهویش ، ئهویش بوو له جهنگی بهدردا ( ئهبو جههل ) ی كوشت پاش ئهوهی كورانی ( عفراء ) لییان دا بوو .

له ( ئهبی عبیده ) وه ، دهفرمووی : عبدالله فرمووی : گهیشتمه ئهبو جههل كه فی گرتوویهك بوو خهريك بوو به شمشیرهكهی خهلكی له خوئی دور ئهخستهوه ، وتم : سوپاس بۆ ئهو خوایهی كه سهershوپی كردیت ئهی دوژمنی خوا ، ئهویش وتی / مهگهر زیاتر له پیاویكم كه هۆزهكهی خوئی كوشتوویانه .. منیش به شمشیرهكه ( لیم دا و دهسیكم پێكا ، شمشیرهكهی لێكهوت .. شمشیرهكهیم ههلگرت و لیم دا تا ساردم كردهوه ( كوشتم ) ، پاشان چووم بۆ لای پیغه مبهری خوا ( ﷺ ) و ههوالهكهم پی دا ...

<sup>١</sup> - روته / تهپاله .

<sup>٢</sup> - حاكم دهرهینانی بژ كردوده ( ٣ / ٢١٦ ) .

<sup>٣</sup> - برهانه : البداية و النهاية ( ٥ / ٢٤٦ ) .



فهرمووی : " والله الذي لا اله الا هو " .. و لهگه لمداهات تاگه یشتینه سهر لاشه ی نه بو جهل . فهرمووی : " الحمد لله الذي اخرجك ياعبدو الله ، هذا كان فرعون هزه الأمة " ...<sup>۱</sup> واته : سوپاس بو نهو خواجه ی که سهر شوپری کردیت نه ی دوژمنی خوا ، نانه مه فرعهونی نه ی نوومه ته بوو .. بهو جوړه نهو زوړداره له ژیر پی ی ئینو مهسعود ( ﷺ ) دا مرد .

### " له ناموژگاری یه کانی ئینو مهسعود ( ﷺ ) "

له ( عبدالرحمن ی کوپری حجره ) وه ، له باوکیه وه ، له ئینو مهسعود وه ، نه گپرنه وه کاتی دا نه نیشت بو یادی خوا نه یفهرموو :  
" ئیوه له پرهره ی شهو و پوژدا له ناو ته مه نیکی که مکروو کرده وه یه کی پاریزاودان و مردنیش له پر دیت ، نهو کهسه ی چاکه ی ناشتبی نهو خهریکه ناسوده ی و په زامه ندی دهوریته وه ، وه نهو هشی شه و خراپه ی ناشتبی نهو خهریکه په شیمانی دهوریته وه .. وه هه موو کشتیاریکش هه ر وینه ی نهو ی ده ست نه که وی که نه ی نژی و نه یروینی ..

هه رگیز کهسه ته مه ل پینش ی چاره نووسی ناداته وه ، هه روه ک ه یچ پیداکړیکش به نامانجه که ی ناگات به ویستی خوا نه بیټ .. خو نه گه ر چاکه یه کی پی درا نهو له لایه ن خوا وه ی ، نهو هشی له خراپه یه ک پاریزرا نهو خوا پاراستویه تی به راستی پاریزکاران گه وه و سهردارن و زانایانیش پینشه وان و دانیشته کانیان ( مجالسهم ) زیاده خیره .<sup>۲</sup>  
وه له ( عونی کوپری عبدالله ) وه ، ده لیت : عبدالله فهرمووی : زانست به زوړی گپړانه وه نیه ، به لکو زانست له خوا ترسانه .<sup>۳</sup>

هه روه ها فهرموویه تی / هه ر کهس له ئیوه میوانه ، مال و سامانه کهشی سپارده یه ، میوانیش هه ر ده بی بروت و سپارده ش ده بی بدریته وه به خاوه نه که ی .

<sup>۱</sup> - پیاوانی جی ی متمانن / احمد و ابو داوود به کورتی ریوایه تیان کردوه ن بخاریش به هاوشیو دی دره هیتانی کردوه ( ۳۹۶۲ ) .

<sup>۲</sup> - احمد ریوایه تی کردوه . صفة الصفوة ( ۱ / ۲۱۵ ) .

<sup>۳</sup> - بروانه : صفة الصفوة ( ۱ / ۲۱۸ ) .

وه له عبدالرحمن کوږی عبدالله ی کوږی مسعوده وه ، له باوکیه وه دهگیرنه وه ، ده لیت : کابرایه ک هات بو لای ، پی ی وت نهی باوکی عبدالرحمن ، چه ند وشه یه کی کورتی پر مانام فیږ ناکهیت ؟...

عبدالله فهرمووی : هیچ که سیڅ مه که به هاره لی خوا ، و له گهل قورئاندا بمینه ره وه ، بو هر جی یه کړوشت و هرکه سی هه قی پی وتی نه وه لی و هرگره با که سیکی نه یاریش بی وه هر که سیڅ پوچ و ناهه قی پی وتی په تی که ره وه با که سیکی خوشه ویت و نزیکیش بیت .<sup>۱</sup>

### " هر له ناموژگاری یه کانی ( ﷺ ) "

بی گومان پاستترین وته ، فهرمووده ی خوايه ، توندوتول ترین شتیڅ خوی پیوه راگری وشه ی ( تقوی ) یه .. باشتیرین نه ته وه ، نه ته وه ی ئیراهیمه ، چاکترین سونده تیش سونده تی ( محمد ) ه ( ﷺ ) و باشتیرین پینموونی پینموونی پیغمبرانه ( علیهم السلام ) . پیزدارترین گوفتاریش یادی خوايه . باشتیرین چیروکیش قورئانه ، و باشتیرین شته کان کو تای ی یه که یه تی خراپترینی شته کان نه وانه که هه لبه ستراون ، و شتی کم و په سال باشته له شتی زور و بی بایه خ ... تاکه نه فسیڅ بتوانی پژگاری که ییت باشته له ئیماره تیڅ که بوت نه ژمار نه کړیت .. خراپترین که رانه وه و مه عزمرت نه وه یه له کاتی سهرمه رگدا بیت . خراپترین په شیمانیښ په شیمانی پوژی قیامه ته ، خراپترین گومرای نه وه یه دوا ی دوزینه وه ی ری ی پاست گومرایته وه ، باشتیرین بی نیازی ، بی نیازی دهر وونه .. باشتیرین تویشوو ته قوايه و باشتیرین شتیڅ ، دلنای یی ( یه قین ) دلنه کانه .. بی هوشکه ره کان ( خمر ) کو که ره وه ی هه مو تاوانه کان ، نافرمان ته له ی شه ی تان ، گهنجیښ به شیڅه له شیتی ... شیوه له زانستی جاهلیه ته وه و هرگراوه ، خه لکانیک هه له دواوه نه بی نایه نه نویژی جومعه وه و له دورره وه نه بی یادی خوا ناکه ، گهره ترین گونا ه دروکرده و جنیودان به موسلمانان له دین دهرچوونه ( فسق ) و کوشتنیښی کوفره . حهرام بوونی مالی موسلمان وه ک حهرام بوونی خوینی وایه ..

<sup>۱</sup> - پروانه : صفة الصفوة ( ۱ / ۲۱۹ ، ۲۲۰ ) .

ئەوھشی عیقفەتی بوئی خوا پی ی دەبەخشی ئەوھی رقی خوئی بخواتەوھ خوا پاداشتی ئەداتەوھ ، ئەوھی لە خەلکی ببوری ، خوا لی ی دەبوریت ، ئەوھی لەسەر کارەساتەکان ئارام بگریت ، خوا پاداشتی ئەداتەوھ و جیی بۆ پرنەکاتەوھ ، خراپترین خۆراک خواردنی مائی ھەتیوھ ، بەختەوھر کەسیکە لە غەیری خوئی ئامۆژگاری وەرگری ، بەدەختیش کەسیکە لە سکی دایکیەوھ بە بەدەختی لە دایک بی .. بەراستی ئەوھی دەروونت قەناعەتی پی ی ھییە بەسە بوټ .. مایە ھەمکاریک کۆتایی یەکەیتە .. خراپترین ریوایەتکاران ئەوانەن کە بەدرۆ ھەوالەکان دەگیرنەوھ . شەرف مەندترین مردن کوژرانی شەھیدەکانە ، ئەوھی بەلابناسی ئارامی لەسەر ئەگری ، ئەوھشی نەیانناسی نکوئی لی دەکات ... ئەوھی خوئی بە زل بگری خوانزمی ئەکاتەوھ ، ئەوھشی شوین دنیا بکەوی پی ی ناگاتەوھ ، ئەوھشی گوپرایەلی شەیتان بی ئەوھ سەرپیچکارە بۆ خوا ، ئەوھشی سەرپیچی خوا بکات ، سزا و ئەشکەنجە ی ئەدا .<sup>۱</sup>

لە ( ابی ایاس البجلي ) ھوھ ، دەلیت : گویم لە عبدالله ی کوپی مسعود بوو ، دەیفەرموو : " ھەر کەسی بۆ خۆزل کردن سەربزیوی بکات ، ئەوھ خوا نزمی دەکاتەوھ ، ئەوھشی لەبەر ملکەچی و گویدیژی خودا لە خۆ بووردەیی بنوینی ئەوھ خوا سەری بەرز دەکاتەوھ ، بەراستی فریشتەکان جی دەستیکیان ھییە ( لمس ) ، شەتانیش جی دەستیکی ھییە ... جی دەستی فریشتەکان بریتیە لە پراھینان و خوگرتن بە چاکە و بەراست دانانی ھەق ، خۆ ئەگەر شتی وەھات بینی لە خۆتدا ، ئەوھ سوپاسی خوای لەسەر بکە ، جی دەستی شەیتانیش خوگرتن و پراھینانە بە خراپە و بەدرۆ خستەوھ ی ھەق ، خۆ ئەگەر شتیکی واتان بە دی کرد ، پەنا بە خوا بگرن " .<sup>۲</sup>

وھ لە ( مسیب ی کوپی رافع ) ھوھ ، دەلیت : عبدالله ی کوپی مسعود ، فەرمووی : " بەراستی رقم لە پیاویک ئەیتەوھ دەست بە تال بیت و نەبەکاریک بۆ دنیای خەریکە و نەبەکاریک بۆ قیامەتی " .<sup>۳</sup>

<sup>۱</sup> - برۆانە : صفة الصفوة ( ۱ / ۲۱۶ ) .

<sup>۲</sup> - برۆانە : صفة الصفوة ( ۱ / ۲۱۷ ، ۲۱۸ ) .

<sup>۳</sup> - برۆانە : صفة الصفوة ( ۱ / ۲۱۷ ، ۲۱۸ ) .

همر له رهوه ( ﷺ ) دهفرموی :

" مادم له نویژدایت ، ئهوه تو له دمرگای خوداوهند ددهیت ، ئهوهشی له دمرگای خوداوهند بدات ، بوی دهکاتهوه " .<sup>۱</sup>

همر ئیبنو مسعود ( ﷺ ) دهفرموی :

" ببنه چاوگهی زانست و چرای پښمونی و چهتری مالکانتان و پووناکی شهوان .. و کهسانیک بن دل زیندوو بهرگ شر ، که ببنه ناشنا و ناسیاو و له لایه نه هلی ئاسمانه کان و نه ناسراو و نامو له لای نه هلی زهوی " .<sup>۲</sup>

همر له عبدالله وه ( ﷺ ) :

" سویند بهو زاتهی که هیچ پهره ستراییکی ههق نی یه جگه له ئهوه ، هیچ شتیکی نی یه له سهر زهوی له زمان زیاتر پیووستی به بهند کردنیکی دریژ خایه ن بیت " .<sup>۳</sup>

همر له عبدالله وه ( ﷺ ) :

" همر کهس له ئیوه توانی گه نجینه کهی له ئاسماندا هه لگری ، له وی که نه مؤرانه دهیخوات و نه دزان ئهیدزن باوا بکات ، چونکه دلی مروّه له گه ل گه نجینه کهیدایه " .<sup>۴</sup>  
همر لیهوه ( ﷺ ) :

" کهس له ئیوه له ئاینه کهیدا چاولیگهری کهس نهکات ، به جوړی نهگهر کهسی برپوای هیئا نه میس باوهر بینیت و نهگهر بی باوهر بوو ( هه لگهرایه وه ) نه میس هه لگهریته وه ، وه نهگهر هم چاولیگهریان کرد ، ئهوا شوین پی ی مردوان بگرن ، چونکه زیندوان دوورنن له فیتنه و تاقیکردنهوه " .<sup>۵</sup>

وه دهفرمویت :

" له پوژی دوا پیدا بهندهی خوا دینن و پی ی دهوتریت : سپارده کهت بده ( جی به جیی که ) ، ئه لیت ، له کو ی بینم ئه ی پهره دگار ؟ خو دنیا پوشتوو و تهواو بووه ،

<sup>۱</sup> - بردانه : صفة الصفوة ( ۱ / ۱۷ ، ۲۱۸ ) .

<sup>۲</sup> - بردانه : صفة الصفوة ( ۱ / ۲۱۸ ) .

<sup>۳</sup> - بردانه : صفة الصفوة ( ۱ / ۲۲۰ ، ۲۲۱ ) .

<sup>۴</sup> - بردانه : صفة الصفوة ( ۱ / ۲۲۰ ، ۲۲۱ ) .

<sup>۵</sup> - بردانه : صفة الصفوة ( ۱ / ۲۲۰ ، ۲۲۱ ) .

ئینجا دنیا له ناو چالی دۆزه خدا لهو شیوه دا خوئی دهنوینی که ئەم پۆژگارێک باوهشی پێدا کرد بوو ، کابرا داده بهزیت و هەلی دهگریت و دهیخاته سهرشانی تا بیهێنیتته سهرهوه ، و تا ئەو کاته وا ئەزانی خهریکه دهیگهینیتته سهرهوه ، لهسهر شانی دهکهویت و ئەمیش بهدوای خۆیدا فری ی دهادته دۆزهخهوه بۆ ههتا هتایی " .<sup>۱</sup>  
وه دهفرمویت :

" لهو کهسانه مه به که ( إمعة ) ن ، وتیان ( إمعة ) چی یه ؟ فهرمووی / کهسیکه بلی من له گهل خه لکیدام ، ئەگەر هیدایهت دران ئەوه منیش هیدایهت وهره گهرم ، ئەگەر گومرا بوون منیش گومرا ئەبم ، ئاگاداربم ، ئیوه دهروونی خۆتان وا رابینن که ئەگەر خه لکی بی باومر بوون ئەم بی باومر نه بیت " .<sup>۲</sup>

### " دیداری پهرهردگار "

پاش ته مه نیکی موبارهک که عبدالله ی کوری مه سعود ( ﷺ ) له ناو ئیسلامدا به سهری برد و هاوبهشی کرد له بنیاتنانی ته لاری ئەم ئاینه و پوخاندنی بونیاده پوچ و ناههقهکان ، مردن لی ی هاته پیش ، چونکه ئیدی کاتی ئەوه هاتبوو که بارگهی بپێچیتتهوه و به قافلە ی خوشه ویستانی بگات ...

له سهره مهرگدا پیشهوا ( عوسمان ) ( ﷺ ) سهردانی کرد و ئەم وتوێژه له نیوانیاندا ئەنجامدا :

له ( ظبیه ) وه ، ده لیت : که عبدالله نه خوش کهوت ، عوسمان هات بۆلای و فهرمووی : سکالای چی ئەکهیت ؟ فهرمووی / گونا هه کانم ، پرسی / ئەی تامه زووی چی ئەکهیت ؟ فهرمووی / بهزه یی پهرهردگارم .. پرسی / پزیشکت بۆ نه هینم ؟ فهرمووی / پزیشک خوئی نه خوشی خستووم . فهرمووی / ئەی هیچ شتیکت ناوی ؟ فهرمووی پیوستم پی ی نی یه .<sup>۳</sup>

<sup>۱</sup> - هه مان سه رچاوه .

<sup>۲</sup> - بروهانه : صفة الصفوة ( ۱ / ۲۲۰ ، ۲۲۱ ) .

<sup>۳</sup> - بروهانه / سیر اعلام النبلاء ( ۱ / ۴۹۸ ) .

پاشان وه سیه تی کرد که - زیږی کوږی عوام ) نوږتی له سهر بکات .. و پوځی پاکي بهر و لای پهر و دگار و خالق ه لفری تاو کو له وی له بهه شتدا بهو یته وه .. : ﴿إِنَّ الْمُتَّقِينَ فِي جَنَّاتٍ وَنَهَرٍ ، فِي مَقْعَدٍ صِدْقٍ عِنْدَ مَلِكٍ مُّقْتَدِرٍ﴾ سورة القمر ، آية ( ۵۴ - ۵۵ ) .

واته : پاريزگار و خواناسان بی گومان له ناو باخ و پووبار و تاڅکه کانی بهه شتدا ژيانی پر له بهختیاری و کامرانی همیشهی ده به نه سهر ، له شوینی راست و په سندان له لای خواوړندی به ده سه لات .

پاشان له بقیع سارده کړا ...

خوات له گهل بیت گه ورهم .. تکام وایه لای پهر و دگار ت نیمه ش له یاد نه که یت نه ی پیشه وړا ...

## " ۱۴ - عبدالله ی کوړی عباس ( ﷺ ) "

### " په بانیی \* نه م نومه نه "

( حبر )<sup>۱</sup> ی میلله تی ئیسلام و زانانی سهرده م و پیښه وای ته فسیر ،  
( ابو العباس ) ( عبدالله ی ) کوړی عباسی کوړی عبدالمطلب . ناموزای پیغمبر ی خوا  
( ﷺ ) ۵ .

نزیکه ی ( ۲۰ ) مانگ هاو د لایه تی له گهل پیغمبر ی خوا ( ﷺ ) دا به سهر برد .<sup>۲</sup>  
- له ئینو عباس هوه ( ﷺ ) ، ده فرمو ی / کات ی پیغمبر ی خوا ( ﷺ ) وه فات ی  
کرد من ته مه نم ( ۱۵ ) سالان بوو ، وه خه ته نه کرا بووم .<sup>۳</sup>

### " پیغمبر ی خوا ( ﷺ ) هوالی له دایک بوونی ده دات ( ﷺ ) "

له ئینو عباس هوه ، ده فرمو ی : " ئوم فصل ی کچی حارث بو ی گپرامه وه وتی :  
کات ی تیپه ر ئه بووم و پیغمبر ی خوا ( ﷺ ) له بهر ده م دمرگا دا بوو فه مرووی : " یا أم  
الفضل " وتم : به لی ، ئه ی پیغمبر ی خوا ( ﷺ ) فرمووی : " انک حامل بسلام " واته :  
کوړ ی له سکتدایه .. وتم : چو ن ؟ له کات ی کدا قوره یش په یمانیا ن به یه کدا وه ژنه کانیا ن  
مندالی نه بی ، فرمووی : " هو ما اقول لك ، فاذا وضعته فأتین به " فرمووی : همر ئه وه ی  
پیم وتی وایه ، جا ئه گهر لی ت بووه وه ( له دایک بوو ) بو م بی نه . منیش کات ی له دایک بوو  
، هی نام بو پیغمبر ی خوا ( ﷺ ) ئه ویش ناوی نا ( عبدالله ) و لیک ی موبار دک ی هی نا به  
ملا شوویدا و فرمووی : " اذهبي به ، فلتجدنه کيساً " ، فرمووی : " بیبه ، بهراستی ئه و  
که سیکی زانا وبه هره مه ند لیها تووی لی دمر ده چی ..<sup>۴</sup>

ده لی : هاتم بو لای عباس و هه واله که م پی دا ، ئه ویش زمر ده خه نه یه کی کردو  
هه لسا و چوو بو لای پیغمبر ی خوا ( ﷺ ) ، ( عباس ) ( ﷺ ) که پیاویکی جوان چاک

\* رډبانی : واته خواناس و خدا پرست ، که سیك زور خه ریکی پرستی خودای كهوره بیت .

<sup>۱</sup> - حبر = زاناو پیښه وای ناینی و که سی زور تیگه یشتو ..

<sup>۲</sup> - بروانه / سیر اعلام النبلاء ( ۳ / ۳۳۲ ) .

<sup>۳</sup> - هیشی ده لیت / تعبرانی ربوا یه تی کردوده ، پیاوانی ، پیاوانی ( صحیح ن . الجمع به ژماره ( ۱۵۵۳۴ ) .

و بالا بهرز بووه ... کاتې پیغمبرې خوا (ﷺ) چاوی پټی کهوت ، هه‌لسایه‌وه نیو  
چوانی ماچ کردو له‌لای راستی خوئی دا نیشاند و پاشان فهرمووی : " هذا عمي ، فمن  
شاء فليباد بعمه " فهرمووی : " ثمه مامي منه ، كييش له ئيوه حمز ئه‌کات بابه‌مايه‌وه  
بنازی ... عباس (ﷺ) هه‌ندی شتی وت : " وهك ئه‌وهی ته‌ریق بیته‌وه .  
پیغمبرې خوا (ﷺ) فهرمووی : ولم لا اقول و أنت عمي ،  
و بقية أبائي ، و العم و الد " ... واته: جابوچی ثمه نه‌لیم که تو مامی منی و باوانی منی،  
چونکه مام له جیی باوکه (یاخود وهك باوکه).

### " چاکه‌کانی "

۱- له ئبنو عباسه‌وه (ﷺ) ده‌فهرمووی : -

پیغمبرې خوا (ﷺ) له‌باوه‌شی گرتم و فهرمووی : " اللهم علمه الحکمة " ٢ ئه‌ی  
په‌روهر دگار فی‌ری دانایی بکه ..

۲- وه له ئبنو عباسه‌وه (ﷺ) فهرموویه‌تی :

پیغمبرې خوا (ﷺ) له مائی (میمونه) بوو ، منیش شه‌و ئاوی ده‌ست‌نوێژم بو  
ئاماده‌کرد و دامنا ، ده‌لێت : میمونه فهرمووی / ئه‌ی پیغمبرې خوا (ﷺ) ثم ئاوی  
ده‌ست‌نوێژه عبدالله ی کوپی عباس بوی داناویت ، فهرمووی : " اللهم فقهه فی الدین ، و  
علمه التأویل " ٣ .

واته : ئه‌ی خوای په‌روهر دگار له کاروباری ئایین تیگه‌یشتووی بکه و فی‌ری ږاڅه کردنی  
بکه .

۳- ئیبنو مه‌سعود (ﷺ) ده‌فهرمووی : باشت‌رین وهرگری قورئان ئیبنو عباسه . ٤

١ - نيسنادده‌کى ( حسن ) ه ، ته‌به‌رانى کي‌راويه‌يته‌وه ، هيشمى ده‌لێت : دانه پاله‌کى ( حسن ) ه ، الجمع به ژماره  
( ١٢٢١٤ ) .

٢ - صحيح / سونه‌ته‌کانى ( ترمى ) ( ٣٠٠٤ ) ... له رپوايه‌تينکى دیکه‌دا هاتو به ( ... تأويل الكتب )  
صحيحه . ابن ماجه / ١٣٦ .

٣ - حسن / احمد له ( المسند ) دا ، شيعى ( عدوى ) ده‌لێت : ( حسن ) ه ، ( فضائل صحابة النبي ) ٦٥ .

٤ - صحيح : ابن ابى شيبه کي‌راويه‌تیه‌وه ، شه‌يخى عدوى ده‌لێت : صحيحه ، فضائل صحابة النبي ، ٦٥ .



۴- له ( مجاهد ) هوه ، دده فرموی : کاتې ئیبنو عباس ته فسیری شتیکی بکړایه ، پروناکی یه کم له سهری به دی نه کړد .<sup>۱</sup>

۵- له ( شقیق ) هوه ، ده لې : ئیبنو عباس له وهرزی ( حهج ) دا بوو ، وتاری دا و به سوورته ( نور ) دهستی پی کړد ، همر شتیکی ده خوینده وه ، به دوایدا ته فسیریشی ده کړد ، شیخیک له ( الحی ) وتی : پاک و بی گهردی بو خوا ، به راستی هیچ وتاریکم نه دیوه له سهری پیاریکه وه دهرچیت و ( تورک ) یش نه گهر گوی ی لی بی پی ی موسلمان ده بی .<sup>۲</sup>

- هه روه ها ئیبنو عباس ( ﷺ ) جوان و پاک و بو نخوش بوو .  
عطاء ، ده لیت / همر که مانگم له شهوی چوارده دا بدیایه ، پرووی ئیبنو عباسم بیر ده که و ته وه ..

وه له ( عکر مه ) وه ، دده فرموی : کاتې ئیبنو عباس به پییه کدا نه پویشته ، نافرمتان له پال دیواره کانه وه نه یانوت ، ناخو نه وه ( میسک ) بوو تپه پری یان ئیبنو عباس ؟<sup>۳</sup>

## " خواستی ( عبدالله ی کوری عباس ) بو وهرگتنی زانسته و پشوو درېری

### له ئاست ناره حه تیدا "

- له راستیدا نه م زانسته به ئاسانی وهرناگیریت ، به لکو بو نه وه ی به شیکیت پیشکه ش بکات تو ده بی هه موو خو تی پیشکه ش کهیت .  
- همر له وراسپاردانه ش له م باریه وه هاتوون : نارامگر به له سهر پهریشانی و زه لاله تی زانسته ، سهر به رزیت پی نه به خشیت ..

<sup>۱</sup> - صحیح : عبدالله ی کوری احمد له ( زوائد الفضائل ) دا کپړاویه ته وه ، شیخی ( عدوی ) ده لیت : ( صحیح ) هه مان سهر جاوه .

<sup>۲</sup> - صحیح : عبدالله ی کوری احمد له ( زوائد الفضائل ) دا کپړاویه ته وه ، شیخی ( عدوی ) ده لیت : ( صحیح ) هه مان سهر جاوه .

<sup>۳</sup> - بر روانه : سیر النبلاء ( ۳ / ۳۳۷ ) .

وه ئيبنو عباس ( ﷺ ) پيشهنگ بوو بۇ فَيَر خوازي زانست و بلندگو و چرايهك  
 بوو بۇ پروناك كردنه وهى پيى ئەوانهى شوين پيى زانايان دهگرن ..  
 عبدالله ي كوپرى عباس ( ﷺ ) ، دهفهرموى : كاتى پيغه مبهري خوا ( ﷺ )  
 وهفاتى كرد ، به پياويك له ( انصار ) م وت : ههلسه بابچين پرسيار له هاوه لانی  
 پيغه مبهري خوا ( ﷺ ) بكهين ، چونكه ئيستا ئەوان زۆرن ...  
 - وتى : بهراستى كهسيكى سهيرى ، ئيبنو عباس ! وا ئەزاني خهك پيويستيان به تو  
 ئەبى ، له كاتيكا ئەم كۆمه له هاوه لانهيان له ناودايه كه ئەيبينيت ؟ ئەو پويشت و منيش  
 چووم بهدواي پرسيار كردنى خو مه وه . فهرمودهيه كم پى دهگهشت له ههس پياويك دههاتم  
 بۇ لای كه له قهيلوله دا بوو ( سهرخهوى پيش نيومرو ) منيش له بهردهم دهرگاكهى  
 دانه نيشتم تاوهكو خۇل و خاكم بهسهر كو ئەبوويه وه ، پياوه كه ئەهاته دهره وه ، كه بهى  
 شيوه منى دهبينى ، دهيووت : ئەي كوپره مامى پيغه مبهري خوا ( ﷺ ) بۇچى  
 كهسيكت نهارد بهدواما كه من بيم بۇلات ؟ منيش دهمووت : حهق وايه من بيم بۇلات و  
 پرسيارت لى بكهم ، دهليت : پياوه ئەنصارى يه كه مايه وه و نه مرد ههتا منى بينى  
 خهلكى له دهورم كو بوونه وه ( بۇ دهرگرتنى زانست ) ، وتى : " ئەم كوپره له من عاقل  
 تره " .<sup>۱</sup>

### " زانستى ئيبنو عباس ( ﷺ ) "

له ( سعيدى كوپرى جبير ) وه ، له ئيبنو عباسه وه ( ﷺ ) ، دهفهرموى : پيشهوا  
 ( عمر ) منى له گه ل خۇيدا دهرده دانشگاكانى شيخانى بهدر ، ههنديكيان وهك ئەوهى پى ي  
 خوش نه بى دهيووت : بۇ ئەمه مان له گه لدا پرو به پرو ئەكه يته وه له كاتيكا ئيمهش كوپرى  
 هاوته منى ئەومان هيه ؟ عومهريش دهيفهرموو : .. ئەويش يهكيكه له ئيوه ( واته زانايان ) .  
 پوژنيك بانگى ئيبنو عباسى كردوو له گه ليدا كرديه ژووره وه ، ئەو پوژنه تهنها بۇ ئەوهى  
 زانستى من نيشانى ئەوان بدات ن منى برده ژووره وه ، فهرمووى : ئيوه چى ئەلين دهربارهى  
 ئەم ئايه تهى خواي گه وه : ﴿ إِذَا جَاءَ نَصْرُ اللَّهِ وَالْفَتْحُ ﴾ ؟ سورة النصر ، آيه ( ۱ ) .

<sup>۱</sup> - دانه پاله كمى ( صحيح ) ه / حاكم دهرهينىانى بو كردوه ( ۳ / ۵۳۸ ) . و دهليت : صحيح و زههه بيش  
 ههمان راي هيه .

هەندیکیان وتیان : -

فرمانمان پێ کراوه سوپاسی خوا بکەین و داوای لێخۆشبوونی لێ بکەین کاتی سەرکەوتن بوو بەنسیبمان و پزگاریمان هات ، وە هەندیکی تریان بێ دەنگ بوون و هیچیان نەوت ، فرمووی : تۆش هەمان رات هەیه ، ئەی ئیبنو عباس ؟

وتم : نه خێر ، فرمووی : ئەی چی دەلییت ؟ وتم : بەلکو ئەوە ئەجەل و وادە ی پیغه مبری خوا یه ( ﷺ ) که پەروردگار پێی فرموو : ﴿ إِذَا جَاءَ نَصْرُ اللَّهِ وَالْفَتْحُ ﴾ ، ئەوەش نیشانهی هاتنی ( ئەجەل ) ی تۆیه : ﴿ وَرَأَيْتَ النَّاسَ يَدْخُلُونَ فِي دِينِ اللَّهِ أَفْوَاجًا ، فَسَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ وَاسْتَغْفِرْهُ إِنَّهُ كَانَ تَوَّابًا ﴾ سورة النصر ، آیه ( ۲ - ۳ ) .

عومەر فرمووی : منیش هەروەک ئەوەی لێ ئەزانم که تۆ ئەلییت . ١ وە عومەر راویژێ پێ دەکرد له هەركاریكدا له لای گرنگ بوايه و ئەیفەرموو ( غص غواص ) . ٢

عكرمه ، دەلیت : پیشهوا ( علی ) ، چەند كەسیكى سوتاند كه هەلگەرا بوونەوه له ئاینی ئیسلام ، ئەمە گەیشت به ئیبنو عباس ، فرمووی :

ئەگەر من بوومایه ، به ناگر نەمدەسوتاندن ، چونكه پیغه مبری خوا ( ﷺ ) فرموویهتی :

" لاتعذبوا بعذاب الله " . واته : به سزای ئەشكەنجەى خودا ، سزای كەس مەدن ، بەلکو ئەمكۆشتن هەروەك پیغه مبری خوا ( ﷺ ) فرموویهتی :

" من بدل دینه فاقتلوه " هەركەس ئایینی خۆی گوێی ، بیکۆژن " . ئەمە گەیشتهوه به ( علی ) فرمووی : ئای له ئیبنو عباس ( وەك مەدحیك ) ، بەراستی ئەو پوچووه له ناوشتەكاندا - له زانستی شتەكاندا - . ٣

هەر له ( عكرمه ) وه ، دەلیت : گویم له معاویه بوو پێی ئەوتم مەولاكەت - واته ئیبنو عباس - سویند بێ بەخوا زانترینە لەناو مردوان و زیندواندا .

١ - صحیح : بوخاری له ( المغازی ) ( ۸ / ۹۹ ) دەرهێنانی بۆ كردوو . هەروەها غەیری ئەویش .

٢ - ( عض غواص ) واته ئەو كەسەى له نازانستدا رۆچووت و مەله دەكەیت ، رای خۆتمان نیشاندە لێو بابەتەدا .

٣ - دانەپالەكەى ( صحیح ) ه ، بوخاری به بێ ئەم بەشه " فبلغ ذلك ... " رێبایەتى كردوو ، هەروەها ابو داوود و غەیری ئەویش .

و له ( طاس ) هوه ، دهلیت : " له گهلّ هفتا یان ههشتا کس له شیخه کانی هاوهلی پیغه مبر خوا ( ﷺ ) دا دانیشتووم ، که سیان نه بوو پای دژی پای ئینو عباس بیت ، به لکو هر له باسیکدا بهیهک دهگیشتن پیان دهوت : نهویه که تو دهلیتیت ، یان راست نهلیتیت .<sup>۱</sup>

" ریز و نه دهب ( ﷺ ) له گهلّ پیغه مبر خوا ( ﷺ ) دا "

ئینو عباس ( ﷺ ) ، دهلیت : له کوتایی شه ویکدا هاتم بۆ لای پیغه مبر خوا ( ﷺ ) و له پشتیه وه نویژم کرد ، نهویش دهستی گوتم و رایکی شام تا گه یاندمیه لای قاجی ( واته ته نیشته خوی ) و کاتی پیغه مبر خوا ( ﷺ ) پووی کرده پووگه ( قبله ) چوموه دواوه و پیغه مبر خوا ( ﷺ ) نویژه که ی کرد و که لی بوویهوه ، فرمووی : " ما شأنک اجمعك حرثی فتخنس ؟ " ، واته : چیته ، بۆچی ده تخمه ته نیشته خومهوه ، به لام تو نه چیته وه دواوه ؟ " وتم : نهی پیغه مبر خوا ( ﷺ ) ، مه گمر نه کری که سیک له ته نیشته تووه نویژم بکات ، که پیغه مبر خوایت و خودا نهو ریزه ی به تو به خشیوه ؟ دهلیت : پیغه مبر خوا ( ﷺ ) سهرسام بوو ( معجب ) به قسه کانم و دوعای بۆ کردم که خودا زیاتر زانست و تیگه یشتنم پی ببه خشیته ..<sup>۲</sup>

### " ترسی له پروه ردگار "

له ( ابن ابی ملیکه ) هوه ، دهلیت : له گهلّ ئینو عباس له مه که وه هاوړی بووم تا مه دینه ، کاتی له جی یهک دا نه به زین ، به شیک له شهو مه لده ساي شهو نویژی نه کرد .

ایوب پرسى : خویندنه وهی چۆن بوو ؟ وتی : جاریک ئەم ئایه تهی خویندنه وه :

﴿ وَجَاءَتْ سَكْرَةُ الْمَوْتِ بِالْحَقِّ ذَلِكَ مَا كُنْتَ مِنْهُ تَحِيدُ ﴾ سورة ق ، آیه ( ۱۹ ) .<sup>۱</sup>

<sup>۱</sup> - هیثمی دهلیت : تهرانی کتیرا به تیه وه . پیاوانی ، پیاوانی ( الصحیح ) ن . الجمع ( ۱۵۵۲۲ ) .

<sup>۲</sup> - هیثمی دهلیت : احمد کتیرا به تیه وه . پیاوانی ، پیاوانی ( الصحیح ) ن . الجمع ( ۱۵۵۲۶ ) .

بهردهوام ئایه ته که هی ئهوتسه وه و له گهل و تنه وه ییدا پرمه ی  
گریانی زیاتر ئه بوو .<sup>۲</sup>

## " کۆبوونه وه ی له گهل ( خوارج ) هکاندا "

کاتی فیتنه ی ( خوارج ) هکان سه ری هه لدا عبدالله ی کور ی عباس ( ﷺ ) چوو بو  
لایان و کهوته گفتوگو کردن له گهل یاندا دهرباره ی ئه و بابه تانه ی که کهوتبوونه هه له وه  
تیایاندا و چه ند وتویژ و راگوژینه وه یه ک له نیوانیاندا ئه نجامدرا بوه هوی ئه وه ی بیست  
هه زاریان قه ناعه ت بکه ن و بچه وه ریزی پی شه وا ( علی کور ی ئه بی تالیب ) .

## " وه فاته و مائناوایی "

ئیبنو عباس وه هاژیا ... بهردهوام پوناکی بانگهوازی بلأو ده کرده وه و  
دهستوره کانی ئاسمانی پوون ده کرده وه ... و له کۆتایی یه کانی ته مه نیدا بینایی له  
دهست دا .

پیغمبهری خواش ( ﷺ ) هه والی ئه مه ی دا بوو : له ( موسای کور ی میسه ره ) وه ،  
عباس عبدالله ی کور ی نارد بولای پیغمبهری خوا ( ﷺ ) بو کاریک ، عبدالله پیاویکی  
له لای پیغمبهری خوا ( ﷺ ) بینی ، بویه گهراپه وه و هیچی نه وت ، پاش ئه مه عباس  
( ﷺ ) به پیغمبهری خوا ( ﷺ ) گهیشته و فهرمووی : کور هکه م نارد بولات ، به لام  
پیاویکی له لات بینی ، له بهر ئه وه نه ی توانی قسه ت له گهل بکات .

- پیغمبهری خوا ( ﷺ ) فهرمووی : " یا عم ! تدری من ذاك الرجل ؟ " ده زانی ئه و  
پیاوه کی بوو ، مامه ؟ وتی / نه خیر . فهرمووی :

<sup>۱</sup> - واته : نه ی ئیسه ن .. ته نگانه ی مردن و نازاره کانی هات ، هاوړی له که ل راستیه کاندا ئه وسه بیت دهوتری : نا  
ئه وه ئه و به سه ره هات و رووداوه یه که که خۆت لی لاده دا و په نات لی ده کرت .

<sup>۲</sup> - بره وانه حلیه الاولیاء ( ۱ / ۳۲۷ ) .

" ذاك جبريل لقيني ، ولن يموت ابنك حتى يذهب بصره ، و يؤتى علماً " .<sup>۱</sup> فھر مووی :  
 ئوھ جبریل بوو ھاتبوو بۆلۈم .. وھ کوپرەكەت نامری ھەتاوھ كو بینایی نەپوات و  
 زانستیکی باش و ھرنەگرت ..  
 ھە سالی ( ٦٧ یان ٦٨ ) دا ئیبنو عباس وھ فاتی کرد و پۆخی پاکی بۆ لای پەرھردگاری ھەرزبوویھوھ .

### " ئایەتیک ھە کاتی مەرگدا "

ھە ( سعیدی کوپری جبریل ) ھوھ ، دەلّیت : ئیبنو عباس ( ھە طائف ) وھ فاتی کرد  
 و ئیمە ھەگەل ھەنازەکەیدا بووین ، دیمان بالندەھەکە کە پیشتر نەبینرا بوو ( ھاوشیوھو  
 نەبینرابوو ) ھات و چووھ ناو تابوتەکە و پاشان نەبینرایھوھ کە لی ی بیتە دەرھوھ ،  
 ئوھ بوو کاتی ئیبنو عباس سپاردەکرا ئەم ئایەتە ھەسەر لیواری گۆرەکەھوھ خوینرایھوھ  
 کە ھەر نەزانرا کۆ بوو خویندییھوھ :

﴿ يَا أَيُّهَا النَّفْسُ الْمُطْمَئِنَّةُ (٢٧) ارْجِعِي إِلَىٰ رَبِّكِ رَاضِيَةً مَّرْضِيَّةً (٢٨) فَادْخُلِي فِي عِبَادِي (٢٩) وَادْخُلِي جَنَّاتِي ﴾ سورة الفجر ، آية ( ٢٧ - ٣٠ ) .<sup>۲</sup>

واتە : ئەی خواھەندەدل و دھروونی پەر ھە ئارامی ، بگەرپیرھوھ بۆ لای پەرھردگارت  
 کە تۆ ھەو رازیت و ئەویش ھە تۆ رازییە ، دەبچۆرە پیرزی ھەندە چاکە نازدار و  
 ھەریزەکانمھوھ ، بچۆرە ھەھەشتە خۆشە رازاوەکەمھوھ .

پیشەوا ( ھەبی ) دەلّیت : ئەمە بابەتیکۆ متواترە - یەکلەدوای یەکە -<sup>۳</sup>  
 وھ ئەوان و ابووی دەرچوون کە ئەم بالندەھە زانستی عبداللە بیت ( ﷺ ) .. وھ کاتی ئیبنو  
 عباس سپاردە کرا ( ابن الحنفیە ) فھر مووی : ئەمەرۆ پەببانی ئەم نەتەوھە کۆچی کرد..<sup>۴</sup>  
 ھە ژیر خاکی ( طائف ) دا ھەستە ی پوناکی ھەباوھر و ھەقیدە .. و بۆنخۆشکراو  
 ھە گولۆوی خۆشەوێستی خوا و پیغمبرەکە ی داپۆشرا ...

۱ - ھیشمی دەلّیت : تەبەرائی رییایەتی کردووە ھە چەند ئیسنادیک و پیاوانی فەرھودە کە جۆ ی متمانەن . المجمع ( ٢٧٧ / ٩ ) .

۲ - ھیشمی دەلّیت : تەبەرائی گێراویەتیوھ .. پیاوانی ن پیاوانی ( الصحيح ) ن المجمع ( ٢٨٥ / ٩ ) ھە ژمارە ( ١٥٣٥ ) .

۳ - ھەروانە / سیر اعلام النبلاء ( ٣ / ٣٥٨ ) ھەم ھەزە ھەوانەھە مەبەستی ( چیرۆکی متواتر ) بیت .

۴ - ابن سعد دەرھەتانی بۆ کردووە ( ٢ / ٣٦٨ ) .

" ۱۵ - نه‌بو د‌رداء ( ﷺ ) "

" دانای نه‌م نوممه‌ته "

ناسنامه‌ی : -

پی‌ش‌ه‌وای پ‌ا‌ب‌ه‌ر و دادومری دیمه‌ش‌ق و هاو‌ه‌لی پیغه‌م‌به‌ری خوا ( ﷺ )  
( نه‌بو د‌رداء عویم‌ری کوپ‌ری زی‌دی کوپ‌ری قیس‌ی نه‌نصار‌ی خ‌ه‌ز‌ه‌ج‌ی ) ی‌ه و دانای  
نوممه‌ت و گ‌ه‌وره‌ی قور‌ث‌ان خوینه‌کان‌ی دیمه‌ش‌قه ..  
سعید‌ی کوپ‌ری عبدالعزیز ، ده‌لیت / نه‌بو د‌رداء پ‌وژ‌ی به‌ر موس‌ل‌مان بوو ، پ‌اش‌ان له  
ج‌ه‌نگ‌ی نوح‌ود به‌ش‌دار‌ی کرد ، نه‌ پ‌وژ‌ه پیغه‌م‌به‌ری خوا ( ﷺ ) ف‌ه‌رمان‌ی پی‌ کرد که نه‌وان‌ه‌ی وان  
به‌س‌ر کی‌وی ( نوح‌ود ) وه‌ه‌ ب‌گ‌یر‌یت‌ه‌وه د‌واوه ، نه‌ویش خو‌ی به‌ ت‌ه‌ن‌ها ه‌ه‌مو‌ویان‌ی گ‌ه‌ر‌ان‌ده‌وه .

" چاکه‌کان‌ی "

۱- له ( انس ) وه‌ه ، پیغه‌م‌به‌ری خوا ( ﷺ ) وه‌فات‌ی کرد ، ج‌گ‌ه له چ‌وا‌ر که‌س نه‌بی  
که‌سی تر قور‌ث‌انی کو نه‌کرده‌وه ، نه‌وان‌یش ( نه‌بو د‌رداء و معاذ و ز‌ه‌یدی کوپ‌ری ثابت و  
نه‌بو ز‌ه‌ید ) بوون .  
( ارن‌ئ‌ووط ) ده‌لیت : نه‌و ک‌ورت کردنه‌وه‌یه ( ق‌ص‌ر ) ،  
ل‌ه‌م ف‌ه‌رم‌ووده دا ش‌ت‌یک‌ی زیاد ک‌راوه نه‌ک پ‌استه‌قینه ، به‌ل‌کو ژ‌ماره‌یه‌کی ز‌و‌ری هاو‌ه‌ل‌ان  
( پ‌ه‌زای خ‌وا‌یان لی بیت ) قور‌ث‌انی پ‌ی‌و‌ز‌یان له‌به‌ر بووه و ( ح‌اف‌ظ ) ناوی ه‌ه‌ندی‌کیان‌ی  
ه‌ین‌اوه له ( الف‌ت‌ح ) دا ( ۹ / ۴۷ ، ۴۸ ) .  
۲- نی‌ب‌نو ع‌مر ده‌یف‌ه‌رم‌ووی / با‌سی ه‌م‌رد‌وو ژ‌یر و ه‌و‌ش‌مه‌نده‌که‌مان بو ب‌که‌ن ، نه‌وت‌را کی‌ن  
نه‌و د‌وانه ؟ نه‌یف‌ه‌رم‌وو : معاذ و نه‌بو د‌رداء .

۱- صحیح : بخاری گ‌یر‌اویه‌تیه‌وه ( ۹ / ۴۷ ، ۴۸ ) . ( أبو زید ) یش و‌ت‌راوه که ( ثابت‌ی کوپ‌ری زید ) ،  
و‌ت‌راو‌یش‌ه ( سع‌دی کوپ‌ری عبید ) .

۲- پ‌روانه / پ‌ه‌راو‌یز‌ی ( س‌یر ا‌علام النب‌لاء ) ، ( ۲ / ۳۳۹ ) .

۲- پ‌یاوان‌ی ج‌ی م‌ت‌مان‌ه‌ن ( ابن سع‌د ) د‌ه‌ره‌ت‌انی بو کرد‌وه ( ۲ / ۳۵۰ ) .

## " دنیا نهوېستی ئه بو دهر داء ( ﷺ ) "

ئهبو دهر داء ، دهر فرموی : پیش هاتنی ئیسلام بارزگان بووم ، به لّام دواي ئه وهی ئیسلام دابهزی ، بازرگانی و خوا پهرستیم بهیه که وه کو کرده وه ، بینیم کوئانه وه ، له بهر نه وه وازم له بازرگانی هیناو خووم دایه خواپهرستی .<sup>۱</sup>

## " له سهر وتیکی گرنکی پیشهوا ( ذهبی ) "

پیشهوا ذهبی له سهر ئه م قسه یه ی ( ابی دهر داء ) ( ﷺ ) ، ده لّیت : " من ده لّیم باشتر وایه ههردوو بابه ته که له گه لّ ( جهاد ) دا کو بکری ته وه ، وه ئه مه ی که فهرمووی ریگه ی کو مه لّیکه ( له سه له ف و سوفیه ت ) ، گومانیش له ودا نیه که سروشتی که سه کان له مه دا جیا وازه ، هه یانه توانای گریدانی هه ر سّی بابه ته که ی هه یه هه ر وه ک پیشهوا ( صدیق و عبدالرحمن کوپی عه وف و ابن مبارک ) ( رهزای خویان لی بیّت ) ، وه هه ندی که سی تر ئه م توانایه یان نی یه و ته نها پهرستش ده که نه کیفایه ت . هه می شه له سه ره تا وه توانای کو کردنه وه ی هه ر سّی بابه ته که ی هه یه ، و دواتر توانای نامینی وه هه موو ئه م بو چوونانه گونجاون ، به لّام پیویسته مروّ کو شش بکات بو به ده ست هینان له پیناو مافدانی ژن و منداله کانیدا .<sup>۲</sup>

## " دیمه نیک له خه باتی ئه بو دهر داء ( ﷺ ) "

( شریح ی کوپی عبیدی حمص ) ده لّیت : کاتی هاوه لّانی پیغمبهری خوا ( ﷺ ) له ئو حود شکشتیان خوارد ، ئه بو دهر داء یه کی بوو له وانه ی له و پرژهدا بووه سییهر له دهوری پیغمبهری خوا ( ﷺ ) ، وه کاتی بی باوهران بهراسهری موسلمانانه وه بوون ، پیغمبهری خوا ( ﷺ ) فهرمووی : " اللهم ليس لّهم أن يعلنوا " نه ی په زوهر دگارا ئه وان بویان نیه له سهر ومانه وه بن . ئینجا چه ند که سی که له هاوه لّان خو یان ته رخان کرد بو

<sup>۱</sup> - هیثمی ده لّیت : ته بهرانی کیراویه تیموه پیاوانیش پیاوانی ( الصحيح ) ن ، المجمع ( ۹ / ۳۶۷ ) .

<sup>۲</sup> - برهانه ( سیر اعلام النبلاء ) ( ۲ / ۳۳۸ ) .



پروپروبوو یان کە ( عومیر ابو دەرداء ) یەکیک بوو لەناویاندا و توانی یان بێ باوەڕان لە جیگای خوێان وە لانی . و لەو پۆژەدا ئەبو دەرداء لە تاقیکردنەوەیەکی سەرکەوتوودا بوو ، ئەو بوو پیغەمبەری خوا ( ﷺ ) فەرمووی : " نعم الفارس عومیر " <sup>۱</sup> بەراستی سوارچاک ( عومیر ) ه .

### " زانستی ئەبو دەرداء ( ﷺ ) "

لە ( مسروق ) هه ، دەلیت : - بەدوای کاروباری هاوێلانێ پیغەمبەری خوادا ( ﷺ ) چووم ، بینیم زانستیایان لە ( عمر و علی و عبدالله و معاذ و ئەبی دەرداء و زیدە ) کۆری ثابت ) دا ( رەزای خویان لی بیت ) براوەتەوه . <sup>۲</sup>

و لە ( سعیدی کۆری عبدالعزیز ) هه ، لە ( مسلم ی کۆری مشکم ) هه ، دەلیت : ئەبو دەرداء پێی و تم : بزانه ئەم دانیشتنەمان چەند کەسی تیا یە . دەلیت : دەگەشتە زیاتر لە ( ۱,۶۰۰ ) کەس . دە دە قورئانیان دەخویند و پیشپڕکییان ئەکرد ، ئەوجا کە ئەبو دەرداء نوێژی بەیانی ئەنجام دا لەگەڵ سوننەتەکەیدا و ( جزء ) یەک لە قورئانی دەخویندەوه ، هەموو چاویان تی ئەهیری و گوێیان لە وشەکانی ئەگرت وە ( ابن عامر ) پیشەنگیان بوو . <sup>۳</sup>

نووسەر دەلیت : بەراستی بانگەواز بۆ لای خوا بە بێ بوونی کۆششیکێ وەها و بە بێ بوونی هیمەتی لەو جوړه ، دەرئەنجامەکی لادان و بێ بەرھەمی یە .. و بەراستی خودا زانست بە داپنێن لە سینهکاندا ناباتەوه ، بەلکو بە بردنەوه و کۆچی زانیان دەبیاتەوه .

<sup>۱</sup> - فەرمودە ( مرسل ) ه : ابن لسكر دەرھیتانی بۆ کردووه ھەروەھا ( حاکم ) یش لە ( المستدرک ) ( ۳/۳۲۷ ) دا .

<sup>۲</sup> - دانەپالەکی ( صحیح ) ه ابن سعد ( ۲ / ۳۵۱ ) دەرھیتانی بۆ کردووه .

<sup>۳</sup> - ارئووط دەلیت : پیاوانی جی ی متمانەن پەرەوێزی سیر اعلام النبلاء ( ۲ / ۲۴۶ ) .

## " چەند وتە و نامۆزگاری یەك بە ئاوی ئالتون دەنوسریت "

ئەبى دەرداء چەند نامۆزگاری و وتە یەكی وای هەیه كە لە سەر لاپەرەكانى دڵ دەنەخشىنیت . لەوانە : -

۱- فەرموودەى كە دەلیت : چیه ، وا ئەبىستم زاناكانتان ئەرۆن و نەزانەكانىشتان زانست و مرنا گرن !... زانست وەرگرن ، چونكە زانا و زانستخواز لە پاداشدا هاوبەشن .

۲- فەرمووی : وەیل بۆ ئەو كەسەى بۆ جارىكیش بوو فێر نابێ ، وە وەیل بۆ ئەو كەسەى كە ئەزانیت و ، بەلام حەوت جار كاری پێ ناكات .

۳- فەرموودەى : وەها خواپەرستى بكەن وەك ئەوێ پەروردگار ببینن ، وەخۆتان لەپىزى مردوان دابنن ، هەروەك خۆتان لە دوعای ستم لێكراو بپاریزن .

۴- بزائن كە شتىكى كەم بێ نیازت بكات ، باشترە لە شتىكى زۆر كە سەرقالت بكات و گومرات بكات . چاكە و بەخشندەى لەناو ناچیت .. و خراپەش لە بیرناچیتەو .

۵- دەفەرمووی : سوپاس بۆ ئەو خواپەى كە وای لە دەولەمەندەكان كردووە ، لەكاتى مردندا ئاوات بە ئیمە بخوازن و لەو كاتەدا ئیمە ئاواتیان پێ نەخوازن .. برا دەولەمەندەكانمان لەگەڵماندا دادپەرورەن ، ئەوان ئیمەیان لەسەر ئاینەكەمان خۆش دەوین ، بەلام لەسەر دنیا دوژمنایەتیمان لەگەڵدا دەكەن .<sup>۱</sup>

۶- دەفەرمووی : ئەى ئەوێ ئادەم بە قاچەكانت ملەكەچى بۆزەوى بنوینە (واتە بەفیزەو بەسەرىدامەرۆ) .. چونكە پاش كەميك ئەبیتە گوپت ، ئەى ئەوێ ئادەم ، بێ گومان تۆ پێكهاوتیت لە چەند پۆژێك كە بەرپۆشتنى هەر پۆژێك ، بەشێك لە تۆ دەپرات ئەى ئەوێ ئادەم ، تۆ هەر لەو پۆژەوێ لە دایك بوویت بەردەوامى لە پوخاندنى تەمەنتدا ..

۷- هەروەها دیفەرموو : پەروردگارا ، پەنات لى ئەگرم لە پەرت پەرتى دڵ ، و ترا پەرت پەرتى دڵ چى یە ؟ فەرمووی : ئەوێ لە هەر دۆلێك مالىك دابنریت .

۸- وە دەیفەرموو : خەلكى گەلایەكى بێ درك بوون ، بوونە دركىكى بێ گەلا ، ئەگەر پەخنەیان لى بگريت ، پەخنەت لى ئەگرن ، وە ئەگەر وازیان لى بێنیت ، ئەوان واز لە تۆ

<sup>۱</sup> - ئەم نامۆزكارى یانەى باسمان كرد لە ( سیر اعلام النبلاء ) لە بەشى ژيانى دا ( ﷺ ) وەرمانگرتووە .

ناھینن . وتیان ، ئەی چی بکەین ؟ فەرمووی / شتیک لە ( عرض - ناموست ) بە قەرز بدەپیان بۆ پوژۆی کە ھەژار بوویت .

۹- ھەروەھا وتوێت : وەیل بۆ ئەو کەسانە ی پارو پول کو ئەکەنەو و دەمیان داچەقاندوو و وەک شیت ھەر ئەو دەبینن کە لەلای خەلکە و ئەو نابینن کە لەلای پەرەدگار ، ئەگەر بیانتوانایە شەویان بە پوژۆو دەبەستەو ( شەویان ئەخستە سەر پوژۆ ) . وەیل بۆ ئەوانە لە لیپرسینەو ھەیکە توند و سزایەکی قورس .

۱۰- ھەر لەو دەو دەفرمووی : ئەوانە زانیان بە یادی خوا ی پەروەردگار تەر و پاراو ، ئەو بە دەم بزە ی لیو دەو دەچنە بەھەشت .<sup>۱</sup>

### " بەندەکان چەند سووک و بێ نرخن لە لای خا کاتی سەرپیچی ئەکەن "

لە ( ابن جیر ) دەو ، ئەویش لە باوکیەو ، دەلیت : کاتی ( قبرص ) پزگار کرا و دیلەکان بە بەردەم ( ابی دەرء ) دا تیپەر بوون ، دەستی بە گریان کرد ، لیم پرسی : ئا لەم پوژۆدا دەگریت کە وا خوا ی پەروەردگار ئیسلام و ئەھلەکە ی سەر بەرز کردوو ؟ فەرمووی : - ئەی جیر ، دەبینی ئەمانە کە چەند خاوەن دەسلەت و دەرکەوتوو بوون ، بەلام پەروەردگار بینی کە سەرپیچی دەکەن ئەمە ی بەسەر ھێنان کە ئەیبینیت ، ئای بەندەکان چەند بێ نرخن لەلای خا کاتی سەرپیچی ئەکەن .<sup>۲</sup>

لە راستیدا لادان لە پێگە ی راستەقینە ی ئیسلام ، و پوچوون لە ناوپیگای گومرایی و سەرپیچی و ئارەزووەکاندا ، ھۆی بەھەلاکەت چوونی ئەتەو و گەلەکانە : ﴿ وَكَانَ مِنْ قَرْيَةٍ عَتَتْ عَنْ أَمْرِ رَبِّهَا وَرُسُلِهِ فَحَاسَبْنَاهَا حِسَابًا شَدِيدًا وَعَذَّبْنَاهَا عَذَابًا نُكَرًا (۸) فَذَاقَتْ وَبَالَ أَمْرِهَا وَكَانَ عَاقِبَةُ أَمْرِهَا خُسْرًا (۹) ﴾ سورة الطلاق ، آية ( ۸ - ۹ ) .

واتە : لە سەدەکانی پێشوودا چەندەھا شار و شاروچکە یاخی بوون لە فەرمانی پەروەردگاریان و فرستادەکانی ، ئیمە زۆر بەتوندی حسابمان بۆ کردن و سزایەکی توند و پڕ ئێشمان بۆ پیشەھێنان . ئیتر گیرۆدە ی بەلای خوێان بوون و ئەو سزایە یان چەشت

<sup>۱</sup> - لە صفة الصفوة ئەم نامۆژکاریانە مان وەرکرتوو .

<sup>۲</sup> • برۆانە : ابن عساکر ( ۱۳ / ۳۸۹ / ۱ ) .

که خوځيان دهست پيشكمری يان بوُ کرد بوو ، سهرته نجامی کار و کرده و هی خه لکی نهو شوینانه ش زیانیکی گه وره بوو .

### " بهر و لای (الرَفِیقُ الْأَعْلَى) "

پاش بهر یی کردنی ته مه نیک له تیکووشان به شمشیر و به زمان و به هر چی خاوه نی بوو ، کاتی نه وهات ته مه نی کو تایی بیت .. له کو تایی ته مه نی دا له سهره مهر گدا نه بوو دمر داء دوا یین ناموژگاری پيشكه ش دهکات ، پيش نه وهی یه که مین هه نگاوی ریگی ناخیره تی هه لگری .

نوم دمر داء ده لیت : کاتی نه بو دمر داء که و ته سهره مهر گ ، بهر دوا م دهیوت : کی کار بو نه م پوژهی من نهکات ؟ کی کار بو نه م جیگایه ی من نهکات ؟

و له سهر زهوی دیمه شق .. پوچی پاکی به شوین بانگی پهروه ردگاریدا بهر زبووه .. تا له وی نارام بگری : ﴿ وَمَنْ يُطِغِ اللَّهُ وَالرَّسُولَ فَأُولَٰئِكَ مَعَ الَّذِينَ أَنْعَمَ اللَّهُ عَلَيْهِمْ مِنَ النَّبِيِّينَ وَالصَّدِّيقِينَ وَالشُّهَدَاءِ وَالصَّالِحِينَ وَحَسُنَ أُولَٰئِكَ رَفِيقًا ﴾ سورة النساء ، آیه ( ۶۹ ) .

نه مه ش له سالی ( ۳۲ ) دا بوو .. ( په زای خوا ی لی بیت ) .

## " ۱۶ - قه تاره ی کوپی نعمان ( ﷺ ) "

### " نه مبر ی تیگوشهر "

ناوی : -

قه تاده ی کوپی نعمانی کوپی زهیدی کوپی عامره ، نه بو عمری نه نصاری بهر یه و یه کیکه له هاره له نه جیبزاده کان .

له گه ل ( ۷۰ ) که سه که دا ناماده ی ( عقبه ) بووه . وه یه کی بووه له تیرهاویژنه ناودار هکان .. له ههردوو جهنگی بهر و ئو خود به شداری کردووه و لهو پوژده له چاوی درا و گلینه ی چاوی هاته دهه .. پیغه مبر ی خوا ( ﷺ ) به دهستی موباره کی خسته یوه جی ی خوی و بینایی هینایه وه بو قه تاده و نهو چاوه ی بووه سه لاهه ترین چاوی .

له ( عاصم ) ی کوپی عمری کوپی قه تاده وه ، له باوکیه وه نه میش له ( قه تاده ی کوپی نعمان ) وه ( ﷺ ) ، ده لیت : پوژی بهر<sup>۱</sup> له چاوی درا و گلینه ی به سهرو ملیدا هاته خواره وه ، خه لکی دهو روبه ری ویستیان لیی که نه وه وتیان : بابچین بو لای پیغه مبر ی خوا ( ﷺ ) و پای نهو وهر گرین ( پاوژی پی بکهین ) ، هه و اله که درا به پیغه مبر ی خوا ( ﷺ ) ... نهویش له خوی نزیک کرده وه و گلینه که ی بهر ز کرده وه و له جی ی خوی دانایه وه و نهو جا له پی دهستی پندا هینا و فهرمووی : " اللهم اکسه جمالا " ، نهی پهرومردگار جوانی یه که بهه ریدا ، نهو بوو کات قه تاده ( ﷺ ) وه فاتی کرد ، نهو که سی که کفنی کرد . نهیزانی کام چاوه یان بوو که پیکرا بوو .

وه له پهروایه تیگی ( ته برانی ) دا هاتووه ،<sup>۲</sup> پیغه مبر ی خوا ( ﷺ ) فهرموویه تی : " اللهم ان قتاده قد وقى نبيك بوجهه ، فاجعلها احسن عيني و احدهما نظراً " .

فهرمووی / نهی پهرومردگار ، قه تاده بهرووی خوی پیغه مبر ه که ی پاراست ، ده سا نهو چاوه ی بکه ره باشتین و بینا ترینیان .

<sup>۱</sup> - له پهروایه تی ( دار قطبی ) دا هاتووه که پوژی ( ئو خود ) وای به سهر هاتووه ز و له پهروایه تیگی ( بهیقی ) دا له ( ولائل النبوة ) دا هاتووه که پوژی بهر توشی نهو پروداوه بووه . ارئوط ده لیت : پیاوانی جی ی متمانن . سیر ( ۲ / ۳۳۲ ) .

<sup>۲</sup> - لاوازیه کی تیدایه .

ئوه بوو ئهو چاره‌ی قه‌تاده ( ﷺ ) باشت‌رین بوو دوا‌ی پووداوه‌که ..  
 قه‌تاده به‌رده‌وام ، هاو‌پ‌ئ‌ له‌ گه‌ل‌ موسلماناندا له‌ خه‌بات و جیهاد دا‌ بوو ، له‌  
 ده‌ست پیشی ئه‌میری موسلمانان ( عمری کو‌پی خه‌تاب ) دا‌ بوو ، کاتی به‌ره‌و شام به‌پ‌ئ‌  
 کهوتن و یه‌کی بوو له‌و تیرهاو‌یژانه‌ی به‌ په‌نجه‌ی ده‌ست ده‌ژمی‌ردان .  
 ئه‌م هاوه‌له‌ به‌پ‌رزه‌ سالی ( ۲۳ ) له‌ مه‌دینه وه‌فاتی کردووه پیشه‌وا ( عمری کو‌پی  
 خه‌تاب ) ( ﷺ ) ئهو پ‌وژه‌ چوو‌ه ناو‌ گو‌ر‌ه‌که‌یه‌وه و دواتریش نو‌یژی له‌سه‌ر کرد .

## " ۱۷ - عامری کوپری فہیرہ ( ﷺ ) "

### " نہو ہاواہ لہی کہ فریشتہ کان سپاردہ بیان کرد "

ہندی جار مروۃ بہ خوا پهرستی و نزیك بوونہوی له پەروەردگاری ، ئەگاتە ریزی فریشتە نزیكەكان و وای لى دیت لەسەرزەوى نامۆ و لە ئاسمانەكاندا ناشنا بیت .. ئەگەر نەخۆش كەوێت ، فریشتەكان سەردانی دەكەن .. و كاتێكیش وەفات دەكات جەنازەكەى بەرپى دەكەن و هندی جار بەشداریی شۆردنیشی دەكەن و كفى دەكەن و جار جاریش تابوتەكەى هەلدەگرن و بەخۆیشیان بە گوپی دەسپێرن !!

بۆچی نا .. مەگەر ئەولیاكانى خوا خاوەنى كەرامات نین !! بۆچی نین ؟ .. ﴿لَهُمُ الْبُشْرَىٰ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَفِي الْآخِرَةِ﴾ سورة يونس ، آية ( ٦٤ ) . واتە : هەر بۆ ئەوانە مژدەى كامەرانى ( كە مژدەى قورئان و فەرموودەى هە لە قیامەتیشدا ) مژدەكان دەبنە واقع و بەزىادەوه دینەدى ) ..

## " عامری کوپری فہیرہ ( ﷺ ) كى یە ؟ "

مەولای پێشەوا ابوبكر ( ﷺ ) و لە كۆچكەرە پێشینەكانە ، پێشەوا ئەبوبەكر كپى و ئازادى كرد ، پێش ئەوەى پیغه مبهرى خوا ( ﷺ ) بچیتە مالى ئەرقەمى كوپری ئەبى ئەرقەم ، عامر موسلمان بوو ، وە بۆ پەشیمان كردنەوى له ئاینەكەى ، تووشى ئەشكەنجەى بى باوەڕان بوو ، بەلام ئەو بەسەر ئەو ئەزمون و ئارەحەتیانە دا زال بوو ، و گوێى بە ئازار و ئەشكەنجە ئەدا لە پیناوى پەروەردگاریدا .. پاشان كۆچى كرد لە مەككەوه بۆمەدینە ..

لەبەدر و ئوحد بەشدار بوو و پاشان لە رۆژى ( بئر معونە ) دا شەهید بوو .. چیرۆكى شەهید بوونیشى بەم جۆرەیه : -

پیغه مبهرى خوا ( ﷺ ) چەند كەسیكى نارد بۆ لای ( بنى سليم ) لە ناویاندا ( عامری كوپری فہیرہ ) بوو ، لەوى لەلای ( بئر معونە ) دا عامری كوپری طفیل دای بەسەریاندا و كوشتنیان ، ( زهري ) دەلیت : پیم گەیشتوووە كە بە دواى لاشەى عامر

کوپی فهیره داگهَران ، به لَام نه یاندیه وه ، ده لَیت : وای ده بینن که فریشته کان سپارده یان کردبیت .<sup>۱</sup>

ئبنو اسحاق ده لَیت : هشامی کوپی عروه له باوکیه وه بۆی باسکردم که عامری کوپی طفیل ده یوت : ئەو پیاوه کی بوو کاتی کوژرا ، بینیم له نیوان ئاسمان و زهویدا بهرزکرایه وه تا دواتر له ئاسمانیشدا دیار نه مابوو ؟ وتیان : عامری کوپی فهیره بووه .<sup>۲</sup>  
عروهی کوپی زبیر ده لَیت : وای ده بینن که فریشته کان ناشتبیان ،  
( صغه الصفوه / ۱ / ۲۲۶ ) .

نوسهر ده لَیت : سویند به خوا پزیزیکی زۆر گه وره یه بۆ ئەوهاوه له کهوا به دهستی ئەو فریشتانه سپارده کراوه که پهروهردگار وه صفیان دهکات و دهفرموی : ﴿بِأَيْدِي سَفَرَةٍ  
\* كِرَامٍ بَرَرَةٍ﴾ سورة عَبَسَ ، آیه ( ۱۵ - ۱۶ ) .

<sup>۱</sup> - بروهانه صغه الصفوه ( ۱ / ۲۲۶ ) .

<sup>۲</sup> - صحیحه ، بخاری له بابی ( المغازی ) ( ۷ / ۴۰۹۳ / فتح ) دا ریوایهتی کردووه .



## " ۱۸ - بلالی کوپی رباح (ﷺ) "

" له پیناوی خوادا هه میسه خوئی به ستبوو بو خبات تا مردن "

بیلالی کوپی رباح ی (مهولا) ی نه بو به کری صدیق و بانگیژی پیغمبره ی خوا (ﷺ) و له پیشینه یه که مینه به ریزه کانه له ئیسلامدا ، له وانهی که له پیناوی خوادا تووشی نه شکهنجه هاتن . له به در دا ئاماده بوو ، پیغمبره ی خوا (ﷺ) به ده ستینشانکردن شایه تی چوونه به هه شتی بو داوه .

## " چاکه کانی "

۱- له (ابی هریره) وه ، ده فهرموئی / پیغمبره ی خوا (ﷺ) کاتی نوژی به یانی به بیلالی فهرموو : (حدثني بأرجى عمل عملته في الإسلام فأني قد سمعت الليلة خشفة نعليك بين يدي الجنة) ، فهرمووی باسی باشتین کاریکم بو بکه که بو ئیسلام نه نجامت دابی ، چونکه من نه مشه گویم له خشپه ی نه عله کانت بوو له ناو به هه شتدا ...

بیلال فهرمووی : هیچ کاریکم نه نجام نه داوه باشت له وهی که هر کاتی ده ستنوژیکی ته واوم گرتبی له کاتی له کاته کانی شه یان پوژدا نه وه هینده ی خوا نوو سیبیتی نوژی نه نجام داوه .<sup>۱</sup>

۲- وه له (انس) وه ، (ﷺ) ده فهرموئی : پیغمبره ی خوا (ﷺ) فهرموویه تی : (بلال سابق الحبشه) .<sup>۲</sup>

واته / بیلال پیشی به به شی یه کانی داوه ته وه ..

۳- عمری کوپی خهتاب (ﷺ) فهرمووی : نه بو به کر گه وره مانه و هه وه که گه وره مانی ئازاد کرد - مه به ستی بلال بوو .<sup>۳</sup>

<sup>۱</sup> - صحیح : زانا یان یه کران له سهری (منتفق علیه) .

<sup>۲</sup> - حسن لشواهد ، حاکم ده رهیئانی بو کردووه (۳ / ۲۸۵) شیخی عه دی ده لیت (حسن لشواهد) .

فضائل الصحابة (۳۱) .

<sup>۳</sup> - صحیح / بخاری .

٤- وه له ( عمر ) هوه ( ﷺ ) نه‌با سوفیان له‌گه‌ڵ چه‌ند كه‌سێكدا هات بۆ لای ( سلمان و صهیب و بلال ) فه‌رموویان : سوێند به‌خوا شمشیره‌كانی خوا جیگای خۆیان له‌گه‌ردنی دوژمنی خوادا نه‌گرتوه .

ده‌لیلت / ئینجا ابوبكر ، فه‌رمووی : چو‌ن ئەمه به‌گه‌وره و شیخێك له‌ قوره‌یش ده‌لێن . ئینجا هات بۆ لای پێغه‌مبه‌ری خوا ( ﷺ ) و هه‌واله‌كه‌ی پێ دا ئه‌ویش فه‌رمووی : ( يا ابا بكر لعلك اغضبتهم ، لئن كنت اغضبتهم لقد اغضبت ربك ) . فه‌رمووی : ئەه‌ی ئه‌بوبه‌كر له‌وانه‌یه به‌وقسه‌ت توو‌په‌ت كرد بێت ، خو‌ ئه‌گه‌ر توو‌په‌ت كر دبیت ، ئەوا خوای خو‌ت تو‌په‌ت كردوه .

ئینجا ئه‌بوبكر ( ﷺ ) هاته‌وه‌ لایان و فه‌رمووی : ب‌رایانم ! بمبورن توو‌په‌م كردن ؟ وتیان : نه‌خێر ، خوا لێت خو‌ش بێ براگیان .<sup>١</sup>

٥- وه له ( ابی هریره ) هه ، له پێغه‌مبه‌ری خواوه ( ﷺ ) ده‌فه‌رمو‌ی :

( مثل بلال مثل النحلة غدت تأكل من الحلو والمر ثم هو حلو كله )<sup>٢</sup>

واته : نموونه‌ی بلال وه‌ك هه‌نگ وایه كه له‌ تال و شیرین ده‌خوات و خۆیشی هه‌موو شتیکی هه‌ر شیرینه .

### " به‌رگه‌ گرتنی ئەشكه‌نجه له‌ پێناوی خوادا "

له ( ابن مسعود ) هوه ، ده‌لێت : ( یه‌كه‌مینێ ئه‌وانه‌ی ئیسلامیان ئاشكرا كرد كه‌وت كه‌س بوون پێغه‌مبه‌ری خوا ( ﷺ ) و ، ئه‌بوبه‌كر ، عمار ، سمیه‌ی دایکی و ، صهیب و بلال و مقداد ) ( په‌زای خوایان لێ بێت ) .

هه‌رچی سه‌باره‌ت به‌ پێغه‌مبه‌ری خوا ( ﷺ ) ، ئەوا خوا به‌ هۆی مامیه‌وه پاراستی ، ئه‌بوبه‌كریش به‌ هۆی تیره و هۆزه‌كه‌یه‌وه پارێزرا ، ئه‌وانی تر هه‌موویان بێ باوه‌ران بردنیان و به‌رگی ئاسنینیان له‌بهر نه‌كردن و له‌بهر خو‌ردا رایان ده‌گرتن ، ئینجا

<sup>١</sup> - صحیح / مسلم .

<sup>٢</sup> - دانه‌پاله‌كه‌ی ( حسن ) هه ، هه‌یمی ده‌لێت : ته‌به‌رانی رێبایه‌تی كرده‌وه و اسناده‌كه‌ی ( حسن ) هه ، به‌ژماره ( ١٥٦ / ٣٩ ) .

همرینه که له‌وانه یان شه‌هیدیان ده‌کردن یان ناچار یان ده‌کردن به په‌شیمان بوونهوه ، جگه له بیلال که نه‌فسی خوئی له پیناوی خوادا به کهم دمزانی و هه‌روهک لای قه‌ومه‌کشی بی‌ نرخ بوو ، له‌بهر نه‌وه بردیان و دایانه ده‌ست مناله ورده و نه‌وانیش به‌ده‌وری کیوه‌کانی مه‌ککه دا ده‌یان سوپانده‌وه .. به‌لام بیلال به‌رده‌وام زمانی به وشه‌ی ﴿أَحَدٌ ... أَحَدٌ﴾ هوه بوو.<sup>۱</sup>

نومه‌یه‌ی کوپی خه‌له‌ف که گه‌وره‌ی بیلال بوو ، له کاتی‌کدا که قرچه‌ی نیوه‌پژدا ده‌هات و خۆر گهرم ده‌بوو ، بیلالی ده‌تلانده‌وه به‌سه‌ر نه‌و خۆله‌ی که له‌بهر هتاوه‌که‌دا قرچه‌ی ده‌هات و فهرمانی نه‌کرد به‌ردی گه‌وره‌یان نه‌خسته سه‌ر سنگی و پی‌ی نه‌وت هه‌روا نه‌بیت تاوه‌کو محمد به‌ردی نه‌خه‌یه‌وه لات و عوزه‌دا ده‌په‌رستیت یاخود نه‌مریت ، به‌لام بیلال بی‌ ده‌نگ نه‌ده‌بوو له وتنه‌وه‌ی ﴿أَحَدٌ ... أَحَدٌ﴾ .

ئیب‌نو که‌سیر ده‌لێت : ( کاتی بانگدان له‌مه‌دینه‌دا به‌یار‌دا ، بیلال له‌گه‌ل ( ابن ام مکتوم ) به‌نۆره و له‌نیو ده‌ستی پیغه‌مبه‌ری خوا ( ﷺ ) بانگیان ده‌دا . جاری نه‌م و جاری نه‌و . وه بیلال ده‌نگ‌یک‌ی خۆش و زو‌ل‌لی هه‌بوو هه‌روه‌ک زمان پاراو بوو .. نه‌وه‌شی که ده‌گێر‌نه‌وه وه گوايه ( سین ) ی بیلال له لای خودا ( شین ه ) هه‌چ بنه‌مایه‌کی نی یه .. هه‌روه‌ک له پۆژی فه‌ت‌حی مه‌ککه‌دا له‌سه‌ر که‌عبه‌ی پی‌رۆژ بانگی فهرموو .. و کاتی پیغه‌مبه‌ری خوا ( ﷺ ) وه‌فاتی کرد بیلال وازی له بانگدان هه‌ناو .. پاشان به‌ره‌و شام بو جیهاد که‌وته‌ری .<sup>۲</sup>

### " دابه‌زینی قورئان ده‌رباره‌ی "

له ( سعدی کوپی ابی وه‌قاص هوه ( ﷺ ) ، ده‌فه‌رموی : ئی‌مه شه‌ش که‌س بووین له‌گه‌ل پیغه‌مبه‌ری خوا ( ﷺ ) بی‌یاوهران وتیان : نه‌وانه‌ی وا له‌گه‌ل‌تن ده‌رکه ، چونکه نه‌وانه که‌سانێکن له شانی ئی‌مه‌دانین . شه‌شه که‌سه‌که‌ش من و ابن مسعود و بلال و

<sup>۱</sup> - حاکم زیوایه‌تی کردوه ( ۳ / ۲۸۴ ) . ده‌لێت : دانه‌پاله‌که‌ی ( صحیح ) ده‌زه‌هه‌بیش به‌ صحیح دایناره . ( حیا‌ه‌الص‌حابه ، ۱ / ۲۲۰ ) .

<sup>۲</sup> - به‌روانه : الب‌دایه و الن‌هایه ( ۵ / ۱۷۸ ) .

پیاویك له ( هذیل ) و دوانی تر بووین .. ئیدی خوی پهروردگار ئهم ئایهتهی دابهراند : ﴿... الَّذِينَ يَدْعُونَ رَبَّهُمْ بِالْغَدَاةِ وَالْعَشِيِّ...﴾ سورة الأنعام ، آیه ( ۵۲ ) .

واته : ( ئهی محمد ﷺ ) نهکهیت ئهوانه دهرکهیت ( له مزگهوت و کوپی خواناسین ) که له بهیانیان و ئیواراندا له پهروردگاریان دهپارینهوه ... ) تا کوتایی ئایهتهکان .

### " سۆزی بیلال ( ﷺ ) بۆ پیغمبری خوا ( ﷺ ) "

له سعیدی کوپی عبدالعزیز و غهیری ئهویشهوه دهگێرنهوه که : بیلال دواى پیغمبرى خوا ( ﷺ ) بۆ هیچ کهس بانگی نهدا بهلکو پووی له جیهاد کرد .. ئهوبهکر ( ﷺ ) ویستی پینگهێ لی بگریت ، فهرمووی / ئهگهر لهبهر خوا منت ئازاد کردووه ، ئهوا دهست بهردارم به .

دهلّیت : بیلال له شام مایهوه تاوهکو عمر ( ﷺ ) هاته .. ( جابیه ) و موسلمانان داویان له عمر کرد داوا له بیلال بکات بانگیان بۆ بدات ئهویش داواى لی کرد . ئهوه بوو بیلال پۆژیک بانگیدا ، لهو پۆژهدا هینده گریا بوو که پیشتروها نهبینرا بوو بگری .. ئهویش به هوی یادکردنهوهی پیغمبرى خوا ( ﷺ ) ، ولید وتی : لهو پۆژهوه خهلکی شام له جیاتی بیلال خویان بانگیان دهدا !!<sup>۱</sup>

بیلال ( ﷺ ) له شام به خهریک بوون به خهباتهوه مایهوه تاوهکو له تاعونهکهی (عمواس ) دا سالی ( ۱۸ ) وهفاتى کرد .<sup>۲</sup>

سعیدی کوپی عبدالعزیز دهلّیت : کاتى بیلال کهوته سهرمههرگ فهرمووی : سبهی دهگم بهخۆشهویستان ، ( ﷺ ) و هاوهلانی . لهویدا خیزانهکهی وتی : واوهیلا بۆ من ! بیلالیش وتی : بهلام خۆشی بۆ من ! بهلّی ئهی گهوره و سهروهر ( خۆشی له خۆت ) بۆچی نا ؟ مهگهر مردن بۆ باوهردار پردیک نی یه که خۆشهویستان بهیهك دهگهیهنیت .

<sup>۱</sup> - ارنووط دهلّیت : پیاوانی جی ی متمانهن ، بهلام به بچر بچری هاتووه ، سیر ( ۱ / ۳۵۷ ) . وهلیدیش ( وهلیدی کوپی مسلم ) ه .

<sup>۲</sup> - ابن کثیر ئهم رایهی پهسهند کردووه / بدایه : ( ۵ / ۱۷۹ ) .

" ۱۹ - عبدالله ی کوپى عهرى کوپى حرام ( ﷺ ) "

" پهروردگار به بى پورده له گهل ددهوى !! "

بهراسى به پريان .. ئهمه دهخوينينه جىگای سهرسورمانه .. كه سىك پهروردگار به بى پورده له گهل بدوى !! به لام هر به خویندنهوى ئهم فهرموده یه زاتى ئیلاهى ئهو سهرسورمانه مان نامینى كه ده فهرموى : ﴿ ... وَلَكِنَّ اللَّهَ يَمُنُّ عَلَىٰ مَنْ يَشَاءُ مِنْ عِبَادِهِ ... ﴾ سورة ابراهيم ، آیه ( ۱۱ ) . واته : به لام خودا خوى منهت ده خاته سهر هر كه سى ذاتى خوى ويستى له سهرى بى له بهنده كانى ...

" ئهم خوشه بوسته خوا كى به ؟ "

عبدالله ی کوپى عهرى کوپى حرامى ئه نصارى به ، باوكى جابر و يه كيكه له خاوهن ريزه كانى شهوى عهقه به . له بهر دا به شدارى كردوه ، و له ئوحد شهيد كراوه .. ئهمهش چيرۆكه كه به بهم جوړه به : -

له جابرى کوپى عبدالله وه ( ﷺ ) ده فهرموى : كاتى كوشتارى ئوحد هاته پيش شهو باوكم هات بو لام و فهرمودى / من ههست ئه كه به لهم جهنگه دا ده كوژريم له گهل يه كه مين هاوه له كانى پیغه مبرى خوا ( ﷺ ) ، سویند به خوا پاش خوم له دواى گيانى پیغه مبرى خوا ( ﷺ ) له تو ئازيز ترم نيه ، وه من قهرزى كه به سهره وه به بوم جى به جى كه و له گهل خوشكه كانت باش بجوليه وه ، ده لیت : كه پوژمان كرده وه ، باوكم يه كه به شهيد بوو له جهنگه كه دا و له گهل كه سىكى كه دا خستمه گوڤىك . ئه بينم دلم ناهينى كه له كهل كه سىكى كه دا به يه كه گوڤ بسپيرم بويه پاش شهش مانگ دهرم هينايه وه ، ده بينم ههروكه ئهو پوژه به كه خستبووه گوڤه كه وه جگه له گوچكه نه بىت .<sup>۱</sup>

وه له ( جابرى کوپى عبدالله ) وه ، ده لیت : كاتى عبدالله ی کوپى عهرى کوپى حرام پوژى ئوحد كوژرا ، پیغه مبرى خوا ( ﷺ ) پى ی فهرمود :

( يا جابر ! ألا أخبرك ما قال الله عزوجل لأبيك ؟ ) فهرمودى :

<sup>۱</sup> - حاكم گيرايه تيه وه ( ۳ / ۲۰۳ ) ده لیت : فهرموده ی ( صحيح ) له سهر مهرجى ( مسلم ) .

ئهتهوی، پیت بلیم که خوی پهمردگار چی به باوکت فهموو؟ وتم! بهلی،  
فهمووی: (ماکلم الله احداً إلا من وراء حجاب، و کلم أباک کفاحاً<sup>۱</sup>، فقال: یا عبدی عن علي أعطک، قال: یارب! تخيبي فأقتل فيک ثانية. قال إنه سبق منی (أثم اليها لایرجعون) قال: یارب فأبلغ من ورائی)<sup>۲</sup>

فهمووی: (خوی گهوره له گهل هیچ کهس قسهی نه کردووه له پشتی پهمردهوه نه بیت، به لام له گهل باوکتدا پوبه پرو دواوه و فهموویه تی، نهی بهنده کهم ئاواته کانتم پی بلی با بیهینمه دی، نهویش ده لیت پهمردگارم! ئاواتم نهویه زیندووم که یتهوه تاو مکه له پیناوتدا دووباره بکوژیمهوه، فهمووی: بهراستی نهوه شتی که پراوتهوه که (أثم اليها لایرجعون)<sup>۳</sup>

ده لیت: نهی پهمردگار! دهی بهوانه ی دوی خوم پابگیه نه.  
پاشان خوی گهوره ئه م نایه ته ی دابه زاند: ﴿وَلَا تَحْسَبَنَّ الَّذِينَ قُتِلُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ أَمْوَاتًا...﴾ سورة آل عمران، آیه (۱۶۹).

واته: وانهران نهوانه ی له پیناوی خوادا کوژاون، مردوون...  
همروه ها له جابهروه ده لی: باوکمیان بو هینام پوژی ئوحد که شیوینرا بوو، نهوه بوو گهیه نرایه لای پیغه مبر خوا (ﷺ) که جلیکی به سهردا درا بوو، ویستم لایبهرم و ده ری خهم، به لام هوزه کهم پینان نه دام، دیسان هه ولمدایه وه لایبهرم به سهریه وه، نه مجارهش هوزه کهم پیگه یان لی گرتم، ئینجا پیغه مبر خوا (ﷺ) فهمانی کرد به لابر دنی. له و کاته دا گوئی له دهنگی بوو هاواری کرد. فهمووی: ئه مه کی یه وا هاوکار دهکات وتیان، کچی عه مره یان خوشکی عه مره، فهمووی: (فلم؟ تبکی أو لاتبکی، فمازالت الملائكة تظله بأجنحتها حتى رفع).<sup>۴</sup>

فهمووی: جا بوچی؟ بگری یان نهگری، نهو بهردهوام فریشته کان به باله کانیان بوونه ته سیبهری تا بهرز کرایه وه.

<sup>۱</sup> - واته: (رووبه پرو به بی هیچ پهمردیک یان په یامیتیریک. نه مهش پاش مردنیه تی و پیش مردنی نه بووه.

<sup>۲</sup> - حسن: صحیح ی سونه ته کانی ابن ماجه (۲۲۷۶) ارئوط به (حسن) دایناوه. سیر (۱/ ۳۲۸).

<sup>۳</sup> - واته بی کومان که ناکه ریته وه ژبانی دونیا.

<sup>۴</sup> - صحیح: بوخاری و مسلم ربوایه تیان کردووه.

وه شههیدهکان هه لهویدا که شههید کرا بوون سپارده کران .. و کاتی پیغمبری خوا ( ﷺ ) هات بو دفن کردنیان فهرمووی : ( زملوهم بحراهم ، فأننا شهید علیهم )<sup>۱</sup> فهرمووی : بهبرینهکانیهوه دایانپوشن ، بی گومان که من شایه تم له سهریان . وه ( ابن سعد ) ، ( ۵۶۳ / ۳ ) له جابرهوه ، ( پهمزای خوای لی بیت ) ده فهرمووی : ( کاتی ) معاویه ( بیره کهی لی دا و فرمانکرا به دهرهینانی کوژراوه کانی پوژی ئو خودمان ، کاتی دهرمانهینان پاش چل سال جهستهیان نهرم بوو ، چوار پهلیان دهنوشتنرایهوه . ئهمهش مانای ئهوهیه که زهوی لاشهییانی نه خواردوه !! ( پهمزای خویان لی بیت ) .

<sup>۱</sup> - دانه پاله کهی ( صحیح ) ه / ابن سعد دهرهینانی بو کردوه . ( ۱۰۵ / ۲ / ۳ ) .

" ۲۰ - عمری کوپی جموح ( ﷺ ) "

" پپس لی مه گرن ، به لکو خواي گه وره شهیدي پي به خشيت "

فهرموده ی پیرۆز ...

کی یه ؟

عمری کوپی جموح کوپی زهیدی خه زه جی نه نصاری یه .

ئاماده ی ئو خود بوو ، ئهم کوپانه ی هه به : معاذ و معوذ و خلاد . که هه موویان ئاماده ی به در بوون ، وه عمری کوپی جموح له گهل ( خلاد ) ی کوپی پوژی ئو خود شهید بوون .

" چۆن موسلمان بوو "

له عکرمه وه ، ده لیت : مصعبی کوپی عمر هاته مه دینه و خه لکی فیر ده کرد .  
عمری کوپی جموح که سیکی ناره لای و وتی : ئه مه چی یه هی ناوتانه بۆمان ؟ وتیان :  
ئه گهر ده تهوی دین بۆ لات و قورئان ده دین به گویتدا تا بزانی چی یه ؟ وتی : باش ،  
ئینجا چه ند ئایه تیکی سه ره تای سوره تی ( یوسف ) ی بۆ خوینده وه عمر وتی : با  
پاوێژیک له گهل هۆزه که مدا بکه م .. عمر گهره ی ( بنی سلمه ) بوو .

ئه وجا عمر چوه لای مناف ( که یه کی بوو له و بتانه ی پیش ئیسلام  
ده یان په رست ) وتی : ئه ی مناف ! سویند به خوا ئه زانی که هۆزه که م غهیری تو یان  
ناویت ، تو ده لیت چی ؟

ئینجا شمشیره که ی له گهر دنی ( مناف ) کرد و پویشیت ، ئه وجا ئه هله که ی  
هه لسان شمشیره که یان برد ، کاتی عمر گه راپه وه : وتی : باشه کوا شمشیره که ئه ی  
مناف ؟ هه ی پویشیت ، خو بزنی به بزنی خو ی پارێزگاری له عهره تی خو ی ئه کات .  
سویند به خوا ئه زانم سه به ی خیر له ( ابی جعار ) دا ناوینم پاشان پێیانی وت : ئه و من  
ده رۆم به لای ماله که مه وه ئیوه ش داوای چاکه له مناف بکه ن . ئینجا پوشت ..



نهوانیش هه لسان بهشکاندنی و بهسه گیکى مردارهوه بووه وه بهستیانهوه و فریاندایه ناو بیریک<sup>۱</sup> ئینجا کاتی هاتهوه ، وتی : حالتان چۆنه ؟ وتیان : باشین . گهورهه ، خوای پهروهردگار ماله کانمانی له پیسی پاک کردهوه .

وتی : سویند به خوا ئه بینم که پاش خۆم خراپ جینشینیان کردووم دهربارهی (مناف) . وتیان : ئه وهتا ، لی ی پروانه له ناو بیره کهدا ، ئه ویش هات و سهیریکی کرد پاشان و ناردی به دواى قهومه کهیدا و پی ی وتن : ئایا من هه رپییه که بگرم ئیوهش شوینم دهکهون ؟ وتیان : به لی ، تو گهورهمانی ، ئه ویش فهرمووی : دهی ئهوا من ئیوه دهکهه به شاهد کهوا من باوهرم هینا بهوهی بو (محمد ﷺ) دابهزیوه ...

له (ابن المنکر) هوه : پیغمبره خوا (ﷺ) فهرمووی : ئه ی هۆزی (بنی سه له مه) کی گهوره تانه ؟<sup>۲</sup>

وتیان : باپیرمان (ابن قیس) ، بهراستی ئیمه ، چاومان پیایدا هه لئایه ، چونکه کهسیکی چروکه . فهرمووی : (جا چ دهردیك ههیه له مه خراپتر ، به لکو گهوره تان خاوهن کههرهه عه مری کوپی جموحه .

### " دلنایام ده چمه بهههشت !! "

واقدی ده لیت : له بهدر دا ئاماده نه بوو ، چونکه کهسیکی شهل بووه ، به لام کاتی خه لکی خوایان ئاماده کرد بو جهنگی ئوحد و کوپه کانی پیگه یان لی گرت له وهی به شدار بیت و وتیان تو کهسیکی خوا بیانووی پیداویت که نه جهنگیت .<sup>۳</sup>

<sup>۱</sup> - کوپه کانی پیتش خۆی موسلمان بوو بوون .

<sup>۲</sup> - فهرموده که : (یابنی سلمه ! من سیدکم ؟) قالوا : الجدين قيس ، وانا لنبخلة ، قال : (وأي داء أنوى من البخل ؟ بل سیدکم الجعد الأبيض عمر و بن المجوح) پیارانی فهرموده که جی متمانهن ، به لام (مرسل) ده ابونعیم له (اکلة) (۷ / ۳۱۷) کیتراویه تیه وه ههروهها بوخاری له (الأدب المفرد) دا .

<sup>۳</sup> - خوای گهوره ده فهرمووی : ﴿وَلَا عَلَى الْأَعْرَاجِ حَرَجٌ﴾ (سورة نور ، آیه ۶۱)

ئەویش هات بۆ لای پیغهمبری خوا (ﷺ) و سکا لایانی لاکرد فرمووی :  
( لا علیکم أن لا تمنعوه ، لعل الله یرزقه الشهادة )<sup>۱</sup> فرمووی : هیچتان لەسەر ناکهوی ئەگەر  
پێگري لى نهکەن ، به لکو خوا شه هاده تی پى ببه خشی .

وه له پیاوایه تیکی تر دا هاتوو که عه مری کوپی جموح به کوپه کانی ده لیت :  
ئیهو پوژی به در پیگهی به هشتتان لى گرتم ، سویند به خوا ئەگه رمام ، هه ر ده چمه  
به هه شته وه !! ئەوه بوو کاتی پوژی ئو حود هات ، عمر (ﷺ) فرمووی : جگه له خه می  
ئهو هیه چ خه میکی ترم نه بوو ، بویه داوام کرد ، ده بینم له به ره کانی پێشه وه دایه .<sup>۲</sup>  
په روه ر دگا را .. مه مگیره وه !

خیزانی عمر ده لیت : چاوم لى بوو ، وه ک ئەوه ی خوی ئاماده کات بۆ جهنگ  
پوژی ئو حود ، له به ر خویه یوه ده یوت : ئە ی خوا ی په روه ر دگا ر مه مگیره وه . ئەوه بوو  
خوی و ( خداد ) ی کوپیشی له وه جهنگه کوززان . عه مری کوپی جموح سواری  
حوشتره که ی بوو ، و شمشیره که ی به ده سته وه و به زمانیشی له خودا ده پا رایه وه  
که منه تی شه هاده تی به سه ردا بریژیت و به نا ئومیدی نه یگه ری نیته وه !!

### " په یژه یه ک به ره و ئاسمان "

کاتی کۆمه لی موسلمانان و کۆمه لی بی باوه ران به یه ک گه یشتن : عه مری کوپی  
جموح هات بۆ لای پیغهمبری خوا (ﷺ) و پرسى : ئە ی پیغهمبری خوا ! ئایا ئەگەر  
من له پیناوی خوا دا ( بجهنگم ) هه تا ده کوژیم ، ئایا ئەم قاچه م له به هه شتدا به ساغی  
پى ئەکات ؟

پیغهمبری خوا (ﷺ) فرمووی : به لى ، ئەوه بوو کاتی له پوژی ئو حود دا عه مر  
له گه ل برازا که ی و ( مه ولا ) یه کیدا کوززان و پیغهمبری خوا (ﷺ) به لای لاشه که یاندا  
تیپه ری فرمووی : ( کأنی أنظر اليك ثمسی برجلک هذه صحیحة فی الجنة )

<sup>۱</sup> - پیاوانی جی متمانه : ابن هشام ( ۲ / ۹۰ ) .

<sup>۲</sup> - پیاوانی جی متمانه : به لام بجر بجره . بروانه په راویزی سیر اعلام النبلاء ( ۱ / ۲۵۵ ) .

فرمووی : وەك ئەوەی بە چاوی خۆم دەتبینم و لێت دەپوانم کەوا بەو قاچەتەوه  
بە ساغی لەبەهەشتدا پێ ئەکەیت .. و پاشان فەرمانی کرد هەرسیانیان بخێنەیهك  
گۆڕەوه .<sup>۱</sup> لە پێوایه تینکی تردا پوژدی ئوحوو پێغه مبهری خوا ( ﷺ ) فرمووی : ( قوموا  
إلى جنة عرضها السموات والأرض أعدت للمتقين ) .

واته : خوتان ئامادەكەن بۆ بەهەشتىك فراوانى يەكەى ھىندەى فراوانى ئاسمانەكان و زەوى يە وبۆ تەقواداران ئامادەكراو . عەمرىش كە قاچىكى ئەشەلى ھەلسايەو و وتى : ( سويند بە خوا لە بەهەشتدا ئەبى بارگە دانيم – واتە لەسەر پىشتى ئەم و لاخەم دانا بەزم لەبەهەشتدا نەبى ) ئەو بەو جەنگا ھەتاوەكو كوشتيان مالك دەليّت : عەمر لەگەل ( عبدالله ى كوڤى عەمرى كوڤى حرام ) دا خزانە يەك كفن و ھەر لەو حنبەى جەنگەكەى تا ئەنجامدا سباردە كرا ( ﷺ ) .

له سهردهمی ( معاویه ) دا بوو که ئاوهرپو گۆرەکهی تێک دابوون بۆیه دهریان هێنان و جێیه که یانیاں گۆرۍ ، بینیاں هیچ نه گۆرۍابوون وەک ئه وهی دینی مرد بیتن ، یه کێکیان که بریندار کرا بوو دهستی خستبووه سهر برینه کهی و بهو جوړه شه هید بوو بوو ، بۆیه ههر بهو جوړه دفنیاں کردبوو ، وه ئه و پوژهی دهریان هینایه وه تاوه کو جیگه کهی بگۆن ، دهستیان لابرد له سهر برینه کهی و پاشان بهریان دا وەک خوۍ گه پرایه وه سهر برینه کهی ، له کاتی کدا نیوانی پوژۍ ئو خود و ئه و پوژه ( ٤٦ ) سال بوو .<sup>٢</sup>

بهو جوړه شه هاده تی کرده یه یژه به که بهر وه ئاسمان ( رهزای خوای لی بیت ) .

۱- دانه پالنه کدی ( حسن ) ه / احمد دهره یثانی بو کردووه ( ۵ / ۲۹۹ ) ( حافظ بيش له ( الفتح ) دا به ( حسن ) دانه اووه ( ۳ / ۱۷۳ ) .

۲ - صحیح : ( ابن سعد ) به دريژ تر لہمه دہرہینانی بۆ کردووه ، حافظ دهلّيت : له ( الفتح ) دا که ( صحیح ) ، ( ۱۷۳ / ۳ ) .

" ۲۱ - نه بو دوجانه ( ﷺ ) "

" خاوه نسی سه روپیچس مهرگ "

کی یه ؟

ئو پالوانه شیر ناسا یه که به ( ابو دوجانه ) بهناوبانگه ناوی ( سماکی کوپی خمرشهی کوپی زهیدی ساعدی ) یه .

له بدر و ئوحد دا به شدار بووه له جهنگی ئوحد دا له گهل پیغمبره خوا ( ﷺ ) مایه وه و بهیعتی دایه له سمر مردن ، وه پوژی ( یه مامه ) کوژا . یهکی بوو لهوانهی به شداریان له کوشتنی موسیله مهی دروژندا کرد .

ئهم پالوانه مان بهوه له هاوه لانی تر جیا نه کریتته وه که ریگه یهکی تاک و تایبهتی هه بوو له شه پ کردندا ، ئو له پوژی جهنگدا .. وه ها ده بینرا که سمر و پیچیکی سووری له سمری ده پیچا وهک دروشمیک بو نازایه تی و له رۆشتنیدا فه خر و شانازی نه کرد وهک ئه وهی گالتهی به باتل و ئه هه له کهی بیت .. و شمشیره کهی بهرز ده کرده وه وهک مه شخه لیکی ئاگرین .. و هه ر که له ملی ( گهردنی ) بی باوه ریکی دها ، به راست و چه پیدا پووی وهرده گیرا و وهک شیر هاواری ده کرد : " من نه بو دوجانه م "

پیغمبره خوا ( ﷺ ) دهرباره ی پئی و رۆشتنی نه بو دوجانه فرموی :

( إِنَّمَا لِمَنْ يَغْضَاهَا اللَّهُ وَرَسُولُهُ إِلَّا فِي مِثْلِ هَذَا الْمَوْضِعِ )<sup>۱</sup>

واته : ئهم پئی و رۆشتنه خوا و پیغمبره کهی ( ﷺ ) رقیان لی ی ده بیتته وه ، مه گهر له جوړه جیگایانه دا نه بیت - واته مه گهر له کاتی جهنگ و پووبه رو بوونه وه له گهل بی باوه راندا .

<sup>۱</sup> - هیشمی له ( الجمع ) دا ( ۱۰۹ / ۶ ) باسی کردووه و گیزاویه تیه وه بو طبرانی و ده لیت : که سانیکتی تیا به که

نه مناسین .

## " ئه‌بو دجانه (ﷺ) به شمشیری پیغمبه‌ری خوا (ﷺ) شهر ده‌کات "

(انس) ده‌لیت : پیغمبه‌ری خوا (ﷺ) پوژی ئوحد فهرمووی : (من يأخذ منی هذا ؟) کی ئەم شمشیرم هه‌لده‌گری ؟ هه‌موو ده‌ستیان درێژ کردوو هه‌رکەس ده‌یوت : من ، من ، فهرمووی : (فمن يأخذ بحقه ؟) فهرمووی : ئەه‌ی کی مافی خو‌ی پیده‌دات کاتی هه‌لی ده‌گریت ؟ خه‌لکه‌که هه‌موو کشانه‌وه . (سماک ی کو‌ری خرشه‌ی ئه‌بو دجانه) وتی : من هه‌لی ده‌گرم و مافی خو‌ی پی دده‌م .  
ده‌لیت : هه‌لی گرت و ده‌ستی کرد به‌ له‌ت کردنی (شەق کردنی) سه‌ری بی باوم‌ران .<sup>۱</sup>

## " ئەده‌ب و رێز له‌گه‌ل شمشیری پیغمبه‌ری خوا (ﷺ) "

له‌ زیری کو‌ری عوامه‌وه (ﷺ) ، ده‌لیت : پیغمبه‌ری خوا (ﷺ) شمشیریکی له‌ پوژی ئوحدودا نیشانی خه‌لکی دا که کامیان هه‌لیده‌گرن و فهرمووی : (من اخذ هذا السيف بحقه ؟) ئه‌بو دجانه وتی : ئەه‌ی پیغمبه‌ری خوا (ﷺ) ! من هه‌لیده‌گرم و مافی خو‌ی پی دده‌م . ئەه‌ی مافه‌که‌ی چی بی‌ت ؟ ده‌لیت : پیغمبه‌ری خوا (ﷺ) شمشیره‌که‌ی پیدا . ئه‌بو دجانه چووه‌ده‌ر و منیش شوینی که‌وت . هه‌ر که به‌لای شتی‌کدا تیده‌په‌ری له‌ت و په‌تی ده‌کرد تاگه‌یش‌ت به‌ کو‌مه‌لی نافرته له‌ بناری چیاکه‌دا و (هند) یان له‌گه‌لدا بوو (پیش موسلمان بوونی) .

هند ئەم هونراوه‌یه‌ی وت :

نحن بنات طارق      نمشي على النمارق  
والمسك في المفارق      إن تقبلوا نعائق  
أوتدبرا نفارق      فراق غير وامق

ده‌لیت : ئه‌بو دجابه‌ ویستی بیکوژیت ، هند هاواری کرد له‌ پروی بیابانه‌که‌وه ، به‌لام که‌س وه‌لامی نه‌دایه‌وه ، ئەویش وازی لی هینا ، به‌ ئه‌بو دجانهم وت : هه‌موو کاره‌کانتم بینی و پیاوان سه‌رسام بووم (موعجیب بووم) ئەوه نه‌بی بوچی ئەو نافرته‌ته‌ نه‌کوشت ؟

<sup>۱</sup> - صحیح : مسلم گێراوه‌تی‌هه‌ ( ۲۴۷۰ ) .

دهلئیت : ناخر ئه هاواری کرد و کهس وه لای نه دایه وه ، منیش حزم نه کرد و به شمشیره پیغمبری خوا ( ﷺ ) بدهم له نافرمانی که هیچ پشت و په نایه کی نه بوو<sup>۱</sup> نووسر دهلئیت :

سویند به خوا نا ئه مهیه پیاوه تی له بهرترین پلیدا .. نیتر ده جال و درۆنه کانی سهردهم چی دهلئیت بهم هه لویستانه ؟ نهوانی خراپه دهلئیت له سهر ئیسلام ؟ کوا ئه م بنه ما پیروژانه له لای دوژمنانی خوا ، که سنووری پیروزی یه کانیان شکاندووه و نامووسی نافرمان و موسلمانان هه تک کردووه و ورگی نافرمانی دووگیانان هه لپرویه ؟! سکا لمان هه ر بۆ لای خواجه ..

پوژانی ئه م تیکۆشهره تی نه پهرین به بی ئه وهی هیچ کۆششیک وه لانیته له پیناوی سهرخستنی ئیسلام و سهر بلند کردنی ئه هله کیدا و له هه موو غه زایه کدا به دوا ی شه هادته بوو ، و ئه و په پری ئاواتی بوو که له لای پهروه ردگاری له ناو شه هیداندا ئه ژمار بکریته و تاکه ئامانجی بوو ..

په و په وهی ژیان تیپه پری و جهنگی ( یه مامه ) هاته پیش و هاوه لانی له باخچه کیداندا ( باخچه ی مهرگ ) خویان هه شاردا .. وه ئه م پاله وانه ، له کاتی کدا له سهر مهیدانی جهنگه کدا بوو ، له بیر کردنه وه دا بوو که چۆن خویان بگه یه ننه باخچه که و .. ئه هله که ی وه دهرنن و تووشی سزای شایسته ی خویانان بکه ن ..

وه له قوربانیدانیکی سهر سوپهینه ردا کۆمه لیک له هاوه لان خویان کرد به باخچه کدا ... که پاله وانی ئه م باسه مان یه کی بوو له ناویاندا و قاچی شکا ، به لام وه ک شیر هه لسا یه وه و شمشیره پیروژه که ی بهر ز کردوه .

له سهر یه ک قاچ شه پری ده کرد !! چ سهر سوپمانیک .. ده پروانی .. چاوی کهوت به مسلیمه ی درۆن و وه ک حوشتیریکی ( اورق )<sup>۲</sup> ده هاته پیش چاوی ... له ولاشه وه ( وه حشی کوپی حرب ) بکوژی هه مزه ( ﷺ ) هاته پیشه وه و په که ی بۆ هاویشته ، لی یدا و له لایه کی دیکه یه وه هاته وه دهره وه ، و هینده ی چاو تروکانیک ئه بوو دجانه به ره و ( مسلیمه ) بۆی دهرچوو ، به شمشیر لی ی دا ، هه رچی ( مسلیمه ) ی سته مکاره له

<sup>۱</sup> - پیاوانی جی ی متمانه ن ( البزار ) رپوایه تی کردوه . الجمع ( ۶ / ۱۰۹ ) .

<sup>۲</sup> - وشتریکه رهنگی سپه کی ره شباهه و کۆشته که ی زۆربه تامه ، به لام کارو رینگه کردنی باش نیه - ( معجم

الصحاب ) ی جوهری .

خوینی خویدا دهگلا و بهسزای شایستهی خوئی گهشت لهسهر ئهو دروێهه بهدهم  
پهرومردگارهوه کرد بووی و خهئکی پی گومرا کرد بوو .  
ئهو بهوو موسلمانان وهك گیره لووکهی لهناو بهرخویان کرد به باخچهکهدا ،  
لهسوپای مسیلمه نزیکه ( ۱۰ ) هزار کهسیان کوشت ...  
لهموسلمانانیش سهدان شههید بوون ( ههندی دهلین ( ۶۰۰ ) کهس دهبوون ) ،  
لهناویاندا ( ابو دجانه ) بوو ( ﷺ )<sup>۱</sup> ... و به ئامانجی خوئی گهشت .

---

<sup>۱</sup> - بروانه سیرهی ژبانی ( ﷺ ) له : البدايه ( ۵ / ۳۱ / ۴۴ ) سیر اعلام النبلاء ( ۱ / ۲۴۳ ، ۲۴۶ ) .

## " ۲۲ - مصعبی کوپی عمیری ( ﷺ ) "

### " بانگخوازی به کاریگر و خه باتکاری پشوو دریژ "

بانگ کردن بۆلای ئایینی خوا تهنه چهند نامۆزگاری یهك و تهنه چهند دم‌پرینیک نی یه له زار بێته دهر ، به‌لكو پرۆگرامی ژیانه بۆ كه‌سی بانگخواز .. كه له‌ناو ویزداندا سه‌قامگیر ده‌بیته و شوینه‌واره‌كه‌شی له‌سه‌ر هه‌لس و كه‌وت و جه‌سته‌ی مرقۆف دم‌ده‌كه‌وێت ... وه بانگخوازی په‌ببانی هه‌موو شتیکی بۆ خوی جیهانیان و بی‌هاوتایه .. ( مصعب ) یش یه‌كێكه له‌م نموونه تاقانه‌یه ...

مصعب کی یه ؟

مصعبی کوپی عمیری عبدمناف ... گه‌وره و شه‌هیدی پێشینه‌ی به‌دریی قوره‌یشی یه .. به‌دوای پیغه‌مبه‌ری خوادا ( ﷺ ) هاته مالی ئه‌رقه‌م و ... ئیسلام بوونی خۆی شارده‌وه ..

وه به‌ نه‌ینی سه‌ردانی پیغه‌مبه‌ری خوا ( ﷺ ) ی ده‌کرد ، کاتی‌کیش پێیان زانی به‌ندیان کرد و به‌ به‌ند کراوی مایه‌وه تاوه‌کو هه‌جهره‌تی یه‌که‌می کرد بۆ حه‌به‌شه .

دواتریش هه‌جهره‌تی دووه‌می کرد .. پێش موسلمان بوونی ، یه‌کی بوو له‌ خوشگوزمراوترین كه‌س له‌ ژیانیدا ، به‌لام كه‌ موسلمان بوو ، وازی له‌ دنیا و خوشی یه‌کانی هه‌نا و بووه زاهد تاوه‌کو پێستی وه‌ك پێستی مار كرژ و نه‌یار بوو .<sup>۱</sup>

له‌ عه‌لی کوپی ابی تالیبه‌وه ( ﷺ ) ، ده‌لیت : هاتم بۆ مزگه‌وت له‌وی بوم ( مصعبی کوپی عمیر ) دم‌كه‌وت كه‌ بورده‌یه‌کی پینه کراوی له‌به‌ردا بوو ، و ئه‌و پێشتر خوشگوزمراوترین لاو و جوان چا‌کترینیان بوو له‌ مه‌که‌ه ، ئه‌وه بوو کاتی پیغه‌مبه‌ری خوا ( ﷺ ) وه‌ها بینیی ، ئه‌و خوشگوزمراوی و په‌فاهیه‌ته‌ی ئه‌وسای وه‌ بیركه‌وته‌وه ، حالی ئیستاشی بینیی كه‌ تێیدا یه ... بۆیه فرمیسك له‌ چاوه‌کانی هاته خواره‌وه بۆی .. و پاشان فهرمووی : ( أنتم اليوم خير ، أم إذا غدی احدکم یخفنه من خیر و لحم ؟ )

<sup>۱</sup> - برودانه : صفة الصفوة ( ۱ / ۲۰۵ ) .



فەرموۋى : ئىۋە ئەمىرۇ باشن ، يان ئەۋى كە بە كاسەيەك لە نان و گۆشت پۇژ  
بەكەنەۋە ؟

وتمان : ئەۋكاتە باشتر ئەبۈۋىن بەشى مانەۋەمان ھەبۈۋ خوشمان بۇ پەرسىتىش  
يەكلايى دەكردەۋە . ئەۋىش فەرموۋى : ( بل أنتم اليوم خير ، منكم يومئذ ) ' فەرموۋى :  
بەلكو ئىۋە ئەمىرۇ باشتر لەۋ كاتەتان .

### " بانگخۋازى بەكاربگەر "

پاش ئەۋى كۆمەلى پىشتىوانان بەيەتتى يەكەميان دايە پىغەمبەرى خوا  
( ﷺ ) ، پىغەمبەرى خوا ( ﷺ ) مصعبى نارد بۇ مەدينە تاۋەكو قورئانيان بۇ بخوينى و  
لە دىن تىيان گەيەنەت ، مصعب دەھاتە مائەكانيان و بانگى دەكردن بۇ ئىسلام ،  
خەلكىكى زۆر موسلمان بوون و ئىسلاميان لەناۋدا بلاۋ بوويەۋە ، پاشان پەيامىكى نارد  
و بۇ پىغەمبەرى خوا ( ﷺ ) و داۋاي مۇلەتتى لى كرد كە موسلمانان كۆ بكاتەۋە ،  
ئەۋىش مۇلەتتى داۋ ( مصعب ) یش ( ﷺ ) لە مالى ( بنى خيثمة ) كۆى كردنەۋە .  
پاشان لەگەل ئەۋ ( ۷۰ ) كەسەى كەلەگەلىدا بوون لە عەقەبەى دوۋەمدا ، ھاتنە  
لاى پىغەمبەرى خوا ( ﷺ ) و ماۋەيەكى كەم لە مەككە مايەۋە پاشان پىش پىغەمبەرى  
خوا ( ﷺ ) چۈۋە مەدينە و ئەۋ يەكەم كەس بوو كە پى ى خستە مەدينە ..  
ۋە لە ئىبنو شەبابەۋە ، دەلىت : كاتى ئەھلى ( عەقەبە ) بەيەتتيان دايە پىغەمبەرى  
خوا ( ﷺ ) و گەرەنەۋە لاى ھۆزەكەيان و بەنەينى بانگيان دەكردن بۇ ئىسلام و قورئانيان  
بەسەردا دەخويندن ( معاذى كورى غفراء ) و ( رافع ى كورى مالك ) يان نارد بۇ لاى  
پىغەمبەرى خوا ( ﷺ ) و داۋايان كرد كەسكىيان بۇ بنىرەت لە لايەن خۇيەۋە تا خەلكى  
بۇلاى قورئانى پىرۋز بانگ بكات و تيان : چونكە ئىستىقلا دۇنيان كە خەلكى شۈينى  
دەكەۋن ، پىغەمبەرى خوا ( ﷺ ) یش ( مصعب ى كورى عمير ) ى بۇ ناردن ئەۋىش  
بەردەۋام بانگى دەكردن و پىنمۈنى دەكردن بۇ سەر پىگەى پەروەردگار ، ۋە

له سهرده ستي ئهو ، كه م مال هه بوو له مالي نه نصاري يه كاندا كه كه ساني خانه دانيان لى موسلمان نه بوو بيت .

ئهو ه بوو ( عمري كوړى جموح ) موسلمان بوو بته كاناني تيكشاند ... و موسلمانان بوونه به عيززه ترين كه ساني نه هلى مه دينه ، نه وسا ( مصعب ) گهرايه وه لاي پیغه مبهري خوا ( ﷺ ) و به ( المقرئ ) ناويان دهبرد .

### " خه باتكاري نارامگار "

پوژى فوحد ( مصعب ) نالاي موسلماناني بهر زكرد بوه وه ئهو ه بوو كاتى موسلمانان نه ويان به سهر داهات ، كه هات ، مصعب نالاکه ي هر به بهرزي هيشته وه ، تا ( ئينو قمينه ) لى هاته پيش و له ده ستي راستي داو په راندى ( مصعب ) يش ده يفرموو : ﴿ وَمَا مُحَمَّدٌ إِلَّا رَسُولٌ قَدْ خَلَتْ مِنْ قَبْلِهِ الرُّسُلُ ﴾ سورة آل عمران ، آية ( ۱۴۴ ) . و نالاکه ي به ده ستي چه پي بهر زكرد وه ، ( ئينو قمينه ) ي خوانه ناس له وه ده سته شي دا و نه ویشي په راند ، نهو جا مصعب نالاکه ي له خوگرت و به هردوو قولى له ناميزي گرت و نه يفرموو : ﴿ وَمَا مُحَمَّدٌ إِلَّا رَسُولٌ قَدْ خَلَتْ مِنْ قَبْلِهِ الرُّسُلُ ﴾ ئينجا بو سييه م جار به ( پم ) لى ي داو شهيدى كرد .

ئينو سه عد ، ده لیت : عبدالله ي كوړى فضل وتى : كه مصعب كوژا ، فريشته يه كه له شيوهيدا نالاکه ي بهر زكرد وه ، پیغه مبهري خوا ( ﷺ ) له کوتايي پوژدا ده يفرموو : ( تقدم يا مصعب ) و مره پيشه وه مصعب فريشته كه ئاوري دايه وه بوى و فهرموو : ( مصعب نيم ) نهو كاته پیغه مبهري خوا ( ﷺ ) زانى كه فريشته يه و خودا بو پشتگيري لى كردنى نار دويه تى .<sup>۲</sup>

وه له پړوايه تى ( ابنو هشام ) دا هاتوه / كاتى مصعب كوژا ، پیغه مبهري خوا ( ﷺ ) نالاکه ي دا به على كوړى ابوتاليب و كومه ليك له موسلمانان .

۱ - كه سيكه خوئيندنه وهى قورنان فیزی خلكى بكات .

۲ - بروانه : صفة الصفوة ( ۱ / ۲۰۶ ) .

وہ له ( عبیدی کوپی عمیر ) هوه ، ده لیت : کاتی پیغمبری خوا ( ﷺ ) له  
 ( نوحود ) بووینه وه دای به لای مصعبی کوپی عمیردا به کوژراوی ، ثم نایه تهی  
 خوینده وه : ﴿ مِنْ الْمُؤْمِنِينَ رَجُلٌ صَدَقُوا مَا عَاهَدُوا اللَّهَ عَلَيْهِ ﴾ سورة الأحزاب ، آیه ( ۲۳ )  
 وه له ( خباب ) هوه ، ده لیت : نیمه له گهل پیغمبری خوا ( ﷺ ) له پیناوی  
 خوادا کوچمان کرد و پاداشتمان که و ته سمر خوی پهر و مردگار . هیه له نیمه که همر له  
 دنیا دا به شیک له پاداشتی خوی و مرگرت ، ههیشبوو رویشنت و هیچی له پاداشته که ی له  
 دنیا دا نه خوارد ، له وانه ( مصعب ی کوپی عمیر ) بوو که پوژی نوحود شهید کرا ،  
 هیچمان نه دیه وه بیکهینه کفنی جگه له بوورده یک که نه گهر بماندایه به سمریدا پنیه کانی  
 دمرده که وتن و بماندایه به قاچیدا سمری به دمرده که وت ، تا پیغمبری خوا ( ﷺ )  
 فرمانی پی کردین که سمری پی داپوشین و بریک له پروه کی ( انخر )<sup>۱</sup> له سمری بنین .

<sup>۱</sup> - صحیح / زانایان کوکن له سمری . ( انخر ) یش پروه کینکی بۆن خوشه .

" ۲۳ - جعفری کوپی ابی تالیب ( ﷺ ) "

" له گهل فرېشته كاندا له ناسماندا دهفرې !! "

ميوانى ئه م چهند لاپه پريه مان ، شههیدی پايه بهرز و بهرېز ، بهيداخی  
تيکو شهران ئه بو عبدالله ی کوپه مامی پیغه مبري خوا ( ﷺ ) ، ( جعفری کوپی ابی  
تالیب ( ﷺ ) ) ی برای ( عل کوپی ابی تالیب ) ه و به ده سال له پیشهوا علی  
گهره تره ..

همردو هیجره ته که ی کردووه ، و له حبه شهوه بو مه دینه هیجره تی کردووه و  
پاش گرتنی خه یبر له گهل چهند که سیك له هاوه لان ها ته وه بولای موسلمانان ،  
دواتریش له مه دینه چهند مانگیك مایه وه ، پاشان پیغه مبري خوا ( ﷺ ) فرمانی پی  
کرد به سر سوپایه که وه بو جهنگی ( مؤته ) ( پی که ون له ناوچه ی ( کهرک ) .. له وی  
شهید بوو .. پیغه مبري خوا ( ﷺ ) به هاتنی جه عفر و گهرانه وه زور خوشحال بووه  
همروه ک سویند به خوا به وه فاتی زو ناره حه ت بوو ..

### " چاکه کانی "

۱- له ( براء ) وه ، ده لیت : پیغه مبري خوا ( ﷺ ) به جعفری فرموو : ( أشبهت خلقي و  
خلقي )<sup>۱</sup>

واته : له پوخسار و له رهوش تیشدا له من ده چیت ..

۲- له ( ابی هريره ) وه ( ﷺ ) ، ده فرموئ : له پاش پیغه مبري خوا ( ﷺ ) که س باشر  
له جعفری کوپی ابی تالیب سواری خوی تا ونه داوه له به خشنده یی و پیزگرتندا.<sup>۲</sup>

<sup>۱</sup> - صحیح : بخاری دهره نانی بو کردووه ( ۲۶۹۸ ) له بابی ( الصلح ) دا .

<sup>۲</sup> - دانه پال له کی ( جید ) ه / احمد و ترمزی ریوایه تیان کردووه و ده لیت : فرموده ی ( حسن و غریب و صحیح ) ه .

## " لبقای جعفر به نجاشی له حبه شه "

له ( اُم سه له مه ) وه ، ده لیت : پاش ئه وهی مه ککه بو ئیمه ته سک بووه وه و هاوه لانی پیغه مبری خوا ( ﷺ ) نه شکه نجه دهر دران و توشی به لاو فیتنه ده هاتن و نهیشیانزانی که پیغه مبری خوا ( ﷺ ) ناتوانیت ئه و نارحه تی و به لایه یان له سهر هه لگری ، له کاتیکدا ئه و له ژیر پاریزگاری مام و هوزه کهیدا بوو و به و هویه وه که متر توشی نارحه تی ده بوو ، بویه پیانی فهرموو : ( أن بأرض الحبشة ملك لا یظلم أحد عنده ، فآخقوا ببلادہ حتی یجعل الله لکم فرجا و مخرجاً ) فهرمووی : ( له زهوی حبه شه پادشایه کی لی یه ، همرگیز ستم له هیچ که سیکناکریت له لای ، له بهر ئه وه برؤن بو ولاته که ی ئه و تا ئه وکاته ی خوادمووی خیر ده کاته وه ) ئیمه ش به جیاجیا دمرچووین بو لای تا هه موو کو بووینه وه له لای و له وی باشتترین مالمان خست له لای باشتترین هاوسی له حبه شه و له ناینه که مان دلنیا و نه مین بووین .<sup>۱</sup>

له ریوایه تیکی تردا : ...

نوم و سه له مه ده لیت :

" که گهیشینه حبه شه ، به باشتترین دراوسیمان گهیشتین که نجاشی بوو ، به راستی دلنیا بووین له ناینه که مان و خواپهرستی خومانمان ده کرد به بی ئه وهی ئازار بدرین و هیچ شتیکی خراپ ببینین .

که ئه مه به قورهیش گهیشت دهستیان کرد به پلان دانان که دوو پیاوی به هیز بنیرنه لای نجاشی و چهند دیاری یه که له شته جوان و ناوازه کانی مه ککه ی بو بینن ، جوانترین ئه و دیاری یانه ی بویان هیئا بوو پیسته بوو ، ئه وه بوو پیسته یکی زوریان له گه ل خویان هه لگرتبوو بو نجاشی و کهسیان له ( بطارق ) ( واته : زاناو پراویژکاره نایینی یه کان ) ی نجاشی به بی دیاری نه هیشته وه و له گه ل دیاری یه کاندای ( عبدالله ی کوپی ئه بی ربیعه ) و ( عمری کوپی عاص ) یان نارد .

فهرمانیان پی کردن و پییان راگه یانبووون که به ههریه که له و ( بطارق ) انه دیاری یه که بدن پیش ئه وهی باسی ئه وان لای نجاشی بکه ن و پاشان دیاری یه کانی نجاشی

<sup>۱</sup> - دانه پاله کی ( صحیح ) ه / ابن هشان ( ۱ / ۳۴ ) ابو نعیم له ( الحلیه ) ( ۱ / ۱۲۴ ) .

پیشکەش بکەن و دواى لى بکەن کە موسلمانەکانیان بداتەو دەست پيش ئەوێ قسەیان لەگەڵ بکات . ( واتە دەیانوسیت بوار بە موسلمانان ئەدات قسەى خۆیان بکەن ).  
 ئوم سەلەمە دەلیت :

ئەرە بوو ئەو دوانە هاتن و گەیشتن بە نجاشى کە لەلای ئەو لە باشتەین جیگادا بووین و باشتەین هاروسى بوو بۆمان ، وە پيش ئەوێ بيشە لای نجاشى وەك پيشان و ترا بوو ، هېچ كەسيان لە ( بطارق ) كەنى نجاشى بە بى ديارى نەهيشتەو و بەهەر يەك كيشيانيان دەوت : چەند غولامى نەزان لە ئيمە بەشەو پەنايان هيناوەتە لای پادشا ، کە لە ئاينى باوباپيرانيان هەلگەراو نەتەو و نەيشاتونەتە ناو ئاينەكەى ئيوە ، بەلكو ئاينى تازەيان داھيناو نە ئيمە و نە ئيوە لى ئاگادارن ، وە ئيمە ئىستا لەلایەن پياو ماقولانى ھۆزەکانیانەو نیراوين بۆلای پادشا نجاشى تاوھكو بيانگيريتەو بۆلای ھۆزەکانیان ، لەبەر ئەو ئەگەر قسەمان لەگەڵ پادشا کرد دەربارەيان ئيوە ئامارەى بۆ بکەن کە بيانداتە دەستمان و هېچ قسەيان لەگەڵدا نەكات ، چونکە ئەوان قەوم و کەسەکانیان بەرچاو پونترن بەو نەنگیەى کە ئەوان پى ی هەلساون .  
 ئەوانيش وتیان بى خەم بن .. پاشان هەردو نیراو ديارى يەکانیان پيشکەشى نەجاشى کرد و ئەویش لى وەرگرتن .

ئەوجا دەستیان کرد بە قسە کردن :

وتیان :- ئەو پادشای بەرپز ، لە راستیدا چەند غولام و نەزانىک لە ئيمە بەشەو پەنايان هيناوەتە ولاتەكەت و وازيان لە ئاينى قەومەكەى خۆيان هيناو و نەشەاتونەتە ناو ئاينەكەى تۆو ، بەلكو ئاينى تازەيان داھيناو کە ئيمەش و ئيوەش نەمانبىستوو . ئىستا پياو ماقولانى قەومى ئەمانە لە باوان و مام و تيرەکانيان ئيمەيان ناردوو بۆ لای بەرپزت ، تاوھكو بيانگيريتەو بۆيان ، چونکە گەورەکانيان بەرچاو پونترن لەمان و زانترن بە و نەنگى يەى هيناويا نەتە پيشان تاوھكو سەرزەنشتيان بکەن .

ئوم سەلەمە ، دەلیت : هېچ شتىک ناخۆشتر نەبوو لە لای عبداللهى کوپرى ربيعە و عەمرى کوپرى عاص<sup>۱</sup> ، لەوێ کە نجاشى گوى بۆ موسلمانان رابگریت ، دەلیت : خیرا

<sup>۱</sup> - ئەم چیرۆکە پيش موسلمان بوونى ( عەمرى کوپرى عاص ) ( ﷺ ) .

(بطارق) هکائی دهوری وتیان : راست دهلین گهرم ، قهومه که یان بهر چاو پوونترن لییان و زاناترن ، بیاندرهوه دهستیان با بیانبه نهوه ناو ولات و قومی خویمان .

دهلیت : نجاشی تووړه بوو ، پاشان وتی : نا به خوا نایاندهمه دهستان ، که سانیك نادهمه دهستان که په نایان هیناو ته ولاته کم و منیان هلبژاردووه و غمیری منیان هلبژاردووه که په نای بوبه ، هه تاو هکو پرسیاریان لی ته کم دهر باره ی نه مه ی که نه دوانه باسی نه که ، نه گهر وا بوون نهوا نه یاندهمه دهستیان و نه یاننیرمهوه بوو هوزکانیان ، نه گهر وایشنه بوون ، ریگه یاناندهم بیانبنهوه و باشتیرن هاوسی یه تی یان دمرهق نشان نه دهم تا نهو کاته ی له لام بمیننهوه .

دهلیت : ئینجا ناردی بهدوای هاو لانی پیغمبره ی خوا (ﷺ) که بیننه ناو دانیشتنه کهوه . کاتی په یامبره که ی نجاشی هات و پی ی راگهیاندن کهوا پادشا داویان دهکات ، کو بوونهوه و بهیه کتریان وت : چوینه لای نجشای ، چی پی بلین ؟ نهوانی تریان وتیان : سویند به خوا هر نهوه دهلین که دهیزانین و پیغمبره مان (ﷺ) فرمانی پی کردوین ، هرچیش نه بی با بی . کاتی هاتن نجاشی فرمانی کرد بهزانا ئایینی یهکانی که پهراوهکانیان له دهوری کو بکهوه .

### " جعفر ئیسلام نمایش دهکات "

نجاشی پرسى : نهه ئاینه چی یه کهوای لی کردوون له ئاینی قهومه که تان بچنه دهرهوه و نه شیهینه ناو ئاینی ئیمه یان ئاینی یهکی له نه تهوانه ؟ نوم سه له مه دهلیت : نهوه ی وهلامی نجاشی دایهوه ( جعفری کوری ابی تالیب ) بوو (ﷺ) .

فرمووی : نهی پاشا ، ئیمه قهومیکی نهزان بووین ، بتمان دهرپرست و مردارهو بوومان دهخوارد و خراپه کاریمان دهکرد و ریگه ی رهحمان دهرپی و هاوسی یه تیمان نه دهمزانی و نهوه مان که به هیز بوو لاوازه کانهانی دهچه وساندهوه ، هر له سر نه مه بهردهوام بووین تاخوا پیغمبره یکی له خو مان بو ناردین که نه ژادی دهناسین و له راستگوئی و نه مینی و پاکی دلنایان ، بانگی کردین بو یه کتا په رسته ی خودا و خوپاککردنهوه لهوه ی که خو مان و باوبا پیرانمان دهمانپرست له بر دوو بت و فرمانی پی کردین که راستگوئین و نه مانهت بپاریزین و په حم بگهیەنین و هاوسی یه تی بهباشی

بکهین و دەست هه لگه گرین له حهرام و خوینپرشتن و پێگری کردین له خراپه کاری و درۆ کردن و خواردنی مالی هه تیوو له ناموسدانی نافرمتانی بێ تاوان و داوینپاک و فرهانی پێ کردین که ته نهها خودا بپهرستین و هاوهلی بۆ دانه نێین و ههروه ها فرهانی پێ کردین به ئه نجامدانی نوێژو پۆژ و زهکات .

ده لیت : ئینجا کاروباره کانی ئیسلامی نیشاندا و دواتر فرموی / ئیمه ش باوه رمان پێ هیناو شوینی که وتین له سه ر ئه وه ی که له خواوه بۆی نیراوه و دهستان کرد به پهرستنی خوای تاک و بێ هاوتا و ئه وه ی حهرام بوو دهستان لی هه لگرت و ئه وه ی حه لال بوو به حه لالمان زانی و له سه ری پۆشتین ..

له سه ر ئه مانه ، قه وه که مان دهستی کرد به دوژمنایه تی کردن لگه لمان و ئه شکه نجه دانمان و چه ندین به لایان به سه ر داهینان تا له ئاینه که مان وان بینین و بگه رپینه وه سه ر بپهرستی و ئه و خراپه کاری یه ی ئه وسا ده مان کرد دهستی پێ بکه ینه وه ، ئه وه بوو که ئیمه یان چه وسانده وه و دهستیان کرد به سه ته مکردن لی مان و دنیا یان به رو و ماندا ته سک کرده وه له پیناو پاشگه ز کردنه وه مان له ئاینه که مان . ئیمه ش هاتین بۆ ولاته که ی تۆو تۆمان هه لبژارد به سه ر که سانی تردا و حه زمان به په نا و پالپشتی تۆ کرد ، به هیوای ئه وه ی که له لای تۆسته ممان لی نه کریت ، ئه ی پادشای به ریز ...

ئوم سه له مه ده لیت :

نجاشی پرسى : هچیت له وه له لایه که خودا به پیغه مبه رکه تاندا نادوو یه تی ؟ جعفر / به لی .

نجاشی / بۆم بخوینه .

ده لیت : جعفر چه ند ئایه تیکی سه ره تای سه ره تی : ﴿ که عیص ﴾ ی سه ره تی مریم

ی خوینده وه .

ده لیت / نجاشی که گوێ ی له و چه ند ئایه ته بوو دهستی به گریان کرد هه تا ریشی ته پ بوو هه روه ک زانا ئاینه کانیش دهستیان به گریان کرد ، تا په راوه کانی دهستیان ته پ بوو ، پاشان نجاشی پێی وتن : به راستی ئه مه و ئه وه شی که بۆ ( عیسی ) هاته خواره وه هه ردووکیان له چه رایه که وه سه رچاوه یان گرتووه . به رۆن ، سویند به خوا نایانده مه دهستان وشتی وانا که م ...



دهلیت :

کاتی له لای نجاشی هاتنه دهر وه عه مری کوږی عاص وتی / سویند به خوا ئه بی سبه نی شتیکی واکه م که ره چه له کیان دهر بینم .

دهلیت : به لام عبدالله ی کوږی ربیعه که له عمر پاریزگار تر بوو ، وتی : شتی وانکه یت ، چونکه ئه مانه هیچ نه بیټ کهس و کاریان هیه ، با له ئیمهش لایندا بیټ . وتی / سویند به خوا ئه بی پنی بلیم ئه مانه به ( عیسی ) ی کوږی مریم ده لین : ( بهنده ی خوا ) یه .

پاشان بو سبه نی هات بو لای نه جاشی و پی ی وت : نه ی پاشا ، نه مانه شتیکی گه وه دهر هق به ( عیسی ) ی کوږی مریم ده لین . بنیره به دویاندا و لیان پیرسه دهر باره ی ئه مه ...

دهلیت / نه ویش ناردی به دویاندا لهو باره ی وه پرسیاریان لی بکات .

دهلیت : هر گیز و امان به سهر نه هاتبوو ، بویه موسلمانان کوږونه وه و یه که به یه کتریان وت : نه گهر لیان پرسین دهر باره ی ( عیسی ) ی کوږی مریم ، چی ده لین ؟ وتیان / سویند به پهروهر دگاران ، نه وه ده لین : که خوا فهرموویه تی و پیغه مبه رمان بوی باس کردووین ، جا چی نه بی بابیت .

دهلیت : جعفری کوږی ابی تالیب ( ﷺ ) پاش نه وه ی پرسیاریان لی کردن دهر باره ی ( عیسی ) ی کوږی مریم " سه لامی خوی لی بیټ " ، فهرمووی :

نه وه ده لین : که پیغه مبه ری خوامان ( محمد ) ( ﷺ ) بوی باس کردووین و نه ویش نه وه یه که ( عیسی ) بهنده و نیردرای خوا و پوخی زاتی پهروهر دگار و نه و وشه یه که خودا خستیه نه ستوی مریم ی پاک داوینی ( عذراء ) .

دهلیت : نجاشی دهستی برد بو زهوی و چیلکه یه کی هه لگرت و پاشان وتی : سویند به خوا ، عیسای کوږی مریم هینده ی ئه م چیلکه له وه ی که وتت لاینه داوه . دهلیت : لهویدا ( بطارق ) هکانی دهوری نجاشی دهستیان به وورته ورت و بوله بول کرد .

نجاشی پنی وتن : ئیوه با هر قسه بکه ن و پیتان ناخوش بی پاشان پرووی له موسلمانان کردوو پیی وتن : برؤن .. ئیوه ئه مین و پاریزراون له لای من و له سهر زهوی من ، هر کهس جنیوتان پی بدات غه رame ده کریت . هه متر وتی : هر کهس جنیوتان پی بدات غه رame ده کریت ، تا سی جار ..

پاشان وتی : حەزناکەم بېمە خاوەنی کۆیەک زێر و لەبری ئەوەدا ئازاری کەسیک  
لە ئیوە بدەم .

پاشان وتی : دیاریەکانیان بدەنەو ، پێویستیم پێیان نییە ، سۆیند بەخوا ،  
خودا بەرتیلی لە من وەرئەگرت ئەوکاتەئێم مۆلکەئێ بۆ گێڕامەو ، هەتا ئیستا بەرتیلی  
لەسەر وەرگرم وە خەلکیش بە بەرتیل گۆپراپەئەم نەبوون تاوێکو منیش بە بەرتیل  
گۆپراپەلێیان بێ .

دەلیت : بەو جوړە بەسەر شوڤری چوونە دەرەو و هەرچیەکیان هینا بوو دریاو  
بەسەریاندا .. ئیمەش لەلای باشتەین هاوسێ ، باشتەین مالمان خست و ماینەو و  
باشتەین حال و ژیاومان هەبوو لەلای تا ئەوکاتەئێ چووین بۆ لای پیغه مبهیری خوا ( ﷺ )  
لەمەککە .<sup>١</sup> م - ه

نووسەر دەلیت : بانگخوازی ئەبێ ئابەم جوړە بێ .. بزانیت چۆن ئیسلام نیشانی  
خەلک بدات .. و لە قسە کردنیشدا چاودێری ئەدەب و پێز بکات .. ئای لە پۆزگاری  
ئەمڕۆماندا ، ئیسلام چەند پێویستی بەو ها بانگخوازێک هەیە ، چونک ئیسلام خۆی  
پرسیکی دادپەرورە ، بەلام بەداخەو کەوتۆتە نیو دەستی پارێزمرانیکی دۆراو وە ... !!  
زۆر جارێکی گۆییستی کەسانێک ئەبێ لەسەر ئیسلام قسە ئەکەن ، تەمەننا ئەکەم  
کە بێ دەنگ بوونیە و وشەیان لە زار نەهاتبا بە دەرەو ؟ و زۆرینەیان بەجوړە لە  
ئیسلام حالێ نەبوون کە پەرورەگار دایبەزاندووە ، کەسانێکی کەمیان بەو شیویە  
خۆی لێ حالێ بوون کە ئەوانیش ناتوانن بە باشی و بەرپێگا و ئوسلووبیکی گونجاو  
بەیانێ بکەن ... !! ئەمەش هەمووی لە پۆزگاریکدا کە هەرچی بنەما پڕوپۆچەکانە  
پازینراونەتەو ، لە چەندین بەرگی فیلاوی و خەلەتینەردا نیشانی خەلک دەدرین ..  
سروشتی خەلکیش وایە کە دەبنە دوژمنی هەرشێ کە لێی بێ ئاگا و بێ خەبەر بێ ...  
بپروانە موسلمانان لە چ کەم و کورتی یەکی ترسانکدان ئەگەر ئایینەکیان بەوردی  
و ئینصافەو پراڤەنە کەن بە جوړێک کە نە لێی کەم کەن و نەبۆی زیاد کەن ؟ پراڤەکردنێک  
کە تەنها مەبەست و ئامانجی دەرخستن و بەیان کردنی هەق بێ و هیچی تر ...

<sup>١</sup> - دانەپالەکی ( صحیح ) : أحمد له ( المسند ) ( ١ / ٢٠٢ / ١٧٤٠ ) دەرھیتانی بۆ کردووە . بە  
لێکۆڵینەوێ شیخ احمد شاکر ..

" نهووی تازه ئاتاجی نهوویه که به زمانیکی قبول کراو و قه ناعهت پیکراو و ریگهیهکی نزیک رابهری بکریت بۆ گهشتن له په یامی ئیسلام و شارمزا بوون لیی .. و نهو بۆشاییه دهروونی یه تیبینی کراوه یان بۆ پر بکاتهوه و هه موو نهو گومان و شو بهواتانه پوچه ل کاتهوه و به درۆ بخاتهوه که ده لالانی بی دینی و به دره وشتی پاش نه م داگیر کاری یه دواییه ی ئیستعمار بۆ ولاته کانهان ، هه لیانه ستووه .

به راستی ئیسلام مافی نهووی به سهر پیاوانیه وه ههیه که به ههرچی یه که هه یانه له کهلتوری نه مری ئیسلام پوو به پرووی دنیا بنه وه .. به لی ، چونکه ئیمه په راویکمان ههیه کۆنبوونی نیه و نهو سامانه ی له خوی گرتووه ون نابیت وه پیغه مبرایه تیه کمان ههیه که خاوه ن سیره تیکی دلخوڕپین و سوننه تیکی بی گهرده " <sup>۱</sup>

کوچکهران له حه به شه وه گهرانه وه بۆ مه که که ، به لام گهره مان ( جعفر ) مایه وه تا سالی " فه تحی خه یبه ر " و پیغه مبه ری خوا ( ﷺ ) به هاته نه وه ی شاد و دلخۆش بوو .. له ( شعبی ) یه وه ده گیرنه وه ، ده لیت : کاتی پیغه مبه ری خوا له خه یبه ر گهرایه وه ، به لیکای جعفر گه یشت .. پیغه مبه ری خوا ( ﷺ ) له باوه شی گرت و نیو چاوانی ماچ کرد و فه رموی : ( نازانم به کامیان خو شحال بم ، به گهرانه وه ی جه عفر یان پرزگار کردنی خه یبه ر ) <sup>۲</sup>

## " شه هاده ت له پشای خوا دا "

جعفر ( ﷺ ) وه ک ( نه میر ) له غه زای ( مؤته ) دا ، بۆ پوه پروو بوونه وه ی پومه کان که وه ته ری . له ( ابی قتاده ) وه ، ده لیت : پیغه مبه ری خوا ( ﷺ ) سوپای پیشه وایان ( امراء ) ی به ری کرد - که سوپای مؤته بوو فه رموی : ( علیکم زید ، آی زید بن حارثه ، فإن أصیب ، فجعفر ، آی ابن أبي طالب ، فإن أصیب جعفر ، فأبن رواحة و هو عبدالله بن رواحة ) .

<sup>۱</sup> ( ٤٥ ) شیخ محمد غزالی ( هه دیننا )

<sup>۲</sup> فه رموده که : ( ما أدری بأیهما أنا أفرح ، بقدرم جعفر ، أم بفتح خیر ) به صحیحی ( مرسل ) به شیه نه م دانه پاله ( صحیح ) هاته وه . نه بی ده لیت : نه مه راسته .

فهرمووی : زهیدی کوپی حارث پیشرو تان بیت .. نهگر پیکرا ، نهوا جعفر کوپی ابی تالیب ، نهگر جعفریش پیکرا ، نهوا عبدالله ی کوپی رواحه ...

لیره دا ( جعفر ) ( ﷺ ) هه لسا و فهرمووی : دایک و باو کم به قوریانت بن من خونه نه ترسام تاوه کو زهید له پیش منهوه بکهیته نه میر ، ئینجا پیغمبره ی خوا ( ﷺ ) فهرمووی : ( برۆن به راستی تو نازانیت کامه شت بو تو خهیری تیایه ، ئینجا سوپاکه بهر ی کهوت ، نهوهنده ی خوا ویستی له سهر بوو مانهوه ، پاشان پیغمبره ی خوا ( ﷺ ) چوه سهرمینبهر ( بلندگو ) و فرمانی کرد که بانگ بدریت بو نویژی جهماعهت ، و فهرمووی : ( ألا اخرجکم عن جیشکم ، اثم لقوا العدو ، فأصيب زید شهیداً ، فاستغفروا له ، ثم أخذ اللواء جعفر ، فشد علی الناس حتی قتل ، ثم أخذه ابن رواحه ، فأثبت قدمیه حتی أصیب شهیداً ، ثم أخذ اللواء خالد ، ولم یکن من الامراء ، هو أمر نفسه ، فرفع رسول الله ( ﷺ ) إصبیه وقال : ( اللهم هو سیف من سیوفک فأنصرده ) فیومئذ سمی سیف الله ، ثم قال : ( انفروا فامدوا إخوانکم ، و لا یتخلف أحد ) .<sup>۱</sup>

فهرمووی : ئایا نه تانهوی ههوالی سوپاکه تان پی بدهم ، نهوان به دوژمن گه یشتن ، زهید پیکرا و شهید بوو ، داوای لی خوش بوونی بو بکهن ، پاشان جه عفر نالاکی بهرز کردهوه و پووبهرووی خه لکه که بووه وه تا کوژدا ، پاشان کوپی رهواحه نالاکی هه لگرت و له سهر پی مایه وه تا شهید کرا ، نهوا جا خالد نالاکی بهرز کردهوه که نهوه یه کی نه بوو له پیشهواکانی سوپا ، به لکو نهو خو ی خو ی کرده پی شهوا ، ئینجا پیغمبره ی خوا ( ﷺ ) دهستهکانی بهرز کردهوه و فهرمووی : ( نهی پهرومردگارا خالد شمشیری که له شمشیره کانت ، دهسا سهری خه و پشتیوانی به ) . لهو پوژهوه خالد ناوئرا ( شمشیری خوا ) پاشان پیغمبره ی خوا ( ﷺ ) فهرمووی ( برۆن دهستی یارمه تی بو براکانتان در یژکهن و کهستان دوانه کهون ) خه لکه کهش له گهر مایه کی به تیندا بهر ی کهوتن بو یارمه تی دان .

<sup>۱</sup> - دانه پالاکمی ( صحیح ) ه : أحمد ( ۵ / ۲۹۹ ، ۳۰۰ ، ۳۰۱ ) از نوئوط پهراویزی ( سیر ) ، ( ۱ / ۲۰۹ )

## " پالەوانیتی جه عفر "

جه عفر ( ﷺ ) له‌م پر دواوه‌دا سهر كه‌وتووانه پالەوانیتی خو‌ی سه‌لمانده . له ئیبنو عه‌باسه‌وه ، كاتی پیغه مبه‌ری خوا ( ﷺ ) دانیشتبوو ، ئەسمای كچی عمیسی ( كه‌ خیزانی جعفر بوو ) له‌و ده‌وروبه‌ره‌دا بوو ، فهرمووی : ( یا أسماء ! هذا جعفر مع جبریل و میکائیل مر ، فأخبرني أنه لقي المشركين يوم كذا و كذا فسلم ، فردى عليه السلام ، و قال : انه لقي المشركين ، فأصابه في مقدمه ثلاث و سبعون ، فأخذ اللواء بيده اليمنى فقطعت ، ثم أخذ باليسرى فقطعت . قال : فعرضني الله من یدی جناحین أطيرهما مع جبریل و میکائیل في الجنة أكل من ثمارها ) .<sup>۱</sup>

فهرمووی : " ئە‌ی ئە‌سما ! ئە‌مه‌ جعفره‌ له‌گه‌ل جبریل و میکائیل دا تیپه‌ری و هه‌والی پی‌ دام كه‌ له‌فلان و فلان پوژدا پر ووبه‌پرووی دوزمنان بووه‌وه ، سه‌لامیش ده‌كات ، وه‌ لامی سه‌لامه‌كه‌ی بده‌ره‌وه ، وه‌ وتی / ئە‌و پر ووبه‌پرووی بی‌ باوه‌ران بوویه‌وه و له‌ پیشیه‌وه‌ حه‌فتا و سی‌ جار بریندار كرا و لیواكه‌ی به‌ ده‌ستی راستی هه‌لگرت تا ، په‌راندیان ، ئینجا به‌ ده‌ستی چه‌پی تا ئە‌و یشیان په‌راند ، وتی : خ‌وای په‌ره‌ردگار له‌ جیاتی هه‌ردوو ده‌ستم ، دوو بالی پیدام كه‌ له‌گه‌ل جبریل و میکائیل به‌سه‌ر به‌هه‌شتدا به‌فرم و له‌به‌رو بوومه‌كه‌ی به‌خۆم " .

## " له‌گه‌ل فریشته‌كاندا ده‌فریت "

له‌ ( ابن عمر )ه‌وه ، ده‌لێت : پوژنی مؤته ( جعفر )م له‌ ئامیز گرت بینیم له‌ پرووی پیشه‌وه‌ی جه‌سته‌ی ، چل و ئە‌وه‌نده‌ لی‌دراوی پی‌وه‌ بوو . وه‌ له‌ پر یوایه‌تیك كه‌ هی بخاری یه‌ ( ٤٢٦٠ ) ، هاتوو له‌نافعه‌وه‌ كه‌ ( ابن عمر ) هه‌والی پی‌ دا كه‌ چووه‌ته‌ سه‌ر لاشه‌ی جعفر به‌ كوژراوی ، په‌نجا لی‌دان و برینداری له‌سه‌ر ژمارده‌ كه‌ هه‌مووی له‌ پیشه‌وه‌ی لی‌ درابوو ( واته‌ هیچییان له‌ پشته‌وه‌ لی‌ نه‌درا بوو ) .

<sup>۱</sup> - هیثمی له‌ المجمع ( ٩ / ٢٧٢ / ٢٧٣ ) باسی كردوه‌ و ده‌یگێڕه‌وه‌ بۆ طبرانی و ده‌لێت : ( سعدان كوری ولید ) ی‌تیایه‌ كه‌ نه‌م ناسی ، باقی پیاوانی فهرمووده‌كه‌ جیتی متمانەن .

وه له ( ابن عباس ) هوه ، ده لیت : پیغه مبری خوا ( ﷺ ) فرمووی :

" رایت جعفر بن أبي طالب ملكاً في الجنة مضر حة قوادمه بالدماء ،  
يطير في الجنة " .<sup>۱</sup>

فرمووی : " جعفری کوپی ابی طالب - م به فریشتی له بهه شتدا بینی پووی  
پیښه وهی جهسته له خویندا گهوزا بوو ، له بهه شتدا ده پری ..

وه له عبدالله ی کوپی جعفر هوه ، ده لیت : پیغه مبری خوا ( ﷺ ) فرمووی :  
هنيئاً يا عبدالله بن جعفر أبوك يطير مع الملائكة في السماء " .<sup>۲</sup> فرمووی : خوشی له خوت ،  
عبدالله ی کوپی جعفر ، باوکت له گهل فریشته کاندا له ناسماندا ده پری .

### " پیغه مبر ( ﷺ ) ده گری "

له ( اسماء ) هوه ده فرمووی ، پیغه مبری خوا ( ﷺ ) هات بو سهر دانم و بانگی  
کوره کانی جعفری کرد ، بینیم بوئی ده کردن و چاوه کانی فرمیسکیان پیدا ده هاته  
خواره وه ، وتم : نهی پیغه مبری خوا ( ﷺ ) هه والیکت دهر باره ی جعفر پی گه شتووه ؟  
فرمووی : " نعم ، قتل اليوم " فرمووی : " به لی نه مړو نهو کوژا " نیمه ش دستمان  
به گریان کرد ، پیغه مبری خوا ( ﷺ ) پوښت و فرمووی : " اطعموا آل جعفر طعاماً ، فقد  
شغلوا عن أنفسهم " .

فرمووی : خوار دنیك بو ئه هلی ( مالی ) جعفر دروست بکهن ، چونکه ئه وان  
نیستا خوین له بیر کردووه .

<sup>۱</sup> - دانم پاله کمی ( جیده ) ده ، حاکم ربوایه تی کردووه و به صحیح دایناده ، حافظ له ( الفتح ) دا ( ۷ / ۷۶ )  
ده لیت له ریښه کی تره وه دانم پاله کمی ( باشه ) .

<sup>۲</sup> - طبرانی ربوایه تی کردووه ، دانم پاله کمی ( حسن ) ده ، هیثمی له ( المجمع ) دا به ژماره ( ۱۵۴۹۸ ) .

## " ۲۴ - نهبو دهمری غه فارسی (ﷺ) "

" خوی گه وره فهرزی کردووه له سهر زانایان که هق بلین باتالیش بیت و هرگیز له پیناو خوادا له لومه ی لومه کمران نه ترسن ... "

داخو زانی هه قیش پیویسته له گهل هه قدا بژین ، نه گهرنا نه وان ناوسکی زهوی بویان باشتره له سهر پشتی زهوی ... نهبو دهریش (ﷺ) له و که سایه تی یه ده گمه نانه یه ..

کی یه ؟

( جندب ی کوپی جناده ی غه فارسیه یه ، پی و تراوه ( بریری کوپی جناده ) .

له زهیدی کوپی اسلمه وه : پیغمبر ی خوا (ﷺ) به نهبی دهمری ده فرموو : نهی بهریر )<sup>۱</sup> یه کی که له پیشینه یه که مینه کان له ئیسلامدا و له هاوه له خانه دان و هه لبر ژیراوه کانی پیغمبر ی خوا یه (ﷺ) .. نهبو دهمری (ﷺ) ده فرموو : من چوار یه کی ئیسلام بووم ، که پیش من ته نها پیغمبر ی خوا (ﷺ) و نه بو به کر و بلال موسلمان بوو بوون .<sup>۲</sup>

## " چا که کانی "

۱- له ( ابی دهله ) هوه (ﷺ) ، پیغمبر ی خوا (ﷺ) ، فرموویه تی : ( ما اظلمت الخضراء ولا اقلت الغبراء من ذي لجة اصدق من أبي ذر )<sup>۳</sup> .

واته : نه ئاسمان سیبهری کردووه و نه زهوی قسه که ریکی ( بیژهر ) له خوگر توه له نهبی دهمری راستگو تر .

( یاخود له ژیر سیبهری ئاسمان و له سهر فهرشی زهوی بیژهر یکی راستگو تر له نهبو دهمریه ) .

<sup>۱</sup> - هیشمی ده لیت : طبرانی گێڕا یه تی وه له فرموده یه کدا که کورئان کرده ته وه فرموده که ( مرسل ) ، و پیاوانی جی متمانهن . الجمع ( ۱۵۸۱۲ ) .

<sup>۲</sup> - هیشمی ده لیت : گبرانی به دور ئیساند گێڕا یه تی وه ، یه کیکیان ( متصل ) و پیاوانی جی متمانهن ( ۱۵۸۱۳ ) .

<sup>۳</sup> - فرموده یه که ( شواهد ) دکانی به هیژه ، ترمزی ده رهیئانی کردووه و غهیری نهویش .

۲- وه فهرموویه‌تی ( ﷺ ) : ( من أحب ان ينظر الی المسیح عیسی ابن مریم ، الی برده و صدقه و جده ، فلینظر الی ابی ذر ) .<sup>۱</sup>

واته همر کهس له ئیوه حمز نه‌کات له عیسیای کوپی مریم پروانی ، له چاکه‌کاری و راستگویی و جدیده‌تی دا ، باسه‌یری نه‌بو زهر بکات .

### " سه‌ره‌تای موسلمان بوونی "

( ابو حمزه ) ده‌لیت : ابنو عباس پی‌ی وتین : نه‌تانه‌وی باسی موسلمان بوونی ( نه‌بو زهر ) تان بۆ بکه‌م ؟ وتمان : بۆچی نا .. ده‌لیت : نه‌بو زهر وتی : ( پیم گه‌یشت که پیاویک له مه‌ککه سه‌ری هه‌لداوه و ئیدیعیای پیغه‌مبه‌ریه‌تی نه‌کات ، منیش براکه‌مم ناردە‌لای تا قسه‌ی له‌گه‌لدا بکات .

پیم وت : ( برۆ بۆ لای نه‌و پیاوه و له‌گه‌لی بدوی ) . نه‌ویش چوو مه‌ککه و به‌ لیکای پیغه‌مبه‌ری خوا ( ﷺ ) گه‌یشت و پاشان گه‌راهوه ، پرسیم : هیچت پییه ؟ وتی : ( سویند به‌خوا پیاویکم بیینی فهرمانی به‌ چاکه ده‌کرد و پیگری له خراپه . وتم : نه‌مه به‌ ته‌نها دلم تیر ئاو ناکات ..

بۆیه : تویش به‌ره‌یک و داره ده‌ستیکم هه‌لگرت و به‌ره‌و مه‌ککه کهوتمه‌ پی من نه‌مه‌ناسی و حمزیشم نه‌ه‌کرد هه‌والی بپرسم ، چوومه‌ لای ( زه‌مزه‌م ) بریک ئاوم خواریده‌وه و دواتر چوومه‌ مزگه‌وت . علی کوپی ابی تالیب به‌لامدا تیپه‌ری . فهرمووی : غه‌ریبیت ؟ وتم : به‌لی .

فهرمووی لی‌ کردم له‌گه‌لی بچم بۆ ماله‌وه ، منیش له‌گه‌لی چووم ، بی نه‌وه‌ی پرسیم ه‌یچی لی‌ بکه‌م ، نه‌ویش هه‌والی هیچ شتی‌کم بداتی !  
بۆ سه‌به‌ی به‌یانی ، هاتمه‌وه مزگه‌وت و هه‌والیشم له‌ پیغه‌مبه‌ری خوا ( ﷺ ) نه‌ نه‌پرسی . که‌سی‌کیش نه‌بوو هه‌والیکم پی‌ بدات ..

<sup>۱</sup> - هیثمی ده‌لیت : احمد کتیرایه‌یته‌وه ، پیاوانیشی خارەنی متمانه‌ن ، هه‌ندیکیان نه‌بی که‌ خلافیان له‌سه‌ره .  
المجم ( ۷ / ۱۵۸ ) .



دىسان ( على ) بەلامدا تىنچىرەو . فەرموۋى / ئايا كاتى ئەو نەھاتوۋە  
بگەرىيىتەو ؟ وىم / نەخىر . فەرموۋى : كارت چى يە و بۇچى ھاتويىت ؟ وىم : ئەگەر  
نەينى بپارىزىت پىت دەلىم ...

فەرموۋى : دەپپارىزم .. وىم : پىمان گەيشتوۋە پىغەمبەرىك سەرى ھەلدوۋە ،  
فەرموۋى : ئايا ھىشتا تى نەگەيشتوۋى ! ئەو مەن بۇلاى ئەو دەرۇم .. تۇش شوۋىم  
كەوۋە و چوۋمە ھەرشوۋىنى تۇش خۇت بگە بەوشوۋىنەدا ، وە ھەركاتى كەسىكم بىنى  
مەترسى بۇت ھەبى بەرەو دىوارەكە ئەچم وەك ئەوۋى پىلاۋەكانم چاك بگەم ، بەلام تۇ  
ھەر بەردەوام بە لەرۇشتىدا .

ئەوۋە بوۋ پۇيشت و منىش لەگەلى پۇشتىم ، چوۋىنە خىزمەت پىغەمبەرى خوا  
( ﷺ ) و پىم وى : پىغەمبەرى خوا ( ﷺ ) ، ئىسلام نىشانە ، ئەۋىش نىشانى دام و  
ھەر لە جى ى خۇمدا موسلمان بوۋم ...

پىغەمبەرى خوا ( ﷺ ) فەرموۋى : ( يا أبادر ، أكنم هذا الامر ، وارجع الى قومك ، فاذا  
بلغت ظهورنا ، فأقبل ) .

فەرموۋى : ئەى ئەبو ذەر .. ئەم بابەتە بە نەينى بەئىلەوۋە و بگەرىرەوۋە لاي  
قەۋمەكەت ! ھەر كاتى ھەۋالى دەرکەۋىن و ئاشكرا بوۋنى ئىمەت پىگەشت ، وەرەوۋە  
وىم : سوۋىند بەۋكەسەى تۇى بەھەق ئاردوۋە ئەبى لەنىۋ دەستياندا ھاۋارىكەم كە  
موسلمانم ..

ئەوۋە بوۋ ھاتە ئاۋ مەزگەۋت ، قورىش لەۋى بوۋن ، وىتى : ئەى ھۆزى قورەيش ،  
مەن شاھەتى ئەدەم كە ھىچ خۇدايە نى يە جگە لە ( الله ) و ( محمد ) يىش بەندە و نىرراۋى  
خۇايە .

ئەۋانىش و تىيان / ھەلسەن بۇ ئەم لە دىن دەرچوۋە . ئەۋانىش ھەلسەن و ۋەھا  
لىياندام كە بىرم ! لەۋكاتەدا ( عباس ) فرىام كەۋت و ھەلىساندەۋە و فەرموۋى : ۋىل  
بۇ ئىۋە ، ئەوۋە خەرىكە پىاۋىك ئەكۆزەن لە ( غفار ) كە جىگاۋ پارەۋى بازىرگانىتەنە !  
ئەۋانىش دەستيان لىم بەردا .

بۆسبەینی گەرامەوه هەمان شتی دۆینیم وت : ئەوانیش وتیان هەلسن بۆ تیھەلدانی ئەم لەدین دەرچوو ، کەوتنەوه لێدانی ، بۆ جاری دووهم (عباس) فریام کەوت و لە ژێر چنگیان دمری هێنام ئەمە سەرەتای موسلمان بوونی ئەبو زەر بوو .<sup>۱</sup> زەھەبی ، دەلیت : ئەبو زەر (رضی اللہ عنہ) لەسەر دەمی ئەبو بەکر و عومەر و عوسمانیش فەتوای داوه .

وہ سەریک بووہ لە زوھد و پراستگویی و زانست و کاریکەردنیدا ، ھەمیشە پراستیژ بووہ و لە پیناو خوادا لە لۆمەئە هیچ لۆمەکاریک نەترساوہ ..  
ھەروەھا نامادەئە پزگار کردنی ( بیت المقدس ) بووہ لەگەڵ عمردا (رضی اللہ عنہ) .<sup>۲</sup> واقدی دەلیت / پۆژی ( حنین ) ئەبو زەر ھەلگری ئالای ( غفار ) بووہ . ( ... ) وە کاتی ئەبو زەر موسلمان بوو گەرامەوہ ولاتی خۆی و لەوئە مایەوہ تا دواي بەدر و ئوحد و خەندەق . پاشان ھات بۆ مەدینە ) .<sup>۳</sup>

### " لە ئامۆژگاریەکانی "

لە ( سۆفیانی ثوری ) یەوہ ، دەلیت : ئەبو زەر لەلای کەعبەدا ھەلسایەوہ و فەرمووی : " ئەئە خەلکینە ، من ( جندبى غفارى ) م ، وەرن بۆلای ئەم برا ئامۆژگاریکارە بەسۆزەتان ، خەلکیش لى کۆبوونەوہ .

فەرمووی : ( ئایا ھەر کەس لە ئیوہ کە بیەویت سەفەر بکات تۆیشووێکی وەھا بۆخۆی ھەلناگری کە فریای بکەوی ؟  
وتیان : بەئى ، وایە .

فەرمووی : دەئە سەفەری پێگەئە قیامەت دوورترین سەفەریکە کە دەتانەوی و گرتووتانەبەر ، لەبەر ئەوہ تۆیشووێ باشی بۆ ھەلگرن .

وتیان : جا ... چ تۆیشووێکە باشە ، فەرمووی : ھەجیک بەجى بەینن بۆ ئاسان کردنی کاروبارە گەورەکان ، وە پۆژووی پۆژیکى زۆر گەرم بگرن بۆ درێژى پۆژى

<sup>۱</sup> - صحیح / بخاری رپروایەتی کردووە ( ۶ / ۴۰۰ ) وە مسلم ( ۲۴۷۴ ) لە ( فضائل الصحابة ) دا .

<sup>۲</sup> - پروانە / سیر أعلام النبلاء ( ۲ / ۴۶ ، ۴۷ ، ۵۶ ) .

<sup>۳</sup> - پروانە / صفة الصفوة ( ۱ / ۲۸۸ ) .

لێپرسینەوه ، وه دوو پکات نوێژ له تاریکی شەودا ئەنجام دەن بۆ تاریکی ناوگۆڕ .. وه وشەیهکی باش بڵێن یان بێ دەنگ بن لەوتنی وشەیهکی خراپ ، بۆ پراوەستان له پوژنیکی زۆر گەورەدا .. لەمال و سامانت ببخەشە ، بەلکو له ناپەحەتی ئەو پوژە پزگارت بێت .  
دوینا بکەرە دوو دانیشگایەکی بۆ داوای حەلال و گەڕان بەدوای مالی حەلالدا ، ئەوی تریش بۆ گەڕان بەدوای ناخیرەتدا .. سییەم ( واتە غەیری ئەو دوانە ) زیانت پی دەگەیهنیت و سوودی بۆت نیە نەتەوی .

مال و سامانیشت بکە بە دوو بەشەوه ، بەشیکیان له حەلالدا و بەسەر مال و مندالتدا خەرجی کە و ، بەشەکهی تریان پیشکەشی ناخیرەت بکە . سێ یەمینان زیانی بۆت هەیە و سوودی بۆت نیە ، نەتەوی ...

پاشان بە دەنگی بەرز هاواری کرد : ئەی خەلکینە ، پی داگری یەك بۆ دنیا کە هەرگیز هەستی پی ناکەن ، ئێوهی کوشتووه .<sup>۱</sup>

## " دنیا نەویست "

له ( عبدالله ی کوپی صامت ) هوه ، دەلیت : لەگەڵ ئەبی زەر چووین بۆ لای عوسمان ، کاتی ئەبو زەر چووه ژوورەوه سەری ئەوی کرد و فەرمووی : سویند بەخوا من له وانه نیم ئەی ئەمیری ئیمانداران ( مەبەستی خوارج ) بوو .<sup>۲</sup>  
( ئیبنو شوزب ) دەلیت : ( خوارج ) بەوه دەناسرین پێش تاشراون ، ( یاخود موتاشراون ) .

پێشەوا ( عوسمان ) پیی فەرموو : ئەی ئەبا زەر ، راست دەلیت ، بەلکو ئیمە بۆیه ناردمان بەدواتدا تاوهکو له مەدینە لەلامان بمینیتەوه . فەرمووی : پیویستم بەمانە وه نیە لێره ، مۆلەتم بەدە باجم بۆ ( رەبزه ) . فەرمووی : باشە ، وه فەرمانیش دەکەین کە بەخششیکی باش بکرییت و بەیانی و ئێوارە پی بکەیتەوه

<sup>۱</sup> - برۆانه / صفة الصفوة ( ۱ / ۳۰۲ ) .

<sup>۲</sup> - چەند جیاوازی یەکی راو بۆ چوون هەبوو له نێوان ئەبی زەر و پێشەوا عوسماندا ( رەزای خویان لی بیت ) .

فهرمووی : پیویستم بهوه نیه ، نهبا زهر مالآتهکهی خوی له حوشترو مهر بهسه .  
 نهوه بوو کاتی چووه دهرهوه ، فهرمووی : ئهی مهحشهری قورهیش دونیای خوتان بو  
 خوتان و قهپی پیدا بکن ، وان له نیمه بینن لهگهل خوی خوماندا بین )  
 نووسر دهلیت : ئهم ریوایهتەش ئەو هەلبەستراوانە رەت دەکاتەوه که دهلین  
 گوايه عوسمان فرمانی به نهفی کردنی ئهبی زهر کردوه .

### " ژیری بانگخواز "

له ( عوام ی کورپی حوشتب ) هوه ، دهلیت : پیاویک له ههردوو شیخی  
 ( بهنی ثعلب ) ه وه بوی گیرامهوه که وتبویان : چووین بو ( رهزه ) شیخی لهوی  
 بهلاماندا تیپهپی قرژیکی گژو سهر و پیشیکی سپی پیوه بوو . وتیان : ئهمه له هاوهلانی  
 پیغمبره ( ﷺ ) ، چوون مولهتی سهر شوردنیان لی وهرگرت ، نهویش مولهتی  
 داین و لهگهلان بووه ئاشنا .. له کاتیکیدا لهگهل نهودا بووین ، چهند کهسیک له نههلی  
 عیراق بهلاماندا تیپهپین ، وا بزانه فهرمووی : له نههلی کوفه ، وتیان : ئهی نهبا زهر  
 نهو پیاوه نهوهی کردی لهگهل ، کردی ، ( مهبهستیان پیشهوا عوسمان بوو ) ﷺ !  
 بۆچی ئالایهک بۆ خوت ههناکهیت ئیمهش به پیاوهکانمان پشتت دهگرین ؟

فهرمووی : ئهی نههلی ئیسلام شتی وام نیشان مهدهن و ( سولتان ) سووک  
 مهکن ، چونکه ههر کهس سولتان سووک بکات ، نهوه تهوبهیی بۆ نیه ، سویند  
 بهخوا نهگهر نهو کهسهی ئیوه باسی دهکن لهسهر دریزترین تهخته یاخود لهسهر  
 کیویک له خاچم بدات ، نهوه ههر گویرایهلی دهیم و ئارامیشی لهسهر دهگرم و ههر  
 نهو کارهش به باش دهزانم .<sup>۱</sup>

بهو جوهر بانگخواز ئهبی ژیر بییت له ئاست نهو پلانانهی که له دهروبهریدا  
 نهنجام ئهدرییت و ئهبی له رهفتاریدا دانا بییت ... وه بزانییت کهسانیک هه ن خویان مهلاس

<sup>۱</sup> - احمد دههیتانی بز کردوه ( ۵ / ۱۶۵ ) . تیایدا نهو پیاوهی که بو ( عوام ) ی کیراوتهد و لهگهل  
 ههردوو شیخهکهی ( بنی ثعلبه ) نهاسراون و باقی پیاوانی جی متمانهن ، بروانه پهراویزی سیر اعلام الثبلاء  
 ( ۲ / ۷۲ ) .

داوه بۆ ئوممه تی ئیسلام و به دوا ی پیلانیکه وهن بۆی ... ئه بو دهر وه ها ژیا ... که هه می شه پش تی له نیا هه لکرد بوو ، پرو ی له ناخیره ت بوو ... و رقی له کۆ کرد نه وه ی مالی دنیا بوو ، له ( ره بزه ) مایه وه تا وه فاتی کرد و به قافل ه ی پیا و چا کان گه یشت ...

### " مردنی ئه بو دهر ( ﷺ ) "

له ئوم دهر وه ، ده لیت : " کاتی ئه بو دهر که وه سه ره مهر گ ده گریام .. پرس ی ، بۆ چی ده گری به یه ت ؟ و تم چۆن نه گری به له کاتی کدا که تۆ له چۆ له وانی ه کدا وا ده مریت و هیچم پی نا کر ی بۆت و پارچه جلیکی شمان پی نیه به شی کفنت بکات !!! ، فهر مو ی : مه گری ، به لکو خۆ شحالم ، چونکه گویم له پیغه مبری خوا بوو ( ﷺ ) فهر مو ی : ( لا يموت بين امرأتين مسلمين ، ولدان أو ثلاثة فيصيران و يحسبان فيريان النار أبداً )<sup>١</sup> . واته : هه ر دوو موسلمان ( یان هه ر ژن و پیاوی ک ی موسلمان ) ، دوو یان سی مندالیان لی بمر ی و نه مانیش نارامی له سه ر بگرن و چا وه پی پاداشت بن ، نه وه هه ر گیز ناگر نابینن . وه من گویم له پیغه مبری خوا بوو ( ﷺ ) به چه ند که سیکی فهر موو : ( که من یه کی بووم له ناویاندا ) : " ليموتن رجل منكم بفلاة من الأرض تشهد عصاية من المؤمنين " <sup>٢</sup> .

فهر مو ی : پیاوی ک له ئی وه له چۆ له وانی ه کدا وه فات ئه کات که کۆ مه لی له با وه پرداران شایه تی مردنی ده بن ... وه هیچ کهس نه بو وه له وانی ه ی نهو پۆ ژه له گه لمدا بوون ، له گون دیک یان له ناو خه لکی دا وه فاتی نه کرد بی ، ته نها منم که وا له چۆ له وانی ه کدا خه ریکه ده مر م ، سویند به خوا نه درۆ م کردو وه و نه به درۆ ش خراومه ته وه ، ده ی له ریگا که به روانه . ئوم دهر ده لیت : و تم : چۆن ئه بی ، له کاتی کدا حاجیه کان پۆ شتوون و ریگا ش به سه ترا وه ؟ فهر مو ی : به روانه ، منیش به رده وام ئه چوومه سه ره وه و پاشان نه گه رامه وه ، تا ناگام له ئه با دهر بی ت ...

ده لیت : کاتی من له م حال ته دا بووم ده بی نم پیاوایی ک دهر که و تن به سه ر و لا خه کانیانه وه ، خیرا خۆ م گه یانده لایان ، نه وانی ش زۆر به خیرایی هاتن به ده ممه وه ،

<sup>١</sup> - صحیح / بوخاری و مسلم کیراویانه ته وه .

<sup>٢</sup> - احمد کیراویه ته وه له ( مسند ) ده کیدا .

وتیان : ئەوی بهندهی خوا ، چیتە ؟ وتم : پیاویک له موسلمانان لیڤهیه دهموی کفنی بکهن ، وا دهمری ..

وتیان : کی یه ؟ وتم : ئەبو زهر . وتیان : هاوهلی پیغه مبهیری خوا ( ﷺ ) ؟ وتم : بهلی ، دهلیت : " باوک و دایکیان کرده قوربانی و ، خیرا چوون بۆلای ئەبو زهر و سلاویان عمرز کردو ئەویش وهلامی دانهوه .. " پاشان دواى وهفاتی ، شۆردیان و کفنیان کرد و نویژیان لهسەر کرد ، و تراویشه ئیبنو مسعود یهکی بووه له ناویاندا .

ئیبنو کەسیر باسی وهفاتی ئەبی زهر دهکات ( ﷺ ) ، دهلیت : " پاشان له ( ریزه ) دابهزی و لهوی مایهوه تاوهکو له مانگی ( ذي الحجة ) ی سالی ( ۳۲ ) ی کۆچی وهفاتی کرد ، هیچ کەسی لانه بوو ، جگه له خیزان و مالهکانی ... ئەوه بوو کاتی له و حاله دا بوون کە نهیان ئەتوانی سپاردە ی بکهن ، عبدالله ی کورپی مسعود له عیراقه وه له گهل کۆمهلی له هاوه لانی دا هاتن و شایهتی مردنی بوون و ئەویش وهسیهتی ئەوهی ب وکردن که چی لی بکهن . و تراویشه که پاش مردنی گهیشتون و شۆردویانه و کفن و دفنیان کردوه . فهرمانی کرد بوو به ئەهله که ی که سهری له مالاته که ی ( مهرو مالاته که ی ) بۆیان لی بنیت ، تا بیخۆن پاش مردنی ، دواتر عوسمانی کورپی عفان ( ﷺ ) ناردی به دواى ئەهله کهیدا و هیئانی بۆلای ئەهله که ی خوی<sup>۱</sup> ...

<sup>۱</sup> - بررانه : البداية والنهاية ( ۵ / ۲۴۸ ) .

## " ۲۵ - عومهری کورپی نه بی وقاص (ﷺ) "

### " غولامی شهید "

عومهری کورپی نه بی وقاص ، برای ( سعادی کورپی نه بی وقاص ) ه (ﷺ) .  
له سعادوه ، دهلیت : پیش نهوهی پیغمبر خوا (ﷺ) بوجنگی بهر  
پیاوانمان هلبزیری ، چاوم به عومهری برام کهوت ، دهبنم خوی دهشاردهوه ، پرسیم  
، چیتته براهم ؟

وتی : نهترسم پیغمبر خوا (ﷺ) بمینیت و به بچوکم بزانی و نههیلی بيم  
بوجیهاد ، له کاتیکدا هن نهکم منیش بيم و جیهاد بکم ، بهلکو خوا شهادهتم پی  
بهخشی .

دهلیت : اینجا نیشانی پیغمبر خوا (ﷺ) درا ، به بچوکی زانی و فرموی : "  
بگهپر وه " ، نهویش دهستی کرد به گریان ، نهوجا پیغمبر خوا (ﷺ) مؤلتهی پیدا.  
سعد دهلیت / له بهر بچوکی عومهر من کول و شمشیر کهیم بوجدهست ،  
عومهر له بهر شهید بوو ، نهو کاته تهمنی ( ۱۶ ) سالان بوو . عهری کورپی بنو  
عهبدود کوشتی .<sup>۱</sup>

نا بهم جوړه نیسلام نههلی خوی له لاو له پیر پهرورده کردوه .. ناخو کهی  
نهم شکوی و سهربرزی یه مان دهگپرینهوه ؟

" بهراستی نهویه کی سهرکهوتوو که چاوی له شکوداری بیت ، پیویستی به  
نامادهی بوونیکی ههنگاو به ههنگاو و توندو تول هیه ، تاوهکو بتوانی نهو کهلین و  
بوشایی یانه پر بکاتهوه که هیه و نهو باره گرانانه هه لگری که قه دهر خستویه تیه سهر  
شانی .. له بهر نهوه پیویسته لایه نی نیمانی هوشیار له دهر ونیدا پووناک بکهینهوه ،  
چونکه بهراستی بیروباوه و عه قیدهی پتهو بهردی بناغهی هه موو کاریکی بهرهمداری  
بیناکره .

<sup>۱</sup> - برآنه : ( المنتظم ) ی ابن الجوزی ( ۳ / ۱۴۱ ) ، صفة الصفوة ( ۱ / ۲۰۷ ) .

ۋە ئەو بانگەۋازانەى ھەۋلى ئەۋەدەدەن گومان لە دەرونى لاۋاندا دروست بکەن  
دەربارەى ئەو ئاينە ھەق و راستە ، بانگەۋازىكى داڭىركارى ژەھراۋى پوخىنەرن كە  
بەنھىنى نەخشەى بۆ كىشراۋە .

لە راستىدا ئىسلام لە پۇڭگارى ئەمپۇماندا ، لە ژيانى تاك و كۆمەلگاكائماندا  
ستەملىكراۋە و خەرىكە لە دەست دەچى لە نىۋان ئەۋانەى خۇيان وانىشان ئەدەن كە لە  
ئامىزىيان گرتۈۋە لە راستىشدا لە ھەقىقەى ئەم ئاينەۋە زۆر دوورن ، ۋە لە نىۋان ئەۋانەى  
كە نكۆلى دەكەن بەھۆى بى ئاڭاىى يان ، ياخود بەمەبەستىكەۋە .<sup>۱</sup>

---

<sup>۱</sup> - ( معركة الصحف في العالم الاسلامى ) ي شيخ محمد الغزالى ، ص : ( ۵۰ ) .



## ۲۱ - ثابتی کوپی دهحداح (ﷺ)

### "خوځی و مال و سامانی پیښکښه شی خوا کرد"

گهر له سیره ی ژبانی به ټاگابین ، ده بینن که : - لهو پشستیانانیه که دالده ی پیغمبره ی خوا (ﷺ) یاندا و پشتگیریان لی کرد و شوین ټهو پروناکی یه کهوتن که له گهل خو ی بویانی هیئا بوو ، وه قوتابی یه کی بلیمه ته له قوتابخانه ی پیغمبره ی تیدا ... و نه سپسواریک ی به جهرگه و به ناو نار ه حه تی یه کاند ا هه نگو دهنیت و پرو به پرو ی مه ترس یه کان ده بیته وه و له گهل نه هامه تی و ډرک و داله کانی پید ا له زوراندایه و به ناو ریگا کانی مهرگدا د پروات ..

له تهنیشت نه مانه هه مویدا ، پیشبرکی ده کات بو به دهموه چوونی داماو و لیقه و ماوان و فریا که وتنی سته ملیکراوان و دلدانه وه ی خه مباران . له سرووی هه موو نه مانه شه وه له لوتکه دایه بو خوشه ویستی خوا و پیغمبره که ی و بانگی جیهاد ده لیته وه و .. به شه و قه بو جهنگ و بونی به هشت له سیبهری شمشیر ه کانه وه ده کات ... له نیشانه کانی خوشه ویستی ( ثابت " ﷺ ) بو په روه ردگاری : - ټیبنو مسعود (ﷺ) ده گپړیته وه وه ، ده لیث : کاتی ټایه تی : ﴿ مَنْ ذَا الَّذِي يَفْرِضُ اللَّهُ قَرْضًا حَسَنًا ... ﴾ سورة البقرة ، آیه ( ۲۴۵ ) . دابمزی ، ټهو ده حداح پرس ی : ټه ی پیغمبره ی خوا (ﷺ) ټه لیلی خوی په روه دگار داوی قهرزمان لی ده کات ؟ فهرمووی : به لی ټه ی ټه با ده حداح ، وتی : ده ستم به ری ، ده لیث : پیغمبره ی خوا (ﷺ) ده سستی دایه ، وتی : ټه و من باخیکم دابه قهرز به خودای خو م که ( ۶۰۰ ) دارخورمای تیایه ، پاشان هات بو لای باخه که له وی دایکی ده حداح و مناله کانی لی بوو بانگی کرد : ټه ی دایکی ده حداح ، وتی فهرموو .. وتی : وهره دهره وه له م باخه ، له بهر ټه وه ی من به قهرز داومه ته خوی په روه ردگار .<sup>۲</sup>

۱ - حیاة الصالحین / ی ماموستا عبدالنعم قنبدیل ( ۳ / ۹۷ ) . به ده ستکاریه وه .

۲ - هیثمی ده لیث له ( المجمع ) ( ۹ / ۳۲۴ ) د ا ، ابو علی کیراویه تی ه وه هه روه ها ته به رانیس ، وه پیاوانی فهرموده که جیی متسانن .

وه له پړوايه تيكي تردا ( زهیدی کوږی نه سلهم ) ده لیت : کاتی ثایه تی ﷻ مَن ذَا الَّذِي يُقْرِضُ اللَّهَ قَرْضًا حَسَنًا ... ﴿ سورة بقره ، آیه ( ۲۴۵ ) . دابهزی ، نه بو د ه د ح د اح و تی : دایک و باوکم به قوربان ت بن ، پیغه مېهری خوا ( ﷻ ) په رومردگار داوی قهر زمان لی نه کات ، له کاتی کدا نهو بی نیازه له قهرز ؟ فهرمووی : " نعم یرید أن یدخلکم الجنة به " .

فهرمووی : " به لی ، نه یه و ی به و قهرزه بتان خاته به هه شته که یه وه " و تی : دهی نه گهر من قهرزیکم دایه په رومردگارم ، زامنی چوونه به هه شتی خوُم و منداله کانم نه بیت ؟ فهرمووی : به لی ، و تی : دهی دهستم به ری ، پیغه مېهری خوا ( ﷻ ) دهستی دایه . و تی : نه ی پیغه مېهری خوا ( ﷻ ) ، دوو باخچم هیه یه کیکیان له باشوور و یه کیکیان له باکوور ، هیچی ترم نیه ، نهوا کردم به قهرز بو خوا ی گه و ره .. پیغه مېهری خوا ( ﷻ ) فهرمووی : " أجعل احداهما لله و الآخری دعها معیشه لك و لعیالك " .

فهرمووی : " یه کیکیان ببه خشه به په رومردگار و نهوی تریان دانی بو ژیان ی خوت و خیزانه که ت .. "

و تی : دهی تو شاهید به نه ی پیغه مېهری خوا ( ﷻ ) ، نه وامن باشترینیان دانه نیم بو په رومردگارم ، نه ویش نه وه یانه که ( ۶۰۰ ) دارخورمای تیایه ... پیغه مېهری خوا ( ﷻ ) ، فهرمووی : " اذاً یجزیک الله به الجنة " . خوداش له پاداشتی دا به هه شت پی نه دات . نه بو د ه د ح د اح پویش ت ، تا گه یشته لای نوم د ه د ح د اح که له گهل مناله کانیدا بوو له دهر و به ری بڼه دارخورمایه کی باخه که دا .. نه مهی و ت :

هداك ربی سبیل الرشاد	الی سبیل الخیر و السداد
بینی من الحائط بالوداد	فقد مضی قرضاً الی التناد
أقرضته الله علی اعتمادی	بالطوع لا من ولا ارتداد
إلارجاء الضعف فی المعاد	فارتحلی بالنفس و الاولاد
والبر لاشك فخیر زاد	قدّمه المرء الی المعاد <sup>۱</sup>

<sup>۱</sup> - واته : خودا رېنمونیت بکات بو ریځگای راست ، بو ریځگای چاکه و پایه داری ، لهو باخه به دلی ساخووه ودره دهر و ده ، چونکه نهو شتر به قهرز دراوه تا رږژی خو ی ( قیامت و پاداشت ) ن داومه به قهرز به په رومردگارم به و یستی خوُم به بی منعت و دوو دلی و تنه ها له ترسی لاوازی و بی دسه لاتیم له رږژی لیپرسینه ودها ، دهی

( نوم ده دحاح ) یش پیی وت : بهراستی قازانجت له فروشتنه کهت کرد ! خوا  
نهوت لی موباره کات که کریت ، و ئینجا وتی :

بشرك الله بخير وفرح      مثلك ادى مالدیه و نصح  
قد متع الله عیالی و منع      بالعجوة السوداء و الزهر البلح  
والعبد سعی و له ماكدح      طول اللیالی و علیه ما اجترح<sup>۱</sup>

پاشان نوم ده دحاح هه لسا ئه وهی به ده م مندا لکانیه وه بوو دهوری هی نایه وه و  
هر چیش له کوشاندا بوو دای نایه وه و ته کاندی ، تا چونه ناو باخه کهی تر ، پیغه مبر  
خوا ( ﷺ ) فهرمووی : ( کم من عذق رداح و دار فیا ح لای الدحاح ) .<sup>۲</sup>

فهرمووی : ئای له ئه بی ده دحاح ، چ بۆله دار خورمایه کی چر و پر و مالیکی  
دلفراوانی هیه - مه بهستی له خیزانه کهی بوو که چهنده به خته وهرن .

ثابتی کوپی دحاح ( ﷺ ) ، ههروه ک مال و سامانی خستبووه خزمه تی  
پهروه دگاری ، پوژیکیش هات که گیانی خویشی پیشکش پهروهر دگاری کرد .

پوژی ئوحوود لیوان بوو له وانیه ئیلاهی .. پیغه مبر سهرکرده نهخشهی  
به رگری کردن و هیرش بردنیشی کیشاو پهیمانی له پیاوهکانی وهرگرت که له فهرمانی  
دهرنه چن ، بهلام بههوی حکمو تیکی بالاوه ، تیر هاویژهکان که ژماره یان په نجا کهس  
ده بوو ، و پیغه مبر خوا ( ﷺ ) له په نایه کی کیوه که دا پریزی کرد بوون ، له فرمان  
دهرچوون .. و بهو جوړه هاوه لانی پیغه مبر خوا ( ﷺ ) تووشی شکستیکی کتوپری و  
چاوه پروان نهکراو بوون و هه ندی له بیباوه ران هه ولی کوشتنی پیغه مبر خوا یاندا

خۆت و مناله کانت ئه و باخه به جی بێتن ، چونکه بهراستی چاکه باشترین توبیشووه مرۆڅ بۆ رۆژی لیپرسینه وه  
پیشکشی بکات .

<sup>۱</sup> - واته : خودا مژده ی خویشی و به خته وهریت بداتی .. بهراستی وینه کی کسی دهک تو ئه وهی له سه ری بۆ شه دای  
کرد و بووه ئاموژکاری و نمونه ی باش .. خودا مناله کانی بی بهش نه کردووه له خورمای ( عجوة السوداء ) و  
گولی ( بلح ) بهری خورمایه که هیشتا پیته که یشتی - بهنده ی خوایش هه ولی خۆی ددها و ئه وهی بۆ ده می پیته وه  
که هه ولی بۆ ددها به درێزایی شه وان و هه ر گونا هیکیش شه نجام بدات هه ر دیسان شه نجامه کهی به سه ر خۆیدا  
ته شکیته وه .

<sup>۲</sup> - برهوانه ک تفسیر القرئی ( ۳ / ۲۱۷ ) .

(ﷺ)، هتا بی باومړان وا گومانیان برد که پیغمبر مې خوا (ﷺ) کوژاوه .. نه مه یان لهناو موسولماناندا کرده پروپاگنده تاوه کو له هیمه تیان بدن و وره یان دابیزین و نه گهریش توانی یان له ناینه که یان هلیانگه پرېننه وه ، به لام موسلمانان زور له وه جیگیر تر و پیداگرتر بوون له سر ناینه که یان ، سهره پای تالی شکسته یانان و سهره پای زوری شه هیده کان .

له و نیوانده ( ثابتی کوږی ده حداح ) هه لسیاه وه و به هه موو دهنگی هاواری کرد به پراډیه که له کیوه که وه دهنگی ده دایه وه :

" نهی هوژی نه نصار .. بهرو لای من بین .. بهرو لای من بین .. نه گهر محمد کوژا بیت .. خو خدا زیندووه و نامری ، دهی له پیناوی ناینه که تاندا بجهنگن ) ، وه هیشتا له بانگ و هاواری نه بوو بوویه وه ، ژماره یه که له پشتیوانان هه لسان چوون بو لای و دهستیان به پرو به پروو بوونه وهی بیباومړان کرد به نهو پهری به جهرگی و نازایه تیه وه ، به لام نه مان پرو به پروی سوپایه که بوو بوونه وه که به چهک و تفاق تیرو تهسل پرچهک بوون و ( خالدي کوږی ولید و عه مری کوږی عاص و عه کره مهی کوږی نه بو جهل و ضراری کوږی خهتاب ) له پیشیانوه بوون .. نه وه بوو پرو به پروو بوونه وه یه کی توند له نیوان نهو چهند که سه له پشتیوانان و بی باومړاندا پرویدا ، به لام به لیدانیکی ( خالد ) له ( ثابت ) بهر می که کسر ثابت کهوت و دهستبه جی شه هید بوو .. دواتریش هه موو نهو پشتیوانانیه که له گه لی بوون نهوانیش کوژان .. و له ویدا له باوهشی کیوی ئو خوددا جهسته ی پاکي شه هیده کانی نه م جهنگه نوستوون .<sup>۱</sup>

قورنانی پیروزیش مژده یان پی دهادت : ﴿وَالَّذِينَ قُتِلُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ فَلَنْ يُضِلَّ أَعْمَالُهُمْ﴾  
(۴) سَيَهْدِيهِمْ وَيُصْلِحُ بَالَهُمْ (۵) وَيُدْخِلُهُمُ الْجَنَّةَ عَرَّفَهَا لَهُمْ (۶) ﴿  
سورة محمد ، آیه ۴ ، ۶ .

واته : نهوانه ش له پیناوی خوادا شه هید بوون ، هه رگیز پاداشتی هه ول و کوششیان بهزایه نادات ، نهوانه پرېنمونی دهکات بو جیگه و پرېگه ی خو ش و دل و دهرن و بیر و هو شیان ناسووده نهکات ، ههروه ها دهیانخاته نهو بهه شته وه که به جوړه ها شیواز بوی باس کردوون .

<sup>۱</sup> - پروانه : حیاة الصالحین ( ۳ م ۹۸ ، ۹۹ ) به دستکاری یه وه .

## ٢٧ - ئەبو تەلحەس ئەنصارى (رضي الله عنه) "

" دەنگى لەناو سوپادا باشتەرە لە ھەزار پیاو !! "

ئەبو تەلحە ھاوێلى پیغەمبەرى خوا (ﷺ) و یەکیکە لە خالۆزایانى و یەکیکە لە گەورە پیاوانى بەدر و و ھەروەھا لە دوانزە کەسە بەرپێزەکەى شەوى عەقەبەییە .

ناوى / زەیدی کوپى سەلى کوپى ئەسودەى ... خەزرجى بوخارى یە و کەسیکە پیغەمبەرى خوا (ﷺ) دەربارەى فەرموویەتى : " صوت أبي طلحة في جيش خير من مائة " .<sup>١</sup>  
و فی لفظ : " خير من ألف رجل " .<sup>٢</sup>

واتە : دەنگى ئەبى تەلحە لە سوپادا باشتەرە لە سەد کەس . لە واژەییەکی تردا : " باشتەرە لە ھەزار پیاو " .

لە ڕیوايەتیکی تردا : " لصوت أبي طلحة اشد على المشركين من مائة " .<sup>٣</sup> واتە : دەنگى ئەبو تەلحە لە سەد کەس توندترە لە سەس بى باوەرپان .

ئیبنو اسحاق دەلیت : ئەبو تەلحە یەکیکە لەوانەى ئامادەى (عەقەبە و بەدر) بوون .

## " ھاوسەرگى ئەبو تەلحە لە گەل (ئوم سولەیم) (ﷺ) "

لە (انس) ھەو ، دەلیت : " ئەبو تەلحە داخوای ئوم سولەیمی کرد ، ئوم سولەیم پێى وت : ئەوێ راستى بێت من رەغبەتم لە تۆ ھەیە و وینەى کەسیکی ھەک تۆ پەرت ناکریتە ھە ، بەلام تۆ پیاویکی بى باوەرپت ، ئەگەر موسلمان بیت ، ئەوا موسلمان بونت دەکەمە مارەیم و ھیچی ترم لیت ناوی .. ئەویش موسلمان بوو ..

ثابت ، دەلیت : " ھەرگیز گۆنڤیستی ھیچ مارەیی یەک نەبووین ڕیزدار تر لە مارەیی ئوم سولەیم : کە (ئیسلاام) بوو .<sup>١</sup>

<sup>١</sup> - دانەپالەکەى (صحیح) ە ، احمد دەرھەتانی بۆ کردووە (٣ / ٢٠٣) .

<sup>٢</sup> - دانەپالەکەى لە شاھیدەکانیدا (حسن) ە ، ابن سعد لە (الطبقات) (٣ / ٥٠٥) ، پەرەراویزی (سیر) ، ٢ / ٢٨ .

<sup>٣</sup> - دانەپالەکەى (صحیح) ە ، احمد لە (المسند) دا ، شیخی عەدوی دەلیت : (صحیح) ە ، فظائل الصحابة : ٥٠ .

له پیاوایه تیکی دیکه دا هاتووه : نوم سولهیم پیی وتووہ : " کهس وینهی توپرت ناکاتهوہ ، به لام تو پیاویکی بی باوهریت ، منیش هیچ مارهی یه کم ناویت ، جگه له ئیسلام بوونت ، نهویش وتی : دهی بچمه لای کی بو ئه مه بهسته ؟ وتی : بولای پیغمبهری خوا ( ﷺ ) . نهویش بووی دهرچوو و به رهو لای پیغمبهری خوا ( ﷺ ) رویشته . پیغمبهر ( ﷺ ) فهرمووی :

" جاءکم ابر طلحة و غرة الإسلام بین عینیه " .<sup>۲</sup>

فهرمووی : نهوه نه بو ته لحه به رهو لای ئیوه دیت و روناکی ئیسلام له نیو چاوانیدا دهره و شیتوه .

### " جیهادی نه بو طلحه ( ﷺ ) روژی نوحود "

نه بو ته لحه ( ﷺ ) روژی نوحود له نیو دهستی پیغمبهری خوا ( ﷺ ) تیری ده هاویشته .. نهو پیاویکی تیر هاویر بوو . نهو بوو کاتی تیره کهی ده هاویشته ، پیغمبهری خوا ( ﷺ ) ده پروانی تا بزانی به کوی ده گات .

نه بو ته لحه به دهستی ، سنگی پیغمبهری خوا ( ﷺ ) ی ده پاراست و نه یوت : نهی پیغمبهری خوا ( ﷺ ) بهم جوړه به نه با تیریکت پی بگات .<sup>۳</sup>

وه له ( انس ) وه ، ده لیت / روژی نوحود .. خه لکانیک شکستیان خوارد .. له کاتی کهدا نه بو ته لحه له نیو ده ستیدا بهرگری ده کرد نهو که سینک بوو زور به توندی تیره کهی له که وان هه لده کیشا ، نهو روژه دوتا سی که وانی شکاند هر پیاویک به لایدا تیپهر نه بوو تیری پی بوايه ، پیغمبهری خوا ( ﷺ ) دهیفرموو : " انترها لای طلحة " دهیفرموو داینی بو نهی ته لحه ... و پاشان خویشی چاودیتری خه لکه کهی ده کرد .

<sup>۱</sup> - دانه پاله کمی ( صحیح )ه ، عبدالرزاق دهرهینانی بو کردووه ( ۷ / ۱۰۴ ) و غهیری نهویش .

<sup>۲</sup> - طیا لسی له مه سننده کهیدا دهرهینانی بو کردووه ( ۲ / ۱۵۹ ، ۱۶۰ ) .

<sup>۳</sup> - دانه پاله کمی ( صحیح )ه ، احمد دهرهینانی بو کردووه ( ۳ / ۲۸۶ ، ۲۸۷ ) .

ئەبو تەلحەش (رضي الله عنه) پيى دەوت : ئەي پيغمبەرى خوا (ﷺ) داىك و باوكم بە فيدات بن ، تۆ چاودىرى مەكە و خۆت بپارىزە ، نەبا تيرىك لىت بدات ، با بيدات لە سنگى من لە جياتى سنگى تۆ ..

### " پۆژى حنين "

لە ( انس ) ھو ، دەفەرموى : پيغمبەرى خوا (ﷺ) پۆژى حنين فەرموى : من قتل قتيلاً فله سلبه . فەرموى : ھەركەسى كەسى بكوژيت لەم پۆژەدا ئەو ھەنیمەكەى بۆ خۆى دەبیت .

ئەبو تەلحە ئەو پۆژە بیست پیاوی كوشت و لەسەر قسەى پيغمبەرى خوا (ﷺ) ھەنیمەى ھەربیستەكەى پى درا .

### " پەرستشى "

لە ( انس ) ھو / ئەبا تەلحە پاش پيغمبەرى خوا (ﷺ) چل سال بە پۆژ و بوو ، تەنھا لە ھەردوو جەژنى قوربان و رەمەزان دا نەبیت . ھەر لە خۆیەو ھەگبەرئەو ھە پاش پيغمبەرى خوا (ﷺ) ھەمیشە بە پۆژ و بوو مەگەر لەسەفەردا یان لەنەخوشیدا نەبیت ..

### " بەخشینی لە پیناوی خوا دا "

ھەر لە ( انس ) ھو ، دەلیت : كاتى ئایەتى : ﴿لَنْ تَنَالُوا الْبِرَّ حَتَّى تُنْفِقُوا مِمَّا تُحِبُّونَ ...﴾ سورة آل عمران ، آية ۹۲ . ھا تە خوارەو ، ئەبو تەلحە وتى : پەرەردگارمان داواى مألماں لى دەكات ، دەى ئەي پيغمبەرى خوا (ﷺ) ئەوا من زەوى یەكەم دا بە خودای پەرەدگار ..

\* دانەپالەكەى ( صحیح ) ھ ، ابوداود و حاکم دەرھینانیان بۆ کردووە ( ۳ / ۳۵۳ ) ، دەلیت اسنادەكەى ( صحیح ) ھ ، و زەھەبیش لەسەرى كۆكە ..

پیغمبریش (ﷺ) فرموی: "اجعلها فی قرابتک فی حسان بن ثابت، و ابی بن کعب نسائی گنډاویه تیه وه. واته: بیده به کهسه کانت، حسانی کوری ثابت و ابی کوری کعب."

وه له (الموطأ) دا هاتووه: "خوشه ویستین مالی نه بو ته لحه به لایه وه (به یروحاء) بو، چونکه پوری له مزگهوت بو، پیغمبری خوا (ﷺ) دهاته ناوی و ناوی لی ده خوارده وه.<sup>۱</sup> له پیاویه تیکی تردا له (انس) وه، نه بو ته لحه له هه موو نه نصاریه کانی مه دینه دارا تر بوو له بوونی دار خوارما و خوشه ویستین مالی له لای (به یروحاء) بوو که پوری له مزگهوت بو، پیغمبر (ﷺ) دهچوو، له ناوه پاکه ی که تیایدا بوو ناوی ده خوارده وه."

انس، ده لیت: کاتی ئایه تی: ﴿لَنْ تَنَالُوا الْبِرَّ حَتَّى تُنْفِقُوا مِمَّا تُحِبُّونَ...﴾ دابهزی، نه بو ته لحه هه لساو به پیغمبری خوا (ﷺ) ی وت: (ئه ی پیغمبری خوا (ﷺ)، خوی ته عالا ده فرموی: ﴿لَنْ تَنَالُوا الْبِرَّ حَتَّى تُنْفِقُوا مِمَّا تُحِبُّونَ...﴾. وه من خوشه ویستین مال له لام "بیروحه" ه، و نهوا دهیکم به به خشش (صدقه) و تکام وایه بیته چاکه و تویشوو بوم له لای خوا، له بهر نه وه، ئه ی پیغمبری خوا (ﷺ) دهیده مه دهست تو تابه و جوړه ی پهر و مر دگار نیشانی داویت به کاری بینیت .. ده لیت: پیغمبری خوا (ﷺ) فرموی: (بخ، بخ ذلك مال رباح، وقد سمعت ما قلت، و ابی اری ان تجعلها فی الاقرین).

فرموی: به به، به به نه مه مالیکی قازانچ لی کراوه، گویم له قسه کانت بو، وه من وای ده بینم که بیده یه کهسه نزیکه کانت .. نه بو ته لحه و تی: واته کهم، ئه ی پیغمبری خوا (ﷺ)، و به و جوړه دابه شی کرد به سمر کهسه نزیکه کانی و ناموزا کانیدا.<sup>۲</sup>

<sup>۱</sup> - صحیح: الموطأ (۱۸۷۵).

<sup>۲</sup> - صحیح / بخاری و مسلم زیوایه تیان کردوده.



## " ئایه تیک پاش مردن "

ئەبو تەلحە بە سالآچوو ، ... و ھەرگیز لە هیچ جەنگێک دوانەکەوت !! ئەوە بوو لە پێش یەکی لە غەزاکاندا .. کوپەکانی پێیان وت :

" بابەگیان ، ئەو تۆ لە سەردەمی پیغه مبهەری خوا ( ﷺ ) و ئەبێ بەکرو عومەریشدا ( ﷺ ) جەنگاویت ، وازیینە و ئیمە لە جیاتی تۆ دەجەنگین ، بەلام ئەو پرازی نەبوو ، بۆیە چوو بۆ شەڕ و لە دەریایدا و لەوێ وفاتی کرد .<sup>۱</sup>

و ھەر لە ( انس ) ھوہ ، ئەبا تەلحە سورەتی ( براءة ) ی دەخویندەوہ .. تا گەیشتە ئایەتی : ﴿ انْفِرُوا خِفَافًا وَثِقَالًا ... ﴾ سورة التوبة ، آية ( ۴۱ ) .

فەرمووی : ئەو تا خوای گەورە بەلاوی و بە پیری داوام لی دەکات بۆم جەنگ ، دەی تفاقم بۆ نامادەکن ، کوپەکانیشی وتیان : ( بابەگیان تۆ لەگەڵ پیغه مبهەری خوا ( ﷺ ) جەنگایت ھەتا وفاتی کرد ، و لەگەڵ ئەبوبەکریدا جەنگایت تا وفاتی کرد و لەگەڵ عومەر جەنگایت تا ئەویش وفاتی کرد ( پەزای خوای لی بیت ) ، ئیستا ئیمە لە جیاتی تۆش دەجەنگین ، بەلام ئەو وتی : نەخیر تفاقی جەنگم دەبێ بۆ پێخەن .. تا بە دەربادا پوشت و وفاتی کرد ، تا ( ھەوت ) پوژ دوورگە یەکیان نەدیوہ تیایدا بیننێژن .. لە دواي ئەو ماوہیە ھەرۆک خۆی مابوو بە بی گۆران .<sup>۲</sup>

<sup>۱</sup> - پیاوانی جی ی متمەنەن : حاکم دەرھەتانی بۆ کردووە ( ۳ / ۳۵ ) لە ( المستدرک ) دا وە دەلتیت : ( صحیح الاسناد ) و زەھەبیش دانی بەوہ داناوہ .

<sup>۲</sup> - ھیشمی دەلتیت : ئەبو یعلی ریبایەتی کردووە و پیاوانی ، پیاوانی ( صحیح ) ن ، الجمع ( ۱۵۷۳۰ ) .

## " ۲۸ - معاذی کوړی جبل (ﷺ) "

" نهی معاذ! بهر استی خوشم دهوښت ، له بهر خوا "

فهرموده ی پیروز

معاذ کي ښه ؟ سهرداري پيشهوا ( ابو عبدالرحمن ی نه نصاری خه زره جی مه دهنی به دري ) ښه ، هيشتا لاويک بوو دم و چاوی موی لی نه هاتبوو ، له عهقه به دا به شدار بوو ، که سيکی بالا به رزی پیکه وتوی جوان چاک بوو . ابو سلمه ی خولانی ، ده لیت : چوومه مزگه وتی " حمص " نزیکه ی سی که سی به سالاچوو له هاو له لانی لی بوو ، له ناویاندا لاویکی چاوپه ش ی دان دره وشاوه ، به بی دهنگی دانیشته و ، خه لکی بهر ولای نه چن و پرسپاری لی نه که ن ، پرسیم : نه مه کي ښه ؟ وتیان معاذی کوړی جبل ، هر له و کاته وه خوشه ویستی چووه ناو دلم .<sup>۱</sup>

وه له ( ابي بحریه ) وه ، ده لیت : چوومه ناو مزگه وتی ( حمص ) ، نه بینم لاویکی لی ښه که خه لکی له دهوری کوږونه ته وه . که سيک بوو قری زور لول بوو ، که قسه ی ده کرد<sup>۲</sup> ، وه که نه وه ی له دم و ددانیه وه مرواری و پوناکی بیته ده روا بوو ، پرسیم نه مه کي ښه ؟ وتیان : معاذی کوړی جبل ( په زای خوی لی بیته ) ، هه ندی جار له دوی پیغمبري خوا ( ﷺ ) سواری ولاخ ده بوو .

له معاذ خوی هوه ( ﷺ ) ، ده لیت : هاویشتی پیغمبري خوا ( ﷺ ) بووم له سهر یه که گویدر یژ که پیی ده وترا ( عفر )<sup>۳</sup> .

## " چا که گانی "

۱- له ( عبدالله ی کوړی عمر ) هوه ، ده لیت : پیغمبري خوا ( ﷺ ) فهرمووی : ( خذوا القرآن من أربعة ، من ابن مسعود ، و ابي و معاذ بن جبل ، و سالم مولى أبي حذيفة )<sup>۴</sup> .

<sup>۱</sup> - حاکم دهره ټیانی بډ کردوه ( ۳ / ۲۶۹ ) ، وه ابن سعد ( ۳ / ۲ / ۱۲۵ ) .

<sup>۲</sup> - ابو نعیم له ( الحلیه ) دا دهره ټیانی بډ کردوه ( ۱ / ۲۳۱ ) . ( ایوب ی کوړی سیار ) یش ناکریته بلگه .

<sup>۳</sup> - صحیح : بوخاری له بابی ( جهاد ) دا ( ۶ / ۴۴ ) دهره ټیانی بډ کردوه .

<sup>۴</sup> - ( صحیح ) ه ، بوخاری و مسلم ریوایه ټیان کردوه .

واته : قورئان له چوار کهس وهرگرن که ئەمانەن : ( ابن مسعود ) و ( ابی ) و ( معاذ ) ی کوپی ( جبل ) و ( سالم ) ی مهولای ئەبی ( حذیفه ) .

۲- له ( انس ) هوه ، پیغمبهری خوا ( ﷺ ) فەرموویەتی : " أرحم امتی بأمتی ابوبکر ، و اشدها فی دین عمر ، و اصدقها حیاء عثمان ، و اعلمهم بالحلل و الحرام معاذ ، و افرضهم زید ، و لكل امة امین و امین هذه الأمة ابو عبیده " ۱

واته : به بهزهیی ترین کهسی ئوممه ته کهم بو ئوممه ته کهم ئەبویه کهه ، و توندترین کهسیش له پارێزگاری کردنی ئایندا ( عمر ) ه و به شهرمترینیان عوسمان و زانترینیان به حلال و حهرام معاذ و ئەوهشی له هه موام زیاتر له خەمی فەرزه کاندایه زهیده و هه موو ئومه تیک سهر راست و ئەمینى خۆی ههیه . سهر راستی ئەم ئوممه تهش ابو عبیدهیه .

۳- له ( ابی هریره ) وه ( ﷺ ) ، ده لیت : پیغمبهری خوا ( ﷺ ) فەرموویەتی : ( نعم الرجل ابوبکر ، نعم الرجل عمر ، نعم الرجل معاذ بن جبل ) ۲ . واته : باشتترین پیاو ئەبویه کهه ، باشتترین پیاو عومره ، باشتترین پیاو معاذی کوپی جبله .

۴- وه له ( معاذ ) هوه ، ده لیت : پیغمبهری خوا ( ﷺ ) پی گهیشته پی فەرمووم : ( یا معاذ ! انی لاحبک فی الله ، قلت : و انا و الله یا رسول الله ! احبک فی الله . قال : افلا اعلمک کلمات تقوئن دبر کل صلاة : رب اعني على ذکرك و شکرك و حسن عبادتک ) ۳ .

ده فەرمویت : ئەی معاذ به راستی له بهر خوا ، خۆشم دهوویت .. منیش پیم وت : سویند به خوا ، ئەی پیغمبهری خوا ( ﷺ ) ، منیش به هه مان شیوه خۆشم دهوویت : فەرمووی : ئەتهوێ چهند و وشهیه کت فیرکهه که له دوای هه نوێژیکه وه بیانلێیت : بلی : ئەی پهروهر دگاره دهستم بگه تا هه میشه یادی تو بکهه و شوکرانه بژێرت بم و به باشی په رستش بکهه ..

۵- له ( ابی الاحوص ) هوه ، ده لیت : عبدالله ی کوپی مسعود خه ریک بوو قسه ی بو ئەکردن ، فەرمووی :

۱ - دانه پاله کهی ( صحیح ) ه : احمد ( ۳ / ۱۸۴ ) و ترمزی ( ۳۷۹۳ ) و غهیری نهوانیش .

۲ - دانه پاله کهی ( حسن ) ه / ترمزی دهرهینانی بو کردووه له ( المناقب ) دا ( ۳۷۹۷ ) .

۳ - دانه پاله کهی ( صحیح ) ه ، ابی داود دهرهینانی بو کردووه ( ۱۵۲۲ ) له ( الصلاة ) دا بابی ( الاسفار ) .

" معاذ ئومه تیک بوو ملکه چ و فمرمانبهرداری خوا بوو ، و له هه موو بیروباومړیکی چوت به دور بوو ، له هاو له گه پرانیش نه بوو .<sup>۱</sup>  
وه ( ابن مسعود ) ( ﷺ ) دهرباره ی معاذ ، ده فمرموئ : ئیمه ده مانشو بهاند به ئیبراهیم سه لامی خوای له سر بیت .<sup>۲</sup>

### " پیغه مېهر ( ﷺ ) پروگرامی بانگخوازیی بۆ بهیان ده گات "

له ( ابی موسای نه شعمری ) یهوه ( ﷺ ) ، ده لیت : کاتئ پیغه مېهری خوا ( ﷺ ) نه و معاذی نارد بۆ یه مهن پئی وتن : " یسرا ولا تعسرا ، و تطاوعا و لاتنفرا " ، واته : ئاسانکاری بکه و شته کان قورس و گران مه کهن و خه لکی بهره و گویدیری بیتن نه وه و ایان لی بکه ن پشت هه لکه ن ..

ابو موساییش پئی وت : له زهوی یه کانی ئیمه دا خوارنه وه یه هیه له هه نگوین دروست نه کری پئی نهوتریت : " البتع " و جوړیکیشمان هیه له جو دروست نه کری پئی نهوتریت : " المز " ..

فمرمووی : " کل مسکر حرام " ، واته : ههرشتئ سه رخوشت بکات حرامه .

معانیش پئی وتم : چوون قورئان ده خوینیت ؟ وتم : له نویژدا و به سه و لاخه که مه وه ، و له هه لسان و دانیشتمدا و هه چوون بوم بکریت .. ، ده لیت ، معاذ وتی : به لام من ده خموم و پاشان هه لده سم ، و هه وه ک چوون چاوهرئی پاداشتم له هه لساندا ( له شهو نویژه کانددا ) وه هاش چاوهرئی پاداشتم له بۆ خه وتم .<sup>۳</sup>

### " زانستی معاذ "

له ( عمری کوپی خهتاب ) هوه ( ﷺ ) فمرمووی : کی ئه یهوی تی بگات و فیر بیت ، با بیت بۆلای معاذی کوپی جبل .<sup>۴</sup>

<sup>۱</sup> - حاکم دهرهینای بۆ کردوه ( ۳ / ۲۷۱ ، ۲۷۲ ) و زهدهیش به صحیح دیاناوه و له سهری هاو رایه .

<sup>۲</sup> - بروانه / سیر اعلام النبلاء ( ۱ / ۴۵۱ ) .

<sup>۳</sup> - صحیحی / بوخاری و مسلم و احمد و غیری نه وانیش .

<sup>۴</sup> - حاکم دهرهینانی بۆ کردوه ( ۳ / ۲۷۱ ، ۲۷۲ ) ده لیت : نسانده کی ( صحیح ) ، زهدهیش هه مان رای هیه .

## " لہ راسپاردہ کوکراوہ کانی معاذ "

لہ ( ابی قلابہ ) و غیری ٹھویشہوہ ، کہسیک چہند ہاوہ لیککی پیغہ مہری خوا ( ﷺ ) ی بہلادا تئپہری . داوای لی کردن کہ وہسیہ تی بۆ بکہن . ٹھوانیش یہک لہ دوا ی یہک راسپاردہی خویان پی دھوت .. معاذی کوپی جبل لہ دوا ی ہموویانہوہ بوو . کہسہکہ پیی وت : رامسپیڑہ ، بہر پرحمہ تی خوا کہویت ، معاذ فرمووی : ٹھمانہی پیش من پایانسپاردین و راسپاردہکانیشیان ہیچ گومانیککی تیانیہ ، وہ منیش کارہکانٹ لہ دوو شتدا بۆ کوڈہکہمہوہ : بزائہ کہتۆ :

لہ چارہنوس و بہشی خۆت لہ دنیا دا ، ہرگیز بی نیاز نیت بہلام تو زیاتر ناتاج و ہزار ی بہشی ناخیرہتتی لہ بہر ٹھوہ بہ بہدہستہینانی بہشی ناخیرہتت دہست پی بکہ ، چونکہ نہسیبی دنیا شت بۆ ریک دہخات کہ بۆ ہرجی یہک برویت لہگہل دیت ۱ ..

## " ترسی معاذ لہ پھروہ دگاری "

لہ ( شقیق ) ہوہ ، دہلئت : معاذ لہ یہمہن ہاتہوہ و چہند بہندہیہکی پی بوو ، لہ مہککہ بہ ( عمری کوپی خہتاب ) گہیشٹ ، پیشہوا عمر ( ﷺ ) پرسی : ٹھمانہ چین ؟ فہرمووی : پیشکشم کراوہ ، فہرمووی : بیاندہرہ دہست ابی بکر ، ٹھویش پازی نہبوویہوہ .

کہ شہودا ہات و نوست ، خہونیککی دی ، لہ خہویدا وک ٹھوہی بہرہو ناگر پاپیچ بکری ، بہلام عمر ( ﷺ ) پایدہکیشا تا نہبریٹہ ناو ناگرہوہ ، کاتی پوژ بوویہوہ ، وتی : ٹھی کوپی خہتاب ، دہبی ہر گوڑپایہلئت بکہم .

وتی : ٹھوجا بہندہکانی دایہ دہست ٹھبوہہکر ( ﷺ ) ٹھویش دایہوہ بہ خوی .. بۆ سبہی پوژ ، دہبینی نویرٹہ ٹھکہن ، پرسی بۆ کی نویرٹہ ٹھکہن . وتیان بۆ خوا ی پھروہ دگار .. ٹھویش فہرمووی : دہی ٹھوہش لہ بہر خوا ٹھوا نازادن ۲ .

۱ - احمد دہرہینانی بۆ کردورہ لہ ( الزہد ) دا ( ۱۸۲ ) .

۲ - حاکم کیراویہ تیہوہ ( ۳ / ۲ / ۲۷۲ ) دہلئت : ( صحیح الاسناد ) د و زہبیش ہمان رای ہمیہ .

## " چند لاپروہ کی روناک له خباتی معاذ ( ﷺ ) "

له جهنگی ( اجنادین ) دا معاذ رمزای خوی لی بیت ، پیشه‌وای دهستی راستی سوپا که بوو ، هه‌لساو به‌هاوریکانی وت : ئه‌ی موسلمانان ، ئه‌مۆ خوتان بفروشن به پهروردگارتان ، چونکه ئه‌گهر ئیوه بیانبه‌زینن و شکستیان پی‌بینن ئه‌وا ئهم ولاتانه هه‌تاهه‌تایه ده‌بیته مالی نیسلام ، سه‌رباری رهمانه‌ندی خوا و ئه‌و یاداشته گه‌وره‌یه‌ی خودا ناماده‌ی کردووه . هه‌روه‌ها له ( فعل بیسان ) یشدا هه‌ر سه‌رکرده‌ی دهسته راستی سوپای موسلمانان بوو ( ﷺ ) .

( ثابت ی کوپی سه‌لی کوپی سعد ) ده‌لێت : معاذ کوپی جبل ئه‌و پۆزه له هه‌مووان زیاتر سه‌رگه‌رممان بوو ، وه له هه‌موانیش زیاتر شمشیره‌که‌ی له کاردا بوو بۆ گه‌ردنی پۆمه‌کان ، له کاتی‌که‌دا ئه‌و له لای راستی موسلمانانه‌وه خه‌ریک بوو شه‌ری ده‌کرد ، سه‌ربازانی پۆم له موسلمانان هاتنه‌ پیش و سه‌ربازگه‌ه‌یانیان ده‌ورده‌دا ، له‌ویدا معاذی کوپی جبل به‌ خۆی و پیاوه‌کانی‌مه‌ په‌یدا بوون ، معاذ بانگی کردووه فهرمووی : " ئه‌ی خه‌لکی‌نه‌ بزائن - ره‌حمه‌تی خواتان لی‌ بیت - بزائن که خودا په‌یمانی سه‌رکه‌وتنی به ئیوه‌ دا وه و به‌ باوه‌ره‌که‌تان پشتگیری کردوون ، ده‌ ئیوه‌ش خودا سه‌رخه‌ن تا سه‌رتانخات و پییه‌کانتان جیگیر کات ، ئاگادارب‌ن .. ئیوه‌ خواتان له‌گه‌له‌ و بی‌ گومان به‌سه‌ر بته‌په‌رستاندا سه‌رتان ده‌خات "

وه‌کاتی‌ خه‌ریک بوو وتوێژی ده‌کرد له‌گه‌ل ماقولانی پۆم دا پیش جه‌نگی ( محل ) و پازی نه‌بوو له‌گه‌لیاندا له‌سه‌ر راخه‌ره‌کانیان دانیشیت : فهرمووی : دانانیشم ، چونکه ئهم راخه‌ره‌نه‌ی ئیوه‌ و دانیشتن له‌سه‌ر ئهم ( دۆشه‌کانه‌ی ) که بۆ خوتان هه‌لتان بژاردووه و چه‌وساوه‌ و بی‌ ده‌سه‌لاته‌کانتان لی‌ بی‌ به‌ش کردووه له‌گه‌ل ئه‌ه‌لی نه‌ته‌وه‌که‌تان ، ئهمه‌ جوانی و له‌ خۆبایی بوونی دنیا زیاتر هیچی تر نه‌یه ، خوداش پشتی له‌ دنیا به‌ و پ‌قی لی‌ یه‌تی و نه‌هی کردووه که‌سته‌می له‌سه‌ر بک‌ریت و زیاده‌په‌روی تیدا بک‌ریت ، من ئه‌وه‌تا لی‌ره ، له‌سه‌ر ئهم زه‌ویه‌ دا‌ئه‌نیشم ، ئیوه‌ش چیتان هه‌یه‌ بیلین ، ئه‌وانیش کاتی‌ پ‌نیان وت : " به‌رۆ بۆلای هاوه‌لانت ، سویند به‌خوا ئیمه‌ به‌ ئومیدین که سبه‌ینی به‌ره‌و شاخه‌کان و ( کیوه‌کان ) ده‌رتان په‌رینین . معاذیش فهرمووی :

"سهبارت بهوی دهرمانپه پښت بؤ کڼوه کان نه مه یان پرونادات ، به لام سویند به خوا یان نه ورتا دوايیمینان ده کوژن یان له سهر هم زهوی یه به سهر شوړی و زه لیلی وه دهرتان دهنن<sup>۱</sup> .

### "روژی بهرموک"

له ویشدا ( ﷺ ) هر سهر کردهی ده سترپاستی سوپا بوو ، له سهر له بهیانی پوژی جهنگه که دا هه لساو وتاری بؤ دان ، فه مووی : نهی خوینهران و له بهر کارانی ( حافظ ) قورئان و پشتیوانانی پښتای پاست و دوستانی هه ق ، سویند بی به په رومردگار ، به زهیی خودا و به هه شتی خوا به ثاوات خواستن به ده ست ناهینریت ، وه خودا لیخوش بوون و به زهیی فراوانی خوئی به پاستگوئیان و نه وانه نه بیت که باومریان به په یمانه کانی خوا هه یه ، به که سی تر نابه خشی ، مه گمر گویتان له خوائی تهعلا نه بووه که ده فهرموئی : ﴿وَعَدَ اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا مِنْكُمْ وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَيَسْتَخْلِفَنَّهُمْ فِي الْأَرْضِ كَمَا اسْتَخْلَفَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ ...﴾ سورة النور ، آیه ۵۵ .

واته : ((خوا به لینی داوه به وانهی باومریان هیناوه له نیوه و کار و کردهوه چاکه کانیان نه بنجامداوه به پاستی له ناینده یه کی نزدیکدا جینشین و پایه داریان ده کات هر وه ک چوئن ایماندارنی پینش نه مانی جینشین کردوه)) ، نیوه به ویستی خوا سهرکه وتوو ده بن دهی گویدیری خودا و پیغه مبره که ی بن ، و ناکوک مه بن نه گینا شکست دینن و ناوتان نامینی ، وه نارام بگرن ، چونکه خودا له گهل نارامگراندا یه ، و شهرم له په رومردگارتان بکه ن و نه که ن له دوژمن هه لبین و پاکه ن له کاتیکدا نیوه له چنگی په رومردگاردان و له ژیر په جمه تی نه و دان ، وه هیچ که س له نیوه په ناگه یه کی دیکه ی نیه جگه له په رومردگاری وه هیچ که س به بی ویستی خودا سهر بلند و سهرکه وتوو ناییت<sup>۲</sup> .

وه کاتی پومه کان دایان به سهر لای پاستی سوپادا ، معاذ هاواری کرد : ( نهی بهنده موسلماننه کانی خودا ، نه وانه وابره و لای چه پیی سوپاوه دپوئن تا بدنه

<sup>۱</sup> - الطريق الى دمشق ( ۴۷۲ ) .

<sup>۲</sup> - دیوانی ( هاشم ) الرفاعی ، بپوانه : صلاح الامة ( ۳ / ۴۹۷ ، ۴۹۸ ) .

به سمر تاندا ، وه سویند به خوا هیچ شتی ره تیان ناکاته وه پو و به پرو و بو و نه وه یه کی راسته قینه و نارامگرتن نه بیت له سر به لاو سهختی یه کان ) . نه و جا له سر و لاخه که ی هاته خوره وه و فرموی : کی نه یه وی و لاخه که م بهریت تا به سر یه وه شهر بکات ، با بیبات . وه خو ی له سر پی و به بی و لاخ له گه ل پیاده کانددا شهر ی ده کرد ، تا ( عبدالرحمن ) ی کوپی جبل ، کوپی معاذ که لاویکی تازه پیگه یشتوو بوو ، هه لسا و تی : بابه گیان ، من تکام وایه به سواری و لاخه و با شتر بجه نگم له وه ی که به پیاده شهر بکه م و موسلمانان لیم بی نیاز بن ، وه توش به پیاده با شتر ده جه نگیت تا به سر و لاخه وه ، زور به ی سمر یازانی سوپاش پیاده ن ، وه نه گهر تو ببینن که به پیاده به نارامگری یه وه بجه نگیت - به ویستی خوا - نه وانیش وره یان بهرز ده بیته وه و نارامگر و پشوو درپژ ده بن .. معاذیش پی ی و ت : خدا منیش و توش یارمه تی بدات ، کوپم <sup>۱</sup> .

### " دادپهروهری له ژیا نیدا "

( یهزیدی کوپی عومه یه ره ) که یه کی بوو له هاوه لانی معاذی کوپی جبل و تی : هه کاتی معاذ له جیهه ک - دانیش تگایه - دانیش تایه نه یه فرموو : " الله ، دادومری دادپهرومرده ، بهرز و پیروژ بیت ناوی ، بهد گومانان له ناوچن " پیغه مبر ی خوا ( ﷺ ) پیش وه فاتی خوا حافیزی لی ده کات ، له عاصم ی کوپی حومه یدی سه کوونی یه وه : - کاتی پیغه مبر ی خوا ( ﷺ ) معاذی نارد بو یه مه ن ، هه لسا به پاسپاردنی ، له کاتی کدا معاذ به سر نه سپه که یه وه یه تی فرموی : " یا معاذ ! انک عسی ان لا تلقانی بعد عامی هذا ، و لعلک ان تمر بمسجدي و قبری .

<sup>۱</sup> - الطريق الى دمشق ( ۴۷۶ ) .



واته : ئه‌ی معاذ ! له‌وانه‌یه له‌م سال به‌دواوه نه‌مبینیتوه ، و له‌وانه‌یه به‌لای مرگه‌وت و گوڤه‌که‌مدا تیپه‌رپیت .. (معاذ) یش ده‌ستی به‌گریان کرد ، فرمووی : ( لا تبک یا معاذ ، او ان البكاء من الشيطان )<sup>۱</sup> .

واته : مه‌گری معاذ ، ( یاخو فرمووی ) به‌راستی گریان له‌شه‌یتانه‌وه‌یه .

### " پشوو درێژی له‌سهر به‌لاو ناره‌حه‌تی "

کاتی ته‌نگانه و نه‌هاته‌کان مه‌حکهم ده‌بن و داوه‌کانی ئالۆز ده‌بن و سه‌خه‌ته‌ی یه‌کان یه‌کله‌دوا‌ی یه‌ک دین و شه‌وگاری درێژ ده‌بیت ، ئه‌وه هه‌ر ئارامگری یه‌ پروناکی یه‌کی واده‌داته موسلمان که نه‌شلێژی و هه‌ر دان به‌خوداگرته‌ پینوینی ده‌کات نه‌بابی هیوا‌بیت ، ئارامیش له‌ ره‌گه‌زه‌کانی پیاوه‌تی یه ... چونکه له‌ راستیدا که‌سانی لا‌وان به‌رگه‌ی باره‌قورسه‌کانی ژیان ناگرن .. به‌لکو یا‌وانی شان و بازو‌پته و ده‌توانن بچه‌ژیرباری !! ژیان به‌و جو‌ره‌یه ، ته‌نها گه‌وره‌ پیاوان و که‌سانی پاله‌وان و پشوو درێژ ده‌توانن په‌یامه‌که‌ی راپه‌رینن ... وه‌ بیگومان ، که معاذ له‌م که‌له پیاوانه‌یه ، به‌لکو گه‌وره‌یان و له‌ پێشیانوه‌یه له‌ خه‌باتدا و له‌کاتی نه‌خۆشیشدا ..

له ئوم سه‌له‌مه‌وه ، ( ﷺ ) نکاتی ئه‌با عبیده له‌ تاعونه‌که‌ی ( عمواس ) دا تووش بوو ، و که‌وت و ئازار و ژان زۆری بو‌ هیئا ، (معاذی کو‌ری جبل ) ی کرده‌ جێنشینی ، خه‌لکی هاواریان کرد له‌ معاز : داوا له‌ خ‌وای په‌روه‌ردگار بکه ، به‌لکو ئه‌م دهرده‌ پیسه‌مان له‌سهر هه‌لگریت ، ئه‌ویش فرمووی :

" ئه‌مه پیسی نیه ، به‌لکو دوعای پیغه‌مبه‌ره‌که‌تان ( ﷺ ) و ، مه‌رگی پیاوچا‌کانی پیش خ‌وتان و شه‌هید بوونی که‌سانیکه‌ که‌ خودا به‌ویستی خ‌وی تایبه‌تمه‌ندی کردوون ، ئه‌ی خه‌لکینه ! چوار خه‌سه‌له‌ت هه‌یه ، کێ له‌ ئیو ده‌توانی بانه‌یگه‌ریتمه‌وه ، وتیان : چی یه ؟ فرمووی : - سه‌رده‌میک دیت باتل و ناهه‌ق دهرده‌که‌ویت ( ده‌سه‌لاتدار ده‌بیت ) و

<sup>۱</sup> - پیاوانی فرموده‌که‌ جێ ی باوه‌رهن : احمد گێراویه‌تیه‌وه ( ۲۳۵ / ۵ ) ، وه‌ مۆله‌تی گریان له‌ چه‌ند فرموده‌ داهاتوه .

سەردەمیک دیت پیاو دەلێت : سویند بەخوا نازانم من چیم ، نەبە بەرچاو پوونی دەژی و نەبەبەرچاو پوونی دەمریت<sup>۱</sup> .

له ( عبدالرحمن ی کۆری غەنم )هوه ، دەلێت :

تاعون له شام بلاو بوویهوه ، عمری کۆری عاص هەلساو وتاریکی بۆ خەلکی دا ، فەرمووی : ئەم تاعونە دەردیکی پییسه ، لێی هەلبێن و بەرهو دۆل و نیوان کێوهکان بپۆن ، ئەمە بە ( شەرحبیل ی کۆری حەسەنە ) گەیششت ، تۆرە بوو ، و هات بە جۆزیک جەلەکانی بەسەزەویدا پائەکیشا و نەعلەکانی بە دەستی یەوه بوون ، فەرمووی : هاوێلی پیغمبەری خوام ( ﷺ ) کردووه ، بەلام ئەمە پەحمەتی پەروردگارە و دوعای پیغمبەرەکەتانە ( ﷺ ) و مهرگی پیاوچاکانە پیش مهرگی ئێوه ...

ئەوجا ئەم هەوالە بە معاذ گەیششت ، فەرمووی : ئەی خۆای پەروردگار زۆرتەین بەشی لی بده بە ئەهلی معاذ<sup>۲</sup> .

ئەوهبوو بەو دەردەوه هەردوو کچەکی مردن و لەیهک گۆردا سپاردنی . وه ( عبدالحمین )ی کۆریشی تووش بوو ، کاتی له کۆپەهکی پرسى حالت چۆنه ؟ فەرمووی : ﴿ الْحَقُّ مِنْ رَبِّكَ فَلَا تَكُنْ مِنَ الْمُمْتَرِينَ ﴾ سورة آل عمران ( ۶۰ ) . واتە : هەقیقەت و راستی هەر ئەوهیه کە لەلایەن خواوهیه .

کەواتە : نەکەیت لەوانە بیت کە گومان کاری لەسەریان هەیه .

ئەویش فەرمووی : ﴿ سَتَجِدُنِي إِنْ شَاءَ اللَّهُ مِنَ الصَّابِرِينَ ﴾ سورة الصافات ، آیه ( ۱۰۲ ) .

واتە : دەمبێنی ، بەویستی خوا ، له ئارامگران دەبم .

دەلێت : دەستی معادیش تووشی نەخۆشی یەکە بوو ، بەردەوام ئەم دیو دیوی پێ دەکرد و ئەیفەرموو ئەم دەستەم له ئەوه و ئەوه خۆشتر دەوێت ، و دەیفەرموو : (ئەی پەروردگار ! بمبەرەوه و بە لیقات شادم کە ، خۆت دەزانى کە خۆشم دەوێت ) وه پیاویکی بێنی دەگیا ، پرسى : بۆچی دەگریهیت ؟ وتی : لەبەر دنیاىەک ناگریەم کە له

<sup>۱</sup> - بڕوانە : ابن سعد له ( الطبقات ) دا ( ۲ / ۱۲۴ )

<sup>۲</sup> - پیغمبەری خوا ( ﷺ ) پەناى به خدا دەگرت لەم دەردە بێ دەرمانانە ، بەلام دەبێتین معاذی کۆری جیل و نوعای تووشبوونی بەم دەردە دەکرد بە ئومیدی شەهید بوون .

تووه چنگم کهوتبی و پاش تو لیم دابری، به لکو بۆ زانستی که گریه له تووم و مرده گرت دواى تو له کی و مرگرم، فهرمووی: جا بۆچی ده گریهیت، خو ئیبراهیم (علیه السلام) کاتی له سهر زهوى بوو، هیچ زانیاری یه کی تیانه بوو، خواى گه وره خوێ زانستی پی گه یاند، نه گهر من مردم نهوا له لای چوار کهس زانست بخوازه: عبدالله ی کوپی مسعود، سلمانی فارسی، عبدالله ی کوپی سلام و عومیر ابی الدرداء<sup>۱</sup>.

وه له (حارثی کوپی عمیره) وه، ده لیت: کاتی له ته نیش (معاذ) وه بووم له سهره مرگیدا، له هوشی خوێ ده چوو، ده هاته وه سهر هوش، ده یفرموو: (خه فهم که - واته - بممرینه - نه ی پهر و مرگار - چونکه سویند به گه وره ییت، خوشم دهو ییت<sup>۲</sup>).

وه دواى گه شتیکی پیروژ... که معاز گرتیه بهر و پاش به شداری یه کی بهر فراوانی له گه یاندنی بانگی هه ق و چه سپاندنی بنچینه کانیدا... و پاش گهرانیکی دوور دریز به دواى شه هاده تدا له سهر مهیدانی جهنگ، دوا جار له سهر جیگه ی مرگ نه و ناواته ی به دهست هیئا (وکان امر الله قدرا مقدورا).

سا په حمه تی خوات لی بیت، نه ی پیشه وای زانیان... وه خوا بۆ خوێ پاداشت و به خششی به سهر تدا ببارینی...

و آخر دعوانا ان الحمد لله رب العالمین

<sup>۱</sup> - بوخاری دهرهیتانی بۆ کردوه له (التاریخ الصغیر) (۱/ ۷۳/ ۷۴).

<sup>۲</sup> - ابن سعد دهی هیئاوه (۲/ ۱۲۵).

## " ٢٩ - سه‌عدی کوپی معاذ ( ﷺ ) "

" نه‌و پالەوانه‌ی عمرشی په‌روه‌ردگار بو مهرگی که‌وته هه‌ژان !! "

کی یه ؟

شه‌هیدی پایه‌به‌رز سه‌عدی کوپی معاذی کوپی نعمانی کوپی عبد الاشهل ، ابو عمری ئه‌نصاری ئه‌وسی ئه‌شه‌هلی ، به‌دری یه که عمرشی په‌روه‌ردگا به مهرگی هاته هه‌ژان !! سه‌عد ( ﷺ ) پیاویکی سپی پیستی بالا به‌رزنی جوانچاک و پی که‌وتوو بوو ...

له سه‌ر ده‌ستی ( مصعب ی کوپی عمیر ) ( ﷺ ) موسلمان بووه . ابن اسحاق ، ده‌لێت : ( کاتی موسلمان بوو ، چوو بۆلای هۆزه‌که‌ی و پی وتن ، ئه‌ی نه‌وه‌ی ( عبد الاشهل ) چۆن له من ده‌پوانن ؟

وتیان : له فەزل و چاکه‌دا ، گه‌وره‌مانی و له هه‌موومان پاسته‌په‌وتری له رابه‌ری کردنتدا . فره‌مووی : ده‌ی قسه‌کردنم له‌گه‌ل پیاو و ئافه‌ره‌تتان حه‌رام بیست ، نه‌گه‌ر باومر نه‌هینن به‌خوا و پیغه‌مبه‌ره‌که‌ی .

ده‌لێت : سویند به‌خوا که‌س نه‌ما له مانی ( بنی عبد الاشهل ) له پیاو و له ئافه‌رت موسلمان نه‌بیست و هه‌موویان باومریان هینا <sup>١</sup> .

ابن الشهاب ، ده‌لێت : سه‌عدی کوپی معاذ له ( به‌در ) دا به‌شدار بووه ، و له پوژی ( خندق ) دا برن‌دار کراوه ( تیریکی لی دراوه ) و دوا‌ی ئه‌ره مانگیگ ژیاوه و به‌هوی برینه‌که‌یه‌وه که داویه‌تیبه‌ر و وه‌فاتی کردوه .

نوسمه‌ ده‌لێت : له‌گه‌ل ئه‌وه‌شدا که سه‌عدی کوپی معاذ ( ﷺ ) چه‌ند سالیکی که‌م له‌ناو ئیسلامدا ژیا ، به‌لام ئه‌و پیشه‌په‌کی له‌گه‌ل کاتدا ده‌کرد و توانی له‌و ماوه‌که‌مه‌دا سه‌روم‌ری یه‌کی گه‌وره بوو خوی و بوو ئایینه‌که‌ی بنیات بنیت .

<sup>١</sup> - بپوانه : سیره ابن هشام ( ١ / ٤٢٧ ) .

## "چند هلویتیکي نمر له ژباڼدا"

له راستیدا هلویتسته زیندوو نمرهکانی نهم بهنده چاکه خوازه زوړن ، که سیک عمرشی پمروه دگار به ممرگی بیته لمرزین و فریشتهکان پیشپرکی بکن بو بهرې کردنی جه نازه که ی و ه لگرتنی تابوته که ی .. بهرستی که سیکه شایسته ی بهر زپاگرتن و پزلی گرتنه .. هندی له و هلویتستانه ش :

له پوژی ( بنی قریظه ) دا :

خاتوو ( عائشه ) ی دایکی نیمانداران ( ﷺ ) نه و پوژه له گهل نوم سهدا له قه لای ( بنی حارثه ) دا بوون ، سهد به لایندا تیپېر بوو ( درع ) یکی به ستبوو که چوو بوویمه یه و کورت بوو بوویمه که بالی هه ممووی لیمه وه هاتبووه دمروه ، حربه یه کی به دهسته وه بوو .. عائشه ( ﷺ ) به نوم سهدی فمروو : خوژگه ( درع ) هه کی که میك فراواتر و باشتر بوایه ، نه وه بوو تیریک له لایهن ( ابن العرقه ) وه له ( سهد ) درا و رهگی ناوهرستی بالی بری . ( ابن العرقه ) کاتی تیره که ی لی دا وتی : بیگره ، منم ( ابن العرقه ) نه وش فمرووی :

( ع — ر ق الله و جهك في النار ) واته : خوا له ناگردا ناره قه به

دهم و چاوتا بینیت ..

دهیفه مموو : نه ی پمرومردگار .. نه گمر هیشتا پووبه پروو بوونه وه و شه پیک له گهل قوره شدا ماوه ، نه و بمهیله بو ی ، چونکه هیچ له وه خوشت نیه به لاهمه که دژی هوژیک بجه نگم له پیناوی تودا که نه و هوژه نازاری پیغمبره که ی تویمان داییت و به درویمان خستبیته وه و ودمریان نابی . وه نه گمر کوتاییت به شهر هیناوه له نیوانماندا ، نه مهم بو بکه به هوکاری شه هادوت و ممرینه تا به چاوی خوم شکست و تیاچوونی ( بنی قریظه ) ده بینم <sup>۱</sup> .

نه وه بوو به نو قریظه په ایمانشکینیان دمره ق پیغمبره ی خوا ( ﷺ ) کردبوو وه له گهل ( نه حزابه کاند ) پیک که وتبوون که و ا بنی قریظه پیگه ی چوونه ناو مه دینه و دان به سهر موسلمانانیاں بو خوش کات .. نه گمر به زه یی خودا نه بوایه ..

<sup>۱</sup> - پیاوانی جی باوه ین : ابن هشام ( ۲ / ۲۲۶ ) و احمد توزی له مه دريژتر باسی کردوه .

وه پیغمبره خوا (ﷺ) سهعدی بؤ نادر بوون تاوهکو پهیمانکهیان وهبیر  
 بینیتوه که دابوویان به پیغمبره خوا ... نهوه بوو دهستیان به جنیو پیدان و  
 نازاردانی پیغمبره خوا (ﷺ) کرد ، له بهر نهوه بوو سهعد نهه دوعایه ی کرد ...  
 وه کاتیک خوی پهرهمردگار به دهسهلاتی خوی ( احزاب ) ی شکست پی هیئا ..  
 پیغمبره خوا (ﷺ) نابلوقه ی ( بنی قریظه ی ) دا تا کهوتنه ژیر فرمانی سهعدی  
 کوپی معاذ ...

پیغمبره خوا (ﷺ) په یامنیړیکی نارد بؤ سهعد ، سهعد ، فرمانی کرد  
 پیاوانی بنی قریظه بکوژین و نافرته کانیشان دیل بکړین ، پیغمبره خوا (ﷺ)  
 نه مه ی پی گهیشته ، فرمووی : لقد حکم فیهم بحکم الله الذی حکم به من فوق سبع  
 سموات <sup>۱</sup> .

واته : بهراستی نهو فرمانه ی سهعد به سهریاندا جیبه جی ی کرد ، خوی گه وړه  
 له سمر و حوت ناسمانه وه هه مان نهو فرمانه ی بریار دابوو ...  
 له ریوایه تی پیشهوا ( احمد ) دا ، له جابره وه ، ده لیت : پیاوانی بنی قریظه  
 ( ۴۰۰ ) چوار سهد کهس بوون ، کاتی پیغمبره خوا (ﷺ) له کوشتیان بوویه وه ..  
 برینه که ی سهعد سمری هه لداپه وه ...

### " وه فاتی سهعد (ﷺ) "

له ( محمودی کوپی لبید ) وه ، ده لیت : کاتی دهماری بالی سهعد لی درا و  
 گرانیی بوهات ، بردیان بؤ لای نافرته تیک که برینداری تیمار نه کرد به ناوی ( رفیده ) وه  
 ، پیغمبره خوا (ﷺ) بهردهوام هه والپرسی لی ده کرد و دهیفرموو : کیف امسیت ، و  
 کیف اصبحت ؟ )

واته : نه مشهو چؤن بوویت ؟ چؤن پوژت کرده وه ؟ .. نه ویش هه والی پی ددها ،  
 تا نهو شهوه ی که هوزه که ی گواستیانه وه پاش نه وه ی حالی خراپ بوو ، هه لیان گرت و  
 بردیان بؤ لای مالی ( بنی عبدالاشهل ) . پیغمبره خوا (ﷺ) هات و فرمووی :

<sup>۱</sup> - دانه پاله که ی ( حسن ) ه ، ابن سعد دهره یانی بؤ کرنوه ( ۶ / ۲ / ۲ ) و ارنووط به ( حسن )  
 دایناوه ، هاشم سیر اعلام النبلاء ( ۱ / ۲۸۹ ) .

دەرچن بابۆین .. چو دەروە و ئیمەش لەگەڵی چوینە دەروە ، ئەوەندە خێرا  
دەروشت قەیتانی نەعلەکانمان بچرا پۆبەکانمان بەسەر دەروت ، هاوێلان سکاڵای  
ئەمەمان لای پیغەمبەری خوا کرد ( ﷺ ) - کە بەلکو کەمێک لەسەر خۆتەرپی بکەن -  
پیغەمبەری خوا ( ﷺ ) فرمووی : اني اخاف ان تسبقنا اليه الملائكة فتغسله كما  
غسلت حنظلة .

فرمووی : ئەترسم فریشتەکان پێش ئیمە بگەنە سەری و بیشۆرن هەروەك چۆن  
( حنظله ) یان شۆرد .. ئەوەبوو پیغەمبەری خوا ( ﷺ ) و هاوێلان گەشتنە مالهەكە ،  
دەبینن دەیشۆرن و دایکی خەریكە بۆی دەگری و دەلێت :

ويل ام سعد سعدا خرامة وجدا<sup>١</sup>

پیغەمبەری خوا ( ﷺ ) فرمووی : كل باكية تكذب الا ام سعد

واتە : هەموو گریاویك کە بۆ مردوووەکە دەگری درۆ دەکات ، بێجگە لە ئوم سەعد .  
( مەبەستی ئێوانە ئەو کەسە سەر مردوووەکانماندا هەڵدەدەن ) . پاشان چوووە دەروە ..  
محمودی کۆپی لێبێ دەلێت : خەلکە و تیان : ئەو پیغەمبەری خوا ( ﷺ ) ، تا  
ئێستا هیچ مردوووەکمان هەڵنەگرتوووە لە سەعدکیشی سوکتر بوو بێت .

فرمووی : ( ما يمنعه ان يخف وقد هبط من الملائكة كذا وكذا لم يهبطوا قط قبل  
يومهم ، قد حملوه معكم )<sup>٢</sup>

واتە : چۆن کیشی سوک نابێت ، لەکاتی کدا ئەوەندە و ئەوەندە لە فریشتەکان  
دابهزیون کە تا ئێستا دانەبەزیون ، وە لەگەڵ ئێوەدا ئێوان هەلگرتوووە ..  
وە پیغەمبەری خوا ( ﷺ ) سەردانی سەعدی کردوووە کاتی کە برینەکە ی گرانایی  
بۆ هیانۆ و پێش ئەوەی گیانی دەرچیت ( ﷺ ) .

لە ( عبدالله ی کۆپی شەداد ) هەو ، دەلێت : پیغەمبەری خوا ( ﷺ ) هات بۆلای سەعد  
( ﷺ ) لە کاتی کدا لەبەر ئازار پێچی دەخوارد ، پیغەمبەری خوا ( ﷺ ) ، فرمووی :  
( جزاك الله خيرا من سيد قوم ، فقد انجزت ما وعدته و لينجذك الله ما وعدك )<sup>١</sup>

<sup>١</sup> - واتە / واوێلا بۆ دایکی سەعد ، بۆ دایکی کەسی سەرپاست و پالەوان .

<sup>٢</sup> - دانەپالەکە ( حسن ) هەبێن سەعد دەرمێنانە ی بۆ کردوووە ( ٢ / ٢ / ٧ ، ٨ ) ( ارنبوط ) یش  
دانەپالەکە ( به حسن ) داناوە سیر ( ١ / ٢٨٧ ) .

واتە : خوا پاداشتت بداتەوہ ، کہ چ سمرەك ھۆزىكى باش بوويت .  
بەرەستى ئەرپەيمانەى بە خۋاى خۆتت دابوو بەجىت ھىنا ، وە دلتيا بە کہ  
خوداى پەرۋەردگار یش ئەرپەيمانانەى بە تۆى داوہ بە جىى دەھىئىت ..

### " جولانى عەرش بە مردنى "

چ بەھرەيەك و چ پېزىك لەمە گەرەترە ، وە چ نىشانىك لەمە بەرزترە ؟! بەندەيەك لە سەر  
زەوى وەفات دەكات ، تەختى پەرۋەردگار لە خوشى ھاتنىدا دىتە ھەژىن و جولان !!

### " ( إقرأ ) بخوینە "

لە جابرەوہ ، دەلىت : جبرىل سەلامى خۋاى لەسەر بىت ھات بۆلاى پېغەمبەرى  
خوا ( ﷺ ) و فرموى : ( ئەم بەندە چاکە كى بوو وەفاتى كرد ؟ دەرگای ئاسمانەكانى  
بۆ كرايەوہ و تەختى پەرۋەردگارى بۆ جولان ، پېغەمبەرى خوا ( ﷺ ) چوۋە دەرۋە  
دەبىنى ( سەعد ) وەفاتى كردوۋە . دەلىت : بەسەر گۆرەكەيەوہ دانىشت .<sup>۱</sup>  
پىشەوا ( نەبى ) دەلىت : چەند جار فرمودەى پېغەمبەرى خوا ( ﷺ ) ھاتوۋە  
بە ( تواتر ) كە فرمويەتى : ( ان العرش اهتز لموت سعد فرحا به ) .

واتە : عەرشى خودا لە خوشى ھاتنى سەعد ، بەوۋەفاتى ھاتە جولان ...  
و لە پېغەمبەرى خوا ( ﷺ ) ئەوہ چەسپاۋە كە دەربارەى كراسىك ( حلة ) كە  
ھەمووان لە جوانى يەكەى سەريان سوپماۋە فرمويەتى : ( لمتاديل سعد ابن معاذ في  
الجنة خير من هذا )<sup>۲</sup>

واتە : دەستە سەرەكانى سەعدى كۆرى معاذ لە بەھەشتدا لەمە جوانتر و باشتىر ..

<sup>۱</sup> - پياوانى جىي باوەين : ابن سعد لە ( الطبقات ) ( ۳ / ۲ / ۹ ) . پەلۋىزى سىر اعلام النبلاء ( ۱ / ۲۸۸ ) .

<sup>۲</sup> - احمد دەرھىتانى بۆ كردوۋە ( ۲ / ۳۲۷ ) . الحاكم ( ۱ / ۲۰۶ ) وە دەلىت : ( صحيح الاسناد ) ە و  
زەھەبىش ھەمان راي ھەيە .

<sup>۳</sup> - صحيح / احمد دەرھىتانى بۆ كردوۋە ، وە حاكمىش ( ۳ / ۲۰۶ ) زەھەبىش بە ( صحيح ) دايئاۋە و  
لەسەرى ھارپايە .



ذهبي " په حمه تي خواي لي بيت " ده ليت : " ( عرش ) يه كي كه له دروستكراوه كاني خوداي په روه دگار و پام كراوه كه بهويستي خودا هركاتي بيهوي ده هژي و ده جولي و هستي خو شه ويستي ( سعد ) ي تيا به دي كړدوه ، هره و ك چو ن هستي خو شه ويستي پيغمبري خوا ( ﷺ ) ي له كيوي نوحود دا به دي كړدوه . خواي گه وړه ده فهرموي : ( يا جبال اوبي معه ) سورة سبأ ، آية ( ١٠ ) <sup>١</sup> ... نه مهش هق و راسته قينه يه .

وه له ( صحيح ) ي بخاري دا هاتوه كه ابن مسعود فهرمويه تي : " گويمان له ته سبيحاتي خواردن نه كړد له كاتي كدا ده خورا <sup>٢</sup> نه مهش به راستي دمرگايه كي فراوانه و ريگاكي ئيمان و باوه رپه <sup>٣</sup> .

### " فريشته له جهنازي ( سعد ) دا "

پاك و بيگهردي بو خوا ، پايه ي مرو فچه ند بهرزه كاتي خوداي خوي دهناسيت و چهند جوان و چهند بهرپزه ... وه فده كاني په حمان دهسته دهسته له كاتي مردني دا داده بهرزه سهری : ( الا تخافوا ولا تحزنوا و ابشروا بالجنة التي كنتم توعدون ) فصلت : ٣٠ . واته : هيچ ترس و بيمكتان نه بيت له داهاتوودا ، هيچ غم و په ژاره يه كتان نه بيت بو رابردو ، مژده تان لي بيت بهو به هه شته ي كه كاتي خوي به لينتان پي دهر ا . نه وه تا دهمري جهنازي سه عديان داوه و له كه ژاوه يه كي به هه يبه تا كه قه له م ناتواني وه سفي بكات له گه لي دا رپي نه كهن ..

له ابن عمر هوه ، ده ليت : پيغمبري خوا ( ﷺ ) فهرموي : ( هذا العبد الصالح الذي تحرك له العرش ، و فتحت ابواب السماء ، و شهد سبعون الفامن الملائكة لم ينزلوا الى الارض قبل ذلك ، لقد ضم ضمة ثم افرج عنه يعني سعدا <sup>٤</sup> .

<sup>١</sup> - ماناكي : نه ي كي وه كان ته سبيحات و سرودي ستايشي له گه لدا بلينه وه .

<sup>٢</sup> - صحيح : بخاري ( ٣٥٧٩ ) . احمد ( ٤٦٠ / ١ ) .

<sup>٣</sup> - بروهانه : سير اعلام النبلاء ( ٢٩٥ / ١ ) .

<sup>٤</sup> - دانه پا له كي ( صحيح ) ه / نسائي دهمري هيتاوه ( ١٠٠ / ٤ ) ابن سعد ( ٩ / ٢ / ٣ ) .

واته : ئەم بەنده چاکه کاره‌ی که عمرشی په‌وردگاری بو جولا و دهرگاکانی ئاسمانی به‌رودا کرایه‌و و هه‌فتا هه‌زار فریشته‌که تا ئیستا دانه‌بزیبوونه سه‌ر زه‌وی شاهیدی به‌ریکردنی جه‌نازه‌که‌یین ، ئەم بەنده‌یه هینده‌ی له باوه‌ش کردنیک ( گۆڤ وشار) دراو دواتر ئازاد کرا ..

### " گۆڤه وشار "

پیغه مبره‌ی خوا ( ﷺ ) فهرموویه‌تی : " لونها احد من ضمة القبر ، لنجا منها سعد " واته : ئەگەر که‌سینک بوايه له گۆڤه وشار پزگاری بوايه ، ئەوه سه‌عد بوو ... پای پيشه‌وا زه‌هه‌بی : پيشه‌وا زه‌هه‌بی ( په‌حمه‌تی خواي لیبیت ) ده‌لیت : ده‌لیم : ئەم گوشینه هیچ پمیه‌ندیه‌کی به‌سزای گۆڤه‌وه نیه ، به‌لکو شتیکه باوم‌پدار له خویدا به‌دی ئەکات وه‌ک چۆن ئازاری له ده‌ست دانی منال و دۆستانی له‌دنیا‌دا هه‌ست پی ئەکات ، هه‌روه‌ک چۆن ئازاری نه‌خۆشی و ئازاری پۆح کیشان و ئازاری پرس و جوی گۆڤ و تاقیکردنه‌وه و ئازاری کاریگه‌ر بوونی به‌گریانی ئەهله‌که‌ی بوی و ئازاری هه‌لسانه‌وه‌ی له گۆڤه‌که‌ی و ئازار و توقینی پاوه‌ستانی پۆژی مه‌حشر و ئازاری پۆشتن به‌سه‌ر پردی ( سراط ) دا به‌دی ئەکات ..

که‌واته هه‌موو ئەم ترس و ئازارانه هه‌یه و مرو‌ف تووشی ده‌بی‌ت وه هه‌یچیان نه‌سزای گۆڤن و نه‌سزای دۆزه‌خن ، به‌لام به‌نده له خواترس و ته‌قواداره‌کان له هه‌ندیان هه‌موویندا سۆز و نه‌رمیی له‌گه‌لدا ده‌بی‌ت و له‌سه‌ری سوک ده‌کریت وه باوم‌پدار به بی‌لیقای په‌روه‌ردگاری پاچه‌تی نابینیت . خواي په‌روه‌ردگار ده‌فهرمویت : ﴿ وَأَنْذِرْهُمْ يَوْمَ الْحَسْرَةِ ... ﴾ سورة مريم ، آیه ( ۳۹ )

واته : ئەه‌ی پیغه مبره‌ی خوا ( ﷺ ) سه‌ته‌مکاران ئاگادار بکه له پۆژی ئاهو ناله .

وه ده‌فهرموئ : ﴿ وَأَنْذِرْهُمْ يَوْمَ الْأَزْفَةِ إِذَ الْقُلُوبُ لَدَى الْحَنَاجِرِ ... ﴾ سورة غافر ، آیه ( ۱۸ ) . واته : ئەه‌ی پیغه مبره‌ی خوا ( ﷺ ) بیاترسینه و ئاگاداریان بکه له پۆژه‌نزیکه‌که ، پۆژی قیامه‌ت ، کاتی که دله‌کان ده‌گه‌نه گه‌روو .

تکامان وایه خوای پهروردگار له سۆز و لیبوردهیی شاراوهدی خوی بی به شمان نه کات .  
 سهعد ( ﷺ ) له گهل بوونی ئەم ههژاندنانه شدا ، دهزانین که له ئەهلی بهههشته و  
 یهکینکه له شههیده پایه بهرزهکان ( رهزای خوای له سهر بیت ) .  
 کهواته وا نهزانیت سهرفرزان له همدوو دنیا دا توشی ترس و توقین و نازار نابن  
 ... به لکو داوای سهلامهتی له خوای پهروردگار بکهن و داوا بکهن بمانکاته هاوشیوهی  
 سهعد و له گهل ئەودا ههشرمان بکات <sup>۱</sup> .

وه کاتی سهعدی کوپی معاذ وهفاتی کرد دایکی هاواری کرد ، پیغه مبری خوا ( ﷺ )  
 پیی فرموو : ( الا یرقامعک و یذهب حزنک ؟ فان ابنک ، اول من ضحك الله الیه ، و اهتر  
 له العرش ) . زههه بی دهلیت : فهرمووده یهکی ( مرسل ) ه .  
 واته : له بهرچی فرمیست دهریژیت و خهفته دهخویت ؟ کوهرهکی تو یه کهم کهسه  
 خوای پهروردگار به ده میه وه پیکه نیبیت و عمرشی بو ههژیبت .

### " گریان ی هاوه لآن به سهر به وه "

کاتی برینه که ی سهعد کولایه وه و سهری هه لدا یه وه ، پیغه مبری خوا ( ﷺ )  
 خیرا چوو بۆلای و له ئامیزی گرت ، خوین له برینه که یه وه دهچۆرا . پیشه وا  
 ابوبکر ( ﷺ ) هات و فهرمووی : ( ئای چ پشت شکانیکه پوشتنی سهعد ! ) پیغه مبری  
 خوا ( ﷺ ) فهرمووی : ( مهلا ابابکر ) له سهر خۆبه ، ئەبویه کر ، ئەوجا پیشه وا ( عمر )  
 هات ، فهرمووی : ﴿ .. اِنَّا لِلّٰهِ وَاِنَّا اِلَيْهِ رَاجِعُونَ ﴾ <sup>۲</sup> .  
 وه له عائشه وه ( ﷺ ) ده فهرمویت : پیغه مبری خوا ( ﷺ ) و ابوبکر و عمر  
 هاتن بۆلای سهعدی کوپی معاذ له کاتیکدا خهریک بو وهفاتی ده کرد . دهلیت : سویند  
 بهوکه سه ی گیانی ( محمد ) ی به دهسته گریان ی ( ئەبویه کر و عمر ) م لیک جیا ده کرده وه ،  
 له کاتیکدا له ژوره که ی خۆمدا بووم و ئەوان له مزگهوت بوون ئەوان ههروه ها بوون که

<sup>۱</sup> - برپاوه : سیر اعلام النبلاء ( ۱ / ۲۹۰ / ۲۹۱ ) .

<sup>۲</sup> - پیاوانی جی ی باوه دین به لام ( مرسل ) ه به پای ارزووط . ( سیر اعلام النبلاء ) ۱ / ۲۸۵ به پاویز .

پهرومردگار دهرباره یان فەرموویه تی : ﴿ ... رَحْمَاءُ يَبْتَهُمْ ... ﴾ سورة الفتح ، آية ( ۲۹ )<sup>۱</sup>  
واته له نیوان یه کتریدا به بهزهیین ..

سهعد ، وهفاتی کرد له ته مهنی سی و حموت سالیدا ، پیغه مبهری خوا ( ﷺ )  
نویژی له سهر کرد و له ( بقیع ) سپارده کرا .

له ژیر خاکی ( بقیع ) دا گهره مان ( سهعد ) نووستوه و سیره ی پاک و پوناکی به  
بوڅوڅشی و به دره وشاوه یی ماوه ته وه خوات له گهل بیت سهر ورم ... وه له هردوو  
جیهان سهلامت لی بیت ...

"والحمد لله رب العالمین"

<sup>۱</sup> - دانه پاله کی ( حسن ) ه : احمد دهره یانی بو کردوه ( ۶ / ۱۴۱۲ / ۱۴۲۰ ) .

" ۳۰ - عوسمانی کوپی مظعون ( ﷺ ) "

" به‌که‌م که‌سه له ( بقیع ) سپارده کرا بیّت "

پیناس :

عوسمانی کوپی مظعونی کوپی حبیب ی کوپی وهب ی ( جمحی ) یه‌و به ( ابو السائب ) یش بانگ کراوه . یه‌کیکه له کۆچهره به‌ریزه‌کان و له ئه‌ولیا له خواترسه‌کانه / ئه‌وانه‌ی سهر‌فران بوون به وه‌فات کردنیان له ژبانی پیغه‌مبه‌ری خوادا و نوێژی له‌سه‌ر کردن ، ابو السائب ( ﷺ ) یه‌که‌م که‌س بوو له ( بقیع ) نیژرا<sup>۱</sup> .

چوارده‌مه‌مین پیاو بوو ئیمانی هیناو موسلمان بوو ، هه‌ردوو هه‌جره‌تی کردووه و دوا‌ی جه‌نگی به‌در وه‌فاتی کردووه .

که‌سیکی خواپه‌رست و به‌کۆشش بوو . له‌گه‌ل ( علی ) و ( ابو‌زه‌ر ) دا ویستیان واز له ژن هینان بینن ، به‌لام پیغه‌مبه‌ری خوا ( ﷺ ) نکۆلی نه‌مه‌ی لی کردن .

سعیدی کوپی مسیب ، ده‌لێت : گویم له سعد بوو ئه‌یوت : پیغه‌مبه‌ری خوا ( ﷺ ) ئه‌وه‌ی له عوسمانی کوپی مظعون په‌ت کرده‌وه که ویستی واز له ئافره‌ت بینێ و هه‌رگیز ژن نه‌هینیت ، خۆ نه‌گه‌ر وانه‌بوایه و مۆله‌تی ئه‌وی بدایه ئیمه‌ش واما نه‌کرد<sup>۲</sup> . هه‌روه‌ها ( ﷺ ) یه‌کی بوو له‌وانه‌ی له جاهیله‌تیشدا مه‌ی خواردنه‌وه‌ی حه‌رام کردبوو . عوسمانی کوپی مظعون ده‌لێت : خواردنه‌وه‌یه‌ک ناخۆمه‌وه که هۆش و عه‌قلم به‌ریت و که‌سانی خوار خۆیشم پیم پێکه‌نن و وام لی بکات کچی خۆم ماره‌به‌که‌م - واته زینا له‌گه‌ل کچی خۆم بکه‌م - . زه‌هه‌بی ده‌لێت : ئه‌مه هه‌والێکه به‌بچرپه‌چی هاتووه و نه‌چه‌سپاوه .

" ئارامگری عوسمان له‌سه‌ر ئازاردانی له پیناو خوادا "

کاتی عوسمانی کوپی مظعون هاوه‌لانی پیغه‌مبه‌ری خوا ( ﷺ ) ی ده‌بینی که چۆن وا له مه‌که‌دا ئازار و نه‌شکه‌نجه ده‌درین ، له کاتی‌که‌دا ئه‌م به‌هۆی ( ولیدی کوپی

<sup>۱</sup> - بپوانه : الاصابة ( ۶ / ۲۹۵ ) .

<sup>۲</sup> - صحیح / بخاری و مسلم و ترمذی ( ۱۰۸۲ ) و غه‌یری ئه‌وانی گێڕاویانه‌ته‌وه .

مغیرە ) وہ پارىزراۋە ، فەرموۋى : سويند بەخوئەمەى كەمنى تىايە و لە پال پياۋىك ى بى باۋەردا وا من خۆم پاراستوۋە و ھاۋەلان و ھاۋئايىنەكانم توۋشى ئەشكەنجە و بەلا گەلىك دەبن كە من توۋشى نابم ، ئەمە كەموكورتىيەكى گەۋرەيە لە دەروندا ، بۆيە چوۋ بۆ لاي ( ۋەلىدى كۆپى مغیرە ) و پى ى وت : ئەى ( ابا عبدشمس ) ئەۋە لە ئەستۆى تۆدا نەمام و پىۋىست ناكات پارىزگاريم لى بگەيت . ئەۋىش پىرسى : بۆچى ، برازا ؟ كەسى لە قەۋمەكەم ئازارى داۋىت ؟ فەرموۋى : نەخىر ، بەلام من ئەمەۋىت لەپەناى خوادابم و لە پەناى كەسى دىكەدا نەبم .

وتى : دەى كەۋاتە بچۆ بۆ مزگەوت ( واتە مسجد الحرام ) ، لەۋى بە ئاشكرا ۋەدى پەناى من بگەرمۈە ۋەكو چۆن بە ئاشكرا پەنام دايت ..

ئەفەرمۋىت : چوۋىن تاگەيشتىنە مزگەوت ، ۋەلىد پى ى وتن : ئەۋە ( عوسمان ) ئەيەۋى مانەۋەى لە پەناى مندا ۋەت كاتەۋە . عوسمان فەرموۋى ، راست ئەلەيت : ۋە من ھەتا لە پەنايدا بووم كەسىكى بەۋەفابوو باش پارىزگارى لى دەكردم ، بەلام من ھەز ئەكەم تەنھا لە پەناى خوادابم و كەسى تر ، بۆيە دالەدە و ( جوار ) يم بۆ گىپرايەۋە . پاشان عوسمان ۋەيشت ، و لەيەكى لە دانىشگاكانى قورەيشدا ( لىبىدى كۆپى رىبىعە ) ھۆراۋەى بۆ دەۋتن ، عوسمان لەناۋاياندا دانىشت ، ( لىبىد ) بەدەم ھۆنراۋە ۋە وتى :

" ألاكل شيء ما خلا الله باطل "

( واتە بى گومان ھەموو شى جگە لە ( الله ) پوچ و بى بايەخە )

عوسمانىش فەرموۋى : راستت وت .

ئەۋجا ( لىبىد ) وتى :

" وكل نعيم لا محالة زائل "

( ۋە ھەموو خۇشى و نىعمەتەك گومان لە نەمانىدا نىيە و تەۋاۋ دەبىت )

عوسمان فەرموۋى : درۆت كرد ، خۇشەيكەنى بەھەشت نەبراۋەيە .

لىبىد وتى : ئەى ھۆزى قورەيش ، سويند بەخوئا تا ئىستا ئازارى كەسىك نەدراۋە . لەگەلتان ھاۋنشىن بو بىت ، ئەمە لەكەيەۋە ئەمەتان تىايە ئازارى يەكىك لە ناۋخۇتاندا بدەن ؟ پياۋىك لەناۋاياندا ھەلسايەۋە و وتى : گوى مەدەرى ئەمە نەزائىكە و لەگەل چەند نەزائىكى تردا ئاينى ئىمەيان وان لى ھىناۋە ، لەبەر ئەۋە گوى بەقەسەكانى مەدە .

عوسمانیش ، وھلامی دایه وھ بوو به دهمه قره یان تا پیاوھ که هه لسا یه وھ بۆ عوسمان و زللیه کی له چاوی دا شینی کرده وھ ، وه لیدی کوپی مغیره ش له و نزیکانه یه و ناگاداری عوسمانه ..

وتی : سویند به خوا ، برازا ، نه نه بوو چاوت و ههای لی به سهر بهاتایه و بی نیاز بوو له شتی وا ، تو خۆت بی به ش کرد له په نایه کی به هیز ..

عوسمان فهرموی : به لکو سویند به خوا چاوه که ی ترم پیویستی به ویه که وهك ئهم چاوه ی لی به سهر بی له پیناوی خوا دا ، وه من نیستا له په نای که سی کد ام له تو به ده سه لاتر و عهزیز تره .<sup>۱</sup>

### " خوا په رستی عوسمان ( ﷺ ) "

عوسمان ی کوپی مظعون ( ﷺ ) ئه و نه دهم زیاده ره و ی کرد بوو له خوا په رستیدا ، خهریک بوو له سنووری ناوه ندیتی و میانه ره و ی دهر ده چوو له ترسی خوی په رومردگار ، به لام ماموستای مرو قایه تی و په رومر دیاری خو شه ویست ( ﷺ ) ، عوسمانی گیرایه وھ ناو باز نه ی ناوه ندیتی و ( اعتدال ) ..

له عائشه وه ( ﷺ ) ، ده فهرمویت :

خیزانی عوسمانی کوپی مظعون که ناوی ( خوله ی کچی حکیم ) بوو هاته لام سه رو شکلی نارپک و پیک بوو ( واته دیار بوو گوی به خوی نادات ) پرسیم چیته ؟ بۆچی بهم شیوه یه یت ؟ ئه ویش وتی : هاوسهر که م شه و تابه یانی شه و نو یژ نه کات و پوژیش به روژ و ئه بییت<sup>۲</sup> ، کاتی پیغهمبری خوا ( ﷺ ) هات بۆلای عائشه ، خاتوو عائشه ئه مه ی بۆ باس کرد ، پیغهمبری خواش ( ﷺ ) به عوسمان گه شت و پی ی فهرموو : ( یا عثمان ! ان الرهبانية لم تكتب علينا ، امالك في أسوة ؟ فوالله ان أحشاكم الله ، و احفظکم لحدوده )<sup>۳</sup>.

<sup>۱</sup> - ( صحیح الاسناد ) ه ، له ابن اسحاق وه یه ، به لام راوی یه کی تیایه که ناوی نه براره .

<sup>۲</sup> - واته : کاتی نیه بۆ نافرمانان ( ﷺ ) .

<sup>۳</sup> - پیاوانی جی باوه ین : ابن سعد ( ۲ / ۱ / ۲۸۷ ) . عبدالرزاق ( ۱۰۳۷۵ ) .

فەرمووی : ئەی عوسمان ! گۆشەنشینى بۆ ئوممەتى ئىسلام نەنوسراوه ، مەگەر تۆناتەوى شوین من بکەوى و چاوە لە من بکەیت ؟ دەى سویند بە خوا من لە ھەمووتان زیاتر لە خوا ئەترسم و لە ھەمووتان زیاتر سنوورەکانى دەپارێزم .

### "کۆچ بۆ مالى ئاخیرەت"

نەخۆشى زۆرى بۆ عوسمان (ﷺ) ھینا و ئازارى زیادى کرد تا پییەوھە وەفاتى کرد و چووھە پەنای خۆى پەروردگارى ، ئەوجا پییغەمبەرى خوا (ﷺ) ئاوجەوانى ماچ کردوو دەستى بەگریان کرد .

لە عائشەوھە ، (ﷺ) : " پییغەمبەرى خوا (ﷺ) عوسمانى کوپى مظلەون بە مردوویى ماچ کرد و فرمیسکەکانى بەسەر پووتمەتى عوسمانەوھە دەھاتە خواروھە ، تەرمزى دەلیت : " فەرموودەى صحیح "ە ، لە عبدالمطلب ى کوپى عبدالله ەوھە ، دەلیت : کاتى پییغەمبەرى خوا (ﷺ) عوسمانى کوپى مظلەون سپاردە کرد ، پیاویک وتى : ( با ئەو بەردەبێنم و بیخەمە تەنیشت گۆپى براکەمەوھە بیناسمەوھە تا دواتر ھەركەس ویستم لە ئەھلەکەم لەم نزیکانەوھە دەفنى کەم ) . پیاوھکە ھەلسا ، بەلام بەردەکەى بۆ ھەلنەگیرا ، دەلیت : واتە ئەوھى قسەى بۆ دەکرد : ( چاوم بە قۆلە سپیەکانى پییغەمبەرى خوا (ﷺ) کەوت بەردەکەى ھەلنەگرت و خستیه پال گۆرەکەى .<sup>۱</sup>

وھە لە ( ابى النضر ) ەوھە ، دەلیت : کاتى جەنازەى عوسمانى کوپى مظلەون بەپى کرا ، پییغەمبەرى خوا (ﷺ) فەرمووی : ( ذهب ولم تلبس منها بشيء )<sup>۲</sup> واتە : پۆیشیتیت و تیکەلى ھیچ شتیکی دنیات نەکرد .

ئوم علاء کە یەکى بوو لەوانەى بەیغەتیان بە پییغەمبەرى خوا (ﷺ) دا ، لە خەویدا کانى یەکى بینى کە عوسمان خاوەنى بوو ، ئەم ھەرالەى دا بە پییغەمبەرى خوا (ﷺ) ، ئەیوش فەرمووی : ( ذاك عمله )<sup>۳</sup> ئەوھە کارو کردوھەکانیەتى ..

<sup>۱</sup> - دانەپالەکى ( حسن ) ە ، بەلام ( مرسل ) ە ، ابوداود پىوايەتى کردووھە ( ۲۲۰۶ ) و بەیغە قیش ( ۴۱۲/۳ ) .

<sup>۲</sup> - مالك دەرھیتانى بۆ کردووھە ( ص ۱۶۶ ) لە بابى ( الجنائز ) .

<sup>۳</sup> - صحیح / بخارى دەرھیتانى بۆ کردووھە ( ۳۹۲۹ ) لە ( مناقب الانصار ) دا .



پوژان تیپهرین .. عوسمان هر له بیر و زهینی پیغه مبری خوا ( ﷺ ) دایه و له یادی ناکات .. بهرده وام سوزی بوئی همیه و همیشه به چاکه باسی دهکات .. وه کاتی کچی پیغه مبری خوا ( ﷺ ) وه فاتی کرد ، پیئی فهرموو : ( الحق بسلفنا الخیر عوسمان بن مظعون ) واته : به کاروانی پیشینه چاکه که مان بگه به عوسمانی کوپی مظعون . وه له ژیر خاکی ( بقیع ) دا جهسته پاکه که ی عوسمان نووستوه و پرشنگ و پروناکی کرده وه چاکه کانی پاش خوی دنیا یان پر کرده ته وه هروه که گورمه که ی پروناک کرده ته وه ...

### " ۳۱ - خودهیر ( ﷺ ) "

#### " گهشتیاریک ( توکل ) نویشووبه تنی !! "

توکل ، واته : راپهرمونی دل به خواوه پشت پیوه بهستنی و سکونه تی له تهنیشتی پهرمردگاریدا ، به جوریک هیچ شله ژان و دلهر اوکی یهک له شپرزبون و نا نارامی له هۆکارهکاندا بهدی نهکات و ههموو بگه پینیتوهه بۆ خوای پهرمردگار .<sup>۱</sup>

عبدالله ی قورهیشتی دهرباره ی ( توکل ) پرساری لی کرا ؟ وتی : بریتیه له په یوهست بوون به خواوه له ههموو حاله تیکدا .<sup>۲</sup> وه خوای پهرمردگار به جوانترین شیوه بهیانی دهکات : ﴿ ... وَمَنْ يَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ فَهُوَ حَسْبُهُ ... ﴾ سورة الطلاق ، آیه (۳).<sup>۳</sup>

میوانی ئەم چه ند لاپه ره شه مان ... نموونه ی ته و او پشت بهستنه به پهرمردگاری .. و رازی بوونه پیی .. وه نموونه ی نیهت پاک ی و نامانجی راسته .. وه چیرۆکی ئەم بهرپزه نامۆژگاری و په نده بۆ ئەوانه ی گومانی باش نابهن به پهرمردگاریان ( توکل ) یان پیی کهم بووته و په یوهستبوونیان بهرپه کخه ی هۆکارهکان لاواز بووه ، چیرۆکی ژیا نی ( خودهیر ) بانگیان دهکات پییان دهلیت که خوای گه وره ئەو که سانه له یاد ناکات که پشتیان پیی بهستوه ، مه گهر دهکری پهرمردگار که سانی که له بیرکات کاریان داوه ته دهستی و یه قینیان پییه تی ؟! پاک و بی گهردی بۆ خوای گه وره ...

ئەم چیرۆکه چۆنه ؟

له ( نافع ) هوه ، له ( ابن عمر ) هوه : پیغه مبر ی خوا ( ﷺ ) سوپایه کی بهر ی کرد پیاویکیان له ناودا بو به ناوی ( حدیر ) .

وه ئەو سهاله سالی گرانی بوو زۆر خۆراک به که می دهست دهکهوت وه پیغه مبر ی خوا ( ﷺ ) خۆراکی بهشی هه موویان دا و ( حدیر ) ی له یادچوو ، به لام ( حدیر ) به نارامی و ئومیدی پاداشتی خودا له گهل سوپاکه دا بهر ی کهوت ، و له دوا ی هه موویانه وه بوو ، دهیفرموو : ( لا اله الا الله ، و الله اکبر ، و الحمد لله ، و سبحان الله ، و لا حول ولا قوه الا

<sup>۱</sup> - برهوانه : تهذیب مدارج السالکین ی ابن القیم ، شیخ محمد بیومی ص ۲۷۰ .

<sup>۲</sup> - برهوانه : احیاء علوم الدین ( ۴ / ۲۶۴ ) .

<sup>۳</sup> - واته : جا نه وه ی پشت به خوا بیهستیت ، نه و خواجه ی به سه بۆ نه وه ی یاریده ده ری بیئت .

بالله ( ٴهيفرموو : ) ئائەمانە باشتري تويشوو ، پەروەردگار . و بەردەوام ئەو وشانەى دەوتەو و ھەر لە دواى كۆمەلەكەو بوو .

دەليّت : جبريل ھاتە لاى پيغمبەرى خوا ( ﷺ ) پىي فرموو :  
( إن ربى أرسلنى اليك يخبرك انك زودت اصحابك و نسيت ان تزود حديقاً ، وهو فى آخر  
الركب يقول : ( لاله الا الله ، و الله اكبر ، و الحمد لله ، و سبحان الله ، و لا حول ولا قوة الا بالله )  
ويقول : ( نعم الزاد هو يارب ) .

دەفەرمويّت : ( پەروەردگارم ناردومى بۆ لات .. تا پيّت بليّم كە تويشوو بۆ  
ھاوئلانت پيڤخستوو و ( حدير ) ت پيرچوو .. كە ئەو لە دواى قافلەكەيانەو يە و  
بەردەوام دەليّت : ( ھيچ خودايەك نە جگە لە ( الله ) ، ( الله ) لە ھەموو شت گەرەترە ،  
پاك و بى گەردى بۆخوا ، سوپاس و ستايش بۆ خوا ، وە ھيچ گۆران و ھيچ ھيز و  
توانايەك نە مەگەر بە ويستى خوا ، دەليّت : ( ئائەمە باشتري تويشوو ، پەروەردگار .  
جبريل ( سەلامى خواى لەسەر بيت ) دەليّت : ئەو وشانەى كە دەليّتەو لە رۆژى  
قيامەتدا بۆى دەبيتە پوناكى يەك كە نيوان زەوى و ئاسمان داگير دەكات . ئەى  
پيغمبەرى خوا ( ﷺ ) بەشى خوى تويشوى بۆ بنيرە .

پيغمبەرى خوا ( ﷺ ) پياويكى بانگ كرد و بريڤ خۆراك و تويشوى دايسە  
( كە بەشى حدير بوو ) و فرمانى پىي كرد كە گەيشتە لاى ( حدير ) و كەل و پەلەكەى  
دايە گوئى بۆ راگرى بزاني دەليّت چى و لەبەرى بكات و ئەوجا پيى بليّت : ان رسول الله  
( ﷺ ) يقرأ عليك السلام ورحمة الله ، و يخبرك انه كان نسي ان يزودك ، ان ربى تبارك و تعالى ارسل الى  
جبريل يذكرك بئك ، فذكره جبريل و اعلمه مكانك .

فرمووى بلىي : پيغمبەرى خوا ( ﷺ ) سەلام و رحمەتى خوات بۆ دەنيريت و  
ھەوائت پىي دەدات كە ئەو لە يادى چوو بوو تويشوو پىي بدات ، وە خواى پەروەردگار  
جبريل ي ناردە لام تا تۆم وەبیرخاتەرە ، ( جبريل ) يش ( سەلامى خواى لەسەر بىي ) تۆى  
خستەو بيرم و جيگاگەتى نيشان دام .

پياوہكە گەيشتە لاى ( حدير ) : دەبينى ھەر ئەمانە دەليّتەو :  
( لاله الا الله ، و الله اكبر ، و الحمد لله ، و سبحان الله ، و لا حول ولا قوة الا بالله ) و دەليّت :  
ئائەمە باشتري تويشوو ، ئەى پەروەردگار .

دهلئت : ئهوجا پياوهكه ليى نزيك بوويهوه و پيى وت : پيغمبرى خوا  
( ﷺ ) سهلام و رهمهتى خوات بۇ دهنيريت و منى لهگهل برىك تويشوودا ناردووه و  
پيت دهلئت : له راستيدا تۆم لهير چوو ، بهلام خودا جبريل ى له ئاسمانهوه بۇ ناردم تا  
تۆم وه بيربختهوه . پياوهكه دهلئت : ( حدير ) يش سوپاس و ستايشى خواى كرد و  
درود و سهلاواتى دا لهسر ديارى پيغمبرى خوا ( ﷺ ) و پاشان وتى : ( سوپاس بۇ  
خواى جيهانيان ، كه منى لهيره له سهر و جهوت ئاسمانهوه لهسر عهرشى موبارهكى و  
بهزهى بهبرسيىتى و لاوازيما هاتووتهوه ، ( ئهى خواى پهرومردگار ههروهك چۆن تۆ  
( حدير ) ت بير نهچووه ، و ابكه له ( حدير ) يش تۆ له بيرنهكات .

پياوهكesh ، ئهمانهى لهبر كرد و گهرايهوه بۇ لاى پيغمبرى خوا ( ﷺ ) و  
ههموو شتهكانى بۇ گيپرايهوه لهو كاتهوى كه به حدير گهيشت تا ئهوكاتهى خواحافيزى  
لى كرد ، پيغمبرى خواش ( ﷺ ) فهرموى : ( اما انك لورفعت راسك الى السماء لرأيت  
لكلامه ذلك نوراً ساطعاً ما بين السماء والأرض ) .<sup>۱</sup>

دهفهرمويت : ئهگهر سهرت بۇ ئاسمان بهرز كردبايهتهوه ، پووناكيهكى  
پرشنگدارت له وتهكانيدا بهدى ئهكرد له نيوان زهوى و ئاسماندا .

<sup>۱</sup> - ابن الجوزى له ( صفه الصفوه ) ( ۱ / ۲۵۶ ، ۲۷۸ ) باسى كردووه به بى ( سند ) ، ههروهها ( ابو

نعيم ) يش له ( الحليه ) دا .

### " ۳۲ - ابوسه له مه ( ﷺ ) "

" اللهم اغفر لابی سلمه ، وارفع درجته فی المهدیین "

فرموده ی پیرۆز

ئەو پیاوێ بەرپۆز و گەورەیی کەناوی ( ابوسلمه ) ی کوپی عبدالاسدی مخزومی یەو  
برای شیریی پیغه مبریی خوا ( ﷺ ) و کوپه پوریه تی ( له خاتوو بره ی کچی  
عبدال مطلب ) و یه کیکه له پیشینه یه که مینه کان له ئیسلامدا . کوچی کردووه بو  
حه به شهو دواتریش بو مه دینه ... له بدر دا ئاماده بووه و پاش بهر به چهند مانگیگ  
وه فاتی کردووه .<sup>۱</sup>

" ئارمگرتی له سه ر ئه شکه نه دانی له کاتی کوچکردنیدا "

ابن اسحاق ، له ام سه له مه وه ( ﷺ ) دهره یانی کردووه ، ده فرمویت : کاتی  
ئه بوسه له مه ( ﷺ ) خۆی کو کردووه به ره و مه دینه به روات و کوچ بکات ، و لاخه که ی بو  
من ریکخستن و خستمیه له سه ر پشتی و کوپه که شم ( سلمه ی کوپی ابی سلمه ) ی  
له باوه شمدا دانا ، خۆیشی و لاخه که ی بو به ری ده کردین و لغاوه که ی به ده سته وه گرتبوو  
له پیشمانه وه دهرۆیشیت ... کاتی پیاوانی ( بن المغیره ) بینیان ، هه لسان بو ی و پنیان  
وت : سه باره ت نه فسی خۆت ئه وه چارت ناکه یین ، به لام بوچی بیلین ئه م ئافره ته له گه ل  
خۆتدا به ریت ؟

ده لیت : ئەو جا لغاوی و لاخه که یان له دهستی سه ند و منیان لی سه ند .. ئه مه ش  
( بنو عبدالاسد ) ی که خیلئ ابی سه له مه بوون توپه کرد و وتیان : سویند به خوا ماده م  
ئافره ته که ی خۆیان برده وه و له هاوسه ره که یان سه نده وه ، ئیمه ش نایه لین کوپه که مانیان  
له لا بمینیته وه .

<sup>۱</sup> - بروهانه : سر اعلام النبلاء ( ۱ / ۱۵۱ ) .

دهلئیت : نه وه بوو به هر دوو لاره ( سلمه ) ی کورمیان رانه کښا هه تا دهستان له جی چاند ، و نه و جا ( بنو عبدالاسد ) کوره که میان بردو و ( بنو المغیره ) ش میان له لای خویان به ند کرد ، ابو سه له مه ی هاوسه ریشم بهرو مه دینه بهر ی کوهت ..

دهلئیت : بهو جوړه من و کوره کهم و هاوسه که میان له یه که جیا کرده وه .

دهلئیت : منیش هه موو نیوهر په که نه چوومه دهر وه و له ( ابطح ) دانه نیستم و دهستم به گریان نه کرد ، تا نزیکه ی سالی که نه مه حال بوو ، تا نه و کاته ی پیاوی که له کوره مامانم که یه کی بوو له کورانی ( المغیره ) به لامدا تیپه بوو ، به زه یی پیما هاته وه . پوشت به ( بنی المغیره ) ی وت : بو وانه کهن له م ئافره ته هه ژاره ، له بهر چی له کور و هاوسه که یان جیا کرده وه ؟ نه و انیش وتیان پیم : ده ی باشه ، نه گمر نه تهوی برؤ بولای هاوسه کهت .

دهلئیت : بهو جوړه ( بنو عبدالاسد ) یش کوره که میان پی دامه وه ، دهلئیت : منیش ولاخه کهم ناماده کرد و کوره کهم هه لگرت و له باوه شم ناو بهرو مه دینه بولای هاوسه کهم بهر ی کوهت .

دهلئیت : هیچ که سم له گهل نه بوو تا گه ی شتمه ( تنعیم )<sup>۱</sup> له وی عوسمان کوپی طه له ی کوپی نه بی طه له ی برای بنی عبدالدار ) پی گهشت .

پرسی : بو کوپی دهر ویت ، کچی نه بی نومه یه ؟ وتم : نه چم بو مه دینه بولای هاوسه کهم . پرسى : نه لینی که ست له گهلدا نیه ؟ وتم : نه خیر ته نها خودام له گهل و کوره کهم ..

نه ویش وتی : سویند به خوا ! وازت لی ناهینم به ته نها ، نه و جا لغاوی ولاخه که ی گرت و پی شمه کهوت به خیرایى بهرو مه دینه ، سویند به گه وره یی خوا ! هاوپی یه تی هیچ پیاوی که له عه رب نه کرد وه له نه م بهر یتر . هر که نه گه شته جیه که بو حه وانه وه ، و ولاخه که ی بو رانه گرت و پشته هه ل نه کرد تا له سر پشته و لاخه که ( حوشره که ) دا نه بهریم و نینجا ولاخه که ی به دار ی که وه نه به سته وه و بوخویشی له ته نیشت دار ی که وه

<sup>۱</sup> - نۆلنکی نزیك مه که یه .

\* نه و کاته عوسمان هیشتا باوه پی نه مینا بوو ، له کاتی هرونه که ی حدیبیه دا موسلمان بوو له ( أجنادین ) شهید کړا .

پائنه کشا . نه و جا کاتی پوښتن ولاخه که ی بؤ ناماده نه کردم وه پشستی هه لئه کرده وه دهیوت : سهرکه وه پاش نه وه ی سهر نه که وتم و له سهر پشستی ولاخه کهم خوّم نه گرت ، دووباره ( گوریسی ) په شوه ولاخه که ی به ده سته وه نه گرت و پیشمده کهوت و بهر ی نه کهوت ، هس بهم جوړه بووین تا گه یشتینه مه دینه ، کاتی به دی ی ( بهنی عه مری کوپری عه وف ) گه یشتین له ( قباء ) وتی :

میړده کهت له ناو نه م گونده دایه - نه وه بوو نه بوو سه له مه لیړه دابه زیبوو پشست به خوا برؤ ناو دییه که وه ، و خو ی گه پرایه وه بؤ مه کهه .

نوم سه له مه هه میشته دهیوت : هیچ مالیک له مالنه کانی موسلمانان وه ک مالی (خیزانی سلمه ) یان به سهر نه هات ، وه هه رگیز هیچ هاوه لیکم نه دیوه هینده ی عوسمان ی کوپری ته لحه پیزدار تر و باشت<sup>۱</sup> .

### " خه باتی ابوسه له مه ( ﷺ ) "

ابو سه له مه ( ﷺ ) له جهنگی ئو خوددا بریندار کړا ، یهک مانگ تیماری برینه که ی ده کړد ، وه پاش نه کهسه که ی ئو خود هه ندی تیره و هوژ پڼگه یان به خو یان دا بچنه سهر موسلمانان . ( یه که مینی نه وانه ی دوا ی لی قه ومانه که ی ئو خود له دژی موسلماننه کان هه لسان ( بنو اسدی کوپری خزیمه ) بوون ، هه والدرانی مه دینه هه والی نه وه یان دا ته لحه و سه له مه ی کوپانی خوه لید<sup>۲</sup> ، چوونه ته لای هوژه کان یان و نه وانه یان که گوپرایه لی یان ده کړدن ، وه داوایان لی کردوون ( واته له بنی اسدی کوپری خزیمه ) بجهنگن له دژی پیغه مبری خوا ( ﷺ ) .

<sup>۱</sup> - بروانه : البدايه و النهايه ( ۱۶۹ / ۲ ) . ابن هشام ( ۷۵ / ۲ ) له ناوسنده که یدا ( سه له مه ی کوپری عبدالله ی کوپری عمری کوپری ابی سلمه ی تیا بوو که غیری ( ابن حیان ) کهس به به لگه داینه ناوه حافظ له ( التقريب ) ( ۳۱۰ / ۱ ) ده لیت : مه قبول و وه رگپراوه .

<sup>۲</sup> - ته لحه ی کوپری خوه لید له ئیسلام پاشگه ز بوو بوویه وه ن به لام نواتر موسلمانا بوویه وه و بووه نیمانداریکی باش ( ﷺ ) .

پیغه مبه‌ری خوا ( ﷺ ) خیرا ( سریه ) یه‌کی پیک هاتوو له سه‌دوپه‌نجا جه‌نگاوهری له پشتیوانان و کۆچکردوان به‌سه‌رکردایه‌تی ( ابا سه‌له‌مه ) ناردبوویان و لیوایه‌کی بۆ پیکه‌وه نان ، ئه‌بوو سه‌له‌مه‌ش کتوپر و به‌شه‌ودا پیشده‌ستی کردو دای به‌سه‌ر ( بنی اسد بن خزیمه ) دا له ماله‌کانیاندا پیش ئه‌وه‌ی ئه‌مان هه‌لسن به‌هیرش کردن بۆ سه‌ر موسلمانان ، وایان لی کردن سه‌ریان لی شیواو موسلمانانیش چه‌ندین سه‌ر و شتر و مالاتیان غه‌نیمه کرد و به سه‌لامه‌تی و به ده‌ستی پره‌وه به‌ی ئه‌وه‌ی ، پوو به‌رووبه‌نه‌وه له‌گه‌ل بی باوه‌راندان و جه‌نگ رووبدات ، گه‌رانه‌وه بۆ مه‌دینه <sup>۱</sup> .

### " گه‌یشتن به لیقای پره‌وه‌ردگار "

دوای گه‌رانه‌وه‌ی له‌م ( سریه ) ی باسما‌ن کرد ، ئه‌بو سه‌له‌مه ( ﷺ ) برینه‌که‌ی کولایه‌وه و سه‌ری هه‌لدایه‌وه و زۆری نه‌برد به‌هۆیه‌وه وه‌فاتی کرد ، پیغه مبه‌ری خوا ( ﷺ ) هه‌ر که زانی ، هات بۆلای .

ئوم سه‌له‌مه ، ده‌لیت : پیغه مبه‌ری خوا ( ﷺ ) هاته‌لای ابو سه‌له‌مه چاوی کرابوه وه ، پیغه مبه‌ری خوا ( ﷺ ) بۆی داخست و فهرمووی ( ان الروح اذا قبض تبعه البصر ) ... فهرمووی : کاتی مرو‌ف گیانی ده‌رده‌چیت ، چاوه‌کانی شوینی ده‌که‌ون ، ئینجا که‌سانیک له نه‌هله‌که‌ی هاوار و گریانیان ده‌ستپیکرد ، پیغه مبه‌ری خواش ( ﷺ ) فهرمووی پێیان : ( لاتدعوا علی انفسکم الا‌خیر ، فان الملائکه یومنون علی ما تقولون ) واته : به‌چاکه نه‌بی‌ت ، دوعا له سه‌ر خۆتان مه‌که‌ن ، چونکه فریشته‌کان ئه‌مێنن به سه‌ر ئه‌وه‌وه که ده‌یڵن.

ئهو‌جا فهرمووی : ( اللهم اغفر لأبي سلمة ، وارفع درجته فی المه‌دین واخلفه فی عقبه فی الغاب‌رین ، واغفر لنا و له یارب العالمین ، و أفسح له فی قبره و نور له فیهِ ) <sup>۲</sup> .

<sup>۱</sup> - بروهانه : زاد العاد ( ۲ / ۱۰۸ ) .

<sup>۲</sup> - صحیح / احمد و مسلم و بیه‌قی ده‌ره‌تانیان بۆ کربوه ، احکام الجنائز / نه‌لبانی ( ۱۲ ) .



واته : پهروردگارا له ئه‌بی سه‌له‌مه‌ خو‌ش به‌و ، پله‌و پایه‌ی له‌ناو پ‌نمون‌ی کراواندا به‌رزکهره‌وه و نه‌وه‌یه‌ک له‌ نه‌مران له‌ شو‌ین‌ی دان‌ی و له‌ ئیمه‌ و له‌ ئه‌ویش خو‌ش به‌و گو‌ڤه‌که‌ی بۆ پوناک و فراوان که .

### " پ‌ن‌و‌ن‌ی پیغمبهری خوا ( ﷺ ) له‌ کاتی دابه‌زینی کاره‌ساته‌کاندا "

له‌ ئوم سه‌له‌مه‌وه ، ده‌لیت : پیغمبهری خوا ( ﷺ ) فهرمو‌وی : ( اذا اصاب احدکم مصیبة ، قلقل ، انا لله و انا الیه راجعون ، اللهم عندک احتسب مصیبتی فأحرني فیها ، و ابدلنی خیرا منها ) . واته : نه‌گه‌ر که‌سیکتان کاره‌ساتیکی بۆ هاته‌ پ‌یش : با بلیت : ( انا لله و انا الیه راجعون ) ، ئه‌ی پهروردگار نا‌ڤه‌حه‌تی ئه‌م کاره‌ساته‌م حه‌واله‌ی تۆ ئه‌که‌م ، تکاکارم پادا‌شتم به‌ده‌یته‌وه و با‌شتر له‌ جیگه‌یدا دان‌ین .

وه‌ کاتی ابو سه‌له‌مه‌ گیانی ده‌دا ، ئه‌وه‌ی پیغمبهری خوا ( ﷺ ) فیری کردین و تمه‌وه ، ویستم بلیم : وه‌با‌شتر له‌ جیگه‌یدا دان‌ییت ) ، به‌ خو‌م وت : جا کی له‌ ئه‌بو سه‌له‌مه‌ با‌شتره‌ ؟ هه‌روا بیرم ده‌کرده‌وه تا له‌ کو‌تایی دا وتم ، ئه‌وه‌بوو دوا‌ی ته‌واو بوونی عیده‌که‌ی پ‌یشمه‌وا ئه‌بو به‌کر داخو‌ازی کرد ، ڤه‌تی کرده‌وه ، پ‌یشمه‌وا عوم‌ر داخو‌ازی کرد ، ئه‌ویشی ڤه‌ت کرده‌وه ، ئه‌وجا پیغمبهری خوا ( ﷺ ) که‌سیکی نارد بۆ داخو‌ازی کردنی ، ئه‌ویش فهرمو‌وی : سلا‌و له‌ پیغمبهری خوا ( ﷺ ) و له‌ په‌یام‌نیره‌که‌شی .<sup>۱</sup>

<sup>۱</sup> - صحیح / مسلم ڤیوایه‌تی کردووه ( ۹۱۸ ) له‌ بابی ( الجنائز ) دا .

### " ۳۳ - ( سالم ) مەولائى ( ابى حذيفه ) ( ﷺ ) "

" سوپاس بۇ ئەمەل خاھىش شېئىرى تۆلى لەناو نەتەۋەكەمدا ھېناۋەتە دى "

فەرمودەى پېرۇز

لە پېشىنە يەكەمىنە بەدرى يەكان و لە نىزىكان و زانايانە ، ناو ( سالم ) كوپى مەعقل <sup>۱</sup> ، و لە بىنچەدا لە ھۆزى ( اصطر ) ھ . دۆست و ھاۋدەمى ( موطى ) ئەبى حذيفە بوو <sup>۲</sup> ، دواتر خاتوو ( بىنەى كچى يىعارى ئەنصارى ) خىزانى ئەبى حذيفەى كوپى عوتبە ئازادى كرد و دواتر ئەبو حذيفە كرديە ژيىر سەرىپەرشتى خۆى ( تبنى كرد ) <sup>۳</sup> . ئىبن عمر دەلىت : سالم ئىمامەتى بۇ كۆچبەكەران لە مەككە دەكرد ، ھەتا ھاتە مەدىنە ، چونكە لە ھەمىوان زياتر قورئان خوین بوو ھە لە قورئان شارھزا بوو (لەناۋىشىاندا ھەر دوو پېشەۋا ابوبكر و عمر ھەبوون ) <sup>۴</sup> .

### " چاكەكانى "

۱- داىكى ئىمانداران ( عائشە ) ( ﷺ ) ، دەلىت : پېغەمبەرى خوا ( ﷺ ) شەۋىكىان پىنى فەرموم : ( ما حبسك ؟ ) بۆچى وا دواكەوتى و درەنگ گەشتى ؟ وتم / لە مرگەوت دەنگىك ھات خۆشتىن دەنگ بوو بىستىيىتم لە قورئان خویندندا - واتە : گويم بۆى راگرتبوو - پېغەمبەرى خواش ( ﷺ ) پۆبەكەى ھەلگرت و چوۋە دەرۋە و گوئى بۇ راگرت ، دەبىنى ( سالم ) ى مەولائى ئەبى حذيفە ، فەرمودى : ( الحمد لله الذي جعل في امي مثلك ) <sup>۵</sup> واتە : سوپاس بۇ ئەمەل خاھىش وىنەى كەسىكى ھەك تۆى لەناو ئۆمەتى ئىسلامدا بەدى ھېناۋە .

۱ - حذيفه كوپى عوتبە يە ( ﷺ ) و دواتر باسى ژيانى دېتە پېش .

۲ - بېروانە / سير اعلام النبلاء ( ۱ / ۱۶۷ ) ئەمەش پېش دابەزىنى ئايەتى ( ادعوم لابانهم ) ( الاحزاب : ۵ ) بوو .

۳ - بېروانە / صفة الصفوة ( ۱ / ۲۰۲ ) .

۴ - دانەپالەكەى ( صحيح ) ھ / احمد و حاكم ( ۲ / ۲۲۶ ) دەرھىنانى بۇ كرلۋو . زەھەبىش بە صحيح دايناۋە .

۲- له ( عمری کورې عاص ) هوه ، ده لیت : هاور و ترسیک له مه دینه پمیدا بوو ، هاتم بولای ( سالم ) ی مه ولای نه بی حذیفه ده بینم خو ی به شمشیر و باره کیه وه ده پیچیته وه ، منیش شمشیر ه که م ه لگرت و بارم پیچایه وه ( به ست ) ، پیغه مبر ی خوا ( ﷺ ) فرمووی به خه لکه :

( یا ایها الناس ، الاکان مغزکم الی الله و الی رسوله ؟ ) قال : ( الا فعلتم کما فعل هذان الرجلان المؤمنان ؟ )<sup>۱</sup> .

فرمووی : نه ی خه لکینه ، با نه ترس و داچله کینه تان بهر و خوا و پیغه مبر ه که تان بهریت و نهجا فرمووی : ( بو ئیوهش وهک نه دوو پیاره ئیمانداره ناکه ن ؟ ) .

### " شهید بوونی "

سالم ( ﷺ ) به ه موو توانای خباتی کرد له پیناوی خوادا ... و به نهو پهری پیداکری یه وه پرو به پروی دوژمنان ده بو یه وه و هیچ کوششیک ی نه خسته لاهو بو سرخستنی ئیسلام و سر بلند کردن ی نه هله که ی ...

په یوه ندیه کی به تین له نیوان نه م و نه بی حذیفه دا هه بوو ، به جوړیک که سیان نه ی نه توانی لهوی تر دابریست ... هه ردو وکیان ته مه ننای نه وه بوون له یه ک پوژدا بمن !!

وه له پرو دای ( یمامه ) دا سالم نمونه ی پالنه وائیتی و جوامیری بوو .. کاتی موسلمانان لهو پوژده دا ناشکرا بوون و کهوتنه بهرچای دوژمنان ، سالم ( ﷺ ) فرمووی : له گهل پیغه مبر ی خوا ( ﷺ ) که ی ئیمه ئاوامان ده کرد و بهم جوړه شهرمان ده کرد ، و ئینجا چالیکی بو خو ی هه لکه ند و چووه ناوی و ئالای کوچبه رانی هه لگرتبوو ، شهر ی ده کرد هه تا کوژرا .

احمدی کورې عبدالله ، ده لیت : سالم ( ﷺ ) ئالاکه ی به دهستی راستی هه لگرتبوو تا پهراندیان نهو جا به دهستی چه پی هه لی گرت نهویشیان پهراند .

<sup>۱</sup> - هیثمی ده لیت : احمد ربوایه تی کردووه و پیاوانی ( الصحيح ) ن المجمع به ژماره ( ۴۲ / ۱۵۶ ) .

ئەوجا ئالاکەیی لە ئامیز گەرت و ئەم ئایەتەیی دەخویند :  
 ﴿ وَمَا مُحَمَّدٌ إِلَّا رَسُولٌ قَدْ خَلَتْ مِنْ قَبْلِهِ الرُّسُلُ أَفَلَا يَنْتَفِعُونَ مِمَّا قَدْ خَلَتْ مِنْ قَبْلِهِمْ آيَاتُ الْكُتُبِ ... ﴾<sup>١</sup> سورتە  
 آل عمران ، آیە ( ١٤٤ ) . هەتاوەکو کوژرا .  
 ابو حذیفە لە تەنیشت ( سالم ) هەو لەو شەڕەدا دەجەنگا ، ئەویش شەهید کرا !!  
 بە یەکەوێ وەفاتیان کرد !! ئەوێ جیگەیی سەرسوڕمان بوو : ئەو دوانە بە جوړیک  
 کەوتبوون ، کە سەری یەکیکیان لەلای لاقەکانی ئەوێ تریان بوو ( پەزای خویان لێ  
 بێت )<sup>٢</sup> . و بەو جوړە ئاواتەکیان هاتەدی .

<sup>١</sup> - واتە : ( ﷺ ) تاکە پێغه مبه‌ریک نەبوو وەفات بکات ، بێگومان پێغه مبه‌رانی پێش ئەمیش وەفاتیان  
 کردوو ، ئایا ئەگەر وەفاتێ کرد یان کوژرا و شەهید بوو ، ئێوە پاشکەز دەبنەو و هەڵدەگەڕێنەو ؟ !  
<sup>٢</sup> - حاکم لە ( المستدرک ) ( ٣ / ٢٢٥ ) دا دەرمێنانی بۆ کردوو .

## " ۳۴ - ابو حذیفه ی کور ی عوبنه ( ﷺ ) "

### " دل و دهر وونی پیاوچاکان "

پایه‌به‌ری گه‌وره و شه‌هید ( ابو حذیفه ) ی کور ی شیخی جاهلیه‌ت ( عتبه‌ی کور ی ربیعه ) ی<sup>۱</sup> کور ی عبدشمس ی کور ی عبدمنافه ، یه‌کیکه له پیشینه‌کان له ئیسلامدا و پیش چوونه مالی ئه‌رقه‌م موسلمان بووه ، و دوو جار کوچی کردووه بو حه‌به‌شه و ئاماده‌ی به‌در و جه‌نگه‌کانی دوا ی ئه‌ویش بووه . ئه‌بو حذیفه ، که‌سیکی بالآ به‌ری جوانچاک بوو ددانه‌کانی ریک و هاوتریب بوون ، وه ددانیکی زیاده‌ی هه‌بوو<sup>۲</sup> .

## " دل و دهر وونی پیاوچاکان ( ضنائر الأحرار ) "

داب ی هاوه‌لان رهمزای خویان له‌سه‌ر بی ریز و ئه‌ده‌بی په‌تی و ته‌واو بوو له‌گه‌ل خوی گه‌وره و پیغه‌مبه‌ره‌که‌یدا ، و ه‌یچ که‌سیکیان هینده‌ی تۆزقالیک له راسته‌پری لایان نه‌ئهدا .. وه میژوو هه‌لوێستیکی ئه‌بی حذیفه مان بو ده‌گیریتوه که تیایدا هه‌له‌یه‌کی بچوکی ( هفوة ) کردووه .. که ساله‌ها پیوه‌ی ده‌تلیه‌وه له په‌شیمانیدا ، خه‌وله چاوه‌کانی تۆزابوو ، هه‌رگیز دلی قهراری نه‌گرت تا به ئاواته‌که‌ی گه‌یشته و له پیناوی خوادا شه‌هید کرا ... داخو چی روه‌ی داییت ؟

له ابن عه‌باسه‌وه ( ﷺ ) : - پیغه‌مبه‌ری خوا ( ﷺ ) پوژی به‌در به هاوه‌لانی فهرموو : ( ان قد عرفت ان رجالا من بني هاشم وغيرهم ، قد اخرجوا کرها ، لاحاجة لهم بقتالنا ، فمن لقي منكم احداً من بني هاشم فلا يقتله ، و من لقي ابا البحتري بن هاشم بن الحارث بن اسد فلا يقتله ، و من لقي العباس بن عبدالمطلب ، عم رسول الله ﷺ فلا يقتله ، فانه انما اخرج مستكرها )<sup>۳</sup> .

فهرموو : زانیومه که پیاوانیک له به‌نی هاشم و غه‌یری ئه‌ویش به زۆر هینراون بو جه‌نگ و خویان نایانه‌وی له‌گه‌لمان به‌نگن ، له‌به‌ر ئه‌وه هه‌ر که‌س له ئیوه به‌یه‌کی له به‌نی هاشم گه‌یشته نه‌یکوژیته ، وه گه‌ر به ( ابا البحتري ) ی کور ی هاشم ی کور ی حارث

<sup>۱</sup> - به‌بی باوه‌ری له جه‌نگی به‌دردا و له مه‌یدانکاری به‌که‌مدا کوژا .

<sup>۲</sup> - البدایه ۵ / ۴۷ .

<sup>۳</sup> - پیغه‌مبه‌ری خوا ( ﷺ ) ئه‌مه‌ی پاش کوژرانی (عتبه‌ی کور ی ربیعه ) ی باوکی ابی حذیفه ، فهرموو .

ی کۆری اسد گەشت بانە یکوژیت ، وە گەر بە عباسی کۆری عبدالمطلب ، مامی پێغه مەهری خوا ( ﷺ ) گەشت ، نەیکوژی ، چونکە بە زۆر هینراوە ..

دەلیت : ابو حذیفەش وتی : لەبەرچی ئەبێ باوک و کۆپ و برا و ھۆزەکانمان بکوژین ، بەلام واز لە ( عباس ! ) یێنین سوێند بەخوا ئەگەر بێنیم ئەبێ بیکوژم .

ئەم ھەوالە بە پێغه مەهری خوا ( ﷺ ) گەشت ، ئەویش بە عمری کۆری خەتابی فەرموو : ( یا أبا حفص ) عومەر فەرمووی : سوێند بەخوا یەكەم جار بوو پێغه مەهری خوا ( ﷺ ) بە ( ابی حفص ) بانگم کات : فەرمووی ( ایضرب وجه عم رسول الله بالسيف ) ؟ ئایا ئەیانەوێ بە شمشیر لە پووی مامی پێغه مەهری خوا ( ﷺ ) بدەن ؟ عومەریش فەرمووی : ئەو پێغه مەهری خوا ( ﷺ ) ، یێلە با بە شمشیر لە ملی بدم ، سوێند بەخوا بوو بە دوو پوھەکان ..

ابو حذیفە ھەمیشە ئەبوت : ( من ھرگیز دلتیا نابم و ئوقرە ناگرم لەسەر ئەو قەسەیی ئەو پوژە کردم ، و لێی دەترسم مەگەر شەھادەت بێتە کە فارەت و گوناھە کەیم بۆ بسپرتەو ، ئەو بوو پوژی ( یمامە ) شەھید کرا .<sup>۱</sup>

ھەر چەندە پێغه مەهری خوا ( ﷺ ) چەند جار دوعای خیری بۆ کردووە ، دواي ئەو بابەتە ، بەلام ئەو دڵ و دەرون و وێژدانی خواناسان و ئازادبوانە ، بەرێزان کەچی ئێمەش لە پوژگاری ئەمپروماندا دەبینین و دەخویننەو کە کەسانیک نكۆلی لە فەرموودەکان پێغه مەهری خوا ( ﷺ ) دەکەن و دەنگیان بەسەریدا بەرز دەکەنەو ، بە بێ ترس و بەبێ شەرم ...

پاش تەواو بوونی جەنگی بەدر ، لاشە ( عتبی کۆری رەبیعە ) کیش کرا تا بخزێتە بیریکی و شکبووی ئەوکاتە و ئەبو حذیفە لە باوکی دەروانی پێغه مەهری خوا ( ﷺ ) سەیری ئەبوو حذیفە کرد ، دەبینی کزۆ پەریشانە و رەنگی گۆراوە ! فەرمووی : ( یا أبا حذیفه ... لعلك قد دخلك من شأن أبيك شيء ؟ ) فەرمووی : ئەو ئەبا حذیفە دە لێی شتیک لە دلتدا دروست بوو ، کەوا کوژراوە ؟

<sup>۱</sup> - ابن هشام ( ۲ / ۲۲۲ ) لە ڕێگەی ( عباسی کۆری عبداللهی کۆری معبر ) ھوہ لە کەسانیکەوہ لە ئەھلە کە لە ( ابن عباس ) ھوہ ، توێژەری ( سیرە ابن هشام ) دەلیت : فەرموودە کە ئەگەرچی ناوی لێ نەنراوە لە دانەپالە کەیدا ، بەلام عباسی کۆری عبداللهی کۆری معبد جێگە ئێمتانە یە وە ک چۆن لە ( التقريب ) ( ۲ / ۲۲۲ ) ھاتووە . ( دار الحديث ) .

ئەویش فەرموو : نا بەخوا ، ئەو پێغه مبه‌ری خوا ( ﷺ ) ، گومانم لە باوکم و لە کوشتنیشی نەبوو ، بەلام باوکم خاوەن دانایی و بۆچوون و چاکە بوو ، منیش بە هیوای ئەو بووم کە ئەم خەسلەتانە وای لێ بکات رێنموونی وەرگری و ئیسلام بێت ، بەلام کە بینیم چی بەسەر هات و بەبێ باوەری مرد ، پاش ئەوەی من تکام وابوو موسلمان بێت ، خەفەتم خوارد و پێم ناخۆش بوو ! پێغه مبه‌ری خوا ( ﷺ ) دوای خیری بۆ ابی حذیفە کردو و چەند قسەی خیری بۆ کرد .<sup>١</sup>

پاشان پێغه مبه‌ری خوا ( ﷺ ) فەرمانی کرد کە کوژراوانی بێ باوەران بخڕێنە ناو ( القلب )<sup>٢</sup> . وەکاتی لێیانی دەروانی فری دەدرانە ناو بیرەکه‌وه دەیفەرموو : ( حراکم الله شرأ من قوم نبي ، ماكان اسوا الطرد ، وأشد التکذیب )<sup>٣</sup> .

فەرموو : خوا خۆی تۆلەتان لێ بکاتەوه بۆ چ قەومی ک بوون بۆ پێغه مبه‌ره‌که‌تان ، بە خراپترین شیوه دەربەدەرتان کرد و بە خراپترین شیوه بە درۆتان دەخستەوه .

ئەبو حذیفە لەگەڵ پێغه مبه‌ری خوا ( ﷺ ) مایەوه وەک سەربازێکی دلسۆز بۆ ئاینەکه‌ی و بەوه‌فاداری بۆ بیروباوەرکه‌ی وە لەگەڵ ئەو هەموو قوربانیانە پێشکەشی دەکرد ... بەلام ئەو چەند وشەیه‌ی لە زاری دەرچوو بوو بەرامبەر بە پێغه مبه‌ری خوا ( ﷺ ) لە رۆژی ( بەدر ) دا ... هیشتا لە گۆییدا دەرنگایەوه و بەیه‌نی ئەه‌ینایە لەرزه و دلی داده‌خوڕیاند ... و لە ئاکامه‌که‌ی زۆر دەترسا .. و باوەری وابوو کە تەنها شەهادەت رێگای رزگاری یە بۆ سڕینه‌وه‌ی ئەم پێ خلیسکانە ... پاک و بێگه‌ردی بۆ خوا !!

و پەروردگاری بەخشنده و خاوەن کەرەم ئەو ریزه‌ گه‌وره‌یه‌ی پێداو شەهادەتی بەنسێب کرد تا بە دلی راحەت لە دنیا خواحافیزی بکات . لە جەنگی ( الیمامه ) دا و لە کاتی گه‌رمه‌ی شەرکردندا .. ئەبو حذیفە وەک کێو راوه‌ستا و بە شمشیرە تیزه‌که‌ی

<sup>١</sup> - لاوازه : ابن هشام ( ٢ / ٧٥ ) گێڕاویەتیەوه وەک بەلاخ .

<sup>٢</sup> - القلب - بېریکه دواتر پێر ده‌کرێته‌وه ( المصاح ) - جوهری .

<sup>٣</sup> - ئەحمەد گێڕاویەتیەوه ( ٦ / ١٧٠ ) لە رێگه‌ی ( ابراهیم النخعی ) وە لە عانشوه ( ﷺ ) بەرز کراوه‌توه ، ئەلبانی دەلێت : پیاوانی جی باوەرین ، بەلام لە نێوان ابراهیم و عائشه دا ( قطع ) یک هەیه . لەسەردوانی ( فقه السیره ) ( ٢٤٩ ) .

سەربازانی مسلیمە لەت و پەت دەکرد .. و ەك میروو ، لەژێر پێیدا دەرکەوتن و ئەویش بە دەنگێک کە چیاکانی دەههژاند هاواری دەکرد : ( ئەی ئەهلی قورئان ... بەکردهوهکانتان قورئان برازیننەوه ) ... و نیشانەکانی سەرکەوتن لەسەر مەیدانی جەنگە کە دەرکەوتن و ئەم پالەوانەش بە شەهەدەت گەیشت تا بیکاتە داوای لیبوردنیکی پەرسی و پیشکەشی خوا و پیغمبرەکە ی بکات .. و بە جیگای سەلامەتی و کەناری دنیایی بکات .. پەزا و پەحمەتی خوای لەسەر بیّت .

﴿إِنْ فِي ذَلِكَ لَذِكْرٌ لِمَنْ كَانَ لَهُ قَلْبٌ أَوْ أَلْقَى السَّمْعَ وَهُوَ شَهِيدٌ﴾  
سورە ق ، آیە ( ۳۷ ) . واتە : بەراستی ئالەو بەسەرھاتانە دا یادەوهری هەیه بۆ کەسیک دلیکی زیندووی هەبیّت یاخود گوێ بگری بۆ قورئان ، لە کاتی کدا ئامادەبیّت بۆ فەرمانبەرداری کردنی هەموو کاریکی دروست .



" ۳۵ - ابو سفیانی کوپی حارث ( ﷺ ) "

" گورهی لواوی نه هلی به هشت "

فهرمودهی پیروز

پیناس :

ئهبو سوفیانی کوپی حارثی کوپی عبدالمطلب ی کوپه مامی پیغمبره  
خو( ﷺ ) و برای شیریه تی . خاتوو ( حلیمه ) چهند روژیک شیر ی پی داوه .  
هاوته مهنی پیغمبره خوا بوو ( ﷺ ) و زور ئالوده شی بوو ، به لام کاتی  
پهروردگار ئاینی ئیسلامی به پیغمبره ئازیزدا نارد ابوسوفیان دژایه تی کرد و له  
دژی خوئی و هاوه لانیش هؤنراوهی ده چری ، نهو که سیکی شاعیر بوو .  
دژمنایه تی ابوسوفیان مایه وه و له غمزوه کانداه دژی ده جنگا و به زمانیش له  
کوژه کانداه بد ویزی ده کرد دمره قی پیغمبره خوا ( ﷺ ) ... تا نهوکاته ی پروناکی  
ئیسلام چوه ناو دلیه وه و سنگی بو ئاینی خوا فراوان بوو ...

" چیروکی موسلمانوونی "

پروناکی باوهر له دلی ئهبو سوفیانداه درهوشایه وه ، نهوکاته ی پیغمبره  
خو( ﷺ ) له ئاماده کردنی موسلماناندا بوو بو پزگار کردنی مه کهه ... ئهبو سوفیان و  
جه عفره ی کوپی له مه کهه دمرچوون بو مه دینه تا ته سلیمی خوی پهروردگار بن .  
ئه وه بوو کاتی پیغمبره خوا ( ﷺ ) چاوی پیی کهوت پروی لی وهرگیرا ،  
له بهر ئه وه ی وه وتمان پیشتر شتانیکی لی وه شابوه له نازاردانی پیغمبره خوا ( ﷺ )  
له بهر ئه وه ئهبو سوفیانیش له پیغمبره خوا ( ﷺ ) لا لایه وه تالیی رازی بیت  
ئه گهرنا ( دهستی کوپه که ی ئه گریت و سه ری خوئی هه لده گری و دهره و تاله برسا و له  
تینوا دهرن ) ، پیغمبره خوایش ( ﷺ ) سوژی بوئی جولا ، پاشان بوو به  
موسلمانیکی باش ، و له روژی ( حنین ) دا له گهل عباس ( ﷺ ) له گهل پیغمبره خوا  
( ﷺ ) مانه وه له کاتی که خه لکانیک هه لده هاتن .

## "مانه وه به جیگیری له رۆژی (حنین) دا"

له جابری کوپی عبدالله وه ، دهلیت : کاتی بهرو پووی دۆلی (حنین) پۆشتین ، له یهکی له دۆلهکانی (تهامه) دا لیژبووینه وه ، چون لیژبوونه وه یهک دهلیت : سهرله بهیانیدا ، قهوم<sup>١</sup> پێش ئیمهیان دابوویه وه بۆ ناو دۆلهکهو لهوی له ناو باریکهپی و کهژ و تهنگه بهرکهاندا کهمینان بۆمان دانابوو ، له ئهوپهپی ئامادهپی دابوون تا بدن به سهرماندا ، سویند به خوا هیندهی نهبرد هه موو به هیزی یهک پیاو به جاری دایان به سهرماندا خه لکه که هه موو گهرانه دواوه و کهس ئاوپی له کهس نه دایه وه .

پیغه مبهری خواش (ﷺ) لای راستی گرت و ، فهرمووی : ( این الناس ؟ هلموا الی ، انا رسول الله ، انا محمد بن عبدالله ) دهیفرموو : خه لکه که چیان لی هات ؟ بهرو لای من وهرن ، من پیغه مبهری خوام (ﷺ) من (محمدی کوپی عبدالله) م . دهلیت : هیچ وه لām نه بوو ، حوشت به سهریه کدا که وتبوون و خه لکه کهش هه لهاتبوون ، به لām له وکاته دا چه ند کهسیک له کوچکه ران و پشتیوانان و ( نههل و بهیت ) له گهل پیغه مبهری خوا (ﷺ) مانه وه .

له کوچکه ران ابو بهکر و عمر ، له ( اهل بیت ) ی علی کوپی ابی تالیب و عهباس و ابو سوفیانی حارث و کوپه کهی و فضل ی کوپی عهباس ، و په بیعه ی کوپی حارث و اسامه ی کوپی زهید و ایمن ی کوپی عبید که ئه و پۆژه کوژا<sup>٢</sup> . ئه وه بوو ئه بو سوفیان له ده ور و بهری پیغه مبهری خوا (ﷺ) مابوویه وه و لغاوی و لaxe کهی بۆ گرتبوو .. شه ریشی ده کرد و نه یئه هیلا کهس توخنی بکهویت ..

کاتی تهپ و توژی شه ره که دامرکایه وه و موسلمانان سهرکه وتن : پیغه مبهری خوا (ﷺ) ئاوپی دایه وه بۆلای ئه بی سوفیان که له و پۆژه دا زۆر ئارامگر بوو له گهل پیغه مبهری خوادا (ﷺ) و موسلمانیک ی زۆر باشی لی پهیدا بوو بوو ، وه ئه و پۆژه

<sup>١</sup> - هۆزی (هوزان و ثقیف) .

<sup>٢</sup> - احمد له (المسند) (٢ / ٢٧٦) گێراویه تیه وه .

پالوی هیسترمکهی گرتبوو ، پیغمبرهی خوا (ﷺ) پرسى ؟ ( نه مه کى یه ؟ ) وتى : من ، کوپرى دایکتى نهی پیغمبرهی خوا (ﷺ) <sup>۱</sup> .

وه نهبو سوفیان ههلویتى خویمان لهو پوژدهدا بو دهگیریتتهوه و دهلیت :  
( ... کاتى به دوژمن گهیشتن پوژى ( حنین ) خویم ههلدایه سهر ئهسپهکهه و شمشیره  
کهشم به دهستم گرت ، خوا خوئى دهزانى که ناماده بووم و دهویست له پیناویدا بمرم  
واته پیغمبرهی خوا (ﷺ) نهویش لیلى دهپوانى ، عباس فهرمووى : نهی  
پیغمبرهی خوا (ﷺ) ، نهوه نهبوسوفیانه ، هم برات و هم مامت ، دهلیتى رازى به .  
پیغمبرهی نازیزیش (ﷺ) فهرمووى : ( قد فعلت ، فغفر الله له کل عداوة عاديتها ) .  
واته : لیلى رازى بووم ، وه خواى گهرهش له ههموو نهو دوژمنایهتى یه که به  
منى کرد بوو ، خووش بوو .. پاشان ئاوپى لى دامهوه و فهرمووى :  
( اخي لعمری ) <sup>۲</sup>

وه پیغمبرهی خوا (ﷺ) زور نهبو سوفیانی خووش دهویست و شاهیدی چوونه بهههشتی  
بوذا و فهرمووى : ( أرجوان یكون خلفاً من حمزه ) <sup>۳</sup> تکام وایه شوین همزه بگریتهوه .

## " کۆچ "

سالى ( ۲۰ ) نهبو سوفیان گهرايهوه پهناى پهروهردگارى ، له هشامى کوپرى عورووه ،  
له باوکیهوه ، پیغمبرهی خوا (ﷺ) فهرمووى : ( ابوسوفیان بن الحارث سید فقیان  
اهل الجنة ) فهرمووى : نهبو سوفیان گهرهه لوانى نههلی بهههشته .  
نهوه بوو نهبو سوفیان بو حهه پویشته و لهوئى سهرتاشهکه سهرى بو تاشی  
لهسهریدا بالوکیههکه ههبوو برپى ، و وهفاتى کرد ، بوئه بهشههید دای نهین . <sup>۴</sup>

<sup>۱</sup> - صحیح : ابن هشام ( ۲ / ۷۸ ) .

<sup>۲</sup> - بیروانه : صفة الصفوة ( ۱ / ۲۶۸ ) .

<sup>۳</sup> - بیروانه : ابن سعد ( ۴ / ۱ / ۳۶ ) . ابن عبدالبر له ( الاستجاب ) ۱۱ / ۲۹۱ .

<sup>۴</sup> - پیاوانى جئى باوهپن ، بهلام ( مرسل ) ههروهه حافظ له ( الاصابه ) ۱۱ / ۱۹۶ . دهلیت : حاکم  
دهرهینانى بو کربوهه .

ابو اسحاق سبیعی دهلیت : کاتی نه بو سوفیانی کوپی حارثی عبدالمطلب له سهره مهرگدا بوو ، فرموی : مه گرین به سهرمه وه ، له راستیدا له وه ته ی موسلمان بووم هیچ خه تاو هه له یه کم نه کردوه .<sup>۱</sup> پاش وه فاتی (ﷺ) پیشهوا عومهری کوپی خه تاب نویژی له سهر کرد .

---

<sup>۱</sup> - ابن سعد دهرهیتانی بؤ کربوه ( ۴ / ۱ / ۲۷ ) .

## ۳۶ - عهماری کوپی یاسر (ﷺ) "

" نه وهی دژایه تی عهمار بکات ، خودا دژایه تی له گهل دهکات "

فهرموده ی پیروز

عهمار کی یه ؟

عهماری کوپی یاسری کوپی عامره .. پیشه وای گه وره ( ابو یقظان عنسی متکی ) یه یه کیکه له یه که مینه کان و پیشینه کان له ئیسلامدا و له سمرانی ( بهدري ) یه ( ئهوانه ی له جهنگی بهدر ناماده بوون پیریکسی تایبه تمه ندیان هیه له لای خوا و پیغه مبه ره که ی (ﷺ) .

دایکیشی خاتوو سومه یه ی کچی خوباطه و یه که مین شهیده له ئیسلامدا ... له (مجاهد) وه ، ده لیت : ( یه که مین شهید له سهره تا و بهرای هاتنی ئیسلامدا بوو نهویش سومه یه ی دایکی عهمار بوو ، ئبو جهل به رمیک که چه قاندی به ناو لیدا شهیدی کرد ) زه هه بی ده لیت : ئهم فهرموده یه ( مرسل ) ه ( سیر اعلام النبلاء ۱ / ۴۰۹ ) وه عهمار (ﷺ) له مه که وه ها ئه شکه نجه یان دها که نه یدمزان چی ده لیت ، ههروه ها ( صهیب ) یش وه ئهم ئایه ته له سهر ئه وان هاته خواره وه که په رومردگار ده فهرموی : ( و الذین هاجروا فی الله من بعد ما ظلموا ) سورة النحل ، آیه ( ۴۱ ) . واته : وه ئه وکه سانه ی له بهر خوا و بو خوا کوچیان کرد دوا ی نه وه ی که سته میان لی کرابوو .

## " چاکه کانی "

- ۱ - له ( انس ) وه ، ده لیت : پیغه مبهری خوا (ﷺ) فهرموی :  
( ثلاثة تشتاقي اليهم الجنة : علی ، و سلمان و عمار )<sup>۱</sup> .
- سی کهس هه ن به هه شت تامه زو یان دهکات : " علی و سلمان و عمار " .

<sup>۱</sup> - ( حسن ) ه / ترمزی گپراویه تیه وه ، ده لیت فهرموده ی ( حسن غریب ) ه .

- ۲ - له ( علی ) یهوه ( ﷺ ) ، ده لیت : عه ممار مؤله تی هاتنه ژورمه وی له پیغمبره خوا ( ﷺ ) و مرگرت ، فهرمووی ( ﷺ ) : ( من هذا ؟ ) کییه ؟ وتی : عه ممار ، فهرمووی : ( مرحباً بالطیب المطیب ) سلاؤ و به خیر هاتن له بو نخوشی بوخوشکراو ..
- ۳ - له ( عه مری کوپی شرحیل ) هو ، ده لیت : پیغمبره خوا ( ﷺ ) فهرمووی ( عمار ملئ ایمانا الی مشاشه )<sup>۲</sup> واته : عه ممار هه تا بنج و بنه چهی لیوانه له باومر .
- ۴ - له خالدی کوپی وه لیده وه ، ده لیت : چهند قسه یهک ( سووکه ناخوشی یهک ) له نیوان من و عه مارد ا دروست بوو ، بویه من کینه م بهرامبره هه بوو ، نه ویش سکالای منی له لای پیغمبره خوا ( ﷺ ) کرد . پیغمبره خوا ( ﷺ ) ، فهرمووی : ( من عادی عمار عاداه الله ، و من ابغض عمار ابغضه الله )<sup>۳</sup> . واته : نه وهی دوژمنایه تی عه ممار بکات ، خوا دوژمنایه تی له گهل ده کات ، نه وهشی رقی له عه ممار بیّت خوی پهر و مر دگار رقی لینی ده بیّت .
- ۵ - له ( بلالی کوپی یحیی ) وه ، هاتن بولای حذیفه له کاتی کدا له سهره مهر گدا بوو پییان وت : نه وه ( عوسمان ) کوژرا ، چ فهرمانیکمان پیّ ده کهیت ؟ نه ویش فهرمووی : گویم له پیغمبره خوا بوو ( ﷺ ) دهی فهرموو : ( أبو یقظان علی الفطرة ) ثلاث مرات ... فهرمووی : ابو الیقظان له سهر فیتره ت و سروشی پاکی نایینه ... سیّ جار دووباره ی کرده وه . ( لن يدعها حتى يموت يلبسه الحرم ) وازی لیّ ناهینیت مه گهر به مردن یان پیری سهری لیّ تیّک دات<sup>۴</sup> .

۱ - دانه پاله که ی به میزه ، ترمزی دهره یتانی بو کردوه ( ۲۷۹۹ ) . هه روه ها ( حاکم ) یش ، وه ده لیت ( صحیح ) ه و زه هه بیش هه مان پای هه یه .

۲ - پیاوانی جیی متمانه ن / نسائی ( ۸ / ۱۱۱ ) شیخی عه نوی ( تصحیح ) ی کردوه .

۳ - هیثمی ده لیت : احمد و ته به رانی پویه تیان کردوه ، پیاوانی فهرمووده که پیاوانی ( الصحیح ) ن : المجمع ( ۹ / ۲۹۳ ) .

۴ - هیثمی له ( المجمع ) ( ۹ / ۲۸۵ ) ده لیت : ته به رانی و بزار به کورتی پویه تیان کردوه ، پیاوانی فهرمووده که ش جی باوه رن .

## " نارامگرتنی عه‌عمار له‌سهر ئه‌شکه‌نجه‌دانی له پیناو خوادا "

له‌عه‌مری کوږی مه‌یمونه‌وه ، ده‌لیت : بی باوه‌ران به‌ئاگر ئه‌شکه‌نجه‌ی عه‌عمار یان ده‌دا ، پیغه‌مبری خوا ( ﷺ ) به‌لایدا تیپه‌ر بوو ، ده‌ستی به‌سه‌ریدا هیئا و ده‌یفرموو : ﴿يَا نَارُ كُونِي بَرْدًا وَسَلَامًا﴾ سورة الانبياء ، آیه ( ۶۹ ) ، علی عمار کما کت علی ابراهیم ، تقتلک الفتة الباغية )<sup>۱</sup>

فه‌رمووی : ئه‌ی ئاگر سارد به‌ره‌وه و سه‌لامه‌ت به‌له‌سه‌ر عه‌عمار هه‌روه‌ک چۆن بویت له‌سه‌ر ئیبراهیم ، و فه‌رمووی : کۆمه‌له‌ تاوانباره‌که ده‌تکوژیت . وه له‌ابن عبیدی کوږی محمدی کوږی عمار یاسره‌وه ، ده‌لیت : بی باوه‌ران عه‌ماریان برد و وازیان لی نه‌هینا .

هه‌تا به‌زمانی قسه‌ی به‌پیغه‌مبری خوا ( ﷺ ) وت و خواکانی ئه‌وانی به‌چاک ناوبرد ، ئه‌وه بوو کاتی پیغه‌مبری خوا ( ﷺ ) هات ، پرسی : ( ماوراء ؟ ) چ هه‌والیکت له‌لایه ؟

وتی : هه‌والی خراپ ئه‌ی پیغه‌مبری خوا ( ﷺ ) سویند به‌خوا وازیان لی نه‌هینام تا به‌خراپ ناوم بردیت و به‌چاک ناوی خواکانی ئه‌وانم برد ، فه‌رمووی : (کیف تجد قلبک ؟ ) واته : ئه‌ی دلت چۆنه ؟ واته دلت ږووی له‌کامیانه .

وتی : دلم به‌ئیمان‌وه دلنیايه ، ئه‌و جا پیغه‌مبری خوا ( ﷺ ) فه‌رمووی : (فإن عادوا فعد)<sup>۲</sup> که‌واته ئه‌گه‌ر گه‌رانه‌وه تۆش بگه‌رێره‌وه ( واته چیت وتوه به‌زار بیلێره‌وه گرنگ ناخ و ده‌رونته )

وه له‌قه‌تاده‌وه ، ئایه‌تی ( الا من اکره ) له‌سه‌ر عه‌عمار دابه‌زیوه<sup>۳</sup> . وه پیغه‌مبری خوا ( ﷺ ) به‌لای خیزانی ( ئه‌هلی ) عه‌عمار دا تیپه‌ر بوو ، له‌کاتی‌که‌دا له‌ژێر ئه‌شکه‌نجه‌دا بوون ، پینانی فه‌رموو : ( أبشروا آل عمار فإن موعدکم الجنة ) . ئه‌ی ئه‌هلی عه‌عمار مرده‌تان لی بیت ، به‌هه‌شت چاوه‌پێتانه .

<sup>۱</sup> - ابن سعد ده‌رهینانی بۆ کردووه ( ۱۷۷ / ۱ / ۳ ) .

<sup>۲</sup> - ابن سعد و حاکم ده‌رهینانی بۆ کردووه ، ده‌لیت : ( صحیح ) ه‌زه‌ه‌بیش له‌سه‌ره‌مان رایه .

<sup>۳</sup> حافظ له ( الاصابة ) دا و له‌باسی ژبانی ( عه‌عمار ) وا ده‌لیت : رای کۆمه‌لی زانیان وایه که ئه‌م ئایه‌ته له‌سه‌ر ئه‌و دابه‌زیوه .

### " فێقهی عەممار (ﷺ) "

لە طارقی کۆری شەهابەو ، دەلیت : ئەهلی بەصرە غەزوی (نەهاوەند) یان کرد ، و ئەهلی کوفەیش که عەممار یان بەسەرەو بوو - ئەمیریان بوو - هاوکاری یان کردن ، و بەسەرکەوتن کۆتایی هات ، بەلام ئەهلی بەصرە ویستیان هیچ شتی لە غەنیمە نەدن بە ئەهلی کوفە ، و پیاویکی تەمیمی بە عەماری وت : ئەی گۆی بپراو ! ئەتەوی بێتە هاوبەش لە غەنیمەتەکانماندا ؟ عەماریش (ﷺ) فەرمووی : بەراستی جێنۆت بە گۆیچەکە باشەکم دا ، ئەو گۆیچەکەم که هاوپی لەگەڵ پێغەمبەری خوا (ﷺ) دەجەنگام پیکرا . دەلیت : ئەوجا سەبارەت بە بابەتەکه پەيامیکی ئارد بۆ عەر (ﷺ) عومریش (ﷺ) : نوسی غەنیمە بۆ ئەوانەن که بەشداری یان لە جەنگەکه دا کردووه.<sup>۱</sup>

### " جیهادی عەممار (ﷺ) "

لە (ابن عمر) هوه ، عەممارم پۆژی یەمامە لەسەر بەردیك بینی ، هاواری ئەکرد : ئەی میلله تی ئیسلام ، مەگەر لە بەهەشت هەلدین ؟ من عەماری کۆری یاسرم ، بەرهو لای من بین ! ابن عمر ، دەلیت : منیش سەیری گۆیچەکەم دەکرد که قرتابوو ، دەلەرێهوه ، لە کاتیکی خۆیشی بە ئەوپەری توانای شەری ئەکرد .

### " عەممار (ﷺ) لەگەڵ مروؤ و جنیشدا دەجەنگیت "

لە عەممارهوه ، دەلیت : شانەشانی پێغەمبەری خوا (ﷺ) لەگەڵ جێنۆکه و مروؤیشدا شەرم کردووه ، وتیان : چۆن ؟ فەرمووی : لەگەڵ پێغەمبەری خوا (ﷺ) بووین لە جێهەك دابەزین ، کونده و سەتلهکەم هەلگرت تا پریان بکەم لە ئاو ، پێغەمبەری خوا (ﷺ) پێی وتم : (أما انه سيأتيك على الماء آت يمنعك منه) واتە : کەسیک دێتە سەر ئاوەکه و پێگرت دەکات لەوهی ئاوی لی بەریت .

<sup>۱</sup> - اسنادەکهی (صحيح) ه ، النبوی (رح السنه) به لیکۆلێنەوی ارئووط (۱۱ / ۹۷ / ۱۰۰) .



دهلیت : که گهیشتمه سهر بیرکه ، ده بینم پیاویکی رهش وهك ئەوهی خراپه‌ی کردبیته پیشه له‌وییه ، وتی : سویند به‌خوا نابی ئەمڕۆ ئاوی لی بهریت ، و دهستی دا یه ئیخه‌م و منیش هه‌روه‌ها و کهوتینه شه‌ر کردن تا به‌ردیکم هه‌لگرت و دام به‌دهم و چاویدا و ده‌م و لوتیم شکاند و سه‌تله‌که‌مم پر کرد له ئاو و هاتمه‌وه لای پیغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) ، فرمووی : ( هل أتاك على الماء أحد ؟ ) که‌س له‌سه‌ر ئاوه‌که هاته لات ؟ وتم : به‌لی ، و چیرۆکه‌م بۆ باس کرد ، ئەویش فرمووی : ( أتدري منه هو ؟ ) قلت : لا ، قال : ( ذاك الشيطان )<sup>۱</sup> فرمووی : ئەزانی ئەوه کی بوو ؟ وتم / نه‌خیر ، فرمووی : ئەوه شه‌یتان بوو .

### " شه‌هید بوونی (ﷺ) "

عه‌ممار (ﷺ) له ( صفین ) دا به‌شداری کرد شانه‌شانی پیشه‌وا ( علی کوپی ابی تالیب ) (ﷺ) و شه‌هید کرا .. پیغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) هه‌والی کوژرانی پی دابوو .

له‌عه‌مماره‌وه ، ده‌لیت : پیغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) پیی وت : ( وتقتلك الفئة الباغية )<sup>۲</sup> واته : کۆمه‌له و ده‌سته تاوانباره‌که ده‌تکوژن .

پیشه‌وا زه‌هه‌بی ده‌رباره‌ی ئەوه‌ی له‌نیوان ( علی ) و ( معاویه ) دا له‌حنین پووی دا ، ده‌لیت : ( ... ئیمه ئەوه‌مان له‌سه‌ره‌ لییان گه‌ڕیین و داوای لیخۆشبوون بۆ هاوه‌لان بکه‌ین ، و حمزمان به‌وه‌ نه‌بی که له‌ نیوانیاندا پووی دا ، وه‌ په‌نابه‌خودا بگه‌ڕین لی ی ، و فه‌مانبه‌رداری ئەمیری ئیمارنداران ( علی ) بین ..<sup>۳</sup> وه‌ عه‌ممار هه‌ستی به‌ نزیک بوونه‌وه‌ی ئەجه‌لی کرد بوو په‌زای خوای لی بیت .

له ( ابی البختری ) یه‌وه ، ده‌لیت : پۆژی حنین عه‌ممار وتی : چۆری شیرم بۆ بینن ، ده‌لیت : ئەوجا لی خواره‌وه و فرمووی : پیغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) پیی وتی : ( إن آخر

<sup>۱</sup> - ابن سعد ده‌ره‌یتانی بۆ کربوه ( ۲ / ۱ / ۱۷۹ ) پیاوانی فرموده‌که جی متمانه‌ن ، ته‌نها رافه‌یه‌کی ( الحسن ) تیایه‌ بروه‌انه ( الفتح ) ( ۷ / ۹۲ ) و په‌راویزی سیر اعلام النبلاء ۱ / ۴۱۲ .

<sup>۲</sup> - ابو یعلی گه‌یراویه‌تیوه‌ هیثمی ده‌لیت : اسناده‌که‌ی ( حسن ) ه‌المجمع ( ۹ / ۲۹۵ ) .

<sup>۳</sup> - بروه‌انه : سیر اعلام النبلاء ( ۲ / ۲۹ ) .

شر به تشربها من الدنيا شربة لين )<sup>۱</sup> ، دوايه مین خواردنه وهیهك له دنیا بیخویت برېك شیره ، ئهوجا چوو بۆ شهړ و كوژرا ..

كی كوشتی ؟ و تراوه پیاویك به ناوی ( ابو الغادیه ) كوشتیوه تی ، دانهیهکی له ئهژنۆی داوه خستویه تی و ئهوجا كوشتیوه تی ، و تراویشه غهیری ئه و كوشتیوه تی ، خوایش باشت دهنایت . عه مری کوپی عاص ده لایت : گویم له پیغه مېهری خوا ( ﷺ ) فهرمووی : ( ان قاتله و سالبه فی النار )<sup>۲</sup> ، واته : بكوژ و پوتكه ره وه كهشی ( ئه وهی كهل و په له كهی بر دوه به غه نیمه ) له ئاگردان .. د هسا پمزی خوا له سهر عه ممار بیئت ( ﷺ ) ..

<sup>۱</sup> - احمد دهرهتانی بۆ كریووه ( ۲۱۹ / ۴ ) هه وره ها حاكم ( ۳ / ۳۸۹ ) .

<sup>۲</sup> - اسناده كهی ( حسن ) ه ، احمد دهرهتانی كریووه ( ۴ / ۱۹۸ ) .

" ۳۷ - سەلماننى فارسى ( ﷺ ) "

" رۆلەنى نېسىلام "

كىيە ؟

الحافظ ابوالقاسم ابن عساکر ، دەلىت : سەلماننى كۆپى ئىسلام ، ئەبو عبدلله ى فارسى يە ، پېشپىرىكى لىگەل سواردا دەکرد بۆگەشتن بە ئىسلام ، ھاۋەلایەتى يىغەمبەرى خۋاى ( ﷺ ) کرد و خزمەتى کردو فەرمایشتى لى گىراۋەتەۋە . كەسىكى ژىر و ھۆشيار بوو ، لە پياۋە خاۋەن ھۆش و خواپەرست و خانەدانەكان بوۋە .

" چاگەكانى "

۱ - لە ابى ھىرەۋە ( ﷺ ) ، دەلىت : لەگەل يىغەمبەرى خۋا ( ﷺ ) دانىشتبوين سوورەتى ( الجمعة ) ى بۆ دابەزى : ( و آخرین منهم لما ليلحقوا بهم ) <sup>۱</sup> ، دەلىت : پىرسىم كىن ئەوانە ئەى يىغەمبەرى خۋا ( ﷺ ) ؟ سەلماننى فارسى دانىشتبوو ، يىغەمبەرى خۋا ( ﷺ ) دەستى خستەسەر سەلمان و فەرموى : ( لو كان الايمان عند الثريا لنا له رجال ، اورجل ، من هؤلاء ) <sup>۲</sup> واتە : ئەگەر باۋەھىنان لەلای ئەستىرەكانىشدا بوايە ، پياۋانىك ، يان پياۋىك لەمانە بە دەستى ئەھىناۋ خۋى پى ئەگەياندا .

۲ - لە كثرى كۆپى عبدلله ى موزەننى يەۋە ، لە باۋكىەۋە ئەمىش لە باپىرىەۋە دەگىرپىتەۋە ، يىغەمبەرى خۋا ( ﷺ ) ھىلى كەندنى ( خەندەق ) ى كىشاۋ بۆ ھىر دە پياۋ چل بالى دانا ھەلىبەكەن ، كۆچبەران و پىشتىوانان بوۋە مشت و مېران لەسەر سەلمان كە پياۋىكى بەھىز بوو ، كۆچكەران ئەيان وت : سەلمان لە ئىمە يە ،

<sup>۱</sup> - واتە : لە ئايندەدا خەلكى تىرىش دىن و ( مۇسلمانان دەبن لەگەل و مىللەتان ) پەيۋەست دەبن بەمانەۋە .

<sup>۲</sup> - صحيح / بوخارى و مسلم رىۋايەتلىان کردوۋە .

پشتیوانانیش ئه یانوت : نه خیر ، سه لمان له ئیمهیه ، پیغمبهری خوا ( ﷺ ) فهرمووی :  
( سلمان منا اهل البيت )<sup>۱</sup> ، به لکو سه لمان له ئیمهیه - له ( اهل البيت ) ه ..

### " چیرۆکی موسلمان بوونی "

له ابن عباسه وه ، ده لیت : سه لمانی فارسی قسه ی بۆ کردم ، وتی : من که سیکی فارسی بووم له ئه هلی ( اصفهان ) ، خه لکی گوندیک بووم به ناوی ( جی )<sup>۲</sup> که باوکم کوخاکه ی بوو ، وه من خوشه و یسترین که سی باوکم بووم . ئه وه نده خوشمی ده ویست زورجار ههروه که نه زه که له ماله وه ده یبه ستمه وه ، له ئاینی ئاگر په ره ستیدا - مجوسیه - دا ته قه لام دا تا بوومه هاو نشینی ئه و ئاگره ی ( قاطن النار ) که باوکم هه لیده گیرساند و نه یده هیشت بۆ کاترمی ریک بکوژیته وه .

وه باوکم زهوی و زاریکی گه وه ی هه بوو .. پۆکیان به هوی دروست کردنی خانویه که وه سه رقال بوو ، پی ی و تم : کوپم ! ئه وه من ئه مپۆ به هوی سه رقالیه وه به بینا کردنه وه له زهوی یه که م دابراوم تۆ برۆ چاویکت لیی بیت و چه ند فهرمانیکی تریشی دابه سه رمدا ...

منیش چوومه دهره وه ، پاشان باوکم پی و تم : خوتم لی و نه که ی ، چونکه تۆ زۆر له زهوی یه که بۆ من گرنگ تریت ، ئه گهر خوتم و نه که یته وه سه رقالم ئه که یته و هه موو شتیکم بیر ده چیته .

منیش چوومه دهره وه به نیازی پۆشتن بۆ سه ر زهوی یه که ی له پیگا به لای یه کی له که نیسه ( کلێسا ) کانی گاوه کاندای تیپه ی بووم گویم له دهنگی یان بوو ، دوعایان ده کرد ، منیش نه مدمزانی کاری ئه مانه چ په یوه نیده کی به به ند کردنی منه وه هه یه له لایه ن باوکمه وه له ماله وه .

ئه وه بوو که تیپه یه ی به لایاندا و گویم له دهنگیان بوو ، چوومه ژوره وه بۆ لایان تا بزانه خهریکی چین ، که بینیم سه رم سوپما له نوێژه که یان و موعجبی بووم و چه زم له

<sup>۱</sup> - بره وانه : صفة الصفوة ( ۱ / ۲۷۵ ) .

<sup>۲</sup> - شاروچکه یه که له اصفهان ی کۆن ، معجم البلدان ( ۲ / ۲۰۲ ) .

کاره که بیان کرد ، وتم : سویند به خوا : ئەمه باشتەر لهو ئایینهی وا ئیمه له سههری دهڕۆین، سویند به خوا به جیم نه هیشتن تا خۆرئاوا بوو ، وازم له زهوی باوکم هینا و نه چوومه سههری ، بهوانهی ناو کلێسه کهم وت : بنچینهی ئەم ئاینه له کوی یه ؟  
وتیان : له شامه ..

دهلێت : ئەو جا گهرا مهوه بو لای باوکم که نارد بووی به دوامدا و به بۆنه ی گهرا ن به دوا ی منا هه مو کارهکانی خۆی واز لی هینا بوو ، به مننه وه سهرقال بوو بوو .  
کاتی هاتم بو لای پێی وتم : دهی کوپم ! له کوی بوویت ؟ باشه من پیم نه وتی واو وا بکه ؟

وتم / بابه گیان ! راستی یه که ی ئەوه بوو به لای خه لکانی کدا رەت بووم له کلێسا نوێژ و دوایان ده خویند ، منیش موعجیبی کار و ئاینه که بیان بووم و سویند به خوا له لایان مامه وه تا خۆر ئاوا بوون .

باوکم وتی : کوپم ئەو ئاینه ی ئەوان خیری تیانی یه ، به لکو ئاینی خۆت و باو با پیرانت باشتەر له وه . وتم : نا به خوا ! به لکو ئەوه له ئاینه که ی ئیمه باشتەر .

دهلێت : ئەو جا باوکم ترسا و به قهیدیک قاجی به ستمه وه و له ماله وه به ندی کردم ، دهلێت : په یامیم کرد بو گا وره کان و وتم ئەگه ر قافلە یه که ی بازرگانی له شامه وه هات بو لاتان له بازرگانانی گا ور ، هه وائم پێ بدن . ئەوه بوو قافلێه که له شامه وه هاته لایان ، و ئەوانیش هه وائیان پێ دام ..

وتی : ئەگه ر کارهکانیان ته و او بوو ، ویستیان بگه رپێنه وه پیم بلین ، دهلێت : ئەوانیش وایان کرد . منیش قهیده ئاسنه کهم هه رچۆنیک بوو له قاچم کرده وه و له گه لیان چووم تا گه یشتمه شام .

که گه یشتمه شام ، وتم : کێ باشتترین که سه له ناو ئەم ئاینه دا ؟ وتیان : وا عیز و ئەسقه ی ناو کلێسا باشتترین پیای و ئەم ئاینه یه منیش هاتم بو لای : پیم وت : من په رغبه ت و ویستی ئەم ئاینه م کرد و حه زم کرد له گه ل تۆ دام بم و له ناو کلێسا دا خه زمه تت بکه م و شتیشت لی فیریم ، و نوێژت له گه ل بکه م .

دهلێت : هاته ژو ره وه و منیش له گه لیدا هاتمە ژو ره وه و مامه وه ، بۆم ده رکه وت پیای خراپیکه فه رمان به خه لکی ئەکات که مال و سامان به خشن و هانیان ده دات به ( صدقه ) و هه رکه خه لکه که پاره یان کو کرده وه بو به خشی نی ، ئەم له لای خۆی گلی

دەداپەتە و هیچی لی نەدەدا بە ھەزاران تاواي لی ھات ھەوت ( قلال )<sup>۱</sup> ، زیڕ و پارەپەکی زۆری کۆ کردەو ، منیش لەبەر ئەو زۆر زۆر رقم لی ھەلسا . پاشان مرد ، گاورەکان کۆ بوونەو ھە بە خاکی بستیڕن ، پیم وتن : ئەم پیاو ھەسیکی خراپە ، فرمانی بە ئیو ھەکرد ھەبەخشن و ھانی ئەدان ، ھە بۆتان ئەھینا ، ھەلی ئەگرت بۆ خوی و هیچی لی نەدەدا بە ھەزاران و ئەوجا شوینی گەنجینە ھەم نیشانەدان ھە ھەوت گۆزە پیری تیا بوو ، ئەوانیش ھە دیتیان ، وتیان : سویند بە خوا نابێ ھەرگیز بیستیڕن ، ئەو بوو لە خاچیان دا و بەرد بارانیان کرد .

ئەوجا پیاویکیان لە جیی دانا ، پیاوی وا باشم نەدیوو ھەسیکی زاھد بوو لە دنیا و پووی لە قیامەتی بوو ، ھەر زۆر بەپیز بوو ، ھەو و پۆژ خەریکی خواپەرستی بوو ، شتانیکی فیڕ کردم ھە تا ئەو کاتە باشترین و خۆشەویستەترین شت بوو لە دڵما لەلای مامەو تا وەفاتی ، لەسەر مەرگدا پیم وت : ئەو فلان ھەس ! وا دەبینی ھە خوا ھافیزی ئەکەیت ، و دەزانی ھە سویند بە خوا ھەسم ھیندەو تو خۆشەوێستوو ، پیم بلی چی بکەم و بۆلای کی پڕۆم دواي خۆت ؟

پینی وتم : کوپم سویند بە خوا ئەوئەندە ئەزانم پیاویک لە موصل ھەپە ، برۆ بۆلای ، دەبینیت ھەرۆک من بیت .

دواي مردنی ، پۆشتم بۆ موصل ، و چوومە لای ھاوئەکەو دەبینم ھەرۆک ئەو لە کۆشش و زوھد دا . پیم وت : فلان ھەس منی بە تو سپاردوو ھە بپمە لات و لەگەلت بم ، پینی وت : دەھەلسە ، کوپم و لەلام بمینەرەو ، منیش لەلای مامەو تا ئەویش مەرگی ھاتەپیشەو . پیم وت : فلان منی بە تو سپارد ، تۆش وا خەریکی کوچ دەکەیت ، بەکیم دەسپیری ؟ و چی فرمانیکم پی دەکەیت ؟ وتی : سویند بە خوا ھەر ئەوئەندە ئەزانم پیاویک لفلان جی ھەپە برۆ بۆلای .

ئەو بوو دواي سپاردنی ، چووم بۆ لای ئەو پیاو و لەلای مامەو ھە ھەرۆک ئەوان بوو ، تا ئەویش ھەوتە سەر مەرگی و ھەسیەتی بۆ کردم بچم بۆ لای پیاویک لە ئەھلی ( ھەموریە ) لە ( پۆم ) منیش ھاتم بۆ لای ، ئەویش ھەرۆک ئەوان بوو ، لەو نیوانەدا من بووم بە خواھنی چەند سەر مانگا و مالأت بەکاسبی کردن .

<sup>۱</sup> - قلال : جۆرە جامیکی ھەربیی بە ( گۆزە ) .

ئەویش کەوتە سەرەمەرگ ... و قسەم لەگەڵ کرد دەربارەى ئەوێ دواى ئەو بۆ کۆى بۆم و پوو لە کى بکەم ؟

وتى : کۆم ! سویند بەخوا ئەوەندەى من دەزانم کەس نەماوە لەسەر ئەو پى یە بپوات کە ئیمەى لەسەر پۆشتین تا فەرمانت پى بکەم بچیتە لای ، بەلام پۆزانیک نزیکن (اظلك زمان) کە پیغمبریک دیت لە (حەرەم) هەو و دەر بەدەر دەکرى بۆزەوێ یەکی شۆرەکاتى پەر لە دارخورما ، و چەند نیشانە یەکی پیو یە کە ناشار درێتەو ، لە نیوان هەردوو شانیشیدا مۆرى پیغمبرایەتى هەیه ، دیارى و مردهگری و بەخشش (صدقة) رەت دەکاتەو و وەرى ناگری ، ئەگەر توانیت خۆت بگەیه نیتە ئە و ولاتانە ئەو ئەو کارە بکە ، چونکە زەمانى هاتنى واسیبەرى بۆت کردووە ، واتە تۆ ئیستا لەو زەمانە دایت .

ئەو بوو پاش ئەوێ ئەمیشیان سپاردە کرد ، مامەو تا پیاوانیک لە بازرگانه عەرەبەکان لە (کلب) بەلامدا تێپەڕین ، پیم وت : لەگەڵ خۆتان هەلمگرن بۆ ولاتى عەرەبى بەرامبەر ئەو مولک و چەندسەر مانگایە کە هەمە .  
وتیان باشە ..

مال و مانگاکنم پیدان ، ئەوانیش لەگەڵ خویان هەلیانگرتە ، هەتا گەیاندمیانە (وادى القرى) لەویدا ستمیان لى کردم و وەک کۆیلە یەک فروشتیان بە پیاویکی جولەکە ، کە لە (وادى القرى) بوو .

سویند بەخوا ، چاوم بە دارخورما کەوت و تەماعم ئەو بوو کە ئیرە ئەو جیگایە بێت کە هاو لەکەم بۆى وەسف کرد بووم . سویند بەخوا بۆم یەکلا نەبوویەو هەتا پیاویک لە (بنی قریظە) هات بۆ (وادى القرى) و کابرای جولەکە منى پى فروشتەو ، ئەویش منى لەگەڵ خۆى برد تا هاتینە (مەدینە) .

سویند بە گەورەیی خوا هەرکە دیتم و چاوم بە مەدینە کەوت ، زانیم کە ئەو جیگایە من بۆی دەگەڕیم .

ئیتەر بە کۆیلە یەتى مامەو ، لەو نیوانەدا خواى گەورە پەيامى خۆى نارد بە پیغمبرە کەیدا ﷺ لە مەککە و بەهۆى ئەو حال و کۆیلە یەتى یە منى تیا بوو ، کەس هیچى پى نەوتبووم لەوبارە یەو ، هەتا پیغمبرى خوا (ﷺ) هاتە (قُبَاء) ، کاتى من خەریک بووم لە باخیکی دارخورما دا کارم دەکرد بۆ خواوەنەکەم . وەللاهی من خەریکی

کاری خوم بووم تا کوږه مامیکي هات و وتی : ئه‌ی فلان کهس ! خوا ( بني قيلة )<sup>۱</sup> به کوشت دات ، سویند به خوا نه‌وان ئیستا له ( قباء ) کو بوونه‌ته‌وه له‌گه‌ل پیاویک له مه‌ککه ، که نه‌لین گوايه پیغمبره .

سه‌لمان وتی : سویند به‌خوا هر نه‌ونده‌ی گویم له‌م قسانه‌ بوو ، هه‌موو گیان که‌وته له‌رزین به جوړیک و تم ئیستا نه‌که‌وم به‌سهر خاوه‌نه‌که‌مدا .

خیرا دابه‌زیم و وتم نه‌م هه‌واله چی بوو ؟

گه‌وره‌که‌یشم ده‌ستی به‌رز کرده‌وه زلله‌یه‌کی توندی لی دام و وتی : تو چیته به‌م قسانه‌وه ، برۆ خه‌ریکی کاری خوت به .

منیش وتم : هیچ .. ته‌نها هه‌والیکم بیست و حه‌زم کرد بزانه چی یه . کاتی شه‌و داهاات ، بریک خوراکم پی بوو ، هه‌لمگرت و پرۆشتم بۆلای پیغمبره‌ی خوا ( ﷺ ) بۆ ( قباء ) ، پیم وت / پیاوان وتووم که تو پیاویکی چاکسازیت و چه‌ند هاوه‌لێکی غه‌ریبت له‌گه‌لدایه ، وه منیش بریک ( به‌خشش - صدقه ) م پی بوو ، به خومم وت که ئیوه له هه‌موو که‌سیک ی نه‌م ولاته زیاتر له‌سهر هه‌قن ، وه شایسته‌ن به‌م ( صدقه ) یه ، فهرموو، لی بخو . ده‌لێت پیغمبره‌ی خوا ( ﷺ ) پاریزی کرد و لی نه‌خوارد و به‌هاوه‌له‌کانی فهرموو : ( کلوا ) بیخون .

منیش به‌خومم وت : نه‌مه یه‌کیکه له‌و سیفاتانه‌ی که هاوه‌له‌که‌م پنی وتم .

پاشان گه‌رپه‌وه ، پیغمبره‌ی خوایش ( ﷺ ) هاتبوو بۆ مه‌دینه ، بریک که‌ل و په‌لم کو کرده‌وه له‌لای خومه‌وه و هینام بوی و وتم : ده‌بینم له ( صدقه ) ناخویت ، به‌لام نه‌مه دیاری یه .. پیغمبره‌ی خوا ( ﷺ ) وه‌ری گرت و لی خوارد و هاوه‌لانیشت لیان خوارد ، وتم : نه‌مه‌ش سیفاتیکي تره که بوم باسکرا ..

پاشان ها‌تمه‌وه بۆلای پیغمبره‌ی خوا ( ﷺ ) که به شوین جه‌نازه‌یه‌که‌وه بو له‌ناو هاوه‌لانیدا ، گه‌رپه‌ دواوه و چوومه پشته‌وه سه‌یری بکه‌م بزانه‌ نه‌و مۆره‌ی که بوم وه‌سف کرا بوو به پشتیه‌وه هه‌یه یان نا .

<sup>۱</sup> هه‌ربوو هۆزی نه‌وس و خه‌زه‌ج .



ئەو بوو کاتی پیغمبەری خوا (ﷺ) منی بینی و اچوومەتە دوایەو، زانی کە ئەمەوی لە شتیەک دلدیابم کە پیشتر بۆم وەسف کراوە، بۆیە عاباکە ی لادا لەسەر پشتی، کە مۆرەکەم بینی و ناسیمەو، خێرا بارەشم پیا کرد و بە دەم گریانەو ماچم دەکرد.

پیغمبەری خواش (ﷺ) پێی و تەم : ( تحول ) واتە : وەرە بەم لاوە منیش هاتمە ئەملاو و چیرۆکە ی خۆم بۆ باس کرد هەروەک ئیستا بۆ تۆی باس ئەکەم ئە ی (ابن عباس) پیغمبەری خوا (ﷺ) حەزی کرد هاوێلانیشی گوێیان لە چیرۆکەکەم بێت.

پاشان سەلمان بە کۆیلەییەتی مایەو تا بەو ھۆیەو نەیتوانی لە بە درو ئوحوود نامادە بێت، لەگەڵ پیغمبەری خوا (ﷺ).

پاشان پیغمبەری خوا (ﷺ) فەرمووی : ( کاتب یا سلمان ) واتە : خۆت بکەرەو، ئە ی سەلمان .. منیش لەگەڵ خاوەنەکەم رێک کەوتین کە سێ سەدین دارخورمای بۆ بڕوینم (بەنەمام) لەگەڵ ( چل ) ئوقیەدا ئەویش من ئازاد بکات ..

پیغمبەری خوا (ﷺ) بە هاوێلاتی فەرموو : ( هاوکاریی براکەتان بکەن ) . ئەوانیش بە دارخورما هاوکاری یان کردم هەبوو بە سێ نەمام و هەبۆبە بیست، هەبوو بە پازدە، هەتا سێ سەد نەمام کۆ کردەو.

ئەو جا پیغمبەری خوا (ﷺ) فەرمووی : ( اذهب یا سلمان ففقر لها ، فاذا فرغت فائتني اکون انا اضعها بیدی ) فەرمووی : بڕۆ زەویەکیان بۆ هەلکەنە و چاکی بکە، کە لێی بویتەو وە رەپیم بلی من بە دەستی خۆم نەمامەکانی تێ دەخەم . منیش جیگای نەمامەکانم هەلکەنە بە هاوکاری هاوێلانم، و کە لیبومەو هاتم بۆلای پیغمبەری خوا (ﷺ) و پێم وت کە تەواو بووین، ئەویش لەگەڵم هات، ئیمەش شەتەل و نەمامەکانمان بۆ نزیک دەکردەو و ئەویش دەیخستە ناو چالەکەو، سویند بەو زاتە ی نەفسی سەلمان بە دەستە یەک دانە لەو شەتالەنە نەمرد و وشک نەبوو، بەو جوۆرە دارخورماکەم لە کۆل بوویەو و ئەدام کرد مایەو پارەکە ئەدا بکەم.

ئەو بوو پیغمبەری خوا (ﷺ) بە قەبارە ی هیلکە ی مریشکیک زێری هینا کە لە چەند غەزایە کدا دەستی موسلمانان کەوتبوو، فەرمووی : ( ما فعل لفارسی الکاتب ؟ ) برا فارسی یە ( مکاتب ) هەکەمان چی کرد ؟ و منیان بانگێردە لای، فەرمووی : ( خذها فادبها ما علیک ) .

ئەمە بەرەو بیدە بە گەرەکه‌ت و ئەوەی لەسەر تەبیدە . وتم : ئەی پیغه مبه‌ری خوا ( ﷺ ) ئەمە بەش دەکات ؟ فەرمووی : ( خذها فإن الله سيؤدّي بها عنك ) بببە ، بئ گومان خوای تەعالا بۆت ئەدا ئەکات .. منیش بردم و کیشی چل ئوقیەم بۆ کیشانە کردن و هەقی خوایانم داپینان و ئازاد بووم ، ئەو جا بە ئازادی لەگەڵ پیغه مبه‌ری خوا ( ﷺ ) دا لە جەنگی ( خندق ) بەشداریم کرد و پاش ئەویش لە هیچ غەزایەکی تر دوانەکه‌وتم<sup>١</sup>.

### " زانستی سلمان ( ﷺ ) "

لە چیرۆکی موسلمان بونیەوه ، بە ئاشکرا زانستی بەرفراوانی سەلمانمان بۆ دەرەکه‌وت . وه له ( ابی الختری ) یه‌وه ، ده‌لیت : به ( علی ) یان وت ( ﷺ ) باسی هاوه‌لانی ﷺ مان بۆ بکه ، فەرمووی : پرسیار لە کامیان دەکن ؟

وتیان : لە عبدالله کوپی مسعود ، فەرموی : زانستی قورئان و سوننە و مرگرت و ئیتر ئەو دوانە بە کفایەت زانی وه‌ک زانست وەری بگریّت .

وتیان : عمار ؟ فەرمووی : ئیمانداریکە شتی لە یاد دەچیت ، خو ئەگەر بیرت خستەوه ، ئەوه بیری دەکه‌ویتەوه ، وتیان : ابوذەر ؟ فەرمووی : زانستیکی وای پی بوو ، دەرەقەتی نه‌ ئەهات . وتیان : ابوموسی ؟ فەرمووی : جی دەستیکی لەناو زانستدا داناو دواتر لیبی هاته دەرەوه .

وتیان : حذیفه ؟ فەرمووی : لە هەموو هاوه‌لانی ﷺ زیاتر شارەزا و ئاگاداری دوورەکانه . وتیان : سەلمان ؟ فەرمووی : زانستی یەکه‌م و زانستی کۆتایشی بە دەست هیئا ، دەرپایەکه‌ بنی نیه و لە ئیمەیشنه‌ له ( ئەهل و به‌یت )<sup>٢</sup>

وه له ( عونی کوپی ابی ححیفه ) وه ، له باوکیه‌وه ، ده‌لیت : پیغه مبه‌ری خوا ( ﷺ ) سەلمان و ابی الدردای کردە برا ، ئەوه‌بوو سەلمان سەردانی ئەبادەردنی کرد ، ئوم دەرەدانی بینی که‌ هیچ خوێ نەرازانده‌بووه<sup>١</sup> . پینان وت : چیته ؟

<sup>١</sup> - پیاوانی جیبی متمانه‌ن: دانه‌پاله‌که‌ی به‌هێزه: احمد و غەیری ئەویش گیراویانه‌تەوه‌ ارئووط (سیر) ٥١١/١.

<sup>٢</sup> - پیاوانی جی باوه‌پن : ( النسوی ) دەرەیتانی کردووه‌ بۆی له ( المعرفه و التاريخ ) ( ٥٤٠ / ٢ ) هه‌روه‌ها ته‌به‌رانی و غەیری ئەوانیش .

ئوم دمرء ، وتی : ئه‌بو دمرءانی برات پشتی له‌دنیا کردوه ، ئه‌وه بوو ئه‌بو دمرء هات و خۆراکیکی بۆ ئاماده کرد ، پێی وت : بخۆ ، من : به‌رۆژووم .

ئه‌ویش وتی : منیش ناخۆم هه‌تا تۆ نه‌خۆیت ، ده‌لێت : ئه‌وجا ئه‌بو دمرء خواردی . پاشان که شه‌وداهات ئه‌بو دمرء هه‌ر خه‌ریکی خواپهرستی و ( قیام الیل ) بوو . سه‌لمان پێی وت : بنوو ، ئه‌وجا نوست ، پاشان هه‌لسایه‌وه و ده‌ستی کرده‌وه به‌ شه‌ونویژ پێی وته‌وه بخه‌وه .

وه کاتی کۆتایی شه‌وه‌ات سه‌لمان فهرمووی : ئیستا هه‌لسه ، و ده‌ستیان کردبه‌ نوێژ کردن ... سه‌لمان وتی : به‌راستی خوای په‌روه‌ردگار مافیکی به‌سه‌رته‌وه هه‌یه ، هه‌روه‌ک نه‌فسی خۆیشت مافی به‌سه‌رته‌وه هه‌یه و ئه‌هله‌که‌شت مافیان به‌سه‌رته‌وه هه‌یه ، له‌به‌ر ئه‌وه هه‌رکه‌سه‌و مافی خۆی پێ بده .

ئه‌وه‌هات بۆلای پیغه‌مبه‌ری خوا ( ﷺ ) و بۆی گێڕایه‌وه که چی پێ وتوه ، پیغه‌مبه‌ری خوایش ( ﷺ ) فهرمووی : ( صدق سلمان )<sup>۲</sup> سه‌لمان راست ده‌لێت .

### " پێشه‌وای له‌خۆ بووردوو "

پیاوچاکان هه‌میشه‌ ئیماره‌ت و پێشه‌وايه‌تی یان به‌ ئه‌رکیکی گران داناهه‌ نه‌وه‌ک به‌ شه‌ره‌فمه‌ندی و فه‌خر ، بۆیه‌ جوانترین نمونه‌یان له‌ زوه‌دو له‌ خۆبو‌رده‌ی و دادپه‌روه‌ری و له‌ خواترسان نیشان دا .

له‌ ( عبیده‌ی سه‌لمانی ) یه‌وه‌ په‌حمه‌تی خوای لی بی‌ت : سه‌لمان بۆ غه‌زا وه‌ک پێشه‌وای سوپا به‌ره‌و ( حجر المحدث ) چوه‌وه دمه‌روه‌ له‌ دوا‌ی پیاویکه‌وه بوو له‌ هۆزی ( کنده‌ ) به‌سه‌ر پشتی هیستریکه‌وه . هاو‌لاتیان پێیان وت : لیواکه‌مان پێ بده‌ ئه‌ی ئه‌میر با ئیمه‌ هه‌لیگیرین ، رازی نه‌بوو هه‌تا له‌ غه‌زا که‌بوونه‌وه و هه‌ر له‌ دوا‌ی کابراوه بوو .<sup>۳</sup>

<sup>۱</sup> - واته‌ گوتی به‌ خۆی نه‌ئه‌دا وه‌ک ئافه‌رت .

<sup>۲</sup> - صحیح : بخاری ( ۹ ۱۹۶۸ ) ترمذی ( ۲۴۱۵ ) .

<sup>۳</sup> - پیاوانی جی متمانه‌ن : ارئوط ( سیر ۱ / ۵۴۵ ، ۵۴۶ ) .

له ( الحسن ) هوه : - بهشی سهلمان تهنه پینج هزار بوو له کاتیکدا ئه میر و پیشه وای سی هزار کس بوو وه به عه بایه که وه وتاری بۆده دان که نیوهی له بهردا بو ، له سهر نیوه که ی تریشی داده نیشته . و همرکات بری موچه که ی ( عطاء ) و مرده گرت ته وای نه کرد و به نارهقه ی ناوچه وانی خو ی پاره ی په یانه کرد .

### " په رستشی "

له ( طارق ی کوپی شهاب ) هوه ، له سهلمان هوه ، ده لیت : که شهو دادیت خه لک له سی پله و مه نزلدان : ههیه شهو بۆ هوه ، ههیه شهو دژی هوه ، ههیشه نه بۆ هوه و نه دژی ههیشه !!

وتم : جا ئه مه چۆنه ؟ فهرمووی : سه بارهت به وهی که شهوگار خیروماچه که ی بۆ هوه ، که سی که غه فلهت و بی ناگایی خه لک به هه ل دهمانی له گه ل تاریکی شه ودا و ده ستنو یژ هه لده گری و نو یژ ده کات ، ئه مه شهوگار له بهر ژه وه ندی هه ودا یه . هه و پیا وه ش که غه فلهت و بی ناگایی خه لک و تاریکی شه و به هه ل دهمانی و هه لده سی سهر پیچی خوا ده کات ، هه وه شهوگار له دژی هه و نه ک له بهر ژه وه ندی هه و . هه و که سه هیش که شه و تابه یانی ده خه ویت ، شهوگار نه بۆ هوه و نه دژی هه وه .

طارق وتی : شه رت بی ها وه لایه تی ئه م پیا وه بکه م ، هه وه بوو شان دیک به ری خرا بۆ کاریک ، سه لمانیشیان له ناودا بوو ، منیش له گه لی چووم ، به هیچ شی وه یه ک بارم له و قورس تر نه بوو گهر من هه ویرم بشیلا یه ، هه و نانه که ی ده کرد ، وه ئه گهر من نانم بکر دایه ، هه و چیشتی لی دهنه ، له جیه ک دابه زین بۆ حه وان هوه ، هه وه بوو طارق سه عاتیکی له شه ودا هه بوو که تیایدا هه لده سا بۆ خوا په رستی ، ده لیت : که له و سه عاته دا هه لده سام ده بینم نو ستووه ، به خو م وت : - ها وه لی پیغم به ری خوا ( ﷺ ) له من باشتره و نوو ستووه ، ده نوو ستم ، پاشان هه لده سامه وه ده بینم نو ستووه ، ده خه و تمه وه ، به لام کاتی شه و خو ی بۆ حه وان هوه ناماده ده کرد ، له سهر جیگا که ی ده یفه رموو : ﴿ سبحان الله ، و الحمد لله ، و لا اله الا الله ، و الله اکبر ، لا اله الا الله و حده لا شریک له ، له الملك و له الحمد ، و هر علی کل شیء قدیر ۝ ﴾ له نزیک نو یژی به یانی یه وه هه لده سا و ده ستنو یژی ده شت و چوار رکعات نو یژی ده کرد . هه وه بوو دوا ی هه وه ی نو یژی به یانیمان کرد ، وتم : هه ی

(ابا عبدالله ! ) سه‌عاتیکم به‌شه‌ودا هه‌بوو که زیندووم ده‌کرده‌وه ، تیایدا هه‌لده‌سام ، به‌لام توّم به‌خه‌وتوویی به‌دی نه‌کرد ؟ فهرمووی : برازا !گویت لیّم بوو چیم ده‌وت ؟ منیش هه‌واله‌که‌م پیّ دا ، فهرمووی : برازا که‌م نه‌وه نویژه ، به‌راستی پینج فهرزه‌ی نویژه‌کان نه‌بنه‌هۆی سپینه‌وه‌ی تاوانه‌کانی نیوانیان ، گهر گونا‌های گه‌وره‌ی نه‌نجام نه‌دا بیت . برازا که‌م نه‌تت حسابی بوّ ده‌کریت نه‌ک شتی تر <sup>۱</sup> .

### " وه‌فاتی "

پاش گه‌شتیکی سه‌خت و دژوار که‌ سه‌لمان ( ﷺ ) به‌سه‌ری برد له‌ پیناو گه‌ران به‌دوای هه‌قدا تا پیی خسته‌ سه‌ر ریگای راست و له‌ سه‌ری جیگیر بوو .. مه‌رگی هاته‌ پیش .

(( سه‌عدی کوپی ئه‌بی وقاص و ابن مسعود له‌سه‌ره‌مه‌رگدا چوونه‌لای سه‌لمان . ده‌ستی به‌گریان کرد . پرسیری لیّ کرا : چی ده‌تگریه‌نیت ؟ فهرمووی : بوّ په‌یمانیک ده‌گیرم که‌ پیغه‌مبه‌ری خوا ( ﷺ ) لیّمانی وه‌رگرتووه و نه‌مانپاراستبی .

فهرمووی : با ده‌ستکه‌وتتان له‌ دنیا‌دا هینده‌ی تویشووی سواریک بیت . (گه‌شتیاریک بیت ) . وه‌تۆ ئه‌ی سه‌عد له‌ حوکمداریتدا نه‌گهر گرته‌ ده‌ست ، له‌ خوا‌ترسه‌ وه‌ له‌ سوین خواردنتدا و له‌ خوسته‌کانتدا نه‌گهر بووت ، به‌ خوا‌ترسه‌ ) <sup>۲</sup>

وه‌ له‌ خیزانی سه‌لمان‌ه‌وه ، وتویه‌تی : کاتی سه‌لمان مه‌رگی نزیک بوویه‌وه ، بانگی کردم ، نه‌وه‌ له‌ ژووریک دابوو چواردمه‌رگای له‌سه‌ر بوو ، فهرمووی : دهرگا‌کان به‌که‌ره‌وه ، چونکه‌ نه‌مه‌و چهنده‌ میوانیکم هه‌یه‌ نازانم له‌کام له‌م دهرگا‌یان‌ه‌وه‌ دینه‌ ژووره‌وه <sup>۳</sup> نه‌وه‌ جا داوای (میسک‌ی) کرد ، فهرمووی : بریکی لیّ به‌که‌به‌ ده‌ورو به‌ری جیگا‌که‌مدا ، سه‌یرم کرد ، ده‌بینم گیانی دهرچووه ، و وه‌ک نه‌وه‌ی له‌سه‌ر جیگا‌که‌ی نووستبی وه‌هاده‌ر ده‌که‌وت . <sup>۴</sup>

<sup>۱</sup> - عبدالرزاق ( ۱۴۸ ) ده‌ری هیناوه . وه‌ گبرانی ( ۶۰۱ ) هه‌ بیه‌ می ده‌لّیت : پیاوانی جی باوه‌دین .

<sup>۲</sup> - صحیح : ابن‌ماجه ( ۴۱۰۴ ) پابت ده‌لّیت : پیّم گه‌شتووه‌ که‌ کاتی مریووه‌ ته‌نها بیت و نه‌وه‌نده

ده‌ره‌می هه‌بووه .

<sup>۳</sup> - مه‌به‌ستی فریشته‌کانه .

<sup>۴</sup> - ابو‌نعیم ده‌ری هیناوه‌ له‌ ( الحلیه ) دا ( ۲۰۸ / ۱ ) .

## " ته مهنی سهلمان ئهو رۆژهی وهفاتی کرد "

وتراوه که : سهلمان ( ٢٥٠ ) سال ژیاوه ، سهبار هت به ( ٢٥٠ ) سالی ئهو گومانیان لی نیه !! نووسهر دهلیت : بهراستی دل بهمه دلنیا نابی .. راستیش ئهوهیه که زهههبی ( پهحمهتی خوی لهسهر بی ) وتویهتی : ( لهوانهیه ههفتاو ئهوهنده سال ژیا بی .. وانازام کهشتبیتته سهه سال ههر کهسیش شتیک لهم باره یوه دهزانی .. با به ئیمهشی بگهیه نیت .. وه له کتیبی (( تاریخ الکبیر )) دا نویسومه که ( ٢٥٠ ) سال ژیاوه ، وه من ئهم سهعاته لهسهر ئهو پرایه نیم و بهراستی دانانیم )<sup>١</sup> . وه سهلمان ( ﷺ ) لهسهردهمی جینشینایهتی پیشهوا ( عوسمان ) دا وهفاتی کردووه .

<sup>١</sup> - بروهانه : سیر اعلام النبلاء ( ١ / ٥٥٦ ) .

## " ۳۸ - عبدالله ذوالجبادین (رضی الله عنه) " ۱

### " کلا إنه آواب !! "

له‌م چهند لاپه‌ریه‌دا به یه‌کک له‌وانه ده‌گه‌ین که فەرمووده‌که‌ی  
( پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ ) گرتونیتیه‌وه ، که ده‌فهرمویت :

﴿ ان الله يحب الابرار الاتقياء الاخفياء الذين ان غابوا لم يفتقدوا ، و ان حضروا لم يعرفوا ،  
قلوبهم مصاييح الهدى يخرجون من كل غبراء مظلمة ﴾ ۲

پیغه‌مبه‌ری خوا خوا دهرباره‌ی چهند هاوه‌لێک که ( عبدالله ) یه‌کک بوو له‌ناویاندا  
فهرمووی : خوا‌ی په‌روه‌رنگار که‌سی چاکه‌کاری له‌ خواترسی شاراووه و نادیار‌ی  
خو‌شده‌وی ، ئه‌وانه‌ی که ئه‌گهر دیارنه‌مان وون بوون که‌س بیر‌یان نا‌کان ، و ئه‌گهر ئاماده  
بوون که‌س نایانناسیت ، دل‌ه‌کانیان چرای پووناکی یه‌وه له‌سه‌ر هه‌موو خاکیکی تار  
ده‌پوین و سه‌ره‌لده‌دن .

محمدی کوری سعد ده‌لێت : ذوالجبادین ، هه‌تیوکی نه‌دار بوو باوکی مرد و  
هیچی بۆبه‌جی نه‌هیشت ، مامی بووه که‌فیلی به‌خیوکردنی تاوه‌کو پرێک حالی باش بوو  
( که پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ ) هاته مه‌دینه ، ذوالجبادین ده‌روونی تامه‌زوری ئیسلام بوو  
( له‌به‌ر مامیشی نه‌یده‌وێرا باسی بکات هه‌تا سالان و چهند غه‌زایه‌ک تیپه‌رین .

ئهو‌جا به‌ مامی وت : مامه‌گیان ، من ده‌میکه‌ چاوهریم به‌لکو موسلمان بیت ، به‌لام  
وادیاره‌ تو ( محمد ) تاویت ، ده‌ی مؤله‌تی من بده‌ با موسلمان بم ، مامی وتی : سویند  
به‌خوا ئه‌گهر شوین ( محمد ) بکه‌ویت هه‌رچییه‌ک پیمداویت لیت ئه‌سه‌نمه‌وه ، هه‌تا  
جله‌کانیشته . ئه‌ویش وتی : ده‌ی سویند به‌ خوا من شوینی ( محمد ) که‌وتووم و  
به‌ردپه‌رستیم واز لی هی‌ناوه ، ئه‌مه‌ش له‌ ده‌ستمدایه‌ هانی بیبه ، ئه‌ویش هه‌موو  
شته‌کانی لی سه‌نده‌وه و جلّه‌کانیشی له‌به‌ریدا دامالی ..

۱ - ( بجاد ) جل و به‌رگیتی ئه‌ستوری زبهره .

۲ - ابن ماجه و حاکم رپوايه‌ت‌یان کردووه و حاکم ده‌لی: ( صحیح ) ه و هیچ شتیکی تیدا نیه . ( الترغیب به

ئەویش ھات بۆلای دایکی ، ( پارچە بجا ) یکی بەدوو بەش بۆ بێ یەکیکیانی کردە شەرپال ( واتە نیوانی ناوک و ئەژنۆی پی داپۆشی ) و ئەوی تریشیانی دا بەسەرشان و ملیدا ، و پاشان ھات بۆ مەدینە ، لە ( بورقان )<sup>۱</sup> دەمەوبەیان لە مزگەوت پاکشا ، پیغمبەری خوایش ( ﷺ ) بەیانان لە خەلکی ورد دەبویەو و تەماشای دەکرد ( ئەمەش تا بزانی غەریب و کەسی نەناسراو دەرئەکەوتوو ) ، دەبینیت ( عبدالله ) لەویە ، پرسى : من انت ؟ تو کیست ؟ ئەویش ناوی خۆی پی و پیتی و ت : کە موسلمانە ، و ئەو ناوی ( عبدالعزی ) بوو<sup>۲</sup> .

پیغمبەری خوایش ( ﷺ ) پی فەرموو :

(( تو عبدالله ی خواھنی دوو بجا ی )) پاشان فەرموو : (( انزل منی قریباً ))

لە نزیک منەو مەنزل بکە و بمینەرەو . ئەو بوو زۆر لەگەڵیدا لە میوانیەکانیدا دەمایەو ، ھەتاوای لی ھات قورئانیکی زۆری دەخویندو لەبەر کرد<sup>۳</sup> .

## " چاکەکانی "

۱- لە عقبەى کۆپى عامرەو ( ﷺ ) : پیغمبەری خوا ( ﷺ ) بە پیاویک کە بە ( نوالجبادین ) ناودەبرا ، فەرموو : ( انە اوام )<sup>۴</sup> لەبەر ئەوێ بەبەسر کردنەوێ قورئان زۆریادی خۆی دەکرد و لە دوام کردندا دەنگی بەرز دەکردەو<sup>۵</sup> .

۲- لە ( الادرع )و ، دەلیت : پاسەوانیم بۆ پیغمبەری خوا ( ﷺ ) دەکرد ، شەویک بۆ کاریکی خۆی چوو دەرو ، منی بینی و دەستی گرتم ، و پۆشتین لە رێگا بە پیاویک گەشتین نوێژی ئەکرد و بەدەنگی بەرز قورئانی ئەخویند ، پیغمبەری خوا ( ﷺ ) پی و ت : ( عسی ان یكون مراثیاً ) ئەشی ریا باز بیت .

۱ - کیونیکە لەلای راستی رێگەى تێپەر بوو لە مەدینەو بۆ مەککە .

۲ - ابن الجوزی دەلیت : ناوی عبدالله ی کۆپى عبدنهم ی کۆپى عقیفە . صفه الصفوة ( ۱ / ۳۴۴ ) .

۳ - بڕوانە : صفه الصفوة ( ۱ / ۳۴۴ ) .

۴ - کەسێک زۆر ئاھ و ھەناسە ھەلکێشی و پەڕێشان بیت .

۵ - دانەپالەکەى ( حسن ) ، احمد و تەبەرانى المجمع بە ژمارە ( ۱۵۹۸۱ ) .



دهلّيت : منيش وتم : نهی پیغه مبهري خوا ( ﷺ ) ، نويز د هکات و دهنگی بو  
 قورئانخويندن بهر زده کاته وه ؟ دهلّيت : پیغه مبهري خوايش ( ﷺ ) دهستی بهر دام و  
 پاشان فرموي : ( انکم لن تالو هذا الامر بالمغالبه ) ئيوه نه م ئاينه به به سهر يه کتر بوندا  
 ( زال بوندا ) به دهست ناهيئن . پاشان شهويکی تر چوه دره وه و منيش پاسه وانيم  
 دهکرد ، دهستی گرتم و به لای پياويکدا تيپه رين نويزی نه کرد و دهنگی بو قورئانخويندن  
 بهر زده بووه ، وتم : نهشی که سيکی ريباز بيت ، پیغه مبهري خوايش ( ﷺ ) فرموي  
 : ( کلا انه اواب ) . نه خير به لکو نهو که سيکه زور دهگريته وه بو لای پهرومردگاري و  
 داواي ليخوش بونی لی د هکات ز سهيرم کرد ده بينم ( عبدالله ی ذوالبجادين ) ه<sup>۱</sup> .

### " کوتايی يه کی کامه ران "

ذوالبجادين ، له گهل پیغه مبهري خوا دا ( ﷺ ) بهري کهوت و بو غه زای ( تبوک ) و  
 لهوی وه فاتی کرد .. ابن مسعود چيروکی وه فاتيمان بو دهگريته وه بهم شيويه  
 ( ناوه راستی شهو هه لسام ، کاتي له گهل پیغه مبهري خوا ( ﷺ ) له ( ته بوک ) بووين ، له لای  
 سه رباز که وه مه شخه ليکم چاو پیکه وت به داگير ساوی ، له شويی چووم ، ده بينم  
 پیغه مبهري خوا ( ﷺ ) و ابوبکر و عمر (رضي الله عنهما) لهوین و عبدالله ذوالبجادين وه فاتي  
 کردوه ، و خريک گوري بو هه لده که نن و پیغه مبهري خوا ( ﷺ ) له ناو گوړه کهيدا يه و  
 نه بو به کر و عومريش (رضي الله عنه) دهیده نه دهستی ، پیغه مبهري خوا ( ﷺ ) دهلّيت : ( أدنيا  
 الي احاکم ) براکه تانم لی نزیک که نه وه نهوانيش نزیکيان کرده وه بوی ، کاتي ناماده ی  
 کرد له جيی خوی دايئا فرموي : ( اللهم اني قد امسيت راضيا عنه ، فارض عنه ) نهی  
 پهرومردگار ، من ليی پازيم ، ده سا توش ليی پازی به ) . ابن مسعود ، دهلّيت : خوژگه  
 خاوه نی نهو گوړه من بوومايه )<sup>۲</sup> تاوه کو دوعاکه ی پیغه مبهري خوا ( ﷺ ) بيگرتايه ته وه .

<sup>۱</sup> - هيثمی دهلّيت : احمد گزيوايه تيه وه . پياواني فرموده که نهوانی الصحيح )ن المجمع به ژماره ( ۱۵۹۸۲ ) .

<sup>۲</sup> - الحافظ ابن حجر له ( الاصابه ) ( ۹۹ / ۴ ) باسی کردوه و دهلّيت ( النبوی ) به دريژی پياويته ی  
 کردوه ، پياواني فرموده که ش جي متمانه ن ، به لام ( ليکبران ) له نيواناندا هه يه .

## " ۳۹ - زەیدی کوپی حارثە ( ﷺ ) "

### " پیڤه‌ه‌وای شه‌هید "

کیه ؟ زەیدی کوپی حارثە کوپی شراجیل ... ئەمیری شه‌هیدی نەبەوی ناوھینراو لە سوورەتی ( الاحزاب ) ، ئەبو ئوسامە محمدی ، گەرەوی خزمەتکاران ( موالی ) و یەکمەینیانە لە ئیسلامدا ، خوشەوێستی پیڤه‌مبەری خوا ( ﷺ ) و باوکی خوشەوێستە کە شیه‌تی ، پیڤه‌مبەری خوا ( ﷺ ) کە سێ چاک و باش نەبووبی خوشی نەوێستوو ، وە خوای پەروەدگاریش لە قورئانی پیرۆزدا ناوی هیچ کام لە هاوێلانە نەهیناو جگە لە زەیدی کوپی حارثە .

ئەو بوو حکیمی کوپی حزام لە شامەوێ زەیدی کوپی حارثە ی وەك خزمەتکار ( کۆیلە ) هینا ، خاتوو خدیجە پوری داوای لی کرد پیڤه‌شەشی بکات . ئەویش پیڤه‌شەشی کرد ، ئەوکاتە خاتوو خدیجە خیزانی پیڤه‌مبەری خوا بوو ( ﷺ ) ، زەیدی کوپی حارثە ی پیڤه‌شەشی پیڤه‌مبەری خوا کرد ( ﷺ ) ئەمیش ئازادی کرد و کردی بە کوپی خوێ ، ئەمەش پیڤه‌ش پێش ئەوێ سروشی بو دابەزیت ( ﷺ ) ...

ئەوجا باوکی زەید هات داوای زەیدی کرد ، پیڤه‌مبەری خوا ( ﷺ ) بە زەیدی فرموو : ( إن شئت فاقم معی ، و إن شئت فانطلق مع الیک ؟ ) فرموو : ئەگەر ئەتەوێ لە لام بمینەرەو ، ئەگەر ئەتەوێ ، لەگەڵ باوکت بڕۆ ؟ زەید فرموو : نا ، نا ، بە لکو لە لای تو ئەمینمەو ، ئەو بو لە لای پیڤه‌مبەری خوا ( ﷺ ) مایەو تا یەپامی ئیسلامی بو هاتە خوارەو پەروەدگار بە پەيامبەری خوێ هەلیبژارد ، زەیدیش باوهری پی هینا و ئیسلامی کردە ئایین و لەگەڵ پیڤه‌مبەری خوا ( ﷺ ) نوێژی دەکرد ، کاتیکیش ئایەتی ( ادعوهم لآبائهم ) <sup>۱</sup> الاحزاب : ۵ . هاتە خوارەو . زەید فرموو : من ( زەیدی کوپی حارثە ) م . <sup>۲</sup>

<sup>۱</sup> - واتە : ئەو کوپانە بە ناو باوکی خوێانەوێ ناوێرن و بانگیان بکەن .

<sup>۲</sup> - اسنادەکی ( حسن ) ، گێڕانی گێڕاویەتیەو . المجمع به ژمارە ( ۱۵۰۷ ) ئەو بو زەیدیان بە ( زەیدی کوپی محمد ) بانگ دەکرد .

## "چاکیه کانی"

- ۱- له ( سالم ) موه ، له باوکیه وه ، ده لیت : هه میشه ( زهید ) مان به ( زهیدی کوپی محمد ) بانگ ده کرد ، تا نایه تی ( ادعوه لایانهم هو اقسط عند الله ) " الاحزاب : ۵ دابه زی<sup>۱</sup> .
- ۲- له ( سلمه ی کوپی الاکوع ) موه ، ده لیت : له گهل پیغمبره ی خوا ( ﷺ ) و له گهل زهیدی کوپی حارپه دا چووم بو غهزا ، پیغمبره ی خوا ( ﷺ ) ده یکرده ئه میرمان<sup>۲</sup> .
- ۳- له محمدی کوپی اسامه وه ، له باوکیه وه ، ده لیت : پیغمبره ی خوا ( ﷺ ) به زهیدی کوپی حارپه ی فهرموو ( یا زید ! انت مولای ، ومنی و الی و احب القوم الی )<sup>۳</sup> . ئه ی زهیدی ، تو دوستی منی ، له منیت و بو منیت وه خوشه ویسترین کهسی له لام .

## "سهره تای ئیسلامه تی"

- له ئوسامه ی کوپی زهیده وه ، له باوکیه وه ، ده لیت / له گهل پیغمبره ی خوا ( ﷺ ) له پوژیککی گهرمی پوژه کانی مه که که دا چوینه دهره وه بو ناو که عبه وه . مه ریگمان بو سهربری و پیمان گه یاند ، له وی به زهیدی عهری کوپی نفیل گه یشتین ، پیغمبره ی خوا ( ﷺ ) پرسى : ( یا زید<sup>۴</sup> ! ما لی ارای قومک قد شنفوا لک ؟ ) ئه ی زهید ! چیه وا هوزه که ت رقیان لیت هه لگرتوه ؟
- وتی : سویند به خوا ئه ی محمد ، له بهر هیچ شتیک نی یه ته نها له بهر ئه وه یه که من هاتووم به دوا ی ئه م ئاینه دا ویلم ( واته : به دوا ی ئاینی هه ق دا ) هه تا هاتمه لای پیاوه ئاینی یه کانی ( فدک ) ئه بینم خوا په رستی ئه که ن و هاوه لیشتی بو دا ئه نین ، هاتم بو لای پیاوانی ئایینی ( شام ) دیسان هه روا بوون . وتم : ئه مه ئه و ئایینه نیه که من به دوا یا ئه گهریم .

۱ - صحیح / بوخاری و مسلم گیراویانه ته وه .

۲ - صحیح / بوخاری مسلم گیراویانه ته وه .

۳ - فه رموده ی ( حسن ) ه / حاتم گیراویه تیه وه ( ۳ / ۲۱۷ ) و ده بیئت : ( صحیح ) ، زه هه بیش

هه مان پای هه یه ، وه ( الحافظ ) له ( الاصابه ) دا به ( حسن ) دایناوه .

۴ - زهیدی کوپی عهری کوپی نفیل ی مه به سته .

شیخیک له ناویاندا پپی و تم : تو هه والی ئاینیک نه پرسیت که کهس خواپهرستی له سهەر ناکات شیخیک نه بی له ( الحیره ) . منیش هاتم بو لای ، کاتی منی بینی ، وتی : له کیت ؟ و تم / له نه هلی مالی خوام ( واته مه کهه ) .

وتی : نه وهی تو داوای نه کهیت ، له وولاته کهی خوتدا دهرکه وتوه ، له پاستیدا پیغه مبهریک نیڕاوه کهوا نه ستیره ی دهرکه وتنی دهره وشیتته وه ، جگه له و ، هه موو نه وانه ی تو بینیتن له ناو گو مپایی دا بوون . ده لیت / نه و کاته هه ستم به هیچ نه کرد . ده لیت : پیغه مبهری خوا ( ﷺ ) خواردنه کهی لی نزیک کرده وه ، وتی : نه مه چی یه نه ی محمد ؟

فهرمووی : مه ریکه و بو ( قوربانی ) سه رمان برپوه . وتی : من شتیک ناخوم ناوی خوای له سه ر نه رابیت . نه و جا له زهیدی کوپی عه مری کوپ نغیل جیا بووینه وه و پیغه مبهری خوا ( ﷺ ) هات بو مالی خوا و به ده وریدا ته وافی کرد ، منیشی له گهل بووم ، ههروه ها به لای ( صه فا و مروه ) دا سوراینه وه که دووبتیان له ته نیشتدا بوو له مس دروست کرابوون ! ناویان ( إساف و نائله ) بوو .

بی باوهران کاتی ته واف ( مه سح ) یان له سه ر ده کردن . پیغه مبهری خوا ( ﷺ ) فهرمووی : ( لا تمسحهما فانهما رجس ) مه سحیان نه کهیت ( ده ستیان پیدانه مینیت ) ، چونکه نه وانه پیسن . به خوم و ت : ده ستیان لی دده م ، تا بزانه پیغه مبهری خوا ( ﷺ ) چیم پی ده لیت ، نه وه بوو ده ستم لیدان ، فهرمووی ( یا زید ! الم تنه ) نه ی زهید مه رگه ریگرت لی نه کرا ده ستیان لی نه ده یت ؟

ده لیت نه و جا زهیدی کوپی عه مر وه فاتی کرد و دوا ی نه وه په یامی ئیسلام بو پیغه مبهری خوا ( ﷺ ) دابهزی .. پیغه مبهری خوا ( ﷺ ) فهرمووی : ( انه یبعث امة و حده ) واته : زهیدی کوپی عه مر به ته نها خو ی وه ک ئوممه تی زیندوو ده کریته وه له قیامه تدا .<sup>1</sup>

<sup>1</sup> - حاکم دهرمیتانی بو کریوه ( ۲ / ۱۶ ، ۲۱۷ ) و ده لیت : ( صحیح ) ه ، زهه بیش هه مان پای هه به و فه رموده که ( صحیح ) ه .

## "خوشه‌ویستی زهید (ﷺ) بو پیغمه‌مهری خوا (ﷺ)"

له (ابی عه‌مری شه‌یبانی) یه‌وه ، ده‌لئیت : جله‌ی کوپری حارثه هه‌والی پیدام وتی : هاتم بو لای پیغمه‌مهری خوا (ﷺ) پیتم وت : ئه‌ی پیغمه‌مهری خوا ! زهیدی برام له‌گه‌ل بنیره . فهرمووی (هوذا ، فإن انطلقی ، لم امنعه) ئه‌وه‌تانئ ، ئه‌گهر له‌گه‌لت هات ، من رینگری لی ناکهم . زهید فهرمووی : نابه خوا ! که‌سی که به‌سه‌ر تو‌دا هه‌ل‌نابژیرم . جبه‌له ده‌لئیت : بۆم دهرکه‌وت پای براکه‌م له پای من باشتره <sup>۱</sup> .

## "هاوسه‌ربیتی له‌گه‌ل خاتوو زهینه‌ب"

پیغمه‌مهری خوا (ﷺ) زه‌ینبی کچی جحش (ﷺ) ی هی‌نا بو زهید ، ئه‌وه بوو ناته‌بایی یه‌کی زۆر له نیوانیاندا پرووی دا و ژیانیان سه‌قامگیر نه‌بوو ، .. وه زۆر جار زهید (ﷺ) سه‌کالای زهینه‌بی ده‌بر ده‌لای پیغمه‌مهری خوا (ﷺ) ... ئه‌وه بوو کاتی ئیسلام نه‌ریتی (تبنی) پوچه‌ل کرده‌وه .. خوای په‌روه‌دگار فهرمانی دابه‌سه‌ر پیغمه‌مهری خوا دا (ﷺ) که مؤله‌تی زهید بدات (زهینه‌ب) ته‌لاق بدات ، به پیچه‌وانه‌ی خواستی پیغمه‌مهری ئازیز (ﷺ) خویه‌وه . پاشان به فهرمانی خوای گه‌وره پیغمه‌مهری خوا (ﷺ) زهینه‌بی ماره‌کرد .. خیرا دو‌پوه‌کان ده‌ستیان به ورته ورت کرد که وا پیغمه‌مهر (ﷺ) خیزانی کوپه‌که‌ی خو‌ی ماره کردووه . تا په‌روه‌دگار ئه‌م ئایه‌ته‌ی دابه‌زاند ﴿ مَا كَانَ مُحَمَّدٌ أَبَا أَحَدٍ مِنْ رِجَالِكُمْ ... ﴾ سوره الاحزاب (٤٠) . واته : محمد هه‌رگیز باوکی هیچ پیاویک نه‌بووه له ئیوه . و فهرمووی : ( ادعوه‌م لابائهم ) الاحزاب : ٥) ئیتر دوای ئه‌وه به (زهیدی کوپری حارثه) بانگ ده‌کرا <sup>۲</sup> .

<sup>۱</sup> - حاکم ده‌ری مه‌تاوه ( ۲ / ۲۱۴ ) و ده‌لئیت : ئسناده‌که‌ی ( صحیح ) ه . زه‌ه‌بیش مه‌مان پای مه‌یه .

<sup>۲</sup> - ابن‌الحجر له ( الاصابه ) یاسی کردووه . له باسی ژیانئ ( زینب ) دا باسی چیرۆکی که به درێژی ده‌که‌ین و پونی وته‌ی دو‌پوان ده‌ده‌نیوه‌وه .

## " خه باتی ( ﷺ ) "

نه هلی سیره ده لیت : زهید له بهدر و ئوحد و خندهق و حدیبیه و خه بیره شدا  
 ناماده بو ، وه کاتی پیغه مبری خوا ( ﷺ ) خوی چووه بو ( مرسیع ) زهیدی کردووه  
 به جینشینی خوی له مه دینه هه وه ها له حهوت ( سریه دا ) وه ک پیشه وا چووه ته وه  
 دمره وه ، ههروها هیچ کام له هاوه لآن له قورئاندا ناوی نه هیئراوه جگه له ( زهید ) . و له  
 جهنگی ( مۆته ) دا شهید بو وه له سیره ی ژبانی ( جعفری کوپی اب تالیب ) دا  
 باسماں کرد . دوا ی نه وه ی هه وائی شهید بوونی زهید و هاوه له کانی گه شت ،  
 پیغه مبری خوا ( ﷺ ) چو بو مالیان له وی کچه که ی زهید که چاوی به پیغه مبری خوا  
 ( ﷺ ) کهوت ، دایه پر مه ی گریان .. پیغه مبری خوا ( ﷺ ) به دیتنی کچه که ی زهید ( ﷺ )  
 نه وه نده گریا هه نسکی گریانی بهرزبووه وه ، پییان وت : چیتته نه ی پیغه مبری خوا  
 ( ﷺ ) ، بوچی واده گرییت فهرمووی : (( شوق الحبيب الى الحبيب ))<sup>۱</sup> تاسه ی  
 خوشه ویستیکه بو خوشه ویسته که ی موشتاقه .

## " دیداریکی شایسته "

له ( ابن بریه ) وه ، له باوکیه وه ، پیغه مبری خوا ( ﷺ ) فهرمووی : ( دخلت الجنة ،  
 فاستقبلني جارية شابة ، فقلت : لمن أنت ؟ قالت : انا لزيد بن حارثة )<sup>۲</sup> . ده فهرمووی : چوومه  
 به هه شت ، له وی که نیزه کیکی گه نج پیشوازی لی کردم ، پرسیم : تو هی کییت . وتی :  
 که نیزه کی زهیدی کوپی حارثه م . زهید ( ﷺ ) له سالی ( ۸ ) ی کوچی / مانگی جمادی  
 یه که کم له ته مه نی ( ۵۵ ) سالی دا شهید کرا . رهزاو ره حمه تی خوا ی لی بیت ..

<sup>۱</sup> - پروانه : ابن سعد ( ۲ / ۱ / ۳۲ ) پیوانی جی متمانه ن ، به لام بجر بجر هاتووه الارنوط ( سیر / ۱ / ۲۳۰ ) .

<sup>۲</sup> - دانه پاله که ی ( حسن ) ه : زه ه بی ، سیر اعلام النبلاء ( ۱ / ۲۳۰ ) .

## ٤٠ - عبدالله ی کوپی رواحه ( ﷺ ) "

### " بهخته وهری شه هید "

ناسنامه ی :

عبدالله ی کوپی پواحه ی کوپی ثعلبه ی کوپی ( امرئ القیس ) ی کوپی ثعلبه یه .  
پیشه وای شه هیدی به خته وهر ، ابو عمری نه نصاری خمره جی به دری و زانا و شاعیره  
.. له به در و عقبه دا به شداری کردووه همره ها خالی ( نعمانی کوپی بشیر ) و یه کیکه له  
نووسهرانی نه نصار ...

### " باش گوپرایه لی "

له عبدالرحمن ی کوپی ابی لیلی وه ، عبدالله ی کوپی رواحه هات بو لای  
پیغه مبری خوا ( ﷺ ) له کاتیکدا وتاری دها ، گوپی له پیغه مبری خوا ( ﷺ ) بوو  
فهرموی : ( دانیشن ) عبدالله راست له جی ی خوی له دهره وه ی مزگهوت دانیشن تا  
پیغه مبری خوا ( ﷺ ) له وتاره که ی بووه وه ، ثم ههواله گه یشت به پیغه مبری خوا ( ﷺ )  
( ﷺ ) ئه ویش فهرموی : ( زادك الله حرصاً على طاعة الله و رسوله )<sup>١</sup> . خوی په رومردگار  
زیاتر پیدا گرت کات له سهر گوپرایه لیکردنی خوا و پیغه مبره که ی .

نووسهر ده لیت : ئیتر سهر لیشتیواوان ده یانه وی چی بلین کهوا ئه یانه وی سوننه تی  
پیغه مبری خوا ( ﷺ ) په راویز بخن و له پله و پایسه کهم بکه نه وه به بیانوی  
پروپوچ؟.

### " نموونه یه له هونراوه که ی "

له ( انس ) وه ، ده لیت : پیغه مبری خوا ( ﷺ ) چوووه مه که بو عهره ، عبدالله  
له نیو ده ستیدا ده ی فهرموو :

خلوا بني الكفار عن سبيله      اليوم نضربكم على تنزيله  
ضربا يزيل الهام عن مقيله      ويذهل الخليل عن خليله

<sup>١</sup> - دانه پاله که ی ( صحیح ) ه ، به لام ( مرسل ) ه وه الحافظ له ( الاصابه ) ( ٦ / ٧٨ ) به ( صحیح )  
دایناوه و ده لیت : به یه قی دهری هیتاوه .

دهلیت : پی بۆ چۆل کەن ئەی بی باوهران ، ئەمڕۆ بەسەرتاندا دەدەین لەسەر  
دەربەدەرکردنی ( یان لەسەر هینانە خوارووی ) بەلیدانیك قسە لەبەر قسەکەر دەباتەو و  
دۆست و برادر لەیەك بی ناگا دەکات . عومەریش ( ﷺ ) فەرمووی : ( ئەی کوپی پواحه  
! لەناو حەرەمی خوادا و لە نیو دەستی پیغمبری خوا ( ﷺ ) شیعر دەلییت ؟ )  
پیغمبری خوا ( ﷺ ) فەرمووی : ( خل یا عمر ، فہوا اسرع فیہم من نضع النبل ) لی گەپی ،  
عومەر ، بەراستی وتەکانی لەسەر بی باوهران لە دەرچوونی تیر خیراترە .  
وہ لە بیژەییکی دیکەدا هاتووہ : ( فوالذي نفسي بيده ، لکلامه علیہم اشد من وقع  
النبل )<sup>۱</sup> واتە : سویند بەوزاتە ی گمانی منی بە دەستە ، قسەکانی لەسەر بیباوهران لە  
جیگای تیر ( ئەو جیگایە تیرەکە ی پی دەکات ) توندتر و سەختەر .

### " ترسی عبدالله ( ﷺ ) "

لە ( قیس ) ھوہ ، دەلیت : ابن رواحہ گریا ، خیزانەکەشی گریا ، لە خیزانەکە ی  
پرسی چیتە ؟ وتی : بۆ گریانێ تو ، منیش گریام . فەرمووی : زانیومە کە بی گومان  
بەسەر ناگردا دەرۆم ، بەلام نازانم لینی پزگار ئەبم یان نا ، لەبەر ئەوہ دەگریم<sup>۲</sup> .  
نووسەر دەلیت : ئەمە ی لەوہوہ زانیوہ کە پەروردگار دەفەرمویت ( و ان منکم  
الاولادھا ) ( مریم : ۷۱ ) . واتە : بی گومان ھەمووتان دەبی بەسەریدا بپۆن - لەسەر  
پردی سیراٹ .

### " بەرتیل رەت دەگاتەوہ "

لە ( سلیمانی کوپی یسار ) ھوہ ، پیغمبری خوا ( ﷺ ) ابن رواحە ی نارد بۆ  
خەیبەر ، لەوی لگەل جوولەکەکاندا مامەلەییکی بۆ دەخەملاندن ، ھەلسان بپیک خشل  
ی نافرەتەکانیان بۆ کوکردەوہ و وتیان : ئەمە بۆ تو و کارەکەمان لەسەر سوک کە .

<sup>۱</sup> - دانەپالەکی بەھیزە : ترمزی دەری ھیناوہ ( ۲ / ۱۵۱ ) ھەروەھا ( ابوعلی ) بەدانەپالکی ( حسن ) .

<sup>۲</sup> - پیاوانی جی متمانەن : بەلام ( مرسل ) ھ ، بپوانە الدەر المنتھود ( ۴ / ۲۸۲ ) .



فهرمووی : ئه ی جووله کهینه ! سویند به خوا له ناو دروستکراوانی خوادا ، کهس نیه هینده ی ئیوه رقم لیان بیت ، به لام ئه مهش وام لی ناکات نادادی له گه لئاندا بکه م ، ههروه ها به رتیلیش حه رام و ناڤه وایه . وتیان : ئابه مه ئاسمان و زهوی راگیراون .<sup>۱</sup>

### " شهید بوونی "

کاتی پیغه مبر خوا ( ﷺ ) هه رسی ئه میره کانی ( مؤتة ) ی ئاماده کرد فهرمووی : پیئشه واتان زهیده ، ئه گهر پیکرا ئه وه جه عفر له جییه تی ، ئه گهر پیکرا ئه وا ابن پواحه . ئه وه بوو که ئه و دووانه کوژان ، ابن پواحه توژی له دهرنیدا ههستی کرد که واحه ز ناکات بجیته پیئشه وه ، له بهر ئه وه به خوئی وت :

اقسمت یا نفس لتنزلنه طائعة اولاً لتكرهنه

فطالما قد كنت مطمئنة مالي اراك تكرهين الجنة

واته : سویندم خواردوه ئه ی نهفس ده بی بجیته مهیدان جا پیئت خووش بی یان پیئت ناخووش بی ، یان پیئت ناخووش بی ، ماده م له خووت دلنیایت ئه ی نهفس نیتر بوچی ئه بینم رقت له بههشته ... ئه وه بوو شه ری کرد هه تا کو کوژا ( ﷺ ) .

### " ئازایه تی عبدالله "

وه لیدی کوپی مسلم ده لیت : گویم لی بوو که سوپای مؤنة به لای ناوچه ی (معان) دا تیپه ر بوون ، و هه والیان پی دراوه که پۆمه کان خه لکیکی زۆریان بو کرکردنه وه ته وه . بۆیه زهید راویژی له گه ل هاوه لانییدا کرد . وتیان : تو پیئت داناوه له ولاته که دا ئه هله کهیت ترساندوه ، ئیستا ئیتر ئه وه ند به سهو بگه رپه وه .

ابن پواحه بی ده نگ بوو ، تا زهید پرسیا ری لی کرد . ئه ویش فهرمووی : ئیمه بو کۆکردنه وه ی غه نیمه ت نه هاتووین ، به لکو بو گه یشتن به دوژمنه کانمان هاتووین ، وه ئیمه به ژماره شه ریان له گه لدا ناکهین یان به تفاق ، له بهر ئه وه پای من وایه به رهو پرویان برۆین .

<sup>۱</sup> - پروانه : سیر اعلام النبلاء ( ۱ / ۲۳۷ ) .

وه له عوروهی کورێ زو بیرهوه : پیغه مبهیری خوا (عَلَيْهِ السَّلَامُ) فهرمووی : (فإن اصیب  
ابن رواحة فلیترض المسلمون رجلا) نهگهر ابن رواحهش کوژرا ئهوا با موسلمانان پیاویک بو  
خویان ههلبێژن بێته پی شهوا .

پاشان پوشتین تا له (معان) دا بهزین لهو پیاوان گهشت کهوا (هرقل) بهخوی و  
سهه ههزار سهربازی پۆمی یهوه له (ماب) دابهزیوه لهگهڵ سهه ههزار (مستعربه) <sup>۱</sup> دا  
... لهویدا ابن رواحه خهڵکهکهی هاندا و فهرمووی : (ئهی خهڵکینه ! ئهوهی ئیوه لی  
ئهترسن ، ههه ئهوهیه که بهنیهتی بهدهست هیئانی هاتونهته ئیره که ئهویش شههادهته  
<sup>۲</sup> موسلمانان تهنها سی ههزار کهس بوون .

---

<sup>۱</sup> - مستعربه : که سیکه به بنهچه عه ره ب نیه و به لام بوته عه ره ب (فه ره هنگی تۆ به ره ) گیومو کریان  
چاپی بووه .

<sup>۲</sup> - بروهانه : سیره ابن هشام ( ۲ / ۲۷۹ ) الحلیه ( ۱ / ۱۲۰ )

## ٤١ - خالدی کوپی سعید (ﷺ) "

"یہ کہم کہس کہ (بسم اللہ الرحمن الرحیم) ای نووسی"

خالدی کوپی سعیدی کوپی عاصی کوپی ٹومہییہی کوپی عبدشمسی کوپی عبدمناف ی کوپی قصی .. پایہ بہرز و گہرہ ، ٹہبو سہ عیدی قورہیشی ٹومہوی یہ ، یہ کیکہ لہ پیشینہ یہ کہ مینہ کان .

لہ (ٹوم خالدی کچی خالد) ہوہ دہ گپنہوہ ، دہ لیت : باو کم پینجہم کہس بوو لہ نیسلامدا و ہجرہ تی کرد بو حہبہ شہ و زیاد لہ دہ سال لہوی مایہوہ و لہوی من لہ دایک بووم . ہروہا و تویہ تی : باو کم یہ کہم کہس بووہ (بسم اللہ الرحمن الرحیم) ی نووسیوہ .

ہروہا دہ گپنہوہ ، پیغمبر ی خوا (ﷺ) کردوویہ تیہ سہرپرشتیار لہ (صنعاء) ہروہا ابوہ کر (ﷺ) کردوویہ تیہ پیشہوا بہ سہر سوپاکہ یوہ بو غمزای شام .

وہ خالد (ﷺ) کہ سیکی جوانچاک و پیکہ وتوو بوو .. پوژی اجنادین کوژراوہ .. دہ گپنہوہ کہ خالد (ﷺ) شہید بووہ و بکوژرکہی دوا ی موسلمان بوونی پرسویہ تی : ٹہو پیاو کی بوو ؟ بہراستی پوناکی یہ کی درہ وشاوہم لہ ٹاسمانہوہ بو ی بہدی ٹہ کرد !!<sup>١</sup>

<sup>١</sup> - انظر : باسی ژبانی لہ (سیر اعلام النبلاء) ١ / ٢٦٠ . اسن سعد (٤ / ١ / ٦٩ ، ٧٠ ، ٧١) .

## " ٤٢ - عملانی کوپی حُضرمی ( ﷺ ) "

### " نهو سهرکردهیهی به سهر تاودا پویشیت !! "

یهکی بوو له هارپه یمانانی ( بنی امیه ) و له گه وهر پیاوانی کۆچبهران ، پیغمبر خا ( ﷺ ) ویلایهتی به حرهینی پی سپارد ، که یهکی بوو له ( ولاتانی ) شارهکانی ( حُضرموت ) ، وه پاشان دایه دهست نهی بهکر و عومهر ( ﷺ ) .

### " خهباتی "

محمدی کوپی سعد ، دهلیت : پیشهوا ابوبکر عهلائی کوپی حُضرمی نارد بو غهزایهک ، نهویش له گهلّ شانزه نه سپسوار بهری کهوت ، وه نه بو بهکر ( ﷺ ) بووی نووسی که به هر کهسی له موسلمانان گهیشیت ، له گهلّ خویدا بیبات بو پووبهروبوونهوی دوزمن ، نهو بهوو عهلاء بهخوی و نهوانه ی له گهلی بوون پویشیت تا گهیشیت به قهلائی ( جواثی )<sup>١</sup> و له گهلیان هاته شهرو تاقی لی برین .

پاشان هاته ( قطیف ) که لهویش کۆمهلیک دژی موسلمانان کۆ بو بوونهوه و له گهلیان جهنگا ، نهوه بوو شکستیان هیئا ، نهوجا نا عهر بهکان ( عهجهمهکان ) چوونه پال گه پریده کانهوه ( الزاره ) و عهلاء هات بو لایان و لسه رکهناری پووبار بویان دابهزی و له گهلیاندا شهری کرد و نابلقه ی دان تا نهو کاتهی ( صدیق ) وهفاتی کرد ، نهوجا نههلی ( الزاره ) داوایان کرد له گهلیان پیککهون ، نهویش له گهلیان پیک کهوت و پاشان له گهلّ نههلی ( دارین ) جهنگاو شهپرکه رهکانیانی کوشت و مندال و پشتهکانیانی گرتەخۆ .

نهوجا ( عرفجه ) ی نارد بو کهناری فارس لهوی پیگای کهشتی یهکانی دابری و دوورگهیهکی له زهوی فارس فەتح کرد و مزگهوتیکی تیا کردوه<sup>٢</sup> .

<sup>١</sup> - جواثی : شاریک بوو له بهحرهین می ( عبدالقیس ) بوو .

<sup>٢</sup> - برهوانه : ابن سعد ( ٤ / ٢ / ٧٧ - ٧٨ ) .

## " کهرامهتی دۆستانی خوا "

کهرامهت و پزیزی دۆستانی خوا شتیکی جیگەر و چه سپاوه و کهس نکولی لی نیه مه گهر ئهوانه ی بی ئاگان و له زانست و له دین پشکیکی باشیان نه بووه . شیخی ئیسلام ( ابن تیمه ) دهلیت : کهراماتی دۆستانی خوا به بهرکه تهی شوین کهوتنی پیغه مبهری خوا ( ﷺ ) به دهست هاتوو ، و له راستیدا له بازنه ی په رچو ( معجزه ) هکانی پیغه مبهری خوادایه ( ﷺ ) <sup>۱</sup> .

له ( سهامی کوپی منجاب ) وه ، دهلیت : ( له گهل عهلاء ی کوپی حچرمیدا چووین بۆ غهزای ( دارین ) <sup>۲</sup> لهوی سیّ دوعای کرد ، پهروهر دگار ههرسیکیانی جیبه جی کردوو و هلامدایه وه : یه که میان ئه وه بوو له جیبه که دابهزین داوای ئاوی کرد بۆ دهستنوێژ گرتن ، دهستی نه کهوت ، ههلساو دوپرکعات نوێژێ کرد و فهرمووی : ( ئه ی خوای پهروهر دگار ئیمه ی بهنده ی خۆت هاتوینه ته ئیره تا له پیناوی تۆدا دژی دوژمنه کهت بجهنگین ، پهروهر دگارا بارانیکی پهحمه تمان بۆ ببارینه تا دهستنوێژی لی بگرین و لیی بخۆینه وه ، و دوا ی ئه وه غهیری ئیمه ی تیا به شدار مه که .

ئه وه بوو توژی پیمان کرد ، هینده ی نه برد ئه بینین له ئاسمانه وه بارانی پهحمهت دهباریت و ئیمهش دهستنوێژمان لی گرت و لیمان خواره وه و مه تاره کهم لی پر کرد و له جی خۆی دامانم تا بزاتم دوعاکه ی گیرا بوو یان نا ؟ شهو که میک پوشتین پاشان به هاوه لآنم وت : مه تاره کهم بیر چوو ، چووم بۆ ئه و جیبه ی لیی دامانم بوو ده بینم وه ئه وه ی ههرگیز ئاوی تی نه کرا بیّت وا بوو .

پاشان پوشتین تا گه شتی نه ( دارین ) و له ئیوان ئیمه و دوژمناندا پووباره که هه بوو ، عهلاء فهرمووی : ئه ی زانای میهره بان ، ئه ی بهرزی گه وره .. ئیمه بهنده ی توین و له پیناوی تۆدا دهجهنگین له گهل دوژمناندا ، دهسا خواجه ریگه ی کمان بۆ بکه ره وه بۆ گه یشتن پینان پووباره که بهرین . ئه وه بوو به ناو پووباره که دا پوشتین و به بی ئه وه ی زینی و لاخه کانمان ته ربیّت لی هاتینه دهر وه و به ره و پوویان بووینه وه کاتی عهلاء ( ﷺ ) گه رایه وه تووشی ژانه سکیک هات و پییه وه وه فاتی کرد .. به دوا ی ئاودا گه راین تا پینی

<sup>۱</sup> - بروهانه : الفرقان بین اولیاء الرحمن و اولیاء الشیطان ص ۱۵۱ .

<sup>۲</sup> - دارین : ئه که ویتته ولاتی فارس .

بیشترین دهستان نهکوت له بهر نهوه به جلهکانیهوه پیاچامانهوه و سپاردهمان کرد .  
 نهوه بو توژی پیمان کرد و زور دور نهکوتبووینهوه به ناو گهیشتن به یهکتریمان وت :  
 با بگهپینهوه دهریینهوه و بیشوین ، گهپاینهوه دهری بهینهوه کهچی نهماندیهوه  
 .یهکی لهناویاندا وتی : گویم لی بوو دوعای دهکرد و فهرمووی : نهی خوی بهرز و بلند ،  
 نهی میهره بان ، مردنی منیان لهسهر ئاسان که ( یان وشهیهکه بهو مهبسته ) و عورهتم  
 نیشانی کهس مهده ، ئیمهش گهپاینهوه و ازمان لی هیئا <sup>۱</sup> . پیشهوا زهههبی له ( سیر  
 اعلام النبلاء ) دا له ابی هریرهوه ( ﷺ ) به کورتی باسی ئهم چیۆکهی کردوه و تیایدا  
 دهلیت : که شوردوویانه ئهمهش نزیک تره له راستی و مهنتیق . نهوته له ابیی هریرهوه  
 ( ﷺ ) دهلیت : سی شتم لهعلاو بینیهوه هیشتا خوشم دهوین و ههمیشهش خوشم  
 دهوین : بهسهر سوارهکهیهوه پوژی ( دارین ) پروبارهکهی بری ، و بهرهو بهحرهین بهپی  
 کهوت لهوی له ( دهناء ) لهخوا پارایهوه خوداش سهرچاوهیهکی ناوی بو هیئانهبهر تا تیر  
 ناو بوون لی . یهکی له پیاوانی شتیکی لهبیرچوو بوو ، گهپایهوه بیهینیتتهوه ، کهچی  
 سهرچاوه ئاوهکهی لی نهماوو .

وه علا کاتی وهفاتی کرد ئاومان لانهوو ، خوی پهرومردگار هه ور و بارانی  
 پهحمهتی بو دهرخستین ، که (علاء ) مان پی شورد و به شمشیرهکانمان گۆرمان بو  
 ههلهکند و سپاردمان و گلکۆمان ( حد ) مان بو دانهنا <sup>۲</sup>

<sup>۱</sup> - بروه / صفة الصفوة ( ۱ / ۲۵۲ ) .

<sup>۲</sup> - بروه : سیر اعلام النبلاء ( ۱ / ۲۶۵ ، ۲۶۶ ) و الفرقان بین اولیاء الرحمن و اولیاء الشیطان لاپهپه

" ٤٣ - ابوهریره ( ﷺ ) "

" له هه موو هاوه لانی پیغه مبر ی خوا ( ﷺ ) زیاتر له

فهرمووده کانی پیغه مبر ی خوا ی له بهر بوو "

پیشهوای زانا و ( مجتهدی ) له یادگر و هاوه لی پیغه مبر ی خوا ( ﷺ ) نه بو هریره دوسی یه مانی یه ، گه وره ی له یادگره جیگیر و چه سپاوه کانه درهنگ موسلمان بووه ، له جهنگی ( خیر ) دابه شدار بووه . له جاهلیه تدا ناوی ( عبدشمس ، ابو الاسود ) بووه ، به لام پیغه مبر ی خوا ( ﷺ ) ناوی لی ناوه ( عبدالله ) و نازناوی ( اباهریره ) ی لی ناوه .. له ( عبدالله ی کوپی رافع ) هوه ، ده لیت : له نه بو هریره پرس ی بو چی پیت ده لیت : ابو هریره ؟ فهرمووی : شوانی مه ران بووم بو ماله وه مان ( مه رم نه له و مه راند و شوانیم بو خیزانه که مان ده کرد ) و پشیل یه کم هه بوو یاریم له گه ل نه کرد ، بزیه نه نازناوهم لی نرا<sup>١</sup> .

له پیغه مبر ی خوا ( ﷺ ) زانستیکی زور و پاک و پیروزی و مرگرتووه - کهس پیی دا نه گه شتووه ته وه - و ژماره یه کی وزور له هاوه لان و له ( تابعین ) فهرمووده یان لی و مرگرتووه . چوارسال هاوه لایه تی پیغه مبر ی خوا ی کرد ( ﷺ ) . زه هه بی ده لیت : نه م رایه راسترین رایه ، چونکه ماوه ی نیوان پزگار کردنی خه یبه ر و وه فاتی چوار سال و چه ند شهویک بوو<sup>٢</sup> .

" بیر ( ذاکرة ) ی سهرده می دابه زینی سروش "

به دخوازان هه لمه تیکی ناپه سه ندیان کرد بوه سهر ابی هریره به هو ی زوری نه فهرموودانه ی له پیغه مبر ی خوا ( ﷺ ) گیراوی ته وه و ه یانه تانه ی له راوی یه کانی

<sup>١</sup> - دانه پاله که ی ( حسن ) ه ، ترمزی ده ری هی ناوه ( ٢٨٤٠ ) و ده لیت : فهرمووی ( حسن ) ه ( صحیح الترمزی ) ٢٠١٦ .

<sup>٢</sup> - بره وانه : سیر اعلام النبلاء ( ٢ / ٥٩٠ ) .

داوه .. به لأم زانایانی نوممه تی ئیسلام ئه و سا و ئیستاش بهرامبیران وهستاوان و بهباشترین بهیان و پروونکردنه وه ره تیان داونه ته وه خوا پاداشتیان بداته وه <sup>۱</sup>.

## " بۆچی ابو هريره رپوايه تی زۆر بووه ؟ "

ئهمه چهند هۆکاریکی هه بووه له وانه :

۱ - له ابو هريره وه ، ده لیت : ئیوه ئه لێن که ئه بوهريره فهرمووده ی زۆری له پیغمبره خوا ( ﷺ ) گێڕاوه ته وه ده لێن : ئه ی بۆچی کۆچبه ران و پشتیوانان وه که ئهم فهرمووده یان لی نه گێڕاوه ته وه ! منیش ده لیم : برا کۆچبه ره کانم و برا پشتیوانه کان خه ریکی کاسبی و کپین و فروشتن بوون ، به لام من که سیکی کهم ده ست بووم و له بازرگانی و کپین و فروشتنه وه دوور بووم و زۆر جارن له گه ل پیغمبره خوا ( ﷺ ) ده مامه وه و کاتی ئه وان دیار نه بوون من له لای بووم وه کاتی ئه وان فهرمووده یه کیان له بیر ده چوو من وه بیرم ده هاته وه ، وه پیغمبره خوا ( ﷺ ) له فهرمووده یه کدا ، به ابو هريره ده لیت : ( انه لن یسط احد ثوبه حتی اقضى جميع مقالتي ثم یجمع الیه ثوبه ، الا و عی ما أقوله ) .

واته : هه ر که سی که راسه که ی راخست تا من له هه موو قسه کانم ده بمه وه و ئه و جا که راسه که ی به خویه وه کۆبکاته وه ( له خوی بگریت ) ئه وه بیدار و شیار ده بی له وه ی که ده لیم . منیش بوورده کهم راخست تا له فهرمایشته کانی بوویه وه ، و ئه و جا له سینهم گرت ، به و جوړه له و فهرمایشته نه ی هه چم له بیرچوو <sup>۲</sup>.

له رپوايه تیکی دیکه دا هاتوو : ده لیت : ده لێن که بۆچی رپوايه تی زۆرم له پیغمبره خوا ( ﷺ ) هه یه - خوا شاهیده - که من کابرا یه کی ئه دار بووم ، ئه وه نده ی تیری سکی خۆم پوژانه هه بوو نه زیاتر و زۆر جارن له گه ل پیغمبره خوا ( ﷺ ) بووم وه پوژئی پیمانی فهرموو : ( من یسط ثوبه حتی اقضى مقالتي ثم قبضه الیه ، لم ینس شیئا سمع منی ابدا ) فهرمووی هه ر که س جله کانی بلاوکاته وه و راخات تا له قسه کانم ده بمه وه و ئه و جا جله کانی کۆکاته وه و له خوی بگریت هه رگیز ئه وه ی له منه وه ده بییستی له بیر ناچیت

<sup>۱</sup> بره وانه کتبی : ( الاسرائیلیات و الموضوعات فی کتب التفسیر ) ی ابی شهیه .

<sup>۲</sup> - صحیح / بوخاری ده ری هیناوه ( ۴ / ۲۴۷ ) ، مسلم ( ۲۴۹۲ ) .



منیش وام کرد . دهی سویند بهی که سهی ( محمد ) ﷺ ی به ههق ناردووه هه‌رگیز شتیکم لییه وه گوی لی بو بیت له بیرم نه چوه <sup>۱</sup> .

۲ - ابو هريره هات بو مالی عائشه ( ﷺ ) ، خاتوو عائشه پیی وت : بهراستی زورت له پیغه مبه‌ری خوا ( ﷺ ) وهرگرت ! وتی : ئه‌ری وه‌للا دایه ، نه ئاوینه و نه کلدان و نه خه‌زبه‌ز سه‌رقالی نه‌کردووم لیی . ئه‌ویش فهرمووی : ئه‌لبه‌ت (یاخود ده‌شی وابی) <sup>۲</sup> .

### " پی لیانی هاوه‌لان به زانستی ابوهریره "

۱ - له ( ابن عمر ) هوه ، به ابو هريره ده‌لیت : بهراستی تو له هه‌موومان زیاتر په‌یوه‌ستی پیغه مبه‌ری خوا ( ﷺ ) بوویت و له هه‌موویشمان زانتریست به فهرمایشته‌کانی <sup>۳</sup> .

۲ - ابو هريره له دیوه‌که‌ی عائیشه‌دا دا ئه‌نیشت ، و قسه‌ی ده‌کرد ، ئه‌وجا ئه‌یووت : ئه‌ی خاوه‌نی ئه‌م دیوه ، ئایا هیچ نکولیت له قسه‌کانم هه‌یه ؟ ئه‌ویش که له نوێژه‌که‌ی ده‌بووه ، هیچ نکولی یه‌کی له قسه‌کانی نه‌بوو ، به‌لام ده‌یووت : پیغه مبه‌ری خوا ( ﷺ ) وه‌ک ئیوه قسه‌کانی نه‌ده‌هونیوه ( سه‌رد نه‌نه‌کرد ) <sup>۴</sup> .

هه‌رچی ئه‌م فهرموده‌یه‌شیه‌تی ( ﷺ ) که ده‌لیت : له پیغه مبه‌ری خوا ( ﷺ ) دوو ئامان له زانست و فهرمایشته‌کانیم له‌به‌ر کردووه یه‌کیکیانم به‌ناو خه‌لکیدا بلاو کردووه ته‌وه ، به‌لام ئه‌وی دیکه‌یان ، ئه‌گه‌ر بلاوم کردایه ته‌وه ئه‌م گه‌رووم به‌برین ددا <sup>۵</sup> ، زه‌هه‌بی ده‌لیت : ئه‌مه به‌لگه‌یه له‌سه‌ر به نه‌ینی هیشتنه‌وه‌ی هه‌ندی له‌و فهرمودانه‌ی که فیتنه ئه‌بزوینی له‌ناو بنچینه و لقه‌کاندا ، یان له پیاوه‌ل‌دان و به‌دوێژی یه‌کاندا ، به‌لام

<sup>۱</sup> - صحیح / بخاری ( ۱ / ۱۹۰ ) و مسلم ( ۲۲۹۴ ) .

<sup>۲</sup> - صحیح : حافظ له (( الاصابه )) دا باسی کردووه گه‌راندویه‌تیوه بو ابن سعد و دانه‌پاله‌که‌ی به (جید - باش ) داناوه .

<sup>۳</sup> - دانه‌پاله‌که‌ی ( صحیح ) ه : ترمزی له ( المناقب ) دا ده‌ره‌ینانی کردووه و بپوانه صحیح سنن الترمزی ( ۳۰۱۳ ) .

<sup>۴</sup> - صحیح : مسلم ده‌ره‌ینانی کردووه ( ۲۴۹۳ ) .

<sup>۵</sup> - صحیح / بخاری ده‌ره‌ینانی رنووه ( ۱ / ۱۹۲ ، ۱۹۳ ) له بابی ( زانست ) دا .

ئەو فەرموودانەى پەيوەندى يان بەحەلّال و حەرامەو ھەيە ، بە ھيچ شىوہەك نابى بشاردريتەو ، چونكە لە بازنەى بەلگە و پروون كردنەو ھى ريگەى راستدايە .

لە صەحىحى بوخارىدا فەرمایشتى عەلى ( ﷺ ) ھاوو دەفەرموى : ( لەگەل خەلكيدا قسە لەسەر شتانىك بكەن كە ئاشنايەتيان پىي ھەيە و ئەو ھى كە نكولى لى دەكەن و بى بېوان پىي واز لى بىنن ، مەگەر دەتانەوى و حەز ئەكەن خودا و پىغمبەرەكەى بە درۆ بخريئەو ؟ )

ھەر بەو جوۆرەش ئەگەر ئەبوھريرە ئەو بەشە زانستەى بلاوبكردايەتەو ، ئازاردەرا ، بەلكو دەكوژا <sup>۱</sup> . وە ماموستا ( شعب الارنوط ) دەليت : زانايان ئەو ئامانەى كە ابوھريرە بلاوى نەكردەو ئەخەنە بابى ئەو فەرموودانەى كە پيشەوايانى خراپە و خراپەكارى نيشان دەدات ، لەگەل حال و سەردەمياندا .

و ئەبو ھريرە بە ناراستەوخۆ ھەندىكيانى ناودەبرد و بەراشكاي نەيدەوت لە ترسى گيانى خوى لىيان ، وەك ئەم فەرمایشتى : ( پەنا ئەگرم بە خوا لەسەرى شەست و ئيمارەتى ھەرزەكان ئامازەيە بە جىنشينايتى يزىدى كوپى معاويە ، چونكە لە سالى شەستى كوچيدا بوو ، وە خوا گەورە دوعاكەى گيرا كرد و پيش ئەو سالا كوچى دوايى كرد .

وە ابن المنير دەليت : ھەندى كەس ئەم فەرموودەيان كردووەتە بيانوو بۆ بەراست دانانى بىروپا پوچەكانيان و بروايان وايە كە شەريعت سەروژىرى ھەيە (شتى ئاشكرا و ديارى ھەيە و شتى ناوەكى و نيھينيش ھەيە ) ئەمەش بىروپايەكى پوچەلە ، و دەرئەنجامەكەى ھەلوەشانەوہيە لە ئاين . ئەبو ھريرەش ( ﷺ ) مەبەستى لە فەرمایشتى كە دەليت : ( بىرنى لى دەكەوتەو ) ئەوہيە : گەر ئەھلى خراپە گوڤيان لى بى كار و كردەوكانيان عەيدار ئەكات و ھەولەكانيان بە گوپراى و پى ھەلەكردن دائەنى ، دەدەن لەسەرى و دەيكوژن .. وە ئەمە پشتگيرى ئەو پايە ئەكات كە دەلى ئەو فەرموودانەى پەيوەندى يان بە حوكمە شەرى يەكانەو ھەيە نابى لە بازنەى نەينيدا بمىنيتەو <sup>۲</sup> .

<sup>۱</sup> - بروانە : سير اعلام النبلاء ( ۲ / ۵۹۷ ، ۵۹۸ ) .

<sup>۲</sup> - بروانە : پەراويزى ( سير اعلام النبلاء ) ( ۲ / ۵۹۷ ) .

"بەرە کەتیی دوعای پیغمبەری خوا (ﷺ) بۆ دایکی ابو ھریرە (رضی اللہ عنہ)"

لە (ابی کثیر السحمی) یەو، دەلیت : ابو ھریرە پێی و تەم : سوێند بە پەروردگاری ھەق ، خوا کەسیکی ئیماندارێ خەلق نەکردوو، ناوی منی بیستبێ و خوشی نەویستبم .

و تەم : جا چۆن ئەزانیت ؟

فەرمووی : دایکم کەسیکی بێ باوەر بوو ، وە من بانگم ئەکرد بۆ ئیسلام ، بەلام وەلامی نەئەداموو و باوەری نەئەهینا ، پۆتیکیان دووبارە بانگم کردوو بۆ ئیسلام بەلام شتانیککی و تەمبارەیی پیغمبەری خوا (ﷺ) پێم ناخۆش بوو . بۆیە ھاتم بۆ لای پیغمبەری خوا (ﷺ) بە دەم گریانەو و ھەوالەکم پێ دا و داوام لێ کرد دوعای بۆ بکات . ئەویش فەرمووی : (اللهم اهد ام ابی ھریرہ) فەرمووی : ئەی پەروردگار ھیدایەتی دایکی ئەبو ھریرە بدە ...

منیش خێرا بەرەولای دایکم پۆشتەم تا مژدە پێ بدەم ، ھاتم دەبینم دەرگا کە داخراوە دەنگی شلپەیی ئاودیت ، شتیکم کرد بۆ ئەوێ ھەستک پێ بکات ئەوجا دەرگاکی بۆم کردوو دەبینم جل و بەرگەکی لەبەر کردوو و سەری داپۆشیو و دەلیت : ((الشهد ان لا اله الا الله ، و ان محمدا عبده و رسوله )) . دەلیت : خێرا گەراموو بۆ لای پیغمبەری خوا (ﷺ) و لە خوشیدا ئەگریام وەک چۆن پێشتەر لە خەفەتدا گریام ، و ھەوالەکم پێدا و و تەم : ئەی پیغمبەری خوا (ﷺ) ، داوا لە پەروردگار بکە با من و دایکم لە لای بەندە ئیماندارەکانی خوشەویست بکات . ئەویش فەرمووی : (اللهم ، حب عبيدك هذا و امه الى عبادك المؤمنين ، و حبهم اليهما) .<sup>١</sup>

ئەی پەروردگار ، ئەم بەندەیی خۆت و دایکی خوشەویست کە لای بەندە ئیماندارەکانت وە بەندە ئیماندارەکانیشت لە لای ئەوان خوشەویست کە .

<sup>١</sup> - اسنادەکی (حسن) ه : احمد ( ٢ / ٢١٩ ، ٢٢٠ ) زەھەببێ لە (السير) دەلیت : اسنادەکی (حسن) ه

## " سوپاسگوزارى "

لە ( مضارى كوپى حزن ) مە ، دەلىت : شەۋىك پىم دەكرە ، گويم لە ( الله اكبر ) پياۋىك بوو ، خىرا بە خۆم و ولاخەكەمەۋە بمرە و لاى پۇشتىن . پرسىم : كىت ؟ وتى : ابو هريره . وتم : ئەم تەكبىرە يە چى بوو ؟ وتى : سوپاس كردنى خوا بوو . پرسىم لەسەر چى ؟

وتى : بەكرى گىراۋى ( سىرە ى كچى غزوان ) بووم بە شوين قاچەكانمدا و ئەۋەندەى تىرى سكى خۆم نانم ھەبوو . كاتى ئەوان بەسەر ولاخەكانەۋە بوون من بە پىي پىشپەۋىم دەكردن وەكاتى لە جىيەك دادەبەزىن خزمەتم دەكردن ، دواتر خۋاى گەۋرە كردى بە خىزانم ! و ئىستا ژنى منە .<sup>۱</sup>

وہ جارىكيان ( ﷺ ) نويزى دەكرد و كاتى سەلامى دايەۋە ، دەنگى بەرزكردەۋە و فەرموۋى : سوپاس بۆ ئەو خۋايەى ئەم ئاينەى كردوۋەتە بناغەى شتەكان و ابو هريرهى كردوۋەتە نىمام و پىشەۋا ، دۋاى ئەۋەى بەركرى گىراۋى كچى غزوان بوو و ھىندەى تىرى سكى خۋى ھەبوو ، لەسەر قورسايى و باركىشى قاچەكانى<sup>۲</sup>

## " دادگەرى "

چەسپاۋە كە عمرى كوپى خەتاب ( ﷺ ) ابا هريرهى كردوۋە بە سەركار لەسەر (بحرين) ەۋە ، ئەۋە بوو بە بېرى دە ھەزارەۋە ھاتەۋە . عومەر ( ﷺ ) پىي وت : ئەم مالىت ھەلگرتوۋە بۆ خۆت ئەى دوژمنى خوا و دوژمنى قورئانەكەى ؟  
ابوهريرهش پىي وت : من دوژمنى خوا و قورئانەكەى نىم ، بەلكو دوژمنى ئەۋەم كە نژايەتى خوا قورئانەكەى دەكات . ئەۋىش فەرموۋى : ئەى ئەم پارەيەت لە كۋى بوو ؟ ئەۋىش وتى : بەرو بووم و قازانجى مالى خۆمە و نرخى دەغل و دانى بەندەيەكى ( كۆيلە ) خۆمە و لەگەل مۋچەى خۆمدا كە كۆبۋەتەۋە ..

<sup>۱</sup> - پياۋانى جى متمانەن : ابونعيم ( ۱ / ۲۸۰ ) و غەيرى ئەۋىش . الارنؤوط ( سىر ) ۶۱۲ .

<sup>۲</sup> - ابونعيم لە ( الطيه ) ( ۱ / ۲۷۹ ) دەرھىتانى بۆ كرەۋە .

به دواى بابه ته كه دا چوون ، ده بینن ههروایه كه نه بههریره وتی : دواى نهوه پیشهوا عمر بانگی کردهوه كه ویلايه تیكى بداته دهست ، پازی نهبوو .. عومهریش (ﷺ) پیى وت : رقت له گرته دهستی کاره ، له کاتیكددا له توباشتر داواى کارى کردوه : نهویش (یوسف) بوو سهلامى خواى لی بیّت ! ابوهریرهش (ﷺ) فهرمووی : یوسف پیغمبره کورى پیغمبره کورى پیغمبره و من ( ابوهریره کورى امیمه ) م . و له دوسى شت نهترسم . فهرمووی بو نالییت : له پینج شت ؟

ابوهریره فهرمووی : نهترسم بهبى ناگایى و بهبى زانیاری شتى بلیم ، وه نهترسم به پهله و بى پشوو دریزى داوهرى بکهه و نهترسم له دواوه لییم بدریت وه له مال و مولکم دابمالریم و جنیو بهناموسم بدریت <sup>۱</sup>

بهه جوړه ده بینن كه عمر (ﷺ) لا گری و یارمه تی كهس ناكات ههروهك موجهاله ی هیچ دروستكراویك ناكات باهوه لی پیغمبره خوایش بیّت (ﷺ) ، وه عمر (ﷺ) نهگهر خو ی كهسیك بوايه دهستی بو ( بیت المال ) ی موسلمانان بریدایه ، بو ی نهبوو نهوه به ابوهریره بلی .

وه نیمه له نیستاو له سهردهمانى دیکه شمان بیستوه كه یه كلاکردنهوه ی کیشه و لادانهكان له رزۆكى پیوه دیار بووه و زۆر جاریش نیشانهكانى ههق و راستى له دهست داوه . له بهر نهوه ی بهرپرسي یه كهه له نامرازی حوكم دا دهستی هه بووه له لادانه كه دا و دواتریش هیزی ریگریکردنى لادانى نهبووه ، چونكه خویشى تیا ییدا به شدار بووه <sup>۲</sup> .

## " وفات "

ژیانى ابى هریره دریزه ی کیشاو .. لهوه دهترسا توشى فیتنه و ستهه بیّت .. بویه دوعاى نهکردو نهی فهرموو : (( نه ی پهرومردگار ، نه مگه ی نیته سالى شهست )) <sup>۳</sup> نهوه بوو لهو سালে دا یاخود به سالیك پیشتر وه فاتى کرد . نهوه بوو کاتى نهخوش كهوت (ﷺ) ، مروان هاته لای و پیى وت : خوا شفات بدات نه ی نهبا هریره . نهویش

<sup>۱</sup> - پیاوانى جی متمنه ن : ابن کثیر له ( البدایه ) باسى کردوه ، ( ۸ / ۱۱۳ ) له عبدالرزاقه وه .

<sup>۲</sup> - ( من فقه عمر ) ی د . محمود محمد عماره ( ۵۱ ) .

<sup>۳</sup> - پیاوانى جی متمنه ن : الحافظ له ( الفتح ) دا ( ۸ / ۱۳ ) باسى مریوه الارنوط ( سیر ۲ / ۶۲۶ ) .

فەرمووی: ئەو خۆای پەرۆمردگار ، بەراستی حەزم بە لێقای تۆیە ، دە تۆش حەز بە لێقای من بکە . ئەو بوو هیشتا مەرۆان نەگەشبتوووە ئاوەراستی بازار لە گەڕانەویدا ، ئەبو ھەریرە ( ﷺ ) وەفاتی کرد . وە لە ( سلم ی کوپی بشیر ) ھو ، ئەبو ھەریرە ( ﷺ ) لە کاتی نەخۆشی یەکەیدا گریا پرسى یان بوچی دەگریت ؟ فەرمووی : بۆ ئەم دنیایەى ئێوە ناگیرم ، بەلکو بۆ دەووری سەفەر و کەمى تۆیشوو دەگیرم وە بۆ ئەو دەگیرم کە دانیام بەسەر ( سراط ) دا دەپۆم کە یان ئەکەومە ئاگرەو یان بەھەشت و نازانم بۆ کامیان دەبریم <sup>۱</sup> .

پاش وەفاتی ئەبو ھەریرە ( ﷺ ) پێشەوا وەلیدی کوپی عتبە دواى نوێژی (عەسر) نوێژی لەسەر کردوو ( ابن عمر ) و ( ابو سعید ) جەنازەکەیان بەرێ کردوو و لە (بقیع) سپاردەکراو .

<sup>۱</sup> - بیوانه : الحلیه ( ۱ / ۲۸۲ )

## " ٤٤ - خواب ی کوپی الارت ( ﷺ ) "

### " کیوین له نارامی "

خهبابی کوپی ئمرت ی کوپی خوهیلیدی کوپی سعدی کوپی خزیمه یهوه به ( ابا عبدالله ) نار دهینریت . به دیل گیرا و فروشرا به ( ام انمار ) له مهککه ، وه (خباب) پیش نهوهی پیغمبره خوا ( ﷺ ) بجیتته مالی ( ارقم ) ، موسلمان بووه ، وتراوه که (شهشهم کهس بووه موسلمان بیت ، واته شهش یهکی نیسلام بووه ههروهک ( کردوس ) دهلیت : <sup>١</sup> له خاندان و رهسه نهیهکه مینهکانه ، نامادهی به درونهوانی تریش بووه .

### " نارامگری لهسر نهشکه نهجهدان "

( طارق ی کوپی شهاب ) دهلیت : خواب له کوچبهره یهکه مینهکان بوو وه یهکی بوو لهوانه ی له پیناوی خوادا نهشکه نهجهدرا . وه ( ﷺ ) مه ولای ( ام انمار ) ی کچی سباعی خزاعی بوو ، بی باوه ران به جوړه ها شیوه نازاریان دهدا .. به قژپایانده کیشا و وه ملیان زور به توندی بادهدا و چه نیدین جار لهسر سکلی داگرساو پالیان دهخست و بهردیان لهسهری دانهنا بو نهوهی نهتوانی هه لسیتهوه <sup>٢</sup> .

خباب دهلیت : پیغمبره خوا ( ﷺ ) لهسر بورده که ی له ژیر سیبهری کهعبه دانیشتیوو ، سکالای حالی خو مانمان برده ی و پیمان وت : ئایا یارمه تیمان بو ناخواریت ، ئایا دوامان بو ناکهیت ؟؟ نهویش فهرمووی : (( قد کان من قبلکم یؤخذ الرجل فیحفر له فی الارض فیجعل فیها ثم یؤتی بالمنشار فیوضع علی راسه فیجعل نصفین ، و یحشط بأمشاط الحدید ما دون لحمه و عظمه ما یصده ذلک عن دینه ، واللّه لیتمن الله هذا الامر حتی یمیر الراكب من صنعاء الی حضرموت فلا یخاف الا الله ، والذنب علی غنمه و لکنکم تستعجلون )) <sup>٣</sup>

<sup>١</sup> - میثمی دهلیت : تهبرانی به ( مرسل ) ی گپراویه یتیهوه وه پیاوانی هه تا نهگاته کردوس پیاوانی ( الصحیح ) ن ( کردوس ) یش جی تمنا نهیه . المجمع ( ١٥٦٢٩ ) .

<sup>٢</sup> - نهوانه : الرصی المختوم ( ٧٩ ) .

<sup>٣</sup> - صحیح / بوخاری پیاویه تی کردوه .

فهرمووی : له نه ته وړه کانی پيش ئیوډا پیاویان ده هیټا و چالیان بؤ هله ډکه نډ و ده خرایه ناوی ، نه و جا مشاریان نه هیټا و له سهریه و نه یانکړد به دوو به شوه به شانیه ئاسنډن گوشتی له شیان له ئیسکه کانی راډه مالی ، که چی نه و همرگیز له ئاینه که ی لاینه ډه و په شیمانی نه نه کړده و ، سویند به خوا ی گه وړه ، پهر و مردگار نه م ئاینه و هاسر ده خات که گه شتیار له ( صنعاء ) وړه بچیت بؤ (حضر موت ) و له هیچ شتیکی نه ترسی ته نها خوا نه بی و له کاتیکا گورگ به سهر مهره کانی هویه تی ، به لام ئیوډ په له تانه .

(( نه بی پیغه مېهری خوا ( ﷺ ) )) چی له ده ست بی بیکات بؤ نه و بی چارانه ؟ له راستیدا نه و ناتوانی پاریزگاری له هیچ که سیکیان بکات ، چونکه نه و توانای بهرگری کردنی نه فسی خویشی نی یه ، نه و له نویزه کانیدا و له کاتی کړنوش برندا ریخوله و ناوسکی گیانه وړی سهر پراویان فری نه دایه سهری و ... پیسی له بهر دم ماله که یدا پوښه کړا ، و جگه له نارامگرتن کاریکی تری له ده ست نه نه هات .

پیغه مېهری خوا ( ﷺ ) هاو له لانی کوڼه کړده ته وړه له سهر سوود و قازانجیکی ثانی یان دواخوا ، به لکو نه و بهر چاو پوونی کړدوون و نه و هقه ی خسته پوو که سهرده مانیکه پهرده ی به سهر دا وړه ، و لیلی و بارگرانی به سهر دلکهانه و سړیو ته وړه تا ناشنا بیت به و یه قینه سروشتی یه که له سهری هاتو ته بوون و بی ناگایی مه حروم و بی به شی کړدو و لئی ، نه و مرقی گه یانډ به پهر و مردگاری و به وړه به سستی و به ریشه ره سنه که یانه و .. له کاتیکا که نه و ان پيشتر پمړوش و هه ناسه سارد بوون ، نه و نه مری و فه نابوونی بؤ خه لکه ی به راوړد کړد ، نه و انیش ناخیره تی هه میشه ی یان هه لېرژرد به سهر دنیا ی کوټایی هاتو وړا ، هه وړه ها مافی هه لېرژردنی داپییان له نیوان چند بتيکی بی بایه خ و پهر و مردگاریکی مه زندا ، نه و انیش رقیان له و بته دروست کراوانه هه لگرتو پویان کړده به دیه ټنهری ئاسمانه کان و زه وی .

محمد ( ﷺ ) نه وړه نډه ی به سه نه م چاکه مه زنه پيشکه ش کات ، هه وړه ها هاو له انیشی نه و یان به سه له ژیر چاو دیری و خه مخوری نه و دابن ، و ه هرکات نازاردان با چاو مړنی پا داشت بن ، و هرکات دژایه تی کران له لایه ن به نډه و کوپله ی بته پیسه کانه و با په یوه ست بن به وړه و پی ناشنان و لئی ناگادار کراون ، بی گومان شه ری نیوان کوفر و با وړه هه میشه به رده و اومه ، و پوژیک ته پ و توی نه و جهنگه داده مرکیت و پهرده به وړی شه هیدان له لایه ک و تیا چوان له لایه کی تره و هه لډه دریته وړه . هه وړه ک



په رده له سهر پوی باوهر دارانیک که له سهر فرمانی خوا هه لساون و بی باوه پانیک که به فرمانی نهو زاته سهر شوپ کراو هه لده دریتوه<sup>۱</sup>

## " مانه وهی له سهر حق "

له ( خباب ) وه ، ده لیت : من له مه کهه شمشیرم دروست نه کرد ، نه وه بوو شمشیریکم بۆ ( عاسی کوپی وائل ) دروست کرد و هاتم داوای پاره کهی لی بکه م ، پیی وتم : ناتده می هه تا محمد ( ﷺ ) به درونه خهریتوه ، منیش پیم وت : من محمد ( ﷺ ) به دروناخه مه وه تا وه کو دهریت و زیندوو نه کریته وه ( واته : مه حاله شتی وابکه م ) .

وتی : دهی نه گهر زیندوش کرامه وه نه وه من خاوه نی مال و سامانم و داوهریت نه که م . منیش نه مه م بۆ پیغه مبره ی خوا ( ﷺ ) باس کرد . نه وه بوو نایه تی : ﴿ أَفَرَأَيْتَ الَّذِي كَفَرَ بِآيَاتِنَا .. ﴾ سوره مریم ( ۷۷ ) . دابهزی<sup>۲</sup> . واته : نایا نهو جوړه کهسانه ت بینیه که باوهری به نایه ت و فمرمانه کانی نی مه نی یه ؟

## " به خشیني له پیناوی خوادا "

له ( ابی وائل شقیق ی کوپی سلمه ) وه ، ده لیت : له کاتی نه خوشی یه کهیدا هاتین بولای خبابی کوپی الارت ، فمرموی : نه م تابوته هه شتا هزار دره می تیایه ، سویند به خوا هیچ قهیتانیکم پی تووند نه کردوه ته وه ( واته : مالی دنیا م پی نه پازاندوه ته وه و سهر قالم کات ) و هیچ دهروزه کهریکیشم ( سائل ) لی بی بهش نه کردوه نه و جا دهستی به گریان کرد . پرسیان : بۆچی ده گریه تی ؟ فمرموی : بۆ نه وه نه گریه که کاتی هاوه لانم کوچیان کردو پویشن دینا هیچ شتیکی لی که م نه کردن وه نی مه ش دوا ی نه وان ماینه وه و تاوامان لی هاتوه هیچ جیه که شک نابمین جگه له خول و خاک<sup>۳</sup> .

<sup>۱</sup> - پروانه : ( فقه السیره ) ی غه زالی ( ۱۱۲ ، ۱۱۳ ) .

<sup>۲</sup> - دانه پاله کهی ( صحیح ) ه بخاری گتپراویه تیه وه ، عاسی کوپی وائل له بی باوه پانی قوره ییش و نه وانه بوو گالته ی به زیندوو بوونه وه نه هات .

<sup>۳</sup> - پروانه : صفه الصفوه ( ۱ / ۲۲۳ ) .

وه له قیس ی کوپی حازمهوه ، دهلیت : سەردانی ( خباب ی کوپی ارت ) مان کرد له نهخۆشی یهکهیدا ، ئەو حەوت جار لەسەر سکی داخ کرابوو ، فەرمووی : لەبەر ئەوه نەبوایه که پیغه مبهری خوا ( ﷺ ) نەمی لی کردووین دوعای مردن بکهین ئەوه داوام دەکرد ، بەراستی نهخۆشی یهکهەم درێژهی کیشا <sup>۱</sup> .

وه ( ﷺ ) له کوفه وهفاتی کرد و علی کوپی ابی تالیب ( ﷺ ) نوێژی لەسەر کرد. بهو جوړه جهستهی ماندووی له دنیا پرزگاری بوو تا له پال پیز و کهره می خودای میهره باندا بجهوێتهوه .

<sup>۱</sup> - پیاوانه : صفوة الصفوة ( ۱ / ۲۲۲ ) .

" ٤٥ - عبدالله بن کوری عمر (رضی اللہ عنہ) "

" بهراستی عبدالله پیاویکی باشه " فرموده ی پیروز ..

کی یه ؟

عبدالله ی کوری عمری کوری خهتاب (رضی اللہ عنہ) و پیشه‌وای پابسر و شیخی نیسلام (ابو عبدالرحمن) ه ، هر به مندالی موسلمان بوو ، پاشان هیشتا بالغ نه‌بوو بوو له‌گه‌ل باوکیدا هیجره‌تی کرد .. پوژی نوحود به بچوک دانرا و بهشداری پی نه‌کرا بویه یه‌که‌مین غمزا ، که بهشدار بوو تیایدا (خنده‌ق) بوو . ه‌روه‌ها یه‌کینکه له‌ر به‌ریزانه‌ی له‌ ژیر داره‌که‌دا به‌یعه‌تیا ن دایه پیغمبره‌ی خوا (ﷺ) .

بخاری له (ابن عمر) هوه ده‌گیریت‌هوه ، وتویه‌تی : پوژی نوحود نی‌شانی پیغمبره‌ی خوا (ﷺ) درام نه‌و کاته چوار ده سال ته‌مه‌نم بوو ، له‌بهر نه‌وه مؤلته‌ی نه‌دام ، بهشداریم . مجاهید ده‌لایت : ابن عمر له پوژی فه‌تی مه‌که‌دا ناماده بوو ، ته‌مه‌نیشی بیست سال بوو ..

" چاکی یه‌کانی "

١ - له دایکی نیماندران (عائشه) وه (رضی اللہ عنہا) ، ده‌لایت : که‌سم نه‌دیوه هینده‌ی (ابن عمر) په‌یوه‌ست بی به‌قورنان و جیبه‌جی کردنیه‌وه ...

٢ - وه له جابری کوری عبدالله وه ، ده‌لایت : (که‌س نی یه له نیمه به دنیا که‌شیتبی و نامانجی تیدا دروست نه‌کردبی ، ته‌نها (ابن عمر) نه‌بیئت) .

٣ - وه نه‌بو سه‌له‌مه‌ی کوری عبدالرحمن ده‌لایت : (ابن عمر وه‌فاتی کرد ، نه‌و له پله‌و پایه و چاکه‌کاریدا له ناستی باوکیدا بوو) .

" خه‌ویتیکی راست "

سالم له باوکیه‌وه ده‌گیریت‌هوه ، ده‌لایت : هر پیاویک له ژبانی پیغمبره‌ی خوا (ﷺ) خه‌ویتیکی بدیبایه‌ی بوی ده‌گیرایه‌وه ، وه من کوریکی سه‌لت و لاو بووم ، وه له

مژگوت دهخوتم ، جارېك له خهونندا دوو فريشته هاته لام و برديان بۆ لای جههه ننه م  
 دهبينم ناگرې جههه ننه م هروك بير لولخولردوه ( پيچراويه ) و ( شاخې ) \* ههيه و  
 خهلكيكي تيا بوو نه مناسينهوه ، و هر له بهر خوّموه دهمووت : ( أعوذ بالله من النار ) پهنا  
 دهگرم به خوا له ناگر ، نهرجا فريشته يهك هاته لامان و فرمووی نهوه چاره نووسی تو  
 نيه ، منيش خهونكه م گيږايهوه بۆ حهفصه <sup>۱</sup> ، نهویش گيږايهوه بۆ پیغمبري خوا  
 (ﷺ) ، پیغمبري خوا (ﷺ) فرمووی : ( نعم الرجل عبدالله لوكان يصلي من الليل ) .

واته : باشتړين پياو عبدالله يه ، نهگرم شتيك له شهودا بيډلر كاتمه و نويزي تيا  
 بكات .. نهوه بوو عبدالله (ﷺ) دواي نهوه زور بهكه مي شهو دهنووست و زور بهي  
 كاته كاني شهوي زيندو دهكردمه <sup>۲</sup> . هروها ( نافع ) هاوشيوه نه مه گيږايه تيه وه و  
 تيايدا هاتوه پیغمبري خوا (ﷺ) فرموويه تي : ( ان عبدالله رجل صالح ) بهراستي  
 عبدالله پياوي باشه ..

### " وړ له گه ل سونه تي پاكي پیغمبري خوادا (ﷺ) "

ابن عمر زور دهستگر و پيډاگر بوو له سمر سونهت و هيندهي خه تي دهستي ليی  
 لاي نه دده . بهلگهش له سمر نهوه زوره ، له وانه :

۱ - له ( نافع ) وه ، ابن عمر شوين پي پیغمبري خواي (ﷺ) هه لده گرت له  
 هرچيه كدا نويزي تيا بكر دايه ، هه تا جاركيان پیغمبري خوا (ﷺ) له ژير داريكدا  
 دابهزي دواي نهوه ابن عمر زوو دهچوه لای نهو دلره و ناوي دده تاوه كو وشك  
 نهبيت <sup>۳</sup> .

\* - ( قرن يان شاخ ) ي بير / دوو مناره يه له سمر بيردا دوست نه كړين و تهخته يه كي له سمر دانه نريت بۆ  
 بهستنه وه ي گوري سه كه پييه وه .

<sup>۱</sup> - حه فصي كچي عمر (ﷺ) و خوشكي عبدالله و دايكي نيماندارانه .

<sup>۲</sup> - صحيح بخاري و مسلم گيږلويانه ته وه .

<sup>۳</sup> - بېروانه : اسد الغابه ( ۲ / ۲۴۱ ) .

۲ - هر له ( نافع ) هوه ، له ابن عمر هوه ، دهلیت : پیغمبره خوا ( ﷺ )  
 فهرموی : ( لو تركنا هذا الباب للنساء ) نهگهر ئهم دهرگایه مان بهجی هیشتایه بو  
 ئافرهتان باش بوو ... نافع دهلی : دواي ئهوه ابن عمر لهو دهرگایه وه هات و چووی  
 نهکرد ههتا وهفاتی کرد <sup>۱</sup>.

۳ - هر له ( نافع ) هوه ، له ابن عمر هوه ، له سهر ریگای مهککه سهری  
 ولاخهکهی دهگرت ( لغاوهکهی ) و پیچی پی ئهکردهو و نهیووت : بهلکو سمنک بکهوینه  
 سهر سم ، واته بهلکو ئهمه خوا یه پیی ولاخهکهی بکهوینه سهر شوین پیی ولاخهکهی  
 پیغمبره خوا ( ﷺ ) . وادیاره یغمبره خوا ( ﷺ ) ی بینیه که لهو شوینهوه  
 ولاخهکهی تیپهراندوه .

### " ترسی ابن عمر ( ﷺ ) "

جاریک پیاوی به ( ابن عمر ) ی وت : ئهی باشتین کهس ، یاخود ئهی کوپی  
 باشتین کهس . ئهویش فهرموی : نه باشتین کهسم و نه کوپی باشتین کهسیشم ،  
 بهلکو بهندهیهکم له بهندهکانی خوا ، و تکاکارم له زاتی ( الله ) و لیی دهترسیم ، سویند  
 به خوا واز له پیاو ناهینن تا بهههلاکهتیا ئهبن <sup>۲</sup>.

بروانه ، خوینهری بهریز چۆن ئهم پیشهوا مهزنه نهخووشی له خو پازی بوون له  
 خوئی دور ئهخاتهوه ... کهچی له پوژگاری ئهمروماندا کهسانیک ئهبینین خو بهزلزاین و  
 له خوبایی بوون خواردوویهتی و له بنچینهشدا له تهرزودا هیچ نرخیکی نیه ، بهراستی  
 مروقه زور سوک و بی بایهخه کاتی قهدری خوئی نازانی . ههروهها کاتی قورئانی دهخویند  
 دلی خشوعی دهبرد و فرمیسک لهچاوهکانیهوه دادهباری - له نافعوهوه ، دهلی : کاتی ابن  
 عمر ئهم ئایهتهی دهخویند : ﴿ اَلَمْ يَأْتِ لِلَّذِينَ آمَنُوا أَنْ تَخْشَعَ قُلُوبُهُمْ لِذِكْرِ اللَّهِ ... ﴾ سورة الحديد،  
 آیه ( ۱۶ ) .

<sup>۱</sup> - پیاوانی جیی متمانهن : ابن سعد ( ۱۶۲ / ۴ ) مه بهستیش یهکیکه له دهرگاکانی مزگهوت ( مسجد  
 الحرام ) .

<sup>۲</sup> - دانهپالهکهی ( صحیح ) ه : ابونعیم ( ۳۰۷ / ۱ ) .

واتہ : نایا نیت کاتی تھو نہ ہاتو وہ بؤ تھوانہی کہ باومریان ہینا وہ ، دلہکانیان بہ نووری ٹیمان ملکہ چ و پوناک بیتہ وہ ، ترسی خوی تیدا بروینن بہ ہوی یادی ہردہوامی خواہ ... دہگریا ہتا گریان بہ سمریدا زال تھبوو<sup>۱</sup> .

### پہرستشی

میٹروو چہند بہرہ میکی جوانمان لہ پہرستشی ( عبداللہ ) ( ﷺ ) بؤ دہگوانیتہ وہ ، لہوانہ :

۱ - بہر دیکی گہورہی ہہبوو کہ بؤ ٹاوتیکردن ہلکولرا بوو ، ہہتا تھیتوانی لہ ناویدا نویژئی تھکرد و تھوجا تھچو وہ سہر جیگا و سہرخویکی تھشکاند و دووبارہ ہلڈہسایہ وہ دہستنوویژئی دہگرت و نویژئی تھکرد ، لہ شہویکدا چوار تا پینچ جار تھمہی دوویات تھکردہ وہ<sup>۲</sup> !!

۲ - بہ نافع یان وت : ابن عمر لہ مالہکیدا چی تھکرد و خہریکی چی بوو ؟ وتی : ٹیوہ ہرگیز بہرگہی ناگرن ، دہستنوویژئی تازہ بؤ ہہموو نویژئی و قورٹان خویندنیش لہ نیوان نویژئی و یہکیکی تردا<sup>۳</sup> .

۳ - ہہر لہ ( نافع ) وہ ، دہلئت : تھگہر ابن عمر نویژئیکی جہماعہتی لہ کیس چوواہ تھو شہوہ ہہمووی زیندوو تھکردہ وہ بہ نویژئی کردن<sup>۴</sup> .

### خوشہوبستی ( ابن عمر ) ( ﷺ ) بؤ پیغمبر خوا ( ﷺ )

لہ ( عاصم ی کوہری محمدی العمری ) یہ وہ ، لہ باوکیہ وہ ، دہلئت : ہہرجاریک پیغمبر خوا ( ﷺ ) باس کرا بیت ، ( ابن عمر ) دہستی بہ گریان کردوہ .

<sup>۱</sup> - پیاوانی جی متمانن : او نعیم لہ ( الحلیہ ) دا دہری ہینا وہ ، الارنؤط ( سی ۳ / ۲۱۴ ) .

<sup>۲</sup> - پیاوانی جی متمانن : الارنؤط ( سیر ۳ / ۲۱۵ ) .

<sup>۳</sup> - پیاوانی جی متمانن : ابن سعد دہری ہینا وہ ( ۴ / ۱۷۰ ) ، الارنؤط ( سیر ۳ / ۲۱۵ ) .

<sup>۴</sup> - پیاوانی جی متمانن : حلیہ الاولیاء ( ۱ / ۳۰۲ ) ، الارنؤط ( سیر ۳ / ۲۱۵ )

وه یوسف ی کورې ماهک ، ده لیت : ( ابن عمر ) م له لای ( عبیدی کورې عمیر ) بینې ، عه بید خه ریک بوو باسی پیغه مېهری خوای ( ﷺ ) ده کرد و ( ابن عمر ) یش فرمیسک له چاوه کانیوه دهاته خوار .. وه عبیدی کورې عمر ثم ثایه ته ی خویند : ﴿ فَكَيْفَ إِذَا جِئْنَا مِنْ كُلِّ أُمَّةٍ بِشَهِيدٍ ... ﴾ سورة النساء ، آیه ۴۱ . واته : ده بیت حالی شو خه لکه چوڼ بیت کاتی له هر میلله تیځ شایه تیځمان هیئا ...

ابن عمر دهستی به گریان کرد ، نه و نه گریان ریش و کوشی ته ر بوو ، پیاویک نه و نه ده به حالی ابن عمر ناراحت بوو ، وهخت بوو به باوکم بلای قسه کانت کورت کهر وه ، به راستی ماموستات نازاردا ( واته ابن عمر ) <sup>۱</sup> .

همروهک ( ﷺ ) که سیکی زور دل ناسک و گریاو بووه له کاتی به سر کردنه وه ی قورنان و گوئی لی بوونی دا . نافع ده لیت : هر گیز نه مدیوه ابن عمر ثم دوو ثایه ته ی کوتایی سوره تی به قهره ی خویند بی و نه گریا بیت : ﴿ ... وَإِنْ تُبْدُوا مَا فِي أَنْفُسِكُمْ أَوْ تُخْفُوهُ ... ﴾ سورة البقرة ، آیه ( ۲۸۴ ) .

واته : نه گهر نه وه ی له دل و دهر و نانا جیگیر بووه ، دهری خه ن یان بیشارنه وه خوا دهر باره ی هر لیان دهر پیسته وه ...

وه دهیفرموو : به راستی ناماریکی سهخت و گرانه ( احمد گنپراویه تیه وه ) همروه ها جاریک ( ﷺ ) ثم ثایه ته ی خویند : ﴿ وَيَلِّ لِلْمُطَفِّفِينَ ... ﴾ تا که یشته ﴿ يَوْمَ يَقُومُ النَّاسُ لِرَبِّ الْعَالَمِينَ ﴾ سورة المطففين ، آیه ( ۱ - ۶ ) . ده لیت نه و نه گریا و هه نسکی دا بی هیژ و گیان بوو ، و نه ی توانی به رده و ام بی له سر خویندنه وه . ( احمد گنپراویه تیه وه )

<sup>۱</sup> - ابن سعد دهری هیئا وه ( ۴ / ۶۲ ) .

<sup>۲</sup> - واته : هاوار و ناله بو ته راز و بوزه کان ، نه وانه ی که له کیښانه و پیاونه دا فیل ده که ن ( یان له هه لسه نگاندنی خه لکیدا راست نالین ، نه وانه ی کانتیک شت له خه لکی نه که رن به زیاده وه یان به ته وای لیان و ه رده گرن ، که چی کاتی شتیان بو دهر پیوه یان ده کیښن لی دهر دهنه وه که میان دهر دهنی به فیل ، نایا نه وانه گومان ناهن که به راستی زیندو نه کړیته وه ، بو پوژکی نذر سامناک و ترسناک و گه وړه ، نه و پوژه ی که هه موو خه لکی به پی دهر و ستن له به رده م دهره لای په روه رگاری جیهانیا ن .

وه له ( سمیری ریاحی ) یه وه ، له باوکیه وه ، ده لیت : عبدالله ی کورې عمر بریک  
 ټاوی ساردی خوارده وه ، دهستی به گریان کرد و ژور گریا ، پرسپاری لی کرا : له بهر  
 چی ده گریه ؟ فهرمووی : یادی نایه تیکې پیروزم که وته وه : ﴿ وَحِيلَ بَيْنَهُمْ وَبَيْنَ مَا يَشْتَهُونَ  
 ... ﴾ سورة سبا ، آیه ( ۵۴ ) . واته : نهوسا نیت له نیوان نه مان و همرشتیک که نارهنووی  
 ده کن بهر به ست دانرا ..

وه زانیومه نه هلی ناگر نه ونده ی نارهنووی ټاو ده کن نارهنووی هیچ شتیکی  
 دیکه ناکه ن ، وه خوی گه وره نه فهرمویت : ﴿ ... أَيْضُوا عَلَيْنَا مِنَ الْمَاءِ أَوْ مِمَّا رَزَقَكُمُ اللَّهُ  
 ... ﴾ سورة الأعراف ، آیه ( ۵۰ ) . واته : ( دوزخیه کان به دم هاوار و ناله وه ) هاواریان  
 له به هه شتیکان ده کرد و لیان دپارانه وه : نه ختیک ناومان به سهردا بریژن ، یان به  
 شمان بدن لهو پوزیه ی خوا پی ی به خشیون .

### چند مرواری یه که له ناموزگاری یه گانی ( ﷺ )

له ( عبدالله ی کورې سبره ) وه ، ده لیت : کاتی ابن عمر پوزی لی ده بوویه وه ،  
 نه فهرموو : نه ی خوی پهره دگار بمکه یه کی لهو به ندانه ت که گه وره ترین به شیان  
 هیه لهو خیر و چاکه یه دا که به یانیا ن دابه شی ده کیت و په خشی نه کیت ، و له و  
 پووناکی یه ی پیگای پی پوناک ده کیت وه و پینومایی پی ده کیت و لهو به زه یه ی بلاوی  
 ده کیت وه و له و پوزی یه ی دهیریژیت بو به نده کانت و له هه لگرتنی به لاو لی لادانی  
 فیتنه دا ...<sup>۱</sup>

وه له ( مجاهد ) وه ، له ابن عمر وه ، ده لیت : ( همر به نده یه که شتیک له دنیا  
 بیته به شی ، نه وه نیلا له پله ی که م ده کاته وه له لای خوی گه وره ، با به خشنده یش بیت  
 به سهریه وه .<sup>۲</sup>

<sup>۱</sup> - پروانه : صفة الصفوة ( ۱ / ۲۹۵ ) .

<sup>۲</sup> - پروانه هه مان سهرچاوه .

<sup>۳</sup> - هه مان سهرچاوه .



وه پئی وترا : فلان کهسی نه‌نصاری وه‌فاتی کرد ، فهرمووی : په‌حمه‌تی خوای لی بی ، نه‌وجا پئی وترا ، سه‌د هه‌زاری به‌جی هیشتووه ، نه‌ویش فهرمووی : به‌لام پاره‌که نه‌وی به‌جی نه‌هیشتووه .

### وه‌سیه‌ته‌کانی ابن عمر ( ﷺ )

لیث ی کوپی سعد و غه‌یری نه‌ویش گێراویانه‌وه ، ده‌لین : پیاویک نامه‌یه‌کی نووسی بۆ ابن عمر تییدا وتبوی که داوا نه‌که‌م هه‌موو زانستم بۆ بنووسی .

ابن عمریش ( ﷺ ) بۆی نووسی : ( له‌ راستیدا زانست زۆر و هه‌مه‌ چه‌شنه‌یه ، به‌لام نه‌گه‌ر توانیت به‌جۆریک به‌لیقای په‌روهر‌دگار بگه‌یت که باری سه‌رپشتت سوک بی خوینی خه‌لک و ورگت خالی له‌ مال و سامانیان و زمانت به‌ستراو بی له‌ ناموسیان و په‌یوه‌ست و مولته‌زیم بی به‌ کاروباری کۆمه‌لی موسلمانان ، نه‌وه‌ نه‌و کاره‌ بکه<sup>١</sup> ...

هه‌روه‌ها ابن عمر په‌زا و په‌حمه‌تی خوای له‌سه‌ر بیئت زۆر موخاسه‌به‌ی دهرونی خو‌ی ده‌کرد و به‌رده‌وام و به‌شیوه‌یه‌کی دهری هه‌لده‌سابه‌ له‌ خۆپه‌رسینه‌وه و پاک‌کردنه‌وه و خاوین کردنه‌وه‌ی دل و دهرونی ..

ابن شهاب ده‌لینت : جاریک ابن عمر ویستی نه‌فره‌ت له‌ خه‌مه‌تکاریک بکات ، فهرمووی : ( یاخوا نه‌فر ... ) و ته‌واوی نه‌کرد و فهرمووی خه‌زناکه‌م نه‌م وشه‌یه له‌ زارم بیته‌ده‌ر<sup>٢</sup> . وه له‌ ( میمونی کوپی مه‌ران ) وه : پیاویک له‌ کوپانی ( عبدالله ی کوپی عمر ) داوای پۆشاک‌ی لی کرد و وتی : جله‌کانم دپاون ، نه‌ویش فهرمووی : ده‌ی پینه‌ی‌که و دواتر له‌به‌ری که ، کوپه‌که‌ی نه‌مه‌ی پی ناخۆش بوو ، ( عبدالله ) ش پئی فهرموو : چیته ! له‌ خوا بترسه و له‌و که‌سانه‌ مه‌به‌ نه‌وه‌ی خوا پئی به‌خشیون له‌ناوسک و له‌سه‌ر پشتیان هه‌لیده‌گرن .

<sup>١</sup> - بروه‌انه : سیر اعلام النبلاء ( ٢ / ٢٢٢ ) .

<sup>٢</sup> - هه‌مان سه‌رچاوه ( ٢ / ٢١٨ ) .

### به خشینی له پیناوی خوادا

ابن عمر (رضی اللہ عنہ) ئەگەر زۆر موعجبی شتیکی خۆی ببوایه دهیبه خشی ، نافع ده لیت : بهنده کانی به میان زانیبوو ، بۆیه یه کیکیان ئەم ئاکاره ی ابن عمری قۆسته وه و بهردهوام له مزگهوت دهمایه وه ، ابن عمریش (رضی اللہ عنہ) که بهم حاله وه بیینی خوشیویست و ئازادی کرد !! هاوه لانیشی پیاوان و ت : ئەی ئەبا عبدالرحمن سویند به خوا دهتخه له تینن و راست ناکهن . ئەویش فهرمووی : دهی ههرکهس به خوادا ( واته به خوا پهستی و پرو له خوا کردن ) بهمانخه له تینن بۆی دهخه له تینن .. قهیدی نی یه .

### هه لۆیستی له ئاست میرنشینی و فیتنه گاندا

عبدالله ی کوپی عمر بیزار و وهرس بوو له میرایه تی ( ئیمارهت ) و .. ههروه ها که نارگیری کرد له فیتنه که و تاییدا به شار نه بوو .

له ( عاصم ) وه ، ده لیت : مروان به ابن عمری و ت ( دوا ی مردنی یزیدی کوپی معاویه ) وهره دهستت بینه بابهیعهتت بدهینی ، چونکه تو گه وه ی عهره ب و کوپی گه وه کهیشیتی ..

ئەویش فهرمووی : ئەی چی به ئەهلی رۆژه لآت بکه م ؟

وتی : لیاوان ددهین تا بهیعهت ددهن .

فهرمووی : دهی سویند به خوا حهزناکه م حه فتا سال ملکچه م بن ، به لام به شمشیری من ته نها پیاویک بکوژریت .

ههروه ها (رضی اللہ عنہ) سه لامی ده کرد له ( الخشبه ) و ( خوارج ) ییش له کاتی که دا ئەوان خهریک بوون له گه ل یه که شهریان ئەکرد ، و دهی فهرموو : ئەوه ی بلی ( حی علی الصلاه ) واته ( هه لسن وهرن بۆ نوێژ ) له گه لی دیم و وه لامی دده مه وه و ههرکه سیش بلی ( حی علی قتل اخیک المسلم ) هه لسه وه بۆ کوشتنی برا موسلمانه که ت و خواردنی مال و سامانی ، ئەوه به ده م داوا که یه وه نایه م <sup>۱</sup>.

<sup>۱</sup> - ابن سعد دهی هیناوه ( ۱۶۹ / ۴ ، ۱۷۰ ) و الارنوط ده لیت : دانه باله که ی ( سند ) هکه ی ( حسن ) ه

## " فرمانگردنی به چاکه و نه می گردنی له خرابه "

نه گهر چی ابن عمر ( ﷺ ) که نارگیر بوو له فیتنه و خویشی له میرنشیني و جینشینایه تی به دور نه گرت ، به لأم نهو دوره پیریز له سردهم و چاخی خوئی نه نه ژیا ... به لکو برده وام ده چوه ژیرباری وتنی قسه ی هق و له پیناوی خوادا له لومه ی هیچ لومه کاریک نه ترساوه .. نهو دهیزانی که فرمانگردن به چاکه و پیرگری کردن له خرابه ته و مری همره گهره ی نه م ناینه یه و نهو ده ستاره یه که نیسلامی له سر ده سوپیتوه ، به لکو پیداکری و چوونه ژیر باری قسه ی حق هوئی وه فاتی ( ابن عمر ) بوو ( ﷺ ) .

له ( اسحاقی کوپی سعیدی کوپی عمری لومه ی ) یهوه ، له باوکیهوه ، له ابن عمرهوه ، ده لیت : ابن عمر هه لساوه له کاتیکدا ( حجاج ) وتاری نهدا ، پیتی فرموو : ( نهی دوژمنی خوا !! که حهرمی خوات شکاند و بی شرمیت تیدا کرد و مالی خوات پوخاند ..

( حجاج ) یش وتی : نهی نهو شیخه ی خه له فای ، نهو جا که خه لکه که بلاوه یان لی کرد حجاج یه کی له ده ست و پینکانی نارد و حهر به یه کی ژه هراوی هه لگرت و دای له ( ابن عمر ) و نه خویشی خست و پییه وه فاتی کرد .

نهو جا حجاج چوو بولای وه که به سر کردنهوی ، سه لای کرد ، وه لای سه لاهه کی نه دایهوه ، و قسه شی له گهل کرد ، به لأم وه لای نه دایهوه <sup>۱</sup> . نهو بوو حجاج فرمانی کرد بوو به هه لگرتنی چک له حهرمه دا !

وه بخاری دهره یانی کردوه ، ده لیت : حجاج هات بولای ابن عمر کاتی له سر جیگه ی که وتبوو پرسی : نیستا چونی ؟ ابن عمر ( ﷺ ) فرمووی : ده سازم ، وتی :

<sup>۱</sup> - حجاج / حجاجی کوپی یوسفی په قهقی یه ، که سکی ستمکاری فریودروای ناپاک بوو سالی ( ۹۵ ) مردوه ، زه هه بی ده لیت : که سکی ستمکار و زهر به ده ست و پیس و خوینرپژ بووه .. نیمه ش له بهر نهوه قسه ی بی ده لیتین و خوشمان ناویت ، به لکو له بهر خوا رقمان لیته تی ، چونکه نه م کاره مان باشترین و توندترین به ندی باوره .. و له ناو نهو دهریای تاوانه یدا چاکه یشی هه بووه ده دیده نه ده ست خوا .. سیر اعلام النبلاء ( ۴ / ۳۴۳ ) .

<sup>۲</sup> اوانی جی متمانه ن : سیر اعلام النبلاء ( ۲ / ۲۳۰ ) .

کې لې دایت ؟ فرمووی : نهوه لیږدایم که فرمانی کرد بوو له پژیکدا چک هه لېگری که حرامه ( واته حجاج ) .

به جوړه موسلمان دهې ئاویتهی واقع بیت و جی دهستی دیار بی له فرمانکردن به چاکه و پیگری کردن له خراپه .. و دووره پریز نهې له کومه لگاکه ی بو نهوهی باتل و ناهق پی پانه کیشتن و حق و راسته کان ون بن .

### " وفاتی ابن عمر (رضی الله عنه ) "

له ( سعیدی کوپی جیر ) هوه ، ده لیت : ابن عمر له سهرمه رگدا ، فرمووی : خففت بو هیچ شتیکی دنیا ناخوم تهنه سئ شت نهې : تینویتی گهرمای نیوهرپوان (کاتی به پژوو بوون ) و هه لسان و زیندو کردنه وهی شهو ، هه روه ها نه وهش که دژی (کومه لی تاو نبارکه - الفنة الباغية ) شهرم نه کرد ( واته حجاج )<sup>۱</sup> .

ده سا رمزای خوات لی بیت ، دهې وینهی تو له کوې بینین له بو ئاینه که ی و له خواترسان و زاست و ترسی و ئاهی له پهرومردگاری ، که سیک جینشینیایه تی پی بسپیږدریت پرتی کاته وه ، و له لایه ن که سیکي وهک ( عوسمان ) دادوهی پی بدریت ، پرتی کاته وه و له لایه ن ( علی ) ویلایه تی شامی پی بدریت ، پرتی کاته وه و لی هه لیت .. به راستی خوی گوره هه رکه س بیهوی بو لای خوی دهیبات و رینمونی دهکات<sup>۲</sup> .

<sup>۱</sup> - دانه پاله که ی ( صحیح ) : ابن سهد دهری هیناوی ( ۴ / ۱۸۵ ) .

<sup>۲</sup> - بیوانه : سیر اعلام النبلاء ( ۳ / ۲۳۵ ) .

## " ٤٦ - جلیبیب (ﷺ) "

" پیغمبره‌ری خوا (ﷺ) به بازووی خوئی هه‌لیگرت !! "

هاوه‌لیکی پایه‌بهره .. که‌سیکه نه‌خاوه‌ن دارایی و نه‌جوانی ، به‌لام خاوه‌نی باوه‌پکه جیگیرتر له‌کیوه‌کان ..

به‌راستی خودا سه‌یری وینه و لاشه‌مان ناکات ، به‌لکو له‌دلکانمان و له‌کرده‌وکانمان ده‌روانی .. وه‌دلکان جیگای سهرنجی په‌رومردگان .

( حسن ) به‌پیاویکی وت : ( دلّت تیمارکه ، چونکه نه‌وه‌ی خودا له‌به‌نده‌کانی خوئی ده‌وێت سه‌لامه‌تی دلایه ) .

وه‌خاوه‌نی ئەم چیرۆکه له‌دنیا دا جگه له‌باوه‌پکه‌ی هیچی شک نه‌ه‌برد .. ابو‌برزه‌ی ئەسله‌می چیرۆکی ژنه‌ینانی ( جلیبیب ) مان به‌م شیوه‌یه بۆ ده‌گیرێته‌وه ، ده‌لێت : جلیبیب یه‌کێ بوو له‌پشتیوانان ... وه‌هاوه‌لانی پیغمبره‌ری خوا (ﷺ) عاده‌تیان کرد بوو ئەگەر کچیان هه‌بوا یه‌ نه‌یانده‌دا به‌شووه‌تا پیغمبره‌ری خویان (ﷺ) لی‌ناگادار نه‌کرده‌وه تا بزانه‌ن ئەو ده‌یه‌وی یان نا ...

ئه‌وه‌بوو جارێک پیغمبره‌ری خوا (ﷺ) به‌پیاویکی له‌پشتیوانان فه‌رموو : یا فلان زوجنی ابنتک . ئە‌ی فلان کچه‌که‌تم بده‌یه .. ئە‌ویش وتی : به‌لی ، جاکێ له‌تۆ باشتر .. فه‌رمووی : ( انی لست لنفسی اریدها ) من بۆ خۆم داوا ی ناکه‌م .

وتی : ئە‌ی بۆکی ، فه‌رمووی : بۆ جوله‌یبیب وتی : ئە‌ی پیغمبره‌ری خوا (ﷺ) با بزانه‌م دایکی کچه‌که ده‌لی چی ..

هات بۆ لای دایکی کچه‌ وتی : پیغمبره‌ری خوا (ﷺ) داخوازی کچه‌که‌تی کردوه ، وتی : به‌سه‌ر چاو .. جاجی له‌وه‌ باشتره ، کچه‌که‌م بیته‌ خیزانی پیغمبره‌ری خوا (ﷺ) .. ئە‌ویش وتی : نایه‌وی بۆ خوئی ، به‌لکو بۆ جوله‌یبیب ، وتی : به‌راسته ؟ سویند به‌خوا نایده‌مه جلیبیب .

ئه‌وه‌بوو کاتی باوکی کچه‌که هه‌لسا بگه‌ڕێته‌وه بۆ لای پیغمبره‌ری خوا (ﷺ) و وه‌لامه‌که‌ی پێ بگه‌یه‌نیت .. کچه‌که‌یان به‌شهرمه‌وه وتی : کی منی له‌ئیه‌ خواستوه ؟ وتیان : پیغمبره‌ری خوا (ﷺ) .

وتی : دهی ئەتانهوی فەرمانی پیغمبری خوا ( ﷺ ) ڕەت کەنەوه ؟ بدمەرە دەستی بەراستی دلنایام کە ئەو ویلم ناکات .

ئەوه‌بوو باوکی کە چوو بو لای پیغمبری خوا ( ﷺ ) پێی وت : ئەوا دەیدەمە دەستی تو ، بفەرموو بیدەبە جلیبیب ( اسحاق کوپی عبدالله ی کوپی ابی تەلحە ) بە ثابت ی گوت : ئەزانی پیغمبری خوا ( ﷺ ) چ دوایەکی بو ئەو کچە کرد ؟

پرسی : چ دوایەکی بو کرد ؟

وتی : ( اللهم صب عليها اخير صبا ولا تجعل عيشها كدا کدا ) واتە : ئەی پەرورەدگار خێر و بێری بەسەردا بڕێژە و مەهێڵ ژیاانی مەینەتی و کوپەرەوری بیت .

ثابت دەلێت : ئەوه بوو پیغمبری خوا ( ﷺ ) کچەکە ی لە جلیبیب مارە کرد ، وە لەیەکی لە غەزاکانیدا پیغمبری خوا ( ﷺ ) پرسى ؟ ( هل تفقدون من احد ؟ ) کەس هەیه دیار نەبی و بەدوایدا بگه‌ڕین ؟

وتیان : فلاّن و فلاّن دیارن .

دیسان فەرمووی : ( هل تفقدون من احد ؟ )

وتیان : فلاّن و فلاّن .

ئەمجارەش فەرمووی : ( هل تفقدون من احد ؟ )

وتیان : نەخێر ... ئێتر هەر ئەوانە ی کەوتمان .

فەرمووی : ( ولكن افقد جلييبا فاطميه في القتل ) بەلام من بەدوای جلیبیب دا دەگه‌ڕیم لە ناو کوژاوه‌کاندا بۆی بگه‌ڕین .

گه‌ڕان تا دۆزیا‌نه‌وه لە نێوان حەوت کەسدا کەوتبوو کە کوشتبوونی و دواتر خۆیشی کوژرا بوو .

پیغمبری خوا ( ﷺ ) فەرمووی : ( هذا مني و انا منه ، اقتل سبعة ثم قتلوه ؟ هذا مني و انا منه ، اقتل سبعة ثم قتلوه ؟ هذا مني و انا منه ) .

دەفەرمووی : جلیبیب لە منە و منیش لە ئەوم ، حەوت کەسی کوشتوو و ئەوجا کوشتویانە ؟ ئەو لە منە و منیش لە ئەوم حەوت کەسی کوشتوو و دواتر کوشتویانە ؟ ، ئەو لە منە و منیش لە ئەوم .

ئەوجا پىغەمبەرى خوا ( ﷺ ) ھەلىگرت و ھاۋەلانىش گۆپيان بۆكەند .. ئەو جىيەكى نەبو لەسەرى داینىن بىجگە لە بالەکانى پىغەمبەرى خوا ( ﷺ ) ھەتا خستیانە ناو گۆرەكەى .

ثابت دەلالت : ئەو بو لە ناو ئەنصاردا ھىچ بىۋەزنىك نەبو لە بىۋەزنىكەى جلیبب بژیۋتر<sup>۱</sup> .

بەرەستى ئەمە پىرۋى و بەرەكەتى گۆپراپەلى و فەرمانبەردارى پىغەمبەرى خوا ( ﷺ ) و بەرەكەتى دوعاى سەرۋەرە . وە ئەم چىرۋەكە چەندىن ئامۇزگارى وپەندى لە خوگرتوۋە كە ناشارىنەۋە ، لەوانە : -

ئاینى ئىسلام ( دین ) ی پىش مال و جوانى خستوۋە .. ھەرەك لەم فەرمودەدا ( لامة سوداء ذات دین افضل ) واتە : كەنیزەكىكى ئەسەرى دیندار باشترە ، بەلام ئەمە ، وەھا ناگەینىت كە ئىسلام مال و جوانى رەت دەكاتەۋە ، نەخیر ، بەلكو پىشۋازى لە جوانى يەك دەكات پەيوەست بى بەشەرى پاكەۋە و پىشۋازى لە مال و سامانىك دەكات كە لە خو بوردوى لەگەلدا بىت .. وە ئىسلام ھەرگىز دژى فېطرەتى مرقاىەتى نىە ، بەلكو ئامانجى پەرۋەردە كردن و بژاردن و راستكردنەۋەى خواستەكانە ، و ستایش بۆ پەرۋەردگار ..

<sup>۱</sup> - ھىشى دەلالت : : لە ( صحیح ) دا ھاتوۋە بە بى باس كردنى داخۋازى و زەواج : احمد گىراپەتەۋە و پیاوانىشى پیاۋانى ( صحیح ) ن . المجمع بە ژمارە ( ۱۰۹۷۷ ) .

## ٤٧ - طفیل ی کورنۍ عمری دوسی ( ﷺ )

### " خاوهنۍ پوناکی "

هاوه لایه تی پیغمبرۍ خوا ( ﷺ ) ی کردوه . گه وره و فرمانبرو شتو بوو و له ماقولانی عمره ب بووه له هوزی دوس ( وه دوس نهو په کن له ( الازد ) .  
وه ( طفیل ) نازناوی ( خاوهنۍ پوناکی ) ی هه بوو ، له مه کهه پیش هیجرت موسلمان بووه .

هشامی کورنۍ الکلبی ، ده لیت :

بویه طفیل ی کورنۍ عمری کورنۍ طریف به ( خاوهنۍ نور ) ناوړا ، چونکه جاریک به پیغمبرۍ خوا ( ﷺ ) ی وت : نه ی پیغمبرۍ خوا ( ﷺ ) ! دو سیه کان زینایان له ناو بلاو بوتوه ، له بهر نه وه دوعایان لی بکه .

نه ویش فرموی : ( اللهم اهد دوسا ) نه ی پرموردگار پیموی دوسه کان بکه .  
پاشان طفیل وتی : نه ی پیغمبرۍ خوا ( ﷺ ) ! بمنیره بولایان و بهلگه په کیشم پی بده ، فرموی : ( اللهم نور له ) پرموردگار پوناکی پی بده . نه وه بوو له نیوان چاوه کانیدا پوناکی یه که ددره وشایه وه ، طفیل وتی : نه ی پرموردگار نه ترسم پیم بلین که سیکی نابوت و شیواوه نه وه بوو پوناکی یه که گوازیه وه بو سهریکی قامچی یه که ی و له شهرۍ تاریکدا پرشنکی ددهاو ددره وشایه وه ، له بهر نه وه ناوړاوه ( خاوهنۍ پوناکی )<sup>١</sup> .

بهو جوړه نه بی بانگخواز .. دوعا له هوزه که ی نه کات ، به لکو دوعایان بو بکات ...  
وه که چاولیکردن و شوین پیه لگرتنی پیغمبرۍ خوا ( ﷺ ) و په له ی هاتنی سزای نه بیت ، به لکو نه مه خواجه پیموی وهرگرن .

همروه و تراوه : ( الابالصبر تبلغ ما تريد و بالتقوى يلين لك الحديد ) واته :  
ناگاداربه که به نارامگرتن ده گهیت به هر شتی بتهوی و به له خوا ترسان ناسنت بو نهرم ده بیت .

<sup>١</sup> - ابن عبد البر له ( الاستيعاب ) دا گپراویه تیه وه ( ٥ / ٢٢٣ ) .



ئەوجا طفیل چوو بۆ بانگهوان کردن لەناو ھۆزە کەیدا و لەسەر دەستی ئەو خوای پەرەردگار ھەدایەتی دان ، ئەو بوو کاتێ پیغه مبهری خوا ( ﷺ ) کۆچی کرد بۆ مەدینە طفیل بە خووی و ( ٩٠ ) خیزان لە مائەکانی دوس کە موسلمان بوو بوون ھاتن بۆلای پیغه مبهری خوا ( ﷺ ) .

طفیل ( ﷺ ) لە جەنگی ( یەمامە ) دا لەگەڵ موسلماناندا ئامادە بوو لەگەڵ ( عەمری ) کۆپیدا لە خەونیدا وەک ئەردی سەری تاشراو بیټ و ژنیکی دەخاتە ناو دامینیەوہ<sup>١</sup> ، کۆرەکەشی ھەولێ دەدا پییدا بگاتەوہ ، بەلام نەگەشت .. یەکەمینی ئەوہی گەیاندا کە ئەکوژریت و سپاردە ئەکریت و کۆرەکەشی سورە لەسەر شەھادەت ، بەلام لە جەنگی ( یمامە ) دا بە دەستی ناھینیت . وە ھەروایش بوو طفیل شەھید بوو ، کۆرەکەشی مایەوہ تا لە پۆژی ( یەرموک )<sup>٢</sup> دا شەھید بوو ( ﷺ ) .

<sup>١</sup> - ئەو ئافرەتە لە خەو کەیدا بینیبووی زەوی یە .. وەک لە فەرموودەیە کدا ھاتووہ (( تحفظوا من

الارض فئھا امکم )) گبرانی گرێبەیتەوہ . واتە : پارێزگاری لە زەوی بکەن ، چونکە دایکتانە .

<sup>٢</sup> - بڕوانە : البدایہ والنہایہ ( ٥ / ٤٥ ) .

## ٤٨ - خىبىب ى كوپى عدى ( ﷺ )

### " رېئىز و شكۆمەندىيى دۆستانى خودا "

ئەنصارىي شەھىد ، داستانى قوربانىدان و خۇبەخت كردن و ئايەت و نىشانەي خەبات و فېداكارى .. خىبىب ى كوپى عدى .. ئاي چەندە ئوممەتى ئىسلام ئاتاجى نمونەي وەك ( خىبىب ) له پۇژگارنىكدا دىلسۆزى تىيا و شك بووه و خەلكى بارەشيان به دنيادا كردووه ... و خەبات له پىناوى ئەم ئاينە پاىەبەرەدا كەم بۆتەوه .

خىبىب ( ﷺ ) له جەنگى بەدر و ئوحد وەك پالەوان بەشدارى كردووه ، چىرۆكى پۇژى ( الرجىع ) ىشى ھەرگىز لەبىر ناكرىت .

ئەم چىرۆكە كامەيە ؟ سەرچاوەي چىرۆكى ( رجىع ) لهووه بوو ، نوینەرانىك له ھۆزەكانى ( عضل و قارە ) ھاتن بۆلاى پىغەمبەرى خوا ( ﷺ ) و باسى ئەوھيان كرد كە دەنگ و ھەوالى ئىسلاميان پى گەيشتووه و ئىستە پىويستيان بە پياوانىكە لەو ئاينە شارمزان كات و قورئانان بۆ بخوینن ..

پىغەمبەرى خوا ( ﷺ ) ژمارەيەك له بانگخوازانى لەگەلدا ناردن بەسەركرديەتى (عاسم ى كوپى ثابت ) و ھەمووان بەرى كەوتن تا گەيشتنە نيوان ( عسفان ) و ( مەككە ) و نزىك ئاوەكانى ( ھذيل ) لەوى ھاوھلەن ھەستيانكرد كە وەفدەكە ناپاكى يان لەگەل كردوون و درۆيان كردووه ... ئەو ھەو ھەستەكە ھاواريان كردە ھۆزى ( ھذيل ) بەسەر ھاوھلەنەوھ .

ھاوھلەنیش پەنايان بىردە چەكەكانيان تا بكەونە شەپ لەگەل ئەو ناپاكە و ئەوانەش كە ھاوكارى يان كردن له ھۆزى ( ھذيل ) ، بەلام شەپكردنى چەند كەسىك كە بە پەنجەي دەست دەژمىردىن لەگەل نزىكەي سەد تىرھاوئىژدا كە ھۆزەكەيانان لە پىشتەو توانايان دەدەنى چى بە چى دەكات ؟

لەبەر ئەو ھۆزى نەبىرد عاصم و ھاوھلەكانى كوژران و سى كەسيان ناچار بوون خويان بەدن بە دەستەو ئەواينش ، خىبىب و زىدى كوپى الدثنة و عبدالله ى كوپى

١ - بووداوەكانى ئەم چىرۆكە دواى غەزاي ( ئوحد ) له سالى ( ٢ ) ى كۆچيدا بوويدا .

طارق بوون . ئوہو بوو ( هذلي ) يهكان كردنيان به كؤيله و بردنيان بؤ مهككه تا لهوئى بيانفرؤشن .

ئەمەش مانای ئوہو بوو كە بیانخەنە ژێر دەستی ئو پیاو كوژانەى لە مەڵاسدا بوون بۆیان و چاوهرپى دەرڤەتیکى وابوون ، چونكە ئو چەند كەسە لەو هاوہالانە بوون كە لەگەڵ پیغمبەرى خوا دا ( ﷺ ) لە جەنگى بەدرو ئوحوود جەنگا بوون ، بۆیە ئەهلى مەككە دەیانویست تۆلەیان لى بکەنەوہ و شیفای دلایان بێت .<sup>۱</sup>

با باسەكە بۆ پیشەوا ( بخارى ) به جى بیلین بزانی چۆن باسى چیرۆكەكەیان دەكات لە ئەبى ھریرەوہ ، دەلێت : پیغمبەرى خوا ( ﷺ ) دە كەس لە هاوہالانى نارد بۆ ھینانى ھەوال و عاصم ى كورپى ثابت ى كردە فەرمانزەوايان ئەوان بەرپى كەوتن تا گەيشتنە ( الھد ) لە نىوان ( عسفان ) و ( مەككە ) كە جیگایەك بوو دەگەراییەوہ بۆ ھۆزى ( ھذیل ) پێیان دەوترا ( بنولحيان ) ... لەوئى نزیکەى سەد كەس لە تیرھاوێژانى ئو ھۆزە شوین پێى هاوہالانیان گرت تا لە جییەكدا كە لى دابەزیبوون پاشماوہى ناوكە خورمایان دیتەوہ كە خوارد بوویان وتیان : خورماى یەثرەبە و ھەو جۆرەشوینیان كەوتن . كاتى عاصم و هاوہالەكانى ھەستیان پى كردن ، پەنايان بردە جیگایەك ، بەلام ئەوان دەرەیان لى دان و پێان وتن : دابەزن و ھەرچى یەكتان پێیە تەسلیمان بكەن ، پەیمان و بەلێنتان پى ئەدەین كە ھىچ كەسیكتان لى نەكوژین .

عاصم ، فەرمووى : سەبارەت بە خۆم ، ناچمە ژێر بارى ( سایە ) ى بى باوھران ئەى پەروردگارا ھەوالى ئیمە بگەینە بە پیغمبەرەكەت ... ئەوانیش تیربارانیان كردن ، عاصم و شەش كەسى كەیان لى كوشتن ، ژمارەییەکیان چوونە ژێر پەیمان و بەلێنەكەیان ئەوانیش ، خبیب و زەیدى كورپى الدثنة و پیاویكى تریبوون<sup>۲</sup> ... بەلام ھەر ئەوئەندەى ئو سى ھاوہالە چەكەكانیان دانا و دەسەلاتیان بەسەریاندا زال بوو دەست و پێیان بەستەوہ .

ئوہو بوو پیاوى سنیەم وتى : ئەمە سەرەتای ناپاكى یە ، سویند بەخوا شوینیان ناكەوم و لەگەڵتان نایەم ھەروەك ھاوہالانم ( مەبەستى كوژراوہكانە ) .

<sup>۱</sup> - بڕوانە : فقہ السیرە / ى غەزالى ( ۲۹۴ ) .

<sup>۲</sup> - عبدالله ى كورپى تارىق بوو ھەروەك لە پریوایەتەكەى پێششودا ھاتووە .

ئەوانیش پرایانکیشا بەدوای خۆیاندا ، بەلام کاتی خوگری کرد لەوەی لەگەیاندا  
 بھوات و پێگە ی پێ ئەدان ببەن ، کوشتیان ، ( خبیب و زەید )یان برد و لە مەککە  
 فرۆشتنیان ئەوەبوو کورانی ( حارث ی کوپی عامری کوپی نوفل ) ( خبیب ) یان کپی ،  
 خبیب پۆژی بەدر ( حارث ی کوپی عامر ) ی کوشتبوو ، ئەو بوو بە بەندکرایی لایان  
 مایەو تا بپاری کوشتیان دا ، ئەویش پینش جیبەجی کردنی بپارەکە داوای  
 گوێزانیک ی لە یەکی لە کچانی ( حارث ) کردبوو بۆ مو تاشین ئەویش پێی دا بوو دواتر  
 ئافرهتە دەبینی کوپیکی بچوکی بە بی ناگای ئەم چوووتە لای ( خبیب ) و ئەبینی لەسەر  
 رانی دانیشتوووە و ( خبیب )یش گوێزانەکی بە دەستەوێه ئافرهتەکە تۆقی و (   
 خبیب ) بەمە ی زانی و فەرمووی : ئەترسی بیکوژم ؟ ئەو من نیم شتی وا بکەم .

ئەو ئافرهتە دەلیت : سویند بەخوا هیچ بەند کراویکم نەدیووە باشتر لە ( خبیب ) ،  
 سویند بەخوا پۆژیکیان بینیم بۆلە ترییەکی بە دەستەووە بوو دەخوارد ، لە کاتی کدا  
 دەستیشی بە ئاسن بەسترا بوو ، لە مەککەش هیچ بەروبومیک نەبوو ، دەلیت : ئەو  
 پۆزی یەک بوو لە لایەن خوای پەروەردگاروە بە ( خبیب ) درابوو . ئەو جا کە لە حەرەم  
 هینایانە دەرەو تابیکوژن لە دەرەو ی حەرەمدا ، خبیب وتی : بێلن با دوورکات نوێژ  
 بکەم ، ئەوانیش وازیان لی هینا تا دوو پکاتە نوێژەکی کرد و فەرمووی : سویند بەخوا  
 لە بەر ئەو نەبواوە کە پیم بێلن لە مردن ئەترسیت بەردەوام دەبووم لە نوێژ کردندا ، ئەو  
 پەروەردگار هەموویان بە ژمارە ئامارکە و وە یەکەیکە بە پەرتەوازیی بیانکوژە و هیچ  
 کەسیان لی مەهیلە ، فەرمووی :

ولست أبا لي حين اقتل مسلماً      علی أي جنب كان في الله مصرعی

و ذلك في ذات الاله و ان يشأ      یبارک علی أوصال شلو ممزع<sup>١</sup>

ئەو جا ( ابو سروە عقبە ی کوری حارث ) هەلسا کوشتی .

بەو جوړە ( خبیب ) ئەو کەسە بوو سوننەتی ئەنجامدانی دوورکات نوێژی بۆ  
 موسلمانان دامەزراند لە کاتی کدا بە بەستراوایی بکوژریت .

<sup>١</sup> - ماناکە ی / گرنگ نیە بەلاموە کاتی بە موسلمانانی دەکوژیم بە هەر بارێک و لە هەر لایەکەو بیت لە  
 پیتا و خوادایە ، ئەمەش ئەگەر خوای پەروەردگار ویستی لەسەر بی ئەو پارچە پارچە کراوانە ی لەشم  
 پیروژ دەکات .

دواتر ( أبو سروعه ) موسلمان بوو ، فەرمودەیشی لە پێغه مبه‌ری خوا وه ( ﷺ ) گێراوه‌ته‌وه . وه خودای په‌روه‌ردگار دوعاکه‌ی ( عاصم ) ی گێرا کردوو هه‌والی ئه‌وانی گه‌یانده‌ پێغه مبه‌ری خوا ( ﷺ ) .

سعیدی کوپی عامر ده‌لیت : ناگاداری کوشتنی ( خبیب ) بووم ، قوره‌یش گۆشتی له‌شی پارچه‌ پارچه‌ بریبوو ، ئه‌وجا له‌سه‌ر ته‌خته‌یه‌ک هه‌لیان گرت و وتیان : ئایا حمز ئه‌که‌یت ( ﷺ ) له‌ جێی تۆدا بوایه ؟ فەرمووی : سویند به‌خوا حمزناکه‌م من له‌ناو مال و ئه‌هلی خۆمدا بم و ( ﷺ ) یه‌ک تاکه‌ درکیکی پیاچی<sup>١</sup> .

و له‌ ابراهیمی کوپی اسماعیله‌وه ، ده‌لیت : جعفری کوپی امیه‌ له‌ باوکیه‌وه هه‌والی پیدام ، که‌ پێغه مبه‌ری خوا ( ﷺ ) به‌ ته‌نها ناردمی وه‌ک هه‌والدمرێک به‌سه‌ر قریشه‌وه .

ده‌لیت : منیش هاتم بۆلای ئه‌و ته‌خته‌یه‌ی ( خبیب ) ی له‌سه‌ر دانرا بوو ، هه‌ر ئه‌ملاو لایشم ده‌کرد نه‌با که‌سی بمبینی ، ئه‌وجا هه‌لزنه‌م پیایدا و ( خبیب ) م له‌ قه‌یده‌کانی کرده‌وه ، ده‌بینم که‌وته‌ سه‌ر زه‌وی ، بۆ ساتێک روم لی وه‌رگێراو چومه‌ ئه‌و لاتر تابزانم که‌س دیار نیه‌ ، ئاوێم دایه‌وه‌ ده‌بینم ( خبیب ) نه‌ماوه‌ وه‌ک ئه‌وه‌ی زه‌وی قوتی دابییت .. هه‌تا ئه‌م سه‌عاته‌ش که‌ بۆتی ده‌گێرمه‌وه‌ ( خبیب ) ( په‌زای خوای لی بیت ) نه‌بینراوه‌ته‌وه‌ و شوینه‌واری نه‌بووه .<sup>٢</sup>

<sup>١</sup> - بروه‌نه / صفة الصفوة ( ١ / ٢١٥ ) .

<sup>٢</sup> - هه‌مان سه‌رچاوه .

## " ۴۹ - زیدی کوپی خهتاب ( ﷺ ) "

### " تۆ چۆن شههادەنت نهوئ منیش ههروا نهههوی "

ئەزانن کئ یه ؟ ناوهکه له بهرکهن ، چونکه مڕۆڤ له گهل ئهوهکه سدا لئیرسینهوهی لی ئهکرئ که خوشی ویستوه ..

## " زیدی کوپی خهتاب ( ﷺ ) "

سهروهی شههید و خهباتکاری له خواترس ، ابو عبدالرحمن ی قورهیشی عهوی یه ، برای پیشه‌وای موسلمانان عمری کوپی خهتابه .  
وه له عمر گه‌وره‌تره و پیش ئه‌ویش موسلمان بووه . کهسیکی ئه‌سمه‌ری بالابه‌رن بووه ، له‌به‌در و غمزاکانی تریشدا ئاماده بووه .  
پیشه‌وا ( عمر ) پۆژی به‌در پیی وت : تۆ ( درع ) هکه‌ی من له‌به‌رکه . ئه‌ویش وتی : منیش وهک تۆ شه‌هاده‌تم ئه‌وی .

ده‌لیت : ئه‌و جا کهسیان له‌به‌ریان نه‌کرد و وازیان لی هیئا .

زه‌یدی کوپی خهتاب ( ﷺ ) پۆژی ( یمامه ) ئالای موسلمانانی هه‌لگرتبوو ئه‌وه‌بوو موسلمانان بۆ دوژمنان به‌ده‌رکه‌وتن ( کهوتنه به‌رده‌ستیان ) تا ( بنو حنیفه ) له جه‌وله‌یه‌کی شه‌رکه‌دا دایان به‌سه‌ر چادرگه‌که ...

. زه‌یدی به‌ عه‌ربه‌ ده‌شته‌کی یانه‌ی ناو موسلمانان که هه‌لاتبوون ده‌وت : بۆ کوئ هه‌ل‌دین و پاشان به‌ هه‌موو ده‌نگی هاواری کرد : چادرگه‌ به‌ جئ مه‌هیلن و فرارمه‌که‌ن . ئه‌ی خوای په‌روه‌رگار من داوای لی بوردنت لی ئه‌که‌م له هه‌لاتنی هاوه‌له‌کانم وه بی به‌ریم له‌وه‌ی ( مسلیمه ) کردوویه‌تی و هیئاویه‌تی ، ئه‌وجا به‌ ئه‌وپه‌ری توانای پوه‌په‌روی دوژمنانی خوا وه‌ستا و شمشی‌ره‌که‌ی بۆ خسته‌ کار هه‌تا کوژرا و ئالاکه‌ی که‌وت ، ئه‌وجا ( سالم ی مه‌ولای ابی حنیفه )<sup>۲</sup> هه‌لیگرت ئه‌وجا موسلمانان

<sup>۱</sup> - درع / کراسی ئاسنین ( چنراو له ئاسن ، بۆشه‌پ به‌کاریان ده‌هیتا ) .

<sup>۲</sup> - پیشتر باسی ژبانی کراوه ( ﷺ ) .

وتیان : ئە‌ی سالم ئە‌ترسین لە‌ولایە‌ی تۆ‌وه بێ‌ن بۆ‌مان ئە‌ویش فە‌رموو‌ی : ( ئە‌گەر وابێ‌ و لە‌ولایە‌ی من پارێ‌زگاری لێ‌ ئە‌کە‌م بێ‌ن بۆ‌تان ، ئە‌وا خراپ‌ترین هە‌لگری قورئان منم )<sup>١</sup> .  
عمری کو‌ری خە‌تاب ( ﷺ ) زۆ‌ر خە‌فە‌تی بە‌ شە‌هید بوونی براکە‌ی دە‌خوارد و لە‌ یادێ‌ دە‌رنە ئە‌چوو .. سۆ‌ز و عە‌تفی بۆ‌ی زۆ‌ر بوو ... هە‌میشە ئە‌یفە‌رموو : پێ‌ش من موس‌لمان بوو ، وە‌ پێ‌ش منیش شە‌هید بوو . هە‌روە‌ها ئە‌یفە‌رموو : هە‌رکە‌ شە‌نە‌ی با هە‌لدە‌کات بۆ‌نی زە‌هیدی لێ‌ ئە‌کە‌م<sup>٢</sup> ...

( پە‌م‌زای خ‌وایان لێ‌ بێ‌ت )

---

<sup>١</sup> - بېروانه : صفة الصفوة ( ١ / ٢٢٢ ) .

<sup>٢</sup> - بېروانه / سير اعلام النبلاء ( ١ / ٢٩٨ ) .

## " ۵۰ - ثابتی کوړی قیس ( ﷺ ) "

### " وتاریبیژنی پشٹیوانان "

لهو پشٹیوانان په که دالده و پشٹیوانی یان له موسلمانان کرد .. و شوین نهو  
پوناکی یه کهوتن که بؤ پیغه مېهری خوا ( ﷺ ) دابهری ..

وتاریبیژنی نه نصاره ... و یه کیکه له هاو له نه جیبزاده کان ، له به دردا به شدار  
نه بووه ، به لام له ثوحد و به یعتی ( رضوان ) دا ناماده بووه .

ثابت ( ﷺ ) دهنگی کی بلندی هه بوو ، وتاریبیژنی پشٹیوانی بوو ، کاتی  
پیغه مېهری خوا ( ﷺ ) هاته مه دینه ثابت پیی وت : نه گهر خو مان و مال و منالمان له  
همرچی بیاریزین نیوه شی لی بیاریزین ، له بهرام بهردا پاداشتی نیمه چی یه ؟ فرمووی  
( الجنة ) به هه شته ... نهوانیش وتیان : پازی بووین .

وه ( ثابت ) له گهل نایه ته کانی قورنانی پیروژدا کاریگر ده بوو ... هه میشه حال و  
قسه کانی خو ی به ترانوی پاکی شمرع ده پیوا .. حمزی ده کرد له هه موو شتیکیدا  
په بیانی بیت . له ( انس ی کوړی مالک ) هوه ، ده لیت : کاتی نایه تی ﴿ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا  
تَرْفَعُوا أَصْوَاتَكُمْ فَوْقَ صَوْتِ النَّبِيِّ ... ﴾ سورة الاحرات ، آیه ۲۲ . دابهری ، ثابت له مال دانیش  
و ده یووت : من له نه هلی ناگرم . وه خو ی له پیغه مېهری خوا ( ﷺ ) به دوور نه گرت تا  
پیغه مېهری خوا ( ﷺ ) له سه عدی کوړی معاذ ( ﷺ ) هه والی پرسی ، فرمووی : ﴿ يَا  
ابا عمرو ، ما شأن ثابت ؟ اشتکی ؟ ﴾ .

فرمووی : نه ی نه با عمر ، ثابت چیه تی ؟ نه خوشه ؟

سعد فرمووی : له راستیدا دراوسیمه و نه مبیستووه نه خوش بیت .

ده لیت : نه وه بوو سعد چوو بولای ثابت و پیی وت که پیغه مېهری خوا ( ﷺ )  
هه والی پرسیه ( ثابت ) یش ( ﷺ ) فرمووی : نهو نایه ته دابهریوه ... منیش نه مزانی

۱ - حاکم گنرلویه تیه وه ( ۲ / ۲۲۴ ) و ده لیت : اسناد که ی ( صحیح ) ه و زه ه بیش هاوپایه .

۲ - مانای نایه ته که : نه ی نهوانی باوه پتان هیناوه ، دهنگتان به سه ر دهنگی پیغه مېهری خوا ( ﷺ )  
به رزمه که نه وه له کاتی گفتوگودا ، قسه بی په رده مه که نه له خزمه تیدا ، وه کو بؤ یه کتری ده که نه ، نه وه کو  
کرده وه کانتان بوچ بیتره هه سستی پی نه که نه .



له هه مووتان زیاتر دهنگم به‌سهر پیغه مبه‌ری خوا ( ﷺ ) بلنده ، بی گومان من له ئه‌هلی ناگرم . ( سعد ) یش ئه‌مه‌ی بۆ پیغه مبه‌ری خوا ( ﷺ ) گێڕایه‌وه ، فهرمووی : ( بل هو من اهل الجنة ) به‌لکو ئه‌و له ئه‌هلی به‌هه‌شته ...

جاریکی تر و له کاتی دابه‌زی نی ئه‌تی : ﴿ لَا تَحْسَبَنَّ الَّذِينَ يَفْرَحُونَ بِمَا آتَوْا وَيُحِبُّونَ أَنْ يُحْمَدُوا بِمَا لَمْ يَفْعَلُوا فَلَا تَحْسَبْنَهُمْ بِمَقَارَةِ مِنَ الْعَذَابِ وَلَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴾ سورة آل عمران ، آیه ( ۱۸۸ ) .

واته : واگومان مه‌به به‌وانه‌ی دلخۆشن به‌وه‌ی که هه‌یانه و هه‌زده‌که‌ن باس بکریڻ و خه‌لکی سوپاسیان بکات له‌سهر کاروچاکه‌یه‌ک که نه‌یانکردوه ، هه‌رگیز وامه‌زانه ئه‌وانه له ده‌ست سزا پزگاریان ده‌بی‌ت ، به‌لکو سزایه‌کی به‌ ئیش چاوه‌پێیانه ... ثابت که‌وته خه‌فه‌تخواردن و باری دهرونی گران بوو ، له‌ حالێ خۆی ده‌ترسا که‌به‌ره‌و هه‌لاکه‌تی به‌ری‌ت .. بۆیه به‌په‌له‌ خۆی گه‌یانه‌ پیغه مبه‌ری خوا ( ﷺ ) و پێی وت : زۆر ئه‌ترسم له‌وه‌ی به‌هه‌لاکه‌ت بچم ، ئه‌ی پیغه مبه‌ری خوا ( ﷺ ) ، په‌روه‌ردگار پێگه‌ریان لێ ده‌کات له‌وه‌ی هه‌زبکه‌ین سوپاس بکریڻ له‌سهر شتێک که نه‌مانکردوه ، به‌لام من هه‌زم له‌ سوپاسکردنه .

هه‌روه‌ها په‌روه‌ردگار رقی له‌ خۆبادان و خۆبه‌گه‌وره‌ زانینه و پێگه‌ریان لێ ده‌کات وه‌هایڻ ، به‌لام من که‌سیکم هه‌زم له‌ جوانی یه ، هه‌روه‌ک پێگه‌ریان لێ ده‌کات ده‌نگمان به‌سهر ده‌نگندا به‌رن بکه‌ینه‌وه ، به‌لام من پیاویکی ده‌نگ به‌رنم ئه‌ویش فهرمووی : ( یا ثابت ! اما ترضی ان تعیش حمیداً ، و تقتل شهیداً ، و تدخل الجنة )<sup>۲</sup> فهرمووی : ئه‌ی ثابت ! ئایا رازی نی‌ت به‌وه‌ی به‌ سوپاسکراوی بژی‌ت و به‌ شه‌هیدی بکوژژی‌ت و بجی‌ته به‌هه‌شته‌وه .

به‌لێ ، به‌پێزان ئه‌وان به‌و جو‌ره‌ بوون له‌گه‌ڵ ئیسلامه‌که‌یانه‌دا ... هه‌ر ئه‌و دلسۆزی و خۆشه‌ویستی یه‌ یان بۆ ئایینه‌که‌یان ئه‌و عیززه‌ت و هی‌ز و خێره‌ی پێدان که به‌هۆیانه‌وه‌ بوونه‌ گه‌وره‌ و شکۆمه‌ندی سه‌ره‌زه‌وی و چه‌ندین ئومه‌تیا پێشه‌وه‌ی کرد .

<sup>۱</sup> - صحیح / مسلم گێڕایه‌یه‌وه ( ۱۱۹ ) .

<sup>۲</sup> - دانه‌پاله‌که‌ی به‌هێزه ، به‌لام ( مرسل ) ده‌هه‌روه‌ک حافظ له ( الفتح ) دا ( ۶ / ۶۲۱ ) . باسی کردوه .

به‌لام کاتی موسلمانان لهم چاخانه‌ی دوايیدا له ئاینه‌که‌یان دواکهوتن .. ئه‌مه وای کرد تاوان و گوناھ نه‌وه‌یه‌کی لاوان دهربدات که‌لای ئاسایی یه‌ پێز و که‌رامه‌تی خۆی به‌سهر سینی یه‌کی ئالونینه‌وه پێشکه‌شی دوژمنه‌که‌ی بکات .

### " ثابت له‌سهر مه‌یدانی جه‌نگ کفن ده‌پۆشیت !! "

کاتی پێشه‌وا ابوبه‌کر (رضی الله عنه) بانگی موسلمانانی کرد بو‌ شهر کردن له‌گه‌ل هه‌لگه‌راوه‌کان و ئه‌هلی یه‌مامه و موسه‌یله‌مه‌دا ، (ثابت) یش له‌گه‌لیاندا دهرچوو ، ئه‌وه بوو کاتی به‌ (مسيلمه و بنی حنیفه) گه‌یشتن ، سی جار شکستیان به‌ موسلمانان هینا ، ئه‌وجا (ثابت) و (سالمی مه‌ولای ابی حذیفه و تیان : ئه‌وسا ئیمه له‌گه‌ل پیغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) بووین ، که‌ی وا شه‌رمان ده‌کرد ، هه‌لسان چالێکیان بو‌ خۆیان هه‌لکه‌ند و چوونه ناوی و شه‌ریان کرد هه‌تا کوژران .

وه له‌ (انس) وه ، ده‌لێت : ثابتی کوپی قیس ی کوپی شماس پوژی یمامه‌ هات کفنه‌که‌ی راخست و خۆی بو‌نخۆشی کردو و فهرمووی : ئه‌ی خوای په‌روهر دگار بی به‌ریم له‌وه‌ی ئه‌مانه هیناویانه (واته موسه‌یله‌مه و هاوه‌لانی) و داوای لی‌بوردن و لی‌خۆش بوونیشت لی‌ ئه‌که‌م له‌وه‌ی ئه‌مانه کردیان واته هه‌لاتن ، ئه‌وجا کوژرا .<sup>١</sup>

به‌و جوژه ئه‌و پالنه‌وانه شه‌هاده‌تی به‌ده‌ست هینا و پوچه پاکه‌که‌ی به‌ره‌و جیهانی به‌رزه‌خی بالا که‌وته‌ری تا له‌ناو پووباره‌کانی به‌هه‌شتدا به‌هویت‌ه‌وه و له‌ که‌نار چرا هه‌لواسراوه‌کانی عه‌رشی (رحمان) دا لانه دروست بکات .

هه‌روه‌ها تاوه‌کو بگات به‌و قافلّه موباره‌که‌ی هه‌موو شتیکی خۆی پێشکه‌شی په‌روهر دگاری کرد و ئه‌و شه‌ره‌فه‌ندی یه‌ی به‌ده‌ست هینا و ئه‌و نیشانه‌ی له‌ ئیخه‌دا : ﴿إِنَّ هَذَا كَانَ لَكُمْ جَزَاءً وَكَانَ سَعْيُكُمْ مَشْكُورًا﴾ سورة الانسان ، آیه (٢٢) .

واته : به‌راستی ئه‌م پاداشته شایسته‌ی ئیوه‌یه ، هه‌ول و کو‌شش و کارو کرده‌وه‌ی ئیوه شایانی سوپاس و پێزه ...

<sup>١</sup> - هه‌می ده‌لێت : طبرانی گه‌راویه‌ته‌وه ، پیاوینشی پیاوانی (الصحيح) ن . المجمع ( ١٥٧٦٤ ) .

## " وېژدانيتکی زېندوو ههتا دواي مردنیش !! "

بهرآستی سهر سورپهنره .. ئايا گویتان لی بووه کهسیک دواي مردنی وهسیهت بهدانهوی قهرزه کهی بکات !!؟ و پاشتر وهسیه ته کهشی جیبه جی بکریئت ؟! ههروهه نامارژه به جیگای ( درع ) یکی دزراوی بکات !!؟

بخوینهره وه : - دواي شهید بوونی ( ثابت ) ( ﷺ ) ، پیاویک له خهویدا ثابتی بینی پیی وت : ( کاتی کوژرام ، پیاوی له موسلمانان ( درع ) کهی لی کردمه وه و شارديه وه و پرېک بهردی له سهر دانا و کوپانیکیشی به سهر دا ، برؤ بؤلای پیشه وای ئیمانداران و ئهم ههواله ی پی بده نه کهی بلئی : ئهمه خهونه و گوئی پی نه دهی ، وه ئه گهر هاتیته مه دینه ، به جینشیني پينغه مېهری خوا ( ﷺ ) بلئی که من ئه وهنده و ئه وهنده قهرزم به سهر وهیه و فلان کهسی غولامیشم نازادکه ، نه کهی بلئی ئهمه خهونه و گوئی پی نه دهی ، پیاوه کهش هات بؤلای خهلیفه و ههواله کهی پیدا ، ئه ویش راسپارده کهی جیبه جی کرد !!

عبدالرحمن ی کوپی یهزیدی کوپی جابر که راوی فهرموده کهی پیشووه ، دهلیت : ( نه مانبینیه و ناگدار نین له وهی کهسیک پاش مردنی وهسیهتی کردبیت و بویشی جیبه جی کرابیت ، جگه له ( ثابتی کوپی قیس ) رهزای خوای له سهر بیت .<sup>۱</sup> وه له ریوايه تیکی دیکه دا هاتوو : گهراون دهیینن ( درع ) کهی ههر لهو جیبه کهوتبووی و ئه و جا وهسیه ته کهیشی جیبه جی کرا بوو .<sup>۲</sup> ئهمهش بهرآستی ریژ و پلهیهکی گهریه بو ئهم هاوهله موباره که ( رهزای خوای لی بیت ) .

<sup>۱</sup> - هیثمی دهلیت : گبرانی گپراویه ته وه ، له ناویاندا کهچه کی ثابت کوپی قیس ههیه که نه مناسیوه ، و باقی پیاوانی فهرموده که جی متمانه ن . المجمع ( ۹ / ۳۲۲ ) . بوصیری دهلیت : سه رجاره کهی له ( صحیح ی بخاری ) دا ههیه .

<sup>۲</sup> - حاکم گپراویه تیه وه و دهلیت : صحیح و زهه بهیش هاوپایه . ( ۲ / ۲۳۴ - ۲۳۵ ) .

## " ۵۱ - عباسی کوړی عبدالمطلب (ﷺ) "

" نه وهی نه زیه تی عباس بکات نه وه نه زیه تی منی کردووه "

فهرموده ی پیروز

مامی پیغمبر ی خواجه (ﷺ) ، ... پیش هیجرت موسلمان بووه و ئیسلامبوونی خوی شاردو ته وه ، له پوڅی به دردا له گهل هوزه کیدا چو ته دهر وه و له لایه ن موسلمانان وه ده ستگیر کراوه ( دلیل کراوه ) و وتویه تی که موسلمان بووه ، خوایش با شتر دهرانی .

عباس (ﷺ) یه کی نه بووه له وانه ی که پ ییان ده وتن ( الطلقاء ) واته : نازاد کراوان ، چونکه پیش پزگار کردنی مه که هات بولا ی پیغمبر ی خوا (ﷺ) ئهی نابینی دالده ی ( نه بو سفیانی کوړی حرب ) یشی داوه ..

زه ه به ی ده لیت : بالای زور به رزبووه ، جوانچاک و مهن و دهنک بلند بووه له گهل نه وه شدا زور ه یمن و به یقار بووه .. پاریزگاری له دراوسی کردووه و مالی به خشیوه و له کاتی سه خله تی و نه هاته کاند ا ده ستی یار مه تی دریژ کردووه . پیغمبر ی خوا (ﷺ) زور خوشی ویستووه .

له ابن عباسه وه : پیاویک له پشتیانان که و ته ناو له وه پگایه کی عباس له جاهلیه تدا ، عباسیش زلله کی لی دا ، هوز و عه شیره تی نه و پیاوه هاتن وتیان سویند به خوا ده بی زلله کی لی بدهینه وه ، چه کیان هه لگرت ، نه مه ش به پیغمبر ی خوا (ﷺ) گه یشت ، چوه سمر بلندگو و فهرمووی : ( ایها الناس ، أي اهلی الارض اکرم علی الله ؟ )

( نه ی خه لکینه ، کام که سی سمر نه م زهویه له لای خوا له هه مووان به ریزتره ؟ وتیان : تو ، فهرمووی : ( فإن العباس مني و أنا منه ، ولا تسبوا أمواتنا فتؤذوا أحياءنا ) واته : ده ی عباس له منه و مینش له نهوم ، نه که ن جنیو به مردوانمان بدهن ، چونکه نه مه نازاری زیندوه کامان ددهات .

قهرمه‌که هاتن و وتیان : په‌نا نه‌گرین به‌خودا له‌توره‌ بوونت ، نه‌ی پیغه‌مبه‌ری خوا (عَبَّاسُ) .<sup>۱</sup> وه‌ رُوژیکِ عباس هات ، پیغه‌مبه‌ری خوا (عَبَّاسُ) فهرمووی : ( هَذَا الْعَبَّاسُ عَمَّيْ أَحَدُ قَرِيْشِ كُفَا وَ أَوْصَلَهَا ) .<sup>۲</sup> واته : نه‌مه (عباس) ه مامی پیغه‌مبه‌ره‌که‌تانه ، له‌ناو قوره‌یشدا له‌هه‌مووان به‌خشنده‌ تره و یارمه‌تیدهر تره ..

### "هه‌لۆیستی له‌ رۆژی ( به‌یعه‌تی عه‌قه‌به‌دا )"

له ( اشجعی )یه‌وه ، ده‌لێت : پیغه‌مبه‌ری خوا (عَبَّاسُ) عباسی له‌گه‌ل خۆی برد ، عباس که‌سیکی خاوه‌ن بیر و بۆچونی باش بوو .. ئه‌وه‌بوو عباس به‌حه‌فتا که‌سه‌که‌ی به‌یعه‌تی عه‌قه‌به‌ی فهرموو : بانۆینه‌رتان قسه‌ بکات و درێژهی پی‌ نه‌دات ، چونکه‌ چاو دیری نه‌کرین ( واته : سیخوران چاودیریتان ده‌که‌ن ) .

اسعدی کۆری زراوه‌ ش فهرمووی : نه‌ی پیغه‌مبه‌ری خوا (عَبَّاسُ) ، هه‌رچه‌کت له‌ ئیمه‌ نه‌وی له‌بۆ خوا ئه‌نجامی بده‌ین داوا‌ی که ، هه‌روه‌ها هه‌رچه‌کیشت نه‌وی بۆ خۆت و هاوه‌لانت له‌ ئیمه ، داوا‌ی که ، پاشان له‌بری ئه‌وه‌ پێمان بلی که‌ چیمان به‌سه‌ر خوداو ئیوه‌وه‌ هه‌یه .

پیغه‌مبه‌ری خوا (عَبَّاسُ) فهرمووی : ( أَسْأَلُكُمْ لِرَبِّي أَنْ تَعْبُدُوهُ ، وَ لَا تُشْرِكُوا بِهِ شَيْئًا ، وَ أَسْأَلُكُمْ لِنَفْسِي وَ أَصْحَابِي أَنْ تَكُونُوا ، وَ تَتَصَرَّبُوا ، وَ تَعْمَلُوا مَا تَعْمَلُونَ مِنْهُ أَنْفُسَكُمْ )

واته : ئه‌وه‌ی ئه‌مه‌وی بۆ خوا ئه‌نجامی بده‌ن ئه‌وه‌یه که‌ بیهرستن و هیچ هاوه‌لیکی بۆ دانه‌نین ، وه‌ ئه‌وه‌شی بۆ خۆم و هاوه‌لانت له‌ ئیوه‌م ده‌وی ، ئه‌وه‌یه که‌ دالده‌مان بده‌ن و پشتگیریمان لی بکه‌ن و بمانپاریزن له‌ هه‌رشتی خۆتانی لی ده‌پاریزن .. وتیان : نه‌ی که‌وامان کرد پاداشتمان چی یه ؟ فهرمووی : به‌هه‌شته . وتیان : پازین .<sup>۳</sup>

<sup>۱</sup> - دانه‌پاله‌که‌ی ( حسن ) ه : حاکم رپوایه‌تی کردووه ( ۳ / ۳۲۹ ) ده‌لی : ( صحیح الاسناد ) و زده‌بیش هاو‌رایه .

<sup>۲</sup> - حاکم ده‌ری هیناوه ( ۳ / ۲۲۸ ) . ده‌لێت : ( صحیح ) ه و زده‌بیش هاو‌رایه .

<sup>۳</sup> - ابن سعد ده‌ری هیناوه ( ۹ / ۴ ) پیاوانی جی متمانه‌ن ، به‌لام به‌بهریجری هاتووه .

## " بەدیل کرتی له رۆژی بەدردا "

عباس رۆژی بەدر هاوێی لەگەڵ بێ باوەرێدا بەناچارى ( واتە ئەو پۆژە شەرى نەکرد ) هااتەدەر ، پیغمبەرى خوا ( ﷺ ) هاوێلانی راسپارد بوو کە نەیکۆژن ( هەروەک لە باسى ژيانى ابى حذیفەى کۆرى عتبەدا باسماں کرد ) .

ابو الیسر دەلیت : رۆژی بەدر سەیری عباسم کرد ، ئەبینم وەک بت وەستاو و فرمیسک لە چاوەکانى دیتە خواری .. پیم وت : خوا خوێ پاداشتت باتەووە بۆ چ خزمیکى خراپ بووی ! شەر لەدژی برازاكەت ئەکەیت لەگەڵ دۆژمنەکەیدا ؟  
وتی : چى ئەکات ، کۆژاوه ؟

وتم : خوا زۆر لەو بەلادەست تر و پارێزەرترە بۆى .

وتی : چیت لیم ئەوى ؟

وتم : بەدیل بتگرم ، چونکە پیغمبەرى خوا ( ﷺ ) پیگى لى کردوین کە بتکوژین .

وتی : ئەمە یەكەمین چاکەى نەبوو . منیش : بە ديلم گرت و پاشان هینام بۆ لای پیغمبەرى خوا ( ﷺ ) .<sup>٢</sup> پیغمبەر ( ﷺ ) بە ( ابى الیسر ) ی فرموو : ( کیف اسرتە ؟ )  
چۆن دىلت کرد ؟ وتی : پیاویك بۆ دىل کردنى هاوکارى کردم کە هەرگیز چاوم پى نەکەوتبوو . شیوەى وەها وەها بوو .

فرمووی : ( ئەو فریشتەیهكى بەرێز بوو هاوکارى کردوویت )<sup>٣</sup> .

وہ کاتى عباس دىل کرا ، پیغمبەرى خوا ( ﷺ ) ئەوەندە سۆز و عەتفى بۆى هەبوو ، خەوى لى نەئەکەوت ؟

لە ( ابن عباس ) هە ، دەلیت : پیغمبەرى خوا ( ﷺ ) شەوى بەسەردا هات و بەندکراوەکان بە بەستراوێى ماپوونەو ، ئەوەبوو سەرەتای شەو هەربەخەبەر بوو ..  
وتیان ئەى پیغمبەرى خوا ( ﷺ ) ، لەبەر چى ناخەوێت ؟

<sup>١</sup> - واتە پیغمبەرى خوا ( ﷺ ) چۆنە ، ماوه ؟

<sup>٢</sup> - ابن سعد دەرى هیناوه ( ١٢ / ٤ ) .

<sup>٣</sup> - فرمودەکە : ( لقد اعانك عليه ملك كريم ) هەمان سەرچاوه .

فهرمووی : ( سمعت انین عمی فی وثاقه ) گویم له ناله و نکهی مام بوو به بهستراوهیی .

هاوه لآن چوون دهست و پیی ( عباس ) یان کردهوه ، ئه ویش بی دهنگ بوو ، ئه و جا پیغه مبری خوا ( ﷺ ) خهوی لی کهوت <sup>۱</sup> .

ههروه ک پیغه مبری خوا ( ﷺ ) بهرگهی نه ئه گرت گوئی له که سیکه وه بیت نازاری عباس بدات .

ئه وه ته له ( مطلب ی کوپی ربیعه ) وه ، ده لیت پیغه مبری خوا ( ﷺ ) فهرمووی : ( مابال رجال یؤذوننی فی العباس ، و إن عم الرجل صنو أبیه ، من أذى العباس فقد أذان ) <sup>۲</sup> . واته : پیاوانیک چیا نه به نازاردانی عباس نازارم نه دهن ، ئهی نازانن مامی مروؤف ، برای باوکیه تی ، ئه وه ی نازاری عباس بدات ئه وه نازاری منی داوه .

### " ریز له که ل پیغه مبری خوا ( ﷺ ) "

له ( ابی رزین ) هوه ، ده لیت : به ( عباس ) یان وت : تو گه ورهیت یان پیغه مبری خوا ( ﷺ ) ؟ فهرمووی : ئه و له من گه وره تره و من پیش ئه و له دایک بووم <sup>۳</sup> . ئه مهش دابی ( عباس ) ( ﷺ ) نه بوو به ته نها ، به لکو هه موو هاوه لآن له م ریزه دا به شدارن ، به لکو پیاو چاکان به گشتی ...

گوئی بگره خوینهری به ریز بو ئه م گفتوگو یه : ( هاتووه که عمر ( ﷺ ) هه لساوه ئاوه پزیه کی عباسی هه لکه ندوه و لایبردووه که له سهر پزیره وی خه لک بووه .

<sup>۱</sup> - هه مان سه رچاوه .

<sup>۲</sup> - ترمزی له ( المناقب ) ( ۲۷۵۸ ) باسی کر بووه ، ده لیت : فهرمووده ی ( حسن صحیح ) ه .

<sup>۳</sup> - هیثمی له ( المجمع ) ( ۲۷۰ / ۹ ) دا ده لیت : گبرانی گیزاویه تیه وه و پیاوانی فهرمووده که ئه وانه ی ( الصحیح ) ن .

عباسیہ پئی وتووہ : شاید کہ پیغمبر خا ( ﷺ ) خوی لهویدا ئه  
 ناوړه یه دانا .. عمریش ( ﷺ ) سویندی عباسی دا و وتی : ئه بی له جی خوی  
 داینیتوه <sup>۱</sup>.

### " جیگری له روژی ( حنین ) دا "

کاتی موسلمانان هه لهاتن و پریان کرد له روژی ( حنین ) دا .. و پیغمبر خا  
 ( ﷺ ) مایه وه ، فرمانی کرد به عباس که هاواریان لی بکات بلی ( یا أصحاب الشجره )  
 واته : ئه ی ئهوانه ی به یعتتان دا له ژیرداره که دا .. وه ( ﷺ ) له کاتی شکستدا به  
 خوگری مایه وه و پره شوه ی هیستره که ی پیغمبر خا ( ﷺ ) ی گرت هه تا سه رکه وتنی  
 خوایی هاته پیش <sup>۲</sup>.

### " داوا به کی وه لام پی دراو "

له ( انس ) هوه ، عمری کوپی خه تاب ( ﷺ ) کاتی بی بارانی و نه بوونی هاته  
 پیش داوا ی بارانی له پهروردگار ئه کرد له پی ( عباس ) ی کوپی عبدالطلب ( ﷺ )  
 و دهیفرموو : ئه ی پهروردگار ئیمه ئه وسا به هو ی پیغمبر که ته وه ( ﷺ ) لیّت  
 ئه پارینه وه ، توش بارانت بو دانه باراندین وه ئیستاش به هو ی مامی  
 پیغمبر که مانه وه ، لیّت ده پارینه وه ده سا بارانی په حمه تمان بو دابارینه ، ده لیّت :  
 خوی پهروردگار داوا که ی وه لام ده دایه و بارانی دهینا <sup>۳</sup>.

خافظ له ( الفتح ) دا ده لیّت : زیبری کوپی بکار له ( الانساب ) دا ئه و سیفه ته ی  
 بهیان کردووه که له م واقعه یه دا چوّن ( عباس ) داوا ی کردووه ، له گه ل ئه و کاته شدا که  
 رووداوه که ی تیارووی داوه ، ئه وه ته به ئیسنادیکی خوی ده لیّت :

عباس ( ﷺ ) کاتی ( عمر ) ( ﷺ ) داوا ی بارانی له پهروردگار کرد به هو ی وه ،  
 عباس فهرمو ی : ( ئه ی پهروردگار .. بی گومان که به لایه ک دانه به زیوه به هو ی

<sup>۱</sup> - دانه پاله که ی ( حسن ) ه : احمد دهری میناوه ( ۱ / ۲۱۰ ) .

<sup>۲</sup> - صحیح : سه رچاوه که ی له ( صحیح ی مسلم ( ۱۷۷۵ ) و ده گنیاوه له ( الجهاد ) بای ( غزای حنین ) .

<sup>۳</sup> - صحیح : بخاری دهری میناوه ( ۲ / ۴۱۳ ) له ( الاستشهاد ) دا .



تاوانیکه‌وه نه‌بوو بیټ ، وه هه‌لیشه‌نگیراوه به گه‌رانه‌وه بۆلای تۆنه‌بیټ ، وه ئهم خه‌لکه‌ پروویان له من کردووه تا داوات لی بکه‌م به هۆی نه‌و پله‌و پایه‌ی هه‌مبوو له‌لای پیغه‌مبه‌ره‌که‌ت . وه ئهمه ده‌سته‌کانمانه لیوان له تاوان به‌رزى ده‌که‌ینه‌وه بوټ ، وه ئهمه‌ش چاره‌نووس و نیو چه‌وانمانه که له ده‌ستی زاتى تۆدایه و به ته‌وبه و گه‌رانه‌وه ڕوت تی ده‌که‌ین ، دسا بارانى ره‌حمه‌تمان بۆ بیارینه .

ئهو جا ئاسمان چڕ بوو له هه‌ور و بارانى ره‌حمه‌ت نابارى بۆ خه‌لکه‌که ... ئهمه‌ش سالى بى بارانیه‌که‌ بوو له ( ۱۸ ) ی کوچیدا ..

### " بۆ مالى ئاخیره‌ت "

کاتى نه‌جه‌لى ( عباس ) نزیک بوویه‌وه و پيش ئه‌وه‌ی وه‌فاته‌ بکاته ( ۷۰ ) به‌نده‌ی ئازاد کرد . وه کاتى وه‌فاته‌ی کرد ( ﷺ ) .. عائشه‌ی کچی سعد ده‌لیت : په‌یامنی‌ری پيشه‌وا ( عوسمان ) هاته بۆلامان له کاتی‌که‌دا ئیمه له‌ماله‌که‌ماندا بووین که نزیکه‌ی ده‌میل له مه‌دینه‌ دور بوو ، پیی راگه‌یاندین که ( عباس ) وه‌فاته‌ی کردووه .

ئینجا باوکم و سعیدی کوپی زه‌ید و ابو هریره‌ شه‌و به‌ریکه‌وتن . و پاش ڕۆژیک باوکم هاته‌وه و وتی : نه‌مانتوانی له ته‌رمه‌که‌ی نزیک بینه‌وه به هۆی زۆری خه‌لکه‌که‌وه ، هه‌زم ئه‌کرد خۆم هه‌لیگرم<sup>۱</sup> ... وه ابن سعد له ( الطبقات ) دا ( ۴ / ۳۲ ) ده‌لیت : که عباس ( ﷺ ) له بقیع سپارده‌ کراوه .

<sup>۱</sup> - ابن سعد ده‌ری هه‌تاوه ( ۴ / ۳۲ ) .

## " ۵۲ - حارثه ی کوری نعمان "

### " له به ههشتدا قورنان دهوړ ده کاته وه !! "

نهم ناوه باش له بهرکهن : ( حارثه ی کوری نعمان ) ، چونکه به ناو هیڼانی به زه یی خوایی داده بیزیت .. نهم به ریزه هاو دلیکی نه نصاری خه زه جی یه ... له به در و نه وانی تریشدا به شدار بووه . دینداریکی باش و که سیکي زور چاکه کار بووه بۆ دایکی . وه نهم هاو دله ( ﷺ ) هه تا جینشینایه تی معاویه ژیاوه . پیغمبر ی خوا ( ﷺ ) گوئی لی بووه که له به ههشتدا دوری قورنانی کرده ته وه !! و به دهنگی زولال خویندوویه تی ..

له عانسه وه ( ﷺ ) . ده لیت : پیغمبر ی خوا ( ﷺ ) فهرمووی : ( و دخلت الحسنة فمعا فمأء ، قت : من هذا ؟ قالوا : حارثه بن النعمان کذاکم النیر ، کذاکم النیر ) . ده فهرمووی : چوومه به ههشت ، له وی گویم له خویندنی قورنان بوو ، پرسیم : نهمه کی یه ؟ وتیان : حارثه ی کوری نعمانه ، نانه وه چاکه یه .. نانه وه چاکه یه .. وه نه وه له گهل دایکی چاکه کار بوو<sup>۱</sup> .

به راستی نهمه ریز و پله یه کی زور گه وره یه .. وه خوی په و مردگار بۆ هر که س ویستی له سر بی منه ت و چاکه ی خوی داده بارینی ..

هر وده ها ریز و پله یه کی گه وره ی دیکه ش هیه که ته نها ( المقربون ) : نه وانه ی زور له خودا نزیکن و خوشی ده وین به دهستی ده هیڼن .

حارثه ( ﷺ ) خوی نهم پله و ریزه مان بۆ ده گیریت ته وه ، ده فهرمووی : ( جبریل له ته مه نمدا دوو جار بینوه : جاری یه کهم له پوژی ( الصورین )<sup>۲</sup> ، کاتی پیغمبر ی خوا ( ﷺ ) چوه دهر وه بۆ کوشتاری بنی قریظه ، جبریل ( سهلامی خوی له سر بی ) له سر ویته ی ( دحیه )<sup>۳</sup> به لاماندا رویششت و فرمانی پی کردین خو مان به ستینه وه و چه ک

<sup>۱</sup> - هیشمی ده لیت : احمد و ابو یعلی گیراویانه ته وه ، پیاوانی فهرموده که نه وانه ی ( الصبح ) ن . المجمع ( ۱۵۷۳۶ ) .

<sup>۲</sup> - الصورین : جیگایه که ده که ویتنه ( بقیع ) له شاری مه دینه .

<sup>۳</sup> - ده حیه ی کلبی / هاو دلیکی به ریز و جوان چاکه . جبریل ( علیه السلام ) له شیوه یدا خوی دهر خست .

هه لگړین . جاري دوهم پوځي دانان و شويڼي جهنازه کان که له ( حنين ) گهراينه وه ، من تپه پريم ده بېنم له گهل پيغه مبهري خوا ( ﷺ ) قسه دهکات ، من سه لام نه کرد . جبريل (سه لامی خواي له سمر بيت ) فرمووی : ئه مه کي يه ئه ی ﷺ ؟

فرمووی : حارثه ی کوږی نعمانه .

فرمووی : ( أما انه من المائة الصابرة يوم حنين الذين تكفل الله بأزراقهم في الجنة ، ولو سلم لرددنا عليه )<sup>۱</sup>.

واته : بي گومان ئه وه يه کيکه له وه سه د که سه ی له پوځي ( حنين ) دا خوگري يان کرد و له گه لتدا مانه وه ، ئه وان ه ی که خواي په روه رډگار بووه که فيلی پوځي دانيان له به ه شتدا ... خو ئه گهر سه لامی بکر دايه وه لامان ده دايه وه .

هروه ها به ئيسناديکي بچر بچر گيړاويه تيه وه که : حارثه چاوی ( بينايی ) له ده ست داوه ، بويه گوري سيکي له نيوان جيگا نويژه که ی و ژوره کهيدا داناوه بو ئه وه ی ده ستی پيوه بگري ت له و نيوانه دا و هروه ها بړيک خورما و شتي تري له ژوره که ی داناوه ، هر که هه ژاريک سه لامی بکر دايه به شي ددا ، و ده ستی به به نه که وه ده گرت هه تا ده گه يشته لای درگای ژوره که ی و ده دايه ده ستی هه ژاره که . مال و خيزانه که ی پنيان ده وت : که ئه وه کاره بو ئه وان دانيت ، به لام ئه وه ئه يفرموو : گويم له پيغه مبهري خوا ( ﷺ ) فرمويه تی : ( مناولة المسكين تقي مية السوء )<sup>۲</sup> واته : به خشين به نه داران به ده ستی خو ت ، ده تپاري زي له مردنی خراپ و عاقبه تی خراپ .

حارثه ( ﷺ ) له سمرده می جينشينا يه تی ( معاويه ) دا وه فاتي کردووه .

له نه وه کانی ( حارثه ) : محمدی کوږی عبدالرحمن ی کوږی عبدالله کوږی حارثه ی کوږی نعمانی ئه نصاری يه که يه کيکه له ( محدثون ) ئه وان ه ی زانا و شاره زان له فرمووده ی پيغه مبهري خوا دا ( ﷺ ) کوږی خاتوو ( عمره ) ی زاناو فقه يه مه ده نی يه . که شه ش فرمووده که ی لي گيړاوه ته وه .

<sup>۱</sup> - دانه پاله که ی ( حسن ) ه ابن سعد به بي به لکه دري هيناوه . له لای طبرانی به ژماره ( ۲۲۲۵ )

هاتووه . هيثمي ده لیت : دانه پاله که ی ( حسن ) ه . المجمع ( ۹ / ۲۰۱۴ ) .

<sup>۲</sup> - طبرانی گيړاويه تيه وه ( ۲ / ۲۵۸ ) .

" ۵۳ - ابو موسای نه شعری ( ﷺ ) "

" نیمانداریکی هه میسه گهراوه و نهوبه کاره "

فهرموده ی پیروژ

پیشه وای گه وره ، هاوه لی پیغمبری خوا ( ﷺ ) : ابو موسای نه شعری ته میمی و زانای قوران خوین : ( عبدالله ی کوری قیس ) یه مهنی یه .. له مه کهه موسلمان بووه ، پاشان له گه ل نه هلی دوو که شتی یه که دا پاش پزگار کردنی خه ییبر به سی پوژ هاتنه خه ییبر و پیغمبری خوا ( ﷺ ) له غه نیمه ته کان به شی دان له گه ل پیغمبری خوا دا ( ﷺ ) غه زای کردووه و خه باتی کردووه و زانستیکی زوری لی هه لگرتووه .. له سه رده می جینشینایه تی هه ردو و پیشه وای عمر و عوسماندا والی به صره بووه ، دواتریش بووه ته والی کوفه ، و له وی وه فاتی کردووه .. وه یه کیکه له و به پززانای هیجره تیان کرد بو حه به شه .

پیشه وای ( نه بی ) په حمه تی خوای لی بیت ، ده لیت : ابو موسا که سیکی زور پوژووگر و شه نویتکار بووه ، که سیکی په بیانی و زاهید بووه . له و که سانه بووه زانست و کارو خه بات و دروستی دل و دهرونی پیکه وه گری داوه ، هه رگیز ئیماره ت فریوی نه داوه و دنیا و خوشی یه کانی نه یانگوپیوه . ابو موسا ( ﷺ ) چیرۆکی کوچکردنی خویمان بو باس ده کات و ده لیت : ( له یه مه نه وه له گه ل په نجاو شتی له قه ومه که مده که وتینه ری ، ئیمه سی برا بووین : من و ابو ره م و ابو عامر . و که شتی که مان به ره و لای نجاشی بردینی که له وی جعفر و هاوه لانی لی بوون ، نه و جا پاش پزگار کردنی خه ییبر هاتین بو خه ییبر ، پیغمبری خوا ( ﷺ ) پیی فهرموین : ( لکم الحجره مرتین : هاجرتم الی النجاشی ، و هاجرتم الی )<sup>۲</sup> . واته : ئیوه دوو جار هیجره تان کردووه ، جاریک بولای نجاشی و جاریک بولای من ... وه پیغمبری خوا ( ﷺ ) نه بو موسا و قه ومه که شتی بی سنور خوشده ویست .

<sup>۱</sup> - بروهانه : سیر اعلام النبلاء ( ۲ / ۲۹۶ ) .

<sup>۲</sup> - صحیح : بخاری و مسلم و غهیری ئه وانیش گیلوایانه ته وه .

له ( انس ) هوه ، دهلیت : پیغمبره ی خوا ( ﷺ ) فرموی : ( یدم علیکم غدا قوم هم ارق قلوباً لاسلام منکم ) واته : سبهینی خه لکانیک دین بۆ لاتان که دلیان له بۆ ئیسلام له دلی ئیوه به سۆزتر و پيروشته .. ئهوه بوو ئه شعری یه کان هاتن .. که نزیک بوونهوه ئه مهیان دهرت :

غدا تلقي الاحبة محمداً وحزبه

واته : سبهینی به خوشه ویستان دهگهین ، به محمد و کومه له که ی . کاتی گه یشتن ته و قه یان کرد ، ئه وان یه که م که س بوون ته و قه کردنیان داهینا <sup>۱</sup> . وه له عیاض ی ئه شعری یه وه ، دهلیت : کاتی ئایه تی : ﴿ ... فَسَوْفَ يَأْتِي اللَّهُ بِقَوْمٍ يُحِبُّهُ وَيُحِبُّونَهُ ... ﴾ سورة المائدة ، آیه ( ۵۴ ) . دابهزی ، واته : له ئاینده دا خوا که سانیک ده هیئتته کایه وه ، پهره ردگاری مه زن خوشی دهوین ، ئه وانیش ئه ویان خوشدهوی ... پیغمبره ی خوا ( ﷺ ) فرموی ئه وکه سانه قه ومه که ی تۆن ئه ی ئه بو موسا و ئامازه ی بۆ کرد <sup>۲</sup> )

### " دهنگ خوشی ئه بو موسا بۆ قورئان خویندن "

له هاوه لاند له ئه بو موسا ( ﷺ ) دهنگ خوشتریان تیانه بووه . ئه وه ته له ( ابی موسا ) وه ( ﷺ ) دهلیت : پیغمبره ی خوا ( ﷺ ) فرموی : یا ابا موسی لقد اعطیت مزاراً من مزار آل داود <sup>۳</sup> .

واته : ئه ی ابی موسا به راستی له ئاوازه کانی ئالی داود ئاوازیکت پی دراوه . وه له ( انس ) هوه ، دهلیت : ئه بو موسی دهنگی خوش بوو ، شه ویکیان هه لساو نویرژی ده کرد ، خیزانه کانی پیغمبره ی خوا ( ﷺ ) گوییان لی بوو ، هه لسان و گوییان بۆ راگرت . کاتی پۆرژبوویه وه ، پی و ترا که خیزانه کانی پیغمبره ی خوا ( ﷺ ) گوییان بۆ راگرتویت .

<sup>۱</sup> - دانه پاله که ی ( صحیح ) ه ، احمد دهری هیناوه ( ۲ / ۱۵۵ ) غهیری ئه یوش .

<sup>۲</sup> - حاکم دهری هیناوه ( ۲ / ۲۱۲ ) و دهلیت : ( صحیح الانساد ) ه زه مه بیش هاو رایه ( فرموده که ) ( یا ابا موسی لقد اعطین مزاراً من مزار آل داود )

<sup>۳</sup> - صحیح : بخاری و مسلم گیراویانه ته وه ، بروانه / صحیح سنن الترمزی ( ۲۰۲۹ ) .

فهرموی : ئەگەر ئەمزانى گویم بۆ رائه گرن ، وهها و وهها بۆم ده پازاندنه وه و سه رنجيانم بۆ راده كيشا <sup>١</sup> ! ..

وه ئه بو عوسمان ى نه دى ده لىت : هيج مۆسقىايه كم له سه نتور و ساز ( صنچ ) گوئى لى نه بو وه خوشت له دهنگى ابى موسى ، كاتى نويزى بۆ دابه ستiane هاوارى لى نه كرا كه سوره تى ( بقره ) بخوينى ئه وه نده دهنگى خوشت بوو <sup>٢</sup> .

وه له ( ابى سلمه ) وه : كاتى عمر ( ﷺ ) داده نىشت ئەگەر ( ابو موسى ) ى له گه لدا بوايه ، زۆر جار ده يفهرموو : خوامان وه ييربينه ره وه ئه ى ئه بى موسى ، ئه وىش قورنانى ده خويند <sup>٣</sup> .

وه له ابى نضره وه : به ئه بى ( موسى ) ى فهرموو : تامه زرومان بكه بۆلاى پهروه دگارمان . ئه وىش قورنانى ده خويند ... خه لكه كەش ده يانوت : وهختى نويزه .. ده يفهرموو : ئه ى ئه مه نويزه نيه <sup>٤</sup> !

### " شەرم و عیقه تى "

ابو موسا ده لىت : پيم خوشه لوتم پر بىت له بۆنى لاکى بۆنکردوو ، و بۆنى ئافره تىك نه كه م <sup>٥</sup> ...

وه له ( انس ) وه ، ئه بو موسا شه ر والى هه بو وه ميشه له به رى ده كرد له ترسى ئه وه ى نه با ده ركه وىت <sup>٦</sup> .

<sup>١</sup> - دانه پاله كه ى ( صحيح ) ه ، ابن سعد له ( الطبقات ) دا ( ١٠٩ / ٤ ) .

<sup>٢</sup> - ابن عساكر ( ٥٢٧ ) له ريبى پيشه واه احمد وه .

<sup>٣</sup> - ابن سعد ده رى هينا وه ( ١٠٩ / ٤ ) و ارتووط ده لىت : پياوانى جىر باوه رين سىر ( ٣٩١ / ٢ ) .

<sup>٤</sup> - دانه پاله كه ى ( صحيح ) ه : ابن سعد ( ١٠٩ / ٤ ) .

<sup>٥</sup> - پياوانى جىي متمانه ن : سىر اعلام النبلاء ( ٣٩٩ / ٢ ) .

<sup>٦</sup> - ابن عساكر باسى كرد وه ( ٥٢٦ ، ٥٢٥ ) .

## " ئامۆزگار بکارتک له ئاسمانەوه "

له ابی موساوه ، دەلێت : جارێک له دەریادا غەزەمان کرد ، پۆشتین ، تا گەشتینه ناوهراستی دەریا ، گوێمان له دەنگێک بوو بانگی دەکرد ، ئەو ئەهلی کەشتیه که ، پارهستن پیتان بلیم ، منیش هەلسام ، سهیری راست و چهپم کرد هیچم نەدی ، تا حەوت جار بانگی کردەوه ، وتم : ئەو نازانی ئیمە ئیستا له چ جێیه کداين ، ناتوانين بوهستين . دەنگه که وتی : ناتەوی هەواییکت پیتی بلیم ، فەرمانێک که خودا بەسەر خۆیدا چهسپاندوویهتی ، ئەویش ئەوهیه : هەر کەس له پیناوی خوا له پۆژیکی گەرما خۆی تینوو کات ، ئەوه خودا له پۆژی قیامەتدا تینویتی دەشکینیت . دەلێت : لهوکاتەوه ئەبو موسا هەر پۆژیکی گەرم بتدییايه ، ئەتبینی که بهپۆژووه<sup>١</sup> .

وه بههوی زۆر دلسۆزی یهوه (ﷺ) قسهکانی زۆرشیرین بوون وه کاریگهری یهکی سههر سوپهینهریان ههبوو . له (ابی لیبید) هوه ، دهلێت : قسهکانی ابی موسامان به قهصاب (دهشوبهاد) که ههڕگیز له جومگه لاینه‌ئەدا و راست دهپیکا<sup>٢</sup> .

## " چەند نموونەیهک له خەباتی ئەبی موسا (ﷺ) "

دوای ئەوهی پیغەمبەری خوا (ﷺ) له (حنین) بوویهوه ، ابا عامری بهسەر سوپای (اوطاس) هوه نارد ، ئەوه بوو به (دریدی کوپی صمه) گه‌یششت کوشتی و خوای پهرومردگار شکستی به‌هاوپێکانی (درید) هینا ، به‌لام پیاویک به تیریکی دای له ئەژنۆی ئەبا عامر و له جیی خۆی خستی .

وتم : مامه‌گیان ، کێ بوو تیره‌که‌ی لی دایت ؟ ئەویش ئاماژه‌ی بۆ کرد . پۆشتم به‌دوایدا و پیایدا گه‌شتمه‌وه ، که منی بینی ، پشتی هه‌لکرد و پاریکرد ، پیم وت : شهرم ناکه‌یت ؟ مه‌گه‌ر عه‌ره‌ب نیت ؟ بۆچی ناوه‌ستی پیاوانه‌ شهرم بکه‌یت ؟

<sup>١</sup> - ابن عساکر دەری هیناوه (٥٣١ ، ٥٣٢) ارئووط ده‌لێت : پیاوانی جی متمانه‌ن جگه له - ابو الغیره - به‌پاویزی سر اعلام النبلاء (٢ / ٣٩٣) .

<sup>٢</sup> - دانه‌پالنه‌که‌ی (صحیح) ه / ابن سعد (٤ / ١١١) .

ده لیت : ئه و جا وهستا و بهیه که یشتین ، یهک و دولیدان له نیوانماندا پرووی دا و کوشتم ...

پاشان گهرامه وه بۆلای ابی عامر ، پیم وت : خوا ی پهروردگار ئه وه ی دا به کوشت که تیره که ی لی دابوویت .

وتی : ئه م تیره له ئه ژنۆم ده ریینه ، مینش دهرم هیئا ، ده بینم ئاوی لی یه ته دهره وه . وتی : برانگیان ، برۆ بۆلای پیغه مبهه ی خوا ( ﷺ ) و سه لامی منی پی بگه ینه و پیی بلی : داوا ی لی خوشبونم بۆ بکات . ئه و جا ابو عامر منی له جیی خوی دانا به سه ر خه لکه که وه و زۆری نه برد خوی وه فاتی کرد .

که گه شتینه وه لای پیغه مبهه ی خوا ( ﷺ ) ، هه واله که م پید ، ئه ویش هه لسا ده ستنویژی گرت و ده سه تهکانی به رزکرده وه و فهرمووی : ( اللهم اغفر لعبيد ابی عامر ) ئه وه نده ده ستی به رزکرده وه سپیای ژیر بالیم چا و پی که وت . پاشان فهرمووی : ( اللهم اجعله يوم القيامة فوق كثير من خلقك ) ئه ی پهروردگار ، له پۆژی قیامه تدا بیخه ره سه رووی زۆریک له دروستکراوانت . منیش وتم : ئه ی پیغه مبهه ی خوا ( ﷺ ) ، بۆ منیش داوا بکه ؟ فهرمووی : ( اللهم اغفر لعبد الله بن قيس <sup>١</sup> ذنبه ، و أدخله يوم القيامة مدخلا كريماً ) <sup>٢</sup> واته : پهروردگار له تاوانی عبدالله ی کوپی قیس خوش به وه له پۆژی قیامه تدا جیگایه کی ریزداری بۆ ئاماده بکه ..

## " خو ئاماده کردن بۆ مههه "

له نیشانهکانی خهیر و چاکه له موسلماندا ئه وهیه که هه تا ته مه نی درێژ بی و ئه جه لی نزیک بیه ته وه زیاتر گویندیری خوا ده کات و کاری چاکه ده کات . بۆ ئه وه ی له باشتترین حالیدا وه فات بکات .

<sup>١</sup> - له سه ره تادا و تیمان که ناوی ابو موسی : ( عبدالله ی کوپی قیس ) ه ( ﷺ ) .

<sup>٢</sup> - صحیح : بخاری و مسلم گێڕاویانه ته وه . هه روه ها غهیری ئه وانیش . ( اوطاس ) یش / دۆلیکه لای ما که مانی ( هوزان ) دا .



وه له پێغه مبه‌ری خوا ( ﷺ ) یان پرسى : كى ژیرترین كه‌سه ؟ فه‌رمووی :  
( أَكْثَرُهُمْ لَمَمًا ذَكَرُوا وَأَحْسَنُهُمْ مَا بَعْدَهُ اِمْتِعَادًا ) <sup>١</sup> ( ئێكتره‌م لیم‌ب دكرا و احسنه‌م ما بعه‌ده امتعاد )

واته : ژیر ئه‌و كه‌سانه‌ن كه له هه‌مووان زیاتر یادی مردن ده‌كه‌نه‌وه و له هه‌مووان  
باشتر خۆیان بۆ دواى مردن ئاماده‌ نه‌كه‌ن .

هه‌روه‌ها ( التیمی ) په‌حمه‌تى خواى لى بی‌ت ، ده‌لیت : ( دوو شت خۆشى و  
چیزى دنیاى لى سه‌ندمه‌وه ، یادی مه‌رگ و یادی راوه‌ستان له نێو ده‌ستى په‌روه‌ردگار  
دا ) ...

جا كى هه‌یه له هاوه‌لانى پێغه مبه‌ری خوا ( ﷺ ) زیاتر بۆ مه‌رگ ئاماده‌ بی‌ت .  
صالح ی كو‌پرى موسای طلحی له باوكیه‌وه ، ده‌لیت : ( الاشعری ) پێش مردنى له  
پاده‌به‌ده‌ر تیده‌كو‌شا و جوهدی نه‌كرد ، تا پى ی وترا ، بۆ تۆ به‌زه‌یت به‌ خۆتدا نایه‌ته‌وه  
و پشوویه‌ك به‌خۆت ناده‌ی ؟

فه‌رمووی : له راستیدا سوار كاتى نزیك ده‌بی‌ته‌وه له جیگای مه‌به‌ستى زیاتر  
تیه‌ژپه‌وى ده‌كات و هه‌موو توانای ئه‌خاته‌ كار ، وه ئه‌وه‌ی له ژیا‌نى من ماوه زۆر له‌وه  
كه‌مه‌تره <sup>٢</sup> .

ابو موسا ( رضی اللہ عنہ ) له مانگی ( ذي الحجة ) ی سالى ( ٤٤ ) دا وه‌فاتی كردووه ،  
هه‌روه‌ك ( ذهبی ) ده‌لیت .

<sup>١</sup> - فه‌رمووده‌ی ( حسن ) ه : ابن ماجه گیراویه‌تی‌ه‌وه ( ٤٢٥٩ ) هه‌روه‌ها غه‌یری ئه‌ویش .

<sup>٢</sup> - ابن عساكر باسی كردووه ( ٥٢٤ ) .

" ٥٤ - ابو نه یوبی نه نصاری ( ﷺ ) "

" خاوه ننی پاسباره سهر سور هیئنه ره که "

کی یه ؟

پیشهوای مه زن ، ابو نه یوبی نه نصاری خه زره جی به دری یه ، نهو که سه یه که پیغمه مبری خوا ( ﷺ ) تایبه تمه ندی کرد به وهی له ناو مالانی ( بنی النجار ) دا له مالی نهو دابه زیت ، هه تا ژوری ( سوده ) ی دایکی ئیمانداران بنیاتنرا و دواتریش مزگه وتی پیروز دروست کرا ...

ابو ایوب له جهنگی ( به در ) به شدار بووه ، ههروه ها له هیچ غه زایه کی تردوا نه که وتوو هه تنها سالیك نه بی که لاویك کرایه سه رکرده ی سوپا ، ( ابو ایوب ) هه ناخ و داخی هه لده کیشاو نه یوت : قهیدی چی یه که سیك کراوه به فه رمانره وای من نه خوش کهوت ( یزیدی کوپری معاویه ) ش و به سه ر سوپاوه بوو ، نهو جا هات به سه ری ده کرده وه ، پنی وت : نه گهر مردم بمخه سه ر ولاخیک و بمگه یه نه سه ر زهوی دورژمن نه گهر توانیت ، نه گهر نه یشت توانی ، بمسپیره به خاک و بگه پیره وه .

نهوه بوو که مرد ، بردی و دفنی کرد و نه یفه رموو : پهروه ردگار ده فه رمویت : گهر داواکران بو غمزا ، نهوه به چه کی سووک و سه نگین ، به سواره و پیاده تانه وه راپه رن و ناماده بن .

" ریز کرتن له پیغمه مبری خوا ( ﷺ ) "

له ( ابی رهم ) هوه ، ابا ایوب بو ی باسکر دوه کهوا پیغمه مبری خوا ( ﷺ ) له مالی ئیمه دابه زی نهو له قاتی خواره وه مایه وه و خویشمان له قاتی دوه مدا بووین نهوه بوو له سهروه بریک ناو پرژا خیرا من و ام ایوب هه رچی هاوبه ده ستماندا له قوماش و پهرو هه لمان گرت تا نه یه لین ناوه که برژیتته خواره وه و سپریمان ، دواتر دابه زیم و

١ - واته له مه که که کوچی کردوو له مه دینه دابه زی ، وه ک میوانیکی به ریز له مالی ابو ایوب مایه وه ، که نه مه ش شانازی یه کی گه ورده یه .

چووم بولای پیغمبر خا ( ﷺ ) پیم وت : ناکری ئیمہ له سمری تووہ بین ، به لکو بیگوازیته وه قاتی سمره وه .

ئو جا فرمانی کرد و کهل و پهله کانی - که زور کهم بوون - برایه سمره وه ، وتم : ئه ی پیغمبر خا ( ﷺ ) که خواردنت بو دهناردین ، سهیرم دهکرد بزائم شوین پهنجهی تو له کویدا یه ، منیش له و یوه لیم دهخوارد .<sup>۱</sup>

" خوشه ویستی بی شوماری هاوه لآن ( ﷺ ) بو پیغمبر خا ( ﷺ ) "

هاوه لآن ئه و پیزه ی ابو ایوبیان له یاد نه چوو بوو که له گهل پیغمبر خا ( ﷺ ) کربووی و ئه و پهفتاره جوانه ی له ئاستی پیغمبر خا ( ﷺ ) دا ئه نجامیدا به میوانداریکردنی کاتی چووہ مالیان .. ئه مهش وای کرد ( ابن عباس ) زیاد له سنور پیزی ابو ایوب بگریئت .

له ( ابی حبیب ی کوپی ابی ثابت ) وه : ابو ایوب هات بو به صره بولای ابن عباس ، ابن عباس هه لسا ماله که ی بو چول کرد و پیی وت ئه بی تو چیت له گهل پیغمبر خا ( ﷺ ) کرد منیش وه هات له گهل بکه م .. ئینجا پرسى : چه ند قهرزاریت ؟ فهرمووی : بیست هزار ، ابن عباس چل هزاری پی دا له گهل بیست بهنده و کهل و په لی ماله که ییش .<sup>۲</sup>

" شوین پی هه لگرتنی پیغمبر خا ( ﷺ ) "

له ( محمدی کوپی کعب ) وه ، ده لیت : ابو ایوب سه ریچی ( مروان ) ی ده کرد ، وتی : بوچی واده که ی ؟ وتی : چاوم له پیغمبر خا ( ﷺ ) بوو که نویره کانی ده کرد ، خو ئه گهر وه ئه و ئه نجامت دا ، ئه و ئیمهش دینه سمر پای تو و سه ریچی ناکهین ئه گهر وه ئه و نه بوو ، ئیمهش به گویت ناکهین .<sup>۳</sup>

<sup>۱</sup> - دانه پالنه که ی ( صحیح ه ) ، احمد له ( المسند ) دا ده ری هیناوه ( ۵ / ۴۲۰ )

<sup>۲</sup> - حاکم ده ری هیناوه ( ۲ / ۴۶۱ ، ۴۶۲ ) و جه لیت : ( صحیح الاسناد ) و زه هه بیش هاوپا به .

<sup>۳</sup> - طبرانی ده ری هیناوه ، پیاوانی جی متمانه ن ، المجمع ( ۲ / ۶۸ ) .

" واسپارده یه کی سهر له کاتی مردندا "

له ( ابی ظبیان ) وه ، دهلیت : ابو ایوب چو بو غهزا و لهوی نه خوش كهوت و  
فرمووی : نهگهر مردم ، ههلمگرن ، و کاتی كه بهرامبهر بوونهوه لهگهله دوژمناندا له ژیر  
پیتاندا فریم دن ، بهلام نه مهوی فرمایشتیكتان پی بلیم كه له پیغمبهری خوا ( ﷺ )  
م بیستووه ، فرموویه تی :

( من مات لا یشرك بالله شیئاً دَخَلَ الجنة )

واته : ههر كهس بمریت و هاوهلی بو خوا بریار نه دابی ، دهچیته بههشت .  
نوسهر دهلیت : لهوانهیه ( رمزای خوی لی بیت ) ویستوویه تی له سهرزهوی  
دوژمن سپارده بکری بو نهوهی هیمه تی موسلمانان بهرز بیتهوه كه نهوهی یه له  
دهستی دوژمنانی خودا پرگاری بووه ... وهك نهوهی بیسهلمینن كه موسلمانان خاوهنی  
نهوهی یه .. خوایش باشت دهمانی .

## " ۵۵ - زهیدي کورې ثابت ( ﷺ ) "

### " شیخ و ماموستانای قورنان خوینان "

پیشهوای مهزن و شیخی قورنان خوینان و شارهزایانی زانیاری فهرز و نهرکهکان،  
فتهوادهری مهینه ابو سعید و ابو خارجه ی خمرهجي نه نصاری ، نووسهری سروش  
( وحی ) یه ( رهزای خوای لی بیت ) ...

وه عمری کورې خهتاب ( ﷺ ) که نه چوو بو حهجي مالی خوا ( زهید ) ی به سهر  
مهینهوه دادهنا له جیی خوی . وه نهو بوو پوژي ( یهرموک ) ههلسا به دابه شکر دنی  
غهنیمهتهکان . باوکی پوژي ( بعث ) پیش هیجرهت وهفاتی کردوه ، بویه به هه تیوی  
به خیو کراوه .

زهید یهکی بوه له زیرهک و بلیمهتهکان ، کاتی پیغمبري خوا ( ﷺ ) کوچی کرد  
بو مهینه ، موسلمان بووه و تهمنی نهو کاته تهنها ( ۱۱ ) سال بوو ، پیغمبري خوا  
( ﷺ ) فهرمانی پی کرد که فیری زمانی ( نووسینی ) جولهکه بیت تا په یام و  
نووسراوهکانیان بو بخوینتهوه و دهیفرموو : ( فانی لا امنهم ) ، چونکه من باومریان  
پی ناکم - واته : باومر به جولهکه ناکم بوم بخوینتهوه - .

له ( خارجه ) وه له باوکیهوه ، دهلیت : پیغمبري خوا ( ﷺ ) هینامی بو ( داخل )  
ی مهینه ، وتیان : نهی پیغمبري خوا ( ﷺ ) نهمه غولامیکه له ( بنی النجار ) ، و  
لهو قورانهی بوتو دابزیوه هه قده سورتهی خویندهوهتهوه ، منیش بوم خویندهوه و  
پیغمبري خوا ( ﷺ ) پیی سهرسام بوو ، و فهرمووی : ( نهی زهید ! خوت فیری  
نووسینی جولهکه بکه بوم ، چونکه له راستیدا من لیان به گومانم په یامهکانم بنووسن )<sup>۱</sup>

دهلیت : منیش خوم فیر کردو ، پانزه پوژي نهبرد تیایدا کارامه بووم ، نهو جا  
دوای نهوه نهگمر پیغمبري خوا ( ﷺ ) په یامی بویان بناردا یه من بوم دهنووسی<sup>۲</sup> .

<sup>۱</sup> - فهرمودهکه : ( ( یا زید تعلم لی کتاب یهود ، فانی ما امنهم علی کتابی ) ) .

<sup>۲</sup> - دانه پالکهی ( حسن ) ه / بخاری دهری هیناوه له ( التاریخ الکبیر ) ۲ / ۲۸۰ ) و هه روهما ابو داوود ( ۲۶۴۵ ) و غیری نهوایش .

زهید ، ده لیت : پیغه مبری خوا ( ﷺ ) پیمی فرموو : ( اتحسن السريانيه ؟ )  
زمانی سريانی دزمانی ؟ وتم : نه خیر : فرمووی : دهی فیری ببه ... ئه وه بوو به ماوهی  
حه قده پوژ فیری بووم <sup>۱</sup> .

وهله ریوايه تیکی تردا ! فرموویه تی : پیغه مبری خوا ( ﷺ ) فermanی پی کردم  
نووسینی جوله که فیربم و فرمووی : ( ان و الله ما آمن يهود على كتاب ) واته : سویند  
به خوا من لیان دلنیانیم شتم بو بنووسن . ده لیت : ئه وه بوو نیو مانگم تی نه پیراند ،  
فیری بووم بو پیغه مبری خوا ( ﷺ ) .

ده لیت : دواي ئه وهی فیری زمانی یه هود بووم ، ئه گهر په یامیکیان بناردایه من  
بووم ده خوینده وه ، ئه گهریش پیغه مبری خوا ( ﷺ ) په یامی بو بناردنایه من بووم  
ده نووسی <sup>۲</sup> .

نووسم ده لیت : بهم جوړه پیغه مبری نازیز ( ﷺ ) له نه خشه و پلانی  
فرمانږه واکانی زایونی به ناگامان دینیته وه ، چونکه ئه وان هر له سهره تای ئه م ناینه وه  
له نه خشه دانان و ته له که بازیدان بو ئه م ئوممه ته .. به لام خوا خوی دهره ی داون و  
لیان ناگاداره .

### " نووسه ری سروش "

ئهم هاوه له بهرېزه شانازی نووسینی وه چی ئاسمانی پی درا ، و پیغه مبری خوا  
( ﷺ ) بو ئه م کاره پایه بهرزه بانگی ده کرد .

زهید ده لیت : کاتی سروش بو پیغه مبری خوا ( ﷺ ) داده بزی ، ئه ینارد به  
دواماو بووم ده نووسی <sup>۳</sup> .

وه بخاری له ( البراء ) وه ، گپړاویه تیه وه ، ده لیت : پیغه مبری خوا ( ﷺ ) پیی  
وتم : ( ادع لي زيدا ، و قل له يجبي بالكف و الدواة ) .

<sup>۱</sup> - دانه پاله کهی ( صحیح ) ه ، احمد دهری هیناوی ( ۱۸۲ / ۵ ) ه پوه ما غیری ئه ویش .

<sup>۲</sup> - فرمووده ی ( حسن لغیره ) ترمزی گپړاویه تیه وه ، پروانه : فضائل الصحابه ( شیخ العدوی ) ( ۶۲ )

<sup>۳</sup> - طبرانی گپړاویه تیه وه هیثمی له ( المجمع ) دا ده لیت دانه پاله کهی ( حسن ) ه ( ۱۷ / ۹ ) .

واته : زهیدم بۆ بانگ کهو ، پی بلی ئامرازی نووسینش له گهڵ خۆیدا بئینیت .  
دهلیت : نهوجا فەرمووی : ( اکتب : ﴿ لَا يَسْتَوِي الْقَاعِدُونَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ وَالْمُجَاهِدُونَ فِي سَبِيلِ  
اللَّهِ ... ﴾ سورة النساء آية ( ٩٥ ) .

و ( ابن ام مکتوم ) له دواى ( پیغمبەری خوا ( ﷺ ) دانیشتبوو - که نابینا  
بوو - وتی : ئەى پیغمبەری خوا ( ﷺ ) ، من کهسیکم نابینا و کهم ئەندامم - واته :  
به دهستی خۆم نیه که ناتوانم بێم بۆ جیهاد - نهوجا له جی ئایه ته که ی پێشوو نهم  
ئایه ته هاته خوارهوه : ﴿ لَا يَسْتَوِي الْقَاعِدُونَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ غَيْرُ أُولِي الضَّرَرِ وَالْمُجَاهِدُونَ فِي سَبِيلِ  
اللَّهِ ... ﴾ سورة النساء آية ( ٩٥ ) .

واته : ئەوانه ی دانیشتون له ئیمانداران و ناجهنگن - مهگەر ئەوانه یان که  
ناتهوان - ( کویر ، شەل ، نهخۆشی ، ... هتد ) له گهڵ ئەوانه دا که جیهاد دهکەن له  
پیناوی خوادا به مال و سامان و گیانیان ، چوونیهک نین .  
ههروهها پێشتریش له باسی ژیاى پێشهوا ابوبهکری صدیق ( دا باسی ئەوه مان کرد که  
زهید چۆن قورئانی کۆکرده وه ( ﷺ ) .

### " ههلوێستیکی زیندو دواى وهفاتی پیغمبەری خوا ( ﷺ ) "

دواى وهفاتی پیغمبەری خوا ( ﷺ ) وتاریژانی ئەنصار ههلسان و قسه ی  
خۆیان کرد وتیان : با پیاویک له ئیمه و پیاویکیش له ئیوه - واته کۆچبهران -  
بیته جینشین . لهویدا زهیدی کوپی ثابت ههلسا و فەرمووی :  
له راستیدا پیغمبەری خوا ( ﷺ ) له کۆچبهران بوو ، ئیمهش پشتیوانی ئهوین ،  
وه پێشهواش دهبی له کۆچبهران بیت و دیسان ئیمه پشتیوانی دهبین .  
ابوبکریش ( ﷺ ) فەرمووی : خواى گهوره پاداشتی چاکه تان بداته وه ئەى هۆزى  
پشتیوانان و بیژمه کهشتان دامهزوتر بکات ، ئەگەر غهیری ئەمه تان بووتایه ، رێک

نه نه که وتیت <sup>۱</sup>. بهو جوړه دلسوزی و خوشه ویستی ته او بڼ خوا و پیغمبره کی دمرده که ویت ... ئیدی هیچ بولیک بڼ نارزو دسه لاتی شهیتان نیه .

### " زانستی زهید (رضی الله عنه ) "

له ابن عباسه وه ، ده لیت : ( المحفوظون ) <sup>۲</sup> له هاو لانی پیغمبری خوا ( ﷺ ) زانیوانه که زهیدی کوپی ثابت یه کیکه له وانه ی له زانستدا پوچوه و <sup>۳</sup> شوین پی جیگیر بووه .

وه ابن عباس له گهل نه وه شدا خوی له زانستدا پیگه یه کی باشی هه بووه یه کی بووه له زانیان ، به لام پیزی زهیدی زور ده گرت وه زانیه ک .

نه وه ته له نه بی سه له مه وه ، ابن عباس هه لسیاه وه له بهر زهیدی کوپی ثابت و ناوزه نگي و لاخه که ی بڼ گرت ، فهرمووی : خوت لاده نه ی کوپه مامی پیغمبری خوا ( ﷺ ) ! ابن ( عباس ) یش فهرمووی : نیمه وه ها ده جو لینه وه له گهل زانا و پیاوه گه وره کانماندا <sup>۴</sup>!!

ابن عباس ره شوه ی و لاخه که ی زهید بگریت !!

ده ی ئیتر په لکی شان چو ن نه توان له پر مه زه ئیسلامی یه کانمان دده ن ؟!! وه مه سروق ده لیت : نهو هاو لانه ی پیغمبری خوا ( ﷺ ) که فه تویان دده نه مانه بوون : عمر ، علی ، ابن مسعود ، زید ، ابی ، ابو موسا ، ( ره زای خویان لی بیت ) ...

<sup>۱</sup> - دانه پاله که ی ( صحیح ) ه ، احمد ( ۵ / ۱۲۲ ) زهه بی ده لیت : دانه پاله که ی ( صحیح ) ه . ( سیر ۲ / ۴۲۳ ) .

<sup>۲</sup> - المحفوظون : له چهن د ( معجم ) و فره نه گیکدا بومانای زاروده ی نه م وشه گرام نه مدیوه ، به لام پی وایی مه به ست نهو هاو لانه یه که بیر تیئن و شتیان له بیر نه چوه ( وهر گپ ) .

<sup>۳</sup> - حافظ له ( الاصابه ) و داویانه ته پال ( البغوی ) و ارثووط ده لیت دامه پاله که ی ( صحیح ) ه .

<sup>۴</sup> - دانه پاله که ی ( حسن ) ه / حاکم دهری میناوه ( ۲ / ۴۲۳ ) ده لیت ( صحیح ) ه و زهه بیشت هاو رایه .



## "بابه ټیځی شهرعی (مهسه له یه کی شهرعی)"

له مهسروق هوه : له عبدالله کوږی مسعوده وه نه لیت : که عبدالله (ﷺ) دهرباره ی خوشک ی دایک و باوکی و خوشک و برای باوکی دهیفرموو : خوشکانی دایک و باوکی دوو له سمر سی یان ده که ویت ، و نه وهی ده مینیت هوه بو کوږه کانه و بهشی ئافره ته کانی لی نادرې .

نه و جا مهسروق هاته مه دینه ، له وې دهرباره ی نه و مهسه له یه گوئی له (زهید) بوو ، نه وه بوو پای زهیدی به دل بوو . بویه هندی له هاوه لانی پیاوان وت : نه لیتی وان له پای عبدالله ده هیئت ؟ نه ویش وتی : ئاخر زهید نه وانه ی که مابوونه وه به یه کسان ی به شداری ده کردن<sup>۱</sup>.

خوینهری بهرینز وه بیر دینینه وه که (مسروق) قوتابی عبدالله کوږی مسعود بو(ﷺ) ، له گهل نه و شدا ده مارگیری بو ماموستا که ی نه بوو ، به لکو له گهل به لگه دا ده ویشته له لای همر که سی بوا یه نه مهش دادیهر وهر دانه و به ویرژدانی یه .. و وانه یه کی گهره یه بو زانستخوانان .

## "حالی زهید له گهل خیزانه کهیدا"

خوشحالتین و به خته وهرترین که سی که سی بانگخواز و موسلمان ی راسته قینه خیزانه که یه تی ههروه که له م فرمووده پیرۆزدها هاتووه : (خیرکم خیرکم لأهله و أنا خیرکم لأهلی) واته : باشتړینتان نه ویه که باشتړین که س بیت بو خیزانه که ی ، وه من باشتړینتانم بو خیزانه که م .. زهیدیش همر به و جوړه بوو .

له (ثابت ی کوږی عبید) هوه ، ده لیت : زهیدی کوږی ثابت یه کی بوو له پروو خوشترین و دم به پیکه نینترین که سان بو مال و منداله که ی .

<sup>۱</sup> - دانه پاله که ی (صحیح) ه : تهذیب ابن عساکر (۵ / ۴۵۱) .

## " وهفاتی زهید ( ﷺ ) "

پاش ژیانیکی لیوان له بهخشش ... که پیشهوا ذهبی له مه‌دا کۆی کردوه ته‌وه .  
 (له گه‌وره‌یی و پایه به‌رزى زهید ، پیشه‌وا ( صدیق ) پشتی پی به‌ستوه له نووسینی  
 قورئانی پیروژدا له په‌راودا ، و له پاش کۆکردنه‌وه‌ی له ده‌می خه‌لک و له‌سه‌ر پارچه  
 ته‌خته و پیسته‌کانه‌وه ، وه ماوه‌یه‌ک ئه‌و په‌راوه‌یان هه‌لگرت ، و یه‌که‌مجار له‌لای ( صدیق )  
 مایه‌وه ، پاشان عمری ( الفاروق ) دواتر له‌لای ( حفصة ) ی دایکی ئیمانداران مایه‌وه ،  
 تاوه‌کو پیشه‌وا عوسمان ، زهیدی کوپی ثابت و ژماره‌یه‌ک له قریشی یه‌کانی هه‌ل‌بژارد بۆ  
 نوسینه‌وه‌ی ئه‌م په‌راوه عوسمانی یه‌ی که ئیستا زیاد له هه‌زار هه‌زار وینه‌ی له سه‌ر  
 زه‌ویدا هه‌یه<sup>۱</sup> و جگه له‌و په‌راوه سوپاس بۆ خودا هیچ جوړه وینه‌یه‌کی تر به‌ده‌ستی  
 ئوممه‌تی ئیسلامه‌وه نیه . )<sup>۲</sup> پاش ئه‌و ته‌مه‌نه پیروژه و ئه‌و خه‌باته زیندوه  
 ... زه‌یدگه‌رپایه‌وه لای په‌روهردگاری به‌ دل‌ی راحت و پازى . و مه‌روان نویژی له‌سه‌ر کرد .  
 کاتى وهفاتی کرد ، ابو هریره فهرمووی : باشتیرینی ئوممه‌ت وهفاتی کرد ! به‌ل‌کو  
 خودا ابن عباس بکاته جینشینی و شوینی بگریته‌وه . وه له عه‌ممماری کوپی ابی  
 عماره‌وه ، ده‌ل‌یت : کاتى زهید وهفاتی کرد ، له‌گه‌ل ( ابن عباس ) دا له سینیه‌ریکدا  
 دانیشترین ، وتی : پ‌شتنی زانایان به‌م جوړه‌یه ، ئه‌م‌پ‌رۆ زانستیکی زۆر له‌گ‌وپ‌نرا ..  
 په‌زای خ‌وای په‌روهردگار له‌سه‌ر زهید ... و خودا بمانکاته شوینکه‌وته‌ی ئه‌و و  
 له‌گه‌ل زهید و هاوه‌ل‌انیدا هه‌شرمان بکات . " آمین "

<sup>۱</sup> - ئه‌م ژماره‌یه له‌سه‌رده‌می ( زه‌ه‌بی ) دا بووه په‌حه‌مه‌تی خ‌وای لی‌ بیت ، به‌لام ئیستا له‌به‌ر زۆری ،  
 ژماره‌ نا‌ک‌ری‌ت ، به‌وانه : سیر اعلام النبلاء ( ۲ / ۴۴۱ ) .

<sup>۲</sup> - ابن سعد و غه‌یری ئه‌وی ده‌ریان هه‌تاوه ( ۲ / ۲۶۲ ) وه ارنووط ده‌ل‌یت : پیاوانی جی متمانه‌ن . ( سیر  
 ... / ۲ / ۴۳۹ ) .

" ۵۱ - نه بو قه تادهی نه نصاری (ﷺ) "

" سوار چاکی پیغمبر خا (ﷺ) "

ناوی ابو قه تادهی نه نصاری سه له می یه . و سوار چاکی پیغمبر خا (ﷺ) ه  
و له ئوحد و حوده یییه دا به شداری کردوه .  
پیغمبر خا (ﷺ) فهرموویه تی: (خیر فرساننا ابو قتاده ، و خیر رجالتنا سلمة بن الاکوع)<sup>۱</sup>  
واته : باشتین سوارمان نه بو قه تادهیه ، و باشتین پیاده شمان سه له مهی کوپی  
(الاکوع) ه .

" بیّ پهروای یه ک ئاسن ده بریت !! "

له ژبانی ئهم هاوه له بهر پرزه خهباتکاره په بانی یه ، چه ند وینه یه ک نیشان  
ده دین که به لگن له سمر نازییه تی و چا که کاری .  
وینه ی یه که م :

ابو قه تاده خو ی بۆمان ده گیریتوه ، ده لیت : خه ریک بووم سه رمم ده شو رد ،  
نیوه ی سه رم ته واو کرد بوو ، که گویم له حیل ی نه سپه که م بوو ، وه سه م کانی شی  
به زه ویدا ده هینا .

وتم : بیّ گومان شه ره و هه لساوه ، ده بیّ هه لسم ، به بیّ ئه وه ی لایه که ی تری  
سه رم بشو رم ، خیرا سواری نه سپه که م بووم و بور دیه کم به سه ر شانه وه بوو ، ده بینم  
پیغمبر خا (ﷺ) هاوار ده کات و ده فهرمو ی : (الفرع ! الفرع ! ) واته : خو  
ئاماده که ن بۆ هاوکاری ... ده لیت ئه و جا به (مقداد)<sup>۲</sup> گه یشتم و ماوه ی کاتر می ریک  
له گه لی ریم کردو پاشان نه سپه که م پی شی که وت ، ئه وه بوو نه سپه که ی من له وه ی (مقداد)  
باشت بوو .

<sup>۱</sup> - دانه پاله که ی : طبرانی و غهیری ئه یوش گتروایانه ته وه ( ۲۲۷۰ ) .

<sup>۲</sup> - هاوه لی بهر پرز (مقدادی کوپی عمر) ه (ﷺ) .

مقداد پی ی و تم که ( مسعده ) ، ( محرزی کوپی نضله ) ی کوشتووه ، منیش و تم، یان ئه بی بمرم یان بکوژی ( محرز ) بکوژمه وه . ئه وه بوو ( مسعده ) دای له ئه سپه که ی و پوشت ، ابو قتاده ش شوینی کهوت ، تا ( مسعده ) بو ی وهستا و ئه بو قتاده دابهزی و کوشتی ، و ئه سپه کهیشی له گه ل خویدا هیئا .

ده لیت : ئه و جا که خه لکی تیپه ر ده بوون و به دوا ی یه کدا دهرویشتن ، سهیری بورده که ی منیان ده کرد ( دابوم به سمر مهیته که ی مه سعه ده وه ) ، ناسیانه وه و وتیان : ابو قتاده کوژراوه ! پیغمبری خوا ( ﷺ ) فرمووی : ( لا ، و لکنه قتیل ابی قتاده علیه برده ، فحلوا بینه و بین سلبه و فرسه ) .

واته : نه خیر ، به لکو ئه وه ی وا کوژراوه به دهستی ابو قتاده کوژراوه و بورده که ی ئه وه ی وابه سه ره وه .. ده ی ریگه ی بو چو ل کهن بو خو ی ئه سپه که ی و غه نیمه که ی . ده لیت : که گه یشت به پیغمبری خوا ( ﷺ ) فرمووی : ( اللهم بارک له فی شعره و بشره ، افلح و وجهک ! قتلت مسعده ؟ )

واته : ئه ی پهروه ر دگار مووی سه ری و پیستی موباره ک که ، خودا پروت سپی کات و سه ر بهز بیت ، ده لینی مه سعه دت کوشت ؟ و تم : به لی . فرمووی : ( فما هذا الذی بوجهک ؟ ) ئه ی ئه وه چی یه به ده م و چاوته وه ؟ و تم : تیری ک بوو لی دام و ده های لی کرد .

فرمووی : ( فادن منی ) ده ی لی م نزی ک به ره وه . لی نزی ک بوومه وه و تفی موباره کی لی دا ، له دوا ی ئه وه نه هیچ زیپکه یه که نه هیچ خه وش و په له یه که به ده م و چاومه وه نه بینراوه . وه کاتی ابوقتاده وه فاتی کرد ته مه نی حه فتا سال بوو ، وه ک کوپی کی پانزه سال وابوو ... وتی : ئه و جا پیغمبری خوا ( ﷺ ) چه ک و ئه سپه که ی ( مسعده ) ی پیدام <sup>۱</sup> .

### وئنه ی دووه م :

ئهمه ش وئنه یه کی زیندووی سه رمه ی دانی جهنگی ( پوژی حنین ) ه و همر ابوقتاده ( ﷺ ) خو ی بومان ده گیریته وه ، ده لیت :

<sup>۱</sup> - طبرانی گپراویه تیه وه له ( المعجم الصغير ) دا ( ۲ / ۱۵۲ ) و ( المستدرک ) ( ۳ / ۴۸۰ ) .

( له گهل پیغمبره خوا (ﷺ) سالی ( حنین ) چوینه دهرهوه ، کاتی به دوزمنان گهشتین ، پیاویکم بینی چوو بووه سهری موسلمانان ، له دواوه بوی چووم و شمشیریکم دا له گهردن و ( درع ) ه کیم بری ، پوی تی کردم و وهک نهوهی خوی فبری دایه باوه شم ، دهمزانی بونی مردنی لی دیت ، نهوجا بهری دام و کهوت و مرد ، وه دهلیت : پیغمبره خوا (ﷺ) نهو پوژه فهرمووی : ( من قتل قتیلأ له بینه ، فله سلبه ) ههر کس یهکی بکوژی و بهلگهی هه بیئت ، نهوه غهنیمه کهی بو خوی ده بیئت ..

منیش هه لسام وتم : کی شایه تیم بو ده دات ؟ و چیرۆکه کهم بو گیرایه وه ، پیاویک هه لساو وتی : راست نه لیئت ، نهی پیغمبره خوا (ﷺ) ، وه غهنیمه ی نهو پیاوهش له لای منه .

ابوبهکر ، فهرمووی : نابه خوا ، ههرگیز شیریک له شیرهکانی خوا ناجهنگی له پیناو خواو پیغمبره کهیدا و غهنیمه کهی خوی به تو بدات ! پیغمبره خوا (ﷺ) فهرمووی : ( ابو قتاده راست ده لیئت ) و نهوجا غهنیمه کهی پیدام ، ( درع ) هکهم فروشت و دام به باخیک له ( بنی سلمه ) ، نهوه یه کهمین شتیک بوو له ئیسلامدا دهستم کهوت<sup>۱</sup>.

وینه ی سیهم :

عبدالله ی کوپی عبیدی کوپی عومهیر ده لیئت : عمر (ﷺ) ابو قتاده ی نارد بو جهنگیک ، به دهستی خوی پادشای فارسی کوشت که کهمهر به ندیکی پیوه بوو نرخه کهی پانزه هزار بوو ، پیشهوا عومهیر دای به ( ابو قتاده )<sup>۲</sup>.

### " پاسهوانی پیغمبره خوا (ﷺ) "

له ابی قتاده وه ، ده لیئت : لهیهکی له گهشتهکانیدا له گهل پیغمبره خوا (ﷺ) بووین ، له حهوانه وه و سرهوتی دوا کهوتبوو ، بویه من جهستم کرده سهرینی

<sup>۱</sup> - صحیح : الموطأ ( ۲ / ۱۰ ، ۱۲۰ ) بخاری و مسلم و غیری نهوانیش .

<sup>۲</sup> - ارثووط ده لیئت : پیاوانی فهرموده که جی متمانه ن ( سیر ۲ / ۴۵۲ ) .

تا وه خه بهر هات و فهرمووی : ( اللهم احفظ ابا قتادة كما حفظني من الليلة ، ما ارانا الا قد شققنا عليك )<sup>۱</sup>

ئه‌ی په‌روهر دگار ههر لهم شه‌وه‌وه ابا قتاده بپاریزه هه‌روه‌ه چۆن پارێزگاری له‌ من کرد ، ده‌بینم حنستمیته نارچه‌تی‌ه‌وه ...؟

### " وه‌فاتی ( ﷺ ) "

ابا قتاده ( ﷺ ) له‌ سه‌رده‌می جین‌شینایه‌تی‌ علی‌ کو‌ری‌ ابی‌ طالب ( ﷺ ) وه‌فاتی کرد . ( و‌ علی‌ نویژنی‌ له‌ سه‌ر کرد و‌ هه‌وت‌ جار ( الله‌ اکبر ) ی‌ به‌ سه‌ردا‌ کرد ) ابن‌ ابی‌ شیبه‌ له‌ ( المصنف ) دا‌ گێ‌رایه‌ وێ‌ته‌وه ( ۳ / ۳۰۴ ) پیاوانی‌ فهرمووده‌ که‌ش‌ جی‌ ی‌ متانه‌ن .

---

<sup>۱</sup> - دانه‌پاله‌ که‌ی ( صحیح ) ه / طبرانی‌ گێ‌راوێ‌ته‌وه ( ۲۲۷۱ ) و‌ له‌ لای ( مسلم ) یش‌ هه‌یه‌ .

## " ۵۷ - عمرانی کوپی حصین (رضی اللہ عنہ) "

### " نه و هاوه لهی فریشته کان سردانیان ده کرد !! "

ئهم هاوه له کییه که نهو شانازی یه به دهست هیئاوه .. پیاویک فریشته کان به سهری بکه نهوه .. و سهلامی لی بکه ن !!؟ به لی ، ئهم هاوه له بهر یز و پیشهوا پابه ره ، عمرانی کوپی حصین ( ابو نوجهیدی خوزاعی یه ) ، له گهل باوکی و ابوهریره دا له یه ک کاتدا سالی حه وتی کوچی موسلمان بوون .

وه بووه ته داده وهری به صره ، و عوممر (رضی اللہ عنہ) نارد بوونی بو به صره تا خه لکه که له ناین تیبگه یه نیئت ، حه سه نی به صری سویندی ده خوارد و دهیوت : که س نه ها تووه ته به صره بو تیگه یاندنی خه لکه که ی باشر له عمرانی کوپی حصین . وه له محمدی ابن سیرینه وه ، ده لیت : له هاوه لانی پیغمبره ی خوا (ﷺ) نه وانه یان که ها توونه ته به صره که سیان نه دراو ن به سهر عمرانی کوپی حصین دا له چاکه دا ... له گهل پیغمبره ی خوا (ﷺ) له چه ندین غمزا دابه شداری کردوه ، و ههر له مه نزل و ناوچه ی قه ومه که ی خویدا ماوه ته وه تا وه کو چووه به صره ، له وی مایه وه و نه خوش که وت .<sup>۱</sup> ابن سیرین ده لیت : عمران تووشی نه خوشی یه ک بوو که نه ویش بریتی بوو له وه ی زهرداویک له ناو سکیدا کو ده بوویه وه ، سی سال پیوه ی ده تلایه وه و پینان ده وت که داخی کات ، به لام نه و پازی نه نه بوو داخ بکریت تا پیش دوو سال بهر له وه فاتی . نه و جا پازی بوو داخ بکری .<sup>۲</sup>

### " فریشته کان به سهری ده که نه وه !! "

مطرف کوپی عبدالله ده لیت : عمرانی کوپی حصین وتی : شتیکت بو باس ده که م ، به لکو خوا بیکاته مایه ی سوود و قازانج بو ت : پیغمبره ی خوا (ﷺ) حه ج و عمره ی پیکه وه گری دها ، و ریگریشی لی نه کردوه هه تا وه فاتی کردوه ، وه قورئانیشی له و باره یه وه بو دانه به زیوه که حرامی بکات ، ههروه ها نه مه وی پیت بلیم

<sup>۱</sup> - بروهانه : صفة الصفوة ( ۱ / ۲۴۶ ) .

<sup>۲</sup> - ابن سه عده هیناویه تی ( ۴ / ۲۸۸ ) وتراوه کوتا ده رمان ( داخ کردنه ) ... ( صحاح ) ۹۲۶ ( وه رگتی ) .

که من هه تا داخ کرام فریشتهکان دههاتن و سه لامیان لی دهکرم ، به لام دواى نهوهی داخ کرام نههاتنهوه ، هه تا وازم له داخ کردن هیئایهوه دوباره گهرانهوه و سه لامیان لی دهکرم )<sup>۱</sup> .

### " ریز له گهل پیغمه بهری خوا ( ﷺ ) "

له ( عمران ی کوپی حصین ) هوه ( ﷺ ) دهلیت : ( له و کاتهوهی بهیعهتم به پیغمه بهری خوا ( ﷺ ) داوه دهستی راستم بهر عه ورهتم نه کهوتوه )<sup>۲</sup>

### " که نارگیری له فیتنه که "

( عمران ( ﷺ ) یه کی بوو له وانهی خوئی به دوور گرت له فیتنه و ناژاوه که و له گهل ( علی ) دا شهر ی نهکرد ) . وه له ابی قتاده وه : عمران ی کوپی حصین پیی وتم : له مزگهوت بمینره وه و لی مهیره دهر وه . وتم : نهی نه گهر هاتن بوم له مزگهوت ؟ وتی : له ماله گهت مهیره دهر وه و بمینره وه . وتم نهی نه گهر هاتنه ماله وهش بوم ؟ فمرمووی : نه گهر که سیک هاته سهرم بو کوشتم یان بو بردنی مالم ، نهوه ئیتر کاتی نهوهیه که بیکوژم<sup>۳</sup> .

### " دان به خودا گرتن له ئاست نه خوشیدا "

عمران ( ﷺ ) ماوهی سی سال نه خوش بوو . نهیده هیشت چاره سهری بکری ( که چاره سهره که ی به داخ کردن بوو ) ، تا زوری بو هات ، و له بهر ئازار هاواری دهکرد ، وه له ( مطرف ) هوه ، دهلیت : به عمرانم وت : له بهر نه م حاله خراپهت حمزناکه م سهر دانت بکه م .

<sup>۱</sup> - صحیح / مسلم گێراوییه تیه وه ( ۶۲۲۶ ) ( ۱۶۷ ) له بابی ( الحج ) دا .

<sup>۲</sup> - پیاوانه جی متمانه ن حاکم گێراوییه تیه وه ( ۳ / ۴۷۲ ) و دهلیت : ( صحیح ه ) ، زههه بی هاوپرایه .

<sup>۳</sup> - پیاوانی جی متمانه ن : و له ( الطبقات ) دا هاتوه ( ۴ / ۲۸۸ ) .



فهرمووی : ئەو کاره مه که ، چونکه خوشهویستین شتی ئەم نهخۆشی یه لهلام  
ئهوهیه له خودام نزیک دهکاتهوه و خوشهویستم دهکات <sup>۱</sup> .  
وه دهیفرموو : خۆمان داخ کرد ، بهلام نهسههرکهوتوو بوون و نهچاکیان کرد  
(واته: ئەوانه‌ی هه‌لسان به چاره‌سه‌رکردنی <sup>۲</sup> ) ، وه له سالی ( ۵۲ ) ی کۆچی وهفاتی کرد  
... ( رهزای خوای لی بیّت ) .

---

<sup>۱</sup> - پیاوانی جی متمانه ن : ابن سعد ( ۴ / ۲۹۰ ) .

<sup>۲</sup> - دانه‌پاله‌که‌ی ( صحیح ) ه : ابوداود ( ۲۸۶۵ ) و غه‌یری ئه‌ویش .

## " ۵۸ - جریری کوپی عبدالله (ﷺ) "

### " یوسف ای نهم نومه نه !! "

پیناسی : جریری کوپی عبدالله ی بجلی یه ، پیشه‌وای خانه‌دان و جوانچاک و له ( قحطان ) هکانه و له هاوه له هه لکه وتوو هکانه . بهیعتی دابه پیغمبری خوا (ﷺ) که دلسوز و ناموزگاریکر بیت بو هه موو موسلمانیک .

حافظی ذهبي دهلیت : له پاده به دهر جوان بووه ، له جوانیدا کامل بووه . جریر ، دهلیت : کاتی له مه دینه نزیك بوومه وه ، چوکم به ولاخه کهم دا و توره که کهم کردوه و جل و بهرگی پاک و پیک و لیکم لی دهریناو له بهرم کرد ، پاشان چومه مزگهوت ، دهبینم پیغمبری خوا (ﷺ) و تارده دات ، خه لکه که هه موو به جاری له منیان پوانی . له وه ی له ته نیشتمدا دانیشتیوو پرسیم : باشه ، پیغمبری خوا (ﷺ) باسی من کردوه و ا سهیرم نه کهن ؟ وتی : به لی ، به باشتین شیوه باسی توی کرد له کاتیکدا وتاری ددا ، له نیوه ی وتاره کهیدا فهرمووی : ( انه سيدخل عليكم من هذا الفج من خير ذي يمن ، الا و ان على وجه مسحة ملك )<sup>۱</sup>

واته : لهم ریوه که سینک دیته لاتان که له باشتیرینی خه لکی یه مه نه و ، له سهیر دهم و چاوی ( مسحه )<sup>۲</sup> یه کی فریشته یی هه یه . ( واته ده لی فریشته یه ) ئه و جا سوپاسی خوام کرد ...

### " ئه دهب و ریژی پیغمبرایه تی "

کاتی جریر هاته ژوو ره وه بو لای پیغمبری خوا (ﷺ) پاخره که ی بو دانا ، تا له سهیری دابنیشیت ، به لام جریر له سهیر زهوی یه که دانیشیت . پیغمبری خوا (ﷺ) پیی فهرموو :

( أشهد أنك لا تبغي علواً في الأرض ولا فساداً ) واته : شایه تی ددهم بوت که تو ناتهووی له سهیر زهوی خراپه کاری بلاو بکه یته وه و له خوت بایی ببیت .

<sup>۱</sup> - دانه پالاکه ی به میزه : احمد له (( المسند )) ( ۴ / ۳۶۴ ) ، ارنوط ( سیر ۲ / ۵۳۱ ) .

<sup>۲</sup> - مسحه : شوینه واریکی که م ، به لام بهرچاو و دیار .

ئەویش موسلمان بوو ...

پاشان پیغمبهری خوا (ﷺ) بەهاوە لانی فەرموو : ( اذا أتاكم كريم قوم ، فأكرموا )<sup>١</sup>  
ئەگەر پیاویکی بەرێژ هاته لاتان ، پێزی بگرن .

نووسەر دەلیت : جریر (ﷺ) سالی (١٠) ی کۆچی موسلمان بوو ، کەسیک بوو خۆی  
بەسەر ئەسپەوێه رانەگرتوو ، تا پیغمبهری خوا (ﷺ) دوعای بۆ کرد .

له ( جریر ) هه ، پیغمبهری خوا (ﷺ) پێی وتم : ( الا ترخني من ذي اخلصة ، بيت  
حنعم ) ناتەوی راحەتمان کەیت لەو بته کە ناوی ( بیت خنعم ) ؟ ( بە کەعبە ی یەمەنی  
ناسراو بوو ) .

دەلیت : ئیمەش پوو خاندمان ، یان سوتاندمان و وەك حوشتی گەڕ وازمان لی  
هینا و هاتین تا مژدە بە پیغمبهری خوا (ﷺ) بدەین ، پێنج جار بەسەر ئەسپەکەمەو  
دابەزیم .

دەلیت : ئەوجا وتم : ئەی پیغمبهری خوا (ﷺ) ، ناتوانم بەسەر ئەسپەوێه خۆم  
پاگرم . ئەویش دەستی موبارەکی لەسەر دەم و چاوم دانا ، لە پایاویەتیکی تردا ( لەسەر  
سنگم داناو ) و فەرمووی : ( اللهم اجعله هادياً مهدياً )<sup>٢</sup> ئەی پەروەردگار بیکەرە کەسیکی  
هیدایەتدار و پێنمو نیکار ..

هەروەها لە جریرەو ، دەلیت : لەو کاتەو موسلمان بووم هەرگیز پیغمبهری  
خوا (ﷺ) خۆی لیم لانه داوه و هەر کات منی بینیبیت لەرودا پیکەنیوه<sup>٣</sup> .

<sup>١</sup> - فەرموودە کە بەلگەی لاوازی هەبە و لە لای ابن ماجه و بزار و غیرە ئهوانیش کە بەرزێ دەکاتەو بۆ  
( حسن ) . الارنؤوط ( سیر ٢ / ٥٢٢ ) .

<sup>٢</sup> - صحیح : بخاری و مسلم گێڕاویانەتەو ، هەروەها ( احمد ) یش .

<sup>٣</sup> - وەرگێڕ : لە صحیحی بخاری فەرموودە ی ( ٢٨٢٢ ) لاپەرە ( ٩٦٢ ) وەرگێڕاوه .

## " پیاوه لدانی هاوه لآن بۆی "

له جریره وه ، ده لیت : عمر ( ﷺ ) منی به نیوه روتی بینی ، بانگی کردم  
 فهرمووی : جله کانت له بهر که ، جله کانت له بهر که . منیش جله کانت له بهر کرد ، پاشان  
 هاتم بۆلای خه لکه که و پرسیم : چیه تی ؟

وتیان : کاتی بهو جوړه تووی بینی ، فهرمووی : ( که سم نه دیوه وهک ئەم  
 وینه کرایت ، مه گهر ( یوسف ) سه لامی خوی له سهر بیت <sup>۱</sup> . وه له ریوايه تیکی تر دا ههر  
 له جریره وه ( ﷺ ) ، عمر ( ﷺ ) فهرموویه تی : جریر یوسفی ئومه تی ئیسلامه <sup>۲</sup> . وه له  
 علی کوپی ابی تالیبه وه ( ﷺ ) سی جار فهرموویه تی : ( جریر له ئیمه یه له نه هل و بهیت ) <sup>۳</sup>  
 . وه له ( الشعبی ) یه وه : عمری کوپی خه تاب ( ﷺ ) له مایکدا بوو ، ( جریری کوپی  
 عبدالله ) شی له گه لدا بوو ، له ماله که بۆنیککی ههست پی کرد ، فهرمووی : باخواه نی  
 ئه و بۆ نه هه لسیت ده ستنوژ بگریت . جریریش وتی : ئه ی ئه میری ئیمانداران ئایا  
 هه مووی ده ستنوژ بگریت ؟ عومهریش ( ﷺ ) فهرمووی : ره حمه تی خوات لی بیت ،  
 جریر ، به راستی له جاهلیه تدا باشترین پیاو بوویت ، ئیستاش که له ناو ئیسلام دایت  
 باشترین پیاویت <sup>۴</sup> .

## " خه باتی جریر ( ﷺ ) "

جریر ( ﷺ ) له زۆر جهنگ و بۆنه دا دژی دوژمنانی ئیسلام شه پی کردوه و  
 تیایدا پاله وانیتی و دلسۆزی خوی نیشانداده . الشعبی ده لیت : پۆژی ( قادیسه ) جریری  
 کوپی عبدالله به سهر دهسته راستی سوپاکه ی سعدی کوپی ابیوقاص وه بوو .  
 وه ابن سعد ده لیت : یه زیدی کوپی جریر له باوکیه وه ، ده لیت : پی شه وا ( عمر )  
 له کاتیکدا خه لکی خویان به دورور ئه گرت له عیراق و شه پرکردن له گه ل <sup>۵</sup> ( عه جه مه کاند -

<sup>۱</sup> - پیاوانی جی متمانه ن : حافظ له ( الاصابه ) ( ۷۷ / ۲ ) باسی کردوه و گێراویه تیه وه بۆ ( النجوی ) .

<sup>۲</sup> - پیاوانی جی متمانه ن الارنوط ( سیر اعلام النبلاء ۵۳۵ / ۲ ) .

<sup>۳</sup> - بروه / سیر اعلام النبلاء ( ۵۳۴ / ۲ ) ، به لام ناگونجی .

<sup>۴</sup> - بروه / صفة الصفوة ( ۲۷۶ / ۱ ) .

نا عمره به کان ) ، پیی وتم : خوټ و هوزه که ت بگه یه نمره نه وی و ده ستت به سمر هر چیه کدا گرت چواریه کی بو خوټ . نه وه بو دوا ی نه وه ی غه نیمه کانی ( جلولا ) کوکرایه وه ، جریر وتی که چواریه کی هه موو غه نیمه که هی نه وه . ( سعد ) یش په یامینکی نارد و بو عمری کوپی خه تاب ( ﷺ ) بهو بو نه یه وه ، له وه لامدا ( عمر ) فهرمووی : جریر راست ده لیت ، نه وه م پیی وتبوو .

وتی : نه گهر له سمر به لیتیک که پیی دراوه ، ویستی با نهو چواریه که به ریت بوخوی و هوزه که ی ، و پیی بدن ، وه نه گهر له پیناوی خواو ناینه که ی و به هه شته که یدا شه پی کردووه ، نهوا نه ویش پیاویکه له موسلمانان و ههروه نهوان ماف و نهرکی هه یه .

نه و جا که په یامه که ی عمر ( ﷺ ) گه یشته ده ستی ( سعد ) ، ههواله که ی به ( جریر ) دا ، جریریش فهرمووی : پی شه وای نیمانداران راست ده لیت ، من پیویستم بهو غه نیمه یه نیه ، و یه کیکم له موسلمانان <sup>۱</sup> .

به م جوړه هاوه لان خویان بو خوا ی خو یان یه کلایی کردو هته وه .. وه کاتیکیش فیتنه و ناژاوه که سمری کی شتا ، ( جریر ) ( ﷺ ) خو ی که نارگیر کرد و له ( علی و معاویه ) خو ی دور گرت له ده ورو بهری دوورگه ی عمره ب ، تاوه کو له سهرده می ویلایه تی ( ضحاک ی کوپی قیس ) به سمر کوفه وه له ( الشراة ) وه فاتی کرد <sup>۲</sup> . ( رهزای خوا ی لی بیت ) .

<sup>۱</sup> - بروانه : صفة الصفوة ( ۱ / ۲۷۶ ) .

<sup>۲</sup> - ابن سعد ( ۲ / ۲۲ ) .

## " ۵۹ - ابو ته علیه خشنی ( ﷺ ) "

### " له کاتس سوچه بردندا وهفانسی کرد !! "

( ټېبو ته علیه خشنی ) ی هاوړلی پیڼغه مېهری خوا یه ( ﷺ ) ..

دار قطنی و غیری نهویش ، ده لیت : یه کیکه له وانه ی له بهیعتی ( رضوان ) دا به شدار بوون ، وړوژی خه بېر پیڼغه مېهری خوا ( ﷺ ) له غه نیمه بهشی نهویشی جیا کرده ، همره ها ناروویه تی بولای هوزه کوی وه عمری کورې جرهم ی برای ، هر له سرده می پیڼغه مېهری خوا ( ﷺ ) موسلمان بووه <sup>۱</sup> .

و کاتس له راستی هم ناینه گه یشتوو ، موسلمان بوو ، دنلیا بوو له وهی هم ناینه بو همیشهی به نمری ده می نیت وه و خوی په رومر دگار نه هله کوی بالا دست ده کات و منه و چاکه ی خوی به سر چه وساوه کانی سر زه ویدا ده بارینی و ده یانکاته پیشه و او میراتگر له سر زه ویدا .

ابو ته علیه ده لیت :

هاتم بولای پیڼغه مېهری خوا ( ﷺ ) پیم وت : ئهی پیڼغه مېهری خوا ( ﷺ ) ، بمنیره بولان و فلان جیگا له شام ( تا هم ناینه یان پی راگه یه نین ) نه و کاته هیشتا پیڼغه مېهری خوا ( ﷺ ) دهستی نه گه یشتبووه نه و جیگایانه - فرمووی : ( الا سمعون ما یقول هذا ؟ ) گویتان لی یه هم پیاوه چی ده لیت ؟

ټېبو ته علیه وتی : سویند به و کسه ی گیانی منی به دسته ، دنلیام که ده گه یه نه وی و تیایدا بالا دست ده یین . پیڼغه مېهری خوا ( ﷺ ) په یامی خوی نووسی و پیایدا ناردی <sup>۲</sup> !!

به ریزان ، سهیری دنلیایی و باوهری بکه ن به و په یمانه ی خوا به بهنده ئیمانداره کانی خوی داوه ، ئهی پیڼغه مېهری خوا ( ﷺ ) به خبابی نه وت - وه ک پیشتر باسما ن کرد ، و الله لیمن الله هذا الامر حتی یسیر الکرکب من صنعاء الی حزموت .. ( فرموده که . سویند به خوا خوا فرمانی خوی چی به چی ده کات به و جوړه ی سوار له )

<sup>۱</sup> - الاصابه ( ۷ / ۲۷۶ ) ، زبانی عمری کورې ثعلبی خشنی .

<sup>۲</sup> - دانه پاله کوی ( صحیح ) ه : احمد له ( المسند ) دا گنړاویه تیره وه ( ۴ / ۱۹۳ ، ۱۹۴ ) .

صنعاء) هوه بهرهو (حضرموت) بهری دهکەویت و له هیچ شتی ناترسی ... تا کۆتایی فرمودهکه .

## " له وته کانی "

له اسماعیل ی کوری عبیدالله وه ، دهلیت : ابو ته علهبه و کعب دانیشتبوون ، ابو ته علهبه وتی : ئەه ابا اسماعیل ، هەر بهندهیهکی خوا خۆی بۆ خواپهرستی یهکلاکاتهوه ، ئەه له پیویستی دنیا بئ نیازی ئەکات . کعب وتی : له پهراوی خوای پهروهر دگاریشدا هاتوو<sup>١</sup> : هەرکەس خەمەکانی لهیهک خەمدا کۆکاتهوه ، ئەویش گویدیری خوا بیّت ، ئەوه خوای گهوره بئ نیازی ئەکات له ههموو خەمەکانی و ناسمانەکان و زهوی زامن دهکات بۆی و پۆزی دهکەویته لای خوا و کارو کردهوهشی بۆ خۆیهتی . هەر کەسیش خەمەکانی جیا بکاتهوه و بیانژمیڕیت و له هەر دۆلیک خەمیک دا نیت لای خوای گهوره گرنگ نیه لهکامه دۆلیاندا تیا دهچیت . پیشهوا (زهههبی) ، دهربارهی ئەمه دهلیت : ( گهپان بهدوای هۆکارهکانی ژیانیشدا جۆریکه له خۆیهکلا کردنهوه بۆ خواپهرستی ، بهتایبهتی ئەوهی خاوهنی مال و منداڵ بیّت ، پیغمبهری خوا (ﷺ) فرموویهتی : ( إن أفضل ما أكل الرجل من كسب يمينه )<sup>٢</sup> "باشترین شتیك پیاو بیخوات ، ئەوهیه له کەسابهتی دهستی خۆی پهیای کردبیت .

هەر کەسیش بههۆی لاوازی یهوهیان فرهههه نهبوونی بوارهوه نهتوانیت هۆکارهکان بگریتهبهر ، ئەوه خوای گهوره له پئی (زهکاتهوه) بهشی دیاری کردوه<sup>٣</sup> .

## " مردنیککی بهرێز "

تهمهه درێژیهی کیشا لهگهڵ ابی ته علهبه دا (ﷺ) و تامهزۆری لیکای پهروهر دگاری دهکرد و لهژیانیدا ئاواتیککی ههبوو ئەویش ئەوه بوو که بهکپرنوش بردنهوه

<sup>١</sup> - ئەمه له فرمودهیهکی پیڕۆزدا هاتوو ، و بهماناکه ی باسکراوه .

<sup>٢</sup> - دانه پالەکه ی له پئی شاهیدهکانهوه (حسن) ه طبرانی له (الکبر) و (الوسط) دا گنپراویهتهوه پیاوانیشی جئ متمانهه وهک هیپمی دهلیت له المجمع دا ( ٤ / ٦١ ) .

<sup>٣</sup> - بروهه : سیر اعلام النبلاء ( ٢ / ٥٧٠ ) .

به ليقای پهروەردگاری بگات . دهيفهرموو : ( تڪام وایه خودا خهفهم نهكات  
( نه مخكنین ) وهك خهلكی دهخنكینیت ) - مروژ له کاتی گیانكیشاندا هه ناسهی گیر  
دهبی و دهخنكیت .

ئه وهبوو له کاتیکدا خهریکی شهو نویژ بوو له نیوه شهودا ، و له کاتی کړنوشدا ،  
وهفاتی کرد . کچه کهی له خهونیدا بینیبوو ی که باوکی مردوو ، بهتوقیوی خه بهری  
بوویه وه ، و دایکی بانگ کرد : پرسى : باوكم له کوپیه ؟

وتی : له جیگای نویژه که یه تی : بانگی کرد ، وهلام نه بوو ، دهویست به ناگای  
بینیت - رایوه شاند - دهبینی وهفاتی کردوه<sup>۱</sup> .

ابو حسانی زیادی و ابو عبید ، دهلین : سالی ( ۷۵ ) ی کوچی وهفاتی کردوه  
( رهزای خوا ی لی بیت ) .

<sup>۱</sup> - بروانه / الاصابه ( ۱۱ / ۵۶ ) .



## ۶۰ - " معاویه کوری ابی سوفیان (رضی اللہ عنہ ) "

### " خالی موسلمانان و نوسهری سروشی پیغمبر خا (ﷺ) "

کیّ یہ ؟ معاویہ کوری ابوسفیانی کوری امیہ کوری عبدشمس ی عبدمنافہ ..  
پیشہ‌وای ئیمانداران ، میری ئیسلام ، ابو عبدالرحمن ی قورہیشی ئومہوی مہکی یہ  
...<sup>۱</sup> خالی ئیمانداران و نوسهری سروشی پیغمبر خا (ﷺ) جیہانیانہ<sup>۲</sup> .  
ہندی کچی عتبہی کوری ربیعہ دایکیہ تی ، و تراوہ : لہ کاتی ( عمرہ القضاء ) دا  
و پیش باوکی موسلمان بووہ ، و لہ ترسی باوکی نہیو تراوہ شوین پیغمبر خا  
(ﷺ) بکہویت ، و لہ پوژی فہتی مہککہ دا ئیسلامبوونی خوئی ناشکرا کرد .  
( ابن ابی الدنيا ) و غیری ئویش دہلین کہ : معاویہ کہسیکی بالآ بہرزی پیست  
سپی جوانچاک بووہ .

### " چاکہ گانی "

۱ - لہ عبدالرحمن ی کوری ابی عمیرہ وہ ، کہیہکی بووہ لہ هاوہ لانی پیغمبر  
خا (ﷺ) ، لہ پیغمبر وہ (ﷺ) دہگیریتہ وہ بہ معاویہی فرموو : ( اللهم اجعلہ ہادیاً  
مہدیاً و اہدہ )<sup>۳</sup> ئہی پەروردگار پینمونی معاویہ بکہو با ببیتہ کہسیکی پینمونیکراو و ،  
خہ لکیش لہ سہر دہستی ہدایہ ت بدہ .  
۲ - وہ لہ ابی ادیریسی خولانی یہ وہ ، دہلینت : کاتی عمری کوری خہتاب (ﷺ)  
، عمیری کوری سعدی لہ ( حمص ) لہ کار لابرد ، معاویہی کردہ والی ئہوی . خہ لکیش  
دہیانوت : عمیری لابرد و معاویہی لہ جیی دانا !

<sup>۱</sup> - بپوانہ : سیر اعلام النبلاء ( ۳ / ۱۲۰ ) .

<sup>۲</sup> - بپوانہ : البدایہ والنہایہ ، ابن کثیر ( ۵ / ۶۱۹ ) .

<sup>۳</sup> - صحیح / بپوانہ صحیح سنن الترمزی ( ۳۰۱۸ ) ، فرمودہی ( ۱۹۶۹ ) .

عمیریش وتی : کهس باسی معاویه نهکات به چاکه نه بیت ، چونکه گویم له پیغه مبری خوا ( ﷺ ) بووه دوعای بۆ معاویه دهکرد و دهیغرموو : ( اللهم اهدبه )<sup>۱</sup> ئه ی خوای په رومردگار له سمر دهستی ئه و خه لکی رینمونی بکه ...

۳ - وه له عبدالله ی کورپی عه مره وه ، ده لیت : معاویه ( سروش ) ی بۆ پیغه مبری خوا ( ﷺ ) دنوسیوه<sup>۲</sup>.

۴ - له ( عرباض ی کورپی ساریه ) وه ( ﷺ ) ، گوئی له پیغه مبری خوا ( ﷺ ) بووه فهرموویه تی : ( اللهم علم معاویه الكتاب ، و الحساب ، و قه العذاب )<sup>۳</sup> واته : خوایه گیان معاویه فیروی نووسین و ژماردن بکه و له نازار و دمردنه سمری بیپاریزه .

وه عمری کورپی خه تاب ( ﷺ ) کردوویه تی به والی به سمر شامه وه و دواتریش ( عوسمان ) ( ﷺ ) پیی لی ناوه و هر به والی شام هیشتویه تیه وه .

پیشه و ( زه هبی ) ده لیت : ئه و نه ده به سه بۆ که سیك عومر بیکاته پیشه وای هریمیک و دواتریش ( عوسمان ) ، له کاتیکدا ئه و هریمه پریه تی له ناته وای و که لین ، و هه لسیته به ساز کردن و هه لسانه وه ی به ئه و پهری ریک و پیکی و خه لکی به به خشنده یی و له سمر خوئی خوئی په زامه نکات ، ئه گهر چی هه ندیکیان بۆ جاریک دلیان ئیشا ، قهیدی نیه بامیر وه ها بیت ...

- ئه گهر چی هاوه لانی تری پیغه مبری خوا ( ﷺ ) زور له ئه م باشترو چاکساز تر بوون ، به لام به ئه و پهری له سمر خوئی و سنگفراوانی و به هیزی زیره کی و بیروپای خوئی سهرکردایه تی جیهانیکی کردووه . هه ندیکیش هین و مینی هیه ( واته خه سلته تی ناباشیشی که میك هه بووه ) ، خوا خوئی حوکم دهکات له قیامه تدا ..

به گشتی که سیکی خوشه ویست بووه له لای په عیه ته که ی ، بیست سال نوینه رایه تی ( شام ) و بیست سالیش جینشیننی کردووه ، و که سیش له به ریوه بردنی

۱ - ( صحیح ) ه به وه ی پیش خویه وه : ( صحیح ) ی سوننه ته کانی ترمزی ( ۲۰۱۹ ) .

۲ - پیاوانی جینی متمانه ن : الارنوط (( سیر اعلام النبلاء ۲ / ۱۲۳ ) .

۳ - احمد له ( المسند ) ( ۴ / ۱۲۷ ) دا گپراویه تیه وه . و له اسناده کهیدا ( حارثی کورپی زیاد ی شامی ) هیه ، حافظ له ( التقریب ) دا ده لیت : که سیکی قسه ته ره ( لین الحدیث ) و باقی پیاوانی فهرموده که جی متمانه ن . زه هبی ده لیت : فهرموده که شاهیدیکي به هیزی هیه .

قسهی نهبووه ، به لکو نه ته وه کان ملیان بؤ که چ کردووه و فرمانرہ وای عمرہب و عہجہمی کردووه ، سنوری فرمانرہ وایی له همدوو حہرم و مصر و شام و عیراق و خوراسان و فارس و جزیرہ و یمہن و مغریب و غیری ئهوانیشدا بووه<sup>۱</sup> .

### " واسپاردهی پیغمبری خوا ( ﷺ ) بؤی "

له ( المسند ) ی پیشهوا ( احمد ) داهاتووہ : معاویہ ، تویشووی سہفہری هہلگرتوبہ پئی کہوت ، پیغمبرہی خوا ( ﷺ ) سہری بؤی بهرزکردهوه و فہرمووی : ( یا معاویہ ، ان و لیت امرأ ، فاتق الله و اعذل ) . واتہ : ( ئہی معاویہ ئهگہر کاروباریکت گرتہ دہست ، ئہوا له خوا بترسہ و دادپہروہرہ .

معاویہ ، دہلئت : بہردہوام گومانم وابوو لهو قسہیہی پیغمبرہی خوا ( ﷺ ) وه ، کہ له کاریکدا تووشی تاقیکرنہوہ دہبم ، هہتاوہکو له کوٹاییدا تووشی بووم)<sup>۲</sup>

### " پیاہہلدانی هاوہلان ( ﷺ ) بؤی "

له ( کورہیب مہولای ابن عباس ) هوہ ، دہلئت : معاویہ ی بینی نوپژی شیوانی دہکرد ، پاشان تہنہا یہک رکات نوپژی ( وتر ) ی کرد ئهویش بؤ ( ابن عباس ) ی گیرایہوہ ، ابن عباس فہرمووی : پیکایہتی ( واتہ تہواوہ ) ، کوپم ! کہسمان له معاویہ شامزا ترنین ، نوپژی ( وتر ) ییش یان یہک رکاتہ یان پینج یان حہوت یان زیاتر<sup>۳</sup> .

وہ ( مجالد ) له ( الشعبي ) وہ له ( الحارث ) هوہ ، له علی کوپی ابی تالیبہوہ ( دہگیریتہوہ ، فہرمووی : رقتان له پیشہوایہتی معاویہ نہبیٹ ، چونکہ ئهگہر له دہستان بجی دہبینن کہ چؤن سہرہکان له لاشہ دہبنہوہ ( واتہ کوشتار دروست دہبی)<sup>۴</sup> .

<sup>۱</sup> - سیر اعلام النبلاء ( ۲ / ۱۳۳ ) .

<sup>۲</sup> - پیاوانی جی متمانہن : احمد ( المسند ) ( ۴ / ۱۰۱ ) .

<sup>۳</sup> - ارنووط دہلئت : پیاوانی جی متمانہن و له ( مسندی شافعی ) داهاتووہ ( ۱ / ۱۰۸ ) سیر ( ۳ / ۱۵۲ ) .

<sup>۴</sup> - بپوانہ / تاریخ الاسلام ( ۲ / ۲۸۷ ) .

## " هیرشیکى گومانای !! "

هه لپهرستان ، ئهوانه ی هه می شه ده یانه و ی تانه له ئاینی خوی پهره دگار بدهن ، ئه ناکۆکی یه ی له نیوان علی و معاویه دا ( رمزای خوی لی بیت ) پوی دا کردو ته پالپشتیک بۆ دان له ئاین و گومان دروست کردن له نیه تی هاوه لانی پیغه مبهری خوا ( ﷺ ) و شته کانیا ن سه ره و ژوور کرده وه و به و جو ره و اتاکان شیوان و گو پان و ... نۆرک له خه لکی له ی لایاندا که تینه گه یشتوی یان له م ئاینه هۆیه که بوو بۆ لادانیان ، پاشان ئه و پیاویه ته دروست کرا و پوچانه ی که له می ژوودا به مه بهستی دهستکاری کردن و گو پینی و اتاکان هه لبه سترا بوو هۆی سه ره کی ئه م لادانه بوو ، له بهر ئه وه بۆ دهرخستنی هه ق و راستی رای زانیانی ئیسلام نیشان ده ده ی ن . بابزانی زانیانی ئیسلام و فه قیه و شاره زانیانی نه ته وه ی ئیسلام دهرباره ی ئه م ناکۆکی یه چی ده لێن ؟

الحافظ ابن کثیر ، ده لیت :

( ... پاشان ئه وه ی له نیوان معاویه و علی دا هه بوو پاش کوژانی عوسمان ، له پئی کوژش ( اجتهاد ) و بیرو پاره بوو ، و کوشتاریکی گه وه له نیوانیاندا پوی دا .... وه هه ق و راستی له لای ( علی ) یه وه بوو ، به لām ( معاویه ) ش له لای کۆمه لی زانیان له کۆن و ئیستا دا عوزی هیه ( به هانه ی هیه ) ، وه زۆر فرموده ی ( صحیح ) هیه که شایه تی ئیسلامیه تی هه ردو کۆمه له که یه ، هه روک له م فرموده ( صحیح ) دا هاتو وه : ( تَمَرَقَ مَارَقَةَ عَلِي خَيْرَ فِرْقَةِ الْمُسْلِمِينَ ، فَيَقْتُلُهَا اَدْنَى الطَّائِفَتَيْنِ اِلَى الْحَقِّ ) .

واته : کۆمه لیک که ( خوارج ) ن دزه ده که نه ناو باشتین کۆمه ل له موسلمانان ، و ئه وه یان که له هه قه وه نزیکترینیانه ، ده یانکوژیت .

وه ( المارقة ) مه بهست له ( خوارج ) هکانه و علی و هاوه لانی ده یانکوژن ، پاشان ( علی ) ده کوژیت و کار له دهستی ( معاویه ) دا ده می نیت وه ئه مه ش سالی ( ٤١ ) ، وه معاویه له هه ر سالی کدا دوو جار غه زای پۆمی ده کرد ، جاریک له هاویندا و جاریک له زستاندا و فرمانی ده کرد به پیاویک له هۆزه که ی تا ( هه ج ) به و خه لکه بکات ، و خۆیشی سالی ( ٥٠ ) هه جی ئه نجامدا و ( یزید ) ی کوپیشی سالی ( ٥١ ) ... وه له و ساله یان سالی دواتر بوو غه زوی . ولاتی پۆمیان کرد ... ئه وه بوو خه لکیکی زۆر له هاوه له

به‌رېزه‌كان له‌گه‌لې چوون هه‌تا گه‌ماروې (قسطنطينة)ى دا ، و له ( صحيح ) يشدا هاتووه : ( اول جيش يغز و القسطنطينة مغفور ضم )<sup>۱</sup> .

واته : يه‌كه‌مين سويا غه‌زوې قسطنطينة ده‌كات خودا لييان خوښ بووه . هه‌روه‌ها ( الحافظ الذهبي ) په‌حمه‌تى خواى لى بيت ، ده‌ليت : ( معاويه له باشتريڼ نه‌و ميرانه‌يه كه دادپه‌روهرى يان به سهر سته‌مياندا زال بوو ، وه له خراپه‌ش (هنا) به‌رى نه‌بوو ، وه خودا ليى خوښ ده‌بيت )<sup>۲</sup> . بېوانه : خوښه‌رى به‌رېز .. له نه‌ده‌ب و ويژدانى (زه‌ه‌بى) په‌حمه‌تى خواى لى بيت .

وه پرسىار له ماموستاى ئيسلام ( ابن تيميه ) كړا ، دهر باره‌ى نه‌وكه‌سه‌ى نه‌فرت له معاويه بكات ، سزاى چى يه ؟

فهرمووى : ( سوپاس وستايش بو خوا ، نه‌وه‌ى نه‌فرت له هاوه‌لانى پيغمبره‌ى خوا ( ﷺ ) بكات وهك معاويه‌ى كوپى ابوسفيان و عه‌مرى كوپى عاص و وينه‌ى نه‌وان .... نه‌وه شايسته‌ى سزايه‌كى گه‌وره‌يه . به پاى هه‌موو پيشه‌وايان و زانايانى هم دينه ، به‌لام له‌سهر جوړى سزاكه‌ى جياوازي را هه‌يه ، نايا سزاكه‌ى كوشتنه ؟ يان كه‌متر و خوارتره له كوشتن ؟<sup>۳</sup>

وه ( الميمونى ) ده‌ليت : احمدى كوپى حنبل پيى ، وتم : نه‌ى (نه‌با حه‌سه‌ن) نه‌گهر پياويكت بينى يه‌كى له هاوه‌لانى به‌خراپه باس كرد نه‌وا دهر باره‌ى ئينتماى بو ئيسلام تومه‌تبارى بكه<sup>۴</sup> .

وه ( الفضل بن زياد ) ، ده‌ليت : گويم له ابا عبدالله بو ، واته : احمدى كوپى حنبل ، دهر باره‌ى پياويك كه له پله‌و پايه‌ى معاويه و عه‌مرى كوپى عاسى كه‌م كردبووه وه ، پرسىارى لى كړا نايا پيى ده‌وتريت ( رافضى ) ؟

فهرمووى : نه‌وه‌ى كه‌واى لى كردووه بويړى يان له ناستدا بكات بوونى خراپه يه له ناخيدا ، هه‌ركه‌سى يه‌كى له هاوه‌لان به‌كه‌م سه‌ير بكات نه‌وه خراپه له ناخيدا هه‌يه<sup>۱</sup> .

<sup>۱</sup> - بېوانه / البدايه و النهايه ( ۵ / ۶۲۹ ، ۶۳۰ ) له باسى ژيانى ( معاويه ) دا .

<sup>۲</sup> - بېوانه : سير اعلام النبلاء ( ۳ / ۱۵۹ ) .

<sup>۳</sup> - بېوانه / مجموع الفتاوى ( ۱۸ / ۳۷ ، ۳۸ ) طبع ( دار الوفاء )

<sup>۴</sup> - بېوانه : البدايه و النهايه ( ۵ / ۶۴۴ ) .

له پاشان : ټمه پای زانایانی نوممه ته دمر باره ی پېشیننه پاک و چاکه کاندان ..  
 نیتړ په لکیشان له چاڅه ماندا چی ده لښ ؟! وه له قازانجی کی ټم هیرشه گومانوی یه  
 ده کهنه سمر هاوه لانی پیغمبر ی خوا ( ﷺ ) و تومته د بهنگی و ناپاکی لی ددهن ؟  
 بانگخوازی گوره ( ماموستا محمد غزالی ) په حمته خوی لی بیت ده لیت : ( له  
 واقعدا زور خه فته بار بووم به وهی که خه لکانیکی هیچ و پوچ بهو شیوازه به دکارانه یه  
 د باره ی هاوه لانی پېشنه یه که مینه کان ددوین ، جا نه گهر ټو سمر کردانه ی که بزگاری  
 یان هیناوه ته بوون بهم شیوازه خراپه هیرشیان بکریته سمر و سووک بکرین ، چ له  
 میژووی نومه تمان ده میښته وه ؟

له راستیدا پیغمبر ی خوا ( ﷺ ) ټوکه سه ی که بی ټه ده بی ده کات له گهل  
 گوره پیاوانی نیسلامدا و هو لی پوشاندنی که سایه تی یان ددات له باز نه ی کومه لی  
 موسلمانان ددوری خستوه ته وه ، ده فمر مویت :  
 ( لیس منا من لم یقر کبیرنا ، و یرحم صغیرنا ، و یعرف لعاننا حقہ ) . واته : له ټیمه نی یه  
 هر که سی ریز له گوره کاندان نه گری و بهزه یی به بچوکه کانداندا نه یه ته وه و مافی  
 زاناکاندان نه دات .

وه من بویه ټمه ده لیم ، چونکه تیبینیم کردوه له ناو پیاوانماندا جوړه  
 ژاوژاوکی نیسلامی سمری هه لداوه هر له چاخی یه که مه وه تا ټم چاخی نیستامان ،  
 ده بینی ته نها هه لیه که بدوړه نه وه هزاران جار گوره ی ده کن !  
 باشه له بهر ژوه وندی کی ټم جهور و سته مه ؟ له قازانجی کی ټم نوممه ته مان  
 له پروو لاوان دمر که مویت له جیهانیکدا که نه فت و که ساسه کان له هو لی گوشتگر تندان .<sup>۱</sup>

### " وه فاتی معاویه ( رضی الله عنه ) "

کاتی سهره مرگ وه سیه تی کرد نیوه ی دارایی یه که ی بخریته ( بیت المال ) .  
 پاشان حالی خراپ بوو ، فمر مووی : ( نه فرتت لی بیت بو چ مالیک بوویت ، چل سال

<sup>۱</sup> - بروانه / البدایه و النهایه ( ۵ / ۶۴۴ ) .

<sup>۲</sup> - الحق المر / محمد غزالی لاپه ره ( ۱۱۶ ، ۱۱۷ ) به دستکاری یوه .

خاوهنت بووم ، بیستی شه میری و بیستی جینشینایه تی ، نیستاش نه مه حالی منه و چاره نووسی منه له گه لندا ، نه فرمت له دنیا و نه وهشی حمزی له دنیایه .

محمدی ابن سیرین ده لیت : کاتی معاویه که وته سهره مهرگ بهرده وام پروومه تی ده خسته سهر زهوی و پرووی وهرده گیراو لایه که ی تری پومه تی له سهر زهوی داده ناو ده گریا و ده یوت : نهی خوای پهروهر دگار خوت فهرمووته : ﴿إِنَّ اللَّهَ لَا يَغْفِرُ أَنْ يُشْرَكَ بِهِ وَيَغْفِرُ مَا دُونَ ذَلِكَ لِمَنْ يَشَاءُ وَمَنْ يُشْرِكْ بِاللَّهِ فَقَدْ افْتَرَىٰ إِثْمًا عَظِيمًا﴾ سورة النساء ، آیه ( ۴۸ ) .

واته : بهراستی خوا خوش نابیت نه گهر هاوهلی بو پریار بدریت ، بئجگه له وه له مهر گونا هیکی تر بیه ویت خوش ده بیت له مهر که سیك که ده یه ویت .

ده سا پهروهر دگار بهویستی خوت بمکه یه کی له لیخوشبوان <sup>۱</sup> . وه له کتیبی (الاحیاء) داهاتوو : ( کاتی معاویه که وته گیاندان فهرمووی : دامنیشتین ، دایاننیشان ، بهرده وام ته سیحاتی خوای ده کرد پاشان دهستی کرد به گریان ، فهرمووی : نهی معاویه دوا ی پیری و په که وته ی یادی پی پهروهر دگار ته کهیت ! و نه وهنده گریا دهنگی گریانی بهرز بووه و فهرمووی :

نهی خوای پهروهر دگار له ش شیخه سهر پیچیکاره دلره قه ی خوت خوش بهو په حمی پی بکه ، پهروه دگارا په شیویم کهم که ره وه و له تاوانم خوش بهو میهره بانی خوت بگپروه به سهر نه م بنده یه تدا که له غهیری تو تکاو ره جای نیه و جگه له زاتی تو له کهس دلنیا نه بووه <sup>۲</sup> .

وه له ( عبدالأعلى كوبرى ميمونى كوبرى مهران ) وه ، له باوکیه وه ، ده لیت : معاویه وه سیه تی کرد ، فهرمووی : ( کاتی خه ریک بووم ناوم ده کرد به دهستی پیغمبرى خوا ﷺ ) بو ده ستونیژ ، کراسه که ی داکه ند و منی پی داپوشی منیش دوا یی لامبرد و هه لمگرت و سهر نینوکه کانیم - نه وه ی که فبری شه درى پاش نینوکه کردن - کوکرده وه و شارده وه ، نه گهر مردم ، شه کراسه بکه نه بهرم و نینوکه کانی وردکه نه ناوچاوم ، به لکو به بهرکه تی نه وانه خوا په حم پی بکات <sup>۳</sup> ، ( رهزا و په حمه تی خوات لی بیت ) .

<sup>۱</sup> - بپوانه : البدايه و النهايه ( ۵ / ۶۶۷ ، ۶۶۸ ) .

<sup>۲</sup> - بپوانه : الاحیاء ( غه زالی ) ( ۴ / ۴۸ ) .

<sup>۳</sup> - بپوانه : تاريخ الاسلامی ( ۲ / ۳۲۳ ) ، تاريخ الطبری ( ۵ / ۲۲۶ ، ۲۲۷ ) .

## " ٦١ - سه عدی کوپی عبید ( ﷺ ) "

### " شهیدیک سه ره خوشی له خوی دهکات !! "

ناوی ( سه عدی کوپی عبید ) باش له بهرکهن ، چونکه ههوا لیک سهر و سه سوپه نهری هیه . هاوه لآن به ( سه عدی قورئانخوین ) ناویان ده برد .  
خاوه نی دهنگیک خوش و ئاوازیکی نهرم و ناسک بوو که ئایه تهکانی خوی گه وری ده خوینده وه دمرونی پر ده کرد له ترس و هه بیته و گه وری . و دلهکانی ده هژاند و فرمیسکی له چاوان ده باراند .. و قورئان تهواو کاریگری له سهر دلی ( سه عدی کوپی عبید ) دانا بوو ، پری کرد بوو له ترس و سام و سوژ و تامه زرویی بو لای پهرومردگار ..

به جوړه کاتی له گهل دوژمنانی خوا دا روو بهروو ده بوویه وه ، دمرونی به هیوا و نامانجی به دهست هینانی شه هادهت بوو تاوه کو خوی بخاته پیزهکانی ئه و به پیزانهی خوی پهرومردگار ده بارهیان ده فهرموئ : ﴿ وَمَنْ يُطِيعِ اللَّهَ وَالرَّسُولَ فَأُولَٰئِكَ مَعَ الَّذِينَ أَنْعَمَ اللَّهُ عَلَيْهِمْ مِنَ النَّبِيِّينَ وَالضَّالِّينَ وَالشُّهَدَاءِ وَالصَّالِحِينَ وَحَسُنَ أُولَٰئِكَ رَفِيقًا ﴾ سورة النساء ، آیه ( ٦٩ ) .  
- سه عدی که لوانه ی له سهر ده می پیغه مبری خوا ( ﷺ ) قورئانیان کو کرده وه . وه له هیچ غزا و بونه کدا که پیغه مبری خوا ( ﷺ ) ناماده ی بوبیت ، درانه که وتوه و به شدار بووه .

( کاتی کش پیغه مبری خوا ( ﷺ ) وه فاتی کرد ، و دوو ده کان رووی راسته قینه ی خویان ئاشکرا کردو به پاشکاو ی له ئاین هه لگه پرانه وه ، سه عدی کوپی عبید له پیزی پیشه وه ی ئه و که تیبه ئیماندار وه بوو که هه لگه پرانی له ( یه مامه ) به سزای خویان گهیاند .

سه عدی له سهر مهیدانی جهنگ هه می شه خوی ده هاویشته ناو ده رگاکانی مهرگه وه به ئومیدی ئه وه ی په زامه ندی خوا به دهست بینئ و شهید بیت ، به لام به ویستی خوی پهرومردگار له هه موو جهنگ کاندای به ساغ و سه لامه تی ده مایه وه ئه و جا هه لمه تی پرزگار کردنی عیراق هاته پیش که پیشه وای داد پهرومرد ( عمری کوپی خهتاب ) به پری ده کرد ،



سەعد دیسان لە پیشەوای خەباتکاراندا بوو ، بە پۆژ لەگەڵ بێ باوەڕان شەری ئەکرد و بە شەویش باوەشی بە قورئانخویندندا دەکرد .

هەلمەتەکش لەسەر کەوتنیکیوە دەچوو بۆ سەرکەوتنیکی دیکە ، تا پۆژی (الجسر)<sup>١</sup> ھاتە پیش ، ئەو کاتەی شمشیرەکانی ( فرس ) و فیلەکانیان لە دەوری موسڵمانان زیاد یان کرد و ھەلگری لیوا ( ئالای ) موسڵمانانێان کوشت کە ناوی ( ابو عبیدی ثقفی ) بوو فیلێکی زۆر گەورە لەسەری چۆکی داواو پاشان براکەشیان کوشت و دواتر ( جبر )ی کوریشی کوژرا ، و یەک لە دوا یەک ئالاکەیان دەدا یە دەستی ئەوی تریان ، تالە کوژیی دا ( مثنی کوپی حارثە ) ئالاکە ی وەرگرت و موسڵمانانی بەرھو جیگایەکی دُنیا کیشایەووە کە لەو پاراستنی بە تەواوی تیا بچن .

سەعدی کوپی عبیدیش ئەو کاتە یەکی بوو لەوانە ی خۆیان پزگار کرد لە دەستی فارسەکان ، ئەو بوو کاتی ئاشی جەنگە کە ھێور بوویەووە ، و سەعد بەخویدا چوویەووە ، زۆر سەرزەنشتی خۆی کرد کە بۆچی ھەولی خۆ پزگار کردنی داو ، لە کاتیگدا کە ئەو لە ھەموو جەنگیگدا خۆی فری داوھتە لیواری مەرگەووە بە ئومیدی شەھید بوون .

و ھەم ھەلویستە ی بەردەوام دەروونی ناپەرھەت دەکرد و خەونی لە چاوانی ئەتۆراند تا ئەوکاتە ی بانگیبژێ پێشەوا ( عمر ) بانگی لە موسڵمانان کرد خۆیان بگەییەننە قافلە ی ( سەعدی کوپی ابی وقاص ) کە بۆ کوشتاری فارسەکان بەری کەوتبوو ، سەعد ئەمە ی بەھەل زانی بۆ قەرە بوو کردنەوای ئەو ھەلەییە ی لە پۆژی (الجسر) دا کردی ... سەعدی پالەوان شمشیرە کە ی ھەلگرت و سواری و لاخە کە ی بوو بەرھو لای سەعدی کوپی ابی وقاص کەوتەری تا بچیتە پال پیزی خەباتکارانەووە و ... لە ژێر ئالای یەکتا پەرستیدا خۆی بگەییەنیتە قافلە کە ی سەعدی کوپی ابی وقاص .

ئەوجا سەعدی کوپی ابی وقاص ، سەعدی کوپی عبیدی ناردە لای نعمانی کوپی منذری پادشای نەصرانی ( حیرە ) کە بەفرمانی ( کسری ) دەویست لەگەڵ موسڵماناندا وتویژ بکات ... سەعد دیتە ناو کۆشکی بەرز و سەر بلندی ( نعمان ) ، دەست و پێیە کە ی ( نعمان ) ھاواری لی دەکەن کە کڕنوش بۆ نعمان بەریت ، بەلام ئەو گالتە ی لی دیت و بەردەوام دەروات تا دەگاتە لای تەختی پاشایەتی یە کە ی ( نعمان ) و

<sup>١</sup> - ناو نراووە پردی ابی عبید .

به عزیزه تهوه پهیامی موسلمانانی پی دهگه یه نیت که نهویش نهوهیه : یان دهبی موسلمان  
بن یان سمرانه بدن به ملکه چی ، یان شهر بکن .

پاشان سهعدی کوپی عبید گه پرایه وه لای سهر کرده کی و وه لای ( نعمانی ) له  
خوبایی پی یه که نهفسی خراپه کار و بالا دهستی شهیتان به سهریدا هیچ ریگه یه کی  
دیکه ی پی قبول نه کرد ... کوشتار نه بیت .

وه له پوژی دوايیدا سهعدی کوپی ابی وقاس سوپاکه ی ناماده کرد و سهعدی  
کوپی عبیدی به سهر دهسته راستی سوپاکه وه دانا شهر بۆ ماوه ی دوو پوژ بهرده وام بوو  
، کوژراوان به بی ژماردن له وناوهدا که وتبوون ، پاشان شهرکه له نیواری پوژی دووهدا  
بریک هیور بوویه وه ، نهوجا سهعدی کوپی عبید ههستا و وتاری بۆ سهر بازه کانی دهسته  
راست داو فرمووی :

( نهی نهوانه ی خوتان به پهرومردگار فروشتوو ، سبهینی به دوژمنانمان دهگهین  
و شهید دهبن و کهس نامانشوات و به جله کانه وه سپارده نه کریین !!! و له ناو  
سهر بازندا چپه یه کی نزم دهستی پی کرد : وهک نهوه ی سهعد بۆ ئیمه خوی  
دهلاوینته وه و سهر خوشی دهکات .

ههرواش بوو ، نهوه بوو له پوژی سییه می شهرکه دا پوژی ( الهیریر ) سهعدی  
کوپی عبید وها بهرو پووی شهر بووه وه وهک نهوی له دهرگا کانی بههشت بدات ، و  
نهوه ی ویستی به دهستی هینا و شهید بوو ... موسلمانانیش نهو پوژه سهرکه وتنیکی  
ناو له یان به دهست هینا ... و مرژده ی سهرکه وتن گه یشته پیشهوا ( عمری کوپی  
خهتاب ) ، نهویش دهستی بهستایش ی پهرومردگاری کرد ، بهلام ههوالی شهید بوونی  
سهعدی کوپی عبید وهک ههوره تریشقه دا ده بهزیه سهر دلی عومهر ( ﷺ ) و بۆ نهو و بۆ  
هاوه لانی تری شهید بووی زور نا په حهت دهبی ، دهفرمووی : سویند به خوا کوژرانی  
سهعد ئهم خوشی یه ی لی زهوت کردم <sup>۱</sup> . ( رهزای خوا له سهر سهعد و هاوه لانی ) .

<sup>۱</sup> - بروهانه : ( مواقف بطولية من صنع الاسلام . زیاده ابو غنیمه ) ( ۷۷ - ۸۰ ) .

## " ٦٢ - عه مری کوپی عاص ( ﷺ ) "

" خه لکی موسلمانان بوون و عه مری کوپی عاص نیمانی هیئا "

فهرموده

کی یه ؟ پیشه وای نه میر ، عه مری کوپی عاصی کوپی وائله . بلیمه تی ناو  
قوپه یش ، و پیای زانا و که سیکه له زیره کی و قایمکاری و و هوشیاریدا به نمونه  
دهینریتته وه .

له سهره تا کانی سالی هه شتدا به هاوه لی خالدی کوپی وه لید و عوسمان کوپی  
ته لحه به موسلمانان کوچیان کرد بو لای پیغه مبری خوا ( ﷺ ) ، نه ویش به هاتن و  
موسلمان بوونیان خوشحال بوو ، عه مری کرده سهر کرده ی به شیک له سوپا و بو غمزا  
ناماده ی کرد .. بخاری ده لیت : پیغه مبری خوا ( ﷺ ) کردیه سهر کرده ی سوپای ( ذات  
السلاسل ) . له مه دینه دابه زی و دواتر له میصر و له وی وه فاتی کرد .

### چا که گانی

١ - له ابی هریره وه ( ﷺ ) ، پیغه مبری خوا ( ﷺ ) فهرمودیه تی : ( إنا العاص  
مؤمنان ، عمر و هشام )<sup>١</sup> واته : هه ردو کوپی ( عاص ) ، که ( عه مری و هشام ) ن ئیماندارن .  
٢ - له ( عقبه ) وه ده لیت : گویم له پیغه مبری خوا ( ﷺ ) بوو دهی فهرموو :  
( اسلم الناس و آمن عمر و بن العاص )<sup>٢</sup> واته : خه لکی موسلمان بوون ، به لام عه مری کوپی  
عاص باوهری هیئا .

٣ - زه هه بی ، ده لیت : له ( ابی عوسمان نه دی ) یه وه به ( صحیح ) ی هاتووه ،  
له عه مری کوپی عاصه وه ، پیغه مبری خوا ( ﷺ ) عه مری کرده ته سهر کرده ی سوپای  
( ذات السلاسل ) له کاتی کدا که سانی وه ک ابویه کر و عومر له ناو سوپا که دا بوون<sup>٣</sup> .

١ - دانه پاله که ی ( حسن ) ه : احمد ده ری هیئا وه ( ٢ / ٢٠٤ ) غه بری نه یوش .

٢ - دانه پاله که ی ( حسن ) ه : احمد ( ٤ / ١٥٥ ) ، ترمزی ( ٢٨٤٤ ) .

٣ - صحیح : بخاری ده ری هیئا وه ( ٧ / ١٨ ، ١٩ ) مسلم ( ٢٢٨٤ ) .

هەروەها زەهەبی ، دەلیت :

( عەمر لە شەپ و جەنگدا لە هەموو پیاوانی قورەیش زیاتر پای دروست و بەتەکبیر بوو و قایمکار تر و لیھاتوو تر بوو و بەرچاو پونتر بوو . هەروەها لە میرە خانەدانەکانی عەرەب و گەورە پیاوانی کۆچبەرەکان بوو ، خۆداش لیۆ خۆش دەبیۆت و دەبوریۆت .. خۆشەویستی بۆ دنیا و خۆگلاندنە چەند شتێک نەبواوە ، عەمر بۆ کاری جێنشینیایەتی زۆر شیواو بوو ، لەراستیدا ئەو پێشینەیهکی هەبوو کە معاویە پێشینەیی وای نەبوو ، ئەو بوو بە هۆی بەرچاو پوونی و بلیمەتی یەوێ کراوەتە ئەمیر بەسەر پیاوانی وەک ابوبەکر و عومەر ( رەزای خایان لی بیۆت )<sup>١</sup> .

### " موسلمان بوونی "

لە ( قەسی کۆری سمعی ) یەوێ ، عەمری کۆری عاص و تی : ئەو پێغەمبەری خوا ( ﷺ ) ! بەیعتەت دەدەمێ لەسەر ئەوێ کە خوا لە تاوانەکانی پێشوم خۆش بیۆت ؟ فەرمووی : ( ان الاسلام و الحجرۃ نبیان ماکان قبلهما ) واتە : ئیسلام و هیجەرەت هەموو پێشینەکان دەسپەنەوێ لە گوناھ و تاوان .  
دەلیت : سویند بە خوا لە هەمووان زیاتر لە پێغەمبەری خوا ( ﷺ ) شەرم دەکرد ، هەرگیز چاوم لە بینینی تیر نەبوو و نەمتوانیوێ چاوم لە ناستیدا هەلبرم<sup>٢</sup> .  
- هەروەها لەگەڵ کۆچبەرانی ( حبشە ) دا چیرۆکیکی هەیه و پێشتر لە ژیانی جعفری کۆری ابی تالیب ( دا باسماں کرد ( ﷺ ) .

### " دڵسۆزی عەمر ( ﷺ ) "

لە ( موسای کۆری علی ) یەوێ لە باوکیەوێ ، گوێی لە عەمر بوو فەرموویەتی :  
پێغەمبەری خوا ( ﷺ ) ناردی بەدوامدا و فەرمووی :

<sup>١</sup> - بڕوانە : سیر اعلام النبلاء ( ٢ / ٥٩ ) .

<sup>٢</sup> - احمد لە ( المسند ) دەریهێتاوێ ( ٤ / ٢٠٤ ) .

( خذ عليك ثيابك و سلاحك ، ثم اتني ) واته : جل و بهرگه کانت ( جلی شهر ) بیوشه و چه که که ت هه لگر و وهره بۆ لام . منیش چووم بۆ لای ده بینم ده ستنوژ ده گریخت ، چاوی لیم هه لپری و لیمی پروانی و فهرمووی : ( ان ارید ان ابعثت علی جیش ، فلیسلمت الله و یغنمک ، و أرغب لك رغبة صالحة من المال ) . واته : من ئەمەوێت بەسەر سوپایه که وه ردوانه ت کهم ، تکام وایه خودا سه لامه ت کاو غه نیمه تیکی باشیش به نسیت بکات : وه من ئاره زوویه کی باشت بۆ ده کهم مال و ده سته کو تیکت چنگ بکهوی منیش وتم : ئه ی پیغمبره ی خوا ( ﷺ ) ! من له بهر مال و سامان موسلمان نه بووم ، به لکو ره غبه تم له ئیسلام خو ی بوو بۆیه موسلمان بووم ، هه ره وها له به ئه وه ی له گه ل پیغمبره ی خوا ( ﷺ ) دا بم . فهرمووی : ( یا عمرو ، نعمًا بالمال الصالح للرجل الصالح ) واته : ئه ی عه مر ، باشت رین شت مالی چاکه بۆ پیاوی چاک .

### " فیهی عه مر ( ﷺ ) "

ها وه لانی پیغمبره ی خوا ( ﷺ ) زانست و کاریان پیکه وه گری دها .. هه یانبوو له نوێژدا ئیمام و پیشه ورا بوو ... له خه باتیشدا دیسان وا بوو ، سه ریکیش بوو له زانست و کارکردن دا و بهر جوړه بوونه پیشه نگی میله هتان ، و ولاتان ملیان بۆ که چ کردن . له راستیدا هو ی دواکه وتنی میله هتان ده گه ریته وه بۆ ته مه له ی و کار دواخستن و نه بوونی پخوا .. و بواریان بۆ دوژمنان کرده وه سه رکر دایه تی یان بکه ن ، به لام ئه وه ی له عه مره ی کوپری عاص بهروانی ، ده بیننی له جه نجه کاندایه سه رکر دایه تی ده کات و له ئایینه که شیدا شاره زا و فه قیه یکه . ده فهرمو ی : له شه ویکی ساردی شه وه کانی غه زای ( ذات السلاسل ) دا تووشی ( احتلام ) بووم ، له بهر زری سه رما ترسام له وه ی نه گه ر خو م بشوړم تیا بچم ، بۆیه ( تهیه موم ) م کرد و پاشان نوێژی به یانیم بۆ ها وه له کانه دابه ست ، نه وانیش ته مه یان بۆ پیغمبره ی خوا ( ﷺ ) گێرایه وه ، فهرمووی : ( یا عمر و صلیت باصحا مک و انت جنب ؟ ) واته : ئه ی عه مر ئه لیی به له ش پیسی یه وه نوێژت بۆ ها وه لانت دابه ستووه ؟ ده لیت : منیش هو ی خو نه شوړد نه کهم بۆ باس کرد و وتم : گویم لی بووه

له نایه تیکدا په روه ردگار فهرموویه تی : ﴿ ... وَلَا تَقْتُلُوا أَنْفُسَكُمْ إِنَّ اللَّهَ كَانَ بِكُمْ رَحِيمًا ۝ ﴾  
سورة النساء ، آیه ( ۲۹ ) . واته : خوتان مه کوژن ، بهراستی خوا میهره بانه پیتان .  
پیغه مبهری خوا ( ﷺ ) پیکه نی و هیچی نهوت <sup>۱</sup> .

## " خه باتی عمر ( ﷺ ) "

عمری کوپی خه تاب ( ﷺ ) سهیری عمری کوپی عاصی کرد و فهرمووی :  
ناکری ( ابی عبدالله ) به سر زهویدا بروات ، نیلا ده بی پیشهوا بیت . وه نه گهر بهدوی  
هه لو یسته خه باتکاره کانیدا بگهړینن ... نهوا بوار نابی باسی بکهین و بیژمیرین ...  
تهنها نه وه نده بهسه برانین که :

۱ - له یه رموک پاله وانیتی خو ی سه لماندوه .

۲ - ابو عبیده ، ناردوویه تی بو حله لب و انتاکیه و له گهل نه هلی نهو دوو  
جیگایه دا ناشته وایی کردوه ، هه موو ( قنسرین ) ی به ژور نازاد کردوه .

۳ - بهره و میصر پوشتووه و نازادی کردوه .

۴ - نه سکه ندهری یه ی پزگار کردوه .

۵ - سالی ( ۲۴ ) ته رابلوسی پوژناوای پزگار کردوه ، و تراویشه که سالی ( ۲۳ )

بووه ، نیدی دوژمنانی عمر و نه وانه ی پقیان لیته تی ، خو یان چی یان بو نیسلام کردوه  
؟ له راستیدا دوژمنانی نیسلام چند شتیکیان به درو و بوختان بو هه لبه ستووه که لی  
بهری یه ، ناگادار بن . نه ویشی له پوژنی ( حنین ) دا پروی دا ... له باسی ژیانوی  
( معاویه ) دا ( ﷺ ) شتیکیان باس کرد . و لهو کاروبارانه دا بوو د ستین و له سهری نه روین  
باشتره .

<sup>۱</sup> - ( حسن ) ، ابو داود و بیهقی گیراویانه ته وه ، بخاری له صحیحه کهیدا به هه لپه سیردراوی  
هیشویه تیه وه ( ۱ / ۳۸۵ ) .

## " کوتایبی ئەمیر و دواوتەکانی "

۱ - له ( عوانە ی کۆپی حکم ) هوه ، دەلیت : عەمری کۆپی عاص فەرمووی : سەیرە ئەو کەسە ی مردن بەرەو پەروە دیت و هۆشی بە خۆیەویەتی (عەقڵی لەگەڵداوە) ، چۆن وەصفی مردن ناکات ئەو بوو کە مردن لە عەمر نزیك بوویەو ، کۆرەکە ی ئەم قەسە ی خۆی وەبیر هێنایەو ، و پیتی وت : وەصفی بکە ، فەرمووی : کۆرە ! مردن زۆر لەو گەورەترە وەصف بکریت ، بەلام بۆت وەسف دەکەم ، ئەزانی هەست بە چی ئەکەم ؟ وەک ئەو ی کۆی ( رضوی ) بەسەر گەردنمەو بۆت و ناوسکم پڕبۆت لە دەرک و گیانم لە کونە دەرزێ یەکەو وادیتەدەر<sup>۱</sup> .

۲ - له عبدالله ی کۆپی عەمرەو ، دەلیت : باوکی لە کاتی سەرەمەرگدا فەرموویەتی : ئەو خۆی پەروەردگار ، تۆ فەرمانت بە چەند کاریک کرد و پڕیگریت لە چەند کاریک کرد ، ئێمەش زۆریک لە فەرمانەکانی تۆمان واز لێ هێنا و لەناو زۆریکیشت لە قەدەغە کراوەکاندا پۆچووین . پەروەردگارا هیچ خودایە نیە جگە لە زاتی تۆ پاشان پەنجە ی شایەتومانی بەرزکردووە و بەردەوام ( لا اله الا الله ) ی دەوت ، هەتا گیانی دەرچوو ( ﷺ )<sup>۲</sup> وە لە ( ابی نوفل ی کۆپی ابی عەقرب ) هوه ، دەلیت : عەمر لە سەرەمەرگدا زۆر بێ هیوا بوو لە خۆی . ( عبدالله ) ی کۆپی پیتی وت : بۆ ئەوەندە بێ هیوایت ، لە کاتیکیدا پیغمبەری خوا ( ﷺ ) لە تۆ نزیك بووەتەو و بەکاری هێناوایت بۆ زۆر کار ! فەرمووی : بەلێ کۆرە ، وایە ، بەلام با پیت بلێم ، سویند بەخوا ، نازانم لەبەر خوشەویستی بوو بۆ من یان لەبەر دلنەوایی کردنم بوو ( تا زیاتر ئیسلام خوش بویت - وەرگیر ) ، بەلام شایەتی دەدەم بۆ دوو کەس کە پیغمبەری خوا ( ﷺ ) دنیای بە جێ هێشت خوشی دەویستن ، ئەوانیش ( عەمماری کۆپی یاسر و عبدالله ی کۆپی مەسعود ) ن. ئەو جا کە مەرگ زۆری پێ هێنا ، دەستی خستە لای چەناکە ی و فەرمووی : ( ئەو پەروەردگار فەرمانت پێ کردین ، وازمان هێنا ، و پڕیگریت لێ کردین ، ئەنجاممان دا ، و هیچ

<sup>۱</sup> - ابن سعد دەری هێناو ( ۴ / ۲۶۰ ) .

<sup>۲</sup> - ابن عساکر ( ۱۲ / ۲۶۸ ) باسی کردووە .

پښتانه کمان نى په جگه له لى خوش بوونى تو نه بیټ ... بهر د وام داوای لیخو شېوونى ده کړد هه تا گيانى سپارد <sup>۱</sup>.

و له عبدالله کوږى عمره وه ، ده لیت : باوکى و ه سیه تی بو کړد وه : - نه گهر مردم ، جاريک به ناو بمشوره و له جلیکدا وشکم بکمره وه ، پاشان بو جارى دوو هم به ناوای پاک بمشوره و وشکم کمره وه و بو جارى سى یم به ناویک بمشوق کافورى تیدا بیت ، نه و جا وشکم کمره وه و پاشان جله کانه له بهر که و پاشان نه گهر له سهر جیگا که هم هه لنگر تم دوو هه نگاو پرؤ که میک بو هسته ، و له دواى جه ناز که موه به ، چونکه پیښه وه بو فریشته کانه <sup>۲</sup> و دواوه بو نه وه ی ئاده مه ، و نه گهر به گوږت سپاردم خو لم به سهر دا پو بکه ، پاشان وتی : نه ی پهر و مردگار فرمانت پی کړدین ، به لام گویمان پیښه داو ، پښتانه لى کړدین ، به لام نه جامان دا ، و ئیستا که سیکی بى تاوان نیم تا به هانه ت بو بینمه وه ، و هره وک ده سلا تم نیه خو م پرگار که م ، به لام هیچ خودایه نیه جگه له زاتى ﷺ ، بهر د وام ده یوته وه تا گيانى سپارد <sup>۳</sup>. ( یحی کوږى بکیر ) ، ده لیت : عمرى کوږى عاص شهوى جه رنى په مه زان سالى ( ۴۲ ) له میصر وه فاتى کړد ، و جه رن سپارده کړا ، عبدالله ی کوږى نویژى له سهر کړد ، ته مهنى عمر نه و کاته نزیک ده بو وه و له ( سهد ) سال<sup>۴</sup> وه مال و سامان و مولک و بهنده یه کى زورى له دواى خو ی به جى هیشت <sup>۵</sup>.

<sup>۱</sup> - دانه پاله که ی ( صحیح ) ه / احمد له ( المسند ) پړوايه تی کړد وه ( ۴ / ۱۹۹ ، ۲۰۰ ).

<sup>۲</sup> - نه لبانى ده لیت : به فیعلی له پیغمبرى خوا ( ﷺ ) جیگیر بوو / احکام الجنائز ( ۷۳ ).

<sup>۳</sup> - دانه پاله که ی به میزه / طبقات ، ابن سعد ( ۴ / ۲۶۰ ).

<sup>۴</sup> - هیثمى ده لیت : گبرانى گپړاويه تیه وه ، پیاوانى جیى متمانن تا بیژده که ی المجمع ( ۱۵۹۰۱ ).

<sup>۵</sup> - پړوانه : سیر اعلام النبلاء ( ۲ / ۷۷ ).



## " ٦٣ - محمدی کوپی مه سله مه ( ﷺ ) "

### " نازاوه که زیانی پین ناگه یه نیت " فرموده ی پیروز

محمدی کوپی مه سله مه ی کوپی سه له مه ی کوپی حریش ی نه نصاری نهوسی  
یه. له بهر و جهنگه کانی دوا ی بهدریش به شدار بووه. ابن سعد، ده لیت: پیغه مبهری  
خوا ( ﷺ ) له گهل ( ابی عیبده ) دا کردنی به برا، و له جهنگی ( تبوک ) دا به سمر  
مه دینه وه داینا<sup>١</sup>.

زه هه بی، ده لیت:

" محمد ( ﷺ ) له وانه بوو خویان له نازاوه که که نارگیری کرد. و نه له ( الجمل )  
و نه له ( صفین ) به شدار نه بوو، به لکو له ته خته شمشیریکی بوو خوی دروست کرد و  
به رهو ( ره بزه ) پوشت و ماوه که له وی مایه وه<sup>٢</sup> "

وه پیشهوا عمر ( ﷺ ) بوو کوکردنه وه ی زه کاتی ( جهینه ) به کاری هیناوه، وه  
نه گهر یه کی له کریکاره کانی سکا لایه کی ببردایه ته لای ( عمر ) ( ﷺ ) نهو، محمدی بوو  
ده ناردن تا بزانیته کی شه که یان چی یه.

وه نه م بوو که ( کعب ی کوپی نه شرفی جوله که ) ی کوشت، ههروه که له ههردوو  
( صحیح ) دا هاتوه.

کوشتنی ( کعب ی کوپی نه شرف ):

که عبی کوپی نه شرف تا غوتیکی زورداری جوله که بوو که په یمانشکینی له گهل  
موسلماناندا کردوو، یارمه تی و هانی ( قریش ) ی دها بوو سمر عه ره به کان، دهر باره ی  
کوژراوانی بی باوه رانی پوژی بهر نه یوت: نه وانه پیاو ماقولانی عه ره ب و پاشای  
خهلکن، سویند به خوا نه گهر ( محمد ) دا بیته له وانه، ده ی نه وه ناو جهرگه ی زهوی  
باشتره له سه پرشتی زهوی.

له ( جابری کوپی عبدالله ) وه، ده لیت: پیغه مبهری خوا ( ﷺ ) فرموی: ( من  
لکعب بن الاشرف ؟ فإنه قد آذى الله ورسوله ). واته: کی ئاماده یه بوو کوشتنی که عبی

<sup>١</sup> - پروانه / تاریخ الاسلام ( ٢ / ٢٠٥ ) ی پیشهوا زه هه بی ط. دارلعد العربی.

<sup>٢</sup> - پروانه / سیر اعلام النبلاء ( ٢ / ٢٩٦ ). الاصابه ( ٩ / ١٢٢ ).

کۆپی ئەشەرف ، بەراستی ئەو نازاری خودا و پیغمبەری داو ( واتە بێ شەرمی کردووە لە ناستیاندا ) محمدی کۆپی مسلمە هەلساوە فرموی : ئەی پیغمبەری خوا ( ﷺ ) ، حەز ئەکە ی بیکۆژم ؟ فرموی : بەلێ ، وتی : دە ی مۆلەتم بدە باشتی بلیم . ( واتە باپلانیکی بۆ دانیم )

فرموی : بیلێ ..

ئەوجا محمدی کۆپی مسلمە هات بۆ لای ( کعب ) و پێی وت : ئەم پیاو ( واتە پیغمبەری خوا ( ﷺ ) داوای ( صدقە ) مان لێ ئەکات ، بەراستی ماندوی کردوین ، ئیستا من هاتووم داوای قەرزت لێ بکەم ) .

وتی : بەراستی تاکە ی وازی لێ ناهێنن و بەگویی ئەکەن ؟ وتی : بلین چی ، تازە شوینی کەوتوین و نامانەوی وازی لێ بێنن تا بزانی کۆتایی یەکە ی بە چی ئەکات ، ئیستا هاتووین باری و شتری یا دوو حوشرمان بەقەرز بدەیت . ئەویش وتی ، باشە ، بەلام شتی بکەم بە بارمە لەلانی . وتیان ، چی دانی ؟ وتی : ئافرهتە کانتان . وتیان : چۆن ئافرهتە کانتان لەلانی دانی ؟ وتی : ئافرهتە کانتان ؟

وتی : دە ی کۆرە کانتان ..

وتیان : چۆن کۆرە کانتان بە بارمە پی بدەین ، داوی ئەگەر شەریان بوو ، بەیەکتەر بلیت ، تۆ لەبری یەک دووبارە حوشر کراویت بە بارمە ؟ ئەو دەبیته نەنگی و عیبە بۆمان ، بەلکو چەکت بۆ دینن بە بارمە ، و وادە یەکیان دانا کە تیایدا چەکەکی بۆ بێنیت ، ئەو بوو شەو هاتەو بۆ لای کعب و ( نائله ) شی لەگەڵدا بوو - نائله برای شیریی کعب بوو - و بانگیانی کرد بۆ لای قەلاکە یەو و خۆشی چوو بۆ لایان ، ژنەکی پی وت : بەم سەعاتە بۆ کوی ئەچیتە دەرەو ؟

وتی : مەترسە ئەو محمەدی کۆپی مسلمە ی برامە ( وەک برامە ) و لەگەڵ ابو نائله ی برامە . وتی : بەراستی بۆنی خوین دەکەم . وتی : بۆچی وا ئەترسی ، وتی : خو محمەدی برام و برای شیریم ابو نائله یە ، وکەسی بە خشنە و بەرپێژ ئەگەریش بۆلیدانی بە خەنجەرێک بە شەو دا بانگ بکریت هە ر دە چیت بە دەم بانگەرەکیە وە .

١ - ئەبێ چ پێر و بە خشنە یی یەک لای ئەم نەفرەت لێ کراو هەبێ ؟

ئەو بومحمدی کوری مەسلەمە خوێ و چەند پیاویک کە (أبو عبس ی کوری جبر و حارث ی کوری أوس و عبادی کوری بشر بوون) چو ئە ژۆره وه ، محەمەد وتی :

ئەگەر هات بۆلام شتیک لە سەر سەرو قژی ئە لیم و بۆنی ئەکەم ، وەئێوەش هەرکە زانیان توانام بە سەریدا شکایەوه لییدەن . ئەو بوخوێ پێک و پێک کردبوو بۆنیکی خوشیشی ئی دەهات ، محمد وتی : بەراستی تانیستابۆنی واخۆشم نەکردبوو .

وتی : من لە بۆنخۆشترین نافرمانی عمرەب و کاملترنیانم لەلایە .

وتی : مۆلەتم ئەدە ی بۆنی سەرت بکەم ؟

وتی : بۆنا ، ئەویش بۆنی کرد و پاشان ئامازە ی بۆ هاو ئەلانی کردو وتی : مۆلەتم ئەدە ی ؟ وتی : بەلێ : ئەو بوو لەوکاتەدا وتی : وەرەن بیکوژن ، کوشتیان و پاشان هەوالەکیان دا بە پیغمبرە ی خوا (ﷺ) . فەرمان کردنی بە چاکە و پێگری کردنی لە خراپە : - لە موسای کوری ابی عیساوه ، دەلێت :

عومەر (ﷺ) هاتە لای شەربە ی (بنی حارثە) وه ، محمدی کوری مەسلەمە ی بیینی ، فەرموی : ئە ی محمد ، چۆن لە من دەروانی ؟ وتی : چۆن حەز ئەکەم ، وەها دەتبینم ، یان ئەو ی خەیر و چاکە ی تۆی دەوێت ، چۆن حەز دەکاتو هایت ، لەسەر کوو کرنە وەمان بەهیزیت و لێی پاکیزەیت و لە دابەشکردنیدا دادپەر و مەريت ، وە ئەگەریش لاتدا راستت دەکەینەوه هەروەک چۆن تیر لە ناو (ثقاف) دا ، راست دەکریتەوه ، ئەویش فەرمووی : سوپاس بۆ ئەو خوا یە ی کە منی خستوووەتە ناو خەلکانیک ئەگەر لامدا ، راستم دەکەنەوه .<sup>۲</sup>

## " کەنار گیر کردنی لە فیتنە کە "

کاتی ئازاوەکە ی (جمل و صفین) هەلگیرسا .. محمدی کوری مەسلەمە خوێ لی دوور خستەوه و نیشتەجیی (پەرزە) بوو .

<sup>۱</sup> - بخاری و مسلم گێڕاویانەوه .

<sup>۲</sup> - ئامرازیکە بۆ تیزکردن .

<sup>۳</sup> - پیاوانی جیی متمانهن / بەلکو بە بچر بچری هاتوووه . الارنؤوط پەراوی / (سیر ۲ / ۲۷۲) .

له ابی ( بورده ) وه ، دهلیت :

له لای ( ره بزه ) دا رت بون ، چاومانکهوت به خپوه تگاگه ی محمدی کوپی مه سلمه ، پیم وت : بۆ ناجیته لای ئه و خه لکه و قسه یه کی باشیان بۆ بکهیت ؟ وتی : پیغمبر ی خوا ( ﷺ ) پیی فهرمووم : ( یا محمد ، سكون فرقة ، وفتنة و اختلاف فاکسر سيفك ، واقطع و ترک ، و اجلس في بيتك )<sup>۱</sup>

واته : ئه ی محمد پوژۆ دێ پهرت پهرت بوون و فیتنه و دووبهره کی پرووده دات ئه و پوژه تو شمشیره کهت بشکینه و که وانه که یشت له ت بکه و له ماله که ی خۆتدا دانیشه .

منیش هه ر ئه و کاره ده کهم که پیغمبر ی خوا ( ﷺ ) فهرمانی پی کردووم .  
له حذیفه وه ، دهلیت :

له هه موو که سیك تر ساوم تووشی ئازاوه که بیته ، بیجگه له محمدی کوپی مه سلمه ، چونکه به راستی گویم له پیغمبر ی خوا وه بووه ( ﷺ ) فهرموویه تی : ( لاتضره الفتنة )<sup>۲</sup>

واته : ئازاوه و فیتنه که زیانی پی ناگه یه نیته . وه له ( حسن ) وه ، پیغمبر ی خوا ( ﷺ ) شمشیریکی دا به محمدی کوپی مسلمه و پیی فهرموو : ( قاتل المشركين ، فإذا رایت المسلمين قد اقبل بعضهم علی بعض ، فاضرب به احدا حتی تقطعه ، ثم اجلس في بيتك حتی تأتیک ید خاطئة ، او منیة قاضية )<sup>۳</sup> واته : له گه ل هاوه لگه راندا بجهنگه ، و هه رکه بینیت موسلمان پووبه پرووی یه کتر وهستان ، شمشیره کهت بده به کیوی ئو خوددا تا له تی ئه کات ، و پاشان له ماله کهتدا دابنیشه تا دهستیکی تاوانکار یان مردنیکی نه گه راوه به سه رتدا دیته .

<sup>۱</sup> - احمد دهرهینانی بۆ کردووه ( ۳ / ۴۹۳ ) تیایدا ( علی کوپی زهید ) لاوازه ، و باقی پیاوانی جی متمانه ن .

<sup>۲</sup> - پیاوانی جی متمانه ن : بغوی ، دهرهینانی بۆ کردووه الاصابه ( ۹ / ۱۳۲ ) .

<sup>۳</sup> - پیاوانی جی متمانه ن ، به لام بچر بچره ، ( حسن ) له محمدی کوپی مسلمه وه گوئی لی نه بووه ، احمد گیراویه تیه وه ( ۴ / ۲۲۵ ) .

وهله پیاوایه تیکی تردا له ( زهیدی کوپی اسلم ) هوه ، ( کاتی پیشهوا عوسمان (رضی اللہ عنہ) کوژرا ، محمدی کوپی مهسله مه چوو له لای بهردیک و به شمشیره که له بهرده کهیدا تا شمشیره کهی لهت بوو <sup>۱</sup> . وه اسحاقی کوپی ابی فروة ، دهلیت : به ( محمد ) یان دهوت پاسهوانی پیغه مبهری خوا (ﷺ) وه کاتی شمشیره کهی لهت کرد ، له تهخته شمشیریکی بۆ خۆی دروست کرد و له پهنایهکی ماله کهیدا دایده نا ، وه دهلیت : به دیواره کهوه ههلمده واسی تا پیاو خراپی پی بترسینم .

### " چۆنییهتی وه فاتی (رضی اللہ عنہ) "

له جابری کوپی عبدالله وه ، دهلیت : معاویه له گهڵ ئه هلی شام دا هاتنه مه دینه ، ئه وه بوو بهیه کی له ئاژاوه گیرانی خه لکی ئوردون گه یشت کهوا محمدی کوپی مهسله مه به بی لایه نی دانیشتوو و نه له پال ( علی ) دا بووه و نه ( معاویه ) ، ئه وه بوو هیژشی برده سه ر ماله کهی و کوشتی <sup>۲</sup> . ئه مهش له سالی ( ۴۳ ) ی مانگی ( صفر ) دا بوو ، ههروهک ( ذهبی ) له ( تاریخ الاسلام ) دا دایده نی .

<sup>۱</sup> - برهانه : تاریخ الاسلام ( ۲ / ۲۰۶ ) .

<sup>۲</sup> - برهانه : تاریخ الاسلام ( ۲ / ۲۰۶ ) .

## " ٦٤ - خالدی کوپی وهلید ( ﷺ ) "

### " شمشیری خودا "

پیناسی :

خالدی کوپی وهلیدی کوپی مغیره ... شمشیری خودا و سوار چاکی ئیسلام و شیرێ جهنگه کان ، پیشه‌وای مه‌زن و ئه‌میری پایه‌به‌رز و سه‌رکرده‌ی کۆچه‌به‌ران ، ابو سلیمانی قوره‌یشی مه‌خزومی مه‌ککی و خوشکه‌زای دایکی ئیمانداران ، میمونه‌ی کچی حارثه .

له مانگی ( صفر ) ی سالی هه‌شتی کۆچیدا به‌ موسلمانێ هه‌جره‌تی کرد ، پاشان بو‌غه‌زا که‌وته‌ری و له‌ جه‌نگی ( مؤته ) دا به‌شداریی کرد که‌ هه‌رسی پیشه‌واکه‌ی پیغه‌مبه‌ری خوا ( ﷺ ) داینا بوون زه‌ید و جعفری ئامۆزای و ابن رواحه ، شه‌هید بوون و سوپاکه‌ به‌ بێ پیشه‌وا مایه‌وه ، تا خالد به‌ په‌له‌ پیشه‌وایه‌تی کردن و ئالاکه‌ی هه‌لگرت و دای به‌سه‌ر دوژمندا و بووه‌مایه‌ی سه‌رکه‌وتنی موسلمانان و پیغه‌مبه‌ری خوایش ( ﷺ ) ناوی لی‌نا ( شمشیری خودا ) . هه‌روه‌ها ئاماده‌ی ( فه‌تح ) و ( حنین ) بووه ، و له‌ ژيانی پیغه‌مبه‌ری خوا ( ﷺ ) پیشه‌وایه‌تی کردووه ... دژی هه‌لگه‌راوان و موسه‌یله‌مه‌ شه‌ری کردووه و غه‌زوی عیراقی کردووه و خوی و چه‌ند سه‌ربازیك به‌ ماوه‌ی ( ٥ ) شه‌وه‌ له‌ سنووری عیراقه‌وه تا سه‌ره‌تای ( شام ) یان بېروه ، و له‌ جه‌نگه‌کانی شام دا به‌شداری کردووه ، و هه‌یج بستیك له‌ جه‌سته‌یدا نه‌ماوه بریندار نه‌کرا بی‌ت . چاکه‌کانی زۆرن ، ( صدیق ) کردوویه‌تی هه‌میری هه‌موو ئه‌میره‌کانی ( الاجناد ) و دیمه‌شقی گه‌مارو دا و له‌گه‌ل ( ابی غبیده ) دا پزگاریان کرد . شه‌ست سال ژیاوه ، کۆمه‌لی پالنه‌وانی کوشتووه و دواتر له‌ سه‌ر جی وه‌فاتی کردووه <sup>١</sup> ، له ( حمص ) ، ئه‌مه‌ش به‌ رای کۆمه‌لی زانایان له سالی ( ٢١ ) دا بووه .

<sup>١</sup> - بروهه: سیر اعلام النبلاء ( ١ / ٢٦٦ ، ٢٦٧ ) .

## "چند هه لوښتيکي ميژووبي له ژياندا"

يهکهه : دواي فته تي مهکهه :

کاتې پيغمبري خوا ( ﷺ ) له سالي ( الفتح ) دا مهکهه ي پژگار کرد ، خالدي نارد بو ( لات و عوززا ) ، نهو يش گه يشته سيريان و وتي :

يا عز كفرانك لاسبحانك اني رايت الله قدأ هانك

" واته : نهی بتی عوززا بی باوړم بیت نهک نهوهی پاک و بیگمردیت پی بلیم به راستی نه بینم که خودا سر شوړی کردیت "

وه له ( قهتابه ) وه ، ده لیت : پيغمبري خوا ( ﷺ ) خالدي نارد بو ( عوززا ) که له ( هوازن ) دا بوو ، فهرمووی : برړ ، له وې نافر دتيک بو ت دېته دهره وه ، زور پېش پیسته و قرې دريژه سنگي گه وړه و بالای کورته ، نهوه بوو خالد لییداو کوشتي و فهرمووی : نیدی عوززا پوښت و له نیستا به دواوه ( عوززا ) يکه نی يه پېهرستې<sup>۱</sup> .

دووه م : گه يشتنی به ( هرمز ) : - حمیدی کوړی منیب ده لیت : ( اوس ) ی باپیرم دهیوت ، کهس هیندهی ( هرمز ) دوژمنی عهره ب نه بوو ، له بهر نهوه که له کوشتنی ( مسيلمه ) بویه و هاتینه ناوچه ی به صره و له ( کاظمه ) به ( هرمز ) گه يشتنی ، خالد مهیدانکاری له گه لدا کرد ( مبارزه ) و کوشتي ، ( صديق ) يش غه نیمکه ی ( هرمز ) ی پی دا که ته نها کلاوه که ی بایی سه د هزار درهم بوو !!

سییه م : پوژي مؤته : وتمان که پاش شهید بوونی سی نه میره که ی سویای ( مؤته ) خالد خوی کرده پی شه وایان ، ده لیت : پوژي مؤته نو دانه شمشیر به دهمه وه له ت بوو ( یان کول بوو ) تا له کو تايیدا شمشیرکی يه مانیم به دهمه وه ما<sup>۲</sup> .

وه نهو پوژه پيغمبري خوا ( ﷺ ) دهر باره ی خالد فهرمووی :

( ... ثم اخذ الراية سيف من سيف الله حتى فتح الله عليكم )<sup>۳</sup> وه پاشان شمشیریک له

شمشیر هکانی خوا نالاکه ی هه لگرت و خوا سه ری خستن و سویاکه ی هی نایه وه بو مه دینه و له شکستیکی دنیا پاراستنی ( ﷺ ) .

<sup>۱</sup> - بړوانه / ابن هشام ( ۲ / ۴۳۶ - ۴۳۷ ) .. نهو نافر دتانه وه ک پاسه وان .

<sup>۲</sup> - صحیح بخاری دهره یثناود ( ۴۲۶۵ ) .

<sup>۳</sup> - صحیح / بخاری ددری هیثناوی ( ۷ / ۴۱۳ ) هه روده ها غهیری نهو يش .

چوارهم : کاتی ئه‌بو به‌کری صدیق ( ﷺ ) به‌پێ کەوت بۆ سەر هه‌لگه‌پراوه‌کان ، خالدى کوپى وه‌لید ئالاکه‌ی هه‌لگرتبوو ، ئه‌و جا که خه‌لکه‌که به‌دواى یه‌کدا هاتن خالدى کرده سهرکرده و خۆی گه‌پرایه‌وه مه‌دینه ، خالده‌و پۆژه ده‌یوت : نازانم له کام پۆژم هه‌لبێم ؟ له‌و پۆژه‌ی که په‌روه‌ردگارم شه‌هاده‌تم پێشکه‌ش بکات یان له‌و پۆژه‌ی که خواى گه‌وره‌ تیايدا پێژ و که‌رامه‌تم پێ ببه‌خشى ؟<sup>۱</sup>

پینجه‌م : پۆژی ( یه‌مامه ) : -

دواى ئه‌وه‌ی عکرمه‌ی کوپى ابو جه‌هل و ( شرحبیل ) ی کوپى حسنه ( ﷺ ) سهرنه‌که‌وتن له له‌ ناو بردنى هه‌لگه‌پراوه‌کان له ( یه‌مامه ) ، خالده‌پێ کەوت بۆ ئه‌وى ( ﷺ ) و له‌ دووری شه‌ویک پێ له‌ سهر بازگه‌ی مسلیمه‌وه ، هێرشى برده‌سهر مه‌فره‌زه‌یه‌ک له ( به‌نى حنیفه ) که ( مجاعه‌ی کوپى مراره‌ی حنفی ) پێشپه‌ویان بوو نزیکه‌ی سى تا چل سوارچاکى له‌گه‌لدا بوو به‌ دیل گرتنى و هاوه‌لانی ( مجاعه ) ی کوشته‌ و ئه‌وى هێشته‌وه وه‌ک بارمه‌ به‌هۆی ئه‌وه وه‌ مجاعه لای بنی حنیفه‌ پێژیکى هه‌بوو ، ئه‌وجا هه‌ردوو سوپا له ( عقرباء ) به‌یه‌ک گه‌یشته‌ و شه‌ر و کوشته‌اریکی بێ وینه له‌ نیوانیاندا پوو ی دا و موسلمانان شکان تا ئه‌و کاته‌ی بنو حنیفه‌ هاتنه‌ خێوه‌تگاهه‌ی خالده ، به‌لام موسلمانان دووباره‌ گه‌پراوه‌ و شه‌ر ده‌ستى پێ کردوه‌وه ، خالده‌یش فه‌رمووی :

( ئه‌ی خه‌لکینه ، جیا ببنه‌وه تا بزانی له‌ کوپه‌وه‌ بۆمان دین ) و ئه‌وجا دواى کۆششیکی زۆری پشتیوانانی ئاینی خودا سهرکه‌وتن به‌ده‌سته‌ هات ، سیانزه‌ هه‌زار موسلمان سهرکه‌وتن به‌سهر سوپاکه‌ی مسلیمه‌دا که نزیکه‌ی " چل هه‌زار شه‌رکه‌ر زیاتر ده‌بوون " .

ئه‌و پۆژه له‌ پیاوانی ( بنی حنیفه ) چوارده‌ هه‌زار که‌س کوژران و هه‌روه‌ها دوژمنی خوا ( مسلیمه ) و حه‌وت هه‌زاری تریش له‌ گه‌لیدا کوژران هه‌رچی موسلمانانه له‌ ناو کۆچه‌به‌ران و پشتیواناندا ( ۳۶۰ ) که‌س کوژران و له‌ کۆچه‌به‌رانی غه‌یری ئه‌هلی مه‌دینه ( ۳۰۰ ) که‌س و له‌ شوینکه‌وتوان ( تابعین ) سێ سهد که‌س و له‌ ناو قورئانخویناندا پینج سهد که‌سیان کوژران ، به‌ گشتی تێکپرای کوژراوانی موسلمانان (هه‌زار و دوو سهد ) شه‌هید بوون . واته : به‌پێژیه‌ی سه‌دا شه‌شی کوژراوانی بێ باوه‌ران ، ئه‌مه‌ش له‌ هه‌ره‌ باشت‌ترین سهرکه‌وته‌نه‌کان ئه‌ژمار ده‌کریته‌ .

<sup>۱</sup> - بپوانه / صفة الصفوة ( ۱ / ۳۳۲ ) .



## " جهنگه گانی خالد ( ﷺ ) له گهل فارسه کانددا "

خالد ( ﷺ ) شهر گه لیکی له گهل فارسه کانددا نه جامد اوډه ، له ناویاندا هندیکیان

باس دهکین :

شهری ( کاظمه ) : -

تیايدا هاتووه که ( خالد ) به پیاوړیکدا که ناوی ( ازادبه ) بووه په یامیکي نار دووه  
بو ( هرمز ) ی سمرکرده ی فارسه کان . تیايدا نووسیووی : ( له پاشان ، موسلمان به  
سه لامهت ده بیت ، یان بو خوټ و قه ومه کهت بریاری دانی ( سهرانه - جزیه ) هه لېژیره ،  
نه گهر نا نه وه ته نها لومه ی خوټ بکه ، چونکه خه لکیکم له گهل خوټ بوټ هیناوه ، تو  
چهنده حهزت له ژیا نه ، نه وان نه ونه نده حهزیا ن له مردنه ) . هرمز ، موسلمان بوونی پرت  
کرده وه و خو ی بو شهر ناماده کرد .

خالد له سیاسه تی شهر دا له لوتکه دا بوو ، همر وها توانایه کی نموونه یی هه بوو  
له خه له تاندن و سهر لی شیواندن ی دوژمندا ، بو نه وه ی که مترین زیان له سوپای  
موسلمانان بکه ویت ... هرمز وای بو چوو که ( خالد ) سهره تا سوپاکه ی به ره و ( کاظمه )  
به ری ده کات ، بو یه سهرجه م هیزه گانی خو ی به ناراسته ی ( کاظمه ) به ری کرد و له وی  
خویان ناماده باشی شهر کرد و چال و خه نده قیا ن لیدا ، به لام خالد که سوپاکه ی کرد  
بوو به سی به شه وه و ، همر وها به هیچ پیه کدا نه بیردن تا وه کو له چاوی دوژمنه کیدا  
دیار نه بن و هه تا دواسات له گومان و سهرگردانیدا بیت ، نه وه بوو ( خالد ) سمرکرده ی  
سوپای فارسی ویل کرد و سهری لی شیواند و به تیپه ر بوونی به ( کاظمه ) دا و  
پویشتن به ره و ( الحفیر ) که له سهرووی ( کاظمه ) وه بوو ده که و ته پوژئاوی ( الابله ) ...

نه و جا ( هرمز ) هیچ شوینه واریکی ( خالد ) ی له ( کاظمه ) به دی نه کردو و زانی  
که نه ویی تیپه راندووه به ره و ( الحفیر ) ، توپه بوو ، فره مان ی ده کرد بو که تیه گانی  
سوپاکه ی که هه موویان به ره و ( الحفیر ) بو پرو به پرو بونه وه ی سوپای ( خالد )  
بکه ونه ری ، و فره مان ی ده کرد که زوړ خویان ماندوو بکه ن و په له بکه ن تا وه کو پیش  
خالد بگه نه ( الحفیر ) ... نه مه یش هه ر نه وه بوو ( خالد ) ده ویست نه ویش ماندوو  
شه که ت کردنی جهسته یی و دهرونی دوژمنه که ی بو پیش ده ستپیکردنی شهر ، وه هه  
به قهستی ( خالد ) خاوه خاوی به سوپاکه ی ده کرد بو که یشتن به ره و ( الحفیر ) تا وه کو

هرمز ( پيش نهوان بگات ، وه ههروا بوو ( هرمز ) پيش خالد كهوت و گهيشته ( الحفیر ) و فهرمانی دهرکرد بهسهر سهربازانیدا كه له ( الحفیر ) خهندهق لی بدن بۆ خو ئاماده كردن بۆ پرووپهرو بوونهوهی سوپاكهی خالد ، ئهوجا كه ههوالدهران ههوالی نهوهران گهیانده ( خالد ) كهوا هرمز سهربازهكانی خو شكهت كردوه به خهندهق لیدان و خو ئامادهكردن بۆ شهڕ ، پیچی كردهوه و سوپاكهی بهرهو ( كاظمه ) گهپانهوه ..  
 نهوه بوو پالنهوانانی فارس دواي چال و كهندهرکان ، خویمان به زنجیر بهستهوه به یهكهوه ، تاوهكو پرووپهرووی مردن ببهوه و لیلی رانهكهن یان سهركهوتن به دهست بینن ..

ئهوجا كه ههوالدهرانی هرمز نهوهران پی گهیانده كه ( خالد ) و سوپاكهی گهپاونهتهوه بۆ ( كاظمه ) ، ههچوو ، تووشی شلژانیکی دهرونی هات ، و فهرمانی بهسهر سوپاكهیدا دهرکرد كه بگهپنهوه بۆ ( كاظمه ) و لهوی دهبینی خالد سوپاكهی ئاماده كردوه و چاوهپیهتی ، هیزهكانی فارس چهندان نهوهندهی موسلمانان دهوون و ( هرمز ) پیگهی نیوان موسلمانان و پرووباری ( فرات ) ی گرت تا له ئاو دا بپهرین ، ( خالد ) ییش ( ﷺ ) وته ههیشه زیندوووهكهی ئاراستهی موسلمانان كرد و فهرمووی :  
 ( وهرنه مهیدان و بارخانهتان دانین ، سویند بهخوا ئاوهكه بۆ پشوو دریزترین و ریزدارترین سوپا دهبیته )<sup>۱</sup>.

ئهوجا ( هرمز ) خالدی بانگ كرد بۆ مهیدانکاری ( مبارزه ) نهویش بی سی و دوو وهلامی دایهوه ، بهلام ( هرمز ) ی پیس كه به نمونهی پیسی دههینریتتهوه و زورجار دهوتریت ( فلان له هرمز پیستره ) به ههندی له سوارچاكهكانی خو و تبوو كه ناپاکی لهگهڵ ( خالد ) بکهن واته : بی ئاگا لیلی بدن نهوهبوو كه خالد دابهزی هرمزیش دابهزی ، و خالد بهرهووپرووی رویشتن و بهیهك گهیشتن و چهند لیدانیک له نیوانیاندا پرووی داو خالد باوهشی پیاكرد ( كهبیكوژی ) لهویدا پاسهوانانی هرمز هاته پيش بۆ خالد به ناپاکی و غهدر و شوین خالد كهوتن ، بهلام نهوه سهر قالی نهكرد واز له ( هرمز ) بینیت ، ههروهها ( قهقاعی كوپی عهمر ) ی پالنهوان هاته پيش له پاسهوانانی ( هرمز ) و تهفروتونای كردن ، ههرچی ( خالد ) یشه ههرزوو له ( هرمز ) ی دا و وهك مهپ سهری بپی

<sup>۱</sup> - تاریخ الطبری ( ۲ / ۲۴۹ ) .

، و بهمهش فارسه کان به کوژرانی سرکرده که یان کشانه وه و هه لاتن ، موسلمانانیش به دواياندا خوځيان توند کرده وه و لييان دهکوشتن و لييان به ديل دهکردن و له فارسه کان کهس نهيتوانی خوځی پرگارکات ثهوانه نهبيت که توانی يان خوځيان بگهيننه کهشتيه کان ، نهوجا ( خالد ) يش غه نيمه و کهل و پهله کانيانی کو کرده وه له ناويشياندا ( زنجيره کان ) و قورسايی هه ر زنجيرکيان هه زار نوقيه ده بوو بويه نهو جهنگه ناوئرا ( ذات السلاسل ) نه بويه کري صديق ( ﷺ ) کلاوه کهی ( هرمن ) ی دا به ( خالد ) که نرخه کهی سه د هه زار بوو .<sup>۱</sup>

شه شه م : جهنگی ( الابله ) : -

خالد سوپاکه ی به ره و ( الابله ) بهرئ کرد که لهوئ ژماره یه کی زوړی سهر بازانی فارسی لی بوو ، ( سویدی کوپری قطبه ی ذهلي ) که له سوپاکه ی خالد دا بوو ، پيش ( خالد ) کهوت به ره و ( الابله ) و لهوئ بازگه ی لهو دهوړ به ره دانا ، نهوجا که خالد هيزه که ی خوځی گهيانده به صره ی ئیستا ، ده بينئ ( سوید ) چاوهرپی نه هلی ( الابله ) یه که هيرشیی بو بينن و له دهر وه ی شاره که یان له گه لیاندا به شهر بيت ، به لام ( سوید ) به ( خالد ) ی راگهيانده کهوا نه هلی ( الابله ) له ( خالد ) دهرسن و ناویرن له قه لاکانياندا بينه دهر وه ماده م ( خالد ) له ناو سهر بازگه که دا بيت ، بويه ( سوید ) به ( خالد ) ی وت : نه هلی ( الابله ) بو من کو بوونه ته وه و وايش گومان نه به م که ته نها تو بويته ته ريگر له وه ی هيرشم بو بينن و له تو نه ترسن .

لهویدا خالد له گه ل ( سوید ) پلانيکيان دانا که فارسه کانی پی بخه له تينن و ترسيان نه مينئ له هيرش هيتان بو ( سوید ) نهویش به وه ی کهوا بزائن نهو ( خالد ) هی نهوان ليی توقيون ( له پاش کوشتنی هرمن ) سهر بازگه ی ( سوید ) ی به جي هينشتووه و جگه له ( سوید ) خوځی هيچ سرکرده یه کی دیکه ی موسلمانانی له گه لدانی یه ، ( خالد ) به ( سوید ) ی وت : رام وایه به پوژ له سهر بازگه که بچمه دهر وه و شهو بگه پيموه ناوی ، خووم و هاوه لانم ، نهوجا که پوژ بوويه وه له گه لیان به شهر بی ، نهوجا خالد پلانه که ی جي به جي کرد بو ويل کردن و سهر ليشتيواندن چاو دیران و پاسه وانانی ( الابله ) ی فارسی و رایانکیشی بو شهر کردن له گه ل ( سوید ) ، نهوه بوو زوړينه ی

سوپاکه ی بهرۆژی پروناک بهرو ( حیره ) بهری کرد ، فارسه کانی دلنیا کرد که ( خالد )  
 نهو جیگایه ی به جی هیشتوو ، که شهو داهات خالد ( ﷺ ) هیزه که ی گه پانده وه بو  
 سهربازگه که ، نهوه بوو که سوپای فارسه کان له ( الابله ) هاتنه دهره وه به ناراسته ی  
 ( سوید ) بو هیرش کردنه سهری ، هیشتا نه گه شتبوونه سهربازگه که ی ( سوید ) ده بینن  
 سهربازانیکی زور خویمان ناماده کردوو بو پروبه پروبوونه وه ی و هر که زانی یان  
 ( خالد ) له ناویاندایه و ئه وی به جی نه هیشتوو ، ده ستیان وشک بوو نه یان توانی  
 شمشیریک بوه شینن به پروی ( خالد ) دا و هه موو نامانجیکیان پاکردن و هه لاتن بوو بو  
 ناو قه لاکانی ( الابله ) و خیرا رایانکرد بهرو دهرگاکانی شار ، به لام خالد پیگه ی لی  
 گرتن و بهو جوژه سوپای فارس لیک ترازا و پهرته وازه بوو ، کوژراویکی زوریان لی  
 کهوته وه و هه ندیکیان له تاوا خویمان فری دایه ناو پرووباری دیجله و فوراته وه و خنکان ،  
 پاشان ( خالد ) " معقل ی کوپی مقرن ی موزنی " نارد بو ( الابله ) که هیچ شه رکهریکی  
 تیانهمابوو ، به بی شه ردهستی به سهردا گرت و هه رچی تیا بوو له چهک و تفاق کردیانه  
 غه نیمه <sup>۱</sup>.

حه وته م : جهنگی ( المذار ) :

( شیروه ی ) پادشای فارس سوپایه کی مه زنی ناماده کرد و گه وره ترین  
 سهرکرده ی له ناو سهرکرده کانیدا که ( قارن ی کوپی قریاس ) بوو کرده پیشه وای  
 سوپاکه و به هاوکاری و پالپشتی دوو سهرکرده ی به هیزی تر ئه وانیش : ( الانو شجان )  
 و ( قباد ) بوون ، ههروه ها ئه م سوپایه پاشماوه کانی ( المذار ) و ( کاظمه ) و ئه هلی  
 ئه هواز و فارس و سواد و الجبل یشی له خو گرتبوو ، په یمانیان دابوو که هه لئه یه ن .  
 ژماره ی هیزه که ی فارس نزیکه ی ( ۸۰ ) هه شتا هزار ده بوو ، به لام سوپاکه ی خالد له  
 هه ژده هزار سه باز تیئه په ری ، جهنگه که به بانگی قارن بو مهیدانکاری ( مبارزه )  
 دهستی پی کرد ، خیرا دوان له موسلمانان بهرو پرووی چوون ئه وانیش ( خالد ی کوپی  
 وه لید و معقل ی کوپی الاعیش النباشی ) پاله وان بوون . ( معقل ) به سهر ئه سپه که یه وه  
 پیش ( خالد ) کهوت و له گه ل ( قارن ) دا که وته مهیدان و خیرا کوشتی .

له ولاشهوه (عاصم ی کورپی عمر) هیرشی هیڼایه سر (الانو شجان) و خیرا کوشتی، پالوانی به فهریش (عدی کورپی حاتم) خوی گهیانده (قباد) ی سمرکرده و کوشتی، بویه فارسه کان په رته وازه بوون به کوژرانی (قارن) و سمریان لی شینوا و هر له مهیداندا سی هزار یان لی کوژرا جگه له وانه ی له دیجله دا نقوم بوون<sup>۱</sup>.

### " دلسوزی خالد (ﷺ) "

دواى ئوهى (عمرى کورپی خهتاب) (ﷺ) به سمر سمرکرده تی سوپاوه لایبرد ... (خالد) ههروهک جهنگاوهریک له (حمص) مایه وه تا نه خوش کهوت و (ابو الدرداء) هاته سهردانی، خالد پیى وت: ئه سپه کهم و چه که کهم له پیڼاوی خوادا بیت و ماله که شم له مه دینه (صدقه و به خشش) بیت، وه من داومه ته دهست (عمر) به راستی ئه و باشتړین پشتگیری یه بو ئیسلام وه پاسپارده که و جیبه جی کردنی په یمانه کهم داوه ته دهست (عمر)، ئه وه بوو که وه سیه ته که ی به دهست عومهری کورپی خهتاب (ﷺ) گه یشته، قبولی کرد و دواى په حمه تی بو کرد ... بهر وانه خوینهری به ریز ئه و دلسوزی یه و ئه و خویه کلایى کردنه وه ته واهو بو پهرومردگار و بو ناینه که ی .. عومهری کورپی خهتاب له سمر کار لایبرد وه، که چی هیچ نه گوراهو له ناستیدا، چونکه ئه و به دواى پیشه وایه تیدا ناگهری، به لکو ته نها به دواى په زامه ندی خواى گه ورده دا ده گهری.

### " باشتړ له شهوی بووک گواسته وه "

خوشه ویستی جیهاد دلی (خالد) ی داگیر کرد بوو ... وه ئه و ته نها له سمر پشتی ئه سپه که ی ده حه وایه وه .. هه موو روژیک پارچه زهویه کی تری بو ئیسلام زیاده کرد !! جا چ خوشی یه که له مه خوشتر هیه ؟! گوئی راگره بزانه (خالد) چی ده لیت: شه ویکی

<sup>۱</sup> - تاریخ الطبری (۳/ ۳۵۲) صلاح الامه (۳/ ۵۵۵، ۵۵۶).

زۆر سارد و بەستوو کە بە ( سەریە یەك ) پۆژ بەسەر دوژمنەكەمدا بکەمەوه <sup>١</sup>  
خۆشەویستەرە لەلام لەشەوی ئاییدا بوو کەمەم پیشکەش بکری .

### " وەفاتی ( خالد ) ( ﷺ ) "

پاش ژیا نیکی لیوان لە بەخشندەیی .. کە لە میانەیدا چەندین وانەیی پیشکەش  
کرد لەسەر عیززەت و سەربلندی و باوەڕ و متمانە بوون بە خودای پەروردگار و  
هەروەها و وانەیهکی وای نیشانی دوژمنانی خوادا کە هەرگیز لە یادی نەکەن ... خالد ،  
ئاواتی ئەوه بوو کە شانازی شەهادەت لە پێناوی خوادا بە دەست بێنیت لە سەر  
مەیدانی جەنگ ، بەلام ویستی پەروردگار وابوو کە لەسەر جی وەفات بکات . ﴿ ... كَانَ  
ذَلِكَ فِي الْكِتَابِ مَسْطُورًا ﴾ سورة الاحزاب ، آية ( ٦ ) . واتە: ئەوەتان لە نامەیی  
کرده وەکانتاندا بوو تۆمار کراوه . ئەوه بوو لە سەرەمەرگدا فەرمووی : ( هەمیشە  
دەموست لە مەیدانی جەنگدا بکوژیم ، بەلام چارەنووسم وابوو لەسەر جی بمرم .. وە  
پاش باوەڕ و ئیمانم بە یەکتایی خوای پەروردگار هیچ کاریکم لەلام خۆشەویستەرە بوو  
لە بەری کردنی شەویکدا بە خۆ بەستوونی و ئامادەباشی بە چەك و تفاق لە ژێر چەتری  
ئاسماندا و لە چاوهریی هاتنی بەیانی دا تاوەکو بەدین بەسەر بی باوەرێندا ، پاشان  
فەرمووی : ئەگەر مردم ، چەك و ئەسپەكەم بکەنە بەخشش لە پێناوی خوادا ) . ئەوجا  
گریا و وتی : ئەوەندە و ئەوەندە جەنگ و بوو نەم بینووه و بەستێك لە جەستەمدا نەماوه  
شمشیرێك یان لێدانێك بە پەم یان تیر لێ نەدرا بیت ، کەچی ئیستا وەك چۆن حوشتەر  
بەسەر لوتیدا دەکەوێت وە منیش لەسەر جیگا دەمرم <sup>٢</sup> .

" پەحمەتی خوات لێبێت ئەی پالەوان ... "

<sup>١</sup> - هیثمی لە ( المجمع ) دا ( ٩ / ٢٥٠ ) دەلێت: ابوعلی گێراویەتیەوه ، پیاوانیش پیاوانی (الصحيح)ن.

<sup>٢</sup> - بېروانە / صفة الصفوة ( ١ / ٢٢٢ ) .

## " ٦٥ - طلیحه ی کوپی خویلید ( ﷺ ) "

" هه لگه پراوه ی نه و به کار ، و پاله وان ی شه هید !! "

ئیمه ئیستا له بهردهم پرسیکی گرنگداین له پرسهکانی مروقیه تی ، ئه ویش زیاده پویی کردنی مروقه به سهر خویدا و به ستهم له خو کردن و بوختان و بی باومر بوون ، که هه کاتی هه لسا یه وه و به ناگاهاته وه ده چیتته لوتکه ی ئازایه تی و باومر ... وه ئیمه ش مادهم نه له ( صدیقین ) یین و نه له پیغه مبرانین ، هه له ده که یین و ده که وینه گونا هه وه .. له ( طلیحه ی کوپی خویلید ( ﷺ ) ) دا نموونه یه که به دی ئه که یین بو ئه وه ی په ندی لی و مر بگرین و بیکه یینه پیشره ومان له هیدایه توهر گرتندا ... طلیحه ( ﷺ ) کی یه ؟

ناوی طلیحه ی کوپی خویلیدی کوپی نوفل ی ئه سه دی یه ... پاله وان ی به هه لمهت و هاوه لی پیغه مبری خوا یه ( ﷺ ) و که سیکه له ئازایه تیدا به نموونه ده هیتریتته وه ، له ( بنی اسد ) ه که یه کیکه له و تیرانه ی له نیوان ( نجد ) و ( فرات ) دا نیشته جین .

سالی ( ٩ ) ی کوچی شاندی به نی ئه سه د که ( طلیحه ) شیان له ناودا بوو هاته نه مه دینه تا له سهردهستی پیغه مبری خوا دا ( ﷺ ) ئیسلام بوونی خویان رابگه یه نن ، طلیحه موسلمان بوو ، به لام دواتر له ئایین هه لگه پرایه وه و به مهش سته می له خو ی کرد ، و له ( نجد ) ئیدیا و بانگه وازی پیغه مبرایه تی کرد ، چه ند پرو بهر و بوونه ویه کی له گه ل موسلماناندا هه بوو ، که تیایدا ، شکستی هیئاو سهر شوپ بوو . ئه وه بوو پیش وه فاتی پیغه مبری خوا ( ﷺ ) ئازاوه سهری کیشا بوو که ( طلیحه ) یه کی بوو له وانه ی ده ستیان تیایدا بوو .. ئه وه بوو ( خیال ) ی برای نارده لای پیغه مبری خوا ( ﷺ ) تا هه والی ئه وه ی پی بدات ئه مییش وه که ئه و بووه ته پیغه مبر ، و بانگی بکات بو واز هینانی له دوژمنا یه تی کردنی و ئاشت ببنه وه و ئهم جوژه په خشانانه ی ئه و ته وه : ( و الحمام و الیمام ، و الصرد و الصرام ، قد صمن قبلکم بأعوام ، لیلغن ملکنا العراق و الشام !!! ) .

واته : بالنده و کوتر .. بازو پی ( جوژه بالدریکه ) ئازا و پاله وان ، چه ندین سال پیش ئیوه به روژوو بوون ، تابگه نه عیراق و شام ی مولکمان !!!

پیغمبره خوا ( ﷺ ) ، ضراری کوپی لازوری نهسه دی ، نارد تاپوبه پرووی ( طلیحه ) بیته وه ، نهوه بوو ( ضرار ) ، طلیمقی تووشی ترس کرد ، موسلمانان له زیاد بووندا بوون ، و هرچی کومه له که ی ( طلیحه ) ش بوو که میان ده کرد تاوه کو ضرار شمشیره که ی بو هینایه وه بهرودا به لام ( طلیحه ) خوی لی لا دا ، نهوه بوو ( طلیحه ) شهر که ریکی ناوازه بوو له هیژ و لیاقت و بزاوتنیدا ، نهوه ی قوسته وه و وتی که چه کاری تی ناکات !! .. و لهو ماوه یه دا پیغمبره خوا ( ﷺ ) وه فاتی کرد و خه لکی لای ( ضرار ) یان چول کرد و له دوری ( طلیحه ) کوبونه وه .

هرچی ( ضرار ) و نهوانه ی له گه لیدا مابونه وه له دهستی ( طلیحه ) خویان دهرباز کرد ... نهو جا مه ترسی ( طلیحه ) بوسه موسلمانان زیاد ی کرد ، له بهر نهوه پیشهوا ( ابوبکر ) چه ند لیوایه کی ناماده کرد بو شهر کردن له گه ل هه لگه پراوه کاندا و خال دی کوپی وه لیدی له گه ل پینج هزار جهنگاوه ردا نارد بو ( طلیحه ) و له گه ل ( طلیحه ) بهیه ک گه یشتن که سوپاکه ی زیاتر بوو له وه ی ( خالد ) ...

( طلیحه ) له مال دانیشتبوو شهریش له حه وشه ی ماله که یدا هه لگیرسا بوو ، نهوه بوو ( عینه کوپی حصن ) زوو زوو له نیوان ( طلیحه ) و سوپاکه یدا ده هات و ده چوو ، لیی ده پرس ی : جبریل نه هاته لات ؟ نهویش نه یوت : نه خیر .. شهریش بهر دهوام بوو خه ریک بوو شکستیان ده هینا .. و له کوتاییدا ئیدیعی کرد که وا سروه ی بو دابه زیوه و پیی نه لی : ( ان لك رحا کرحاة ، و حدیثاً لاتنساه ! ) واته : تویش ده ستها ریکت هیه هاوشیوه ی نهو ، وه فه رمایشتیگت هیه که له بیر ی ناکه ییت ! .. ) عینه ) ش خیرا هاواری کرد له خه لکه که وتی : نهوه سویند به خوا دروزنه له بهر نهوه برؤن و هه لیین ، ( طلیحه ) ش پاش شکسته ینانی دانی نابه دروکه یدا و خیزانه که ی هه لگرت و به سواری نه سپه که ی رایان کرد و وتی : هه رکامتان توانی وه ک من با مال و خیزانه که ی پرگار بکات و پابکات ، شهر له سه ر ره چه نه کتان بکه ن ، هرچی ئایینیشه نهوه شهر ی له سه ر نه که ن - واته : نهو ئاینه ی من پیم راگه یاند بوون - چونکه وجودی نیه ! بهو جزه رایکرد بو ( شام ) و جهنگه که کوتایی هات .



## " له ئاین دهر چووی تهوبه کار "

( طلیحه ) له شام خوځی گه یانده ( آل جفنه ) ی غه سانی <sup>۱</sup> ، لهوئ به خویدا چووه وه ، هاته وه باوه شی ئیسلام ... و چووه دمره وه بو ( عمره ) ، نه وه بوو که به لای مه دینه دا تییه پ بوو له پئی ( مه ککه ) دا .. به نه بی به کری ( صدیق ) ( ﷺ ) یان وت : نه وه ( طلیحه ) یه !! فهرمووی : چی لی بکه م ، وازی لی بینن ، نه و خوا پینمونی کردوه بو ئیسلام . ( طلیحه ) له ( شام ) مایه وه تا ابوبه کر ( ﷺ ) وه فاتی کرد ، نه وه بوو ابوبه کر ( ﷺ ) ریگری کرد بوو له وانه ی پیشت له ئیسلام هه لگه پابوونه وه ، له ناو سوپادا بن و به شداری ( فتوحات ) بکه ن ، بویه ( طلیحه ) له مالی خویدا مایه وه پاشان پیشهوا ( عمر ﷺ ) پیگه ی پی دان به مهر چی سهر کردایه تی یان پی نه سپیردرییت . ( طلیحه ) هات به یعه ت به ( عمر ﷺ ) بدات ، نه م وتویژ له نیوانیاندا پرووی دا : -  
عمر فهرمووی : تو بکوژی ( عکاشه ی کوپی محصن ) ی پیاو چاکیت <sup>۲</sup> له گه ل ( ثابت ی اقرم ) دا ، سویند به خوا همرگیز خوشم ناوییت .

نه وه بوو ( طلیحه ) که سیکی قسه ئاماده بوو ، وتی : نه ی نه میری باوه پرداران نه وان دوو پیاوان ، خوا له سهر دهستی من ریژی لی نان و منی سهر شوپ نه کرد به دهستی نه وان . وه خه لکیش له گه ل بوونی پیشینه ی خراپیش نه کری پیک بکه ون .  
- واته ده کری له گه ل که سیکی وه ک منیشدا پیک بکه ویت - پیشهوا ( عمر ) یش قسه کانی به دل بوو ، و لیی رازی بوو <sup>۳</sup> .

<sup>۱</sup> - پروانه / سیر اعلام النبلاء ( ۱ / ۳۱۷ ) البدایه والنهایه ( ۵ / ۱۹۶ ) .

<sup>۲</sup> - باسی ژبانی نه میش دپته پیش ( ﷺ ) ، له گه ل پابتی کوپی اقرم دا ( خاد ) پوژی ( بزازه ) ناردبوونی ، طلیحه و براکه ی کوشتیانن .

<sup>۳</sup> - تکامان وایه عکاشه و طلیحه له وان بن که پیغه مبری خوا ( ﷺ ) فهرمووی دره باره یان : ( یضحک الله الی رجلین قتل احدهما الاخر ، یدخلان الجنة ، یقاتل هذا فی سبیل الله فیقتل ، ثم یتوب الله علی القاتل فیسلم ، فیقاتل فی سبیل الله فیستشهد ) بخاری و مسلم ریوایه تیان کردوه . مانای فهرمووده که ی : (خوای پهروه ردار به دم نوو پاوه وه پی دهکهنی که یه کیکیان نه وی دیکه ی کوشتنوه ، دهچنه به هه شته وه ، یه که میان که له پیناوی خوادا جه نگاهه و کوژراوه ن پاشان له بکوژده که ی خوش ده بی و موسلمان ده بی و نه ویش له پیناوی خوادا دهجه نکیت و شهید ده بی ) .

ئەوە بوو ( طلیحە ) چوو ژیر ئالای ئیسلام وەك خەباتكارێك لە پیناوی خوادا ...  
 سالی ( ۱۴ كۆچی ) لەگەڵ سوپای ( سعدی کوپی ابی وقاص ) دا بۆ پرگار کردنی عێراق  
 کەوتە پری ... سوپای موسلمانان زیاد لە ( ۳۰ ) سی هەزار جەنگاوەر بوون ، کە سی  
 هەزاریان لە ( بنی اسد ) بوون و طلیحە یەکیکیان بوو - سەرکردایەتی نەدە کردن -  
 هەرچی سوپای فارسەکانە خۆی دەدا لە سەد و بیست هەزار ، سەعد حەزی کرد سەرەتا  
 قەرەوێکی پشکنین بنیڕیت و یەکی لە سوپاکە ی فارس دیل بکات تاوەکو هەوالی لی  
 وەرگریت ئەوە بوو بۆ ئەم جۆرە کارانەش کە سانی شیاو و زۆر بە جەرگ و لیها توو بواوە  
 هەلیان دەبژارد ئەوە بوو ( عمری کوپی معد ) ی لەگەڵ چوار کەسدا بە جیا نارد ( طلیحە  
 ) شی بە تەنها نارد ... هەرچی ( عمر ) و هاوێلەکانیەتی هەر کە بینی یان سوپای  
 فارسەکان لە قادسیە نزیک دەبنەو ، گەرانیو ، بەلام ( طلیحە ) بە تەنها پویشت تا بە  
 شەودا بە دزیو چوو ناو سەربازگەکی ( روستم ) و مایەو و چاودیژی سوپاکە ی  
 ئەکرد !! لە کۆتایی شەودا ئەسپێکی بە دل بوو بە شمشیرەکی کە مندەکی بپی و بۆی  
 دەرچوو ، ئەو بو ناگر پرستان هەستیان پی کرد و بە دوایدا پوشتن ، بەلام پیایدا  
 نەگەشتن ، پیاویکیان نەبیت کە لە ( طلیحە ) نزیک بوو یەو و پمەکی بۆ هەلدا  
 لەدواو ، بەلام ( طلیحە ) خۆی لی لادا و نەپیکا ، هەرچی سوارەکیە بەردەم ( طلیحە  
 ) ی گرت ، بەلام طلیحە دەستپیشخەری کرد و پمەکی زووتر بۆ هاویشت و کوشتی  
 ئەمجارە یەکیکی تر شوینی کەوت ئەویش هەروەك یەكەم بە دەستی ( طلیحە ) کوژرا و  
 سییەم کەس کە شوینی کەوت ( طلیحە ) دیلی کرد و لەگەڵ خۆی پاپیچی کرد و دایە  
 دەست ( سەعدی کوپی ابی وقاص ) ( ﷺ ) !!

### " پالەوانی شەهید "

( پۆستەم ) بە خۆی و فیله کانیو هات و ... شەر هەلگیرسا ... ( طلیحە ) یەکی  
 بوو لە وانە ی وتاری بۆ سوپای موسلمانان دەوت و ئەو پەری هیمەت و کۆششی دەکرد  
 بە گرنگترین کار هەلەسا ئەویش هیرش کردنە سەر فیله کان بوو ... و جی دەستی  
 خۆی وەك پالەوان دیاری کرد ... ئەو بوو پێشەوا عمر کوپی خەتاب ( ﷺ ) چوار

شمشیر و چوار ئه سپی نارد بۆ سعدی کوپی ئه بی وه قاص وهك خه لات بۆ پالنه وانانی سوپا ، ( طلیحه ) ش شمشیریکی له وانه بهرکهوت .

وه له جهنگیکی تر دا که له ( جله ولا ) پووی دا ، دیسان ( طلیحه ) پالنه وانانی جهنگه که بوو . له جهنگی ( نهادهند ) یشدا فارسهکان نزیکه ی سه د و په نجا سمر باریان کۆ کردبووه وه بۆ پهرت دانه وه ی موسلماننه کان ، ئه وه بوو پی شه وه عمری کوپی خه تاب ( نعمانی کوپی مقرر ) ی به سهر ( سی ) هه زار جهنگا وهره وه بۆ ناردن و فهرمانی پیکرد که له گه ل هه ریه که ( طلیحه ) و ( عمری کوپی معدی ) ی کرب و عه مری کوپی سه له می ( دا راویژ بکات ئه وه بوو ( نعمان ) یش وهك پی ش قه ره و لیکی پشکنین ناردنی ... و هه ریه که یان له پینگه یه که وه پویشتن ، ئه و دوانه ( عه مری کوپی معد و عه مری کوپی ابی سلمی ) هه روا گه رانه وه هه چیان پی نه کرا ، ( طلیحه ) ش به ته نها ( ۱۳۰ ) کم پئی کرد تا گه یشته ( نهادهند ) و له وئ ئه وه ی ویستی بو ی دهرکهوت و پاشان گه راپه وه !!

ئه وه بوو که ماوه یه کی زۆر دیار نه ما موسلمانان وایان گومان برد که دیسان هه لگه راپه وته وه له ئاین .. به لām هه ر که بینیان وا گه راپه وه ده ستیان به ( الله اکبر ) وتن کرد ... ئه ویش هه رچی بینیبوو گه راپه وه بۆ ( نعمان ) .

هه ردوو کۆمه ل به یه ک گه یشتن ... ئه و پۆژه ( طلیحه ) گه ره ترین شه ری کرد و به هه زار سوار چاک ئه ژمار ده کرا .. هه ره ک خاوه نی ( الطبقات )<sup>۱</sup> باسی ده کات ... ئه و پۆژه ( نعمان ) ( ﷺ ) شه هید کرا و هه ره ک ( طلیحه ) ش ( ﷺ ) پاش ئه وه ی کارگه لیکی به سوپای فارس کرد ، شه هید کرا . پی شه وه زه هه بی ده لیّت : ( طلیحه ) ( ﷺ ) پۆژی ( نهادهند ) ئه رکی خۆی جی به جی کرد به زیاده وه و پاشان شه هید بوو ، خوالیخۆش بیّت ، وه به م ئایه ته ی په ره مردگار کۆتایی به باسی ژیا نی دینین که ده فره مو ی : ﴿ قُلْ يٰٓاَعْبَادِيَ الَّذِيْنَ اَسْرَفُوْا عَلٰٓى اَنْفُسِهِمْ لَا تَقْنَطُوْا مِنْ رَّحْمَةِ اللّٰهِ اِنَّ اللّٰهَ يَغْفِرُ الذُّنُوْبَ جَمِیْعًا اِنَّهٗ هُوَ الْغَفُوْرُ الرَّحِيْمُ ﴾ سورة الزمر ، آیه ( ۵۳ ) . واته : ئه ی پیغه مبه ری خوا ( ﷺ ) پییان بلی ، خوا ده فره مو یّت : ( ئه ی به نده کانم .. ئه وانه ی که خۆتان گونا هه بار کردوو وه و

<sup>۱</sup> - محمدی کوپی سعد له ( طبقات ) دا و له ( الطبقة الرابعة من الصحابة ) دا باسی طلیحه ی کوپی خویلدی کردوو ، ده لّین : له ئازایه تی و به رچا و ونیدا ، پوویدا له جی هه زار پیاو بوو له جهنگدا ( البدایه / ۵ / ۱۹۶ ) .

هه‌لەتان زۆره ، نائومید مەبن لە پەحمەتی خوا ، چونکە بەراستی ئەگەر ئێوە تەوبەیی راست و دروست بکەن ، خوا لە هەموو گوناھەکانتان خوش دەبێ ، چونکە ئەو خوا یە زۆر لیخۆشبوو ، بە سۆز و میهرەبانیشە . هەروەها دەفەرموی : ﴿... كَتَبَ رَبُّكُمْ عَلَىٰ نَفْسِهِ الرَّحْمَةَ أَنَّهُ مَنْ عَمِلَ مِنْكُمْ سُوءًا بِجَهَالَةٍ ثُمَّ تَابَ مِنْ بَعْدِهِ وَأَصْلَحَ فَأَنَّهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ﴾ سورة الأنعام ، آية (۵۴) .

واتە : پەرەمەردگار تان فەرمای کردووە لەسەر خۆی کە لەگەڵتاندا بەرەحم و میهرەبان و دلۆقان بێت ، ئەگەر کەسیکتان بەنەفامی ، بە نەزانی گوناھێکی کرد و لەوەدا تەوبەیی کردو پەشیمان بوو وە پاش ئەنجامدانی خراپە کە چاکسازی کرد ، ئەو بەدەلنیا بێت کە پەرەمەرگار زۆر لیخۆش بوو ، و میهرەبانه ...

" ٦٦ - عكاشه ی كوپى محصن ( ﷺ ) "

" به بى لیپرسینه وه دهچیتنه به ههشت !! "

شه هیدی به خته وهر ، عكاشه ی كوپى محصن ی كوپى حرثان ی كوپى قیس كوپى مره ی ئه سه دی هاوپه یمانی قوره ی شه .. له پیشینه یه كه مینه كان و ( به درى ) یه كانه له ئه هلی به ههشت .. نازناوی ( ابا محصن ) بوو ، له گه وهره پیاوان بوو له ناو هاوه لاندان و یه كى بوو له خاوهن فزله كان و ههروه ها جوانچا كترینیشیان بوو . كوچى كردوو و له به دردا وهك پالنه وانیک ئاماده یی خوی نیشانداه و ههروه ها له ئوحوود و خه ندهق و جهنگه كانی دواى ئه وانیشدا به شدان بووه ( ﷺ ) .<sup>١</sup>

" په رجوویهك ( معجزه یهك ) "

ابن اسحاق ، ده لیت : عكاشه ی كوپى محصن .. ی هاوپه یمانی ابن عبد شمس بن عبد مناف رۆژى به در شه ری كرد تا شمشیره كه ی له ده ستیدا له ت بوو ، هات بۆلای پیغه مبه ری خوا ( ﷺ ) كه پارچه ته خته یه كى پیدان - له ریوایه تیكى دیکه دا لاسكى دارخورمایه كى پیدان - و فهرمووی : ( قاتل هذا یا عكاشه ) !! ئه ی ( عكاشه ) به مه شه ر بكه ، ئه وه بوو كه له پیغه مبه ری خوا ( ﷺ ) ی وهرگرت و رایوه شاندا ، بووه شمشیریكى دریژ به ده ستیه وه ، تۆكمه و نوک سپی ، شه ری پى كرد تا سه ركه وتن بۆ موسلمانان هاته دی<sup>٢</sup> ، وه ئه و شمشیره یان به ( العون ) ناو ده برد به رده وام له هه موو جهنگه كاندا شه ری پى ده كرد هاوپى له گه ل پیغه مبه ری خوا ( ﷺ ) ، تا له جهنگی هه لگه راوه كاندا كوژان و شمشیره كه ی به ده ستیه وه بوو .

<sup>١</sup> - بروهانه / البدايه و النهايه ( ٥ / ٤٦ ) و سير اعلام النبلاء ( ١ / ٣٠٧ ) .

<sup>٢</sup> - بیهقی له ( دلائل النبوة ) دا باسی کردوو ( ٣ / ٩٨ ، ٩٩ ) له رى ابن اسحاق وه به بى ئیساندا ، ههروه ها ابن حجر له ( الفتح ) ( ٧ / ٤١٩ ) به بى ئیساندا باسی کردوو و لى بى دنگ بووه ، ههروه ها ( ابن کثیر له البدايه و النهايه ) ( ٥ / ٤٦ ) باسی کردوو و لى بى دنگ بووه و سير اعلام النبلاء ( ١ / ٣٠٨ ) و زه هه بیش لى بى دنگ بووه . دانه پالنه كه ی لاوازه .

وه پیغه مبرى خوا ( ﷺ ) به سهر سريه ی ( الغمر )<sup>۱</sup> هوه ناردوويه تی به بی شهې به ده سستی پر گه پراوه ته وه .

### " سهر که وتنی گه وړه "

نهم پیاوه مهن و به خته وهره ، شکومه ندی دنیا و قیامه تیشی به ده ست هیئا ...  
نوه ته پیغه مبرى خوا ( ﷺ ) مژده ی پی داوه که یه کیکه لهو حه فتا هزار که سه ی به بی لیپر سینه وه ده چنه به هشت !!! مژده ت لی بیت نه ی به خته وهر .

له ( ابن عباس ) هوه ( ﷺ ) ، ده لیت : پیغه مبرى خوا ( ﷺ ) فهرمووی : ( عرضت علي الامم ، فجعل النبي و النبيات عرون معهم الرهط ، والنبي ليس معه احد ، حتى رفع لي سواد عظيم ، قلت : ما هذا ؟ امي هذه ؟ قيل : بل موسى و قومه . قيل : - انظر الى الافق ، فإذا سواد بدلاً الافق ثم قيل لي : انظرها هنا ها هنا - في آفاق السماء - فإذا سواد قد ملأ الافق ، قيل : هذه أمك ، و يدخل الجنة من هؤلاء سبعون ألفاً بغير حساب ) .

واته : نه ته وه کانم پیشاندره تیپه ر ده بوون ، ده مبینی پیغه مبرى وا هه بوو چهند که سیکی له گهل بوو ، هه بوو هیچ که سی له گهلدا نه بوو ، تا وه کوره شایی یه کی گه وړم به سهر دا هه لدرایه وه ، واته : که سانیکى زورم بهر چا وکه وت ( به هو ی زوری یانه وه وهک پارچه یه که ره شی دهر ده که وتن ) وتم : نه مانه کین ؟ نوممه ته که ی منن ؟ پیم وترا نه خیر ، به لکو نه وانه ( موسى ) و نوممه ته که ی نه ون .

پیم وترا سهیری نهو لایه بکه دیم ره شایی یه که هه موو ئاسوی داگیر کردو وه ، پیم وترا سهیری نه ملا و نه ولا بکه له پانتایی ئاسماندا ده مبینی له بهر زوری خه لکه که

<sup>۱</sup> - له سیر اعلام النبلاء ( ۱ / ۲۰۷ ) داهاتو وه له ( معجم البلدان ) ۴ / ۲۱۲ : به ( الغمره ) هاتو وه ، هه روه ها له ( السیر ) ( ۲ / ۶۱۲ ) دا .. یاقوت ده لیت : کانی یه که له سهر پیگه ی مه کهه ، و نیشته نگایه که و نه که ویتنه نیوان ( تهامه ) و ( نجد ) .

ابن القيم ده لیت : ( غمره ) نه که ویتنه سهر پیگای ( نجد ) ، پیغه مبرى خوا ( ﷺ ) ( عکاشه ی کوری محسن ) ی نارد بق غزای له گهل ( ۴۰ ) پیاودا ، که چوونه لای ( الغمر ) خه لکه له هاتنیان ئاگادار بوون و پایان کرد ، له سهر ئاوه کانیان مایه وه ( مه نزلی کرد ) و چهند هه والده ریکی نارد تا جیگای ولاخ و مه رو مالاته کانیان بدوزنه وه ، نه وه بوو دوو سه د حوشتریان بینیه وه نوای نه وه ی غه زویان کرد ، حوشره کانیان برده وه بق مه دینه .

ناسمان پرش بوو ، پیم و ترا ئەمه ئوممهتی تویه و لهوانه ههفتا هزاریان به بی لپرسینهوه دهچنه بههشت .

پاشان چوووه ژوهره و هیچی بۆ بهیان نهکردین ، خه لکه کهش دواى نهوهی بلاوهیان لى کرد وتیان : ئیمه لهوانهین ، چونکه باوهرمان به خوا هیناوه و شوین پیغمبره کهی کهوتوین ، یان مندا له کانهان لهوانه که له ناو ئیسلامدا هاتونه ته دنیاوه ، ئیمه له جاهيله تدا هاتووینه ته دنیا ، ئەمه به پیغمبره ی خوا ( ﷺ ) گهیشته ، چوووه دهره و و فهرمووی :

( هم الذين لا یسترقون ، و لا یطیرون ، و لا یکتون ، و علی ریحم یتوکلون ) ، به لکو ئەوانه که دزی ناکه و پرشین نابن و هه ناسن به ( داخ کردن ) - بۆ چاره سهر و پشت به خویان ده بهستن . ( عکاشه ی کوپی نعمان ) یش فهرمووی : ئەی پیغمبره ی خوا ( ﷺ ) من له ناو ئەواندا هم ؟

فهرمووی : به لى .. ئەوجا یه کیکی تر له ناویاندا هه ناسیه وه ئەویش پرسى : ئەی من چی ، ئەی پیغمبره ی خوا ( ﷺ ) ؟ فهرمووی : ( سبقك بما عکاشه )<sup>۱</sup>

واته : عکاشه پیش تۆی دایه وه له گهیشته به ودا ... پرونگردنه وه یه ک : - خو تیمار کردن له چه ندین فهرمووده ی ( صحیح ) دا هاتوووه بۆ نموونه :

۱ - له ئەبى هریره ، ده لیت : پیغمبره ی خوا ( ﷺ ) فهرمووی : ( ما أنزل الله من داء الا انزل له شفاء )<sup>۲</sup>

واته : خوی گهره هه نه خوشتی و دهر دیکى دابه زانديت ، چاره سه ریکیشی بۆ دابه زاندوه .

۲ - له ( اسامه ی کوپی شریک ) هوه ، ( ﷺ ) ده لیت : له لای پیغمبره ی خوا دا بووم ( ﷺ ) که ده شته کیکی یه ک هات بۆ لای وتی : ئەی پیغمبره ی خوا ( ﷺ ) تیماری خۆمان بکهین ؟ فهرمووی : ( نعم یا عباد الله تدا و وا ، فإن الله عزوجل لم یصنع داء الا و ضع له شفاء غیر داء واحد ) واته : به لى ، ئەی بهنده کانی خوا ، تیماری خۆتان بکهن ، چونکه

<sup>۱</sup> - صحیح / بخاری له کتابی ( الطب ) ( ۵۷۰۵ ) دهری هیناوه ، وه مسلم و ترمزی و غهیری ئەوانیش .

<sup>۲</sup> - صحیح / زانایان کۆ دهنگن .

خودای پەرهمردگار هەر دەردیکی قەرار دابێت ، دەرمانیکیشی بۆ بپارداوه جگه له یه‌ك دەرد . وتیان : کامه‌یه ؟ فەرمووی : (الهرم) <sup>١</sup> واته : پیری .

٣ - وه له ئه‌بی خزامه‌وه ، ده‌لیت : وتم ئه‌ی پێغه‌مبه‌ری خوا ( ﷺ ) ، چی ده‌لیت دهرباره‌ی ( رقیه ) <sup>٢</sup> و دهرمان بۆ خۆتیمار کردن و ( تقاه ) ، ئایا ئه‌مانه هیچ له قهرمەر و بپیری خوای گه‌وره ده‌گێرنه‌وه ؟ فەرمووی : ( هي من قدر الله ) ئه‌وانه له بپیار و فەرمانی خودان <sup>٣</sup> ...

٤ - هه‌روه‌ها له ( صحیح ) داله پێغه‌مبه‌ری خوا وه ( ﷺ ) جیگه‌ر بووه که مؤله‌تی ( داغ کردنی داوه ) !! ئه‌وه‌ته له ( جابری کوپی عبدالله ) وه ( ﷺ ) پێغه‌مبه‌ری خوا ( ﷺ ) پزیشکیکی نارده‌ لای ( ابی کوپی کعب ) هه‌لسا به‌ بپینی دهرمانیکی و دوايش داغ کردنی شوینه‌که‌ی <sup>٤</sup> .

ئێستا چۆن ئه‌و فەرموودانه‌ی پێگری ده‌که‌ن بسازینین له‌گه‌ڵ ئه‌و فەرموودانه‌دا که پێگه ده‌ده‌ن به‌و جۆره چاره‌سه‌ر کردانه ؟

ابن القيم - په‌حمه‌تی خوای لی بی‌ت - ده‌لیت : ( له فەرمووده‌ی صحیح دا هاتوه که فه‌مان به‌ تیمار کردن ده‌کات ، ئه‌مه‌ش وه‌لانی پش‌ت به‌خوا به‌ستن ناگه‌ینیت هه‌روه‌ك چۆن نه‌ه‌یش‌تنی برس‌یتی و تینوینی و گه‌رما و سه‌رما به‌ دژه‌کانیان ئه‌وه ناگه‌یه‌نیت تو ئیتر پش‌ت به‌ستنت . به‌خوا نه‌ماوه ، یان که‌م بۆته‌وه ، به‌لکو هه‌قیقه‌تی یه‌کتا په‌رستی ته‌واو نابیت مه‌گه‌ر به‌ گرتنه‌به‌ری ئه‌و هۆکارانه‌ی خوای گه‌وره دایناون بۆ گه‌شتن به‌ داواکراوه شه‌رعی و بپیار له‌سه‌ر دراوه‌کان ...

هه‌روه‌ها ده‌لیت : ( ئه‌و فەرموودانه‌ی باسی ( داغ کردن - الکي ) ده‌که‌ن چوار جۆرن ، یه‌کیکیان / به‌کردار ئه‌نجامی داوه ، دوومیان / سه‌زلی نه‌بوونی ، سێیه‌م / ستایش کردنی وان لی هینانی ، چواره‌م / پێگری لی کردنی ، و سوپاس بۆ خوا هه‌یچیان

<sup>١</sup> - صحیح / احمد ( ٢٧٨ / ٤ ) دەری هیناوه ، ترمزی ( ٢٠٣٩ ) و ده‌لیت : فەرمووی ( حسن صحیح ) ه .

<sup>٢</sup> - جۆره چاره‌سه‌ره‌یکی ده‌رونی یه .

<sup>٣</sup> - احمد دەری هیناوه ، ( ٤٢١ / ٣ ) غه‌یری ئه‌ویش وه له لای ( حاکم ) یش هه‌یه ده‌لیت : ( صحیح ) ه و پێشه‌وا ( زه‌ه‌بی ) ش هاورایه .

<sup>٤</sup> - صحیح / مسلم ( ٢٢٠٧ ) له ( السلام ) بابی / لکل داو دوا .



پیچ‌و‌انهای یه‌کتر نین ، چونکه نه‌نجامدانی به‌کردار مانای پیّ پیدانیه‌تی و حه‌ز لیّ نه‌بوونیشی به‌لگه نیه له‌سهر نه‌وهی قه‌ده‌غهی کردبیّت . ه‌م‌روه‌ها ستایش نه‌کردنیشی ، مانای نه‌وهیه‌که نه‌کردنی باشت‌ر و چاک‌تره . ه‌م‌چی ریگری کردنیشه لیّی ، له‌ریی هه‌لب‌ژاردن و ( که‌راهه‌ت ) ه‌وهیه یان بویه که‌سیکه که پیویستی پیّ نیه و له ترسی دم‌ریک نه‌نجامی نه‌دا که هیش‌تا تووشی نه‌بووه ، خوداش باشت‌ر د‌م‌زانیّت )<sup>۱</sup> نووسهر ، ده‌لیّت : له‌وهی رابورد دم‌رده‌که‌ویّت که نه‌وهی وازی لیّ دینیت و نه‌نجامی نادات له قایم‌کاری یه‌وه یه‌وه‌وشی نه‌نجامی ده‌دات و وه‌ک دم‌رمانیک نه‌وه کاری به مؤلّه‌ت ( رخصه ) کردووه ، به‌گشتی شته‌که له‌سهر توانا و وزه‌ی که‌سه‌که وه‌ستاوه . ( وه به‌رزه‌وه‌ندی له کویّ بیّت شهرعی خویّ په‌روه‌ردگاریش له‌ویدایه ) .

### " شهید بوونی (ﷺ) "

پیش‌هوا ( ابن کثیر ) ده‌لیّت : ( احمد له پیّی ( وحشی کوپی حرب ) ه‌وه گیراوه‌یه‌تی‌ه‌وه ، که ابوبه‌کری صدیق (ﷺ) کاتی لیوای پیکه‌وه نا بوّ ( خالدی کوپی وه‌لید ) بوّ کوشتاری هه‌لگه‌راوه‌کان ، وتی : گویم له پیغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) ه‌وه بوو فهرمووی : ( نعم عبدالله و اخو العسیره ، خالد بن الولید ، سیف من سیوف الله سلّه الله علی الکفار و المنافقین ) .

واته : باشت‌رین به‌نده‌ی خوا و برای عه‌شره‌ت ( خالدی کوپی وه‌لیده ) شمشیریکه له شمشیر‌ه‌کانی خوا ، و په‌روه‌ردگار بوّ سهر بیّ باوه‌ران و دوو‌پروان له کیلان دم‌ریه‌ت‌نا و فهرمانی پیّ کرد یه‌که‌مجار بجیته لای ( طلحه الاسدی ) و پاشان بولای ( بنی تمیم ) ، نه‌وه بوو ( طلیحه ) له‌ناو ( بنی اسد ) و ( غطفان ) دا بوو ... وه ( بنو عبس و ذبیان ) یش هاتنه پالیان .. نه‌وجا خالد به‌خویّ و سهر‌باز‌مکانیه‌وه و ( ثابتی کوپی قیس )<sup>۲</sup> له پیش‌ه‌وه‌ی پشتیواناندا بوو نه‌وجا ( ثابت ی کوپی ارقم و عکاشه‌ی کوپی

<sup>۱</sup> - زاد المعاد ( ۱۵ / ۴ ) ، ( ۶۵ / ۶۶ ) .

<sup>۲</sup> - هاوه‌لی پایه به‌رز پابت له‌به‌در و نوای نه‌ریشدا ناماده بوو هه‌روه‌ها یه‌کیک بووه له وانه‌ی له مؤته‌دا به‌شداری کرد و کاتیک عبدالله ی کوپی رواحه کورزا نالای موسلمانانای پیّدا ، به‌لام نه‌وه‌دایه ده‌سلن

محسن ) ی نارد بۆ پشکنین لهوێ طلحه و سلیمه ی برای و نهوانه ی لهگه‌لیاندا بوون بهیهک گه‌یشتن و لهگه‌ل ثابت و عکاشه‌دا کهوتنه مه‌یدان کاری نه‌وه بوو عکاشه جوبالی کورێ طلیحه‌ی کوشت ( طلیحه ) ش هه‌لمه‌تیکێ بۆ هیناو عکاشه‌ی کوشت هه‌روه‌ها لهگه‌ل سه‌له‌مه‌ی بریادا ثابت ی کوپری ارقم یان کوشت ئینجا که خالید و هاوه‌له‌کانی گه‌یشتن و به کوژراوی هه‌ردوو هاوه‌له‌که‌یان بینی <sup>۱</sup> . نه‌مه زۆر بۆ موسلمانان نا په‌حه‌ت بوو پاشان خالید فه‌رمانی کرد به جله‌کانی به‌ری خۆیا نه‌وه وه به خۆینه‌که یانه وه بسپێردرین (ﷺ) <sup>۲</sup> .

خالیدی کوپری و دلید و پی‌ی وت تۆباشتری له من و شاره‌زایی له‌شه‌پدا ، وه هه‌روه‌ک باسما ن - کرد لهگه‌ل عکاشه‌دا شه‌هید بوون : البدایه ( ۵ / ۴۱ ) .

<sup>۱</sup> - نه‌م بهیه‌که‌گه‌یشتنه له‌لای سه‌رچاوه ناوێکی بنی اسد دا بوو که به ( بزاخه ) ناو ده‌برا .

<sup>۲</sup> - بڕوانه : البدایه و النهایه ( ۵ / ۲۱ ) به ده‌ستکاری یه‌وه .

" ٦٧ - نه‌بو لبابه‌ی کوپی عبدالمنذر ( ﷺ ) "

" خاوه‌نی دهر و نیکی سهر زه‌نشتکار "

کی یه ؟

وه‌لی له خواترس ، ( نه‌بو لبابه‌ی کوپی عبدالمنذر ) ه ... که‌سیکی داناو به‌ریزه‌بو  
له ( عه‌قبه ) دا به‌شدار بووه . له‌گه‌ل پیغه‌مهری خوا دا ( ﷺ ) بو ( به‌ر ) به‌ری  
که‌وتوو ، به‌لام پیغه‌مهری خوا ( ﷺ ) گهراندیه‌وه بو مه‌دینه تاجاودی‌ری نه‌وی نکات و  
له غه‌نیمه‌کانیش به‌شیکی بو خسته لاوه .<sup>١</sup>

وه نه‌م میوانه‌مان ، چیرۆکیکی له‌گه‌ل ( بنی قریظه ) دا هه‌یه تووشی هه‌له‌یه‌ک  
بووه .. پاشان گه‌راوه‌ته‌وه بۆلای په‌روه‌ردگاری و ته‌وبه‌ی کردوو و پی‌ی راستی  
گرتوو ته‌به‌ر ..

چیرۆکه‌که‌شی نه‌مه‌یه : -

له غه‌زای ( احزاب ) دا ... پیغه‌مهری خوا ( ﷺ ) پیکه‌وتنیکی له‌گه‌ل ( بنی  
قریظه ) دا گری دابوو ... یه‌کی له به‌نده‌کانی نه‌و پیکه‌وتنامه‌یه نه‌وه‌بوو که هه‌ردو  
لا به‌هاوبه‌شی پارێزگاری له مه‌دینه بکه‌ن نه‌گه‌ر تووشی دوژمنکاری یه‌کی دهره‌کی هات  
.. و کاتی ( احزاب ) کۆبوونه‌وه به‌مه‌به‌ستی ریشه‌کش کردنی ره‌چه‌له‌کی موسلمانان ،  
و له دهر و به‌ری مه‌دینه قه‌ره‌ولیان دانا ، هه‌والی په‌یمان‌شکی جوله‌که‌کانی ( بنی قریظه )  
گه‌یشته و وتیان : که هیچ گریبه‌ست<sup>٢</sup> و په‌یمانیک له نیوان ئیمه و ( محمد ) دا نه<sup>٣</sup> !!  
و خه‌ریک بوو نه‌م پلانه سته‌مکارانه یه هه‌موو موسلمانان له‌ناو به‌ریت نه‌گه‌ر به‌زه‌یی و  
لوتفی خودای بالا ده‌ست نه‌بوایه .. له ( ابی سعیدی خدری ) یه‌وه ، ( ﷺ ) ده‌لیت :  
پۆژی ( خندق ) پرسیمان : نه‌ی پیغه‌مهری خوا ( ﷺ ) له راستیدا دل‌ه‌کان گه‌یشته‌ونه‌ته

<sup>١</sup> - به‌روانه : اسد الغابه ( ٦ / ٢٦٥ ) .

<sup>٢</sup> - سه‌یری ژبانی ( سعیدی کوپی معاذ ) بکه ( ﷺ ) .

<sup>٣</sup> - شیخ محمدی غه‌زالی ده‌لیت : ره‌فتار و ره‌وشتی ( بنی اسرائیل ) له ئاستی په‌یمان‌ه‌کانیاندا له کۆن و  
نویدا و امان لێ ده‌کات دل‌تیا باین له‌وه‌ی که نه‌مانه واز له سوکی‌تی و نزمی ناهێتن ، هه‌رکاتی گویدرێژ وازی  
له سه‌رین هێنا و ماروازی له گه‌ستن هێنا .. نه‌وا جوله‌که‌ش واز له په‌یمان‌شکاندن دێتن ( فقه السیره ) .

گهروو له تۆقیندا چیمان پێ دهلییت که ئه نجامی بدهین یان بیلێین ؟ ئه ویش فهرمووی :  
(اللهم استر عورتنا و آمن روعاتنا ) .

واته فهرمووی ، بلێن : ئه ی پهروردگار عه ورت و دامینمان بپۆشه و له ترس و  
تۆقین دلنیا و ئه مینمان که ...

دهلییت : ئه وه بوو ، پهروردگار بهر شه با دای له دهم و چاوی دوژمنان و  
به ره شه با شکستی پێ هێنان <sup>۱</sup> . خوا ی گه وره ده فهرمو ی : ﴿ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اذْكُرُوا نِعْمَةَ  
اللَّهِ عَلَيْكُمْ إِذْ حَاكَكُمْ جُنُودٌ فَأَرْسَلْنَا عَلَيْهِمْ رِيحًا وَجُنُودًا لَّمْ تَرَوْهَا وَكَانَ اللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرًا ﴾ سورة  
الأحزاب ، آیه ( ۹ ) <sup>۲</sup> .

ئه و جا که پیغه مبهری خوا ( ﷺ ) له جهنگی ( ئه حزاب ) هکان بوویه وه .. به ره و  
بنی قریظه ( موسلمان هکانی برد تا ئابلقه یان بدن پاش ئه وه ی له کاتی نه هات و  
نا په حه تیدا ئه و په یمانه ی دابوو یان شکاندیان و نه یان برده سه ر ..  
ابن اسحاق دهلیت :

پیغه مبهری خوا ( ﷺ ) ، ( علی کوپی ابی تالیب ) ی به خو ی و  
ئالاکه یه وه پیشخست بۆلای ( بنی قریظه ) ، و هه ر که نزیک قه لاکانیان بوویه وه ، گو یی له  
قسه یه کی ناشیرین و نه شیا و بوو که به پیغه مبهری خوا ( ﷺ ) یان ده وت ، ئه وه بوو  
گه پرا یه وه تا له رینگا به پیغه مبهری خوا ( ﷺ ) گه یشت ، پێی فهرموو : ئه ی پیغه مبهری  
خوا ( ﷺ ) ، ئه گه ر نزیک نه بیته وه له و پیس و دهغه لانه باشتره .  
فهرمووی : ( لم ؟ اظنک سمعت منهم لی اذی ؟ )

واته : له بهر چی ؟ وادیاره شتیکی ئازار ده رت لییان بیستوو ه ده باره ی من ؟  
فهرمووی : به لێ ئه ی پیغه مبهری خوا ( ﷺ ) ... ئه ویش ( ﷺ ) فهرمووی : ( لو  
رأونی لم یقولوا من ذلك شیئاً ) ئه گه ر منیان بدیا یه شتی وا له زاریان ده رنه ده چوو .

---

<sup>۱</sup> - احمد گێراویه تیه وه له ( المسند ) دا ( ۲ / ۳ ) .

<sup>۲</sup> - واته : ئه ی ئیمانداران یادی نیعمه تی خوا بکه نه وه له سه رتان ( له جهنگی خه نده قدا ) کاتی  
سه ربازانی کو فر هاتنه سه رتان ، ئیمه ش په شه با یه کی به هێز و سه ربازی کمان نارد ه سه ربان که  
نه تانده بینین ، خوا ی گه وره بینا بوو به هه ول و کۆششتان ...

ئەوجا که پیغه مبرى خوا ( ﷺ ) له قەلاکانیان نزیک بوویهوه ، فرمووی : ( یا  
إخوان الفردة ، هل احزاکم الله و انزل بکم نعمته ؟ ) واتە : ئەى براو خوشکى مەیموونەکان ،  
دەلێى خوا پرسیواى کردوون و پقى خۆى بەسەرتاندا دا بەزاندووه ؟  
وتیان : ( ئەى ئەبا قاسم ، هەرگیز نەزان نەبوویت )<sup>١</sup> .

ئەوجا پیغه مبرى خوا ( ﷺ ) گەمارۆى دان بو ماوهى ( ٢٥ ) شەو ، هەتا ئەو  
گەمارۆدانە جوله که کانی شەکهت کرد ، و ترس و تۆقینی هاویشته دلەکانیان ! و  
پیغه مبرى خوا ( ﷺ ) بانگى کردن که بێن بە دەم فەرمان و بریارى یهوه و ملکه چى بن .  
ئەوجا ( بنى قریظە ) که سێکیان نارده لای پیغه مبرى خوا ( ﷺ ) که ( ابا لبابه ی کورپى  
منذر ) ی براى ( عەمرى کورپى عەوف ) یان بو بنیتریت ( ئەوان هاوپەیمانی ئەوس بوون )  
، تاوه کو راویژى پى بکهین دەربارەى حالى خۆمان ، پیغه مبرى خوايش ( ﷺ ) ناردى  
بۆیان هەرکه بینیان ، پیاو و نافردتیا ن دەسته و دامینى بوون و دەستیان بە گریان کرد ،  
ئەویش بەزەیی پیاواندا هاتەوه<sup>٢</sup> ، پیاوان وت : ئەى ئەبى لبابه ! بەراى تۆ بە دەم فەرمانى  
( محمد ) هوه بچین ؟

فرمووی : بەلێ ، بە دەستى ئاماژەى بۆ گەروى کرد ، که مەبەستى کوشتن بوو ،  
ابولبابە دەلێت : سویند بەخوا هینشتا له جینى خۆم نەجولا بووم زانیم که نا پاکیم له گەل  
خوا و پیغه مبرى خوا ( ﷺ ) کردووه ، پاشان ( ابو لبابه ) بۆی دەرچوو ، نەهاته لای  
پیغه مبرى خوا ( ﷺ ) ، و له مزگەوت خۆى بەستەوه بە یهکێ له پایەکانهوه و وتى :  
لەم جینیهى خۆم ناجولیم تا خوا لیم خوش دەبێ له سەر ئەمەى که کردم ، و پەیمان بە  
پەروەردگار دەدەم که هەرگیز پى نەخەمه لای ( بنى قریظە ) وه و ئەو جیگایه نەبینم که  
تیایدا ناپاکیم له خوا و پیغه مبرى خوا و نهینى یه کهم درکاند .

<sup>١</sup> - حاکم له ( المستدرک ) ( ٢ / ٢٤ ، ٢٥ ) له عائیشەوه ( ﷺ ) دەرھێنانى کردووه . به له فریکی  
هاویشتە دەلێت : له سەر مەرجى هەردوو شەيخ ( صحیح ) ه و ئەوان دەرھێنانیان بۆ نەکردووه ،  
زەهەبیش هاوڕایه .. و ابن کثیر دەلێت : له التاریخ ) ( ٤ ، ١١٨ ) : ئەم فرمودە چەند ڕێگەیهکى باشى  
هیه له ( عائیشە ) و غەیری ئه ویشەوه .

<sup>٢</sup> - ابو لبابه ئەیزانى بریارى پیغه مبرى خوا ( ﷺ ) چى به بۆیان . وه مۆلەتى ئەوەشى نەبوو که ئەو  
نەینیه بدرکێنى .

ابن هشام دهلیت : سفیانی کوپی عینه له اسماعیل ی کوپی ابی خالدوه له عبدالله ی کوپی ابی قتادهوه دهلیت ، خوی گه وره دهرباره ی ( ابی لبابه ) نهم نایه ته ی دابهماند : ﴿ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَخُونُوا اللَّهَ وَالرَّسُولَ وَتَخُونُوا أَمَانَاتِكُمْ وَأَنْتُمْ تَعْلَمُونَ ﴾ سورة الأنفال ، آیه ( ۲۷ ) . واته : نه ی ئهوانه ی باوهرتان هیناوه : خیانهت مهکن له خوا و له پیغمبره ی خوا ( ﷺ ) ، ههروه ها خیانهتیش مهکن له ئهمانهت و سپارده کانتان که بیتان ده سپیردریت ، له کاتی کدا ئیوه دزمان ( که ئهوه خیانهته ) . ابن اسحاق دهلیت : کاتی ههوالی ( ابو لبابه ) به پیغمبره ی خوا ( ﷺ ) گه یشت ئهوه بوو هر دیار نه مابوو که بیتهوه لای پیغمبره ی خوا ( ﷺ ) ، فهرمووی : ( اما انه لو كان جاءني لأستغفرت له ، فأما اذ قد فعل ما فعل فما انا بالذي اطلقه من مكانه حتى يتوب الله عليه )<sup>۱</sup> . واته : ئهگه بهاتابه بۆ لای من ئهوا داوای لی خوشبوونم بۆ دهکرد ، بهلام مادم ئهوه ی کردوه که کردویه تی - له مزگهوت ماوه تهوه - ئهوه منیش له جیی خوی بهرهلای ناکه م تا خوا لیتی خوش دهبی .

ابن اسحاق دهلیت : یزیدی کوپی عبدالله کوپی قسیط بۆی باس کردم که قبول کردنی تهوبه که ی ( ابالبابه ) له کاتی سهر له به یانیدا ( سحر ) دابه زیوه بۆ پیغمبره ی خوا ( ﷺ ) که له مالی ( ام سلمه ) دا بوو ( ﷺ ) ... ام سلمه ، فهرموویه تی گویم له پیغمبره ی خوا ( ﷺ ) بوو به یانی زوو پیکه نی ، پرسیم به چی پی دهکنی نه ی پیغمبره ی خوا ( ﷺ ) ؟ یاخوا هه میشه خوشحالیته ؟ فهرمووی : ( خودا له ابی لبابه خوش بووه و تهوبه که ی وهرگرتوه ) ، وتم : نهچم مژده ی پی بدهم نه ی پیغمبره ی خوا ( ﷺ ) ؟ فهرمووی : ( بلی ، ان شئت ) برۆ ، ئهگه دهتهوی .. دهلیت : ام سلمه ( ﷺ ) له دهرگای ژوره که یه وه - له وکاته دا هیشتا نایه تهکانی بالاپوشی نه هاتبووه خواره وه - فهرمووی : نه ی ابالبابه مژده بی .. خوا گه رانه وه که ی قبول کردویت . ام سلمه ، دهلیت : خه لک هه موو به ره پروی پزشتن تا بیکه نه وه ( وتمان خوی به پایه که وه به ستبوو وه ) ، فهرمووی : نا به خوا ، هه روا ده منم تا پیغمبره ی خوا ( ﷺ ) خوی دهست و بهنده کانم بکاته وه به دهستی موباره کی ئه ورجا که پیغمبره ی خوا ( ﷺ ) بۆ نویژی به یانی چوو بۆ مزگهوت دهست و بهنده که ی کرده وه<sup>۲</sup> . ابن هشام ، دهلیت : ابو لبابه به به ستراره یی

<sup>۱</sup> - ابن جریری طبری له ( تفسیر ) که ییدا ( ۲۱ / ۹۷ ) و الواحدی له ( اسباب النزول ) ( ۱۹۳ ) .

<sup>۲</sup> - دانه پاله که ی ( مرسل ) ه : بیهقی له ( الدلائل ) ( ۴ / ۱۷ ) دا دهری هیناوه .

بوماوهی شەش پوژ خوی هیشتەوه و لەکاتی نوێژەکاندا خێزانەکە ی دەهات دەستی دەکردهوه تا نوێژەکە ی بکات ، و پاشان خوی دەبهستهوه به پایەکەوه ، ههروهک هەندی له زانستخوازان بۆیان باس کردووم . ئەو ئایەتەش که له تهوبەکەیدا<sup>۱</sup> دابهزی ئەمه بوو که پەروەردگار دەفەرموی : ﴿وَأَخْرُوجُوا اعْتَرِفُوا بِذُنُوبِهِمْ خَلَطُوا عَمَلًا صَالِحًا وَآخَرَ سَيِّئًا عَسَى اللَّهُ أَنْ يَتُوبَ عَلَيْهِمْ إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ﴾ سورة التوبة ، آية ( ١٠٢ ) . واتە : ( بێجگە لەوانە ) کەسانێکی تریش هەن کە دان بە گوناھ و هەلەکانیاندا دەنێن و کرداری چاک و کرداری خراپیشیان تێکەڵ کردووه ، ئەمانە نزیکە خوا تهوبەیان لی وەرگیریت ، چونکە بەراستی خوا لێخۆشبوو ، و میهره‌بانە .. ابولبابە پاش دابهزینی ئەم ئایەتە به وەرگرتنی تهوبەکە ی ، بهوه فاداری بۆ ئایەتەکە ی مایهوه و بهخوا پەرستی یهوه خەریک بوو ، تا ئەو کاتە ی وهفاتی بۆ هاته پیش و .. گەیشت به قافلە ی سەرفرازان . (رهزای خوای لی بیت).

<sup>۱</sup> - الواحدی النیشابوری له ( اسباب النزل ) ( ۲۱۴ ) و گێڕاویەتیوه بۆ ( ابن جریر ) ( ۱ / ۱۰ ) له پڕ ( الوالی ) یهوه به بچڕچری .

## " ٦٨ - کعب ی کوپی مالک ( ﷺ ) "

" ابشر بخیر یوم هر علیک منذ ولدتك امک " فرموده ی پیروز

کی یه ؟

کعب ی کوپی مالک ی کوپی ابی کعب ی نه نصاری خزره جی عقه بی نوحودی و هاوئل و هونهری پیغمبر ی خوا یه ( ﷺ ) و یه کیکه له و سی کسه ی که له جهنگی (تبوک) دواکه تن و خودا لیان خوش بوو.

وه له و هفتا کسه یه که ناماده ی (عقبه) بوون . ابن سیرین ، ده لیت : شاعیرانی هاوئل پیغمبر ی خوا ( ﷺ ) همانه بوون ، حسان ی کوپی ثابت و عبدالله ی کوپی رواحه و کعب کوپی مالک .

عبدالرحمن ی کوپی کعب ، له باوکیه وه ده لیت : له پیغمبر ی خوا ( ﷺ ) ی پرسویه : نه ی پیغمبر ی خوا ، خودا دهر باره ی شاعیران فرمایشتیکی دابه زاندوه<sup>١</sup> .  
 نهویش فرمودی : ( ان المجاهد ، مجاهد بسیفه و لسانه ، والذي نفسي بيده لكأنا ترموهم به نضح النبيل )<sup>٢</sup> .

واته : تیکوشهر نه وه یه به شمشیره کهشی و به زمانیشی تیکوشیت ، سویند به و کسه ی گیانی منی به دهسته و ته کانتان وه ک تیر ده یانپیککی ... وه ابن ابی حاتم ، ده لیت : له سرده می جینشینایه تی ( معاویه ) دا ( ﷺ ) بینایی له دهست داه .

<sup>١</sup> - مه بهستی نه م نایه ته یه : ﴿ وَالشُّعْرَاءُ يَتَّبِعُهُمُ الْغَاوُونَ ﴾ (٢٢٤) أَلَمْ تَرَ أَنَّهُمْ فِي كُلِّ وَادٍ يَهِيمُونَ (٢٢٥) وَأَنَّهُمْ يَقُولُونَ مَا لَا يَفْعَلُونَ (٢٢٦) ﴿ الشعراء (٢٢٤ - ٢٢٦) .

له سر مانای ؟ ( يَتَّبِعُهُمُ ) ابن عباس ده لیت : گومرای جنوکه و مروقه - و تراویشه ( الغون ) نه وانه له هق لانه دن ، ( شعر ) یش : باشه که ی باشه و خرابه کهشی خرابه ، پروانه تفسیری ( القرطبي ) بو نه م چه ند نایه ته .

<sup>٢</sup> - دانه پاله که ی ( صحیح ) ه / عبدالرزاق له ( المصنف ) ( ٢٠٥٠ ) دهر بهیناوه ی . ارنووط نه م ده لیت له ( سیر ٢ / ٥٢٥ ) .



## " خهباتی ( کعب ﷺ ) له پیناوی خوادا ( جل جلاله ) "

کعب ، باشرین خهباتی کرد له پیناوی خوادا و له ( نوحود ) دا پالەوانیتی خوئی نیشاندا .  
هشامی کوردی عروه ، له باوکیهوه ، ده لیک :

پیغمبری خوا ( ﷺ ) زییری کوپی عوام و ( کعب ی کوپی مالک ) ی کرده برا . ئەوه بوو  
کعب پوژی نوحود په پوت بوو ئەوهنده پیکرا بوو ، و زییر هینای بو پیغمبری  
خوا ( ﷺ ) ، په روه دگاریش ئەم نایهتی دابمزاندا : ﴿...وَأُولُوا الْأَرْحَامِ بَعْضُهُمْ أَوْلَىٰ بِبَعْضٍ فِي  
كِتَابِ اللَّهِ...﴾ سورة الأنفال ، آیه ( ۷۵ ) .

واته : ئەوانهش که په یوهندی خزمایه تیشتان هیه ، هندیکیان شایسته ترن به  
هندیکی تریان له بهرنامه ی خوادا ، بهراستی خوا بهمه موو شتیکی زانا و بهناگایه .. وه  
له ( کعب ) وه ، کاتی پوژی نوحود کهوتینه بهر دهست بی باوهران ، من یه کهم کهس  
بووم پیغمبری خوا ( ﷺ ) ناسیه وه مژده ی زیندوویه تیم به موسلمانان گه یاند ئەوه  
بوو پیغمبری خوا ( ﷺ ) کعب ی بانگ کردو ، درعه که ی خوئی پیدا که زهر دیک بوو  
، ئەویش له بهری کردو ، ئەو پوژه شه پکی زوری کرد ، ههتا له حه قده لاهه بریندار بوو .

## " دواکهوتنی له جهنگی تبوک "

سالی ( ۹ ) ی کوچی پۆمیهکان بیریان له وه کرده وه که ده بی دووباره بده نه وه  
به سه ر ئیسلامدا هه والی ئەم خو ئاماده کردنه ی پۆم به پیغمبری خوا ( ﷺ ) گهشت ،  
... بۆیه پیغمبری خوا ( ﷺ ) پیکه یه کی که ی نه دیه وه باشر له وه ی موسلمانان  
ئاماده کات بو پوه پوه بوونه وه ی ئەم دوژمن کاریه ... ئەو کاتانهش پوژگاری نه بوونی و  
که م بارانی بوو .

وه گه یشتن به پۆمهکان پیویستی به کوشش و بژیویه کی گه وه هه بوو . وه  
کوشتاری پۆم بیریتی نه بوو له پوه پوه بوونه وه له گه ل تیره یه کی ژماره دیاری کراو و  
چهک و تفاق سنوردار کراو ، به لکو کوششیکی تال بوو له گه ل دهوله تیکدا که

۱ - پیاوانی جی متمانه ن : لای ابن الکثیریش هاتووه ( ۲ / ۶۷۸ ) ... هه روه ها ( السیوطی ) له ( الدر المنثور ) ( ۲ / ۲۰۷ ) باسی کردووه .. الارنؤوط ( سیر : ۲ / ۵۲۴ ) .

دهسه لاتیکی به سهر دهسته یه قاره دا دهرواٲ .. به لام کهسانی خاوهن بیر و باوهی له بهردهم نه هاهمه تکاندا چوک دانادهن و پشت هه لئاکهن ... وه به هوی ئه و بارودوخه سهخته وه که تیایدا ئاماده کاری بۆ سوپای موسلمانان کرا سوپاکه ناوی لی نرا ( جیش العسره - سوپای نه بوونی و سهختی ) .

موسلمانان به تفاقیکه وه بهری کهوتن که همرگیز پیشت به وینهی ئه وه وه بهری نه کهوتبن ، به رهو باکوور بۆ ئه و جیگایه بهریکهوتن که سوپای پۆم قهرهولیان دانابوو . ئاماده کاری سوپاکه ناوکروکی دهروونی موسلمانانی ئاشکرا کرد دهوله مهندهکانیان هه موو سامانیان خسته کار بۆ ساز کردن و کۆمهکی کردنی سوپا ... ههژارهکانیشیان که ئاماده بوون بکهونه پری له گه ل سوپادا .. له پیناوی خوا دا گیانیان بیبه خشن ، به لام به هوی نه بوونی تفاق و چهک و هوکاری شه ر کردنه وه ، نه یانتوانی بگهنه مهیدانی جهنگ و ئه وهش فرمیسکی بی دهسه لاتی له چاوانیاندا وهک باران دانه باراندا که چۆن بی بهش بوون له و شانازی به گهریه ...

ههروهها دل لهرزۆکهکانیش ئاشکرا بوون ئه وانهی به پروکهش له ئیسلامدا بوون و دلیان پری بوو له رق و قینه بۆ ئیسلام و ئه هله که ی و بهدوای بچوکتین بیانوو داده گهران که له شه ر هه ل بین و به هیه چ شیوازیکی یارمه تی پیشکesh نه کهن ، له هیه چ و پوچترین ئه و بیانووانه ی که ئه و دووپوانه بۆ پیغمه مبری خویان ( ﷺ ) دهخته پرو بهمه بهستی ئه وهی نه یان با ته به ره ی شه ر ئه وه بوو ( الجدی کوپی قیس ) به پیغمه مبری خوا ( ﷺ ) ی وت : مؤله تم بده با نه یه م و تووشی فیتنه و گونا ه نه بم سویند به خوا هۆزه کهم لیم ئاگادارن که من چه ند موعجیبی ئافره تانم و ئه ترسم ئه گهر ئافره تانی ( بنی الا صفر ) - واته پۆم - بیبنم خۆم پی پانا گیرئ له ئاستیاندا ! پیغمه مبری خوا ( ﷺ ) پرو ی لی وهرگیرا و .. ده رباره ی ئه م دوو پروه ، ئه م ئایه ته پیروزه دابه زی : ﴿ وَمِنْهُمْ مَنْ يَقُولُ اَنْذَنْ لِي وَلَا تَفْتِنِي اَلَا فِي الْفِتْنَةِ سَقَطُوا وَاِنْ جَهَنَّمَ لَمْ حِطَّةً بِالْكَافِرِينَ ﴾ آیه ( ٤٩ ) سورة التوبه .

واته : ( له و دووپروه بی چاو و روانه ) کهسانیکن که ده لین : مؤله تم بده و تووشی گونا ه و سه ریچیم مه که !! له حالیکدا ئه و جوړه که سانه باچاک بزائن که له گونا ه و تاواندا پۆچوون ، بیگومان دۆزه خیش گه ماروی بیباوه رانی داوه ( بزگار بوونیان نهسته مه ) .

ههروهها لهناو ئههلی حق و راستیشدا کهسانیک به بی بهانه لهم جهنگه دواکهوتن که ئهوانیش سی کهس بوون " کعبی کوپی مالک و هیلالی کوپی ئومهیه و مهراهی کوپی بیع ) .

پیغمبهری خوا ( ﷺ ) سوپاکهی پیشپهروی کرد تا گهیشته ( تبوک ) لهویدا زیاد له ده رۆژ مانهوه چاودییری بیابانهکانی کرد ، که بیینی ( رۆمان ) دیار نهماون ، بویه بریاری دا بگهڕیتهوه بۆ مه‌دینه ... له گه‌رانه‌وه‌یدا سوپای ( العسرة ) زۆر به‌په‌رینه‌وه پیشوازی لیکرا ، له راسیشدا گه‌وره‌ترین سوپابوو ، به‌په‌ی بخرین ، ژماره‌یان نزیکهی ۳۰,۰۰۰ سی هه‌زار کهس ده‌بوو .

ئه‌وجا پیغمبهری خوا ( ﷺ ) که هاته مه‌دینه ، چووه مزگه‌وت و دوو پکات نوێژی ئه‌نجامدا و دانیشته بۆ ئه‌وه‌ی وتار بۆ خه‌لکه‌که‌ بدات ، له‌ویدا دواکه‌وتوان (المخلفون ) هاتن بۆلای ده‌ستیان به‌ بیانوو هینانه‌وه و سویند خواردن کرد ، ژماره‌یان هه‌شتا کهس ده‌بوو ، پیغمبهری خوا ( ﷺ ) پوکاری دهره‌وه‌ی لی قبول کردن واته به‌ پروکه‌ش موسلمان بوون - به‌یعه‌یتی لیوه‌رگرتن و داوای لیخۆشبوونی بۆ کردن و دل و دهروونی دانه ده‌ست خوا که ئه‌و پهی زانایه .

### " لبقای کعب له‌گه‌ل پیغمبهری خوا ( ﷺ ) "

ئه‌وجا ( کعب کوپی مالک ) هات بۆلای پیغمبهری خوا ( ﷺ ) سه‌لامی کرد... پیغمبهری خوا ( ﷺ ) بزه‌گرتی ، بزه‌ی که‌سیکی توره‌ بوو ، پاشان فهرمووی : ( تعال ) وهره ، کعب ده‌لێت : هاتم تا له‌ نیو ده‌ستی دا دانیشتم .. فهرمووی : ( ما خلّفك ؟ الم تكون قد اتعت ظهرك ؟ )

واته : بۆچی له‌ سوپاکه‌ دواکه‌وتی مه‌گه‌ر و لاخه‌ نه‌که‌ری بوو بۆ شه‌ر ؟ وتم : به‌لێ وایه ، به‌خودا ئه‌گه‌ر له‌گه‌ل یه‌کیکی دونیا ویستدا دانیشتمایه‌ هه‌ولم دده‌ا یانویه‌ک بۆ خۆم دروست بکه‌م تاراژیی بکه‌م ، وه‌ من توانای ئه‌وه‌شم هه‌یه - واته له‌ قسه‌ کردندا په‌کم ناکه‌ویت - به‌لام ده‌زانم که ئه‌گه‌ر ئه‌مه‌رۆ درۆت له‌گه‌لدا بکه‌م تۆی پهی پازیکه‌م ، ئه‌وا دوور نیه‌ خودا رقی من له‌ دلی تۆدا جیگیر بکات ... له‌به‌ر ئه‌وه‌ راستیه‌که‌ی من هیچ بیانویه‌کم بۆ دواکه‌وتنم له‌شه‌ر نه‌بوو ، وه‌ سویند به‌خوا هه‌رگیز وه‌ک ئیستا دارا و

به توانا نه بووم و بۆ شهري شياو بم ، به لام له گه له شهيدا له گه له تدا دهر نه چووم بۆ جهنگ  
! پیغه مبهري خوا ( ﷺ ) فرموي : ( أما هذا فقد صدق ، فقم حتى يقضى الله فيك ) .

واته : نه مه يان راستی وت ، هه لسه تابزانی خواي گه وره چي بریار یکت له سهر

دهدات ..

ئه وجا پیاوانیک له ( به نی سه له مه ) دوام كهوتن و سهر نه نیشیان ده كردم ،  
دهیانوت : سویند به خوا پیشت نه مان دیبوو تو گونا ه نه نجام بدیت ... ئه ی بۆچی ههر  
نه یشتتوانی وهك ئهوانی تر بیانویك به نیته وه بۆ پیغه مبهري خوا ( ﷺ ) ، به راستی  
داوای لیخوش بوونی ئه و بۆت بهس بوو ...

فرموي : سویند به خوا بهردهوام سهر نه نشتیان ده كردم ، تاوام لیها ت خهريك  
بوو بگه ریمه و خۆم به درۆ بخه مه وه - پاشان وتم : ئایا كهسی تریش هیه وهك منی  
به سهر هاتبی ؟ وتیان : به لی دوو پیاوی كهش هه ن ، وهك ئه وهی تو یان به پیغه مبهري  
خوا ( ﷺ ) عهز كرد ، ئه ویش چي به تو فرموو به ئه وانیش ههروای فرموو ، پرسیم  
: كین ؟

وتیان : ( مراره ی کوپی ربیع ی عامری ) و ( هلالی کوپی امیه ی واقفی ) و وتیان  
كه ئه مانه به راستی دوو پیاو چاكن و له ( بهدر ) یشتا به شدار بوون ، و نموونه یین .  
منیش دواي ئه وهی باسی ئه و دوانه یان بۆ كردم به ری ئی خۆمدا چووم ...

ئه وجا پیغه مبهري خوا ( ﷺ ) نه هی له موسلمانان كردبوو كه قسه مان له گه له دا  
بكه ن - هه رسیكمان - و له ناو هه موو دواكه وتوانی ( تبوك ) دا ته نها ئه م سیانه مان ئه و  
بریاره مان له سهر درابوو ... ئیتر خه لكی خویان لی دوور ئه خستینه وه و له ئاستماندا  
گۆر ابوون ، هه تا سهر نه ویش له لمان گۆرا بوو ، ئه و زهوی یه ی ئه وسا نه بوو كه  
به سهریدا رییم ئه كرد به و شیوه یه په نجا شه ومامه وه ، به لام دوو هاوړیكه ی ترم  
له ماله كانیانا مانه وه و دهگریان ، به لام من له وان لاوتر و به توانا تر بووم ، دهچووم له گه له  
موسلماناندا نوێژم ده كرد و له باز اړه كاندا هات و چۆم ده كرد ، له كاتیكدا یهك كهس  
له گه له نه ده دا و وه ده هاتم بۆ مزگهوت و دواي نوێژ دهچووم بۆلای پیغه مبهري خوا ( ﷺ )  
( و سه لام لی ده كرد ، و به خۆم دهوت : ناخو لیوی جولاند بۆ وه لام دانه وهی  
سه لامه كه م یان نا ؟ ئه وجا له نزیکه وه نوێژم ئه كرد و زوو زوو چاوم تی ئه بړی ، كاتی  
نوێژه كه م دانه به ست لیمی دهروانی و كاتی رووم تی ئه كرد رووی لیم وهرده گێرا .

سارد و سپری موسلمانان لهگه‌لما دريژهي كيښا و چووم تا بهسەر ديواريكي -  
 ديواري باخي ئه‌بي قه‌تاده‌دا سهرکه‌وتم - که کوپه‌ مام بوو ، خوشه‌وستريني قه‌ومه‌که‌م  
 بوو له‌لام ، سه‌لامم لي کرد ، سویند به‌خوا وه‌لامی سه‌لامه‌که‌ی نه‌دايه‌وه !  
 وتم : ئه‌ی ابي قتاده ... سویندت ئه‌ده‌م به‌خوا ، نازانی من چه‌نده‌ خوا و  
 پیغمبره‌که‌هیم خوشده‌وی ؟ بي دهنگ بوو ، هيچی نه‌وت ، دووباره‌ پيم وته‌وه ، هه‌ر بي  
 دهنگ بوو ، بو سي هه‌م جار وتم سویندت ئه‌ده‌م به‌خوا وه‌لامم بدمره‌وه وتی : خوا و  
 پیغمبره‌که‌ی باشت‌ر دزمان !

منیش فرميسک له‌ چاوه‌کانم هاته‌ خوا به‌ناپه‌حه‌ت توانيم بچمه‌ سه‌ر  
 ديواره‌که‌وه ، جاريکیان له‌ بازپادا ده‌سوپامه‌وه له‌ ( مه‌دينه ) کابرايه‌کی ( نبطي ) له  
 ( نبطي ) يه‌کانی شام ، ئه‌وانه‌ی خواردنيان ئه‌هینا و له‌ مه‌دينه‌ ئه‌يانفروشت ، گویم لي  
 بوو ، هه‌والی منی ئه‌پرسی و ئه‌یوت : ( کي کعب ی کوپي مالک م نيشان ئه‌دات ؟  
 ئه‌وانیش ئاماژه‌يان بو من ده‌کرد ، کابرا هاته‌ لام و نووسراويکی له‌لايه‌ن پادشای غسان  
 وه‌ پيدام ، تيادا هاتبوو :

( له‌ پاشان ... پيم راگه‌يه‌نرا وه‌که‌ هاوه‌له‌که‌ت پشتی لي کردويت و ساردی  
 به‌رامبه‌رت ئه‌نوینی ، وه‌ تويش خوادينه‌ ناوی تا له‌م ولاته‌ دا به‌سوک سه‌يرت که‌ن و  
 تياچيت ، ئيمه‌ش مافي ئه‌وه‌ت به‌سه‌رمانه‌وه‌يه‌ که‌ دلنه‌وايت بکه‌ين .. ) منیش دواي  
 ئه‌وه‌ی له‌ خویندنه‌وه‌ بوومه‌وه وتم : ئه‌مه‌یش به‌لايه‌که‌ی تره‌ ، فریم دايه‌ ناو ته‌نوور و  
 سوتاندم .

ئهو جا که‌ چل پوژ له‌ ( ٥٠ ) پوژه‌که‌ تيپه‌ری ، په‌يامنيري پیغمبري خوا(ﷺ)  
 هات بۆلام وتی : پیغمبري خوا (ﷺ) فه‌رماني پي کردويت له‌ خيژانه‌که‌ت  
 جيابيته‌وه ، پرسيم : ته‌لاقی بده‌م يان چی ؟

وتی : نه‌خير ، به‌لام خوئی لي به‌ دووربگه‌ره‌ و ليی نزیک مه‌به‌وه ، و هه‌مان  
 شتيشی به‌ دوو هاوه‌له‌که‌م گهياند بوو که‌ پي ی هه‌لسن .

منیش به‌ خيژانه‌که‌م وت : بجۆره‌وه‌ مالی باوانت و له‌وی بمينه‌ره‌وه‌ تا خوا  
 فه‌رماني خوئی له‌م باره‌يه‌وه‌ نيشانده‌دات .

ئه‌وجا خیزانه‌که‌ی هلالی کوپی امیه هاته لای پیغمبه‌ری خوا ( ﷺ ) و پیی وت :  
ئه‌ی پیغمبه‌ری خوا ( ﷺ ) .. هلال پیاویکی به سالآچوو و خزمه‌تکاریشی نیه ، نایا  
رقت لی نابیتته‌وه ئه‌گهر خزمه‌تی بکه‌م ؟

فه‌رمووی : ( لا ، ولكن لا یقربك ) نه‌خیر ، به‌لام لی‌ت نزیک نه‌بیته‌وه . وتی : سویند  
به‌خوا هلال هیچ شتیکی به‌لاوه به‌گرنه‌ماوه و له‌و کاته‌وه به‌رده‌وام ده‌گری تا ئه‌م‌رو .  
کعب ، ده‌لیت : هه‌ندی له‌ خزمه‌کانم پییان وتم بوچی توش ناچیت مۆله‌تی ئه‌وه  
له‌ پیغمبه‌ری خوا ( ﷺ ) وهرگریت که خیزانه‌که‌ت له‌لات بمینیتته‌وه وه‌ک چۆن مۆله‌تی  
خیزانه‌که‌ی ( هلال ) ی دا خزمه‌تی بکات ؟ وتم : سویند به‌خوا داوای شتی وا له‌  
پیغمبه‌ری خوا ( ﷺ ) ناکه‌م ، من چۆزانم ئه‌گهر داوای لی بکه‌م چیم وه‌لام ئه‌داته‌وه ؟ له‌  
کاتی‌که‌دا من پیاویکی گه‌نجم ؟

ئه‌وجا داوای ئه‌وه ده‌شه‌وی ترم به‌ری کرد ، هه‌تا په‌نجا شه‌وی ته‌واومان تیپه‌راند  
له‌وکاته‌وه که پیغمبه‌ری خوا ( ﷺ ) ریگری کرد بوو له‌ دوواندنمان .  
ئه‌وه بوو له‌ به‌یانی شه‌وی په‌نجا هه‌مین دا نوێژی به‌یانیم له‌سه‌ر سه‌کوێ مایک له‌  
ماله‌کانمان ئه‌نجام دا ، و به‌و حاله‌ی خۆم که خوای په‌روهر‌دگار باسی کرد له‌  
قورئانه‌که‌یدا دانیشتبووم ، خۆم له‌ خۆم بیزار بووم . زه‌وی به‌و فراوانی یه‌ له‌لام که‌سک  
بوو بوویه‌وه ، گویم له‌ ده‌نگیکی به‌رز بوو هاواری کرد ( یان به‌سه‌ر کیویکه‌وه هاواری  
کرد ) وتی : ئه‌ی کعبی کوپی مالک ، مژده‌ت لی بیت !  
منیش له‌ جیی خۆم کړنوشی سوپاسم بو په‌روهر‌دگارم برد و زانیم که پزگاریم  
له‌لایه‌ن خوداوه هاتوه .

ئه‌وجا پیغمبه‌ری خوا ( ﷺ ) کاتی نوێژی به‌یانی بو موسلمانان کرد ،  
رایغه‌یانده‌ به‌خه‌لکه‌که ، که‌وا په‌روهر‌دگار ته‌وبه‌که‌ی لی قبول کردوین و لیمان خو‌ش  
بووه ، خه‌لکیش ده‌ستیان کرد به‌ مژده‌ پیدانی من و دوو هاوه‌له‌که‌م .. ئه‌وجا پیاویک  
به‌سه‌ر ئه‌سپه‌که‌یه‌وه وه‌ک تیر بوێ دهرچوو خوی گه‌یانده‌ سه‌ر کیوه‌که و به‌هه‌موو ده‌نگی  
هاواری کرد و مژده‌ی پی دهادین ..

ئه‌وجا که ئه‌و پیاوه‌ی گویم له‌ ده‌نگی بوو مژده‌ی پی دهادم ، هاته‌لام ، جله‌کانی  
به‌ری خۆم به‌ دیاری پی دا ، وه‌ سویند به‌خوا بیجگه‌ له‌و جلانه‌شم نه‌بوو ، بویه

پۇشاکیکم به ( استعاره ) وەرگرت و لهبەرم کرد و بۆی دەرچووم بۆلای پیغمبەری خوا ( ﷺ ) !

خەلکی دەستە دەستە دەهاتە لام و پیروز با بیان لی ئەکردم ، ئەیانوت : پیروز بێت لیخۆش بوونی خودا ..

کعب دەلیت : ئەوجا گەیشتمە مزگەت ، دەبینم پیغمبەری خوا ( ﷺ ) دانیشتوو و خەلکیش لە دەورووبەریدا ، لەناویاندا ( طلحەى کوپى عبدالله ) هەلسایەو و باوەشى بۆ کردمەو و پیروزبایی لی کردم ، سویند بەخوا هیچ کام لە کۆچبەران بێجگە لە ( طلحە ) هەلنەسایەو بۆلام ، وە من هەرگیز ئەوەی لەبیرناکەم ، ئەوجا کە سەلام کرد لە پیغمبەری خوا ( ﷺ ) فەرمووی : - پڕوی لە خۆشیدا دەدرەوشایەو - (أبشر بخير يوم مر عليك منذ ولدتك امك ) .

واتە : مژدەى باشتەرىن پۆرت لی بێت ( کە ئەمرویه ) و بەسەرتا تییەر دەبی لەوکاتەوێ لە دایک بووی ...

وتم : ئەى پیغمبەری خوا ( ﷺ ) ئەم لیخۆش بوونە لەلایەن تۆوێهە یاخود لەلایەن پەرەردگارەو ؟

فەرمووی : ( لا .. بل من عند الله ) نەخیر ، بەلکو لەلایەن خواى پەرەردگارەوێهە . وە پیغمبەری خوا ( ﷺ ) ئەگەر دلخۆش بوایە دەم و چاوی دەگەشایەو وەك پارچەیهك مانگ پروناك دەبوو ، ئیتمەش دەمانزانى کە خۆشحاله . ئەوجا کە لە پالیدا دانیشتم وتم : ئەى پیغمبەری خوا ( ﷺ ) ئەمەوێ ئەوێش بخەمە پال تەوێهەم کە مال و سامانم هەمووی بکەمە بەخشش لە پیناوی خوا و پیغمبەرەکیدە ، فەرمووی :

( أمسك عليك بعض مالك ، فهو خير لك ) واتە : بەلکو هەندى لە مالەكەت بهیڵەرەو بۆ خۆیشت خیرە . وتم : دەى ئەوا من ئەو بەشەم کەلە ( خەیبەر ) وەرم گرت دەهیلەمەو ، پاشان وتم ئەى پیغمبەری خوا ( ﷺ ) ، خواى گەرە بە هۆی راستبیریمەو پزگاری کردم .

لهبەر ئەو ئەوێش دەخەمە پال تەوێهەم کە هەتا بمینم راست بلیم ، سویند بەخوا لە کاتەو ئەوێم بۆ پیغمبەری خوا ( ﷺ ) باس کردو ، نەمبیسستوو هیچ کام لە موسلمانان بەراستبیرى تاقى کرابیتەو - هەتا ئەمڕۆ وینەى من ، و سویند بەخوا

ههتا نه مړو دروم له زارنه هاتوته دمره وه ، و تكاشم وايه كه په رومردگار تا كوتايي ته مه نه بمپاريزيت له درو ، پاشان خواي گه وړه نه م ثايه تانه ي دابه زاند بو پيغه مبره كه ي :   
 ﴿لَقَدْ تَابَ اللَّهُ عَلَى النَّبِيِّ وَالْمُجَارِينَ وَالْأَنْصَارِ الَّذِينَ اتَّبَعُوهُ فِي سَاعَةِ الْعُسْرَةِ مِنْ بَعْدِ مَا كَادَ يَزِيغُ قُلُوبُ فَرِيقٍ مِنْهُمْ ثُمَّ تَابَ عَلَيْهِمْ إِنَّهُ بِهِمْ رَءُوفٌ رَحِيمٌ (١١٧) وَعَلَى الثَّلَاثَةِ الَّذِينَ خَلَفُوا حَتَّى إِذَا ضَاقَتْ عَلَيْهِمُ الْأَرْضُ بِمَا رَحُبَتْ وَضَاقَتْ عَلَيْهِمْ أَنْفُسُهُمْ وَضُغُوا أَنْ لَا مَلْجَأَ مِنَ اللَّهِ إِلَّا إِلَيْهِ ثُمَّ تَابَ عَلَيْهِمْ لِيَتُوبُوا إِنَّ اللَّهَ هُوَ التَّوَّابُ الرَّحِيمُ (١١٨) يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ وَكُونُوا مَعَ الصَّادِقِينَ (١١٩)﴾ سورة التوبة .

واته : سويند به خوا به راستي خوا ته وبه ي قبول كرد له پيغه مبري خوا (ﷺ) و كوچبهران و پشتيوانان ، نه وانه ي كه شوي ي پيغه مبر كه وتن له كاتي سه غلته ي و تهنگانه دا ، دواي نه وې كه خهريك بوو دلي دهسته يه كيان له خشته بچيت ، له وه و دوا ته وبه و په شيماني نه وانيشي قبول كرد ، چونكه به راستي نه و په رومردگار به سوژ و ميهره بانه له گه لياندا ، هه روه ها ته وبه ي نه و سي كه سه شي و هرگرت كه له ( غه زاي تبوك دا ) دواخران دواي نه وې كه زه وې چنده فراوانه لنيان تهنگ بو وه ، خو يشيان له خو يان بيزار بوون دلنياش بوون كه هيچ په نايه ك نيه ، جگه له وې خو يان بده نه په ناي نه و زاته ، پاشان ته وبه ي لي و هرگرتن ، تا ته وبه بكن ، به راستي هس خوا ته وبه و هرگرو ميهره بانه ، نه ي نه وانه ي ثيمانتان هينا وه له خوا بترسن و پاريزگاربن ، هه ول بده نه هميشه له گه ل راستگو يان و راستاندا بن .

وه سويند به خوا له دواي نه وې خوا پينمايي كردووم بو ئيسلام هيچ به خششيكې به سمر دا نه داوم گه وړه تر بي له لام له وې كه نه و پوژه راستم له گه ل پيغه مبري خوا (ﷺ) وت و دروم نه كرد تا دواتر منيش تيا بجم وه چو ن نه وانه ي درويان كرد تيا چوون ، نه وه تا خواي گه وړه به خراپ ترين شي وه باسيان دهكات و ده قمر موي : ﴿سَيَحْلِفُونَ بِاللَّهِ لَكُمْ إِذَا انْقَلَبْتُمْ إِلَيْهِمْ لَعْرَضُوا عَنْهُمْ فَأَعْرِضُوا عَنْهُمْ إِنَّهُمْ رَجِسٌ وَمَآؤُهُمْ جَهَنَّمَ حَرًّا بِمَا كَانُوا يَكْسِبُونَ (٩٥) يَحْلِفُونَ لَكُمْ لِيَرْضَوْا عَنْهُمْ فَإِنْ تَرْضَوْا عَنْهُمْ فَإِنَّ اللَّهَ لَا يَرْضَىٰ عَنِ الْقَوْمِ الْفَاسِقِينَ (٩٦)﴾ سورة التوبة .

واته : كه ئيوه گه رانه وه ( له غه ز ) بو لايان سويند تان بو ده خو ن به خوا بو نه وې وازيان لي بهين و سه رزه نشتيان نه كهن ، جا ئيوه ش وازيان لي بين و پشتيان تي بكن ، چونكه به راستي نه وانه ( دل و دهر وون ) پيسن و جيگه يان دوژه خه له پاداشتي نه و كاره و كرده وانه ي ده يانكرد ، هر سويند تان بو ده خو ن تا لنيان پازي بن و



چاپویشیان لی بکه‌ن ، خو ئه‌گهر ئیوه پازنی بن لییان ، ئه‌وه خوا له کهسانی له دین دهرچوو خو‌ش نابیت ..

کعب ده‌لیت :

کاری ئیمه دواخرا - ئه‌و سیانه‌مان - له‌وانه‌ی که دوا‌ی ئه‌وه‌ی سویندیان خواردو پیغه‌مبه‌ری خوا ( ﷺ ) لی وهرگرتن و به‌یعه‌تی دان‌ی و داوا‌ی لی‌خو‌ش بوونی بو کردن و، پرس‌ی ئیمه‌ی دوا‌خست تا ئه‌وکاته‌ی خوا‌ی گه‌وره خوی دهر‌باره‌مان پرسه‌که‌ی یه‌کلا کرده‌وه و فهرمو‌ی :

﴿ وَعَلَى الثَّلَاثَةِ الَّذِينَ خَلَفُوا .... ﴾ سورة التوبة ، آیه ( ۱۱۸ ) .

واته : هه‌روه‌ها ته‌وبه‌ی ئه‌و سی کهسه‌شی وهرگرت که دوا‌خرا‌ن ...

ئه‌وه‌ی خوا‌ی په‌روهر‌دگار باسی ده‌کات که ده‌فهرمو‌ی : ( خلفوا ) واته : دوا‌خرا‌ن، باسی ئه‌وه نیه که ئیمه له غه‌زا دوا که‌وتین ، به‌لکو باسی ئه‌وه‌یه که پرسه‌که‌ی ئیمه‌ی دوا‌خست و له‌وانه جیا‌ی کردینه‌وه که سویندیان خوارد و لییان وهرگیرا <sup>۱</sup> . ( له دنیا‌دا لییان وهرگیرا - وهرگیر )

کعب ( ﷺ ) سا‌لی ( ۴۰ ) وه‌فاتی کرد ، و تراویشه سا‌لی ( ۵۱ ) وه‌فاتی کردوه په‌م‌زای خوا‌ی له‌سه‌ر بیت .

<sup>۱</sup> - فهرمو‌وده‌ی صحیح : بخاری ( ۸ / ۹۲ - ۱۰۰ ) و مسلم ( ۸ / ۱۰۶ - ۱۱۲ ) ..

## " ٦٩ - نعمانی کوپی مقرن ( ﷺ ) "

### " بهراستی مالله که ی بنی مقرن له مالله کانسی نیمانه "

کی یه ؟ ناوی نعمانی کوپی عه مری کوپی مقرن ی کوپی عاژد .. ئه بو عه مری (المزني) پیشهوا ، یه که مین جهنگه کانی ( احزاب ) بوو ، ههروه ها له بهیعه تی (الرضوان) دا ناماده بووه ، له ( کوفه ) نیشته جی بوو و پیشهوا عمر ( ﷺ ) کردویه تی بهو الی ( کسکر ) پاشان لایبردوه و به سهر سوپای موسلمانانوه ناردویه تی بو جهنگی ( نه هاوهند ) و له وی بووه ته یه که مین شهیدی جهنگه که .. ئه مه و ( نعمان ) خوئی و براکانی و هۆزه که شی<sup>١</sup> راستگوئی و دلسۆزی خوئیان نیشانداده له گهل خواو پیغمبره کهیدا ( ﷺ ) له چهند ههلوێستیکیدا که جیگای سهرجن و ئه وه ههلوێستانه وای لی کرد له ناو هاوه لاندای پیگه یه کی بهرز و پله و پایه یه کی مه زن و به ریزی هه بیئت .

( نعمان ) و براکانی و هۆزه کهیشی له ( مه دینه ) مانوه و ئه وه یان به باشر زانی که له ته نشی پیغمبره مری خوا ( ﷺ ) بمیننه وه ، ههروه ها نه بوو بوونه بار به سهر که سه وه ، به لکو دیده وانیك بوون له دیده وانه کانی سوپای ئیسلام له ته نیشت کوچبه ران و پشتیواناندا و چهند که سیك بوون ههزار حسابیان بو ده کرا ، خو ئه گهر بانگی بژبانگی جهنگی بکردایه ئه وان له ریزی پیشه وه دا بوون .

### " چهند لاپه ره یه کی رووناك له خه باتی ( ﷺ ) "

نعمان و پوژئی ( ذي القصة ) : - ( ذي القصة ) جیگایه که له دوری ( ٢٤ ) میل له مه دینه وه ، و له سهر پینگای ( نجد ) ه ، له ویدا هۆزه کانی ( اسد ) و ( غطفان ) و غهیری ئه وانیش - وهك باسمان کرد - و به سهر کردایه تی ( جبال<sup>٢</sup> بن سلمه بن خویلد ) ی برازای ( طلحة ) کو بوونه وه به مه بهستی دان به سهر مه دینه دا ...

<sup>١</sup> - هۆزی ( مزنیه ) ، هۆزه که ی نعمان به خوشیه وه له سهره تاکانی سالی هه وتی کوچیدا هاتن بو مه دینه وه ئیسلام بوونی خوئیان ئاشکرا کرد . ئه وکاته ی موسلمانان سه رقائی ئابلقه ی ( خیر ) بوون .

<sup>٢</sup> - ههروه ها به ( حبال ) یش هاتوه .

وه پيش ئه وهى بهوکاره ههلسن ، شانديکيان نارده مهدينه و چوونه لای گه وه  
پیاوانی مهدينه بۆ ئه وهى داوايان لیبکه ن بچه لای پيشهوا ( ابی بکری صدیق ) ( ﷺ )  
و داواى ئه وهى لى بکه ن که رازی بیّت له سهر ئه وهى ئەمان نوێژەکانیان ئەنجام بدن ،  
بهلام زهکات نه ده ن . وهلامى ( ابی بکر ) يش ( ﷺ ) ئەمه بوو : ( سویند به خوا ئەگەر  
ریشه و لاخیکيان دایبته پیغه مبرى خوا ( ﷺ ) و ئیستا به منى نه ده ن - کۆى که مه وه  
وهک زهکات - ئەوا له سهرى خه باتيان له دژ ئەنجام ئەده م و ئەگەر ته نها خویشم بم ) .

ئەو جا شانده که گه رانه وه لای هۆزهکانیان که له ( ذي القصة ) گیرسا بوونه وه و  
وه لامه که یان پى راگه یانندن ، ههروه ها ئه وه شیان پى وت که موسلمانان ژماره یان که مه له  
مهدينه وته ماعیان خسته بهرده سیان .

پيشهوا ابوبه کر ( ﷺ ) شه ر و خراپه ی له ناوچاوى شانده که دا به دى کرد بۆیه  
خۆى بۆ ناپاکى یان ئاماده کرد ... و خه لکی له مزگه وت کۆکرده وه و پاش ستایشی  
په ره ردار و تاریکی بۆدان تیایدا فه رمووی : ( له راستیدا ئەوانه ئیوه یان به که م بینوه ،  
و ئیوه ش نازان به شه ودا ده ده ن به سه رتاندان یان به رۆژدا .. وه ئەوان ئامانجى ئه وه یان  
هه بوو که ئه وهى ئەوان داواى ئەکه ن قبولى بکه ین و له گه لیان پیک بیین ، ئیمه ش  
به وه رازی نه بووین و ئەو په یمانه مان له گه لیاندا نه وى ست له بهر ئه وه خۆتان یان بۆ ئاماده  
بکه ن ) . ههروه هايش بوو ، ته نها سى شه و تیه په رى بوو هه لگه رپاوان هیرشیان هینا و ...  
چاودیران خیرا خۆیان گه یانده ( ابی به کر ) و ئاگاداریان کرده وه ، ئەویش فه رمووی که  
له جیگای خۆیاندا بمینن ، خۆیشی له گه ل چه ند که سیکا به سه ر چه ند حوشتیه کی  
به سالآچووه وه به ره و پووی دوژمن رۆیشتن تا ربه رویان بوونه وه ئەوجا به ره و ( ذی  
حسا ) پاشه و پاش گه رانه وه بۆلای سه ربازگه ی سوپاکه .

هه لگه رپاوه کان فیلیکیان به کار هینا ، ئەوه بوو چه ند پارچه پیسته یه کیان  
به سه ته وه به چه ند په تیکه وه و فره یان دا به سه رده م و چاوی حوشتیه کاندان ، ئەوانیش  
لیى هه له اتن و به خۆیان و هه رکه س به سه رپشتیه نه وه بو پیچیان کرده وه و هه رچی  
موسلمانانیش نه یاننتوانی بیانیه ننه وه سه رخۆ و هیوریان که نه وه تا گه یشتنه وه مه دینه ،  
به لام توشی هه یج زیانیك نه هاتن .. هه رچی هه لگه رپاوه کانیشه وایانزانی موسلمانان  
لاوازی روى تى کردن ... بۆیه خۆیان ئاماده کرده وه بۆ هیرشیکی گه شتی ، به لام  
( ابوبه کر ) ( ﷺ ) ئەوشه وه له خو ئاماده کردندا بوو ، به خه ریک بوون به خۆچه ک کردن و

ناماده باشی مایه وه .. پاشان بهرې كهوت و ( نعمان ی كوپى مقرر ) ی به سهر دهسته راستى سوپا و ( عبدالله ی كوپى مقرر ) یش به سهر دهسته چه پی سوپاوه داناو هرچی پاشینه ی سوپایشه ( مؤخره ) ئه وه ( سیدی كوپى مقرر ) ی به سهر وه دانا .. !

له گهل هه لاتنى رۆژدا موسلمانان و دوژمنان له مهیدانیكدا بوون ، ئه وه بوو شهرېكى گهرم پرویدا له نیوانیاندا و تیایدا كوپانى مالى ( مقرر ) وینه ی كیو به جیگیری مانه وه ... و چه ندین هونریان به كار هیئا له نازییه تی و شهر كردندا و له پیشه نگدا بون .. هیشتا خور گهرم نه بوو بوو دوژمنان كشانه وه و رایان كرد و ( جبال ی كوپى سلمه ) ی سهر كرده یان كوژرا و ئه بو به كر ( ﷺ ) و موسلمانان شوینیان كهوتن تا ( ذي القصه ) ... پاشان ئه بو به كر ( ﷺ ) گهراپه وه بو مه دینه <sup>۱</sup> ، ئه مهش یه كه مین جهنگی بزگاری بوو له نژی هه لگه پراوه كان به گشتی له هر جییه ك بوون <sup>۲</sup> .

### " نعمان له رۆژی ( قسرت ) دا "

( یه زده جرد ) <sup>۲</sup> بهردهوام ئه هلی فارسی هان دهدا ... تا پارێزهران و پالنه وانانی ئه هلی فارس و ئه هلی ئه هوازی خسته بزوتن و په یمانیان به یه كتر دا و رېك كهوتن له سهر ئه وه ی پشتی یه كتر بهر نه دهن ، و بریاریاندا كه بهردهوام بن له بهدوادا چوونی شهر - پاش ئه وه ی له چند جهنگیكدا له سهر دهستی موسلمانان شكستیان هیئا - و بو ئه مه هه موو چوونه ژیرییه ك ئالا ..

ئه وه بوو كه پیشه و ( عمری كوپى خهتاب ) ( ﷺ ) به وه ی زانی ، په یامیكى نارد بو ( سعدی كوپى ابی وه قاص ) ی ئه میری كوفه كه سوپایه كی چروپ به سهر كردایه تی ( نعمانی كوپى مقرر ) به ره و ئه هواز بنیريت ..

<sup>۱</sup> - دواى ئه وه ( ابوبكر ) ( ﷺ ) خالدی كوپى وه لیدی نارد تا له گهل موسلماناندا بهردهوام بن له سهر پى .

<sup>۲</sup> - النعمان بن مقرر . ماموستا / محمد علی قطب ( ۹ - ۱۲ ) به دهستكاراییه وه .

<sup>۳</sup> - پادشای فارس .

ئەوجا ( نعمان ) له گەل ئەهلی کوفەدا بەناو گونډه کاندایگه ی کرد تا ( دجله ) ی بړی و بهو وشکانیدا پویشته بهرهو ( ئەهواز ) ... و پاشان بهرهو ( هرمان ) پویشته که له ( رامهرمز ) نیشته جی بوو بوو .

هرمان بهوه ناگادار کراوه که ( نعمان ) بهرهوه پووی دیت و ویستی دهستپیشخه ری بکات به ئومیدی ئەوهی به سهریدا زال بی به ته مای سهرکه وتن بو ئەهلی فارس که له هه موو جییه که وه هاتوون و کۆبوونه ته وه له ( تستر ) .

ئەوجا له ( ئه ربك ) که شارێكه له ئەهواز به یهك گهیشتن و شهړیکی توند له نیوانیاندا پووی داو پاشان خوای گه وره ( هرمان ) ی سهر شوپ کرد و خووی و سهر بازانی پاشه کشه پی کردو بهرهو ( تستر ) هه له اتن . ( نعمان ) یش دهستی به سهر ( رامهرمز ) داگرت و له وی مایه وه و خهړیکی پیکه خسته وهی پیزه کانی سوپا بوو ، چاوه پیتی فه رمانی ده کرد .

ئەوجا ئەهلی به صره به سهر کردایه تی ( ابی رهم ی کوپی سهره ) هه والی سهرکه وتنه کانی ( نعمان ) یان پی گهیشته له گەل هه لاتنی ( هرمان ) بو ( تستر ) ، بویه بهرهو ( تستر ) که وتنه پری و بو ئەوهش په یامیکیان نارد بو پیشهوا ( عمر ) ی ئەمیری موسلمان ، ئەویش به سهر چه ند هیژیکی تازه وه ( ابی موسای ئەشعری ) بو ناردن بو هاوکاری کردنیان .

له وی له ( تستر ) سوپا کانی موسلمانان به یهك گهیشتن و گه ماروی ( تستر ) یان دا که ( هرمان ) ی لی بوو ، و گه مارو که چه ند مانگیك درێژه ی کیشا و هه ردوو له کۆتاییدا هیرشیان بو یه کتر هیئا و دوا ی شهړیکی توند<sup>۱</sup> ... سهرکه وتن بو موسلمانان بوو ، ( هرمان ) یشیان دیل کرد .. سوپاس بو خودا<sup>۲</sup> .

<sup>۱</sup> - نعمان ابن مقرن : ماموستا / محمد علی قطب ( ۲۶ - ۲۹ ) به دهستکاری یه وه .

<sup>۲</sup> - پاشان هیئایانه وه بو مه دینه و موسلمان بوو .

## " نعمان ، روژی نهاوند "

عومهری کوپری خه تاب ( ﷺ ) په یامیکی بو ( نعمانی کوپری مقرر ) نارد : -  
 " به ناوی خواي به خشنده میهره بان ، له بهندهی خودا ( عمر ) ی نه میری  
 نیماندارانه وه بو ، ( نعمان ) ی کوپری مقرر ، سهلامی خوات لی بیت ، سوپاسی خودای  
 پهره دگارت له سمر ده کم که هیچ خودایه که نه جگه له ذاتی نهو ، له پاشان : -  
 پیم گه یشته وه که خه لکیکی زور له ناعمره به کان ( عجه م ) له شاری ( نهاوند )  
 بو تان کوپونه ته وه ، له بهر نه وه هر که نه په یامه ی منت به ده ست گه یشته ، به  
 فرمانی خودا و به پشت به ستن به هاوکاری و سرکه وتنی خودا ، له گهل موسلماناندا  
 به پری که وه ، به لام له جیگای به رده لان و سه خندا مه یان به نه با نازاریان بده ی و هروه ها  
 مافی خویان لی زهوت مه که نه با کافرو بی باوه پریان بکه یت و مه یان به ره ناو نسا ره وه ،  
 چونکه به راستی پیایک له موسلمانان له لام خوشه ویستره له سه د هزار دینار ،  
 والسلام ) .

پاشان په یامیکی نارد بو خه لکی کوفه که خویان بگه یه ننه ( نعمان ) به  
 سرکرده یتي ( حزه یفه ی کوپری یمان ) و هروه ها بو ( ابی موسای نه شعمری ) یش  
 په یامی نارد که نه هلی به صره له گهل خویدا به ریت بولای نعمان ، وه خوشی خه لکانیکی  
 له نه هلی مه دینه وه نارد له ناویاندا ( عبدالله ی کوپری عمر ) بو ؟  
 پاشان نووسی بو ( نعمان ) : - نه گهر شتیکیشت به سمر هات نهوا ( حذیفة ی  
 کوپری یمان ) ده بیته سرکرده ی سوپا و نه گهر نه ویش شتیکی به سمر هات نه وه ( نعیم  
 ی کوپری مقرر ) جیگه ی ده گریته وه .

## " شهادهت له پیناوی خودا "

سوپای موسلمانان به رهو ( نهاوند ) که وتپری ... فارسه کان له چه ندین قه لای  
 سه خت و قایم دا خویان هیشته وه .. بویه له دورره وه چه ند پیکدادانیک له نیوانیاندا  
 پرووی دا ... و موسلمانان وای بو چوون که دریزه کیشانی ماوه ی گه مارودان زهره و  
 زبانی خوی هیه ، بویه له خپوه ته که ی ( نعمان ) دا کوپونه وه ، طلیحه کوپری خویلید  
 فهرمووی : من وای بو ده چم چه ند نه سپسواریک بنیریت بو شهر و دواتر بکیشنه وه و له

دوژمن هه‌لبین بو له خشته بردنیا<sup>۱</sup> . به دریژایی شه‌کردنمان له گه‌لیاندا ئه‌و نه‌خشه‌یه‌مان به کار نه‌هیئاوه ، له‌بهر ئه‌وه ئه‌گهر شتیکی وامن لی بیینن ته‌ماع ئه‌یانگریت و دینه‌ده‌روه بو شه‌کردن له‌گه‌لماندا و ئیمه‌ش به ویستی خوا سه‌رکه‌وتن به ده‌ست دین . ئه‌وه‌بوو ( نعمان ) و باقی سه‌رکرده‌کانی تری سوپارای ( طلیحه ) یان به باش زانی و له‌سه‌ر ورده‌کاریه‌کانی نه‌خشه‌که ریڤ که‌وتن ، و کات له به‌ره‌به‌یان نزیک بوو بوویه‌وه . ( نعمان ) یه‌کی له‌سه‌رکرده سوار چاکه‌کانی به‌ناوی ( قعقاع ی کوپی عمری تیمی )<sup>۲</sup> به‌سه‌ر ده‌سته سواره‌کانه‌وه نارد تا‌وه‌کو له دهرگا‌کانی قه‌لاکانیان دا ، و سوارچاکه‌کانیان بۆیان هاتنه دهره‌وه و شه‌ر له نیوانیاندا پرووی دا . پاشان ( قعقاع ) له پیش چاویاندا به خۆی و ئه‌وانه‌ش که له گه‌لیدا بوون پاشه‌کشی کرد ، بۆیه (عه‌جه‌مه‌کان ) گومانی ئه‌وه‌یان برد که عه‌ره‌به‌کان به هۆی لاوازی یانه‌وه پاشه‌کشی یان کردووه . له‌بهر ئه‌وه شوینیان که‌وتن و به‌دوایاندا پویشتن ئه‌مه‌ش باقی ئه‌و شه‌ر که‌ر و سوارچاکانه‌ی هاندا که هیشتا له‌ناو چال و قه‌لاکانیاندا مابوونه‌وه و هاتنه دهره‌وه و شوین ( قعقاع ) و هاوپی‌کانی که‌وتن هه‌رچی موسلمانانیشه له ئاماده باشی ته‌واوه‌تیدا بوون و نعمان فه‌رمانی پی کرد بوون که له جی‌گای خۆیاندا بمیننه‌وه و خۆیان نه‌گلینه شه‌روه تا مۆله‌تیان ده‌دات . ئه‌وه بوو سوارچاکه‌کان به‌ره‌و پرویان هاتن و تیربارانیان ده‌کردن .. نعمانی‌ش چاوه‌ری بوو تا هه‌موو سوارچاکه‌کانیان له‌ناو قه‌لاکاندا هاتنه دهره‌وه .. پاشان سواری ئه‌سه‌په‌که‌ی بوو ، به نیوان ریزه‌کانی سوپادا پویشتن و پی و شوینی بو دا ئه‌نان و هانی ده‌دان له‌سه‌ر ئارامگرتن و خه‌بات کردن ، پاشان فه‌رمووی : " سی جار ته‌کبیر ده‌که‌م ( الله اکبر ) ، له ته‌کبیری یه‌که‌مدا ئه‌وه‌ی خۆی ئاماده نه‌کردووه با خۆی ئاماده‌کات ، له ته‌کبیری دووه‌مدا با چه‌که‌که‌ی توندکات و ئاماده بیت بو هه‌لسان ، و له ته‌کبیری سیه‌ه‌مدا من ده‌بم ( به ویستی خوا ) و ئیوه‌ش به دوامدا هی‌رش به‌رن ... " پاشان ( نعمان ) ده‌ستی به‌رز کرده‌وه بو ئاسمان و پارایه‌وه و فه‌رمووی : " ئه‌ی په‌روه‌رگار شه‌هات بکه به‌به‌شی ( نعمان ) و پزگاری به‌رووی موسلماناندا بکه‌ره‌وه "

<sup>۱</sup> - ئه‌م نه‌خشه‌ی شه‌رکردن بوو له‌لای عه‌ره‌بان .

<sup>۲</sup> - پیشه‌وا عمری کوپی خطاب ( ﷺ ) دهرباره‌ی فه‌رموویه‌تی : هه‌ر سوپایه‌ک ( قعقاع ) ی تی بیت شکست ناهینی .

نهوانیش ( آمین ) یان وتو سی جار نالاکه ی راوه شان و پاشان به سوپاکه یوه هیرش ی بو هینان ...

بهو جوړه ( نعمان ) د ورځمنیانی راپیچ ی دهره وهی قه لاکانیان کرد و شهریکی توند له نیوانیاندا پروی دا و خودای په رومردگار دوعاکه ی نعمانی قبول کرد و بووه یه که مین شهید ی جهنگه که .. نهوه بوو نه سپه که ی ( نعمان ) له ناو خویندا هه لخیسکا و نعمانیش له سهری کهوت به مردووی .

خیرا ( نعیم ) ی برای به جله کانی دایپوشی و نالاکه ی هه لگرت و دایه دهست ( حذیفه ی کوری یمان ) . ( نعیم ) هه والی شهید بوونی براکه ی له سهر بازه کان شارده وه له بهر نه وه ی کار له معنه ویاتیان نه کات ، و پاشان موسلمانانان بهر دهمام بوون له سهر شهر کردن به پی پلانه که . که شهو داهات هیزه کانی فارس تووشی شکست هاتبوون ، و موسلمانان له هه موو لایه که وه دهریان په راندن<sup>۱</sup> .

معقل ی کوری یسار ده لیت : ( هاتم بولای ( نعمان ) هیشتا گیانی تیامابوو ، بریک ناوم هیئا و دم و چاویم پی شور د له ته پ و توز .. پرس ی : کییت ؟ وتم : معقل . پرس ی : چی پروی دا ( خه لکه که به چی گه یشتن ؟ ) وتم : سهر که وتنی خوایی . نهویش فهرمووی : سوپاس بو خوا . نهو مژده یه بنووسن و بینیرن بو پیشهوا ( عمر ﷺ ) و پاشان گیانی سپارد ( ﷺ )<sup>۲</sup> .

### " عمری کوری خطابیش بو دی ده گری "

له ( ابی عوسمان ) وه ، ده لیت : هاتم بولای عمر و هه والی شهاده تی ( نعمانی کوری مقرن ) م پی گه یاند ، دهستی خسته سهر دم و چاوی و دهستی به گریان کرد<sup>۳</sup> . حافظ ابن کثیر ، ده لیت : نعمان ( ﷺ ) یه کیکه له وانه ی خوی گه وه له هه قیاند د فهرمویت : ﴿ إِنَّ اللَّهَ اشْتَرَى مِنَ الْمُؤْمِنِينَ أَنْفُسَهُمْ وَأَمْوَالَهُمْ بِأَنْ لَهُمُ الْجَنَّةُ ... ﴾ سورة التوبة ، آیه ( ۱۱۱ )<sup>۴</sup> . واته : به راستی خواگیان و مالی له نیمانداران کړیوه که به هشت بو نه وانه و به شیان ...

<sup>۱</sup> - ژوربه ی بایه تی هم باسه له کتیبی ( نعمانی کوری مقرن ) ی ماموستا محمد علی قطب وهرگرتوه .

<sup>۲</sup> - دانه پالکه ی ( صحیح ) ه / حاکم گتړاویه تی وه ( ۲۹۳ / ۳ ) .

<sup>۳</sup> - پروانه / سیر اعلام النبلاء ( ۴۰۴ / ۱ ) .

<sup>۴</sup> - البدایه ( ۱۹۸ / ۵ ) .



۷۰ - سه‌عدی کوپی ربیع ( ﷺ ) "

" سه‌کرده‌ی شه‌هید "

" النقیب الشهید "

پیناسی :

سه‌عدی کوپی ربیع ی کوپی عه‌مری کوپی ابی زهیر .. ی نه‌نصاری خه‌زرجی به‌دری ... ( نقیب ) ی شه‌هیده .. یه‌کیکه له به‌پیزانی شه‌وی ( عه‌قه‌به ) و پوژی ئوحد شه‌هید بووه .

" چاکه‌گانی "

له ( ئوم سه‌عدی کچی سه‌عدی کوپی ربیع ) هوه ، هات بۆلای ابی بکری صدیق ( ﷺ ) نه‌ویش پارچه قوماشیکی بۆ داخست تا له‌سه‌ری دانیشیت ، ئه‌وجا عه‌مری کوپی خه‌تابیش ( ﷺ ) هات و پرسى : ئه‌م ئافره‌ته کى یه ئه‌ی خه‌لیفه‌ی پیغه‌مبه‌ری خوا ( ﷺ ) ؟

فه‌رمووی : ئه‌مه کچی ئه‌وکه‌سه‌یه که له من و تویش باشت‌ره و ته‌نها له پیغه‌مبه‌ری خوا ( ﷺ ) باشت‌رنیه ، پیاویک که له‌سه‌رده‌می پیغه‌مبه‌ری خوا ( ﷺ ) شه‌هید بووه و پینگه‌ی له‌به‌هه‌شت بۆ ئاماده‌ کراوه و من و تو ماوینه‌ته‌وه <sup>۱</sup> .

" هه‌لوێستیکی ( به‌رێز ) "

خوای گه‌وره ده‌فه‌رمویت : ﴿ وَالَّذِينَ تَبَرَّؤُوا الدَّارَ وَالْإِيمَانَ مِنْ قُلُوبِهِمْ يُجِبُونَ مَنْ هَاجَرَ إِلَيْهِمْ وَلَا يَجِدُونَ فِي صُورِهِمْ حَاجَةً مِمَّا أُوتُوا وَيُؤْثِرُونَ عَلَىٰ أَنْفُسِهِمْ وَلَوْ كَانَ بِهِمْ خَصَاصَةٌ وَمَنْ يُوقِ شُحَّ نَفْسِهِ فَأُولَٰئِكَ هُمُ الْمُتَّقُونَ ﴾ سورة الحشر ، آیه ( ۹ ) .

<sup>۱</sup> - طبرانی گنځاویه‌تیه‌وه ، و له‌ناویدا : اسماعیلی کوپی قیس ی کوپی سه‌عدی زهید ، هه‌یه که هه‌می ده‌لێت / لاوازه‌ المجمع به ژماره ( ۱۵۷۰۴ ) .

واته : ئەوانه ی که پیشتر مال و شوینی خویان ناماده کرد بو پیشوای له کۆچبهران و دل و دهرونی خویان پازانده وه به ئیمان ، ئەوانه شیان خۆشده وی که کۆچیان کردوه بو لایان و له دل و دهرونیاندا جیی هیچ جوړه هسودی و به خلیه ک نابیته وه و هز به به خشیانی دهستکه وته کان دهکن بو کۆچبهران ، فه زلی ئەوانه ددهن به سهر خویاندا ههرچه نده ههژار و نه داریشن ، جا ئەوه ی خوی له نه فسی رهزیلی بپاریزیت و زال بیت به سهریدا ، ئا ئەوانه ههر سهرفران ...

( وه جیاوازی راله وه دا نیه که ئەوانه ی ( تبووالدار ) وه که له ئایته که دا هاتوه ، ئەو پشتیوانانن که له مه دینه نیشته جی بوون پیش ئەوه ی کۆچبهران هیجرت بکه ن بولایان )<sup>۱</sup>.

له ( انس ی کوپی مالک ) وه ( ﷺ ) ، ده لیت :

عبدالرحمن کوپی عوف - له زه مان ی هیجرتدا - هات بو مه دینه و پیغه مبر ی خوا ( ﷺ ) له گه ل سه عد ی کوپی ربیع ی ئەنصاریدا کردنی به برا ، سعد مال و ئەهله که ی خسته بهرده م ( عبدالرحمن ) تا نیوه ی بو خوی بهریت ، ( عبدالرحمن ) یش ( ﷺ ) وتی : خوا مال و خیزانت له خۆت پیروژ کات ، به لام بازارم نیشاندە ، ئەوه بوو له فروشتنی په نیر و چهوری بریک قازانجی کرد<sup>۲</sup>.

له رپوایه تیکی تردا ، عبدالرحمن کوپی عوف هاته مه دینه و پیغه مبر ی خوا ( ﷺ ) له گه ل سه عد ی کوپی ربیع ی ئەنصاریدا کردی به برا ، سعد پیی وت : برا که م من له ناو خه لکی مه دینه دا له هه مو ان دارا ترم ، جابروانه سامانه که م که کردومه به دو به شه وه کام به شه یانت ویست هه لیگره بو خۆت !! وه من دوو خیزانم هیه ، لێیان برپوانه ، کامیانت به دل بوو با بو تی ته لاق بده م !! ( عبدالرحمن ) یش فهرمووی :

خوامال و خیزانه که ت له خۆت پیروژکات ، تو بازارم نیشاندە تا کو تایی فهرمووده که<sup>۳</sup> ... برپوانه خوینه ری بهر یز ، چۆن خۆشه ویستی خوای پهرومردگار له

<sup>۱</sup> - برپوانه / الجامع الاحکام القرآن ( ۱۸ / ۲۱ ) .

<sup>۲</sup> - تهولوی فهرمووده که ی له لای بخاری هیه له ( ۶۲ ) کتییی : مناقب الانصار ( ۵۰ ) بابی کیف اخی النبی بین اصحابه ( ۲۹۳۷ ) .

<sup>۳</sup> - پیشهوا احمد دهری هیناوه له ( المسند ) دا به ژماره ( ۱۲۸۶۴ ) .

دلیاندا جیگیر بووه وهای لی کردوون ژبانی هه میشهیی هه لبرژین به سهر ژبانی له ناوچوودا ... ئه مهش ته نها له سه عددان به بوو ، به لکو هه موو هاوه لان ئه وه هه لویستیان بوو ... چهن دین نمونه یان له پوناکی باوه و شیرینی ئیخلاص ( دلسوزی ) نیشانداه که لاپه رهکانی میژوی پی بونخوش کردوه ... تا خه لکی بزائن که ئه وه پهروه دهیه کی ره ببنانی یه نه که مرویی ، ههروه ک خوی پهروه دگار به ( موسا ) ( علیهم السلام ) ده فهرموی : ( ولتصنع علی عینی ) .

۱ - له ابی هریره وه ( ﷺ ) ده لیت : -

پیاویک له پشتیوانان شه میوانیکی هات ، ئه ویش جگه له خوراکی بهشی خوی و منالهکانی ئه و ئیواره ی هیچی که ی لانه بوو ، بویه به خیزانه که ی وت : منالهکان هه رچون بووه بخه وینه و چراکه بکوژینه وه و هه رچی هه یه له میوانه که مان نزیکه کهروه ، خوی پهروه دگاریش ئه م ئایه ته ی دابه زاند : ﴿ ... وَيُؤْتِرُونَ عَلَىٰ أَنْفُسِهِمْ وَلَوْ كَانَ بِهِمْ خَصَاصَةٌ ... ﴾<sup>۱</sup> سورة الحشر آية ( ۹ ) .

له پیاویه تیکی دیکه دا ، له ابی هریره وه ( ﷺ ) ده لیت : پیاویک هاته لای پیغه مبره ی خوا ( ﷺ ) و وتی : که ماندوو برسی یه ، ئه ویش ( ﷺ ) وه لامی نارد بو یه کی له خیزانهکانی ، ئه ویش له وه لامدا وتی : سویند به و که سه ی تو ی به هه ق ناردوه ته نها ئاوم له لایه .

پاشان وه لامی بو یه کیکی دیکه یان نارد ، هه مان شتی وت ، هه تا هه موویان هه مان شتیان وت که ته نها ئاویان له لایه ، ئه ویش ( ﷺ ) فهرموی : ( کی ئه م پیاوه ئه مشه وه کاته میوانی خوی ، په حمه تی خوی لی بیت ؟ ) پیاویک له پشتیوانان هه لساو وتی : من ئه ی پیغه مبره ی خوا ( ﷺ ) ئه و جا له گه ل خوی بردی و به خیزانه که ی وت :

هیچمان هه یه ؟

وتی : هیچمان نیه جگه له خوراکی بهشی منالهکان . ئه ویش وتی : ده ی به شتی سهرقالیان که و هه رکه میوانه که مان هات چراکه بکوژینه وه و وای نیشاندیه که ئیمهش

<sup>۱</sup> - صحیح : صحیحی سونه تهکانی ترمزی ( ۲۶۲۲ ) مانای ئایه که :

نان ده خوین ، و همرکه دهستی برد بۆ خواردنه که چراکه بکوژینه ره وه ( تانه مانبینی که نان ناخوین و با نهو نانی خوئی بخوات ) .

دهلیت : دانیشتن و میوانه که نانی خوئی خوارد که روژ بوویه وه چوو ده لای پیغه مبهری خوا ( ﷺ ) ، پیی فهرموو : ( قد عجب الله - عزوجل - من صنعکما اللیله )<sup>۱</sup>.

واته : خوای پهرومردگار زۆر معجبی ئەم کاره‌ی ئەمشه‌وتان بوو .

۲ - ابن عمر ، دهلیت :

سهری مه‌ریک پینشکه‌شی پیاویک له هاوه‌لانی پیغه مبهری خوا ( ﷺ ) کرا ، وتی : فلان که‌سی برام و مناله‌کانی زیاتر له من پتیوستان به‌م سهری مه‌ره هه‌یه و ناردی بۆیان ئەویش هه‌رواناردی بۆیه‌کیکی تر هه‌تا هه‌ت مالی به‌ری کرد و هاته‌وه مالی یه‌که‌مجار !!

وه‌له‌ پیاویه‌تی‌کدا که ( الثعلبی ) له ( انس ) وه‌ه‌ باسی کردوه ، دهلیت :

سهری مه‌ریک درابه‌یه‌کی له هاوه‌لان که زۆر برسی بوو ، به‌لام ئەو ناردی بۆ دراوسینکه و دواي ئەویش هه‌ت دهستی کرد و گه‌رايه‌وه مالی خوئی ئەوجا خوای پهرومردگار ئەم ئایه‌ته‌ی دابه‌زاند : ﴿ وَيُؤْتِرُونَ عَلَىٰ أَنْفُسِهِمْ ﴾<sup>۲</sup>.

۳ - حذیفه‌ی عدوی ، دهلیت :

پوژی ( یرموک ) له‌ناو کوژراوه‌کاندا ده‌گه‌رام بۆ کوپه‌ مامیکم و بریک ئاوم پی بوو ، به‌خۆم ده‌وت : ئەگه‌ر هیشتا گیانی تیا ماییت با تۆزی ئاوی بده‌می ، ئەوه‌ بوو بینیمه‌وه و پییم وت : با تۆزی ئاوت پی بده‌م به‌سهری ئاماژه‌ی کرد : ( به‌لی ) له‌و کاته‌دا گویمان به‌ ده‌نگی پیاویک بوو ده‌یوت : ئاه ، ئاه و کوپه‌ مامه‌که‌م ئاماژه‌ی بۆ کردم که ئاوه‌که‌ بده‌م به‌ ئەو ، که‌ گه‌یشتمه‌ سهری ، ده‌بینم ( هشامی کوپری عاص ) ه‌ وتم : ئاوت پی بده‌م ؟ ئاماژه‌ی کرد که به‌لی ، له‌و کاته‌دا گوئی له‌ یه‌کی تر بوو ، ده‌ینالاند ! هشام ئاماژه‌ی کرد که بچم بۆلای ئەوه‌که‌سه ، که‌ گه‌یشتمه‌ سهری ده‌بینم گیانی ده‌رچوو ، گه‌رامه‌وه لای

<sup>۱</sup> - صحیح / زانا یان هاوده‌نگن له‌سهری خه‌تابی ده‌لیت : ( عجب الله ) له‌ فهرموده‌که‌ واته : زۆر لێی پازی بوو . فتح ( ۸ / ۶۳۲ ) .

<sup>۲</sup> - بره‌وه : تفسیر قرطبی ( ۱۸ / ۲۴ ، ۲۵ ) .

(هشام) بینیم نهویش گیانی سپاردوه ، پاشان گه پامه وه لای کوپه مامه کهم سهیر نه کهم نهویش وه فاتی کردوه<sup>۱</sup> .

## " بونی به هشت ... و شهادهت له پیاوی خوادا "

ابن اسحاق ، ده لیت :

له ( محمدی کوپی عبدالرحمن ی کوپی صعصعه ) وه ، پیغمبری خوا ( ﷺ ) دوا ی تهواو بوونی جهنگی نوحود فرموی : ( من رجل ينظر لي ما فعل سعد بن الربيع ؟ )  
واته : کی هله سنی بزانی سعدی کوپی ربیع چی لی به سهر هاتوه ؟  
پیاویک له پشتیوانان وتی : من ، چووه دمر و به ناو کوژاوه کانا گهرا ، تا (سعدی به برینداری بینه وه و ئاخیرین هه ناسه کانی ژبانی دها ، وتی : نهی سهعد ! پیغمبری خوا ( ﷺ ) فرمائی پی کردم بزائم تو له ناو زیندواندا ماویت یان له ریزی مردواندایت ؟

وتی : له ریزی مردواندام ، له بهر نه وه سه لام به پیغمبری خوا ( ﷺ ) بگهیه نه و پیی بلی ، سهعد وتی : خوی گه وه پاداشتی بداته وه به باشتیرین شیوه که پیغمبرانی خوی پی پاداشت دها ته وه ، و ههروه ها سه لامی من بگهیه نه به قه و مه کهت و پییان بلی : سهعد ده لیت : به راستی هیچ بیانوو به هانه یه کتان له لای خوا نابی نه گهر بیت و دهستی دوژمنان به پیغمبری خوا ( ﷺ ) بگات ، هه تا چاو یکتان مابیت بو تروکان (واته : هه تا که سیکیان به زیندویی مابیت )<sup>۲</sup> .

وه له ( خارجه ی کوپی زهیدی کوپی ثابت ) وه ، له باوکیه وه ده لیت : پیغمبری خوا ( ﷺ ) پوژی نوحود ناردمی ههوالی سهعدی کوپی ربیع بزائم و پیی فرمووم : ان رايته ، فأقرأه مني السلام ، وقل له : ( يقول لك رسول الله كيف تجدك ؟ ) ... نه گهر بینیت ، سه لامی منی پی بگهیه نه و پیی بلی ، پیغمبری خوا ( ﷺ ) هه و آلت ده پرسیت ؟ ..

<sup>۱</sup> - بروهانه : تفسیر قرطبی ( ۱۸ / ۲۷ ) .

<sup>۲</sup> - بروهانه : ابن هشام ( ۲ / ۹۴ ، ۹۵ ) .

منیش به ناو کوژاوهکاندا گهرام ، تا دوزیمه وه هیشتا گیانی تیامابوو ، نزیکه ی  
 حه فتا لیدانی پیوه بوو ، په یامه که ی پیغمبره ی خوا ( ﷺ ) م پی گه یاند ئه ویش  
 فهرمووی : سه لامی خوا له سمر پیغمبره ی خوا ( ﷺ ) و له سمر توش ، پی بلای : ئه ی  
 پیغمبره ی خوا ( ﷺ ) من بوئی به هشت ده کم ، و به هژده کم ( انصار ) بلای : له لای  
 خوا هیچ عوزر و به هانه یه کیان نامینی نه گهر پیغمبره ی خوا ( ﷺ ) بکه ویته ده ست  
 بی باوهران ماده م که سیک زیندووتان تیامابیئت ، ده لیت : پاشان گیانی پاک ی  
 سپارد ( ﷺ )<sup>۱</sup> .

### " نایه ته کانی میراتگری "

له ( جابری کوړی عبدالله ) وه ، ده لیت : خیزانه که ی سعدی کوړی ربیع هردوو  
 کچه که ی هیئا و هات بولای پیغمبره ی خوا ( ﷺ ) و وتی :  
 ئه ی پیغمبره ی خوا ( ﷺ ) ! ئه مانه کچی سعدن و باوکیان له گهل تودا بوو له  
 نوحود شهید کرا ، و نیستا مامه یان هه موو مال که یانی بردوو و هیچی بو دوو  
 کچه که نه هیشتوه تهره و به بی پاره ش نادرین به شوو ، ئه ویش فهرمووی : ( يقضي الله في  
 ذلك ) خوی پروه دگار ئه وه یه کلا یی ده کاته وه .

ئه وه بوو نایه ته ی میراتگری هاته خوارموه ، و ئه ویش ناردی به دوی مامی  
 مناله کاند و پی فهرموو : ( اعط بنی سعد الثلثین ، و اعط امهما الثمن ، و ما بقي فهو لك )<sup>۲</sup> .  
 دوو له سمر سی مال که بده به کچه کانی سعد و هشت یه کی لی بده به دایکیان و  
 هرچی مایه وه هه لیگره بۆ خوت .

په زای خوی گه وره له سمر سعدی کوړی ربیع ( ﷺ ) و هه موو هاوه لان و  
 شوینه که وتوانیان تا پوژی قیامه ت .

<sup>۱</sup> - بیهقی له دلائل النبوه دا گتیاویه تیه وه .

<sup>۲</sup> - فهرمووده ی ( حسن ) : ابن ماجه گتیاویه تیه وه ( ۲۷۲۰ ) و بروانه / صحیح سنن الترمزی ( ۱۷۰۱ ) .

## " ۷۱ - عبدالله ی کوپی حزافه ( ﷺ ) "

### " خو بهرز پاگرتن به باوهر "

ناوی ( عبدالله ی کوپی حزافه ی کوپی قیس ی کوپی عدی ) یه و یه کیکه له پیشینه بهرینه کان .

کوچی کردوه بو حه به شه و پیغه مبر ی خوا ( ﷺ ) وهک په یامنی ریک ناردوو یه تی بۆلای ( کسری ) . ابن منده ، ده لیت ( له بهر دابه شدار بوو ، وه ) ابن شهاب ( ده لیت : عبیدالله ی کوپی عبدالله ی کوپی عتبه هه والی پی دام ، ابن عباس هه والی پیداوه که : پیغه مبر ی خوا ( ﷺ ) په یامیکی نارد بو ( کسری ) له گهل ( عبدالله ی کوپی حزافه ی سهمی ) دا و فرمانی پی کرد بیداته دهست گهره ی به حره ی ، ئه ویش ( واته گهره ی بحرین ) دایه دهست کسری ، ههرکه خویندی هه پارچه پارچه ی کرد ، زهری ده لیت : له بهر ئه وه پیغه مبر ی خوا ( ﷺ ) دوعای لی کردن که خودا پارچه پارچه یان بکات<sup>۱</sup> و خوای گهره ییش دوعاکه ی گیرا کرد و مولکی ( کیسری ) ی تیگ و پیک داو پارچه پارچه کرد .

### " ئادابی قورئان خویندن "

له ئه بی سه له مه وه ( ﷺ ) ، عبدالله ی کوپی حزافه هه لسا و نویری دابه ست ، له نویره کهیدا دهنگی بهرز کرده وه ، پیغه مبر ی خوا ( ﷺ ) پی پی فهرموو : یا ابن حذیفه ، لاتسمعن و سمع الله<sup>۲</sup> .

واته : ئه ی حذیفه .. مهیده به گوپی مندا ، به لکو با خوا گوپی لیت بیت . نووسهر ده لیت : فهرمووده ی زوریش له ( صحیح ) و غهیری ئه ویش هاتوون که به لگهن له سهر خوشویستنی دهنگ هه لپین بو قورئان خویندن ، وهک ئه فهرمووده یه : ( ما اذن الله لشيء ما اذن لنبي حسن الصوت يتغن بالقرآن يجهره )<sup>۱</sup>

<sup>۱</sup> - صحیح بخاری گپراویه تیه وه ( ۸ / ۹۶ ) له ( المغازی ) دا .

<sup>۲</sup> - پیاوانی جی متمنه ن : ابن سعد دره بهینه ناره له ( الطبقات ) دا ( ۴ / ۱۹۰ )

واته : خوای پەرورەدگار بۆ هیچ شتێک گۆی پانەگرتوو ، زیاتر لە گۆپراگرتنی بۆ دەنگی پیغمبەریکی دەنگ خۆش کە بە ئاوازهوه قورئان بخوینی و دەنگی بەرزکاتەوه ... ئەمەش نامازەیهکە بۆ قبۆل کردن و پازی بوون لەسەری <sup>۲</sup> .

پیشەوا ابو حامدی غزالی ( پەحمەتی خوای لەسەر بێ ) ، دەلیت :  
( بۆ ئەوەی فەرمووده جیاوازهکان کە لەمبارەوه هاتون پێکەوه گری بدهین ، دەلین : نزم کردنهوهی دەنگ لە ( پیاو پوپامایی دورتره وه کە لەبەرز کردنهوهی دەنگ لەبەر ئەوه هەر کەس لە ( ریاو ) پیش چاوی دەترسیت وا باشتره دەنگی نزم کاتەوه ، و بۆ کەسیکیش لە خۆی نەترسیت پیش چاوی بکات بە دەنگ بەرزکردنهوهی ئەوا باشتره دەنگ هەلپێ ، چونکە زیاتر کار بەمە کراوه و سودەکەشی بۆ کەسانی دیکەش دەگەرێتەوه .. و دلی خوینەر خۆیشی زیندوو پادەگری و بیری لەلای قورئانەکە کۆ دەکاتەوه و گۆی لی دەبی و خەون لە چاوی لائەدا و چالاکێ دەکات ، هەروەها خەوتوو و بێ ئاگیانی دەوربەریشی بە ئاگا دینیتەوه و چالاکیان دەکات ، وتویانه : ئەگەر ئەم نیهتانهی هەبوو یان یەکی لەم نیهتانهی هەبوو ، ئەوه دەنگهەلپێن بۆی باشتره )<sup>۲</sup>

— لا طاعة لمخلوق في معصية الخالق : — ( بۆ هەرشتی سەریچی خوای بەدییهنەری تیا بوو گۆیدیری هیچ دروستکراویک مەکن )

لە ( ابی سعید ) هوه ، دەلیت :

پیغمبەری خوا ( ﷺ ) سەریهەکی نارد بە پیشەرەوی ( علقه کوپی مجرز ) و منیش یەکیک بووم لەناویاندا ، و لە نیوهی پێدا هەندیکیان مۆلەتیان لی وەرگرت ، ئەویش مۆلەتی دان و ( عبدالله ی کوپی حزافه ) ی کردە سەرکردهیان ، عبدالله لە ئەهلی ( بەدر ) بوو ، هەروەها گیانی سوعبەتیشی تیدا بوو .

<sup>۱</sup> — صحیح : زانیان لەسەری هاودەنگن .

<sup>۲</sup> — البیان فی آداب القرآن ی نووی ( ۱۰۴ ) .

<sup>۳</sup> — احیاء علوم الدین غزالی ( ۱ / ۲۷۸ ، ۲۷۹ ) .



له کاتیکدا که بهرپوه بووین و له جیهه ک ناگریکمان کردهوه تا له بهری بریک خویمان گهرم کهینهوه عبدالله ههلساو وتی : باشه من مافی ئهوه له سمرتان نیه گوپرایه لیم بکهن؟

وتیان : بهلئ :

وتی : دهی بهومافهی من هه مه به سمرتانهوه فرمانتان پی ئه کهم خوتان بخه نه ناو ئه و ناگره وه ، ئه وانیش هه لسان و خویان توند کردهوه بو خو فپی دانه ناو ناگره که وه ، تا ئه و کاته ی ( عبدالله ) زانی که ئه وان ئه و کاره ئه کهن و وا خهریکه خویان فپی دهنه ناوی پیی وتن : وازبینن وشتی وا مه کهن ، ته نها ویستم سوعه به تتان له گه لدا بکه م .

ئه و جا که هاتنه وه بۆلای پیغمبره ی خوا ( ﷺ ) و بۆیان باس کرد ، فهرمووی : ( من امرکم بمعصية فلا تطيعوه )<sup>۱</sup> هه رکه س فهرمانی پی کردن به سه رپیچی یه ک ، به گوپی مه کهن .

جیگیر بوونی له سه ره هق : عبدالله ی کوپی حزافه ، نمونه یه کی پیشکه ش کردوه له سه ر نارامی و مانه وه له سه ر هق ... وانه یه کی نیشاندوین له سه ر سه ر بۆندی و مل نه دان و بهرز راگرتنی ئیمان و باوه ر که هه رگیز له بیرى نه کهین . له ( ابی رافع ) وه ده لیت :

عمری کوپی خه تاب ( ﷺ ) سوپایه کی نارد بو پۆمه کان ، له و ی ( عبدالله ی کوپی حزافه ) یان دیل کرد و له گه ل خویان بر دیان .

وتیان : ئه مه له ها وه لانی ( محمد ) ه . پادشا وتی : وه ره ببه نه صرانی ، نیوه ی مو لکه که مت پی ئه ده م ؟ وتی : ئه گه ر هه رچیت هه یه پی م ده ی له گه ل هه موو مو لکی عه ره بیه شدا ، ئه و ا بو چا و تروکانیک له ئایینی ( محمد ) پاشگهنابمه وه .

ئه ویش وتی : ده ی ئه تکوژین ، وتی : ده ی که یفی خۆته ... پاشان به ستیانه وه و فهرمانکرا تیر بارانی ده ورو به ری بکه ن به بی ئه وه ی بهر ئه و بکه و ی و به رده وام دا وای لی ئه کرا بیته نه صرانی ، به لām ئه و له سه ر باوه ری خو ی مایه وه تا وازیان هی نا ئه و جا ئا و ی کو لا و ی هی نا و دوو که س له دی له کا نی مو سلما نا نی هی نا ، و فهرمانی کردو یه کیکیان تی

- دانه پالنه که ی ( صحیح ) ه ، احمد و ابن ماجه گیلویانه ته وه ، و زانایانی ها وده نگن له سه ری .

فریدا ، و بمرده‌وام پییان دهوت که ببیته نه‌صرانی ، به‌لام نه‌و‌پازی نه‌ده‌بوو ، پاشان عبدالله دهستی به‌گریان کرد .

وتیان به پاشا : دهگری نه‌ویش وای زانی ئیترا لوان بووه و چاره‌ی نه‌ماوه ، وتی : به‌ره‌لای کهن و بۆم بیئن .. پیی وت : بۆچی گریایت ؟

وتی : به‌خۆم وت : گیانیکم هیه .. بیبه‌خشم ، حه‌زم نه‌کرد هینده‌ی تا له مووه‌کانی سهرم گیان و پۆحم تیا‌بوا‌یه و بخرایه‌ته ناو ناگر له پیناوی خوا‌دا ، نه‌و تاغووته‌ش پی وت : ده‌ی وهره سهرم ماچ که ، به‌ره‌لات ده‌که‌م .

وتی : دیله‌کانی دیکه‌ش به‌ر ده‌ده‌یت ؟

وتی : به‌لی . نه‌ویش سهری ماچ کرد . و پاشان له‌گه‌ل دیله‌کاندا گه‌پرایه‌وه بۆ لای عمر ( ﷺ ) و هه‌واله‌که‌ی پیندا ؟ عمریش ( ﷺ ) ، فهرمووی : ههر موسلمانیک مافی نه‌وه‌ی به‌سهره‌وه‌یه سهری کوپی حذافه ( ﷺ ) ماچ بکات ، وه به‌خویشم ده‌ست پی‌ده‌که‌م و سهری ماچ کرد .

وه له ( مالک ی کوپی انس ) هوه :

نه‌هلی ( قیساریه ) کوپی حذافه ( ﷺ ) یان به‌دیل گرت ، پادشا که‌یان فهرمانی پی کردن و به‌چهنده‌ها ریگه‌تا‌قی یان کرده‌وه ، به‌لام نه‌و ئارامی له‌سهر هه‌موویان گرت . پاشان هی‌نایانه ژوریک و شه‌راب و گوشتی به‌رازیان سی پۆژ له‌سهر یه‌ک بۆ ده‌برد له جیاتی خۆرا‌کدا ، ب‌ه‌لام نه‌و نه‌یده‌خوارد ، نه‌و جا به‌پاشایان وت به‌راستی هی‌زی له‌به‌ر بپاوه ، نه‌گه‌ر ده‌ری نه‌که‌یت له‌و ژووره‌دا ، ده‌مریت ، نه‌ویش هی‌نایه‌ ده‌ره‌وه و لیی پرسى : بۆچی هی‌چ ناخو‌یت ؟

وتی : نه‌گه‌ر چی له‌ناچاریدا بۆمان جه‌لال کراوه ، به‌لام حه‌زم نه‌کرد وات لی بکه‌م که‌یفت خو‌ش بیئت له‌ئیسلا‌م ( واته‌هه‌ست به‌جو‌ره سهرکه‌وتنیک بکه‌یت به‌سهر ئیسلا‌مه‌وه ) . نه‌وجا وتی : ده‌ی سهرم ماچ که ، سه‌د دیلت له‌گه‌لدا ئازاد ده‌که‌م . وتی : نه‌مه‌یانم قبوله ، و سهری ماچ کرد و له‌گه‌ل سه‌د که‌س له‌دیله‌کاندا ئازادی کردن .

<sup>1</sup> - ارئووط ده‌لّیت : ابن عسا‌کر له‌تاریخ دا له‌پیی به‌یه‌قه‌ی یه‌وه ده‌ره‌یتانی بۆ کرئوه و هه‌روه‌ها (حافظ یش له ( الاصابه ) دا و له فهرمووده‌ی ابن عباسه‌وه ، له‌لای ابن عسا‌کر .

هه وره ها ابن عائز چیرۆکی ابن حذافه ی گێڕاوه ته وه ، ده لێت : - وه لیدی کوپی محمد بۆی باس کردین وتی : ابن حذافه ( ﷺ ) به دیل گیراو ... پاشان به درێژی باسی چیرۆکه که ی کرد که تیایدا هاتوه ، له گه ل عبدالله ی ابن حذافه دا سی سهد به ندرکراوی دیکه شی ئازاد کردوه و سی ههزار دینار و سی خزمه تکاری ئافرهت و سی خزمه تکاری پیاویشی پی به خشیوه .

پیشه وا ( ذهبی ) ده لێت : ( له وانه یه ئهم پادشایه به نه ینی موسلمان بووبیت ، و به لگه ش بۆ ئه وه زیاده روه ی کردنیه تی له ریزلێانی عبدالله ی کوپ حذافه ( ﷺ ) ... و ئه وانه ی له ناخی خۆیاندا موسلمان بوون به و جوړه هه لس و که وتیان کردوه ، و تکی ئه وه ی بۆ ده کری که بۆ هه میشه یی له ئاگردا نه مینیته وه ، چونکه جوړیک باوه ر له دلیدا گیرساوه ته وه و بۆ ئه وه شار دویه تیه وه نه کا ملکه چی ئیسلام و پیغه مبه ری خوا ( ﷺ ) بیت و باوه ری به هه قیتی ئیسلام هه بووه له گه ل باوه ری به وه ی که ئه وه له سه ر ئاینی راسته ، ده بینین که ئاینی یه کانی له لاهه وه ره بووه ، هه روه ک زوړیکی تر له ( المسلمانية الدواوين ) هه کان ئه یانکرد ، به لām ئه مه له ئیسلامدا سوودی بۆ ی نیه تا له هاوه لدانان بۆ خودا خۆی پزگار نه کات )<sup>۱</sup> .

## " وه فاتنی "

عبدالله ی کوپ حذافه ( ﷺ ) له سه رده می جینشینایه تی پیشه وا عوسماندا ( ﷺ ) وه فاتنی کردوه .

<sup>۱</sup> - بروهانه / سیر اعلام النبلاء ( ۲ / ۱۵ ، ۱۶ )

" ۷۲ - خزیمه ی کوپی ثابت (ﷺ) "

" ذوالشهادتین "

" شایه تی دانی به شایه تی دوو پیاوه "

ناوی : -

خزیمه ی کوپی ثابتی کوپی فاکهیی کوپی ثعلبه ی کوپی ساعده یه ، زانا و فه قیه  
نه بو عماره ی نه نصاری خه طمی مه دهنی یه و به " ذوالشهادتین " ناسراوه .  
وتراوه : یه کیکه له نه هلی ( بهر ) به لام رای راست نه وه یه که له ئوحد و دوی  
ئوحددا به شدار بووه . و یه کی بووه له مه زانی سوپای ( علی کوپی ابی تالیب ) (ﷺ)  
و له پوژی ( صفین ) دا له گهل علی (ﷺ) دا شهید بووه . له جهنگی ( مؤته ) شدا  
به شداری کردووه و سالی ( ۳۷ ) ی کوچی شهید بووه (ﷺ) و هه لگری ئالای ( بنی  
خطمه ) بووه .

" ذوالشهادتین ( خاوه نی دوو شهادهت ) "

له عه ماری کوپی خزیمه وه ، ده لیت : مامی که یه کی بوو له هاوه لان بو ی باس  
کرد وتی : پیغمبری خوا (ﷺ) نه سپیکی له کابرایه کی ده شته کی کپی و فهرمووی  
که له دوی بیت تا پاره ی نه سپه که ی پی بدات ، نه وه بوو پیغمبری خوا (ﷺ) به  
خیرایی دهروشت ، به لام ده شته کی یه که خاوه خاوی ده کرد و له پیدا چه ند که سیك  
داوایان له ده شته کی یه که کرد که نه سپه که یان پی بفروشتیت به بی نه وه ی بزائن که  
پیغمبری خوا (ﷺ) لپی کپیوه ، کابرای ده شته کی بانگی له پیغمبری خوا (ﷺ)  
کرد وتی : نه م نه سپه م هیشتا نه فروشتووه نیستا ده یفروشم به مانه ، پیغمبری خوا  
ش (ﷺ) که گوینی له ده شته کی یه که بوو ، فهرمووی : ( أولیس قد ابتعته منك ؟ ) نه ی من  
لیم نه کپیت ؟

ده شته کی یه که وتی : نا به خوا پیم نه فروشتووی . پیغمبری خوا (ﷺ)  
فهرمووی : ( بلی قد ابتعته منك ) ، به لکو من لیم کپیویت ..

دەشتەکیه‌که‌ وتی : دە‌ی شاهیدت هه‌یه‌ ؟

خزیمه‌ی کو‌ری ثابت وتی : من شایه‌تی ئه‌وه‌م که‌ پیت فرۆشتوه‌ ، پێغه‌مبه‌ری خوا ( ﷺ ) به‌ خزیمه‌ی فەرمووی : ( بم تشهد ) شایه‌تی به‌ چی ده‌ده‌یت . وتی : به‌ چه‌سپاندنی راستی قسه‌کانت ئه‌ی پێغه‌مبه‌ری خوا ( ﷺ ) ، پێغه‌مبه‌ری خواش ( ﷺ ) شایه‌تی خزیمه‌ی له‌ جیی شایه‌تی دوو پیاو دانا له‌وه‌ به‌ دواوه‌<sup>١</sup> .

خارجه‌ی کو‌ری زه‌ید ، له‌ باوکیه‌وه‌ ، ده‌لێت : کاتی که‌ خه‌ریک بووین قورئانمان له‌ دوو تووی په‌راودا ده‌نووسیه‌وه‌ ئایه‌تی‌کم له‌ بیر چوو بوو که‌ له‌ پێغه‌مبه‌ری خوا ( ﷺ ) م بیستوه‌ ، له‌لای خزیمه‌ی کو‌ری ثابت بینیمه‌وه‌ ئه‌ویش ئه‌مه‌ بوو : ﴿ مِنْ الْمُؤْمِنِينَ رِجَالٌ صَدَقُوا مَا عَاهَدُوا اللَّهَ عَلَيْهِ ... ﴾ سورة الأحزاب ، آیه ( ٢٣ ) .

ده‌لێت : خزیمه‌ به‌ (ذوالشهادتین) بانگ ده‌کرا و پێغه‌مبه‌ری خوا ( ﷺ ) شایه‌تی ئه‌وی به‌ شایه‌تی دوو پیاو پێ ده‌دا<sup>٢</sup> ..

زه‌یدی کو‌ری ثابت ( ﷺ ) هه‌یج ئایه‌تیکی جیگیر نه‌ ئه‌کرد و نه‌ئه‌نووسیه‌وه‌ به‌ بوونی دوو شایه‌تی دادپه‌روه‌ر نه‌بی‌ت ، که‌چی ئه‌م ئایه‌ته‌ی ته‌نها له‌لای ( خزیمه‌ی کو‌ری ثابت ( ﷺ ) ) بینیه‌وه‌ و جیگیریشی کرد له‌به‌ر ئه‌وه‌ی شایه‌تی ئه‌و به‌شایه‌تی دوو پیاو بوو . وه‌ خزیمه‌ له‌ تیره‌ی ( ئه‌وس ) بوو .. ئه‌و سی یه‌کان شانازی یان پێوه‌ ده‌کرد . هه‌ردوو تیره‌که‌ی ئه‌نصاری شانازی یان به‌ خۆیانوه‌ ده‌کرد ، ئه‌و سی یه‌کان ئه‌یانوت ئیمه‌ که‌سانیکمان هه‌یه‌ فریشته‌کان شو‌ردویانه‌ ئه‌ویش ( حنظله‌ ی کو‌ری راهب ) و که‌سانیککی وه‌ک ( سعد ) مان هه‌یه‌ که‌ عه‌رشێ خودا بۆی جولاوه‌ و که‌سانیکمان هه‌یه‌ که‌ شایه‌تی به‌شایه‌تی دوو پیاو ده‌خوات ئه‌ویش ( خزیمه‌ی کو‌ری ثابت ( ﷺ ) ) . (ره‌زای خوا له‌سه‌ر هه‌موویان ) .

<sup>١</sup> - دانه‌پاله‌که‌ی ( صحیح ) ه‌ : ابوداوود له‌ ( الاقصیه‌ ) دا گێڕاوه‌تیه‌وه‌ .

<sup>٢</sup> - دانه‌پاله‌که‌ی ( صحیح ) ه‌ : عبدالرزاق له‌ ( المنصف ) ( ٢٠٤١٦ ) دا ده‌ری هه‌یناوه‌ ، هه‌روه‌ها بخاری )

### " ۷۳ - عبدالله ی کوپی سلام (ﷺ) "

" نهو زانابه ی پیغمبر ی خوا (ﷺ) شایه تی به ههشتی بۆدا !! "

کی یه ؟ عبدالله ی کوپی سهلامی کوپی حارته ... پیشه‌وای زانا و شایه تی بۆدراو بۆ چوونه بههشت ، نهبو حارثی ئیسرائیلی هارپه‌یمانی پشتیوانانه و له هاره‌له هه‌لبژاردنه‌کانی ( تایبه‌ته‌کانی ) پیغمبر ی خوايه (ﷺ) .  
کاتی کۆچی پیغمبر ی خوا (ﷺ) و هاتنی بۆ مه‌دینه ، عبدالله موسلمان بووه . ابن سعد ، ده‌لّیت : له‌نه‌وه‌ی یوسفی کوپی یعقوبه ( سه‌لامی خویان له‌سه‌ر بیّت ) ... و یه‌کیک بوو له زانا ئاینی یه‌کانی جووله‌که .  
له عبدالله ی کوپی سه‌لامه‌وه (ﷺ) ، ده‌لّیت : کاتی پیغمبر ی خوا (ﷺ) هاته مه‌دینه ، خه‌لکی به‌ خیرایی به‌ره‌و پرووی ده‌هاتن منیش یه‌کیک بووم له‌و خه‌لکه و به‌ره‌و پرووی چووم ، و هه‌رکه بینیم زانیم که ده‌م و چاوی هی که‌سیکی درۆزن نیه و یه‌که‌م شتیک لییه‌وه بیستم نه‌مه بوو که فهرمووی :

" یاایها الناس ، أفشوا السلام ، و اطعموا الطعام ، و صلوا الارحام ، و صلوا باللیل و الناس نیام ، تدخلوا الجنة بسلام " .<sup>۱</sup> واته : نه‌ی خه‌لکینه ، ناشته‌وایی و سه‌لام له نیوانتانداندا بلاو بکه‌نه‌وه و خواردن به یه‌کتری بده‌ن و صیله‌ی ره‌حم بگه‌یه‌نن و کاتی خه‌لکی نووستون به‌شه‌ودا نویژ بکه‌ن ، ده‌چنه به‌هه‌شته‌وه به سه‌لامه‌تی ...

نه‌و ئاخاوتنه‌ی له نیوان عبدالله و پیغمبر ی خوا (ﷺ) کرا : - له ( انس ی کوپی مالک ) هوه (ﷺ) ده‌لّیت : عبدالله ی کوپی سلام ، نه‌و کاته‌ی تازه پیغمبر ی خوا (ﷺ) هاتبووه مه‌دینه هات بۆلای و وتی : سی پرسیارت لی نه‌که‌م که ته‌نها پیغمبر یان وه‌لامه‌که‌ی نه‌زانن :

یه‌که‌مین نیشانه‌ی قیامه‌ت چی یه ؟

یه‌که‌مین شت که نه‌هلی به‌هه‌شت ده‌یخۆن چی یه ؟

له کویوه کۆریه له شیوه‌یدا ده‌چینه سه‌ر باوکی یان دایکی ؟

<sup>۱</sup> - فهرمووده‌ی صحیح / نه‌حمه‌د و ترمزی و حاکم ( ۲ / ۱۲ ) ده‌ریان هیتاوه ده‌لّیت ( صحیح الاسناد ) ه و زه‌مه‌بیش هوارابه ( سیر ۲ / ۴۱۴ ) په‌پاوێز .

فهرمووی : ( اخیری بن جبریل آغا )

جبریل که مېک له مه و بهر هه والی نه وانه ی پېدام ....

وتی : له ناو فریشته کاندې نهو دوژمنی جووله که یه <sup>۱</sup>.

پیغه مبهړی خوا ( ﷺ ) فهرمووی :

" یه که مین نیشانه ی هه لسانی قیامت ناگریکه ، له پوژمه لاتره دمرده چیت و

خه لکی بهرو پوژناوا راپیچ دهکات و کو دهکاته وه "

" یه که مین شتیکش نه هلی به هشت دهیخون زیاده ی جگهری نه هه نگه "

سه باره ت به لیک چوونیش نه وه نه گهر ناوی پیاو پیشکه وت ؟ منداله که له نهو

دهچیت و نه گهر هی ژنه که پیشکه وت نه و منداله که له دایکی دهچیت . وتی : شایه تی

دهدم که تو پیغه مبهړی خوا یت ( ﷺ ) .

پاشان وتی : نه ی پیغه مبهړی خوا ( ﷺ ) جو له که قه و میکی بوختانچین <sup>۲</sup> و

نه گهر بزنان که نیسلام کرده ته بهرنامه د دست نه که ن به بوختان بو کردنم ، له بهر نه وه

که سیک بنیره لایان و هه والی میان لی پیرسه . ئویش که سیکی نارد بو لایان ،

فهرمووی : وتیان : زانای کوپی زانا و پیاوی ئاینی و کوپی پیاوی ئاینی و

تیگه یشتومانه ، وتی : نه گهر بزنان نیسلام بووه ، ئیویش موسلمان دهن ؟ وتیان خوا

پهنای بدات له شتی وا . وتی : نه و جا عبدالله چووه دمره وه و وتی : ( شایه تی ئهدم که

هیچ خودایه ک نیه جگه له ( الله ) و ( محمد ) یش پیغه مبهړی خوا یه ( ﷺ ) .

<sup>۱</sup> - خوی گه و ره به م نایه ته پیروزه رده ی داونه ته وه : ﴿ قُلْ مَنْ كَانَ عَدُوًّا لِجِبْرِيلَ فَإِنَّهُ نَزَّلَهُ عَلَى قَلْبِكَ بِإِذْنِ اللَّهِ مُصَدِّقًا لِمَا بَيْنَ يَدَيْهِ وَهُدًى وَبُشْرَى لِلْمُؤْمِنِينَ ﴾ (۹۷) مَنْ كَانَ عَدُوًّا لِلَّهِ وَمَلَائِكَتِهِ وَرُسُلِهِ وَجِبْرِيلَ وَمِيكَالَ فَإِنَّ اللَّهَ عَدُوٌّ لِلْكَافِرِينَ (۹۸) ﴿ سورة البقرة .

<sup>۲</sup> - واته به و درو و دله سانه ی که هه لیده به ستن گوینگر سه رسام نه که ن .

ټوانیش وتیان : به لکو ابن سلام خراپترینمانه و کورې خراپترینمانه و بـی  
 ناگاترین و کورې بـی ناگاترینمانه . وتی : ټهی پیغمبري خوا ( ﷺ ) ، نه موت ټوانه  
 قهومیکی بوختانچین ؟

### " چاکه کانی "

۱ - پیشهوا احمد له ( المسند ) دا پیاوایه تی کردوه ، ټه لیت : پیغمبري خوا  
 ( ﷺ ) قاپی ( تریت ) ی هیئا و بریکی لی خوارد و هندیکی لی هیشته وه و فرموی :  
 ( یدخل من هذا الفج رجل من اهل الجنة ، يأكل هذه النضلة ) واته : له دم رگایه وه پیاویک له  
 ټه هلی به هشت دیته ژوره وه ټه پاشماوه ی تریته ټه خوات .

سعد ټه لیت : کاتی من هاتم ( عمیری کورې ابی وقاص ) ی برام خو ی ناماده  
 ټه کرد بیته لای پیغمبري خوا ( ﷺ ) و وتم به شکوم ټه وه ی که دیته ژوره وه ( عمیر )  
 بیت ، به لام ده بینم ( عبدالله ی کورې سه لام ) هاته ژوره وه و تریته که ی خوارد .<sup>۲</sup>

۲ - له قیس ی کورې عبادوه ، ټه لیت : له مزگه وتی مه دینه بووم پیاویک هات  
 که شوینه واری کرنوش له سمر پووی دیار بو ، خه لکه که وتیان : ټه پیاوه له ټه هلی  
 به هشته ، ټه وجا دوورکات نویژي کرد که ، دریژي نه کرده وه و به کورتی ټه نجامی دا و  
 کاتی چوو ده روه شوینی که وتم تا ماله که یان و له گه لیا چومه ژوره وه و ده ستم به  
 گفتوگو کردن کرد له گه لیدا و ټه وه بو که پیما ناشنا بو ، وتم : خه لکه که له مزگه وت  
 ټه یانوت که تو وها و وه هایت ( واته ټه وه ی له خه لکی به هشتی ) . وتی : سبحان الله  
 ! ( پاک و بی گهردی بو خوا ) بو که س نیه هر له خو یه وه شتی بلی به بی ټه وه ی  
 بیزانی ، من بو ت باس ټه که م : خه ویکم بینی و بو پیغمبري خوا ( ﷺ ) گیرایه وه :

له خه ومدا وه ټه وه ی له ناو گولستانیکي سه وزدابم و له ناو وراستیدا پاییه کی  
 ناسنین هه بوو ، بنه که ی له زه ویدا و سهره که ی له ټاسماندا بوو ، وه له سه روویه وه

<sup>۱</sup> - فرمودی ( صحیح ) ه بخاری ددري هیئاوه ( ۶ / ۲۶۱ ) .

<sup>۲</sup> - دانه پاله که ی ( حسن ) ه / احمد گیرایه ټیه وه ( ۱ / ۱۹۶ ) ، هه روه ها حکم ( ۲ / ۴۱۶ ) و ټه لیت :  
 صحیح الاسناد و زه هبیش ه وراپه .



دەستە بەندیك ( عروههك ) هەبوو ، پیم و ترا ، سەركەووە بەسەریدا منیش سەركەوتم تا گەیشتمە دەستەبەندە كە ( قولفەكە ) .

پیم و ترا : دەستی پیووە بگرە ...

خەبەرم بوویەووە و ئەبینم لەناو دەستم دایە و كە پۆژ بوویەووە ، هاتم بۆلای پیغه مبهەری خوا ( ﷺ ) و بۆم باس كرد ، ئەویش فەرمووی :

( اما الروضة فروضة الاسلام ، و اما العمود ، فعمود الاسلام ، و اما العروة فهي العروة الوثقى ، انت على الاسلام حتى تموت ) .

فەرمووی : گۆلستانەكە ، گۆلستانی ئیسلام و پایەكەش پایەئى ئیسلام بوو ، وە دەستەبەندەكەش ( عروه الوثقى ) یە واتە : بە هیژترین هۆكار بوووە وە تۆ لە ناو ئیسلامدا یەتا ئەمریت . قیس دەلیت : پیاووەكە عبدالله ی كۆپى سلام بوو<sup>١</sup> .

## " خۆ بەكەم زانیی "

لە عبدالله ی كۆپى حنظلە وە ، دەلیت :

عبدالله ی كۆپى سەلام بە ناو بازاردا پویششت و كۆلى تەختە و دار بەسەر پشتیەووە بوو ، پیى و ترا ئەمە چى یە ئەى تۆ خوا دەولە مەندى نەكردویت ؟

وتى : بۆنا ، بەلام ویستم خۆبەزلانین و لە خۆبايى بوون لە خۆمدا سەركوت كەم ، چونكە گویم لە پیغه مبهەری خوا ( ﷺ ) بوو ، فەرمویتى : ( لا يدخل الجنة من كان في قلبه مثقال حبة خردل من كبر )<sup>٢</sup> .

واتە : ئەوێ هیندەى مسقالە تۆویك لە خۆبەزلانین لە ناو دایدا هەبى ناچیتە بەهەشتەووە .

<sup>١</sup> - فەرموودەى صحیح : بخارى دەریهیناوە ( ٧ / ٩٨ ) ، و ( مسلم ) ( ٢٤٨٤ ) .

<sup>٢</sup> - حاكم لە ( المستدرک ) ( ٢ / ٤١٦ ) دەرى هیناوە و دەلیت : ( صحیح ) د .

" پیغه مبهري خوا ( ﷺ ) منداله کانی خوشدهوی "

له ( یوسفی کوپری عبدالله ی کوپری سلام ) هوه ، دهلیت : پیغه مبهري خوا ( ﷺ ) له کوشیدا داینیشاندم و دهستی به سهرمدا هیئاو ناوی لی نام ( یوسف )<sup>۱</sup>.

" خه باتی له پیئاوی خوادا "

بشری کوپری شغاف ، له ( عبدالله ی کوپری سلام ) هوه دهگیریتهوه : که نامادهی پرگار کردنی ( نهاوه ند ) بووه . وه له ( ابن سیرین ) هوه ، دهلیت : هوالم پی درا که عبدالله ی کوپری سلام فهرموویه تی : نه گهر پییدا گه شتم ( واته مام تا کاتی جهنگه که ) و ولآخم نه بوو ، هه لمگرن هه تا له نیوان هه ردوو ریزه که دا دامنه نیان ( واته له ناو جهرگی شهره که دا )<sup>۲</sup>

" خو پاریزی ( ﷺ ) "

له ابی بردهی کوپری ابی موسای نه شعمری یهوه ، دهلیت : هاتم بو مه دینه ، ده بینم عبدالله ی کوپری سلام له ( حهلقه یه کی یاد ) دا دانیشتوو به ملکه چی یهوه بو خوا و سیمای چاکه ی لی دهباری ... وتی : براکه م تو نیستا دییت که نیمه وا هه لئه سین . منیش وتم : قهیناکا هه لسن .. نهویش هه لسا و شوینی که وتم ، وتی : تو کییت ؟ وتم : کوپری براکه تم ، من ابو بوردهی کوپری ابی موسام .

نهویش سلوی لی کردم و هوالپرسی لی کردم و بریک گه نمه خوساوی دهرخوارد دام ( پییدام ) و پاشان وتی : نیوه گوندنشینن و قهرز دده نه بازرگانه کان نهوانیش ، باره ولآخ له زه مبیله ی پر له خورما و ئالفتان پی نه دهن ، نه که ن لینی نزیک بینهوه و وهری گرن ، چونکه نهوه ناگره<sup>۳</sup> . له ریوایه تیکی تردا نهوه سووه .

<sup>۱</sup> - هیثمی دهلیت : احمد به جهند نیسنادیک گتپاویه تیهوه و ههروه ها له پیاوانیکه وه و نیسنادیان بی باوه پین . المجمع به ژماره ( ۱۵۸۰۷ ) .

<sup>۲</sup> - پروانه : سیر اعلام النبلاء ( ۲ / ۴۲۲ ، ۴۲۳ ) .

<sup>۳</sup> - پیاوانی جیتی تممانه ن ، الاصابه ( ۱۱۰ / ۶ ) په پراویز ( سیر ۲ ، ۴۲۴ ) .

حافظ ابن حجر ، دهلیت : بوی هیه نه مه پای عبدالله ی کوپی سلام بیت ، نه گینا زانایان له سهر نهوه هاودهنگن که له کاتیکدا نهوه نه بیته سوو گمر به مهرج دابنریت ، به لام باشتین خوپاریزیش نهوهیه که وازی لی بهینریت<sup>۱</sup> .

وفاتی :- ذهبی ، پرحمتهی خوی لی بیت ، دهلیت : زانایان هاو دهننگن له سهر نهوهی که عبدالله ی کوپی سلام پهزای خوی له سهر بیت له سالی ( ۴۳ ) دا وفاتی کردووه .

---

<sup>۱</sup> - په راویزی سیر اعلام النبلاء ( ۲ / ۴۲۴ ) .

" ۷۴ - حکیم ی کوړ حزام ( ﷺ ) "

" شاهیدین کهوا من به خشیم به خودا "

ناوی : حکیم ی کوړی حزام ی کوړی خویلیدی کوړی اسد ... نه بو خالدی  
قورهشی نه سدی یه .

ابن منده ، ده لیت :

" حکیم له ناو جهرگه ی که عبه له دایک بووه و سده و بیست سال ژیاوه " پوړی  
نازاد کردنی مه کهه موسلمان بووه و موسلمانیکې باش وه له هر دوو غزای ( حنین و  
طائف ) به شدار بووه . له ماقولانی قورهش و هوشمندان و خانه دانه کانیان بووه خاتو  
خه دیجه ی کچی خویلید ( ﷺ ) پوری بووه ، هروها زیبری کوړی عوام کوړه مامی  
بووه .

ذهبی ده لیت :

" حکیم له گه وړه پیاوانی قریش بووه ... نیشانه یه که بووه بو پشت و نه سب ،  
وه خو پاریزو پایه رن بووه " وه نه گهر زور پیدا گری له سویند خوار دندا بکرایه ،  
نه یفرموو : " نا بهو که سدی که پوړی بهر منی له کوژان پاراست " نه و پوړه هیشتا  
باوهری نه هیئا بوو ، وه نه گهر بکوژرایه به کافری نه مرد ، به لام په حمهت و به زهی  
گه وړه ی خودا پیی گه یشت .

" خوشه ویستی بو پیغمبری خوا ( ﷺ ) له پیش ئیسلامدا "

له ( عراق ی کوړی مالک ) هوه ، حکیم کوړی حزام وتی :

محمد ( ﷺ ) له جاهیلیدا خوشه ویستری که سم بوو ، به لام له پاش نه ووی  
په یامی ئیسلامی بو هات و کوچی کرد بو مه دینه ، حکیم نه و ورزه به بی باوهری  
مایه وه ، پاشان ده بینی ( جل و بهرگیکی ) " ذی یهن " ده فروشن ، چوو کړی به ( ۵۰ )

<sup>۱</sup> - یه کیکه له پاشاکانی یه من .

دینار تا بہ دیاری بیداتہ پیغہ مہری خوا ( ﷺ ) ، ٹوہ بوو ہینای بو مہدینہ و دای بہ پیغہ مہری خوا ( ﷺ ) بہ دیاری ، بہ لآم و مری نہ گرت .

عبداللہ دہلّیت : وہك ٹوہی گویم لی بوو فہرمووی : ( انا لانقبل من المشركين شيئا ، ولكن ان شئت بالثمن ) واتہ : ٹیمہ ہیچ شتیٰ لہ ہاوہ لگہران قبول ناکہین ، بہ لآم ٹہ گہر رازیت ٹوہ بہ نرخہ کہی لیٹ و مرٹہ گرم . دہلّیت : منیش کہ زانیم بہ دیاری و مری ناگری بہ نرخہ کہی پیّم دا <sup>۱</sup> .

ہمروہا ( طہرانی ) لہ ریوایہ تیکدا ٹہمہی زیاد کردوہ : -  
ٹہوجا لہ بہری کردوہ لہ سر بلنگو پیغہ مہری خوا ( ﷺ ) م بینی پیوہی بوو ، ہیچ شتیکی لہو جوانتر نہ بوو ٹہو پوڑہ ، پاشان دای بہ ( اسامہ ) و حکیم بہ ( اسامہ ) وہ بینی وتی : ٹہی ٹوسامہ ! ٹہلّی کراسہ کہی ( زی یہزن ) ت لہ بہر کردوہ ؟  
وتی : بہلّی ، سویند بہ خوا من لہ ٹہو ہاشترم و باوکیشم لہ باوکی ٹہو ہاشترہ منیش چووم بو مہککہ و بہ قسہ کانی ٹوسامہ سہرسام کردن .

### " چاو تیری ( قناعہ ) ہوکاری دہولہ مہندبوونہ "

حکیم ی کوپی حزام نمونہی عیفہت و قہناعہت و پہزامہند بوون بووہ بہ ہشی خودا . ٹہمہش ٹاکامہ کہی بووہ ہوئی کرانہ وہی دہرگای پوڑی و مال و سامان بہر ویدا .  
لہ زہہری یہوہ ، لہ سعید و عروہ وہ :

" پیغہ مہری خوا ( ﷺ ) پوڑی حنین بہ شیکی لہ غہ نیمہ دا بہ حکیم ، ٹوہ بووہ کہمی زانی بوئیہ بوئی زیاد کرد ، وتی : ٹہی پیغہ مہری خوا ( ﷺ ) ! کام بہ شیان کہ پیٹ دام چاکتر بوو ؟

فہرمووی : " الاولی " ٹوہی یہ کہہ مجار و پاشان فہرمووی :

( يا حکيم ان هذا المال خضرة حلوة ، فمن اخذه بسخاوة نفس و حسن اكله بورك له فيه ، و من اخذ باستشراف نفس و سوء اكله ، لم يبارك له فيه و كان كالذي يأكل و لا يشبع )

<sup>۱</sup> - پیاوانی جی متمانہن : احمد ( ۲ / ۴۰۲ ، ۴۰۳ ) ، حاکم ( ۲ / ۴۸۳ ، ۴۸۵ ) و دہلّیت صحیح الاسناد و زہہ بیش ہاوپایہ پہراویز ( سیر ۲ / ۴۶ ) .

واته : ئەو حکیم ، ئەم ماله جوان و شیرینه ، و هەرکەس بە دەرونیکی گوشاده و هەریگریت و بەباشی و لە شتی چاکدا بەکاری بینی ئەو لێی پیرۆز دەبێت ، و هەرکەس بە دەرونیکی تەنگ ( بە چاوی تێر نەبوون و بەرچاوی تەنگی ) و هەری بگریت و بەخرایی بە کاری بینی ، ئەو لێی موبارەکی نابێ ، و هەوێکی کەسە وایە کە هەر دەخوات و تێر نابێت .

حکیم وتی : ئەگەر لە تۆیش و هەری گریت ؟

فەرمووی : ( و منی ) ئەگەر لە منیش و هەری گرن .

وتی : دەوێکی بەو کەسە تۆی بە هەق ناردووێ شەرت بێ لە دواي تۆ خێر لە کەس وەر نەگرم .

دەلیت : لە دواي ئەو هیچ بەخشش ( عطاء ) و دەعوەتیکی نان خواردنی وەر نەگرت هەتا مرد . و هە عمر ( ﷺ ) ئەیفەرموو : ئەو خۆی گەورە شایەد بە بەسەر ( حکیم ) هەوێکی من بانگی ئەکەم . هەقی خۆی پێ بدەم کەچی نایهوی . و هە ( حکیم ) کە وەفاتی کرد یهکی بوو لە زۆر دەولهەمەندەکانی قوریش<sup>١</sup> .

## "بەرچاوتیری و سه‌خاوه‌تی"

لە هشامی کوپری عرووه له باوکیهوه :

حکیم ی کوپ حزام له جاهیلهیدا سه‌د به‌نده‌ی ئازاد کردوو و باری سه‌د حوشتی به‌خشیوه ، کاتیکیش موسلمان بووه ، ئەو هه‌نده‌ی تری به‌خشیوه و سه‌د به‌نده‌ی تریشی ئازاد کردوو ، ده‌لیت : پرسیارم له‌ پیغه‌مبه‌ری خوا ( ﷺ ) کرد ، وتم : ئەو پیغه‌مبه‌ری خوا ( ﷺ ) ، نایا ئەو کاره‌ باشانه‌ی له جاهیله‌تمدا نه‌جام داون ئەبن به‌ چی ؟ ( یان هیچ سویدیکیان له قیامه‌تدا بۆم هیه ؟ ) ئەویش فەرمووی :

( اسلمت علی ماسلف لك من خیر )<sup>٢</sup> واته : تۆ به‌ هه‌موو چاکه‌کانی پیشووته‌وه موسلمان بوویت - واته‌ بۆت حساب ئەکری ..

<sup>١</sup> - عبدالرزاق دهره‌مناوه ، هه‌روه‌ها طبرانی ( ٢٠٧٨ ) .

<sup>٢</sup> - صحیح / زانا‌یان هاوده‌نگن له‌سه‌ری .

وه له ( مصعب ی کوری ثابت ) هوه ، دهلیت : سویند بهخوا پیم گه‌یشت که حکیم ی کوری حزام پوژی عه‌ره‌فه هاتووه و سه‌د به‌نده و سه‌د سه‌ر حوشر و سه‌د مانگا و سه‌د سه‌ر مهریشی له‌گه‌لدا بوو فهرمووی : هه‌موویان له پیناوی خوا ده‌به‌خشم<sup>۱</sup> ... هه‌روه‌ها هاتووه که ( دارالندوه ) ی به سه‌د هه‌زار فروشتووه . ( ابن الزبیر ) یش پیی وتوو : گه‌وره‌ی قوره‌یش جیگای پایه‌دار و به‌نرخ‌ی قوره‌یش ده‌فروشی؟ وتی : مه‌زنانه‌تی و گه‌وره‌یی هه‌مووی رو‌یی برازا و ته‌نها له خواترسان گه‌وره‌یی یه وه من داومه به خانوویه‌ک له به‌هه‌شت ، ئیوه شاهیدبن که‌وا نرخه‌که‌یم به‌خشیوه له پیناوی خوا<sup>۲</sup> ..

### " کو‌تایی به‌کی کامه‌ران "

حکیم ( ﷺ ) سالی ( ۵۴ ) وه‌فاتی کرد . له‌سه‌ره مه‌رگدا هاتنه سه‌ری ده‌یفه‌رموو : ( لا اله الا الله قد كنت اخشاك ، و انا اليوم ارجوك ) واته هیچ خودایه‌ک نیه جگه له ( زاتی الله ) ئه‌ی په‌روه‌ر دگار من ئه‌وسا لی‌ت ده‌ترسام ، به‌لام ئیستا تکه‌کارتم ، پاشان گیانی سپارد ... په‌زای خوای له‌سه‌ر بی .

<sup>۱</sup> - طبرانی ده‌ریه‌پناوه ( ۳۰۷۵ ) و فهرمووده‌ی ( مرسل ) ه .

<sup>۲</sup> - ( حسن ) ، طبرانی به نوو ئیسناد ده‌ری هیناوی یه‌کیکیان ( حسن ) ه المجمع به ژماره ( ۹ / ۳۸۴ ) .

## ٧٥ - عبدالله ی کوږی عمری کوږی عاص (ﷺ) "

### " پیښه وای عابید "

کښه ؟

پیښه وای زانای خواپهرست ، عبدالله ی کوږی عمری کوږی عاص ... هاوہلی پیغمبر ی خوا (ﷺ) و کوږی هاوہلی .. پیش باوکی موسلمان بووه و چندیډ کږدوہی چاکه و باش و پیښه پایه داری له زانست و رښتار دا هیه ، زانستیکی زوری له پیغمبر ی خوا وه (ﷺ) کو کږدوہتوہ ، پاش سالی حوتی کوچی هیجره تی کږدوہ و له هندی له غزاکاندا به شداری کږدوہ .

وه به مؤله تی پیغمبر ی خوا (ﷺ) زور فرموده ی نووسیوه ، وه نه م رپیډانه ی پیغمبر ی خوا (ﷺ) به عبدالله که فرموده کان بنووسیته وه پاش نه وه دیت که پیشتر نه وهی بو هاوہلان په سندن نه کږد که غیری قورانی لی و مرگرن و بنووسنه وه . پاشان دوا ی جیاوازی هاوہلان (ﷺ) هه موو هاوہنگ بوون له سر پوا بوون و خوشویستنی نووسیته وه ، له بهر نه وهی نووسیته وه هوکاریکی گرنگی مانه وهی زانسته . پیشهوا ( ذهبی ) رحمه تی خوی لی بیت ، ده لیت : ( دیاره ریگری کردنی پیغمبر ی خوا (ﷺ) له نووسینی غیری قوران له سره تادا ، بو نه وه بوو هه موو کوششیک له سر قوران کو بکریته وه و به تهنه قوران له باقی سوونه ته پیغمبر یه تیه کان جیا بکریته وه و تیکه ل بوون پوونه دات ، نه وه بوو پاش نه مانی نه وهی خو پاریزی یان لی ده کرد له نارونی و تیکه ل بوون پوون بوویه وه که قوران جیاوازه له قسه ی مرو و لیک ناچن ، مؤله تی نه وه درا که نه زانسته بنوسریته وه ، خوایش باشر دزمانین <sup>١</sup> پیشهوا ( ابن القیم ) رحمه تی خوی له سر بیت ، ده لیت :

( به صحیحی هاتووه له پیغمبر ی خواوه (ﷺ) که نه هی له نووسین کږدووه و له دوا پیدا ریښه ی پیدراوه و ( نسخ ) ی فرموده ی نه هی کږدنه که ی کږدوہتوہ ، نه وه ته پیغمبر ی خوا (ﷺ) له غزای ( فتح ) دا فرموده تی : ( اکتبوا لابی شاه ) ... وه پاشان مؤله تی عبدالله ی کوږی عمری داوه فرموده کانی بنووسیته وه ، و کاتی

<sup>١</sup> - بروانه / سیر اعلام النبلاء ( ٢ / ٨١ ) .



وهفاتی کردوه نوسراوهکانی لهلا بووه ، و ناوی لاینابوو ( الصادقه ) و نهگهر نه می کردنه که له دواتر بوایه ، نووسراوهکانی دهفوتاند و پیغمبره خواس ( ﷺ ) فهرمانی به فهوتاندنی هه موو ئه و نووسراوانه ئه کرد که له غهیری قورئان لیهه وه وهرگیراون ، کهواته جیگیر کردن و نهفوتاندنیان به لگهیه له سهر ئه وهی ئیجازهی نووسینی له دوا ی پیگیری لی کردنیه وه بووه <sup>۱</sup>

### " چاکهکانی "

۱ - له عقبه ی کوپی عامروه ( ﷺ ) : پیغمبره خوا ( ﷺ ) فهرموویه تی : " نعم أهل البيت ابو عبدالله و ام عبدالله و عبدالله " <sup>۲</sup>  
واته : باشتترین ( اهل بیت ) یان خانهواده - باوکی عبدالله و دایکی عبدالله و عبدالله یه .

۲ - و له ( عبدالله ی کوپی عهمری کوپی عاص ) هوه ، دهلیت : پوژیکیان له گه ل پیغمبره خوا ( ﷺ ) له مالیان بووم فهرمووی : " هلی تدری من معنا فی البیت ؟ " واته : ئه زانی ئیستا کیمان له م جیهه دا له گه ل دایه ؟  
پرسیم : کی ، ئه ی پیغمبره خوا ( ﷺ ) ؟  
فهرمووی : جبریل ، سهلامی خوا ی له سهر بیّت .  
وتم : سهلام و پهحمه تی خوات له سهر بی ئه ی جبریل .  
پیغمبره خوا ( ﷺ ) فهرمووی : " انه قدرد عليك السلام " <sup>۳</sup> جبریل ، وهلامی سهلامه که تی دایه وه ...

<sup>۱</sup> - تهذیب السنن ( ۵ / ۲۴۵ ) ی ابن القیم .

<sup>۲</sup> - پیاوانی جی متمانه ن / احمد گیراویه تیه وه ، پروانه / المجمع به ژماره ( ۱۵۹۰۲ ، ۱۵۹۰۳ )

<sup>۳</sup> - دانه پاله که ی ( حسن ) ه / طهرانی گیراویه تیه وه ، پروانه المجمع ( ۱۵۹۰۴ ) .

" پەرسىتىشى "

لە عبداللىھى كۆپى غەمرەۋە ، دەلىت :

باۋىك ئافرىداتىكى قورەيشى بۇ مارە كىردىم ، ئەۋە بوۋ كاتى ھاتە ژوۋرەۋە بۇلام ، دەبىنىم تاقەتىم نىيە بىچىم بەدەۋرىدا ، بەھۋى ئەۋ كۆشش و وزە زۆرەى كە لە پەرسىتىشى ۋەك نوپۇز و پۇژۇر بە كارى دىنىم .

پاشان غەمرى كۆپى عاصى باۋىكى ھات بۇلاى بوۋكەكەى و پىرسى :  
ھاۋسەرەكەت چۇن دەبىنى ؟

ۋتى : باشتىن پىاۋە ، يان باشتىن ھاۋسەرە ، لەناۋ ئەۋ پىاۋانەدا كە بە ھىچ جۇرى نەھاتوۋن بە دەۋرى ئافرىداتىندا و لىيان نىك نەبوۋنەتەۋە .

دەلىت : باۋكىشم ھات بۇم و لىم توۋرە بوۋ ۋتى : ئافرىداتىكى خاۋەن پلەۋ پاىيەى قورەيشىم بۇ مارە كىردۋى تا پىشتى لى بىكەيت و سارد و سىرى لەگەلىدا ؟

دەلىت : پاشان بەرەۋ لاى پىغەمبەرى خوا ( ﷺ ) دەرچوۋ بۇ سىكالا كىردىن لىم .  
پىغەمبەرى خوا ( ﷺ ) ئاردى بەدوامدا و فەرموۋى :

" اتصوم النهار ؟ " بەرپۇژوۋ دەبىت ؟

ۋتم : بەلى ...

فەرموۋى : شەۋنوپۇژ ئەكەيت ؟ " ۋتقوم الليل ؟ "

ۋتم : بەلى ..

فەرموۋى : " ۋ لىكى اصوم و افطر ، ۋ اُصلي و انام ، ۋ امس النساء فمن رغب عن سنننى

فليس منى "

ۋاتە : بەلام مىن ھەندى جار بە پۇژوۋ دەبىم ۋ ھەندى جارېش بە پۇژوۋ نابىم ، ۋە شەۋنوپۇژېش دەكەم ۋ دەشخەۋم ، ۋە مافى خىزانەكانېشم دەدەم بەۋەى خۇمىيان لى دوۋرنەخەمەۋە ، ھەر كەسىش لە سۈننەتى مىن لادىت ئەۋە لە مىن نىيە .

فەرموۋى : " أقرأ القرآن في كل شهر " ۋاتە : قورئان لە ھەموۋ مانگىكىدا خەتم

بىكە ...

ۋتم : تواناى لە ۋەزىياترم ھەيە .

فەرموۋى : " فأقرأ في كل عشرة ايام " دەى لە دە پۇژوۋ جارېكىدا خەتمى كە .

وتم : توانای زیاتر له‌وشم هیه . فهرمووی : " فأقرأ فی کل ثلاث " دهی له‌ماوهی سی‌ پۆژدا خه‌تمی که . و پاشان فهرمووی : " صم فی کل شهر ثلاثه ایام " له‌ هر مانگی‌کدا سی‌ پۆژ به‌پۆژوو به .

وتم : له‌وه زیاتریش ئه‌توانم .

ده‌لیت : به‌رده‌وام پیغه‌مبه‌ری خوا ( ﷺ ) له‌گه‌لمدا هات ، تا فهرمووی : " صم یوماً و افطر یوماً افضل الصیام ، و هو صیام اخی داوود " <sup>۱</sup>

پۆژی نا پۆژی به‌پۆژوو به ، و ئه‌وه‌ باشترین به‌پۆژوو بوونه و ( داود ) ی برایشم هه‌ربه‌و جۆره به‌پۆژوو ده‌بوو .

پاشان فهرمووی :

" فإن لكل عابد شرة ، و لكل شرة فترة ، فأما الى سنة و اما الى بدعة فمن كانت فترته الى سنة فقد اهدى ، و من كانت فترته الى غير ذلك فقد هلك " <sup>۲</sup>

هر عابیدی گورجوگۆلی و سه‌رگه‌رمی یه‌کی تیایه ، و هر سه‌رگه‌رمیه‌کیش یان خواستی‌ک کاتیکی تیایه‌ مرۆف له‌شی خاوه ، جا ئه‌و ماوه‌یه یان به‌ره‌و سوننه‌تی ده‌بات یان به‌ره‌و بیدعه ، له‌به‌ر ئه‌وه‌ هر که‌سی ماوه‌ی وچان و سستی یه‌که‌ی به‌ره‌و سوننه‌تی به‌ریت ئه‌وه‌ پینمونی کراوه ، و ئه‌وه‌شی به‌ره‌و بیدعه‌ی به‌ریت ئه‌وه‌ تیاچوه .

پیشه‌وا زه‌هه‌بی په‌حمه‌تی خوای له‌سه‌ر بی‌ت ، ده‌لیت :

... که‌مترین په‌له‌کانی پێگری کردن ئه‌وه‌یه‌که‌ قورئان له‌ که‌متر له‌ سی‌ پۆژدا خه‌تم

بکری‌ت ، هه‌رکه‌س ئه‌وه‌ بکات نه‌تی‌گه‌یشتوو و نه‌ کاری پێ کردوو .

خۆ ئه‌گه‌ر له‌ ماوه‌ی هه‌فته‌یکدا ده‌وری قورئان بکاته‌وه‌ و به‌سه‌ری بکاته‌وه‌ و

له‌سه‌ری به‌رده‌وام بی‌ت ئه‌وه‌ کاریکی باشه ، چونکه‌ له‌ راستیدا ناین ئاسانه و گران نیه .

سویند به‌خوا هه‌وت یه‌کی قورئان به‌سه‌ر بکری‌ته‌وه‌ له‌ کۆششی ( قیام اللیل ) ی‌کدا

له‌گه‌ل پارێزگاری کردن له‌ سوننه‌ته‌کانی پۆژانه و نوێژی چیشتنگا و ( تحیه المسجد )

له‌کاتی چوون بۆ مزگه‌وتدا سه‌رباری زیکره‌کانی ( مأثورات ) و زیکره‌کانی پۆژانه و

شه‌وانه و له‌گه‌ل به‌دوادا چوونی زانستیکی به‌ سوود و خۆسه‌رگه‌رمکردن پێیه‌وه‌ به‌

<sup>۱</sup> - پیاوانی جی متمانه‌ن : احمد ( المسند ) دا ( ۲ / ۱۵۸ ) .

<sup>۲</sup> - صحیح / ابی عاصم گێراویه‌تی‌هه‌ ، وه‌ ابن جبان صبیح که‌یدا بره‌انه : ظلال الجنه .

دلسۆزی لهبهر خوا ، همروهها فرمان کردن به چاکه و پښمونی کردنی نه شارهزا و بی ناگایان و تیگهیانندیان و بق لی بوونهوه و سهرزەنشـت کردنی ( فاسق )ان و نهو جوړهشتانه ، لهگل به جی هیئانی فرزهکاندا ( نهـرکهکاندا ) به ملکهچی و دنیایی و برهوی پتهوهوه و خوپاراستن لهگوناوه گهـورهکان و زور دوعا کردن و داوای لیخوشبوون لهخوا و راست بیژی و گهیانندی پهیوهندی خزمایهتی و خو بهکهم زانین و دلسۆزی له ههموو کارهکاندا ، نهـمانه کارگهلیکی همره گهـوره و مهـزنن و له پلهی پاسترهوان و نهولیاکانی خوابه و ههموو نهـمانهش داوا کراون .

و هەر بهندهیهکی خوا هه‌موو پوژیکێ به خه‌تمی قورئان ته‌واو کات ئه‌وه له ناینی پاست و (حه‌نیف) لایداوه ، و له‌و قورئانه‌ نه‌گه‌یشته‌وه و کاری پی نه‌کردوه که ده‌خیوتنه‌وه ، وه ئهم پیاوه مه‌زن و عابیده به‌پژه – عبدالله کوپی عه‌مر (ﷺ) کاتی چوو به‌ ساڵدا ده‌یفه‌رموو : – خوژگه ئه‌و ده‌رفه‌ت و موّله‌تانه‌ی پیغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) پیی دابووم و بو‌ی خسته‌مه‌ روو قبولم بکرایه .

" زانستی (رضی اللہ عنہ) "

له ابی هریره (رضی اللہ عنہ) : " هیچ کام له هاوه لانی پیغه مبری خوا (ﷺ) له من شارم اتر نه بوون له فرموده دا و هینده ی منیان له لابیټ بیجگه له (عبدالله ی کوپی عمر) ، چونکه نه دینووسیوه و من نه مده نووسیوه <sup>۲</sup> " وه له (عمری کوپی شیبه )وه ، له باوکیه وه ، له باپریه وه - عبدالله ی کوپی عمر - (ﷺ) ، ده لیت : " پرسیم له پیغه مبری خوا (ﷺ) نه ی پیغه مبری خوا (ﷺ) ! هر شتی کم له تو وه بیست و گویم لیت بوو بینووسم ؟

فهرمووی : ( نعم ) بهائی ..

وتم : لهکاتی رهزامه ندی و توره ییشدا ؟

۱ - صحیح : بخاری ( ۴ / ۱۸۹ ، ۱۹۱ ) ، وہ بروانہ : سیر اعلام النبلاء ( ۳ / ۸۴ ) .

۲ - صحیح : بخاری ( ۱ / ۱۸۴ ) ، له ( العلم دا بابی ( کتابه العلم ) .

فهرمووی : " نعم ، فای لا اقول الا حقاً " ۱

واته : به لای ، چونکه هیچ کات له هه ق زیاتر نالیم - له هه ق لاندەم - .

## " کریانی عبدالله و شیک له ئامۆزگاری "

له عبدالله ی کورپی عەمری عاصه وه ، ده لیت : یه ک دلۆپ فرمسیک بریژم له ترسی خوا ، له لام خۆشه ویستره له وه ی هه زار دینار بیه خشم ۲ .

له عبدالله ی کورپی ابی مولیکه وه له عبدالله کورپی عەمره وه ، ده لیت : " ئه گهر ته واو شاره زای بوونایه ئه وا ئه وه نده کړنووشتان ئه برد تا پشتتان ده شکا ، ئه وه نده هاوارتان ئه کرد تا دهنگتان ده بچرا ، که واته بگرین ، ئه گهریش گریانتان نه هات هه ول بدهن خۆتان بگریه نن ۳ .

## " عبدالله ( ﷺ ) په شیمانه "

له یه ک لای به بۆنه کاندای ... عەمری کورپی عاص سکالای عبدالله ی کورپی له لای پیغمه مبر ی خوا ( ﷺ ) کرد .. ئه ویش به عبدالله ی فهرموو : " أطع ابائک مادام حیا " گوێپرایه لی باوکت به هه تا به زیندوی بمیئت .

پاشان پیغمه مبر ی خوا ( ﷺ ) وه فاتی کردوو ... ره و په وه ی ژیان تیپه ری و له کاتی شه ری ( صفین ) دای عبدالله ی کورپی عەمر له گه ل باوکیدای بوو له سوپای ( معاویه دای ( ﷺ ) .. و ناماده ی شه ر بوو به بی ئه وه ی شمشیری بوه شینی یان تیری به او یژیت ... معاویه ش پیی وت : جا بۆ چی هاتوی له گه لماندا ؟

۱ - صحیح : احمد ( ۲ / ۲۰۷ ) و ابن عبدالبر له ( جامع بیان العلم ) ( ۸۹ ) .

۲ - برپوانه : صفة الصفوة ( ۱ / ۲۳۴ ) .

۳ - برپوانه صفة الصفوة ( ۱ / ۲۳۴ ) .

وتی : " له بهر ئه وهی باوكم جارێك سكالای منی كرد له لای پیغه مبههری خوا (ﷺ) و ئه ویش فهرمووی : گوێڕایه لی باوكت به ههتا ماوه " ئیستاش من له گه لتاندام ، به لām شهڕ ناکه م <sup>۱</sup> .

له گه ل ئه وه شدا .. ئه یفه رموو " ئاخر من چیمه به ( صفین ) هوه ، چیمه به کوشتاری کوسلمانان ، خۆزگا پیش بیست سال - یان ده سال - بهر له ئهم شههره من بمردمايه ، به لām سویند به خوا نه شمشیرم وه شان دووه و نه تیرم هاویش تووه <sup>۲</sup> .

### " عبدالله (ﷺ) ده گری ! "

له عبیدی کوپی سعیده وه ، له گه ل عبدالله کوپی عمر دا هاته مزگهوت ی (مسجد الحرام) و که عبهش سوتا بوو پاش کشانه وهی سوپای ( حصینی کوپی نمیر ) و بهردهکانی که عبه هه لومری بوون . ئه وه بوو عبدالله هه ستا و دهستی به گریان کرد و فرمیسک به پروومه تیدا ئه باری و پاشان وتی :

" ئه ی خه لکینه ! سویند به خوا ئه گهر ئه بی هریره هه والی ئه وهی پی بدانیه که ئیوه ده بنه بکوژی پیغه مبه ره که تان و سوتینه ری مالی خوا ، ئه تانوت : کهس له ئه بی هریره درۆنتر نیه ! ئه و ئه و کاره تان کرد ، ده پۆل پۆل چاوه پی توپه یی خوا بن به سه رتاندا و ده بینن چۆن به یه کتاندان ده دات "

### " ده و له مهن دی (ﷺ) "

قهیدی نیه بۆ کهسی له خوا ترس ئه گهر ده و له مهن دیش بیست ... وه هه ندی له پیشینانمان ده یان فهرموو : ( ئه گهر هه ژاران نه بوونایه بازرگانیمان نه ئه کرد یان - کاسبیم نه ئه کرد -- " پیشه و ( ذهبی ) په حمه تی خوی له سه ر بی ، ده لیّت : " عبدالله کیشیکی زۆر له زیری میصری له باوکیه وه به میرات بۆ مایه وه . و له هاوه له زۆر

<sup>۱</sup> - دانه پاله که ی ( صحیح ) ه / احمد له ( المسند ) ۲ / ۱۶۴ ، و ارنووط به ( صحیح ) دایناوه سیر ( ۹۲ / ۳ ) .

<sup>۲</sup> - پروانه : سیر اعلام النبلاء ( ۲ / ۹۲ ) .

دهوله مهنده كان بوو<sup>۱</sup>. نووسر دهلیت : وه ئه م دهوله مهندي يه بهرهمی خهباته له پیناوی خوادا و بهرهمی ئه زهوی یه ئازاد کراوانه یه که ئیسلام پی ی ههله سا .

### " ئه مه کداری بو په یمانه کانی له کاتی وه فاتیدا "

له ( هارونی کوپی رئاب ) وه ، دهلیت : " کاتی عبدالله ی کوپی عمر که وه سهره مهرگ ، فرمووی : له راستیدا پیاویک هاتبووه خوازیینی کچه که م و منیش شیوه په یمانیکم پی دابوو که پیی بدهم ، سویند به خوا ناموئی به سی یهکی دوپوویی یه وه به خوی خوم بگه م ، شایهت بن که من کچه که مم پی دا " <sup>۲</sup>

### " وه فاتی "

یحیی کوپی بکیر ، دهلیت : عبدالله ( ﷺ ) له میصر وه فاتی کردوه و له ماله بچوکه کهیدا سپارده کراوه سالی ( ۶۵ ) ی کوچی .  
ماموستا شعیب ی ئه رنه ئووط دهلیت : " ئه مه راسته ، چونکه کندی له کتیبی (الولاة) ( ۶۴۵ ) چیوکی کوشتنی ( الاکدر بن حمام ) ی گپراوه ته وه که مروانی کوپی حه که م کوشتی ، کاتی هاته میصر سالی ( ۶۵ ) ... ئه وه ته له ( موسای کوپی علی کوپی رباح ) وه له باوکیه وه ، دهلیت :  
له بهردهم دهرگای ( مرواندا ) وه ستا بووم کاتی ( ئه کدر ) یان هیئا .. و کوشتنی ( ئه کدر ) له نیوه ی دووه می ( جمادی دووه می ) سالی ۶۵ دا بوو ، هه ئه پوژدهش بوو عبدالله ی کوپی عه مری کوپی عاص وه فاتی کرد ، و به هوی هه لگیسانی ئازاوه وه له لایه ن سه ربازه کانه وه دژی مهروان نه توانرا جه نازه که ی بیریته دهر وه بو گوپرستان ، له بهر ئه وه له ماله کهیدا سپیردرا " <sup>۳</sup> رهزای خوی له سه ر بیئت ...

به ژیا نی ئه م هاوه له بهر یزه به شی یه که می کتیبه که مان ته واو ده بی که تایبهت بوو به " که له پیاوانیک له دهوری پیغمبهری خوا ( ﷺ ) "

<sup>۱</sup> - بروهانه / سیر اعلام النبلاء ( ۲ / ۹۰ ) .

<sup>۲</sup> - بروهانه : صفة الصفوة ( ۱ / ۲۳۵ ) .

<sup>۳</sup> - پهراویزی ( سیر اعلام النبلاء ) ( ۲ / ۹۴ ) .

## به‌شی دووهم

### " ژبانی ئافرهتانی دەوری پێغه مبه‌ر ( ﷺ ) "

پێشه‌کی :

سوپاس و ستایش بۆ پەرهمردگاری جیهانیان ( ﷻ ) و دروود و سه‌لام له‌سه‌ر  
ئهو كه‌سه‌ی وه‌ك په‌حمه‌ت نێرراوه بۆ هه‌موو جیهان ، سه‌روهرمان ( ﷺ ) و بنه‌مائه و  
یاره پاك و چاكه‌كانی و له‌سه‌ر دیاری شوێنكه‌وتوانی به‌ چاكه هه‌تا پوژی قیامه‌ت ...  
له‌ پاشان .. راست نیه كه ده‌وتریت ئافره‌ت له‌سه‌ره‌تای ئیسلامدا له‌ سێ جار زیاتر  
نه‌چووه‌ته‌ ده‌ره‌وه ، له‌ ناوسکی دایكه‌یه‌وه بۆ دنیا ، له‌ مائی باوكیه‌وه بۆ مائی  
هاوسه‌ره‌كه‌ی و له‌ مائی هاوسه‌ره‌كه‌یه‌وه بۆ ناو گۆڤه‌كه‌ی !!! به‌راستی ئه‌مه و ته‌یه‌كی  
هه‌لبه‌ستراوه .

هه‌روه‌ها ئه‌مه‌ش راست نیه كه له‌سه‌ر زاری خاتوو عایشه ( رَضِیَ اللّٰهُ عَنْهَا ) گوایه ده‌رباره‌ی  
ئافره‌تان فه‌رمووویه‌تی : " مه‌هیلن له‌ ژووره به‌رزه‌كاندا نیشه‌ته‌جی بن ، و فی‌ری نووسیان  
مه‌كه‌ن !!!! " به‌لكو راستی ئه‌وه‌یه كه ئافره‌ت له‌ ژێر سیبهری ئه‌م ئایینه نه‌مه‌ردا هه‌موو  
مافه‌كانی خۆی وهرگرتووه و هاوبه‌شی ئه‌م نه‌ته‌وه‌ی كردووه له‌ هیواو خه‌مه‌كانیشیدا ...  
هه‌ر له‌ ژێر سیبهری ئه‌م ئایینه مه‌زنه‌دا ئافره‌تانی تێكو‌شهر و خواپه‌رست و  
زانامان بینیه‌وه .. ئیسلام مافه‌كانی پاراستووه و ناموسی پاراستووه ، ئه‌وانه‌ش بابه  
كوشت چن كه ئیدیعی ئه‌وه ئه‌كه‌ن به‌ درۆ كه ئافره‌ت له‌ سایه‌ی ئیسلامدا بآلی بپاوه و  
مافی خوراوه !!! له‌ پووپه‌ری ئه‌م لاپه‌رانه‌ی داهاتوودا له‌گه‌ڵ ئافره‌تانیه‌كی نه‌مر و  
باومردار و چاكه‌ خواز و زانا و خه‌باتكار دا ده‌ژین .. هه‌ر ئه‌مانه‌ش خویان پاستترین  
به‌لگه و پوونترین بوره‌نان له‌سه‌ر گه‌وره‌یی ئه‌م ئایینه و نه‌مری بنه‌ماكانی .. به‌راستی  
خودا هه‌میشه‌ فه‌رمانی خۆی سه‌ر ده‌خات ..

سعد یوسف ابر عزیز

دانه‌ر



## " ۱ - خدیجه کی خویلید ( ﷺ ) "

### " باشتین نافر دتانی جیهان "

دایکی نیمانداران و خانمی خانمانی هموو جیهان له سرده می خویدا ، دایکی قاسم ، کچی خویلیدی کوږه نه سده ، خانمی قوره شتی نه سده دی و دایکی منداله کانی پیغه مبری خوا ( ﷺ ) و یه که مین که سه که باوږی پیی هیئاو به راستی زانی .  
پیشه واهې ده لیت :

چاکه کانی زوړن ، یه کی که له نافر دتانه کامله کان .. نافر دتانی ژیر و پایه برز و پاریزگاری پرزداره .. و له نه هلی به هشته .. پیغه مبری خوا ( ﷺ ) هه میشه باسی چاکه کی خدیجه کی ده کرد و چاکه کی نه می دده دابه سر هموو خیزانه کانی دیکه یدا ... هر له و پرزداري یه کی که هه یبو له لای پیغه مبری خوا ( ﷺ ) نه وه بوو که پیش نه و هیچ نافر دتانی نه خواستبو ، و چند منالیکی لینی بوو ، هرگزیش ژنی به سرده نه هیئا ... به راستی خاتوو خدیجه باشتین هاوړی و هاوږم بوو بو پیغه مبری خوا ( ﷺ ) .. و له مالی خوی پی دبه خشی و پیغه مبری خواش ( ﷺ ) بازگانی بو ده کرد .

### " چاکه کانی "

۱ - له علی کوږی ابی تالیبه وه ( ﷺ ) ده فرمویت : گویم له پیغه مبری خوا ( ﷺ ) بوو ده فرموو : " خیر نساها خدیجة بنت خویلید ، و خیر نساها مریم بنت عمران " <sup>۱</sup> واته : باشتین نافر دتانی دنیا خدیجه کی کچی خویلیده و باشتین نافر دتانی دنیا مریمی کچی عمران ه .

۲ - وه له نه سده وه ، پیغه مبری خوا ( ﷺ ) ، ده فرمویت : " حبیبك من نساء العالمین مریم بنت عمران ، و خدیجة بنت خویلید ، و فاطمة بنت محمد و آسیة امرأة فرعون " <sup>۲</sup> واته :

<sup>۱</sup> - صحیح : بخاری و مسلم گټراویانه ته وه .

<sup>۲</sup> - صحیح : صحیحی سوننه ته کانی ترمزی ( ۲۰۵۲ ) .

له نافر دتانی جیهان ، مریمی کچی عمران و خدیجه ی کچی خویلید و فاتیمه ی کچی محمد و اسیای خیزانی فیرعه و نت به سه .

۳ - له نه بو هریره وه ( ﷺ ) فهرموویه تی :

حه زره تی جبریل ( سه لامی خوی له سر بی ) هاته لای پیغه مبر ی خوا ( ﷺ ) و فهرمووی : نه وه خدیجه یه وادیّت بولات و جامیکی به دهسته وهیه که بریک پیخور و یان خواردنه وه ی پییه ، نه گهر هاته لات سه لامی پهروم رگار و سه لامی منی پی بگه یه نه و مژده ی مالیکی له به هشت پی بده که به قامیش دروست کراوه و نه نازاری تیدا ده بینی و نه ماندوی .<sup>۱</sup>

### " هاوسه رگیری پیروز "

گه وره پیاوان و سه روکه کانی مه که هه میسه له هه ولدا بوون خاتوو خدیجه بخوازن ، به لام نه و پته تی ده کردنه وه و به هیچ کامیان رازی نه بوو ، به لام نه وه ی نه و ده یویست و ده یخواست له گه وره ماندا پیغه مبر ی خوا ( ﷺ ) ده یبینیته وه ، لیږدها نه وه ی له ناخ و دهر ونیدا هه بوو دهر باره ی پیغه مبر ی خوا ( ﷺ ) ناشکرای کرد بو هاوړیکه ی ( نفیسه ی کچی منیه ) . ( نفیسه ) ش چو بولات پیغه مبر ی خوا ( ﷺ ) که نه و نافر ته پاکه بخوانیّت ( واته خاتوو خدیجه )<sup>۲</sup> و پیی وت : نه ی ( ﷺ ) ۷ رگیری یه کت هیه بو هاوسه رگیری ؟ فهرمووی : " ماییدی ما ازواج به " واته : هیچ له ده ستدا نیه ژنی پی بینم : ( واته مال و دارایم نیه مافی ژنه که ی پی بدهم ) . وتی : نه ی نه گهر داوای نه ووت لی نه کری و بانگیش بکریّت بولات جوانی و مال و شهره ف و هاوشانی ( کفائة ) ، نایا وه لام ناده یته وه ؟

فهرمووی : " فمن هی ؟ " ده ی نه وه کی یه ؟

وتی : خدیجه .

<sup>۱</sup> - صحیح / بخاری و مسلم گپړاویانه ته وه .

<sup>۲</sup> - خاتوو خدیجه نازناوی ( الطاهره ) ی له ناو نافر دته کانی مه که ده بی به خشر او ده ( سیر اعلام النبلاء ) ۲ / ۱۱۱ ) نه وه بوو خاتوو خدیجه ( ﷺ ) پانزه سال له پیغه مبر ی خوا ( ﷺ ) گه وره تر بوو نه و کاته پیغه مبر ی خوا ( ﷺ ) ته منی بیست و پینج سال بوو .

فهرمووی : " وكيف لي بذلك ؟ " دەی چۆن ئەم کارە بکەم .

وتی : ئەمەیان دانای بۆ خۆم .

ئەویش فهرمووی : " فأنا أفعل " دەی باشە ئامادەم . نەفیسە گەڕایەووە بۆ لای خدیجە ی پاک و هەوایی سەرکەوتنی لە کارەکهیدا پێداو خێرا هەوایی پازی بوونی (ﷺ) ی پێ گەیاندا سەبارەت بە هاوسەرگیری یەکە . خاتوو خەدیجەش ناردی بە دوا (عەمری کوپی ئەسەد) ی مامیدا تاوەکو لە (ﷺ) ماری کات .. ئەوە بوو هات و پیغه مبهیری خواش (ﷺ) لەگەڵ مالی عبدالمطلب هاتن بۆ داخواری خاتوو خدیجە ، ئەبو طالب و تاريکی لە ( مجلس ) هەدا دا ئەم چەند برگەیهی لی وەرەگیرین : -

... دواتر ، ئەم برازایەم ( محمدی کوپی عبدالله ) لە شەرف و چاکی و پێزداریدا هیچ پیاویکی قورەیشی ناگاتی .. (ﷺ) کەسیکە پێی ناشنان و کەسەکانی دەناسن .. لە راستیدا ئەو پەرەبەتی لە خەدیجە ی کچی خوەیلید هەیه و ئەویش بە هەمان شێوە ، وە هەرچەندە ماریی پیتان خۆشە ئەوە لەسەر من . پاشان مامی خدیجە ( عەمری کوپی ئەسەد ) کە شێخیکی بەتەمەن بوو ، بە خۆشحالی یەو پازی بوو ، وتی : " لە راستیدا (ﷺ) کەسیکی ئەوەندە پێزدارە پەت ناکرێتەو و هەمووان بە ئاواتیەوئەن<sup>۱</sup> .

## " هەلۆستیک جیی رێزە "

لە عایشەو (ﷺ) دەفهرمویت :

یەکەمجار سەروش ( وحی ) لە پێی خەونی راستەقینەو دابەزی بۆ پیغه مبهیری خوا (ﷺ) ، هەر خەونیکی بدیایە هەروە پۆژی پوناک دەهاتەدی پاشان چۆلەوانیی لە لاخۆشەویست کرا و ئەوە بوو بە تەنها لە ئەشکەوتی ( حمرا ) دەمایەو و پەرسەشی تیادا دەکرد و چەندین شەو یەک لە دوا یەک توێشوو بۆ ئامادە دەکرا و لەوی دەمایەو بۆ پەرسەش ، تا لە پەرەقی بۆ هاتە خوارەو لە کاتیکیدا لە ئەشکەوتی (حەرپا) دا بوو ، فریشتە ی بەرێز ( جبریل ) هاتە لای و پێی فهرموو : " بخوێنەو " فهرمووی : " خوێندەوار نیم " ، فهرمووی : " فأخذني فغطني حتى بلغ مني الجهر ثم أرسلني ،

<sup>۱</sup> - نساء مبشرات بالجنه ( ۱ / ۲۱ ، ۲۲ ) ماموستا / احمد خليل جمعه .

فقال: اقرأ، قلت: ما أنا بقاريء فأخذني فغطني الثانية حتى بلغ مني الجهد ثم أرسلني فقال: اقرأ، قلت: ما أنا بقاريء، فأخذني فغطني الثالثة حتى بلغ مني الجهد ثم أرسلني فقال: ﴿اقرأ باسم ربك الذي خلق﴾ (١) خَلَقَ الْإِنْسَانَ مِنْ عَلَقٍ (٢) سورة العلق.

واته: ده فرموی: گرتمی و گوشیمی تا ماندوی کردم و دواپی بهری دام و فرموی: بخوینه، گوتم: من خوینده وارنیم: دیسان گوشیمیه وه تا ماندوی کردم و بهری دامه وه و فرموی: بخوینه، وتم: خوینده واریم نیه، بۆ سییه م جاریش گوشیمیه وه تا وه کو ماندوی کردم و بهری دام و فرموی: ﴿اقرأ باسم ربك الذي خلق﴾ (١) خَلَقَ الْإِنْسَانَ مِنْ عَلَقٍ (٢) سورة العلق.

ئه وه بوو پیغمبره خوا (ﷺ) گه رایه وه و هه موو گیانی هه لده لهرزی، تا گه یشته لای خدیجه ی کچی خوه یلید و فرموی: "زملونی، زملونی" دامپوشن ئه وانیش دایان پۆشی تا ترسه که ی نه ما پاشان به خاتوو خدیجه ی فرموو: ای خدیجه مالی؟ "چیمه، خدیجه؟" و هه واله که ی بۆ گنیرایه وه پاشان فرموی: "لقد خشيت على نفسي" (به راستی ترسام شتیکم به سهر بیّت).

خاتوو خدیجه فرموی: نه خیر، مژدهت لی بیّت، سویند به خوا هه رگیز خوا تووشی به لاو نا ئومیدیت ناکات، چونکه تو که سیکیهت په یوه ندیی خزمایه تی به جی ده هینیت و سهر راست و راستگویت و تهحه مولی هه مووان ده کهیت و هاوکاری نه بووان ئه کهیت و پیزمی میوان ئه گریته هه میشه لایه نگری هه ق ده کهیت (واته ئه کاره ی چاک و باش نه بوو بیّت ئه نجامت نه داوه).

ئینجا خاتوو خدیجه ده ست به جی بردی بۆ لای (وه ره قه ی کوپی نه وه قل) ی کوپه مامی خدیجه (ﷺ) که پیاویک بوو له سهرده می جاهلیدا بوو بووه مه سیحی (گاور) و په راوی عیبرانی ده نووسیه وه؟ و له ئینجیل شتگه لیکی نووسیه وه و شیخیکی به ته مه ن و نا بیئا بوو.

خاتوو خدیجه وتی: ده ی کوپه مام، گوئی له برازا کهت بگره! مه به سستی پیغمبره خوا بوو (ﷺ) وتی: ده ی برازا چیت بینیه وه؟ پیغمبره خوا (ﷺ)

١ - مانای ئایه ته که / نه ی محمد (ﷺ): بخوینه به ناوی ئه وه په ره ردگار ته وه که هه موو شتیکمی دروست کردوه، ناده میرانی له چه ند خانه یه کی هه لواسراو دروست کردوه.

ئەوێ بێنیبوی بۆی باس کرد ، ( وەرەقە )ش پێی وت : بەراستی ئەمە هەر ئەو خاوەنی راز و نێهێنیە یە کە خودا بۆ سەر موسا ناردیە خوارووە ...

خۆزگە منیش پشکیکم لەو ئاینە بەردەکەوت ( ئەمام تا ئەوکاتەی ئەو ئاینە دادەبەزێت )

خۆزگە کائەوکاتە نە ئەمردم کە هۆزەکەت دەر بەدەرت دەکەن ، پیغه مبهیری خوا ( ﷺ )

پرسی : "او مخرجی هم ؟" مەگەر هۆزەکەم کاری وائەکەن؟

وتی : بەلی ! هەر پیاویک ئەم پەيامە ی تۆی هینابی دوژمنایەتی کراوە ... ئەگەر تا ئەوکاتە بە زیندووی بمینم هەتا بتوانم سەرت دەخەم پاشان زۆری نەخایاند ( وەرەقە )

وەفاتی کرد و ( سروش )یش بۆ ماوێەک نەهاتە خوارووە<sup>١</sup> .

ئای چەند گەورە یە ئەم بەخششە چاوەروانکراوە و چەند مەزنە ئەو نارهەتی و خەمانە ی لە پیناویدا تووشی پیغه مبهیری ئازیز ( ﷺ ) دەیت !

هەلویستی خاتوو خەدیجە ی خیزانی ( ﷺ ) جوانترین هەلویستە لە ئافرهتیک

چاوەروان بکریت هەتا هەتایە . بەراستی کاتی پیغه مبهیری خوا ( ﷺ ) تووشی دلە

پاوکی بوو ئەم ئارامی دەکردهووە و کاتی ماندوو دەبوو ، دەیحەواندەووە و چاکەکانی

وہیر دەهینایەووە و دلنایای دەکردهووە کە کەسانی چاکەکاری وەک ئەو هەرگیز ناوومید

ناکرین و کاتی خوا ی پەروردگار ئاکار گەلیکی باش و خوازاوی لە کەسیکدا بەدی

هینا دیارە کە دەیهویت شایستە ی ریزدار کردن و چاکە کردن بێت لەگەڵیدا . بەم

(بۆچونە ) دروستە و بەم دلە پاکە یەووە خاتوو خەدیجە بوو شایستە ی ئەوێ

پەروردگاری جیہان بە پۆچی ئەمین ( جبریل )دا سەلامی بۆ بنیريت<sup>٢</sup> .

## " ئارامگری خدیجە "

بەراستی خاتو خەدیجە نموونە یەکی جوانی ئارامگری نیشانداوە و سەرکەوتنی

بەدەست هیناوە لە ئەنجامی ئەو ئارامگری یە کە هەیبوو لە یەکەمین هەنگاوەکانی

گە یاندنی پەيامی پیغه مبهیرایەتیدا ( ﷺ ) .

<sup>١</sup> - صحیح : بخاری و مسلم .

<sup>٢</sup> - السیره / الغزالی ( ٩٣ - ٩٤ ) .

ئەو ەبوو پیغه مبهري خوا ( ﷺ ) ەسر د لگرنای و خەفە تیکی ببوایە لە ئەنجامی بیستنی وشە ی ناشیرین و بە درۆ زانیی و ڕەت کردنەو ە لە لایەن بێ باوەرپرانەو ە ، ئەو بوونی خاتوو خەدیجە ئەو خەمە ی لادەبرد . حالی خاتوو خەدیجە لەگەڵ پیغه مبهري خوا ( ﷺ ) بەم شیو ە یە بوو کە شاعیر دەلی :

و هي لاتتني عن الحق صبراً      ودفاعاً عن خاتم الانبياء

کاتی پیغه مبهري خوا ( ﷺ ) بانگی ئیسلامی ناشکرا کرد ، قورەیش پەيوەندی لەگەڵ بەنی هاشم دابری و بەو جوړە قەیرانەکان سەریان کیشا و گەورە بوون لە نیوان پەيامەکە ی پیغه مبهري خوا ( ﷺ ) و سەرمکیشی بت پەرەستیدا کە لە سەرمکردەکانی قورەیشدا خو ی دەبینیو ە عەقڵ لەو کەللە خالی و پوچە یاندا تیک چوو ، و شلەژا و ھۆشیان نەما و تەنھا لەبیری دەستدریژی و ستەم و چەوساندنەو ە ی بێ دەسەلاتاندا بوون و دلە بەتالەکانیان لە ھەموو شتیک لەرزۆک بوو ، تەنھا لە خراپەکاری و بت پەرەستیدا نەبیئت ، بەلام موسلمانان لە ئاست ئەمانەدا وینە ی چیا خۆراگری یان کرد . دایکمان خەدیجە بەردەوام بەدوای پیغه مبهري خواو ە ( ﷺ ) بوو ، وری پی دەدا و ھاو بەشی ھەلگرتنی ئەو ئازار و ئەشکەنجانە ی بوو کە لە ھۆزەکە یو ە تووشی دەبوو ، بە دەرونیکی ئارام و خوگرەو ە ، بە چاو ەری پاداشتی خوداو ە .

تا خوای گەورە بریاری لەسەر لابردنی ئەم دابراپانە تال و ستەمکارانە یە ی داو کوتایی پیھینا ، کە بوو شمشیرێک لە گەردنی موسلمانە گەمارۆ دراو ە کاندە .

بەلی ئابلو قە کوتایی ھات ، ئەم ئافرەتە پاکەش بە ئەو پەری سەرمکەوتووی بەرھەمی ئارامی چنیو ە تا لەگەڵ پیغه مبهري خوا ( ﷺ ) وەک خیزانیکی ئەمین و بەو ەفا ژیا نی خو ی بەسەر بەریت<sup>١</sup> .

## " چاکخواری ڕەسەن "

خاتوو خەدیجە نزیکە ی چارەکە سەدە یەک لە پەنای پیغه مبهري خوا ( ﷺ ) دا مایەو ە ، و لەو ماو ە یە دا بەو ەفاترین و چاکترین خیزان بوو بۆ ھاوسەرەکە ی وەک وتمان

<sup>١</sup> - نساء مبشرات بالجنه ( ١ / ٢٥ ، ٢٦ ) بە دەستکاری یو ە .

هاوبه شی خوشی و ناخوشی بوو ، هه میشه هه ولی پرمانه ندی و خوشگوزهرانی نه وی ددها ، پیزی له هه موو نه وانه نه گرت که هاوسه ره که ی خوشی ده ویستن . هه ره به خشنده ییانه ی لپی ده گپرنه وه نه مه بوو .

کاتی خه لکی تووشی وشکه سالی یه که هاتن و دوی نه وی هاوسه گریری له گهل پیغه مبهړی خوا ( ﷺ ) کرد ... خاتوو ( هه لیمه توسه عدیه ) ی به خپوکه ری پیغه مبهړی خوا ( ﷺ ) و شیرد مری ، به سردان هات بو مالیان ، کاتی گه رایه وه به خوی و خوشتریک بو ناو بارکردن له گهل چل سه رمالا تدا له مالی خدیجه ( ﷺ ) خوا حافیزی لی کرا که له مال و سامانه که ی خاتوو خه دیجه پیی به خشرا بوو <sup>۱</sup>.

### " خوا حافیزی "

دوی ته وای بوون و لابر دنی گه مارو سته مکارانه که خاتوو خه دیجه ( ﷺ ) زوری نه خایاند فه رمانی به جیهینا و پوچه پاکه که ی بو ئاسمان به رز بوویه وه بولای په روه دگاری ... عروه ده لیت : خاتوو خه دیجه ( ﷺ ) سی سالی پیش هیجرت و هفاتی کرد و له ( هه جون ) به خاک سپیردرا .

### " نه مه ک و پیا هه لدان "

وه فاتی خاتوو خه دیجه ، شوینه واری له سه ر درونی پیغه مبهړی خوا ( ﷺ ) دانا ... و هه میشه له بیریدا بوو ، وه ناوی له سه ر زاری بوو ، و هه موو نه وانه ی خوشده ویست که خه دیجه یان خوشده ویست وهریزی له وانه نه گرت که پیزیان له خه دیجه ده گرت . خاتوو عائیشه ی دایکی ئیمانداران ( ﷺ ) ده لیت : جاریک پیغه مبهړی خوا ( ﷺ ) باسی خه دیجه ی کرد ، منیش تیم خوری ( واته خاتوو خه دیجه ) وتم : پیره ! و نه وه و نه وه ... هه رباسی نه کهیت ، نه وای خوا له و باشتی پی داویت ...

<sup>۱</sup> - هه مان سه رچاوه ( ۲۲ / ۱ ) به ده ستکاری په وه .

ئەویش فەرمووی : " ما ابدلني الله خيرا منها ، لقد امنت بي حين كفر الناس ، و أشركتني في ما لها حين حرمني الناس ، و رزقني الله و لدها ، و حرمني و لدغيرها " .

فەرمووی : نەخێر ، خودا لە خەدیجە باشتەری پێ نەبەخشیوم ، ئەو کاتی باوەڕی بە من هینا ، خەڵکی بێ باوەڕ بوون و بەدرۆیان ئەخستەوه ، و ئەو لە کاتی کدا بەشداری پێ کردم لەمال و سامانی کە خەڵکی بێ بەشیان کرد بووم ، وە خودا لە ئەو مندالی پێ بەخشیم و لە غەیری ئەو مندالی پێ نەدام " عائیشە دەلیت : منیش و تەم سوێند بەخوا لەمەردوا هیچ گەلیت لی ناکەم هەرچەندە باسی بکەیت <sup>١</sup> .

وێ جارێک پاش وەفاتی خەدیجە ، ئافەرەتێکی بەسالاً چوو کەیهکی بوو لە ھاوڕێکانی خەدیجە هات بۆلای پیغه مبه‌ری خوا ( ﷺ ) ، پیغه مبه‌ری خوا ( ﷺ ) زۆر بەباشی پیشوازی لی کرد و پێزی لی ناو عاباکە بۆ راخست تا لەسەری دانیشیت و بەمەروام هەوال پرسی لی دەکرد ، خەبەری چی یە و چی دەکات و ... بەم جۆرە .. دوایی پاش ئەوەی ئافەرەتە کە چوو دەرەوێ عائیشە وتی : ئەم هەموو پیشوازی یە لەم پێرەژنە دەکەیت ، پیغه مبه‌ری خوا ( ﷺ ) فەرمووی : ( انما كانت تأتينا أيام زمان خديجة ، و ان حسن العهد من الامان ) <sup>٢</sup> .

واتە : ئەمە کەسێکە لە کاتی کدا خەدیجە لە ژياندا بوو ، سەردانی ئەکردین ، بەراستی پارێزگاری کردن لە پەیمان و هیشتنەوێ پەيوەندی باش ، لە باوەڕەوێ . وە لە صحیحی موسلیم دا هاتوو ، لە عائیشەوێ ( ﷺ ) ، پیغه مبه‌ری خوا ( ﷺ ) ئەگەر مەپێکی سەر بپریایە دەیفەرموو : ( أرسلوها الى اصداقاء خديجة ) بینێرن بۆ ھاوڕێکانی خەدیجە .

منیش جارێک ئەوێم لی پرسی فەرمووی : ( اني لأحب خبيها ) بەراستی خۆشەوێستانی خەدیجەم خۆشەوێ . ئایا چ وەفایە کە هەیه بگاتە ئەم وەفایە ... ژيان چەند جوانە لە سایە ئیسلامدا ، بەلام زۆر کەس ئەمە نازان .

<sup>١</sup> - احمد دهرهتانی بۆ کربوو ( ٦ / ١١٧ ، ١١٨ ) ( مجالد ) ی تیا یە کە لاواز و باقی پیاوانی فەرمودە کە پیاوانی جێ متمەن .

<sup>٢</sup> - حاکم رپوایە تی کربوو ، بەیەقیش ( الشعب ) دا .



" ۲ - فاتیمه کیچی اسد ( ﷺ ) "

" پیغمبره کی خوا ( ﷺ ) له گوړه کهیدا پاکشاهه ، و به چاکه  
باسی کردووه !! "

هاوړلی بهرېز فاتیمه کیچی ته سدی کوړی هشام کی کوړی عبدمناف کی هاشمی  
دایکی علی کوړی ابی طالب ( ﷺ ) و خه سووی خاتوو ( فاتیمه ) کی کیچی پیغمبره  
خوا ( ﷺ ) . موسلمان بووه و یه کی بووه له کوچبره پیشینه کان و یه که مین هاشمیه که  
هاشمی یه کی بوو بیت .

" پارېزگاری کردنی له پیغمبره خوا ( ﷺ ) "

کاتی عبدالمطلبی باپری پیغمبره خوا ( ﷺ ) هستی بهوه کرد که نه جهلی  
نزيك بووه تهوه ، نه بوتالیبی کوړی راسپارد که ( محمدی کوړی عبدالله ) کی برازای بگریته  
خوی ، له وانه یه عبدالمطلب مهبهستی لهوه بوو بیت که دهستی سوژ و نه مین له مالی  
نه بوتالیب دایه و به تایبهت له لای ( فاتیمه ) خیزانی ، بو باش سپهرشتی کردنی  
( ﷺ ) . نهوه بوو فاتیمه ( ﷺ ) نهوپری پارېزگاری لی کرد و له گهل هاوسره کهیدا  
( ابو طالب ) چاودیږی یان لی کرد و همیشه دهیبینی که نهوه خواردنه ی ( ﷺ ) له گهل  
منداله کانیدا به شداری له خواردنیدا ده کرد به بهر کهت بوو<sup>۱</sup> .

له راستیدا نهه خاتوونه چاودیږی یه کی تایبهتی ( ﷺ ) کی ده کرد و جیاواز له  
هموو منداله کانی !! نهوه تا له سیرمی ( الحلبیه ۱ / ۱۸۹ ) دا نووسره که ی باسی حالی  
پیغمبره خوا ( ﷺ ) دهکات له مالی مامیدا و ده لیت : ( منداله کانی مامی پیغمبره  
خوا ( ﷺ ) که له خهوه هلدسان پوهه لیزکاو و سر و پرچ هه لپرسکاو و چاویان  
ریپوقاوی بوو ، به لام پیغمبره خوا ( ﷺ ) کاتی له خهوه هلدسا دم و چاوی  
په ونهقی ددها و چاوی پر له کل بوو .

<sup>۱</sup> - نساء مبشرات بالجنة ( ۱ / ۵۹ ) .

## " وهفای پیغمبري خوا ( ﷺ ) له کاتی مردنی ( فاطمه ) دا ( ﷺ ) "

له نههسی کوږی مالیکه وه ، ده لیت : کاتی فاطمه ی کچی نه سه دی دایکی عه لی ( ﷺ ) وه فاتی کرد ، پیغمبري خوا ( ﷺ ) چوه ژوره وه بولای و له لای سهریه وه دانیش و فهرمووی :

" رحمك الله يا امي ، كنت بعد امي تجوعين و تشبعين ، و تعرين و تكسين و تمنعين نفسك طيبا و تطعمين ، تريدین بذلك و حه الله و الدار الاخرة "

واته : په حمه تی خوات لی بیت دایه ، له پاش دایکم تو خوت برسی ده کرد و منت تیر ده کرد ، تو خوت بی بهرگ بووی ، به لام هه میشه من پوشر او بووم ، هه موو خواردنیکي داشت له خوت حه رام ده کرد و دمر خواردی منت دده ، هه موو نه مانه ش له بهر خاتر خوا و روژی دواوی .

پاشان فهرمانی کرد که سی جار بشوړدریت ، نه و جا که نه و ناوه ی کافوری تیا بوو گه یشت ، پیغمبري خوا ( ﷺ ) به دهستی خو ی کردی به سهریدا و کراسه که ی خو ی داکه ند و کرده یه بهری فاطمه ( ﷺ ) و به و ( بورده )<sup>۱</sup> ش به سهر شانیه وه بوو کفنی کرد ، پاشان نوسامه ی کوږی زهید و نه بی نه یوبی نه نصاری و عومهری کوږی خه تاب و غولامیکي بانگ کرد بو گوږ هه لکه ندن ، نه وانیش گوږه که یان هه لکه ند ، تا گه یشته گوږیچه که ( اللحد ) که پیغمبري خوا ( ﷺ ) خو ی هه لیکه ندو به دهستی خو ی خوله که ی لابر د و کاتی لی بو وه له ناویدا ږاکشاو فهرمووی : " الله الذي يحيي ويميت ، وهو حي لا يموت ، اغفر لامي فاطمة بنت اسد ، ولقنها بحتها ، ووسع عليها مدخلها ، بحق نبيك و الانبياء الذين قبلي فانك ارحم الراحمين " .

واته : " نه ی نه و خودایه ی که دروستکراوه کان ده ژینیت و ده یانمرینیت وه خو ی هه رگیز نامریت ، له دایکم فاطمه ی کچی اسد خوشبه و زمانی پاراو که بو پرسپاره کانی گوږ ، و گوږه که ی بو فراوانکه به هه قی پیغمبره که ت و نه و پیغمبرانه ی پیش من هاتوون ، چونکه بهراستی تو به بهر هیترین که سی " .

<sup>۱</sup> - بورده : جلوه رگیکي خه تداره - یان پو شاکیکي خوری به ده پیچریت له خو وه بو سهرما .

پاشان چوار جار تکبیری لەسەر کرد و دواتر لەگەڵ عەباس و ئەبوبەکرى صدیق دا ( ﷺ ) خستیانە ناو گۆرەکهو<sup>۱</sup>.

وہ لە ئیبنو عەباسەوہ ، دەئیت :

کاتی فاتیماى دایکى على ( ﷺ ) وەفاتی کرد ، پیغه مبهرى خوا ( ﷺ ) کراسەکهى خۆى لەبەرکرد و لەگەڵیدا لەناو گۆرەکهیدا پاکشا ، وتیان : ئەى پیغه مبهرى خوا ( ﷺ ) پیشتر ئەمەمان لە تۆ نەدیوہ ! فەرمووی : " انہ لم یکن احد بعد ابی طالب أبری منها ، انما البستها قمیصی لتکسى من حلل الجنة و اضطجعت معها لیھون علیھا " <sup>۲</sup>.

واتە : لە راستیدا لە پاش ئەبى تالب هیچ کەس ھێندەى ئەم چاکەى بۆم نەبووہ وە بۆیە کراسەکهى خۆم لەبەر کرد تاوہکو لە جل و بەرگی بەھەشت بپوشى و بۆیە لەگەڵیدا لە گۆرەکهیدا پاکشام تاوہکو ناڕەحەتى گۆر لەسەرى سووک بى . ڕەزای خوا لەسەر فاتیماى کچی ئەسەد بیت ..

<sup>۱</sup> - ھیشمى دەئیت : طبرانى لە ( الکبیردو الاوسط ) گێڕاویەتیەوہ و لەناو یاندا ڕوحى و کوپی صلاح و ثقە ی کوپی حبان و حاکم ھەبە ، لاوازی یەکی تیاہە باقیەکیان جی متمانەن و پیاوانى ( الصحیح ) ن المجمع بە ژمارە ( ۱۵۳۹۹ ) .

<sup>۲</sup> - ھیشمى دەئیت : لە ( المجمع ) ( ۲۵۷ / ۹ ) دا طبرانى لە ( الاوسط ) دا گێڕاویەتیەوہ و تیایدا سەعدانى کوپی وەلیدی السابری ھەبە کە نامسیوہ ، جگە لەو ھەموو پیاوانى تری فەرموودە کە جی متمانەن .

" ۳ - ( فاطمە ) ەس کچی پیغەمبەرەس خوا ( ﷺ ) "

" ئەو ەس نازاری بدات ، نازاری مە دەدات "

فەرمودە ی پیرۆز

خانمی نافرەتانی جیهان لە سەر دەمی خۆیدا و خانمیکی ناوخیزانی پیغەمبەراییەتی و لایەنی ەلەبژێرراو و لە لایەن خەداوە ، ( دایکی باوکی )<sup>۱</sup> و کچی گەورە ی دروستکراوان ، پیغەمبەری خوا ( ﷺ ) و دایکی ەمردوو ( حسنین ) . ماوەیەکی کەم پیش دابەزینی سروش ( وحی ) و پیغەمبەراییەتی لە دایک بوو .

علی کوپی ابی تالیب ( ﷺ ) لە مانگی ( ذي الحجة ) یان پیش ئەو مانگە و لە سالی ( ۲ ) ی کۆچیدا و دوا ی جەنگی بەدر ماری کردوو .

ئەبن عبدالبر ، دەلیت :

پاش جەنگی ئوحد گواستیەو ، نووسەر دەلیت : بەلام ئەمە ناگونجی ، چونکە علی ەروەک لە ( صحیحین ) دا ەاتوو ، پیش جەنگی بەدر و ویستیەتی فاتیمة بگوازیتەو .

پیغەمبەری خوا ( ﷺ ) خوشی دەویست و پیزی دەگرت و بەبینینی دلخۆش دەبوو . چاکەکانی خاتوو فاتیمة زۆر زۆرن ، ئەو خانمیکی بە ئارام و دیندار و چاکە خواز و پارێزکار و کەسێکی پەسەند کار ( قانع ) بوو ، و سوپاسگوزاری پەروەردگاری بوو .

و ە پیغەمبەری خوا ( ﷺ ) کاتی بیستی کە ئەبالحەسەن دەیهوی کچی ئەبی جەهلی بەسەردا بینیت ، تۆرە بوو . فەرمووی : " و الله لا یتجمع بنت نبي الله و بنت عدو الله ، و اما فاطمة بضعة مني ، یریني ماراها ، و یؤذيني ما اذاها "<sup>۲</sup>

واتە : سویند بەخوا نابێ کچی پیغەمبەری خوا ( ﷺ ) و کچی دوزمنی خوا پیکەو کۆ بکرنەو ، فاتیمة پارچەیهکە لە من و ەرشتی نیگەرانی بکات منیش نیگەرانی دەکات ، و ە ەرشتی نازاری بدات ، منیش نازار دەدات .

<sup>۱</sup> - لە ( اصابه ) لاپەرە ( ۱۳ ، ۷۱ ) ەاتوو خاتوو فاتیمة نازناوی ( ام ابیها ) ی لێ ترا بوو .

<sup>۲</sup> - صحیح : بخاری دەرەیتانی بۆ کردوو ( ۷ / ۶۷ ، ۶۸ ) و مسلم ( ۲۴۴۹ ) .

( علی ) ش ( ﷺ ) وازی له داخوازی یه که هیئا له بهر دلی ( فاطمه ) و هرگز  
ژنی به سهردا نه هیئا و ههروه ها له و ئافره تانهش له غهزاکاندا به دیل گیران و دابهش  
دهکران به سهر جهنگاوهراندا ، له وانهشی نه هیئا یه لای خوئی ، به لام پاش وه فاتی  
( فاطمه ) ژنیشی هیئا و که نیزه کیشی هه بوو ( ﷺ ) .

## " چاکه کانی "

۱ - عائیشه ( ﷺ ) ده فهرمویت : -

جاریک فاطمه هات بۆلای پیغمه مبهری خوا ( ﷺ ) ته و او هاوشیوهی پیغمه مبهری  
خوا ( ﷺ ) پئی دهکرد ، ئه ویش هه لسا یه وه و فهرمووی : " مرحبا باینی " واته : سلاو له  
کچه که م ...

۲ - له ئوم سه له مه وه ( ﷺ ) پیغمه مبهری خوا ( ﷺ ) بهرگیکی دابه سهر هه ریه که  
له حه سه ن و حسین و علی و فاطمه دا و فهرمووی : " اللهم هؤلاء ، أهل بیتي و خاصتی ، اذهب  
عنهم الرجس و طهرهم تطهیراً " ۱

واته : ئه ی خوا ی پهروه ردگار ... ئه مانه خانه واده ی من و خو شه و یستانی من  
ده سا به پاکی بیان هیل هه وه و ریگه مه ده پیسی توخنیان بکه ویت .

ئوم سه له مه ش فهرمووی : منیشیان له گه له ، ئه ی پیغمه مبهری خوا ( ﷺ ) ؟  
فهرمووی " إنک علی خیر " ۲ تویش له سهر پئی چاکه ی .

۳ - له ئه بی سه عیده وه ، ده لیت : پیغمه مبهری خوا ( ﷺ ) فهرمویه تی : " لا یغضنا  
اهل البيت احد ، الا ادخله الله النار " ۳ واته : هه رکه س ئیمه ( واته : خانه واده ی  
پیغمه مبهرایه تی ) توپه بکات و رقابه رییان له گه لدا بکات ، ئه وه بی گومان خوا ده یخاته  
ئاگره وه .

۱ - صحیح : ابوداود له ( ۵۲۱۷ ) ترمزی ( ۵۲۱۷ ) گێراویانه ته وه بنچینه که شی له ( صحیح ) دا هیه .

۲ - صحیح به شاهده کانی وه : صحیحه کانی ترمزی ( ۳۰۳۸ ) .

۳ - صحیح به شاهیده کانی وه ، صحیحی سونه ته کانی ترمزی ( ۳۰۳۸ ) .

۴ - حاکم ده ره یانی بۆ کردوه ( ۲ / ۱۵۰ ) ده لیت ئیسناده که ی صحیح زه هه بیش چه سپاندویه تی .

٤ - له عائیشه‌وه ( ﷺ ) ده‌فرموئ: هیچ‌کەسیکم نه‌دیوه هینده‌ی فاتیمه شیوه‌ی قسه‌کردن و ئاخاوتنی له قسه‌کردن و ئاخاوتنی پیغمه‌بهری خوا ( ﷺ ) بکات . وه هەر کاتی فاتیمه بهاتایه به‌ژوردا ، پیغمه‌بهری خوا ( ﷺ ) له‌بهری هه‌لده‌سایه‌وه و ماچی ده‌کرد و به‌خێر هاتنی لی ده‌کرد فاتیمه‌ش به‌هه‌مان شیوه‌ی ده‌کرد بو پیغمه‌بهری خوا ( ﷺ )<sup>١</sup> .

### " پێش‌ه‌وی ئافره‌تانی خه‌باتکار "

خه‌باتی فاتیمه ( ﷺ ) هەر له‌گه‌ڵ سه‌ره‌تای بانگی خوادا ده‌ستی پێ کرد ، له‌وکاته‌وه که باوکی به‌ریزی ( ﷺ ) ئازار و ئه‌شکه‌نجیه‌کی وه‌های ده‌چه‌شت که شاخه‌کان توانای هه‌لگرتنی وه‌ها ئازاریکیان نه‌بوو .

" له‌یه‌کی له‌ دانیشتنه‌ بته‌په‌رستی یه‌ به‌د‌په‌روشتی یه‌کانی بی باوه‌راند (عه‌قه‌به‌ی کوپی معیط) گوئی له‌ چه‌ند که‌سی له‌ گه‌وج و بی می‌شکه‌کانی قوره‌یش بوو ، وتیان ، کی ئه‌م ( سلا )<sup>٢</sup> یه‌ ده‌بات و ده‌یخاته سه‌ر پشتی پیغمه‌بهری خوا ( ﷺ ) له‌ کاتی کړنووش بردنیدا .. ؟!

ئوه‌وبوو عه‌قه‌به ، خوا سه‌ر شوژی کات خو‌ی به‌خشی ( تبرع ) کرد بو ئه‌و کاره نزم و ئه‌و ئاره‌زووه سووکه‌یان ، وتی : من ئه‌وه ئه‌که‌م ، خیرا چوو هه‌لیگرت و خسته‌یه سه‌ر پشتی پیغمه‌بهری خوا ( ﷺ ) له‌ کاتی سو‌جده‌دا ... سه‌ره‌رمان له‌ کړنو‌شدا مایه‌وه تا هه‌واله‌که‌ گه‌یشته ( فاتیمه ) و خیرا هات پیسیه‌کانی له‌سه‌ر پشتی پیروزی لابرد و جیگا‌که‌ی شو‌رد .

هه‌روه‌ها له‌ غه‌زای ئو‌حو‌دا کاتی بینی وا ده‌م و چاوی پیغمه‌بهری خوا ( ﷺ ) خوینی لی ده‌تکی .. خیرا چوو بو‌لای و باوه‌شی پیا‌کرد و ده‌ستی کرد به‌ سه‌رینی

<sup>١</sup> - ئیسناده‌که‌ی ( حسن ) ه / ابو داوود و حاکم ده‌ره‌ئانیان بو کربوه ( ٣ / ١٥٤ ) زه‌هه‌بیش رای له‌سه‌ریه‌تی و ده‌لێت صحیحه .

<sup>٢</sup> - سلا / ئه‌و پیسی یه‌ به‌ که‌ له‌گه‌ڵ بجێ‌وو‌ی خوشتردا دێته‌ ده‌ره‌وه وه‌ک ئه‌وه‌ل من‌دالی ئافره‌ت ، و پیسی و خوینیکی زۆری پێ‌وه‌یه .

خویننه‌که به‌دهم و چاوی پیغه‌مبه‌ری خواوه ( ﷺ ) ، ئه‌ویش ( ﷺ ) ده‌یفه‌رموو : " اشد غضب الله على قوم دموا وجه رسول الله " <sup>۱</sup>

واته : توورپی و خه‌شمی خودا تونده له‌سمر که‌سانیک دهم و چاوی پیغه‌مبه‌ری خوا ( ﷺ ) خویناوی بکه‌ن .. هه‌روه‌ها ( فاتیمه ) ( ﷺ ) له‌جه‌نگه‌کانی خه‌نده‌ق و خه‌یبه‌ر و ئازاد کردنی مه‌که‌دا به‌شداری کردوه .

### " کاتی باوکی به‌ریزی وه‌فات ده‌کات "

له‌عائیشه‌وه ( ﷺ ) ده‌فه‌رموی : -

ئیمه وه‌ک خیزانه‌کانی پیغه‌مبه‌ری خوا ( ﷺ ) له‌لای مابوینه‌وه و هیچ کاممان به‌جیمان نه‌ده‌هیشته ، فاتیمه هات و به‌جوړیک پیی ده‌کرد ده‌قا و ده‌ق وه‌ک ری‌کردنی پیغه‌مبه‌ری خوا ( ﷺ ) ، ئه‌وه‌بوو کاتی پیغه‌مبه‌ری خوا ( ﷺ ) بینیی ... سلأوی لی کرد و فه‌رمووی : " سلأو له‌کچه‌که‌م "

پاشان له‌لای راستی خو‌ی یان لای چه‌پی خو‌ی داینیشاند ، پاشان به‌نه‌ینی شتیکی دا به‌گو‌یی ( فاتیمه ) دا ، ئه‌ویش ده‌ستی به‌گریان کرد ، پاشتر شتیکی دیکه‌ی دا به‌گو‌ییدا نه‌مجاره‌ پی‌که‌نی . ئه‌وه‌بوو کاتی فاتیمه ( ﷺ ) هه‌لسا ، پرسیم : پیغه‌مبه‌ری خوا ( ﷺ ) تو‌ی جیا‌کرده‌وه و نه‌ینی خو‌ی لا درکاندی ، له‌کاتی‌که‌دا ده‌گریایت ، سو‌یندت ده‌ده‌م پی‌م بلی بۆچی پی‌که‌نیت و بۆچی گریایت ؟ فاتیمه وتی : ئه‌وه من نیم نه‌ینی پیغه‌مبه‌ری خوا ( ﷺ ) بدرکینم پاش ئه‌وه‌ی وه‌فاتی کرد ، دووباره‌ لی‌م پرسى وتم : سو‌یندت ده‌ده‌م ئه‌گه‌ر پی‌م نه‌لییت ئه‌و پۆژه بۆچی گریایت و بۆچی پی‌که‌نیت ؟

ئه‌وجا وتی : به‌لام ئیستا باشه‌ پیت ده‌لیم ، له‌جاری یه‌که‌مدا پی‌می فه‌رموو : " ان جبریل كان يعارضه بالقرآن كل سنة مرة ، و انه عارضنى العام في هذه السنة مرتين ، و اني لا أحسب ذلك الا عند اقتراب أحلي فاتقى الله و اصبري ، فنعلم السلف لك انا "

<sup>۱</sup> - بیهقی گن‌ریاه‌وه له ( دلائل النبوه ) دا ( ۲ / ۲۸۲ ) .

واته : جاران جو بربیل سالی جاریک دوری قورئانی پی ده‌کردمه‌وه ، به‌لام  
 نه‌مسال دوو جار نه‌وکارهی کرد ، نه‌مه به‌وه تیده‌گه‌م که‌وا نه‌جه‌لم نزیک بووه‌ته‌وه ..  
 تویش له خوا ترس به‌و ئارام‌گه‌به ، چونکه من باشترین پیشینه‌م ( سلف ) بو تو ..  
 ده‌لی : منیش گریام ، نه‌ویش کاتی منی بینی ناره‌حت بووم فهرمووی : " أما  
 ترضین ان تكونی سیده نساء العالمین ، او سیده نساء هذه الامة ؟ "

واته : ئایا پزنی ده‌بی که ببیت به خانمی هه‌موو ئافره‌تانی جیهان یان ببیت به  
 گه‌ره‌ی هه‌موو ئافره‌تانی نه‌م ئوممه‌ته ؟  
 ده‌لیت : منیش پیکه‌نیم <sup>۱</sup> .

کاتی پیغه‌مبه‌ری خوا ( ﷺ ) وه‌فاتی کرد ، فاتیمه ( ﷺ ) زور ناره‌حت بوو ..  
 ده‌گریا و نه‌یفه‌رمو : ئای بابه‌گیان ! به‌سه‌ر جبریل دا بو وه‌فاتی ده‌گرین ( یان سه‌ره  
 خوشی له جبریل ده‌که‌ین ) ( الی جبریل ننعاه ) .. ئای بابه‌گیان ! وه‌لامی بانگی  
 په‌روم‌دگارت دایه‌وه ! ئای بابه‌گیان ! به‌هه‌شتی فیره‌دوس جیگاته .  
 وه پاش به خاک سپاردنی پیغه‌مبه‌ری ئازیز ( ﷺ ) ، فاتیمه ( ﷺ ) فهرمووی :  
 نه‌ی نه‌وانه‌ی هاوده‌می پیغه‌مبه‌ری خوا ( ﷺ ) بوون چون دلتان دی خولی به‌سه‌ردا  
 بکه‌ن <sup>۲</sup> .

فاتیمه ( ﷺ ) پاش پینج مانگ یان نزیک پینج مانگ له دوا‌ی وه‌فاتی پیغه‌مبه‌ری  
 خوا ( ﷺ ) وه‌فاتی کرد له ته‌مه‌نی ( ۲۵ ) سالی‌دا و زور که‌سیش ده‌لین که ( ۲۹ ) سال  
 زیاده ، به‌لام یه‌که‌میان راسته‌تره <sup>۳</sup> .

نه‌ده‌بی فاتیمه له‌گه‌ل هاوسه‌ره‌که‌یدا :

له ( الشعبی ) یه‌ره ، ده‌لیت : کاتی ( فاطمة ) نه‌خوش که‌وت ، نه‌بویه‌کر ( ﷺ ) هات  
 و مؤله‌تی هاتنه ژوره‌وه‌ی وه‌رگرت ، علی فهرمووی : نه‌ی فاتیمه نه‌مه ( نه‌بویه‌کره )  
 ده‌یه‌وی بتبینیت ، فاتیمه‌ش ( ﷺ ) فهرمووی : پیت خوشه بیته ژوره‌وه ؟  
 ( علی ) ش فهرمووی : به‌لی ..

<sup>۱</sup> - صحیح / بخاری و مسلم گیراویانه‌ته‌وه .

<sup>۲</sup> - صحیح / بخاری له صحیحه‌که‌یدا ده‌ره‌یتانی بو کر بووه ( ۸ / ۱۱۲ )

<sup>۳</sup> - سیر اعلام النبلاء ( ۲ / ۱۲۲ ) .



ذهبی ، دهلیت :

فاتیمه ( ﷺ ) به پئی سوننەت هەلس و کەوتی دەکرد و بەرەزەمانەندی  
هاوسەرەکی نەبواوە مۆلەتی هاتنە ژوورەوەی کەسی نەدەدا بۆ مائی مێردەکی . با  
خەلیفە پیغمبەری خوایش بیّت ( ﷺ ) .

نوسەر دهلیت : داخۆ ئەم ئەدەب و پەوشتە ئیسلامی یە بەرزە لەم سەردەمەماندا  
لە کوی یە .. کە مائی زۆریک لە موسلمانان بوو تە پشیوی ئەخلاق و پرێز و کەرامەتی  
تیادا نەماوە و ناموس پیشیل کراوە . " پەزای خوا لە سەر فاتیمه "

## " ٤ - نوم عماره ( ﷺ ) "

" له خه باتدا دهستی پهری !!! "

نوم عماره کی ښه ؟

نوم خاتونه بهرین و ټیځو شهره ( نسیبه کی کچی کعب ) ی نه نصاری خه زره جی ښه ( ﷺ ) براکھی ( عبدالله ی کوپی که عب مازنی ښه ) که ښه کی که له وانه ی به شداری جهنگی به دریان کردوه . هرهو ها ( عبدالرحمن ) ی برای له وانه بوو که همیشه چاو به فرمیسک بوو له ترسی پهرومردگاری . نوم عماره له شهوی عقه بهدا به شدار بووه ، هرهو ها له نوحود و حوده ییبه و ( حنین ) و ( یمامه ) دا به شدار بووه ، ئافره ټیگی ټیځو شه بووه و له شهر دا کار گه لیکي نه نجامد او و هرهو له جیهاد دا دهستی پراوه .

دکتور محمود عماره ، ده لیت :

" نهوسا ئافرهتانی موسلمان بهو شیوه ښه بوون .. نهو کاته ی دنیای موسلمانان بهرو پیش ده چوو .. ئافرهت ژیری دروست و جهسته ی سهلامت و پای په سهندی هه بوو ، به لام پاش نه وانه ، نهو ښه شوینی گرتوونه ته وه له ئافره تان که جوانکاری ښه کان دهم و چاویانی ټیگ داوه و ناو سک و گه ده ی پر کردوون له کپسول و حبه ی هاورده کرا و جهسته و میښکی خوی به شتی بی بایه خ لاواز کردوه دهر نه نجامه که شی . جهسته یه کی بی هیژ ... و ژیری یه کی نه ماو که جگه له پاشماوه ی دمار گه لیکي شله ژاو نه بی که هر گیز بهر گه ی دل پراو کی ناگری هیچی بونه ماوه ... دواتریش نه نه توانی هه لسی به پهرومرده کردنیکی دروست بو نه وه کانی ، نه نه توانی هاوسه ریکی باش بیت .<sup>٢</sup>

نهفسانه ی خبات : خاتو نسیبه له گهل هاوسه ره که ی ( غزیه ی کوپی عمر ) و هرهرو کوپه که یدا به شداری نوحود یان کردوه ، لهو شهر دا بو ئاودان به جهنگاوهره کان چوو بوو ، کونده یه کی پی بوو دهیگیرا و له گهل نهو هشد شپړیشی ده کرد و له دوانزه لاهو بریندار کرا .

<sup>١</sup> - سیر اعلام النبلاء ( ٢ / ٢٧٨ ) .

<sup>٢</sup> - تاملات فی السیره النبویه ( ١٨٠ ) .

پیغه‌مبه‌ری خوا ( ﷺ ) ده‌یفرموو : ( لمقام نسیبة بنت کعب الیوم ، أي يوم أحد ، خیر من مقام فلان و فلان ) .

واته : جیگای نووسه‌یبه‌ی کچی کعب له‌م پۆژهدا ، واته له‌ پۆژی ئوحوودا ، له‌ جیگای فلان و فلان باشته . .

له‌و پۆژهدا نووسیه‌ ( ﷺ ) به‌ توند ترین شیوه‌ ده‌جه‌نگاو ، جله‌کانی به‌که‌مه‌ریه‌وه‌ توند کردبوو تا سیازده‌ جار بریندار کرا .

خه‌مه‌ری کوپی سه‌عیدی مازنی ، باسی نه‌نکی ده‌کرد که له‌ ئوحوودا به‌شداری کرد بوو ، بو‌ی گپ‌رابوووه‌ وه‌ که ( چاوی به‌ ئبنو قومیئه‌ کهوت که به‌شمشیر ده‌یدا له‌ ده‌ماری ملی نووسیه‌ ( ﷺ ) که ئه‌مه‌ گه‌وره‌ترین برینی بوو ، یه‌ک سالی ته‌واو تیماری ده‌کرد ، پاشان بانگه‌وازی پیغه‌مبه‌ری خوا ( ﷺ ) هاواری کرد بچن بۆ لای ( حمراء الاسد ) هوه‌ .

نوسه‌یبه‌ش جله‌کانی توند کرده‌وه‌ و هه‌رچه‌ندی ده‌کرد خوینی برینه‌که‌ی نه‌ده‌گیرسایه‌وه‌ ، په‌زای خوای لی بیت<sup>۱</sup> .  
ئوم عماره‌ ده‌لیت :

پۆژی ئوحوود بینیم پیغه‌مبه‌ری خوا ( ﷺ ) به‌ ته‌نها ماوه‌ و چه‌ند که‌سیکی که‌م نه‌بی له‌ ده‌وری بوون که‌ ژماره‌یان له‌ ده‌که‌س تپه‌ری نه‌ئه‌کرد . من و کوپه‌کانم و هاوسه‌رکه‌م له‌ ده‌روبه‌ری ماینه‌وه‌ و پارێزگاریمان لی ده‌کرد له‌ کاتی‌کدا خه‌لکی به‌ شکاوی تپه‌په‌رین ، پیغه‌مبه‌ری خوا ( ﷺ ) منی بینی که‌ قه‌لغانم پی نه‌بوو ، کابرایه‌کیش له‌ولاوه‌ خه‌ریک بوو هه‌لده‌هات و قه‌لغانیکی به‌ده‌سته‌وه‌ بوو پیی فه‌رموو : ( ألق ترسك الی من یقاتل ) .

قه‌لغانه‌که‌ت بده‌ به‌ که‌سیک شه‌ر بکات . ئه‌ویش قه‌لغانه‌که‌ی دانا و منیش هه‌لمگرت و به‌رده‌وام پیغه‌مبه‌ری خوا ( ﷺ ) م پیی ده‌پاراست .

ئای له‌و پۆژه‌ ( اصحاب الخیل )<sup>۲</sup> چیان پیی کردین ، خو ئه‌گه‌ر وه‌ک ئیمه‌ به‌ پیاده‌شه‌ریان بکرایه‌ ئه‌وا به‌یارمه‌تی خوا تیکمان ده‌شکاندن ... ئه‌وه‌ بو کابرایه‌ک به‌سه‌ر

<sup>۱</sup> - ابن سعد ( ۸ / ۴۱۳ ) .

<sup>۲</sup> - ئه‌سه‌پسواره‌کان ، که‌ خالدی کوپی وه‌لید پێش موسلمان بوونی سه‌رکرده‌یان بوو .

ئەسپەکیەو بەرەو پووم هات و ویستی لیم دا منیش بە قەڵغانەکم پێگیریم کرد و نەیتوانی هیچ بکات و پشتی هەڵکرد ، عورقوب دای لە ئەسپەکی ... ئەویش لەسەری کەوتە خوارەو ، پیغه مبه ری خوا ( ﷺ ) هاوای کرد : ( یا ابن ام عماره ، امک ، امک ! ) ئەو کۆری ئوم عماره ، دایکت ! دایکت )

دەلیت : کۆرەکم یارمەتی دام تا کابرام کوشت .

عبدالله ی کۆری زهیدی کۆری ئوم عماره ، دەلیت : -

ئەو پۆژه بریندار کرام و خوینی برینهکم نە ئەوەستایەو ، پیغه مبه ری خوا ( ﷺ ) فەرمووی برینهکەت ببەستە .

دایک هات بۆ لام و برینهکی بۆ بەستم و پیغه مبه ری خوا ( ﷺ ) پراوەستا بوو فەرموی : ( افض بني ، فضارب القوم ) هەلسە کوپم ، لییان دە و بەردەوام دەیفەرموو ئەوێ تو بەرگە ی دەگریت کێ هەیه بەرگە ی بگریت ، ئەو ئوم عماره !! ئوم عماره ، دەلیت :

ئەو بوو ئەو کابرایە ی که لە کۆرەکمە ی دا بوو هات بەرەو پوومان پیغه مبه ری خوا ( ﷺ ) فەرمووی : ( هذا ضارب ابنك ) ئەمە بوو لە کۆرەکەتی دا ..

دەلیت : منیش پێم پێ گرت و لە لاقیم دا و بەسەر و لآخەکیەو کەوتە خوارەو . پیغه مبه ری خوایش ( ﷺ ) زەرەخەنەکی کرد ، تا کاکیلەیم بینی و فەرمووی : ( أستقذت يا ام عماره ) ! واتە : ( بەراستی تۆلەت کردەو ئیمەش دەستمان بە لیدانی کرد هەتا گیانمان لی بپری و پیغه مبه ر خوایش ( ﷺ ) فەرمووی : ( الحمد لله الذي ظفرك )<sup>١</sup> . واتە : ( سوپاس بۆ ئەو خوایە ی سەری خستیت ) وە پیغه مبه ری خوا ( ﷺ ) سەیری برینهکی ئوم عمارە ی دەکرد و بە کۆرەکی دەفەرموو : ( امك امك ! أعصب جرحها ! اللهم اجعلهم رفقا في الجنة ) .

واتە : دایکت ... دایکت ! برینهکی بۆ ببەستە ! ئەو پەرەردگار بیانکە بە هاوێلم لە بەهەشتدا .

<sup>١</sup> - ابن سعد ( ٨ / ٤١٤ ) .

نوم عماره ده لیت : و تم نیتړ هیچ باکم نیه له دنیا هه رچیم به سهرې<sup>۱</sup> . پاش  
 نه وه دیش که پیغه مبهړی خوا ( ﷺ ) وه فاتی کرد و بهرو پره حمه تی په روه ردگاری  
 رویش ، نوم عماره به رده وام بوو له تی کو شان له پیناوی ئاینه کهیدا و بهوه فا بوو بوی تا  
 دوايه مين هه ناسه ی .

له ( محمد ی کوپړی یه حیای کوپړی حه ببان ) هوه ، ده لیت :  
 نوم عماره له نوحودا له دوانزه لاوه بریندار کړاو له روژی ( یه مامه ) دا دهستی  
 پهری وهر له و روژده دا جگه له دهستی ، له پانزه لاوه بریندار کړا ، نهوه بوو به برینداری  
 هاته مه دینه ، بینرا که نه بوبه کر ( ﷺ ) له وکاته دا که پیشه وای موسلمانان بوو ،  
 سهر دانی ده کرد و هه و آلپرسی لی ده کرد<sup>۲</sup> .

حبیبی کوپړی زهید ، که موسه یله مه ی دروژن له ت و په تی کرد ، کوپړی نوم عماره  
 بوو . پاش گه شتیکی موباره کی پر له بهر که ت کاتی نهوه هاتبوو نه م جهسته ماندووه  
 خه باتکاره بگاته وه نهو مه نزله ی که په روه ردگار په یمانی پیدا بوون .

نهوه بوو فهرمانی خوای په روه ردگاری به جی هیناو روچی پاکي بو نهو جیه  
 فېری که په روه ردگار ده فهرمو ی : ﴿ فِي مَقْعَدِ صِدْقٍ عِنْدَ مَلِكٍ مُّقْتَدِرٍ ﴾ سورة القمر ، آیه ( ۵۵ ) .  
 دسا خو شنی له خو ت نه ی نوم عماره .. خوداش له لاوازی و کهم و کورتی ئیمه  
 خوش بیت ..

<sup>۱</sup> - ابن سعد ( ۸ / ۴۱۴ ) .

<sup>۲</sup> - ابن سعد ( ۸ / ۴۱۶ ) .

" ۵ - نەسمانی کچی یەزید ( ﷺ ) "

" پۆژی بەرموک نۆ دانە پۆمی کوشت !! "

کی یە ؟

ئەسمانی کچی یەزیدی کوپی سەکەنە ، دایکی عامر و دایکی سەلەمە ی  
ئەنصاری ئەشەهەلی یە . پورزای مەعازی کوپی جەبەلە و یەکیکە لەوانە ی بە یەعتیان داو  
یەکیکە لە تیکۆشەرەکان <sup>۱</sup> .

خاتوو ئەسماء بەلگەنامە ی پەرەوانبێژی لەلایەن هاوێلە بەرێزەکانەو بە دەست  
هیناوە ئەو بوو ئەم خاتوونە بەرەوانبێژی و بە هیزی دەربەڕین و جوانیی وشە ناسرا  
بوو هەروەها ئەو ش وای لیکرد بوو ئەم ئاکارانە ی تیدا بەدی بیّت و پی ی بناسریت  
ئەو بوو کە ئەم بەرێزە تیر ئا و بوو لە قورئانی پیرۆز و فەرموودەکانی پیغه مبهەری خوا  
( ﷺ ) و هەتا ئەو پەری توانای لەگەڵ قورئان و فەرموودەدا ژیاوە تاوای لیھات بە  
( خطیبة النساء ) ناو دەبرا ئەمەش جیگا و پلەوپایە یەکی تایبەتی لەلایەن ئافره تانی  
ئەنصارەو پی بەخشی بوو <sup>۲</sup> .

" شاندی ئافره تان "

ئەسماء ( ﷺ ) هات بۆلای پیغه مبهەری خوا ( ﷺ ) کە لەگەڵ هاوێلانیدا بوو پی  
ی وت : دایک و باوکم بە قوربانت بن ئە ی پیغه مبهەری خوا ( ﷺ ) من نێردراوی کۆمە لیک  
لە موسلمانانم کە هەمویان هەمان قسە ی من دەکەن و لەسەر رای من بیگومانین کە خودا  
بۆ پیاوان و ئافره تانی ئاردوویت و ئیمەش باوهرمان پیهینایت و شوینت کەوتین ،  
ئیمە ی ئافره تانیش کە پە یوہەست و پەردە نشینین و لە ماله کانماندا ماوینەتەو و  
جیگای ئارمەزووی پیاوانین و منداڵەکانیان بۆ هەلەدەگرین .

<sup>۱</sup> - سیر اعلام النبلاء ( ۲ / ۲۹۶ ) .

<sup>۲</sup> - نساء مبشرات فی الجنة ( ۲ / ۲۱۰ ، ۲۱۱ ) .

وه پیاوان به جومعه و نویژه جماعه ته کان و ناماده بوون له کوږی جه نازه و خهباتی پږی خوادا چاکه یان به سهرماندا دراوه ، وه کاتی ئه وان بۆ جیهاد ئه پږن ، ئیمه ی نافرده تان مال و ناموسی انمان پاراستوه و منداله کانیا نمان بۆ په رموده کردوون ... داخو ئیمه ش به شداری پاداشتی ئه وانین ، ئه ی پیغه مبهری خوا ( ﷺ ) ؟ پیغه مبهری خوا ( ﷺ ) پرووی کرده هاوه لانی و فهرمووی : ( هل سمعتم مقالة امرأة أحسن سؤالاً عن دينها من هذه ؟ )

واته : تا ئیستا وته ی هیچ نافرده تیکتان گوئ لئ بووه که بهم باشی یه پرسیار له سهر دینه که ی بکات ؟

وتیان : به راستی وایه ، ئه ی پیغه مبهری خوا ( ﷺ ) ، گومانمان نه ده برد که نافرده تیگ بهم شیوه دهر پینه داوای مافی خو ی بکات .

پیغه مبهری خوا ( ﷺ ) پرووی کرده ئه سماء و فهرمووی : -

" انصر في يا اسماء و اعلمی من وارك من النساء ان حسن تبعل احدا كن لزوجها و طلبها لمراضتها و اتبا عنها لموافقتها ، يعدل كل ما ذكرت للرجال "

واته : بږو ئه ی ئه سماء و به وانه ش پابگه یه نه که تو یان نار دووه ، پینان بلئ که باشی یان بۆ هاوسهره که یان و هه لدانیا ن بۆ رازی کردنی و شوین که وتنی ویست و فهرمانه کانی هاوسهره که ی ، هاوتای هه موو ئه وانیه که بۆ پیاوان باست کرد . ئه سمائیش به دم وتنی : ( لا اله الا الله ) و ( الله اکبر ) هوه به خو شئ ئه و موژده یه ی نه مبهری خوا ( ﷺ ) پږی دان ، پویشته <sup>۱</sup> .

وانه یه که له گوږ پرایه لئ هاوسهردا :

له ئه سمائی کچی یه زیده وه ، ده لئیت :

له گه ل چه ند که نیزه کیکی هاوته مه نمدا بووم ، پیغه مبهری خوا ( ﷺ ) دای به لاماندا و فهرمووی : ( ایاکن و کفر المتعمین ) .

واته : نه کهن له به خششه کان و نیعمه ته کان ناسوپاس گوزار بن و به کهم سهیری کهن .

<sup>۱</sup> - نساء مبشرات بالجنه ( ۲ / ۲۱۱ ، ۲۱۲ ) فهرمووده که شاهیدی زوره و هیه له لای گبرانی بزار ، و به وانه الترغیب ژماره ( ۲۹۱۰ ) .

من له هه موویان ئازاتر بووم بۆ پرسیار کردن لێی ، وتم : ئه ی پیغه مبههری خوا  
(ﷺ) مهبهستت ناپازی بوون و ناشوکرێ له بهخششهکان چی یه ؟  
فهرمووی : لعل احداکن تطول ائمتها بین ابویها ، ثم یرزقها الله زوجاً ، و یرزقها منه و لئداً ،  
فتغضب فتکفر فتقول : ما رأیت منك خیراً قط <sup>۱</sup> .  
واته : لهوانهیه یه کینکتان ماوهیهکی زۆر به زگوردی ( پهبه ن ) له مائی باوکیدا  
بمیینتهوه ، پاشتر خوا هاوسه ریکی پی ببه خشی و لهو هاوسهره مندالی پی ببه خشی ،  
که چی تووهره بیّت و کوفر بکات و بلی : ههرگیز خیر و چاکه م لی نه دیویت .

### " ئه سماء و خهبات له پیناوی خوادا "

ئه سماء ( پهحمهتی خوای له سهر بیّت ) له جهنگی ( یرموک ) دا به شداری  
کردووه و دوری بالای هه بووه .  
ئیبینو کثیر ، ده لیت : -

" نه وه بوو له م پۆژهدا ئافرهتانی موسلمان هه لسان به شه پرکردن و ژماره یهکی  
زۆریان له پۆمی یهکان کوشت و لهو موسلمانانهیان دهدا که تیک شکا بوون و وره یان  
پوخابوو ، پینان دهوتن : بۆ کوێ ئه پۆن و ئیمه بۆ ئه و بی باوه رانه به جی دینن ... خو  
ئهوانیش ههر ئه وهنده یان به س بوو که ئه و ئافرهتانه سهرکوئنه یان ئه کردن ، خیرا  
ده گه رانه وه بۆ ناو شه ره که <sup>۲</sup> " سه بارهت به پۆلی ئه سماء و پیشکی لهو شه ره دا ، ئه و  
ئیبینو چه جهر له ( الاصابه ) ( ۴ / ۲۲۹ ) دا ده لیت :

" ئه سماء ی کچی یهزیدی کوپی سه که ن ، ئاماده ی یرموک بوو ، نو که سی له  
پۆمه کان به ده سکی چه تره که ی کوشت .

ههروه ها ئیمامی زه هه بی ، ده لیت : به پایه ( ستون ) ی خپوه ته که ی نو دانه له  
پۆمه کانی کوشت <sup>۳</sup> .

<sup>۱</sup> - صحیح: بخاری له الادب المفرد ( ۱۰۴۷ ) ده ره مینانی بۆ کردووه و احمد له ( المسند ) ( ۴ / ۳۵۷ ) .

<sup>۲</sup> - البدایه و النهایه ( ۷ / ۱۳ ) .

<sup>۳</sup> - سیر اعلام النبلاء ( ۲ / ۲۹۷ )



خاتوو ئەسماء تا سەردەمی دەولەتی یەزیدی کوچی موعاویە ژیاو دواتر  
گەڕایەو بۆلای پەرەردگاری و دەفاتی کرد .  
بەمەش لاپەرەیهکی سپی لە میژووی سەر بلندی ئەم خانمە پێچرایەو ، بەلام  
کارەکانی بۆ هەمیشە وەک چرا و پ.ناکی دەردەرەو شیتەو بۆ هەر کەسی پێنوونی  
وەرگرت .

" ٦ - نوم سوله ییم ( ﷺ ) "

" ماره یی یه که یی ( نیسلام ) بوو !! "

ناوی : الرمیصه یان ( غمیصاء ی کچی ملحان ... ی ئه نصاری خه زه جی یه .  
دایکی ئه نه سه سی کوپی مالکه ( ﷺ ) .  
مالک ی کوپی نصری میردی مرد ، پاشان ( ابوطلحه زهیدی کوپی سه هلی  
ئه نصاری بوو به هاوسه ری و هه ری که له : ابا عمیر و عبدالله ی لی بوو .. نوم سوله ییم له  
جه نگه کانی ( حنین و ئوحد ) به شدار بووه و یه کی که له باشتیرینی ئافره تان .

" ماره یی یه که یی ئیسلامه !! "

له ئه نه سه وه ، ده لیت : ئه بو ته لحه داخوازی ئوم سوله ییم ی کرد ، ئه ویش وتی :  
نابی و نا کرئی شوو به که سیکی بی باوه ر ( مشرک ) بکه م ! مه گهر نازانی ئه ی ئه با ته لحه  
که خوا که تان کۆیله که ی فلان که س دروستی ئه کات ؟ و ئه گهر ئاگری تی به رده ن  
ئه سووتی ؟ ئه نه س ده لیت : ئه بو ته لحه رۆیشت و ئه و قسانه له دایدا مایه وه ، پاشتر  
هاته وه بۆلای ئوم سوله ییم و پیی وت : ئه وه ی دوینی خسته به رده ستم قبولم کرد ( واته :  
ناماده م موسلمان بم ) . ئه نه س ده لیت : جگه له موسلمان بوونی ئه با ته لحه ئوم سوله ییم  
هیچ ماره یی که ی تری نه بوو .<sup>١</sup>

وه له ریوا یه تیکی نه سائی دا ، له ئه نه سه وه ، ده لیت :  
ئه بو ته لحه داوای ئوم سوله ییمی کرد ، ئه ویش پیی وت : به خوا که سی وه ک تو  
ره ت نا کریت ه وه ، به لام ئه وه نده هیه تو پیاو یکی بی باوه ریت ، منیش ئافره تیکی  
موسلمانم و بۆم چه لال ئیه شووت پی بکه م ، مه گهر موسلمان بیت ، خو ئه گهر موسلمان  
بوویت ، ئه وه ماره یی من بیت و هیچی ترم لیت ناویت ، ئه ویش موسلمان بوو ،  
موسلمان بوونه که شی بووه ماره یی ئوم سوله ییم .

<sup>١</sup> - به ئیسنادیکی ( صحیح ) ئه ویش له ( طبقات ) دا به ژماره ( ٨ / ٤٢٦ ) سوچی کیشی له لای احمد و  
نه سائی هیه .

ثابت ، ده لیت : هر گیز گویم لی نه بووه نافرده تیک ماره یی یه که ی وه ماره یی نوم سولهیم ریژدار بیت که نه ویش ( ئیسلام ) ه نه وه بوو شووی پی کرد و مندالیشی لی بوو .

" پیغه مبری خوا ( ﷺ ) یاری له گهل منداله کهیدا ده کات !! "

له نه نه سی کوپی مالیکه وه : -

پیغه مبری خوا ( ﷺ ) سمردانی نوم سولهیمی ده کرد نه ویش بریک خواردنی پیشکش کرد که به دهستی خوی دروستی ده کرد بوی ...

برایه کی له خوم منالترم هه بوو که نازناوی ( ابا عمیر ) ی لی نرابوو ، نه وه بوو پوژیک پیغه مبری خوا ( ﷺ ) سمردانی کردین ، فمرمووی : ( مالی اری ابا عمیر خاثر النفس ؟ ) چیه وا نه با عمیر بی تاقهت نه بینم ...

نوم سولهیم وتی : له راستیدا نه با عمیر ( چوله که یه کی بچووی ) هه بوو که یاری له گهلدا نه کرد ئیستا مردوو ، له بهر نه وه یه بی تاقهت ، پیغه مبری خوایش ( ﷺ ) دهستی هینا به سه رییدا و فمرمووی : ( یا ابا عمیر ما فعل النغیر )<sup>۱</sup> واته : نه ی نه با عومهیر ، نوغهیر<sup>۲</sup> چی لی به سسر هاتوو ؟

وه هر له نه نه سه وه ، ده لیت :

پیغه مبری خوا ( ﷺ ) نه نه چوو هه یج مالیک جگه له مالی نوم سولهیم تا هو ی نه مه یان لی پرس ی ، فمرمووی : ( إني أرحمها ، قتل أخوها معي )<sup>۲</sup> واته : په حمم بوی هه یه ، برا که ی له گهل مندا بوو کوژا ..

براکه شی ( حرامی کوپی میلحانه ) ، نه و شهیده ی که پوژی ( بئر معونه ) وتی : ( سویند به خوی که عبه بردمه وه ) ، کاتی له دواوه لیی دراو حربه که له سنگیه وه هاته دهرمه وه ( ﷺ ) .

<sup>۱</sup> - نغیر : بولبول .

<sup>۲</sup> - ئیسناده که ی ( صحیح ) ه / ئیبنو سعد دهره تانی بۆ کر بووه ، هه روه ها لای بخاریش به کورتی هاتوو .

<sup>۳</sup> - ئیسناده که ی ( صحیح ) ه / بخاری و مسلم گپراویانه ته وه .

## " چا که کانی ئوم سولهیم "

له جابری کوږی عبدالله وه ( ﷺ ) ، ده لیت : پیغمبری خوا ( ﷺ ) فهرمووی :  
( رأیتنی دخلت الجنة ، فإذا أنا بالرمضاء امرأة أبي طلحة ، وسمعت خشفة ، فقلت : من هذا ؟ فقال : هذا بلال )<sup>۱</sup>.

واته : برامه ناو به هشت له وی ( رومیصا ) خیزانه که ی ته بی ته لحم بینی ، وه گویم له خشپه و جولیه که بوو ، وتم : نه وه کی یه ؟ وتی : بیلال .

## " خه باتی ئوم سولهیم "

له نه نه سه وه ، ده لیت :  
پوژنی ( حنین ) ئوم سولهیم خه نجه ریکی هه لگرت ، نه بو ته لهش وتی : بپروانه  
نه ی پیغمبری خوا ( ﷺ ) ، ئوم سولهیم بهو خه نجه وه ، ( ئوم سولهیم ) یش وتی :  
نه ی پیغمبری خوا ( ﷺ ) ، نه گهر بی باوهریک لیم نزیك بیتوه ورگی پی هه لته درم<sup>۲</sup>.

## " ئارامگری یه کی جوان "

ئارامگرتن چه ؟

ئیبینولقهیم ده لیت : په وشتیکی باشه له په وشته کانی دهر وون و پیگری نه کات به  
هه لسان به کار گه لیکی نه خوازراو نه شیاو ، هه وهک هیژیکه له دهر وندا که به هویه وه  
یا خود به بوونی کاروباره کانی دهر وون چاک و دروست ده بن .  
هه وه ها ( ذوالنون ) ده لیت : بریتیه له دورکه وتنه وه له سه ریچی یه کان و  
سره وتن و هیمنی له کاتی که به لاو نارحه تی یه کان ده گنه لوتکه و خوپیشاندان به

<sup>۱</sup> - ئیسناده که ی ( صحیح ) ه / بخاری و مسلم گپراویانه ته وه .

<sup>۲</sup> - ئیسناده که ی ( صحیح ) ه / الطبقات ( ۸ / ۴۲۵ ) .

دهوله مەندی و بێ نیازی ، له کاتی کدا ههژاری بآلی به سهر ژيانا کيشاوه<sup>١</sup> . ئوم سولهيم له باش پيشوازيکردنی به لاو فهرمانی خوادا نمونه يه کي زور جوانی نيشانداوين .  
ئهنهس ده لیت :

كوپيكي ئوم سولهيم كهوتبوو سهره مهرگ ، و ئه بو ته له ش چوو بوو بۆ مرگه وت و ههتا هاتهوه كوپه كهی وهفاتی كرد بوو ، به لام ئوم سولهيم وهك ئافرهتيكي باش وتی :  
ههوالی پي نه ده ن كه كوپه كهی وهفاتی كردوه .

پاشان ئه بو ته له گهرايه وه و ئوم سولهيم نانی ئيواره ی بۆ ناماده كرد و دهرخواردی دا و پاشان چووه لای خيزانه كهی . دواتر له كوئايی شهودا خيزانه كهی پيی وت : ئه ی ئه با ته له له بیرته مالی فلان كهس فلانه شتيان به خواستن ( استعاره )  
وهرگرت و لای خويان هيشتيان وه ، کاتیکيش خاوه نه كهی داوای شته كهی لی کردن وه پييان ناخوش بوو ؟ ئه بو ته له ش وتی : به راستی ئه وه بێ ویردانی یه . ئه ویش وتی :  
ده ی كوپه كهت سپارده يه ك بوو ( عاریه ) له لایه ن خوا وه ، ئیستا بردویه تیه وه ، ئه بو ته له ش به بیستنی ههوالی مهرگی كوپه كهی گهرايه وه ، وتی : ﴿ إِنَّا لِلّٰهِ وَإِنَّا إِلَيْهِ رَاجِعُونَ ﴾  
و ستایشی خوای كرد . كه پوژ بوویه وه و چوو بۆلای پیغهمبهری خوا ( ﷺ ) فهرمووی :  
بارك الله لكما في ليلتكما .

## " خوا شهوه كه تان لی پیرۆزگات "

ئه وه بوو ئوم سولهيم سکی بوو به ( عبدالله ی كوپی ئه بی ته له ) وه ، به شهودا منداله كهی بوو ، به مندا ناردی بۆ لای پیغهمبهری خوا ( ﷺ ) له گه ل جامی خورمای ( عجوه دا ) كه باشتترین جوړی خورمایه ، كه گه ی شتم خهريك بوو پیرۆزبایی له ( ابا عرله )  
ئه كرد و ناوی لی ئه نا ، وتم : ئه ی پیغهمبهری خوا ( ﷺ ) ، ئوم سولهيم ئه مشه و مندالی بوو .

پیغهمبهری خوا ( ﷺ ) به ته رای دی ده می خو ی خورمایه کی جو ی و خسته ناو ده می منداله كه وه و ئه ویش نوشی كرد و خواردی پیغهمبهری خوا ( ﷺ ) فهرمووی :

<sup>١</sup> - عدة الصابرين و ذخيرة الشاكرين ، ابن القيم ( ١٤ ) .

(حب الانصار التمر) واته : بهراستی ئەم ئەنصارىانە زۆریان حەز لە خورمايە .. وتم : ئەى پيغهمبەرى خوا (ﷺ) ناوى لى بنى ، فەرمووى : ( ناوى عبدالله ) يە <sup>١</sup> .

### " باشى ئارامگرتن "

عبايە ، دەلييت : هەر لەو منداڵە واتە ( عبدالله ) حەوت دانە کوپم بينى هەر هەمويان قورئانيان خەتم کرد بوو ( لەبەر بوو ) <sup>٢</sup> .  
خوا لە ئوم سولهيم رازى بييت و پاداشتى ئارامگرتنى بە بههشت و ناز و نعمەتەکانى بههشت بداتەو .

---

<sup>١</sup> - ئيسنادەكەى ( صحيح ) د / الطبقات ( ٨ / ٤٣١ ) و بخارى ( ٩ / ٥٠٩ ) و مسلم ( ٢١٤٤ ) .

<sup>٢</sup> - ئيبينو سەعد دەرھيتانى بۆ کردووہ ( ٨ / ٤١٤ ) ارنووط دەلييت : پياوانى جى متمانهن ( سير ٢ / ٣١١ ) .

## " ۷ - نوم حرامی کچی ملحان (ﷺ) "

### " نه نصاریی شههید "

خوشکی نوم سولهیم و پوری نه نه سی کوری مالیک و خیزانی (عبادهی کوری صامت) ه. له نه نه سه وه ، ده لیت : پیغمبری خوا (ﷺ) هات بولا مان ، من و دایکم و نوم حرامی پورم له مال بووین ، فرموی : ( قوموا لأصل بکم ) هلسن با نویژتان بو دابه ستم . نه وه بوو پیغمبری خوا (ﷺ) نویژی بو دابه ستین له غیری کاته کانی نویژدا <sup>۱</sup>.

### " شهیدی بهرژ "

نوم حرام (ﷺ) له سهرده می خه لافه تی پیشه و عوسماندا (ﷺ) له جهنگی (قبرص) دا شهید بووه ، موعاویهی کوری نه بو سوفیان سهرکرده ی سوپاکه بووه ، نه و ساله ش پیکه وتی ( ۲۷ ) ی کچی بوو . له ( نه نه سی کوری مالیک ) وه ، ده لیت : نوم حرامی کچی ملحان بوی باسکردم که : پوژیکیان پیغمبری خوا (ﷺ) پیش نیومرؤیه که له مالیان سهرخه ویکی شکاند و که له خه وه لسا ، پیده که نی ، وتم : نه ی پیغمبری خوا (ﷺ) ده بینم پی ده که نیت .. ؟ فرموی : عرض علي ناس من امي یرکبون ظهر هذا البحر ، کالموک علی الاسرة . واته : خه لکانیکم له نوممه ته که م نیشان درا ، به سهر دهریاوه دهرؤیشتن ( یان به سهریشتی دهریاوه بوون ) ههروه که چون پادشایان له سهر تهخت و عهرشن . واتم : نه ی پیغمبری خوا (ﷺ) ، داوا له پهرومردگار بکه منیش بکاته یه کی له وانه . فرموی : انت من الاولین ) تو له پیشینه کانیت .

نه وه بوو عبادهی کوری صامت نوم حرامی هیئا ، و له گهل خوی دا به دهریا بردی بو غمزا و له گهرانه و هیاندا هیستریکیان لی نزیک کرده وه تا سهرکه ویته سهر پشته ی ، هیستره که خستی بهزه ویدا و ملی شکاند ( پیی به گهر دیندانا ) و کوشتی . پهزای خوی لی بیت <sup>۲</sup>.

<sup>۱</sup> - صحیح / مسلم له صحیحه کهیدا ( ۶۶۰ ) دهرهتانی بو کرپوه .

<sup>۲</sup> - صحیح / بوخاری و مسلم گتپراویانه ته وه .

" ۸ - ( زهینه ب ) " ﷺ " ... دایکی نیمانداران "

" خواږی پهر و مردگار له سر و عهرشی خوږه وه مارهی کردووه له

پیغه مبهری خوا ( ﷺ ) "

نهم خانمه ، دایکی نیمانداران ، زهینه بی کچی جه حشی کوږی ږیابه و کچه پوری پیغه مبهری خوا ( ﷺ ) و یه کیکه له کوچهرانی پیشینه . نومه یه کچی عبدالمطلب ی کوږی هاشم ، دایکیه تی ، یه کیکه له نافرته سه لارمکان له پروی نایین و له خواترسی و به خشنده یی و چاکه کردنه وه ( ﷺ ) .

" هاوسهرگیری زهینه ب له گهل زهیدی کوږی حارثه دا "

کاتی نایینی نيسلام هات ، یه کی له نامانجه کانی نه میشتنی جیاوازی بوو له نیوان خه لکیدا چونکه کهس چاکتر نیه له کهس مه گهر به له خواترسان ( تقوی ) ..  
نهمه بوو پیغه مبهری خوا ( ﷺ ) ویستی به کردووه نهمه به جی بینیت نهمیش به دانی زهینه بی کچی جه حش که کهسی پیغه مبهری خوا ( ﷺ ) بوو به خزمه تکاره کهی خوږی زهیدی کوږی حارثه ، تاوه کو نهمه جیاوازی به چینایه تی یه بی بنه مایانه ی که هه بوون دارمینیت و نه یه نیت ، نهمه بوو نهمه هات به زهینیدا ( یریدا ) که زهینه ب له زهیدماره بکات . پیغه مبهری خوا ( ﷺ ) داوا ی زهینه بی کرد بو زهید ، به لام زهینه ب چهند خه تهره و پرسیاریکی پیکدراو جیاوازی له لا دروست بوو ، چون بتوانی پیشوازی لهم هاوسهرگیری یه بکات له گهل خزمه تکاریکدا ، له کاتیکدا نهم نافرته تیکی خانه دانه ؟  
به پیغه مبهری خوا ( ﷺ ) ی وت : ناتوانم پیی رازی بم ببیته هاوسهرم ، له کاتیکدا من کیژیکی خانم و خاتوونی قوره یشم .<sup>۱</sup>

پیغه مبهری خوا ( ﷺ ) فهرموی : ( فإني قد رضيت لك ) له راستیدا من پیی رازیم بو تو ... نهمه بوو هاوکات نهم نایه ته پیروزه هاته خواره وه : ﴿ وَمَا كَانَ لِمُؤْمِنٍ وَلَا

۱ - پروانه / نساء مبشرات بالجنه / به شی یه کهم .



مُؤْمِنَةً إِذَا قَضَى اللَّهُ وَرَسُولُهُ أَمْرًا أَنْ يَكُونَ لَهُمُ الْخِيَرَةُ مِنْ أَمْرِهِمْ وَمَنْ يَعْصِ اللَّهَ وَرَسُولَهُ فَقَدْ ظَلَّ ضَلَالًا مُبِينًا (۳۶) ﴿سورة الاحزاب﴾ .

واته : بؤ هېچ پياو و نافر دتانی ئیماندار دروست نیه ، کاتی خوا و پیغه مبره که ی بریاری شتیګ بدن ، ئەوان سهرپشک بن له ئەنجامدانی ئەو کاره دا ، چونکه ئەو ی سهرپیچی بکات له فرمانی خوا و پیغه مبره که ی ئەو بهرآستی به ناشکرا گومرا و سهرلیشیواوه .

- ئیتر زهینه ب لیږه دا نهیتوانی سهرپیچی فرمانی خوا و پیغه مبره که ی بکات . ئەو بوو پاری بوو ، زهیدی کوپی حارثه زهواجی له گه لدا کرد <sup>۱</sup> .

پاشان جیاوازی و ناکوکی دهستی پی کرد له نیوان ئەم دوو هاوسهره دا .. و ژیان له نیوانیاندا سهخت و گران بوو ... زهید دهاته لای پیغه مبری خوا ( ﷺ ) و سکا لای له سهر زهینه ب دهکرد ، ئەویش ( ﷺ ) فرمووی : ( إمسک عليك زوجك و اتق الله ) واته : دهست به خیزانه که ته وه بگره و له خوا بترسه ، به لām ژیان له نیوان ئەم دوو هاوسهره دا بووه ئەسته م . دواتر ئەو نایه ته دابهزی که نه ریتی ( تبني ) یان پوچهل ئەکرده وه . ئەو بوو ( جبریل ) سهلامی خوی له سهر بیټ ، هه والی دابوو پیغه مبری خوا ( ﷺ ) که زهینه ب ئەبیته خیزانی ، به لām پیغه مبری خوا ( ﷺ ) پیی خوش نه بوو فرمان به زهید بکات ، زهینه ب ته لاق بدات ، تا ئەم دواتر بیخوازیټ ، و به مهش له ناو خه لکیدا وتی وتی ئەو به لا ده بیته وه که ( ﷺ ) ژنی کوپه که ی خوی هینا وه ته وه <sup>۲</sup> ..... ئەو راده ی له قسه ی خه لک ترسانه وای کرد ئەو ی خوی پهروه دگار هه والی پی دابوو بیشاریته وه - که ئەویش ماره کردنی زهینه به له پیغه مبری خوا ( ﷺ ) <sup>۳</sup> ئەمه بووه هو ی ئەو ی

<sup>۱</sup> - پی شه وای شهید ( زهیدی کوپ حاربه ) که پشتر باسی ژیانیمان کردوو له موته . شهید کرا .

<sup>۲</sup> - تبني / واته کردنی که سیک به کوپی خوی .. بهو پییهش ههرشتیکی له نیوان باوک و کوپدا هیه به سهر ئەم دوانه شدا جی به جی بکریټ وه که ئەو ی که باوک بوی نی به ژنی کوپه که ی خوی ماره کاته وه پاش ته لاقدانی . ( وه رگپړ ) .

<sup>۳</sup> - ئەو بوو خیزانی تبني کرا و حه لال نه بوو له لایان .

<sup>۴</sup> - به لām ئەو ی که باس ئەکری ، گوايه زهید له مال نه بووه ، پیغه مبری خوا ( ﷺ ) چوه بۆ مالیان و لهو ی زهینه بی به جوانی بینویه و خوشه ویستی چووته دلیه وه و له کاتی گه پانه وه دا ئەمه ی فهرمووه )

پهرومردگار موعاته به ( گله یی و سهرزنشت ) ی لی بکات بهم نایه ته پیروژه : ﴿... وَتَحْفِي فِي نَفْسِكَ مَا اللَّهُ مُبْدِيهِ وَتَخْشَى النَّاسَ وَاللَّهُ أَحَقُّ أَنْ تَخْشَاهُ...﴾ سورة الاحزاب ، آیه ( ۳۷ ).

واته : نهی ( ﷺ ) شتیک له دل و دهر وونی خوتدا دهشاريته وه ، که خوا دهمیه وی ناشکرای بکات ، له خه لکی دهرسیت ، به لام خوا پیشتره حسابی بو بکهیت و لی بترسیت . وه خوی گه وره به فرموده کانی ، هو ی نه وه ی ناشکرا کرد که زهینه ب له ( ﷺ ) ماره بکات ، خوی گه وره دهرمووی : ﴿... لِكَيْ لَا يَكُونَ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ حَرَجٌ فِي أَزْوَاجِ أَدْعِيَائِهِمْ إِذَا قَضَوْا مِنْهُنَّ وَطَرًا وَكَانَ أَمْرُ اللَّهِ مَفْعُولًا﴾ سورة الاحزاب ، آیه ( ۳۷ ) .

واته : بو نه وه ی هیچ شهرمه زاری و دلته نگي يهک بو ئيمانداران دروست نه بیټ به هینانی هاوسمرانی به ناو کوپیان ، کاتی بیزار دهن و پیویستیان به یه کتر نامینی ، هه میشه فرمانی خوا جیبه جی کراوه .. دوی نهم نایه ته ، که زهید دووباره هاته وه بو نه وه ی سکا لای زهینه ب له لای پیغمبر ی خوا ( ﷺ ) بکات .. مؤلته تی دابه جیا بوونه وه لی و تعلق دانی .

### " زهواجی پیغمبر ی خوا ( ﷺ ) له گهل زهینه ب دا ( ﷺ ) "

پاش نه وه ی زهید ، زهینه بی ته لاقدا ( ﷺ ) .. پیغمبر ی خوا ( ﷺ ) به فرمانی پهرومردگاری زهینه بی هینا ...

خوی پهرومردگار ، دهرمووی : ﴿... فَلَمَّا قَضَى زَيْدٌ مِنْهَا وَطَرًا زَوَّجْنَاهَا...﴾ سورة الاحزاب ، آیه ( ۳۷ ) واته : جا کاتیک زهید ، بیزار بوو له زهینه ب و پیویستی پی نه ماو جیا بوونه وه ، ئیمه زهینه بمان له تو ماره کرد ...

نه وه بوو به دهقی قورنانی پیروژ ، خوی پهرومردگار زهینه بی له پیغمبر ی خوا ( ﷺ ) ماره کرد ، به بی سهرپرشتیار ( ولی ) و به بی شایهت .. زهینه بیش هه میشه

سبحان الله العظیم ، سبحان مقلب القلوب ( هند . نه وه له پستیدا پوچل و هلبستراوه یکی پیلان تیگرانه به که دوژمنانی دین پی هه لساون .. ههر دوژمنانی دین له م جوړه ریوايه ته جوړاو جوړانه یان دارشته و بهرگی خه یال و دوژیان به بهر دا کردوه ، خو نه گهر پیغمبر ی خوا ( ﷺ ) پیشتربویستیایه بیخواریت هچ شتیک پیگری نه بوو ، چونکه که مامی بوو ، دهرباردی زهینه ب هچ شتیک له لای شارلوه نه بووه .. بکه پیژده سهر نهم بابته تانه له پهراوده کانی تفسیری ( امام محمد ابو شهیه ) ( ۲۲۳ / ۸ ، ۲ ) .

شانازی بهمهوه دهکرد ، بهسهر دایکایه نی ئیماندارانهوه و دهیغفرموو : ئیوه ئههل و بنه ماله که تان ماره یان بریون ، بهلام من خوای پهروهردگار لهسهر و عهرشی خویهوه مارهی بریم .

له ئه نه سه وه ، ده لیت : زهید هاته لای پیغه مبرخی خوا ( ﷺ ) بۆ سکا لا ، شه ویش هر دهیغفرموو : ( اتق الله و امسك عليك زوجك )<sup>۱</sup> ئه نه س ، ده لیت : ئه گهر پیغه مبرخی خوا ( ﷺ ) شتیکی شار د بایه ته وه ، ئه وه ئه مه ی ئه شار ده وه ، ده لیت : زهینه ب هه می شه شانازی به سهر خیزانه کانی تری پیغه مبرخی خوا ( ﷺ ) وه ده کرد ، ئه یوت : ئیوه ماله باوانتان مارهی کردوون ، من خوای پهروهردگار لهسهر و حهوت ئاسمانه وه مارهی کردووم<sup>۲</sup> .

بهو هاوسهرگیری یه پیروزه ، خاتوو زهینه بیش چوو له لیستی دایکانی ئیمانداران ، له وانیه شه ئه مه به ره کاتی خوای گه و ره بیت بۆ زهینه ب به هو ی فهرمان بهرداری کردنی خوا و پیغه مبره که ی له شوو کردنی به زهید .

## " حجاب ( بالاپوشی ) "

یهکی له به ره کاتی زهینه ب ئه وه بوو به هو ی ئه مه وه نایه تی حجاب دابهزی !! له ئه نه سه وه ، ده لیت :

پاش ئه وه ی پیغه مبرخی خوا ( ﷺ ) زهینه بیی گواسته وه و نان و گوشت حازر کرا و منیش نیرام بۆ داوه ت کردنی خه لک بۆ نانخواردن ، ئه وه بوو کو مه ل کو مه ل خه لک ئه هاتن نانیا ن ئه خوارد و ئه پوشتن و پاشان کو مه لکی تر ئه هاتن نانیا ن ئه خوارد و ئه پوشتن ، به رده وام خه لکم داوه ت ده کرد تاوا ی لی هات که س نه ما بانگی بکه م .  
وتم : ئه ی پیغه مبرخی خوا ( ﷺ ) ، که سی نابینه وه بانگی که م ، فهرمووی : ( فأرفعوا طعامکم ) واته : که واته نانه که تان هه لگرن و کو ی که نه وه . سی کو مه ل له

<sup>۱</sup> - له خوا بترسه و ددست به خیزانه که ته وه بگره .

<sup>۲</sup> - صحیح / بخاری دهره یانی بۆ کردووه ( ۱۳ / ۲۴۷ ، ۲۴۸ ) له ( التوحید ) دا .

خه‌لکه‌که له ماله‌وه مانه‌وه و گفتوگۆیان نه‌کرد ، پیغه‌مبه‌ری خوا ( ﷺ ) چوو بۆ لای خاتوو عائشه سه‌لامی کرد و فهرمووی : ( السلام علیکم أهل البيت و رحمة الله ) .

عائشه ( ﷺ ) فهرمووی : سه‌لام و په‌حمه‌تی خوا له تۆش بیټ ، خیزانه‌که‌ت چۆن مه‌لده‌سنگینیت ( یان چۆنه ) خوا لیتی موباره‌ک کات ؟

به‌وجۆره و به‌په‌زده‌وه سه‌ری له هه‌ریه‌که له خیزانه‌کانی ده‌دا و سه‌لوی لی ده‌کردن و نه‌وانیش هه‌روه‌ک عائیشه ( ﷺ ) هه‌والپرسی یان ده‌کرد .. پاشان پیغه‌مبه‌ری خوا ( ﷺ ) گه‌پایه‌وه ، بینی سی کۆمه‌له‌که هه‌ر له ماله‌که‌یدان و خه‌ریکی قسه‌کردن ، پیغه‌مبه‌ری خوا ( ﷺ ) ش زۆر به شه‌رم بوو ، هیچی نه‌وت و چوو ده‌روه و پویشته بۆ ژووره‌که‌ی عائیشه ، ئیتر نازانه‌م عائیشه بوو هه‌والی پی دا یان کی که خه‌لکه‌که چوونه‌ته ده‌روه ئیتر گه‌پایه‌وه و قاچیکی خسته ئه‌و دیو ده‌رگا که و قاچه‌که‌ی تری له ده‌روه بوو هه‌ر په‌رده‌که‌ی هه‌لدایه‌وه ، نایه‌تی ( بالاپۆش ) ی بۆ هاته‌ خواره‌وه <sup>۱</sup> .

خوای گه‌وره ده‌فهرمویت : ﴿ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَدْخُلُوا بُيُوتَ النَّبِيِّ إِلَّا أَنْ يُؤْذَنَ لَكُمْ إِلَى طَعَامٍ غَيْرِ نَاطِرٍ إِنَّمَا وَلَكِنْ إِذَا دُعِيتُمْ فَادْخُلُوا فَإِذَا طَعِمْتُمْ فَانْصَبُوا وَلَا مُسْتَأْسِنِينَ لَحَدِيثٍ إِنَّ ذَلِكَ كَانَ يُؤْذِي النَّبِيَّ فَيَسْتَحْيِي مِنْكُمْ وَاللَّهُ لَا يَسْتَحْيِي مِنَ الْحَقِّ وَإِذَا سَأَلْتُمُوهُنَّ مَتَاعًا فَاسْأَلُوهُنَّ مِنْ وَرَاءِ حِجَابٍ ذَلِكُمْ أَطْهَرُ لِقُلُوبِكُمْ وَقُلُوبِهِنَّ وَمَا كَانَ لَكُمْ أَنْ تُؤْذُوا رَسُولَ اللَّهِ وَلَا أَنْ تُنْكِحُوا زُجَاجَهُ مِنْ بَعْدِهِ أَبَدًا إِنَّ ذَلِكُمْ كَانَ عِنْدَ اللَّهِ عَظِيمًا ﴾ سورة الاحزاب ، آیه ( ۵۳ ) .

واته : ئه‌ی ئه‌و که‌سه‌نای باوه‌رتان هی‌ناوه ، مه‌چن بۆ سه‌ردانی ماله‌کانی پیغه‌مبه‌ر ( ﷺ ) مه‌گه‌ر مۆله‌تتان بدريت و مۆله‌ت بخوازن ، نه‌گه‌ر مۆله‌ت دران بۆ ناخواردنی‌ک چاوه‌ری پی‌گه‌یشته‌نی مه‌که‌ن نه‌گه‌ر پینه‌گه‌یشته‌بوو ، به‌لام کاتی بانگکران ، ئه‌وه بچه‌ چووره‌وه ، جا کاتی نانتان خوارد بلاوه‌ی لی بکه‌ن و خۆتان به‌ گفتوگۆه سه‌رگه‌رم مه‌که‌ن ، چونکه به‌پراستی ئه‌و کاره‌تان پیغه‌مبه‌ری خوا ( ﷺ ) ئازار ده‌دات ئه‌ویش شه‌رمقان لی ده‌کات ( داوای چوونه ده‌روه‌تان لی ناکات ) ، خوایش شه‌رم له راگه‌یاندنی هه‌ق و په‌وا ناکات ، کاتی‌کیش داوای که‌ل و په‌لیکتان له خیزانه‌کانی پیغه‌مبه‌ر ( ﷺ ) کرد ، له پشتی په‌رده‌وه داوایان لی بکه‌ن ، ئاوا چاکتر و پاکتره بۆ دلی ئیوه و نه‌وانیش بی‌گومان هی‌چکات بۆتان نیه ئازار و دله‌نگی بۆ پیغه‌مبه‌ر ( ﷺ ) پیش

<sup>۱</sup> - صحیح / بخاری ته‌فسیری سووره‌تی ( الاحزاب ) دا گنپاویه‌تیوه ( ۶ / ۱۴۹ ) .

بینن ، هرگیز بوتان نیه هاوسهرانی دواى خوۍ به هیچ جوړۍ ماره بکهن ، چونکه بۍ گومان نهو کاره تان لای خوا زور گه ورهیه ( زور نابه جینییه ) ...

نایه ته که چنده نادابیك سهاره به چوونه ناو مالى خه لك له خو دگریت ، که پیشتتر جاهیلیه ته مهۍ نه ده زانی ، خه لكۍ به بۍ مؤله ته چوونه مالى خه لكۍ ، هندیکیان کاتۍ خاوه نمال خواردنۍ به سهر ناگروهو بوو ، دانه نیشتن تا نهو خوانهۍ پۍ نه گه یشت و دواتر به بۍ خولك دانه نیشتن بو ناخواردن ، هندیکیشیان دواى نان خواردنیش نه مانه وه ، جا بانگ کرا بان یان به زور خوۍان سه پاند بۍ و دهستیان نه کرد به قسه کردن و شهو که یفی به بۍ نه وهۍ ههست به وه بکات بوو ته هوۍ هراسان کردنۍ بهرامبره کهۍ .

نه وه بوو نه م نایه ته هاته خواره وه تا خه لكۍ فیری نه وه بکات به بۍ مؤله ته نه چنه ماله کانی پیغمبرۍ خوا ( ﷺ ) وه . نه گهر بانگهیشت کران بو خواردن با بچنه چووره وه ، خو نه گهر بانگنه کران ، نه چنه ژوره وه بو چاومړۍ کردنۍ پیگه یشتنۍ خواردنه که ، دواتریش دواى نان خواردن خوا حافیزی بکهن و نه میننه وه بو رچوون له قسه کردن و شهو که یفیدا .

له راستیدا موسلمانان له پوژگاری نه مړماندا زور پیویستمان بهم نادابه هیه که زورهۍ خه لكۍ پشتگوۍیان خستوه ، زور له وانهۍ بانگهیشت نه کریڼ ( داوت نه کریڼ ) دواى ناخواردن نه میننه وه ، به لکو له سهر ناخواردنه که دهست نه کهن به قسه کردن و دریژۍ پۍ نه دن ، خاوه نمالیش که شتیکی له نادابی ئیسلامی تیدایه و پاریزگاری لۍ نه کات ، شهرم دکات ، و له راستیشدا ناره حهت دهبن و کات ده ژمیرن ، میوانه کانیش به بۍ ههست و شعور له ناو قسه کردنۍ خوۍاندا رچوون .. له نادابی ئیسلامیدا هه میسه بو هه موو حاله تیک ریڼاو چاره سهریک هیه ، گهر دهستبگرین به و پهرورده نیلاهی یه راسته وه . پاشان نایه تی بالا پوښۍ له نیوان خیزانه کانی پیغمبرۍ خوا ( ﷺ ) و پیاواندا بریاردرا : ﴿ ... وَإِذَا سَأَلْتُمُوهُنَّ مَتَاعًا فَاسْأَلُوهُنَّ مِنْ وَرَاءِ حِجَابٍ ... ﴾ سورة الأحزاب ، آیه ( ۵۳ ) .

وه پهروردگار دهریخت که نه م بالا پوښۍ یه خاوینتره بو دلی هه مووان ﴿ ... ذَلِكُمْ أَظْهَرُ لِقُلُوبِكُمْ وَقُلُوبِنَا ... ﴾ سورة الأحزاب ، آیه ( ۵۳ ) .

ئیدی کهس غهیری ئەمه نه لیت کهس نه لیت تیکه لاوی و لابرندی بهر به سته کان و ریگه دان و ئاسانکاری له قسه کردن و یه کبینین و دانیشتن و به شداری کردنی ههردوو رهگهز پیکهوه پاکتره بۆ دله کان و پاکیزه تره بۆ ویزدان و یارمه تیده رتره بۆ نه هیشتنی ناره زووه شاراوه کانیان ، له وهی که ههردوو رهگهز پهروهره بکریت و ههست و رهفتاریان ناسک بکریتهوه ... تاکوتایی ههموو ئەو قسه و قسه لۆکانه ی تر که مروقه لاواز و نه فامه کان دهیکه .

ئیتیر کهس لهم جوړه قسانه نه کات ، چونکه خوا ی گهوره ده فهرمویت : ﴿... وَإِذَا سَأَلْتُمُوهُنَّ مَتَاعًا فَاسْأَلُوهُنَّ مِنْ وَرَاءِ حِجَابٍ ذَلِكُمْ أَطْهَرُ لِقُلُوبِكُمْ وَقُلُوبِهِنَّ...﴾ سورة الأحزاب ، آیه ( ۵۳ ) .

وه ئەم واقیعه بینراوه ی که ههیه ، راستی فهرمووده ی خوا و دروی ئەوانه نیشان ئەدات که بانگه شە ی غهیری ئەوه ده کهن که خوا فهرمانی پی کردووه ، ههروهک ئەزموونه نیشان دراوه کانی پوژگاری ئەمپوژمان له سهرا نسهری جیهاندا راستی ئەمه ده سلمینن که دهیلین ، به تایبه تی ئەو ولاتانه ی که راده ی تیکه لاوی ئازاد له ناویاندا گهیشتووه ته ئەوپهری ، دیارترین به لگهیه که ئیتیر قسه ی تیا ناگری ( وه ئەمریکا یه که مینی ئەو ولاتانه یه که تیکه لاوی تیایدا ناشیرنترین دهر نه نجامی لی که وتوته وه )<sup>۱</sup> .

## " لیبوره یی و به خشنده یی خاتوو زهینه ب (ﷺ) "

له عایشه وه ، ده فهرموئ:

پیغه مبهری خوا (ﷺ) به ئیمه ی ( خیزانه کانی ) فهرموو : يتبعنی اطول لکن یداً )  
واته : ئەوه تان که درێژترین دهستی ههیه ، شوین من دهکه ویت ..

ئیمه ش کاتی کۆ ئەبووینه وه دهستمان درێژ ئەکرد له پال دیواره که وه تا بزانی کامان دهستی له ئەوی تر درێژتره !! ههموو جاری ئەمه مان دووباره ئەکرده وه ، تاوهکو زهینه ب (ﷺ) وه فاتی کرد ، ئەو پهحمه تی خوا ی لی بیت نافرته یکی کورت بوو ، و له ئیمه بهر زتر نه بوو ، ئەوسا زانیمان پیغه مبهری خوا (ﷺ) مه بهستی به خشین و

<sup>۱</sup> - فی ظلال القرآن ( ۵ - ۳۸۷۷ ، ۲۸۷۸ ) به ده سنتکاریه وه .

دریژکردنی دەستی یارمەتی یە زەینەب دەستپەرەنگین بوو ، پیڤشەیی خۆشە ئەکرد و موروچنی ئەکرد و خیری ئەکرد .<sup>۱</sup>

زەینەب ( ﷺ ) لە مەبەستی پیغه مبهیری خوا ( ﷺ ) تیڤگەیشت کە چاکە کردن و بەخشینه ئەک دریژی و کورتی دەست .. ئەوە بوو هەمیشە کاری ئەکرد و ئەیبەخشی .. ئەوە بوو لە هەموو خیزانەکانی تر زوتر گەیشت بە لێقای پیغه مبهیری خوا ( ﷺ ) . پیڤی ئەوترا ( ام المساکین )<sup>۲</sup> .

### " بۆ لای پەرورەدگاری بەرز و بلند "

لە ( بورزەیی کچی رافع ) هە ، دەلێت : ( عومەری کۆپی خەتاب ( ﷺ ) ماف و مۆچەکەیی زینەبی ئامادەکردوو بۆی نارد ، ئەویش فەرمووی : خوا لە ( عمر ) خۆش بێت .. غەیری من بە توانا تر بو بۆ دابەشکردنی ئەمە ، وتیان : هەمووی بۆ تۆیە . فەرمووی : پاک و بی گەردی بۆ خوا ! بەبەرگیڤ خۆی داپۆشی و فەرمووی : داینین و تێکی بەن بەسەردا ، و دەستی کرد بە جیا کردنەوهی و دابەشی کرد بەسەر خزم و کەس و هەتیواندا و ئەوەشی مایەوه دای بە من .

سەیرمان کرد ( ٨٥ ) درهەمە ، پاشان دەستەکانی بەرەو ئاسمان بەرزکردەوه و فەرمووی : خوایە ، دواي ئەم سبالە ئیتر بەخششی عومەرم پیڤ نەگات .<sup>۳</sup>

هەرۆهە لە قاسمەوه ، دەلێت : زینەب ، کاتی سەرەمەرگ فەرمووی : من کفتم بۆ خۆم ئامادە کردۆوه ، ئەگەر عومەر کفنی بۆ ناردم بیکەن بەخیر بۆ یەکیکی تر ، وە ئەگەر توانیتان ، کاتی شوڤتانکردمەوه بۆ ناوگۆڤ ، پشتوینەکەم ببەخشن ، ئەوا ئەو کارە بکەن .<sup>۴</sup>

<sup>۱</sup> - حاکم پیاویەتی کردیوه و دەلێت : صحیحە ( ٢٥ / ٤ ) زەهەبیش هاوڕایە .

<sup>۲</sup> - دایکی ئەداران

<sup>۳</sup> - ( طبقات ) ی ابن سعد ( ٨ / ١٠٩ ) .

<sup>۴</sup> - سیر اعلام النبلاء ( ٢ / ٢١٧ ) .

له سالێ ( ٢٠ ) دا گهرایهوه بۆلای پهناى پهروهردگارى .. و عومهر ( رَحْمَةُ ) نوێژ  
ی لهسهه کرد .

پیش ئهوهی کۆتایی به نووسین بێنن لهسهه ژيانى ئهم خانمه بهپێزه ، ئهو  
وتهیهى خاتوو عایشه دهنووسین که فهرموویهتى هیچ ئافرهتیکم نه دیبوو هیندهی  
زهینهب به دین بیت ، له همووان زیاتر تهقوای خوای ئهکرد و له همووان راستگوتر و  
زیاتر مصلهه خزمایهتی به جی ئههینا و له همووان بهخشنده تر و خیر و مهندتر بوو  
١ . پهزای خوای لهسهه بیت .

١ - صحیح مسلم دهرهتانی بۆ کردووه ( ٢٤٢٢ ) .



" ۹ - نوم حبیبه ... دایکس نیمانداران ( ﷺ ) "

" کوچبه رس خوراگر "

کی به ؟

په مله ی کچی نه بو سوفیانی کوری حربه ... وه یه کیکه له کچه مامه کانی پیغه مبره خوا ( ﷺ ) ، هیچ کام له خیزانه کانی پیغه مبره خوا ( ﷺ ) له خرمايه تیدا له ثم نریکتر نه بوو بوی و له هه موویشیان مارهی زیاتر بوو ... له حبه شه ماره کرا بو پیغه مبره خوا ( ﷺ ) و له جیاتی پیغه مبره خوا ( ﷺ ) نه جاشی ( ۴۰۰ ) دیناری به مارهی پیدا و چهند شتیکی دیکه شی وه ( جیهازی ) پیدا. ههروهک نیبو عه باس ( ﷺ ) ده لیت <sup>۱</sup> : له سمر نوم حبیبه و خیزانه کانی تری پیغه مبره خوا ( ﷺ ) ثم ثایه ته به تایبه تی هاته خواره وه : ﴿ ... إِنَّمَا يُرِيدُ اللَّهُ لِيُذْهِبَ عَنْكُمُ الرِّجْسَ أَهْلَ الْبَيْتِ ... ﴾ سورة الحزاب ، آیه ( ۳۳ ) .

واته : چونکه به راستی خوا ته نها دهیه وی هه موو ناپاکی و ناسازی و نادرستی یه که له نیوه دور بخاته وه نهی خاو خیزانی مالی پیغه مبره خوا ( ﷺ ) و به تهواوی پاکتان بکاته وه ... ههروه ها پیشهوا زهه بی ، ده لیت : ( نوم حبیبه ریز و پله و پایه یه کی مه زنی هه بوو ، به تایبه ت له لای ( معاویه ) ی برای و هه به هو ی نهو جیگا و پیگه یه ی له نوم حبیبه وه به معاویه یان دهوت ( خالی نیمانداران ) <sup>۲</sup> .

" زهواجی پیغه مبره خوا ( ﷺ ) له گهل نوم حبیبه ( ﷺ ) "

کاتی نوم حبیبه موسلمان بوو ( ﷺ ) له گهل میزده که ی که ( عبدالله ی کوری جهش ) بوو کوچیان کرد بو حبه شه ، له وی میزده که ی له نیسلام هه لگه رایه وه و بوو به گاور ، نیر له ویوه درده داریی نوم حبیبه گه وره تر بوو ، له یه که کاتدا به لای ناواریی له لایه که و هه لگه رانه وه ی میزده که ی و جی هیشتنی شار و نیشتمانه که ی له لایه کی تره وه به سه ردا

<sup>۱</sup> - دانه پاله که ی ( حسن ) ه / زهه بی ده لیت : دانه پاله که ی ( صالح ) ه ، سیر ( ۲ / ۲۲۱ ) .

<sup>۲</sup> - سیر اعلام النبلاء ( ۲ / ۲۲۲ ) .

کۆبووهوه ، ئهوه بوو کاتی پیغمبهری خوا ( ﷺ ) به حالی ئاگادار بوو ، کهسیکی نارده لای نه جاشی تا بۆی ماره کات و ههر له وی مارهیی پی دراوه ک دله وایی یه ک بۆی و وه ک وه فایه ک بۆی به هۆی ئه وهی له هه موو ئاړه حه تی یه دا خوگر بووه و کوششی کردوه ... با ئه و درۆژانه ش به کوشت چن که ئه لێن ( ﷺ ) ههر کهسیکی بویستایه له ئافره تان ده یه ئیذا ، به هۆی پالنه ری هه و و تیرکردنی ئاره زوو !! مه گهر ئه وه له بهر ئاره زوو بووه ، به پێزان ؟! نه خیر ، به لکو به راستی ئه مه هه لویستی پیغمبهرانه که و ده کات له خاوه ن ویزدانه کان سه ری کړنووش له به رده م گه وره یی ئه م ئایینه دا نه ری که ن .. ئه وه شی که سه یرو چاوه پروان نه کراو بوو لیته دا ئه وه یه ، کاتی ئه بوسوفیان<sup>۱</sup> هه والی ئه م هاوسه رگری یه ی بیست ، سه ره رای ئه و دژایه تی کردنه ی که هه یبوو بۆ پیغمبهری خوا ( ﷺ ) و موسلمانان ، به شانازی یه وه وتی : ( به راستی ( ﷺ ) کهسیکی ئه وه نده شیاهه ، هه رگیز ( نا ) ی پی ناوتریت )<sup>۲</sup> . هه روه ها له عومه ره وه ، له ئوم حه بییه وه ده گێرپێته وه ، ده لیت : ئوم حه بییه پنیشت خیزانی عبدالله بوو ، وه پیغمبهری خوا ( ﷺ ) له حه به شه ماره ی کرد و نه جاشی چوار هه زار ده ره می وه ک ماره یی پی دا و له گه ل ( شرحبیل ) ی کوپی حسن دا ناردی ، وه هه موو جیهازی یه که شی له لایه ن نه جاشی یه وه بوو<sup>۳</sup> .

### " هه لویستی زیندوو "

له ( الزهری ) یه وه ، ده لیت : پیغمبهری خوا ( ﷺ ) ویستی فه تی مه که بکات ، ئه وه بوو کاتی ئه بوسوفیان هات بۆ مه دینه بۆ گفتوگو کردن له گه ل پیغمبهری خوا ( ﷺ ) تا وه کو ئاگر به سه ته که یان درێژ بکاته وه ، پیغمبهری خوا ( ﷺ ) قبولی نه کرد ، ئه ویش هه لسا چوو بۆلای ئوم حه بییه کچی ، کاتی ویستی له سه ر جیگا که ی پیغمبهری خوا ( ﷺ ) دانیشیت ، ئوم حه بییه پنیچایه وه و هه لیگرت ، ئه ویش پنی وت : کچم ، ئایا ئه و جیگایه شیایوی من نیه یان من شیایوی ئه و جیگایه نیم ، وا هه لی ئه گریت ؟

<sup>۱</sup> - له و کاته دا هیشتا موسلمان نه بوو بوو .

<sup>۲</sup> - الحاكم ( ۲۲ / ۴ ) .

<sup>۳</sup> - دانه پاله که ی ( صحیح ) ه ، ابو داوود له ( النکاح ) دا ده ره ئتانی بۆ کردوه ( ۲۰۰۷ ) .

فرموی : به لکو نه مه جیگای پیغمبر خوی (ﷺ) و توش که سیکی پیسی بی  
باوهریت و شیاوی نهو جیگایه نیت ، نه بوسوفیا نیش وتی : بهراستی کچم دواي من  
تووشی شهر بوویت <sup>۱</sup> .

### " پیش نهو هی به لیتای خوا بگات "

له ( عهوفی کوری حارث ) هوه ، ده لیت : گویم له عائیشه بوو (ﷺ) دهیوت :  
له سهره مهرگدا نوم حه بیبه بانگی کردم و پیی وتم : بی گومان شتی که لهو هی له نیوان دوو  
هویدا هیه له نیوان من و توشدا هه بووه ( واته : نهو بهراهرکی و ههستیاری یه له  
نیوان دوو هویدا هیه ) خوا له هردوو کمان خوش بیّت .  
منیش وتم : خوا له سهر هه مووی لیت خوش بیّت و گهر دنم نازاد بیّت . نهویش فرموی : دلّت  
خوش کردم ، خوا دلّت خوش کات ، نینجا ناردی بهدواي نوم سه له مه دا و هه مان شتی به نهویش وت .  
نووسهر ده لیت :

بهراستی نه مه سونه تیکی پیغمبرایه تی زیندووه . نهو هتا بهیه هقی نه گیریت هوه  
که پیغمبر خوی (ﷺ) له کاتی نه خوشی وه فاتیدا وتاری دا بو خه لک و فرموی :  
" أما بعد أيها الناس .. فإني أحمد إليكم الله الذي لا اله الا هو ، فمن كنت جلدا له ظهراً ، فهذا ظهري  
فليستد منه ! و من كنت شمتا له عرضاً ، فهذا عرضي فليستد منه ! و إن الشحاء ليست من طبعي و لا من  
شأني ، ألا و إن أحبكن إلي من أخذ مني حقاً ! إن كان له ، أو أحلني منه فليقت الله و أنا طيب النفس ... "

واته : " له پاشان .. نهی خه لکینه .. من سوپاسی پهرده ورگاری تاک و ته نه  
نه کهم ، نیستا نه گهر یه کی که هیه لیم دابی نهو پشتم با لیم بداته وه ! وه ههر کهس  
پوژی له پوژان قسه مه بنامووسی وتووه ، بامافی خویم لی وهر گریته وه ! ناگدارین کینه  
و دوزمنایه تی له سروشتی من نیه و کاری من نیه ، بی گومان خوشه ویسترینتان له لام  
نهو کهسه یه که مافی خویم لی وهر نه گریته وه نه گهر مافی له لام هیه ، یان گهر دنم نازاد  
نه کات تاوه کو به دهرونیکی پاکوه به لیتای خوی گه وره بگم ... " خاتوو نوم حه بیبه  
سالی ( ٤٤ ) له سهرده می جینشینایه تی موعاویه دا (ﷺ) وه فاتی کردووه .

<sup>۱</sup> - طبقات / ابن سعد ( ٨ : ٩٩ ، ١٠٠ ) صفة الصفوة ( ٢ / ٢٣ ) .

" ۱۰ - نوم نیمهن (ﷺ) "

" به دایرانی سرووش دهگری "

حبهشی یه و خزمه تکار ( مولاہ ) ی پیغمبر ی خوا (ﷺ) و دایه نی بوو .. پیغمبر ی خوا (ﷺ) له باوکیه وه بوی به جیماوه و پاشان دوا ی نه وه ی خاتوو خه دیجه ی هیئا ، نازادی کرد .

یه کی بووه له وانه ی له سهره تاوه هیجره تیان کرد .. ناوی ( بهرکه ) یه .. عوبیدی کوپی حارثی خمره جی هاوسه ری بووه و ( نیمهن ) ی لی بووه .. نیمه نیش باس و خواستی خوی هیه له کوچ و خه باتکردندا ... پوژی ( حنین ) شهید دهگری و دواتر ( زهیدی کوپی حارثه ) له شهوانی دابهنی پهیامی پیغمبر یه تیدا هیئاویه تی و ئوسامه ی کوپی زهیدی ، خوشه ویستی پیغمبر ی خوا ی (ﷺ) لی بووه .

" پله و پایه ی له لای خوا ی پهروه ردگار "

کاتی نوم نیمهن هیجره تی کردو ، له ( منصرف ) و پیش نه وه ی بگاته ( روحاء ) شه و مایه وه ، له وی زور تینووی بوو به پوژویش بوو ، ناویشی پی نه بوو ، نه وه بوو زور شه که ت بوو ، خوا ی پهروه ردگار له ئاسمانه وه سه تلک ناوی به گوریسیکی سپیدا دابهنانده خواره وه بوی ، ئوریش لی خواره وه ، نوم نیمهن ده لیت : " دوا ی نه وه هه رگیز تینووم نه بووه ، له گهل نه وه شدا له ئاواره یی دا به هو ی به پوژوو بوونمه وه نه وایه تووشی تینویتی بهاتمایه ، که چی تینووم نه نه بوو " !!

به هو ی دایرانی وه چی نوم نیمهن دهگری :

له نه نه سه وه ، ده لیت :

کاتی پیغمبر ی خوا (ﷺ) وه فاتی کرد ، نوم نیمهن گریا ، وتیان .. نه وه ده گرییت ؟ وتی : سویند به خوا ، دهمزانی پیغمبر ی خوا (ﷺ) هه رده بی وه فاتی

۱ - ئیبنو سهد دهره نانی بۆ کردووه ( ۲۲۴ / ۸ ) و له ویشه وه حافظ له ( الصابه ) ( ۱۳ / ۱۷۸ ) دا ،

پیاوانی فهرموده که بی متمانه ، به لام بچرانی تی شه که ویت .

بکات ، به‌لام له‌به‌ره‌وه ده‌گرم که ئیتر سروش له ئاسمانه‌وه دانابه‌زیت بۆمان و لیمان دانه‌بریت<sup>۱</sup> .

- ئەو پۆژەش عومەری کوپی خەتاب ( ﷺ ) شەهید کرا ئوم ئەیمەن زۆر گریا .  
له تاریقه‌وه ، ده‌لیت : کاتی عمر ( ﷺ ) کوژرا ، ئوم ئەیمەن دەستی به‌گریان کرد و وتی : ئەمڕۆ ئیتر ئیسلام کز و لاواز بوو<sup>۲</sup> .

ئوم ئەیمەن ( ﷺ ) له‌سه‌رده‌می جینشینایه‌تی عوسماندا ( ﷺ ) وه‌فاتی کرد .  
(حرمله ی) (مهولا ی) ئوسامه‌ی کوپی زه‌ید ده‌گیڕێته‌وه .. له‌گه‌ڵ ئیبنو عومەردا دانیشتبوو ، هه‌جای کوپی ئەیمەن هاته ژووره‌وه و نوێژی کرد نه‌ رکوع بردنی و نه‌ کړنووش‌بردنی هیچیان ته‌واو نه‌بوون ، ئیبنو عومەریش ( ﷺ ) بانگی کرد و پیی وت :  
(واهنانی نوێژت کردووه ؟ نه‌خیر ، به‌لکو ئەبێ دووباره‌ی که‌یته‌وه ، ئەوه بوو کاتی پۆیشت ! ئیبنو عومەر پرسى : ئەمه‌ کێ بوو ؟ وتم : هه‌جای کوپی ئەیمەنی کوپی ئوم ئەیمەن ..

فهرمووی : ئەگەر پیغه‌مبه‌ری خوا ( ﷺ ) ، بیبینیایه ، خوشی ئەویست<sup>۳</sup> . سه‌لام و په‌حمه‌ت و به‌ره‌کاتی خواتان لی بیت ..

<sup>۱</sup> - به ئیسنادیکى صحیح / ابن سعد ( ۲۲۷۸ ) موسليم و غه‌یری ئەویش پیاوایه‌تیان کړيووه .

<sup>۲</sup> - ئیسناده‌که‌ی راسته / ابن سعد ( ۸ / ۲۲۶ ) .

<sup>۳</sup> - پیاوانی جیی متمانه‌ن / ابن سعد ( ۸ / ۲۲۵ ) .

## " ۱۱ - حەفصەى داىكىى نىمانداران (ﷺ) "

### " خىزانى پىغمبەرى خوا (ﷺ) لە بەهەشتدا "

داخۆ ئەم خانمە كى يە كە ئەم چەند لاپەرە بە يادکردنى پرگولاًو ئەكەين ؟  
بەريزان ، كچى پيشه‌واى موسلمانان عومەرى كورى خەتابە رەزاي خويان لەسەر ييت .  
پىغمبەرى خوا (ﷺ) سالى سىي كۆچى ( ھاسەرگىرى لەگەل كرد ) پاش  
تەواو بوونى ( عىدە ) كەى لە خونەيسى كورى حزافەى سەمى <sup>۱</sup> ، كە يەكى بوو لە  
كۆچبەران .

" عائىشە (ﷺ) دەفەرموى : -

لەناو خىزانەكانى پىغمبەرى خوادا لەگەل حەفصەى (ﷺ) زۆر كۆك بووين ،  
وہ رىوايەتكراوہ كە بە پىنج سالى پيش ھاتنە خواروہ سروش ( پەيامى ئىسلام ) لە  
دايك بووہ .. بەو پىيە ، كاتى پىغمبەرى خوا (ﷺ) گواستويەتيەوہ تەمەنى ( ۲۰ )  
سالى بووہ <sup>۲</sup> .

كاتى ھاسەرەكەى وەفاتى كرد ، باوكى پيشنيارى كرد بۆ ئەبوبەكر ، وەلامى  
ندايەوہ ، وە پيشنيارى كرد بۆ ( عوسمان ) يش ، ئەويش فەرموى : بەنيازىم ئىستا  
ژن بىنم ، ئەمىش دلى لىيان ئىشا ، و سكالاي خوى بردە لاي پىغمبەرى خوا (ﷺ)  
ئەويش فەرموى : ( تزوج حفصة من هو خير من عثمان ، و تزوج عثمان من هي خير حفصة )  
واتە : حەفصە شوو بەكەسىكى باشتر لە عوسمان ئەكات و عوسمانيش كەسىك دىنييت  
باشتر لە حەفصە .. پاشان داخوازي حەفصەى لە ( عمر ) كرد (ﷺ) ئەويش پىيدا <sup>۳</sup> .  
ھەر وەھا پىغمبەرى خوا (ﷺ) خاتوو ( رقيه ) كچى خوى دابە ( عوسمان )  
پاش وەفاتى خۆشكەكەى .

<sup>۱</sup> - يەككە لەوانەى زوو ئىسلام بوون ، و كۆچى كرد بۆ حەبەشە و گەرايەوہ مەدينە و ئامادەى بەدرو  
ئوحد بوو ، لە جەنگى ئوحد دا برىندار كرا و بەو برىنەى وەفاتى كرد (ﷺ) .

<sup>۲</sup> - سىر اعلام النبلاء ( ۲ / ۲۲۷ ) .

<sup>۳</sup> - صحيح / بخارى گىراويەتيەوہ ( ۹ / ۱۵۲ ، ۱۵۳ ) .

پاش نه وهی ( عمر ) حه فسه ی دا به پیغمه بهری خوا ( ﷺ ) نه بویه کر ( ﷺ ) ی پیگه یشت ، داوای لی بوردنی لی کرد و فهرمووی : دلگران نه بی لی که وه لأم نه دایته وه ، نه ویش له بهر نه وه بوو پیغمه بهری خوا ( ﷺ ) پیشت باسی حه فسه ی کردبوو ( نیازی بوو بیخواریت ) ، منیش خو نه پنی نه و نادرکیتم ، خو نه گهر پیغمه بهری خوا ( ﷺ ) وازی لی به پنایه نه و من نه مهینا <sup>۱</sup> .

چه سپاوه که پیغمه بهری خوا ( ﷺ ) جاریک ته لاقی داوه و دواتر به فرمانی ( جبریل ) سه لای خوی لی بیت هی ناویه تیه وه .. وه جبریل ( علیه السلام ) پیی فهرموو : نه و نافرده تیکه زور به رورزوو ده بیت و شهو بیداره ( قوام ) ه و نه و له به هه شتدا خیرانته <sup>۲</sup> .

### " نادابی بهرزی ئیسلام "

پهروه دهی ئیسلامی گرنگی خو ی هیه له بنیاتنانی کومه لگه ی باش و خانه واده ی خواناسدا ، که جهخت له سهر هاوړیزی له نیوان هه ردو و هاوسه ردا ده کاته وه ، و له گه ل فیرکردنی کچان هر له مالی باوکیاندا که چون ریز له میرده کانیان بگرن ، له گرنگترین هوکاره کانی ناوه دانکردنه وهی مالی ئیسلامی یه ، تا به سهر بلندی بمیننه وه له بهرام بهر ناره حه تی و بهر به سته کانی زه مانده دا .

ههروه ها روشنیرکردنی لاوان به گرنگی پاراستنی مافه کانی خیران ، له گرنگترین بنچینه کانی بنیادنانی مالی موسلمانان ، وه رولی دایک و باوک به زه واجی کچه کیهان ته واو نابی ، به لکو ده بی بهینا و بهین مافی هاوسه ره که ی و دبیر بینیته وه ، له گه ل نارامگرتن له گه لیدا له خوشی و ناخوشیدا ... وه هر مالیک له سهر غهیری نه م بنچینانه بنیاتنرابی ناکامه که ی خه ساره و مه ندی و په شیمانی یه .

<sup>۱</sup> - صحیح / بخاری گپراویه تیه وه ( ۹ / ۱۵۲ ، ۱۵۳ ) .

<sup>۲</sup> - فهرمووده ی ( صحیح ) ه / نه بو داوود ( ۲۲۸۳ ) و ابن ماجه ( ۲۰۱۶ ) .

## " فهرموون ئەم رېوايه‌ته "

له ( عمری کوپی خه‌تاب ) هوه ( ﷺ ) ده‌فهرمویت :

ئیمه‌ هۆزی قوره‌یش که‌سانیک‌ی زāl بووین به‌سەر ئافره‌تاندا ، کاتی هاتینه‌ مه‌دینه‌ بینیمان له‌وی ئافره‌تان به‌سەر پیاواندا زالن ، وای لی هات ئافره‌تانمان چاویان له‌وان ده‌کرد .. ئەوه‌بوو جاری له‌ خیزانه‌که‌م توپه‌ بووم .. دوا‌یی هات لۆمه‌ی ئەکردم و ئەیوته‌وه ، منیش ئەوهم پی ناخۆش بوو ، نکۆلیم لی ده‌کرد .

ئه‌ویش وتی : بۆچی نکولی ده‌که‌یت ؟ سویند به‌خوا خیزانه‌کانی پیغه‌مبه‌ری خوا ( ﷺ ) مۆن ئەکه‌ن و هه‌یانه‌ رۆژی تا ئیواره‌ ده‌ستی لی هه‌لده‌گریت و به‌ جیی دیلت ... ده‌فهرمویت : منیش پۆیشتم بۆلای حه‌فصه‌ و پیم وت : له‌ پیغه‌مبه‌ری خوا ( ﷺ ) قین ئەکه‌یت ؟ فهرمووی : به‌لی ... منیش وتم : ئەو رۆژه‌ تا ئیواره‌ ده‌ستی لی هه‌لگری ؟ فهرمووی : به‌لی ...

وتم : هه‌ر که‌س له‌ ئیوه‌ ئەمه‌ی کرد بی‌ت به‌ خه‌ساره‌ومه‌ندی ئەچیت و کاریکی خرابی کردووه ، مه‌گه‌ر زامنی ئەوه‌ ئەکه‌ن که‌ به‌ تووپه‌ کردنی پیغه‌مبه‌ری خوا ( ﷺ ) ، خوای خۆتان تووپه‌ ئەکه‌ن و به‌ هه‌لاکه‌تاندا نه‌بات ؟

هه‌رگیز نه‌که‌ی کاری وابکه‌ی له‌گه‌ل پیغه‌مبه‌ری خوا ( ﷺ ) یان داوای شتیکی لی بکه‌یت ، به‌لام هه‌رچه‌که‌ت ویست له‌ من داوا بکه ، ئەوه‌ فریوت نه‌دات که‌ درواسی‌که‌ت جواتر و خۆشه‌ویستتر بی‌ت له‌لای پیغه‌مبه‌ری خوا ( ﷺ ) له‌ تو ( مه‌به‌ستی عایشه‌یه ( ﷺ ) ) . به‌م جوړه‌ پی‌شه‌وا ( عمر ) ( ﷺ ) وه‌ک باشترین باوک ئامۆزگاری که‌چه‌ی ده‌کرد<sup>١</sup> . ئەمه‌ له‌ کو‌ی و په‌روه‌رده‌ی ئەم سه‌رده‌م و زه‌مانه‌ له‌ کو‌ی !!؟

## " سه‌ربلندی له‌ کاتی نه‌ها مه‌تیدا "

کاتی که‌ له‌ ( عمری کوپی خه‌تاب ) ( ﷺ ) درا به‌و خه‌نه‌جهره‌ی که‌ پی‌یه‌وه وه‌فاتی کرد ، خاتوو حه‌فصه‌ ( ﷺ ) له‌ باوکی نزیک بوویه‌وه و به‌ زمانیکی پر له‌ یه‌قینه‌وه فهرمووی : بابه‌گیان .. رۆیشتن بۆ به‌رده‌م په‌روه‌دگار خه‌می ناو‌یت ، له‌ کاتی‌که‌دا

<sup>١</sup> - نساء - مبشرات بالجنه ( ٢ / ٢٢٦ ) و دواتریش .



مافی هیچ کهسیک به لاتوه نیه ، مژدهیه کیشم بۆت پییه و دوو جار نهینی نادرکینم ،  
باشترین شه فاعه تکاری بۆت دادپهروهری یه .. سهختی یه کانی ژیانته و داوین پاکیت له  
هزه کاندای هه لسان به بیده نگ کردن و نه فه سپرینی بی باوه پان و خراپه کاران هه مانه  
هیچ کامیان لای خوا ی پهرومردگار ون نابن <sup>۱</sup> .

خاتوو هه فسه ( ﷺ ) له سالی ( ٤١ ) دا که به ( عام الجماعه ) ناسراوه له  
سهردهمی جینشینایه تی ( معاویه ) دا به دهم بانگی پهرومردگاریه وه چوو ، و وه فاتی  
کرد . وه ( مروان ) ی والیی ( مه دینه ) نویتزی له سهر کرد و له ( بقیع ) سپارده کرا و  
جهسته پاکه که ی به هیمنی خهوی لی کهوت لهو جیگا پیروژه دا .. دهی مژدهت لی بیت ،  
ئه ی دایکی ئیمانداران لهو پۆژه دا که موسلمان بویت و له پۆژه دا که هیج رتهت کرد و لهو  
پۆژه شدا وه فاتهت کرد ، له پۆژیکیشیدا که خه لکی له بهردهم خوا ی جیهانیاندا به پیوه  
پائه وهستن ..

---

<sup>۱</sup> - نساء مبشرات بالجنه ( ٢ / ٢٢٦ ) و دواتریش .

## " ۱۲ - خانوو صفیه ی پوری پیغه مبه ر ی خوا ( ﷺ ) "

### " بکوژی جو له که که "

ئهم خاتوونه : ( صفیه ی کچی عبدالمطلب ) ی ، هاشمی یه و خوشکی همزه و دایکی هاو دهم ( حواری ) ی پیغه مبه ر ی خوا ( ﷺ ) ، ( زوبیری کوری عوام ) ه . حارثی برای ابوسوفیانی کوری حهرب هیئاویه تی و دواتر وه فاتی کردووه .

پاشان ( عوام ) ی برای خانمی خانمان ( خدیجی کچی خولید ) هیئاویه تی و ( زوبیر و سائب و عبدکعبه ) ی لی بوو . زهه بی ده لیت : راست نه وه که له پوره کانی پیغه مبه ر ی خوا ( ﷺ ) جگه له ( صفیه ) هیچ کامیان موسلمان نه بوون . به سه ر لاشی برا که یه وه ( همزه ) بینراوه به نارامگری و پازی بوون به قه ده ری خوا . وه یه کی که له کۆچهره پیشینه کان<sup>۱</sup> .

له عایشه وه ( ﷺ ) ، ده فهرمویت : کاتی ئایه تی : ﴿ وَأَنْذِرْ عَشِيرَتَكَ الْأَقْرَبِينَ ﴾ سورة الشعراء ، آیه ( ۲۱۴ ) ، هاته خواره وه ، پیغه مبه ر ی خوا ( ﷺ ) هه لسا یه وه و فهرمووی : ( یا فاطمة بنت محمد ﷺ ) یا صفیه بنت عبدالمطلب ، یا بنی عبدالمطلب ، لا املك لكم من الله شیئا ، سلون من مالی ما شئتم<sup>۲</sup> .

واته : ئه ی فاتیمه کچی محمد ﷺ ، ئه ی صفیه ی کچی عبدالمطلب ، ئه ی کورانی عبدالمطلب ، من هیچ شتی کم له لای پهروه ر دگار وه پی ئیه بو تان ( یان من له لای خوا هیچم پی نا کری بو تان ) هه رچی ه کتان له مالی من ده ویت لیم داوا که ن .

### " ئازایه تی صفیه ( ﷺ ) "

" پوژی خه نده ق له قه لاکه ی حسانی کوری ثابتدا بوو ، ده لیت : وه حسانی ش له گه ئماندا بوو له لوتکه که ییدا ، جوله که یه ک له دوری قه لاکه داده هات و ده چوو ،

<sup>۱</sup> - سیر اعلام النبلاء ( ۲ / ۲۷۰ )

<sup>۲</sup> - صحیح / مسلم ده ره ی تانی بۆ کردووه ( ۲۰۵ ) وه غهیری ئه ویش .

موسلمانانیش له بهرامبر دورمنا نیاندا بوون ، پاشان له پهراویزی فہرموودہ کہ دا هاتووہ کہ صفیہ دابہزیوہ و به پایہیک جوولہ کہ کہی کوشتووہ <sup>۱</sup> .

موسلمانانیش له بهرامبر دورمنا نیاندا بوون ، پاشان له پهراویزی فہرموودہ کہ دا هاتووہ کہ صفیہ دابہزیوہ و به پایہیک جوولہ کہ کہی کوشتووہ <sup>۲</sup> .

ابن عساکر دہلّیت : ئہوی له نیوان صفیہ و حسان و جولہ کہ کہ دا پرویدا ، به پیغہ مبری خوا ( ﷺ ) گہیشٹ و بویان باسکرد ، صفیہ ( رضی اللہ عنہا ) دہلّیت : پیغہ مبری خوا ( ﷺ ) و ہا پیکنہی کہ ددانہ کانی ئہو سہریمان بینی ، له راستیدا نہمدیبوو به هیچ شتیک و ہا پی بکہنیت <sup>۳</sup> .

بروانہ ، خوینہری نازیز ، بروانہ ئہم عزمیمتہ گہورانہ کہ تہنہا ئہم ئیسلامہ دروستی یان دہکات و تہنہا له باوہرچی قول و پھیوہندی یہکی بہتین دروست ئہبی و ہیزہ کانی کوفر له پوژھلات و پوژناوا دہخاتہ ژیر پیی سہربازہ کانی خودا... .

ماموستا ( غہزالی ) ، پرحمہتی خوی لی بیٹ ، دہلّیت : ( پہلامارہ کانی خاچپرستان و دروشمہکانیان تہنہا بہم پیکھاتہ پتہ وانہ له باوہری به ناگای ناو دلہ کانی پیاوان و نافرہ تان تیک شکان ، بہلام نافرہ تانی بی ناگا ئہوانہ کہ به بہدینہ هاتنی حزیکیان هاوار دہکن و به لہدہستدانی شتیک پرمہی گریان لی دہدن و نہلہ کاروباری دین وہ نہ له کاروباری دنیا هیچ نازان <sup>۴</sup> .

## " وہفاتی "

خاتوو صفیہ ( رضی اللہ عنہا ) سالی ( ۲۰ ) له تہمہنی سہرو حہفتا سالیدا وہفاتی کردووہ له ( بقیع ) سپاردہکرا ..

<sup>۱</sup> - سیرہ ابن ہشام ( ۲ / ۲۲۸ ) .

<sup>۲</sup> - سیرہ ابن ہشام ( ۲ / ۲۲۸ ) .

<sup>۳</sup> - در السحابہ / شوکانی ( ۵۳۸ ) .

<sup>۴</sup> - الدعوة الاسلامیہ تسقیل قربہا الخامس عشر / ماموستا غہزالی / لاپہرہ ۷۵ .

### " ۱۳ - نه سمانس کچی عمیس ( ﷺ ) "

#### " خه لکس به ک هیجره تیان کردووه ، نیوه دوان "

یه کیکه له کوچیبه ره پیشینه کان ...

وتراوه / که پیش نه ووی پیغه مبری خوا ( ﷺ ) بیته مالی ( نرقه م ) موسلمان بووه <sup>۱</sup> . پاشان له گهل ( جعفر الطیار ) ی هاوسه ریدا کوچیان کردووه بۆ حه به شه و له وی عبدالله و محمد و عون ی لی بووه ..

پاشان دوا ی نه ووی له گهلیدا کوچیان کرد بۆ مه دینه له سالی ( ۷ ) دا ، و له شه ری ( مؤتة ) دا هاوسه رکه ی شهید بوو ، نه بو به کری صدیق ( ﷺ ) هینای و ( ﷺ ) ی لی بوو ، پاشان ( صدیق ) وه فاتی کردوو و نه سماء به دهستی خو ی شو ردی <sup>۲</sup> . دواتر ( علی کو ری ابو تالیب ) ( ﷺ ) هینا ویه تی ..

له ( الشعبی ) یه وه ، ده لیت :

که ( اسماء ) له حه به شه وه هات بۆ مه دینه ، عمر ( ﷺ ) پی ی وت : نه ی حه به شی پیشماندانه وه له هیجره تدا ... نه ویش وتی : به لی راست نه لییت ... نیوه له گهل پیغه مبری خوا ( ﷺ ) بوون ... برسیه کانتانی تیر نه کرد ، و نه شارمزاو نه زانه کانتانی تی نه گه یاند ، به لام نیمه چی ؟ کومه لیکی دمرکرا و دوو خراوه بووین ، سویند به خوا نه بی نه وه بۆ پیغه مبری خوا ( ﷺ ) باس کهم .. نه وه بوو هاته لای

<sup>۱</sup> - ناری نرقه می کو ری نه بی نرقه مه و ماله که ی به سه ر ( صفا ) وه بووه و نه و ماله بوو که پیغه مبری خوا ( ﷺ ) تیادا نیسلامی ده سازاند تیادا خه لکی بانگ نه کرد بۆ ناو نیسلام و که سانیکی رقر تیادا موسلمان بوون . نه مهش له سه ره تای بانگی نیسلامیدا بو له مه ککه .

<sup>۲</sup> - شیخی نه لبانی ده لیت : - هه ردوو هاوسه ر بویان هه یه یه کتری بشون ( نه گه ر یه یکپیان مرد ) و هیچ به لگه یه ک نی به ریگری له مه بکات و بنچینه نه وه یه که ریگه ی پی درابی به تاییه ت که به دوو فه رموده پشتگیری لی کراوه : ( ۱ ) له عاتشه وه ( ﷺ ) ده فره مو ی : ( لوکنت استقلبت من امری ما استدبرت ما غسل النبی ( ﷺ ) غیر نساء ) ابن ماجه ده ری هیناوه و فه رموده ی دووه میش له ( احکام الجنائز ) یدا له لایه ره ( ۵۰۰ ) دا هه یه .

پیغمبر خا ( ﷺ ) و بوی گپرایهوه .. ئه ویش فەرمووی : ( للناس هجرة واحدة ، و لكم هجرة ثان )<sup>۱</sup>

واته : خەلکی یەك جار كۆچیان كرد .. ئیوه دوو جار .. ( جارێ بۆ حەبەشه و جارێكیش بۆ مەدینه ) ..

گوپرایه لی بۆ هاوسەرەكە ی پاش مردنیشی :-

سەعدی كۆپی ئیبراهیم ، دادوهری مەدینه ، دەلیت : ئەبوبەكر پرایسپارد بوو كە ئەسماء بيشوړیت . قتاده ، دەلیت : خیزانهكە ی كە ( كچی عمیس ) بوو ، شوړدی<sup>۲</sup> .  
وہ و تراوه : كە سویندی لی خواردوو پۆژووہكە ی بشكینیت ( ئەلبەتە پۆژووی سوننەت نەك فەرز ) ، فەرموویە تی : ئەمە باشترە بۆت و بەهیزترە بۆت .

ئەویش لە كۆتایی پۆژدا سویندەكە ی وە بیركەوتەو ، داوا ی چۆپێ ئاوی كرد وە خواردیەتیەو و پۆژووہكە ی شكاندووه ، وتی : سویند بەخا ئیتر سویندی ناشكینم<sup>۳</sup> ..  
زەهەبی دەلیت : ئەسماء ( ﷺ ) پاش ( علی ) ( ﷺ ) ژیاوہ و .. باسكراوہ كە سالی ( ۶۰ ) ی كۆچی كۆچی دوا یی كردووه<sup>۴</sup> .

<sup>۱</sup> - ابن سعد ( ۸ / ۲۸۱ ) ھەروەھا بخاریش بە درێژتر لە ھیناویەتی ( ۷ / ۲۷۱ ) ( مسلم ) یش .

<sup>۲</sup> - مالك له ( الموطأ ) دا ( ۱ / ۲۲۳ ) دەریھێنانی بۆ كردووه .

<sup>۳</sup> - ابن سعد ( ۸ / ۲۸۴ ) .

<sup>۴</sup> - تاريخ الاسلام ( ۴ / ۱۷۸ ) .

## " ۱۴ - نەسمانی کچی ئەبی بەکر ( ﷺ ) "

### " خاوەنی دوو پشتوین "

ئەسمانی کچی ئەبی بەکرى صدیقه .. و دایكى عبدالله ى كورى زوبیرى قورەیشى یە و مەككى و ھەم مەدینەیی یە .. دایكى پێشەوا ( عبدالله ى كورى زبیر ) و خوشكى عائیشەى دایكى ئیماندارانە و لە دواى ھەموو ئافرەتانی كۆچبەرەو وەفاتى كردووە . زیاد لە دە سال لە عائیشە گەرەتر بوو لەتەمەندا ... كاتى ھىجرەتى كرد ، عبدالله ى لە سەدا بوو ... و تراو ھیچ دانىكى نەكەوتوو ھەتا مردوو ... وە لە جەنگى ( ىەرموك ) دا لەگەل زوبیرى ھاوسەرىدا بەشدار بوو خوێ و باوكى و باپیرى و كورەكەیشى كە ( ابن زبیر ) ھەرچواریان لە ھاوێلانن ..

### " رۆزى كۆچ "

یەكی لەو رۆژە لەبەر نەكراوانەى ئەسماء ( ﷺ ) رۆژى ھىجرەتە كە بەم جۆرە بۆمان باس دەكات .. ( كاتى پێغەمبەرى خوا ( ﷺ ) ویستى كۆچ بكات خواردنم لە مالى باوكم بۆ دروست كرد ، بەلام نەبۆ خواردنەكەى و نەبۆ ئاوەكە شتىكم نەدیەوە بیانپێچمەو پێى ، و تەم بە باوكم ھىچ دەستناكەوێ پشتوینەكەم نەبۆ ... فەرمووێ بىكە بە دوو بەشەو و نان و ئاوەكەى پێى بەستەو و بپێچەو ، لەبەر ئەوە ناو نراو ( ذات الناطقين ) واتە : خاوەنى دوو پشتوین .<sup>۱</sup>

ھەرەھا ئەسماء ( ﷺ ) دەلیت : كاتى پێغەمبەرى خوا ( ﷺ ) بەرەو مەدینە لە مەككەو بەرێ كەوت ، ئەبوبەكر ( ﷺ ) لەگەل خۆیدا ھەموو مالاكەى كە ( ۵ - ۶ ) ھزار بوو ھەلگیرت و بردى ، باپیرم ( ئەبو قوحافە ) كە پیاویكى نابینا بوو ھات بۆلام و وتى : بەراستى ئەم كۆرەم رۆشتوو ئێوى بە برسیتى بەجى ھىشت ... و تەم : نەخیر .. خیر و بیریكى زۆرى بۆمان بە جى ھىشتوو ئەو بوو برك بەردم كۆكردەو و لە سوچیكى مالاكەدا دامناو پارچە قوماشنىكم دا بەسەرىدا ، پاشان دەستى باپیرم گرت و

<sup>۱</sup> - دانەپالەكەى ( صحیح ) ۵ / بخارى گىراو بەتێو ( ۷ / ۱۹۳ ، ۱۹۴ ) . وە غەبرى ئەویش .

خستەمە سەر قوماشەکە و وتە : ئا ئەمە ی بۆ بەجی هیشتووین وتی : دە ی مادەم ئەمە ی بۆ بەجی هیشتون ، شتیکی باشە <sup>۱</sup> .

## " هەڵسان بە ئەرك و قورسایي یە کانی ژبانی هاوسەری "

خاتوو ئەسماء وانهیەکی باشمان پیشکەش ئەکات لە باشیی مامەلەکردن لەگەڵ هاوسەردا و هەڵسان بە کاروبارەکانی : دەلیت : کاتی ( زوبیر ) منی هینا تەنها ئەسپەکە ی هەبوو ، هەلئەسام بە پاک کردنەوی لە ئەسپی و گەنە و ئالفیئانی .. هەرەها ئاوم دەهینا و هەویرم دەشیلا و تۆ و دانەویڵەم لەو زەویە ی زوبیردا دەگواستەو کە پیغەمبەری خوا ( ﷺ ) بۆی جیا کردبووینەو و نزیکە ی ( ۳ ) فەرسەخ <sup>۲</sup> بوو . پۆزیک هاتە سەر زەوی یەکە و دانەویڵەکان بەسەر سەرەو هەبوون .. بە پیغەمبەری خوا ( ﷺ ) گەیشتم کە چەند کەسیکی لەگەڵدا بوو .. بانگی کردم تا لە دواوە سەرکەوم ، منیش شەرم کرد و زوبیر و غیرەتی زوبیرم یاد کەوتەو ئەو بوو پیغەمبەری خوا ( ﷺ ) پۆیشت ، کاتی گەیشتمە جی هەوالەکەم دا بە ( زوبیر ) وتی : سویند بەخوا ، ئەووم پینا خوشتر بوو کە دانەویڵەکەت بەسەر سەرەو هەلگرتبوو ، تا ئەو ی لەگەڵ پیغەمبەری خوا ( ﷺ ) سەرکەوتیتایە . ئەسماء دەلیت : دوا ی ئەو هەواوکم ابوبکر ( ﷺ ) خزمەتکاریکی بۆ ناردم و لە بەریوەبردنی ئەسپ و خزمەتکردنی پزگارم بو ، وەک ئەو ی لە کۆیلەییەتی پزگارم بووبی وابوو <sup>۳</sup> .

خوینەری بەریز لەم دەقە ورد بەرەو و سەرئەج بدە ، ئەسپ لەگەنە و ئەسپی پاک دەکاتەو و دانەویڵە بەسەر سەریەو دەگوازیتەو و کە پیغەمبەری خوا ( ﷺ ) دەیبینی ، سۆزی بۆی دەجولیت : ( بەزەیی پیدادیتەو ) ، بەلام نكۆلی لەکارەکانی ناکات ... سەرەرای ئەم هەموو ماندوو بوونەش ، ئەسماء کاری مالهەوشی لەبیر ناکات و

<sup>۱</sup> - دانەپالەکە ی ( صحیح ) د ابن هشام ( السیرە ) ( ۱ / ۴۸۸ ) باسی کردوو .

<sup>۲</sup> - هەر ( فەرسەخ ) یک نزیکە ی ( ۵ - ۶ ) کیلۆمەتر (دوئم) ( فەرەنگی دەریا ) پزگار کردیم .

<sup>۳</sup> - صحیح / بخارە و مسلم گێڕاویانەتەو وەد احمد دەرەیتانی بۆ کردوو . ( ۶ / ۲۴۷ ) .

دهلیت : ئا دینم و ههویر دهشیلیم !! ، به لām لهو چاخه ماندا چیان له نافرده تانمان دهویتی ؟ ... دهیانهوئی چی بئی وچۆن بیئت ؟

مامۆستا غهزالی ( رهحمتهی خوای لهسهه بیئت ) دهلیت : ( ... له بیرمه که چهند کهسی لهوانه ی پاریزگاری له نه ریته کانی نه فامی و بئی ئاگایی دهکهن ، چهن و چوونیان له گهل نه کردم و دهیانوت : میزدیان باوک له ماله وه نافرده تان فیرددکهن و لهسهه ئه وهش رایانده هینن که له ماله وه نویتز بکهن ، ئیتر چوونه دهره وهیان و خو خستنه بهردهم فیتنه هیچ مانایه کی نه!

وتم : خاوهنی په یامه که ( ﷺ ) ئهم نه خشه یه ی نه کیشاوه که تو پیشنیاری ئه کهیت .. له بهر ئه وه جارئ له م پرووه و پاهه کهت رت کرایه وه . له پرویه کی تره وه ، ئه مه ی که تو تکات وایه لی وای و نه زانی ئه بیته مامۆستا بو خیزانه که ی ، جارئ خوئی پیویستی به که سیکی وه ئه وانه فییری بکهن و دهرسیان لی وهرگریت ..

نافرده تی پرووسی وای غه زووی بۆشایی ئاسمانی کرد ، که چی ئه یانه هوئی نافرده تی موسلمان ریگای مزگهوت نه زانیئ ، ههر ئاینیک ئه بینی له م چاخه ماندا ههر چهنده پوچه ل و بئی ماناش بیئت ، نافرده ت ئه به سستیته وه به په رستگا کانیانه وه ، به لām ته نها ئه یانه هوئی ئیسلام نافرده تان نه فی بکات له ماله کانی خوا !

وه ئه و دروشم و مه شخه لانه ی که ئیسلام له رییه وه ناموسی خه لکی پیی ده پاریزیت ، ئه وه بیگومان ده بی نیشان بدرین ، به دنیاییه وه نابی پروتی و خو پازاندنه وه هه بی و نابی خه لوه ت دروست بی له گهل پیای بیگانه دا و ههروه ک نابی هیچ کاری بکری که به ره و ئه وانه سهه ده کیشی .

وه ئه و کاره هونه ری و ئیداری یانه ی که نافرده تان پیی هه لدهستن وه سه رجه م ئه و چالاکی یه رۆشنیری یانه ی که پیویستی یان پیی هه یه یاخود ئاره زوویان لییه تی ، ده کری ئه و ریخهر و ( ضوابط ) ئیسلامی یانه یان بو دابتری که سنوره کانی خوا ده پاریزن ...<sup>۱</sup>

<sup>۱</sup> - الدعوه الاسلامیه : غهزالی ( لاپه ره ۷۶ ) .



## " که‌یاندنی په‌یوه‌ندی خزمايه‌تی "

له ئیبنو زبیره‌وه ، ده‌لیت : ئەم ئایه‌ته له‌سەر ئەسماء هاته‌ خواره‌وه ، کاتی دایکی ئەسماء که به ( قوته‌یله ) ناو ئەبرا ، چەند دیاری یه‌کی بو ئەسماء هینا ، وه‌ری نه‌گرت هه‌تا پرسیا‌ری له پیغه‌مبه‌ری خوا ( ﷺ ) کرد ... ئەوه بوو ئەم ئایه‌ته هاته‌ خواره‌وه : ﴿ لَا يَنْهَاكُمُ اللَّهُ عَنِ الَّذِينَ لَمْ يُقَاتِلُوكُمْ فِي الدِّينِ ... ﴾ سورة الممتحنة ، آیه ( ۸ ) .

واته : دلتیا بن که خوا ئەوه‌تان لی قه‌ده‌غه ناکات که چاک په‌فتاری و دادپه‌روم‌ری بکه‌ن له‌گه‌ل ئەو که‌سانه‌دا جه‌نگیان دژ نه‌کردوون و ... ( تا کو‌تایی ئایه‌ته‌که ) . وه له ( صحیح ) دا هاتووه ، ئەسماء به پیغه‌مبه‌ری خوا ( ﷺ ) ی فەرمووی : دایکم هاتووه بو‌لام .. خۆیشت ده‌زانی که دایکم که‌سیکی هاوه‌ل‌گه‌ره ئایا هات و چۆی بکه‌م . فەرمووی : ( نعم ، صلی أمک )<sup>۱</sup> به‌لی : هات و چۆی دایکت بکه ...

## " هیمه‌تیکی نه‌رووخاو "

کاتی شه‌ر له نیوان سه‌ربازه‌کانی ( عبدالله ی کو‌پی زبیر ) و سه‌ربازه‌کانی ( حجاجی شه‌قه‌فی دا ) پووی دا<sup>۲</sup> ... و بووه‌ هو‌ی کو‌ژرانی عبدالله ی کو‌پی زوبی‌ر .. هه‌جاج لاشه‌ی ابن زوبی‌ری هه‌ل‌گرت و له ( مسجد الحرام ) له خاچی دا و شه‌رمی‌شی نه‌کرد له‌و کاره‌ی ، هه‌لسا چوو بو‌لای خاتوو ئەسماء و پی‌ی وت : ( دایه ... ئەوه ئەمیری مو‌سلمانان رایسپاردووم لی‌ت ... هه‌یچ پی‌یوستی یه‌کت نیه بو‌ت جی‌به‌جی‌ی که‌م ؟ ئەویش فەرمووی : ( من دایکی تو نیم ، به‌ل‌کو دایکی ئەو کو‌په‌م وا به‌سه‌ر ) ( رأس الثنیة ) وه له خاچتان داوه ، هه‌یچ پی‌یوستیه‌کم لی‌تان ناوی ، به‌لام گو‌ی بگه‌ر . گو‌یم له پیغه‌مبه‌ری خوا ( ﷺ ) بوو فەرمووی : ( یخرج من ثقیف کذاب ، و میر ) واته : له ( ثقیف ) وه‌ه درو‌ژنی‌ک و ( فه‌وتاوی‌ک ) ( تیا‌چوو‌یه‌ک ) سه‌ر هه‌ل‌ئه‌ده‌ن ..

<sup>۱</sup> - صحیح / بخاری و مسلم گێڕاویانه‌وه‌وه .

<sup>۲</sup> - ئەم بوداوه له سه‌رده‌می جێنیشینایه‌تی عبدالملک ی کو‌پی مرواندا بوو .

جا هرچی درون نه که به هوه بینیمان ، ( مه بهستی المختار )<sup>۱</sup> ، و تیا چووه که ش هوه تویت ، حجاجیش وتی : به لکو فه وتینه ری دو وره کانم<sup>۲</sup> .

وله ( منصوروی کوپی صفیه ) وه ، له دایکیه وه ، وتویه تی : وتیان به ئیبنو عومهر که واه سماء له سوچی کی مزگه وتدا دانیش توه ، له و جینگایه ی که ئیبنو زبیریان له خاچدا ، ئه ویش چوو به ره و لای نه سماء و فره مووی : ئه م لاشانه هیچ نین ، به لکو روه کان گرنگن که له لای په روه دگاران .. له بهر نه وه له خوا ترسه و ئارامگره ، نه سمائیش ( ﷺ ) فره مووی :

جا بوچی ئارام ناگرم ، ریگریم چیه ، له کاتیکدا کاره ساتی من له چاو نه وه ی زه که ریا ( سه لامی خوای له سه ر بیّت ) که متره ، کاتی سه ری ( یحیی ) ی کوپی پیشکه ش به یه کی له زوردار و خراپه کارانی به نی ئیسرائیل کرا<sup>۳</sup> .

وه له ( ئیبنو نه بی ملیکه ) وه ، ده لیت :

دوای نه وه ی که به سه ر ئیبنو زبیردا هات ، چووم بو لای نه سماء فره مووی : پیان را که یاندووم که نه مه ( عبدالله ) ی له خاچ داوه ، نه ی خوای په روه دگار نه ممرنی هه تا به ده ستی خوم بو نخوشی که م و کفنی بکه م ... نه وه بوو دوای ماوه یه ک بویان هیئا و ئه ویش به ده ستی خو ی کافور و بو نی خوشی لی داو کفنی کرد ، دوای نه وه ی چاوه کانی کویر بوو بوون ..

وه له لایه کی تره وه ، له ئیبنو نه بی مه لیکه وه ، ده لیت : ئینجا نویژی له سه ر کرد .. وه یه ک هینی به سه ردا نه رۆشت دوای نه وه ، وه فاتی کرد ..

<sup>۱</sup> - مختاری کوپی عبیدی ته قه نی یه ، یه کی بوو له زمانی پاراو و بویر و بی دینه کان ( یاخود لاواز دینه کان ) سیر اعلام النبلاء ( ۲ / ۵۲۸ ) و دوای نه ویش .

<sup>۲</sup> - ترمزی و نسائی گپراویانه ته وه .

<sup>۳</sup> - پیاوانی جیی متمانن : ارنووط ( سیر ۲ / ۲۹۵ ) فره مووده ی نه سماش که ده لیت : (( وقد اهدی رأس یحی ) ئاماره به ( هیر و دیان ) ی برازی ( حیر دوسی ) ی فره مانره وای فه له ستینه کان کاتی مامی ده یو یست برازا که ی خو ی بینن ، نه مه ش هه رام بوو ، یه حیا پیی رازی نه بوو ( ﷺ ) . به لام که که و دایکیشی رازی بوون و داویان کرد سه ری ( یحی ) یان به سه ر سینی یه که وه بو بینن مامه که ش نه وکاره ی کردبوو .

ئىبنو سەعد ، دەلىت : ئەسماء چەند شەۋىك پاش كۆرەكەى ۋەفاتى كرد ،  
كوشتنى ( عبدالله ) ش لە ( ۱۷ ) ى جەمادى يەكەمى سالى ( ۷۳ ) ى كۆچىدا بوو .  
زەھەبى دەلىت : ئەسماء كۆتايى ( سەرمۆرى ) ھەموو كۆچبەرەان بوو بە پياو و  
ئافرىتەرە ... رەزاي خواى لەسەر بىت .

## " ۱۵ - عانیشه ی دایکی تیمانداران ( ﷺ ) "

### " نه و که سه ی له سهرووی جهوت ناسمانه وه پاکانه کرا "

کچی پیښه وای مهزن ( صدیق ) ی جینشین ی پیغه مبهری خوا ( ﷺ ) نه بو به کر ، عبدالله ی کوږی نه بی قوحافه ی قوږه یښی .. و دایکی تیمانداران و خیزانی سهروهری مروښایه تی ( ﷺ ) و زاناترینی ئافره تانی ئوممه تی ئیسلامه سهرتاسه ر...

ئوم پۆمانی کچی عامری کوږی عومه یر ، دایکیه تی .. له گهل دایک و باوکیدا نه ویش هیجره تی کرد و پیغه مبهری خوا ( ﷺ ) پاش وه فاتی خاتوو خه دیجه ی (الصدیقه ) به چه ند مانگیک هیناویه تی وه و تراویشه پاش دوو سال .. نه مه ش پیش نه وه ی هیجره ت بکات .. و له مانگی ( شهوال ) ی سالی ( ۲ ) ی کوچیدا و پاش کو تایی هاتنی جهنگی به دری گه و ره له ته مه نی نو سالی دا گواستویه تیه وه . خاتوو عانیشه زانستیکی زور و پاک و پیروزی له پیغه مبهری خوا ( ﷺ ) ه وه ریوایه ت کردوه .

### " وینه ی له ئاسمانه وه داده به زیت "

له عانیشه وه ( ﷺ ) ، ده لیت : پیغه مبهری خوا ( ﷺ ) فهرمووی : ( أریک فی المنام ثلاث لیل ، جاء بك الملك فی سرقة من حریر ، فبقول : هذ امرأتک ، فأکشف عن وجهک فإذا أنت فیه ، فأقول : إن ینک هذا من عند الله یحضره )<sup>۱</sup> .

واته : له خه وندا سی شهو توّم نیشانداروه ، ( جبریل ) به سه ر قوماشیک له باشتیرین جوژی ئاوریشم دروست کرا بوو توّی هیناو ، فهرمووی : نه مه خیزانته ، و دم و چاوی نیشاندام ده بینم توّیت ، و منیش نه موت : نه گهر نه مه له لایه ن خواوه بیّت نه واه فهرمانی خو ی جیبه جی دهکات ..

<sup>۱</sup> - صحیح / احمد ده رهنانی بو کردوه ههروه ها بخاری ( ۷ / ۱۷۵ ) و مسلم ( ۲۴۳۸ ) .

له ریوایه تیکی تردا ، له عائیشه وه ( ﷺ ) جبریل ( سهلامی خوای له سهر بیت ، وینهی عائیشهی له ناو قوماشیکی ئاوریشمی سه وزدا هیئا و نیشانی پیغمبری خوا ( ﷺ ) ی داوه و فهرموویه تی : ( هذه زوجتك في الدنيا و الآخرة )<sup>۱</sup> . واته : ئه مه هاوسهرت ده بیئت له دنیا و ئاخیره تدا ..

## " چاکه کانی "

۱ - له ئه بی موسای ئه شعهری یه وه ( ﷺ ) ، ده لیئت : پیغمبری خوا ( ﷺ ) فهرمووی : ( کمل من الرجال كثير و لم يكمل من النساء الامريم بنت عمران ، و آسیه امراة فرعون ، و فضل عائشة على النساء کفضل الثريد على سائر الطعام )<sup>۲</sup> .

واته : له ناو پیاواندا که سانیکی زۆر کامل بوون ، به لām له ناو ئافره تاندا ته نها مریه می کچی عمران و ئاسیای ژنی فیرعه ون کامل بوون ( بی کهم و کورتی بوون ) ههروه ها چاکیی عائیشه به سهر ئافره تاندا به گشتی وه ک چاکیی ( تیگوشیو - تریت ) وایه به سهر هه موو خوارده کانی تردا ..

۲ - له عبدالله ی کوپی زیادی ئه سه دی یه وه ، ده لیئت : کاتی ته لحه و زوبیر و عائیشه به ره و به صره که وتنه پی ، علی ( ﷺ ) عمار ی کوپی یاسر و حسن ی کوپی علی نارد کاتی گه یشتنه لمان له ( کوفه ) چوونه سهر بڵندگۆ و ( حسن ) له سه رووی بڵند گۆکه وه بوو ، عه ماریش له خوار تری ئه و دابوو ئیمه ش لییان کۆبووینه وه ، گویم له عه ممار بوو فهرمووی : سویند به خوا عائیشه هاوسهری دنیا و قیامه تی پیغمبره که تانه ، به لām خوای په روه رداگار تاقیتان ده کاته وه تا بزانی گۆپرایه لی ئه و ده بن یان عائشه ؟<sup>۳</sup>

۳ - له عمری کوپی عاصه وه ، ( ﷺ ) ده لیئت : پیغمبری خوا ( ﷺ ) به سهر سوپای ( ذات السلاسل ) وه نارد می ، ده لیئت : چووم بۆلای و پرسیم : کی له هه موو

<sup>۱</sup> - ترمزی ده ره یئانی بۆ کردوه ( ۲۸۸۰ ) فهرمووده که ش ( صحیح ) ه : له صحیح ی سوننه ته کانی ترمزیدا هاتوه ( ۳۰۴۱ ) .

<sup>۲</sup> - بخاری و مسلم گۆپرایانه ته وه .

<sup>۳</sup> - صحیح : بخاری ریوایه تی کردوه ، مامۆستا ( عه دی ) ده لیئت : ( صحیح ) ه فضائل صحابه النبی ل ۷ .

كهس له لات خوښه ويستره ؟ فهرمووی : ( عائیشه ) وتم ئهی له پیاواندا ؟ فهرمووی : ابوها ( باوکی عائیشه ، وتم : ئهی دواى ئهو ؟ ئهیش ( ﷺ ) چهند پیاویکی ناوېرد و پاشان من بیدهنگ بووم له ترسی ئهوهی نهوهكو له کوتایى ههموویاندا بم <sup>۱</sup> ..

۴ - وه له عائیشه وه ، ( ﷺ ) ، دهلیت : پیغه مبهړی خوا ( ﷺ ) نه خوش كهوت ( له نه خوشی وه فاتیدا بو ) پرسى : ( این اناغدا این اناغدا ؟ ) سبهی دهی له مالى كى بم ؟ مبهستى سهرى عائیشه بوو ... خیزانه كانیس پییان وت نارهزووی خوته كویت پی خوش لهوئ بمینهروه ، ئهوه بوو له مالى عائیشه مایه وه هتا وه فاتى كرد . ( عائیشه ) ش ( ﷺ ) فهرمووی : هر لهو پورژهدا وه فاتى كرد كه سهره پورژى من بوو له لام بمینیته وه و سهرى به سهر سنگمه وه بوو لیكى تیكه لی لیكم بوو كاتى به ده مى خوى سیواكه كه ی بوتېر كرد خستیه ده مى پیغه مبهړی خوا وه ( ﷺ ) <sup>۲</sup> .

وه ئه گهر به دواى چاكه كانى ( عائیشه ) دا ( ﷺ ) بگهړین .. بوارنا بى ههمووی بنووسین .. بویه ئه وهندهی كه نووسیمان به سه ...

وه ئهو كومه لی تایبه تمه دی تیا كو بوو بووه یه وه كه له ئافره تان جیا ده كرایه وه دهلیت : من نو خه سلتم پی دراوه كه له دواى مریه مى كچی عمران به هیچ ئافره تیك نه دراوه : جبریل وینهی منى به سهر دهستى یه وه دابه زاندوه فهرمانى به پیغه مبهړی خوا ( ﷺ ) كردوه مارهم بكات . وه منى به كچیتى هیئا و غهیری من ههموو خیزانه كانى بیوه ژن بوون ، وه كاتى وه فاتى كرد سهرى له كوشمدا بوو ، وه له ماله كه ی مندا سپارده كرا ، و فریشته دهورى ماله كه یان دام ، وه من كچی جینشین و هاودهم و ( صدیق ) ئه و بووم ، وه په روهردگار بى تاوانى منى له ناسمانه وه دهرخستن ، وه من به پاکی ( طیبه ) و له لای كه سیكى ( پاك ) خهلق كراوم ، وه په یمانى لیخوش بوون و پورژى یهكى پر له پیزم پی دراوه <sup>۳</sup> .

<sup>۱</sup> - صحیح : بخارى و مسلم گپړاویانه ته وه .

<sup>۲</sup> - صحیح : بخارى و مسلم گپړاویانه ته وه .

<sup>۳</sup> - ئه بوبه كرى ناچرى گپړاویه تیه وه ، زه هبى دهلیت : دانه پاله كه ی باشه سیر اعلام النبلاء ( ۲ / ۲۴۱ ) .

## " هاوسهرگیری له‌گه‌ل سهرودا ( ﷺ ) "

له عایشه‌ره ، ( ﷺ ) ده‌لێت : پاش وه‌فاتی خه‌دیجه ، پیغهمبه‌ری خوا ( ﷺ ) منی ماره‌کرد که ته‌مه‌نم ( شه‌ش ) سال بوو ، وه‌ کاتی گواستیه‌وه ته‌مه‌نم ( ۹ ) سال بوو ، ژنان هاتن بۆلام خه‌ریکی یاری کردن بووم هاتن ئاماده‌یان کردم و به‌رییان خستم و منیان به پیغهمبه‌ری خوا ( ﷺ ) گه‌یانده<sup>۱</sup> . عروه ، ده‌لێت : عایشه ( ﷺ ) نو سال له‌گه‌ل پیغهمبه‌ری خوا ( ﷺ ) مایه‌وه .

## " هاوسهری میهره‌بان "

ئه‌وه‌ی له پیغهمبه‌ری خوا ( ﷺ ) بڕوانی له ماله‌که‌یدا و له‌گه‌ل خێزانه‌کانیدا .. له ره‌حمه‌ت و به‌زه‌یی ئیسلام و ره‌وشته به‌رزه‌کانی ئیسلام تێده‌گات .. بخوێنه : له ئه‌بی ( سه‌له‌مه‌ی کوری عبدالرحمن ) هوه ، له عایشه‌وه ( ﷺ ) ده‌لێت : پیغهمبه‌ری خوا ( ﷺ ) له غه‌زه‌ی ته‌بووک بویان خه‌یبه‌ر بوو گه‌پایه‌وه ، بایه‌ک هه‌لیکرد و په‌رده‌ی لادا له سوچیکی چه‌ند بوو که له‌یه‌که‌وه که هی یاری کردنی عایشه بوون .. پرسى : ( ما‌ه‌ذا یا عائشه ؟ ) ئه‌مانه چین .. عایشه ؟ وتی : که‌ه‌کانم .. پاشان له نیوانیاندا ئه‌سپیکی بینی به کاغه‌ز ( پیسته ) دوو بالی بۆ کرابوو فه‌رموو : ( ما‌ه‌ذا الذی اری و سطهن ؟ ) ئه‌ی ئه‌مه چی یه له ئاویاندا ؟ وتی : ئه‌سپه .. فه‌رموو : ( و ما‌ه‌ذا الذی علیه ؟ ) ئه‌ی ئه‌مه چیه پییه‌وه ؟  
وتی : دوو باله ...

فه‌رموو : فرس له جناحان ؟ ئه‌سپ و بالی هه‌بیته ؟! وتی : ئه‌ی گویت لی نه‌بووه که سلیمان ئه‌سپیکی بالدار ی هه‌بووه ؟ ده‌لێت : پیغهمبه‌ری خوا ( ﷺ ) پیکه‌نی هه‌تا ددانه پیروژه‌کانی دهرکه‌وتن<sup>۲</sup> .

<sup>۱</sup> - دانه‌پالنه‌کی ( صحیح ) د / ئه‌بو داود ده‌ری هیناوه ( ۹۴۳۵ ) له ( الادب ) دا .

<sup>۲</sup> - صحیح / ئه‌بو داود ( ۴۹۳۲ ) ده‌ره‌یتانی بۆ کره‌وه له ( الادب ) دا

و له عائشېه (رضی الله عنها) ، ده لیت : پیغمبرې خوا (ﷺ) چاوپیکه وت له بهر دم درگای ژووه که ما وستا بو ، حبه بشی یه کانیش له مزگه وت خه ریک بوون به ږم یاری یان دکر ، پیغمبرې خوا به عاباکه ی دایده پوښیم تا له وان بړوانم ، و به دیارمه وه نه وستا هتا من بیتاقت نه بووم و نه روښتم ، له بهر نه وه ږیز له حالې نه و کیزه کهم تهمنه نه بگرن که حمزیا له یاری کړنه<sup>۱</sup> . په وشتی پیغمبرایه تی ثابم جوړه هلس و کهوتی له گهل هاسمردا دکر . ( ان في ذلك لعبرة لمن ينشئ ) .

ثم سؤز و خوشه ویستی پیغمبرې خوا (ﷺ) تهنه خاتو عائشېه نه گرتبوه وه ، به لکو هممو خیزانه کانی پیغمبرې خوا (ﷺ) هاوبه شی بوون .. خو نه گم له شتیکیشدا تاک بوو بیته وه ، نه وه له بهر تهمنه که ی بوه ، وه خوی (ﷺ) پرونی کړده وه .

### "بوختانه که"

( له جهنگه ( فاجر ) و ناپاکه کاند اهرچی هوکاریک هیه به کار دهینریت بودان له دوژمن ، نه گهرچی هندیک له هوکارانه پیاوی شهره فمند شهرم دکات به کاری بینیت . دوپوه کانیش له شاری مەدینه په نایان بردووه ته بهر دوژمنایه تی کردنی پیغمبرې خوا (ﷺ) و بانگ کردنی به ئوسلوویک که سووکی دبرونیان نیشان نه دات له کاتیکدا ږق و قینه دل و دبرونیان داگیر نه دکات ، نه ویش جاریک به به کارهینانی ږیگای تانه وت شهر و جاریک به درو هلبه ستی و بوختان .

و ههرچی دسه لاتی موسلمانان زیاتر بیت و پیگه یان چه سپاو تربیت نه وان زیاتر رق و قینی خویان ناشکرا نه کهن و زیاتر له بوسه دان بویان . نه مهش بهرونی له غمزه ی ( بني المصطلق ) دا دکره وت ، هوال گه یشته پیغمبرې خوا (ﷺ) کهوا ثم هوژه خویان کوکړدوه ته وه و ناماده کړدوه بو به گزا چوونی پیغمبرې خوا (ﷺ) و حارث ی کوږی نه بی ضرار ی سهر کړدیان له نه و په ږی ناماده باشیدایه بو نه وکاره ،

<sup>۱</sup> - صحیح / له هروبو صه حیه که دا هاتووه .



بویه پیغه مېهری خوا ( ﷺ ) به خیرایي موسلمانانې بهرې خست بؤ دامرکاندنه وهی نهو  
ناژاوه یه پیش نهوهی هه لایسی .

نهم جاره کومه لیک له دوږو دهکان له گهل پیغه مېهری خوا ( ﷺ ) بهرې کهوتن که  
پیشتر له گهلې بهرې نه کهوتببون . له وانه یه متمانه بوونیان به سهرکهوتنی پیغه مېهری  
خوا ( ﷺ ) هانی دابن که له گهلیدا بکه ونه پرې له پیناوی به دهست هینانی شتیکی  
دنیا ییدا نهک بؤ سهر خستنی ثاین . نهوه بوو موسلمانان گه شتته لای سهرچاوه ناویک  
به ناوی ( المریس ) که له ویذا ( بني المصطلق ) کؤ بوو بونه وه ، پیغه مېهری خوا ( ﷺ )  
فرمانی کرد به سهر پیشهوا ( عمر ) دا که پیشنیاری ئیسلام بوون بخاته بهر ده میان .

( عمر ) یش ( ﷺ ) بانکی کرد ، بلین ( لا اله الا الله ) سهر و مالتان پاریزار و نه بی !  
نهوه بوو پازی نه بوون و هه ردوولا به تیر بهر بونه یه کتری ، پاشان پیغه مېهری خوا ( ﷺ )  
فرمانی کرد به یه کجار بدن به سهر یاندا و نهوه بوو که سیان دهر نه چوون و پاش کوژرانی ده  
که سیان هه موویان به دیل گیران و له موسلمانانیش ته نها یه کیکیان به هه له شهید کرا ...  
بهو جوړه نهو هؤزه به هه موو شتیکی که خاوهنی بوون ، کهوتنه دهست موسلمانان<sup>۱</sup> ، به لام  
هه ندی کار و کرده وهی نه شیاو که دوږو دهکان پیی هه لسان پاکي و بی گهردی نهم  
سهرکهوتنه ی تییدا و خویشی سهرکهوتنی له بیر موسلمانان برده وه<sup>۲</sup> .

لهو کرده وه ناشیرینانه یان ، نهو قسه لؤکانه بوو که دهر باره ی خاتوو ( عائشه )  
( ﷺ ) و هاوه لی بهرین ( صفوانی کوپی معطل ) بلاویان کرده وه ، نهوه بوو له کاتی  
گه پرانه وهی پیغه مېهری خوا ( ﷺ ) له غزه وهی ( بني المصطلق ) بؤ مه دینه بوخاته نه که  
بلاو بوویه وه و نه یاران نهو په ری کؤششیان کرد بؤ گواستنه وهی پریشکی نهم بوخاته یه  
له هه موو جیگایه کدا بؤ نه وهی پیغه مېهری خوا ( ﷺ ) له ماله که یدا بروخینن ( شکست  
پی بینن ) و پله و پایه ی نزدیکترین پیوا له لای نه هیلن .

<sup>۱</sup> - ابن جبری له ( تاریخ ) دا گنډاپویه تیه وه ( ۲ / ۲۶۰ - ۲۶۲ ) له پتی ابن اسحاق وه به ( مرسل ) ی  
نه لسانی ده لیت / نهم ئیسناده له گهل لاوازی دا فرمانی ( عمر ) ی تییدا نیه بؤ پیشنیار کردنی ئیسلام  
( تعلیت فضیله علی فقه السیره ) غزالی ۳۰۵ .

<sup>۲</sup> - فقه السیره / غزالی به دهستکارییه وه ( ۲۰۴ - ۲۰۸ ) .

وه بۆ گه‌یشتن به‌م ئامانجه‌یان ، ( ابن ابی ) پ‌یگه‌ی به‌خویدا تاوانی خراپه‌کاری بداته پال خانم‌یک که ه‌یشتا قو‌ن‌اغی پاکی مندالی تی‌نه‌په‌راند بوو ، و ه‌یچی له‌ خراپه‌ نه‌ نه‌زانی و نه‌وه‌ی به‌ بیریدا نه‌هاتبی خراپه‌ بووه ، و له‌ مالی پاک و به‌رزی پیغه‌مبه‌رایه‌تیدا نه‌بی‌ت ناتوانی بژی ..

( ابن ابی ) وه‌ک دوو‌پ‌شکی نگ‌ریس وون بوو ، پاشان ده‌ستی به‌ گه‌ستنی بی‌ ناگایان کرد .. ئەم دوو‌ پ‌وه‌ له‌ ژێر بالی تاریکیدا مایه‌وه‌ و ده‌ستی به‌ بلا‌و‌کردنه‌وه‌ی ئەم هه‌لبه‌ستراوه‌ ترسناکه<sup>١</sup> کرد . فەرموون به‌ در‌یژی ، له‌ سه‌رزازی خاتوو عایشه‌ چ‌ی‌و‌که‌که‌ ب‌بیست : -

### " گ‌ی‌ره‌لوو‌که‌ی دوو‌رووان "

خاتوو عایشه ، ده‌لی‌ت : کاتی پیغه‌مبه‌ری خوا ( ﷺ ) سه‌فه‌ریکی ب‌کر‌دایه‌ تیروپ‌شکی له‌ نیوان خ‌یزانه‌کانیدا نه‌کرد و هه‌رکه‌س ناوی ده‌رچوایه‌ له‌گه‌ل‌ خویدا نه‌ی‌برد ، نه‌وه‌ بوو له‌ غه‌زه‌ی ( بني المصطلق ) دا بۆ من ده‌رچوو ، و له‌گه‌ل‌ خویدا ب‌ردمی .

ده‌لی‌ت : ئەوسا ئافه‌رت نه‌وه‌نده‌یان نه‌خوارد به‌ری د‌لیان ب‌گر‌یت له‌به‌ر نه‌وه‌ گو‌شتن نه‌بوون و ک‌یشیان سووک بوو ، وه‌ من‌یش کاتی و‌لا‌خه‌که‌م ئاماده‌ کرد ده‌چ‌وومه‌ ناو که‌ژاو‌ه‌که‌مه‌وه‌ ده‌هاتن به‌شی خواره‌وه‌ی که‌ژاو‌ه‌ که‌ یان هه‌ل‌نه‌گرت و نه‌یان‌خسته‌ سه‌رپ‌شتی و‌ش‌تره‌که‌ و به‌ گو‌ریس توند ده‌یان‌به‌سته‌وه‌ و پاشان به‌ری نه‌که‌وتن .

ده‌لی‌ت : د‌وای نه‌وه‌ی پیغه‌مبه‌ری خوا ( ﷺ ) له‌ سه‌فه‌ره‌که‌ی بوویه‌وه‌ و قافله‌ی به‌ری خست بۆ گه‌رانه‌وه‌ بۆ مه‌دینه‌ و له‌پ‌یدا له‌ ج‌یی‌ه‌ک دابه‌زین و به‌ش‌یک له‌ شه‌و تیایدا مایه‌نه‌وه‌ و ئینجا بانگیان کرد ، که‌ پ‌یکه‌ون با به‌و‌ین نه‌وه‌ بوو خه‌ل‌ک خو‌یان ئاماده‌ کرد بۆ پ‌و‌شتن و من‌یش که‌م‌یک دوورکه‌وتبوومه‌وه‌ بۆ هه‌ندی کاری تایبه‌تی خۆم .. ملوانکه‌یه‌کم له‌م‌لدا بوو ، که‌ له‌ ئیشه‌که‌م بوومه‌وه‌ نه‌بینم له‌ م‌ل‌مدانه‌ماوه ، خ‌یرا گه‌ر‌امه‌وه‌ لای قافله‌که‌ گه‌رام نه‌مدیه‌وه‌ ، بۆیه‌ چ‌وو‌مه‌وه‌ بۆ نه‌و ج‌یگایه‌ی بۆی پ‌و‌شتبووم له‌وی د‌و‌زیمه‌وه‌ ، کاتی نه‌و که‌سانه‌ی که‌ که‌ژاو‌ه‌که‌یان بۆ من به‌ری نه‌خست ، هه‌لیانگرتبوو له‌سه‌ر ح‌وش‌تره‌که‌

<sup>١</sup> - فقه السيرة / غزالی به‌ ده‌ستکارییه‌وه‌ ( ٢٠٦ - ٢٠٨ ) .

بهستبوياڼه وه و وایان زانیبوو من له ناویدام بویه خوشره که یان گرت و بهرې که وتن !  
... منیش که گهرامه وه لای سمر باز که که هیچ که سی لی نه مابوو هه موو پوشتبوون ! ..

دهلیت : عاباکه م له خوّم پینچاو له جیی خوّم مامه وه و به خوّم وت ، کاتی  
نهزانن میان له گه لدا نه ماوه نه گهرینه وه بۆلام و دهمبهن ... سویند به خوا له جیی  
خوّم پالم دابوو که ( صفوان ی کوپی معطل ی سلمی ) که نهویش بۆ کاریکی خوی  
مابوو و دواکه وتبوو ، به لامدا تیپه ری و سیبهره که ی منی بینی و وهستا ، نه وه بوو  
نه وسا پیش نه وه ی ئایه ته کانی بالاپوشی به سمرماندا فهرز بکریّت منی بینیبوو ، له بهر  
نه وه که بینیمی وتی : ﴿ إِنَّا لِلّٰهِ وَاِنَّا اِلَيْهِ رَاٰجِعُونَ ﴾ کوچباری ( خیزانی ) پیغمبره ی خوا  
( ﷺ ) منیش به جله کانم خوّم پینچابوویه وه وتی : بۆچی جیماری " رهحمه تی خوات  
لی بیّت " ، دهلیت : منیش هیچ قسم له گه ل نه کرد ، پاشان وشتره که ی لیّم نزیک  
کرده وه ، وتی سهرکه وه ، و پشتی تی کردم .

دهلیت : که سهرکه وتم رهشوه ی خوشتره که ی گرت و بهرهلای خه لکه که بهرې  
که وتین ، سویند به خوا خه لکه که نه یانزانی ئیمه جیماوین هه تا روژ بوویه وه و دابه زین  
... نه وه بوو که دلنیا بوون له ون بوونم ، ( صفوان ) به خوی و خوشتره که یه وه که منی  
له سهر بوو دهرکه وت ، و نه هلی درویش ( افک ) نه وه ی وتیان ، وتیان : سمر بازه کانیش  
به ریکه وتنه وه ، سویند به خوا هیچ له باسه که نه ئه زانی ، پاشان گه یشتنه مه دینه ، و  
زوری نه خایاند نه خوش که وتم ، که سیك نه وه هواله ی به من نه دابوو ، بوختانه که  
گه یشتبووه لای پیغمبره ی خوا ( ﷺ ) و باوک و دایکم ، به لام نه وان هیچیان به من نه  
نه وت .. به لام ههستم کرد پیغمبره ی خوا ( ﷺ ) نه وه سۆزه ی نه وسای که م بوو بووه  
وه که له کاتی نه خوشیمدا هه یبوو بۆم ، بویه نه مه له دلندا مایه وه ، و هه رکاتی نه هاته  
ماله وه و دایکم له دهر بهرما چاودیری نه کردم ئه پیرسی : ( کیف تیکم ؟ ) که که تان  
چۆنه .. و هیچی تری نه نه وت . دهلیت : منیش نارام نه ماو تووره بووم کاتی نه وه  
ساردی یه ی پیغمبره ی خوا ( ﷺ ) به دی کرد وتم : مۆلته بده نه چمه وه لای دایکم ؟  
فهرمووی : ( لا عليك ) که یفی خۆته . دهلیت : له مالی دایکم مامه وه ، به بی نه وه ی  
هیشتا هه وال و خه بهرم له مه سه له که بیّت ، تاوه کو پاش بیست و نه وه نده شه نه خوشی  
یه که له سهرم سووک بوو ، نه وه بوو ئیمه ی عهره ب له ماله کانماندا ( ناوده ست ) مان نه بوو  
وهک نا عهره به کان و رقصان لی بوو ، له بهر نه وه نه چووینه نه وه دهشته بۆ ده ست به

ئاوگه ياندن و نافرمتانمان هه موو شهويك ته چوونه دمروه بو دست به ئاوگه ياندن .  
منيش جاريك چوومه دمروه له گهل ( ام مسطح ) دا ، دهليت : سويند به خوا له گهلما  
ريي نه كرد قاجي له بهر كه يان هه لكهوت ، وتي : مسطح چارهرهش بي ؟  
وتم : سويند به خوا شتيكي خراپت وت به پياويك كه ناماده ي بهدر بووه و له  
كوچبهرانيشه !! وتي : بوچي ، هه والت نيه نه ي كچي ته بو به كر ؟ وتم : هه والي چي ؟  
ئهوجا بابته كه ي بو گيرامه وه كه بوختانچيان بلاويان كرد بوويه وه ، وتم : بهراستي شتي  
وا بلاو بووه ته وه ؟ وتي : بهلي .. سويند به خوا ئهويه كه پيت دهليم ..  
عائيشه دهليت : سويند بي نه متواني دست به ئاو بگه يه نم له خهفته دا و  
گه پرامه وه ، سويند به خوا ههر ده گريام ، ئه وه نده گريام وامزاني جهرك و دلم له گريانا  
لهت و پته بوون و بهدايكم وت : خوا ليت خووش بيت ، خه لك همرچي پييان خووشه  
ئهيلين دمبارهي من و تويش ليم دهشاريته وه ؟ وتي : كچم ، ناره حهت مبه ، ههر  
نافرمتيكي جوان هه بو بيت و له په ناي پياويكدا بو بيت كه خوشيوستبي و كه م و كورتي  
نه بوو بيت ، ئه وه گوماني تيانيه كه خه لكي له ئيرهيدا قسه لوكي به دوا دا ئه لين و شتي  
بو هه لئه بهستن .

دهليت : ئه وه بوو پيغه مبري خوا ( ﷺ ) هه لسا بوو وتاري بو خه لكه كه دا بوو  
له سهر ئه وه بابته به بي ئه وه ي ئاگاو خه بمر م هه بيت ، ئه وه بوو پاش ستايشي  
پهرومردگار فهرمووي : ( ايها الناس ، ما بال رجال يؤذونني في اهلتي و يقولون عليهم غير الحق ؟ والله  
ما علمت عليهم الاخير ، و يقولون ذلك لرجل <sup>1</sup> والله ما علمت منه الاخير ولا يدخل بيتا من بيوتى الا  
وهو معي ! )

واته : نه ي خه لكي نه ، له بهر چي پياوانيك هه ن ئازارم ئه دن به تانه دان له  
ئه هله كه م و شتي ناهه قيان له سهر ده لين ؟ سويند به خوا له چا كه زياتر هيچم لي نه ديون ،  
وه بوچي دمبارهي پياويك قسه گه ليك نه كه ن كه سويند به خوا له چا كه زياتر هيچم لي  
نه ديوه و له گهل خووما نه بوو بيت نه هاتوته هيچ ماليك له ماله كانم !

<sup>1</sup> - مه بهستي ( صفواني كوري معطل ) ه ( ﷺ )

عائیشه (ﷺ) ، ده لیت :

ئوانه ی هه لسان به بلاو کردنه وه ی بوختانه که عبدالله ی کوپی ئوبه ی و چه ند پیاویک له خه زه ج و ( مسطح ) و ( حمنه ی کچی جحش ) بوون ئه مپش له بهر ئه وه بوو که ته نها ( زهینه بی کچی جحش ) ی خوشکی له پله و پایه دا له لای پیغمبره ی خوا (ﷺ) هاوتای من بوو له ناو خیزانه کانی پیغمبره ی خوا (ﷺ) ، به لام زهینه ب خوا پاراستی و له چاکه زیاتر هیچی ده رباره م نه وتبوو ، که چی ( حمنه ) که خوشکی بوو ئه وه هه لسا بوو به بلاو کردنه وه ی ئه وه بوختانه . . ئه وه جا پیغمبره ی خوا (ﷺ) ئه وه وتاره ی دا ، اسیدی کوپی حضاير وتی : ئه ی پیغمبره ی خوا (ﷺ) ، ئه گهر ئه وه که سانه ی نامازه یان بو ده کهیت له ( ئه وس ) ن ئه وای ئیمه بو ت چاره یان ده کهین و ئه گهریش له بریا نمان ( خه زه ج ) ن فرمانی خو ت بلی با جیبه جیی کهین ، چونکه سویند به خوا ئه وانه ی شتی وایان وتووو شایسته ی ئه و ن له ملیان بدریت ، ئه و جا ( سعدی کوپی عباد ) که ئه و سا وه ک پیاو چاک دهبینرا ، هه لسا و وتی : سویند بی رو ت کرد .. له ملیان نادری وه تو بویه ئه م قسه ت کرد ، چونکه ئه ترانی ئه وه که سانه ( له خه زه ج ) ن خو ئه گهر له تیره که ی خو ت بوونایه شتی وات نه ئه وت .

( اسید ) یش وتی : سویند بی تو درو ئه کهیت .. به لکو تو دوو پرویت و داکوکی له دوو پروان ئه کهیت ... ئه و جا وای لی هات خه ریک بوو شه ر له نیوان هه ردوو تیره دا به رپا بیت ، ئه و جا پیغمبره ی خوا (ﷺ) هات بلام و بانگی له ( علی کوپی ابی تالیب ) و ( اسامه ی کوپی زید ) کرد و راویژی پی کردن .. هه رچی ئوسامه یه ئه وه قسه ی چاک ی گرد و وتی : ئه ی پیغمبره ی خوا (ﷺ) ئه و خیزانته ، خیزانه کانی تویش له چاکه زیاترمان لی نه دیون ، ئه مه ش که ئه یلین درو و هه لبه ستراره !

به لام ( علی ) وتی : ئه ی پیغمبره ی خوا (ﷺ) نافرته زورن ، تو ش له دوا ی ئه وه ئه توانی جیگه ی پرکه یته وه ، له که نیه که شه ی بیرسه . ( پیشه واهه لی بویه ئه م رایه ی وت تا له نازاری پیغمبره ی خوا (ﷺ) که م بکاته وه نه ک ئه وه ی شتیکی له گومان له دلدا بو بی بو عائیشه (ﷺ) و یاخود مه به سستی ناشیرین کردنی خاتوو ( عائیشه ) بو بیت له لای پیغمبره ی خوا (ﷺ) و حاشا که هاوه لان له ( اهل بیت ) کاری وایان لی وه شا بیته وه ) " وه رگیر "

ئەو بوو پیغه مبرى خوا ( ﷺ ) بانگى له ( بریره ) کرد و پرسىارى لى کرد ،  
 على ( ﷺ ) هەلسایەوہ بوى و وتى : راست بە پیغه مبرى خوا ( ﷺ ) بلى ... ئەویش  
 دەیوت : سویند بەخوا خراپەم لى نەدیوہ و ( عائیشە ) هیچ عەییکی تیا نەبوہ  
 ھەرگیز ، بەلام تەنھا یە شتم لەسەرى ھەيە ئەویش کاتى ھەویرم دەشیلا ، پیم ئەوت کە  
 ھەلیگریت و بیاریزیت ، کەچی ئەو دەخەوت و مەرومالات ئەھاتن ئەیانخوارد ! دەلیت :  
 پاشان پیغه مبرى خوا ( ﷺ ) ھاتە ژوورەوہ بو لام و دایک و باوکیشم لەلام بوون ،  
 ھەروہا ئافرەتیکى ئەنصاریشم لەلا بوو ھەردوو کمان دەگریاین ، پیغه مبرى خوا ( ﷺ )  
 دانیشت و ستایشى پەرھەردگارى کردو پاشان فەرمووی : ( یا عائشە ، انہ قد کان ما بلغک  
 من قول الناس ، فاتقئ اللہ ، و ان کنت قد قارفت سوءا مما یقول الناس ، فترى الى اللہ فان اللہ یقبل التوبۃ  
 عن عبادۃ ) .

فەرمووی : ئەى عائشە ، بى گومان ئەوہى خەلکى لەسەرى ئەدوین پیت  
 گەشتووہ ، لەبەر ئەوہ لە خواترس بەو ئەگەر خراپەيەک لەوہى ئەو خەلکە باسى ئەکەن  
 ئەنجامت داوہ ، بگەرێرەوہ بو لای خوا و تەوبەى لەسەر بکە ، چونکە خودا تەوبە و  
 پەشیمانى لە بەندەکانى خۆى قبول ئەکات . دەلیت : سویند بەخوا ، ھەر ئەو قسانەم لە  
 پیغه مبرى خوا ( ﷺ ) بیست ئیتەر فرمیسکەکانیشم وشک بوون و توانای گریانم نەما و  
 چاوہرێ دایک و باوکم بووم لە جیاتى من قسە بکەم و وەلام بەدەنەوہ کەچی ھىچیان  
 نەوت !

عائشە ، دەلیت : بە گەرەبى خوا ، من چاوہرێ نەبووم قورئان بێتە خواریوہ و  
 داکوکی لە من بکات و خۆم زۆر بەکەمتر دەزانى ، بەلام تکام وابوو کە خودا بیخاتە  
 خەوى پیغه مبرى خوا ( ﷺ ) کە من بێتاوانم و ئەوہش کەوتراوہ درۆیە ، بەلام ئەوہى  
 کە قورئان داہەزیت لەسەر من سویند بەخوا ئەمەیان بەبیرمدا نە ئەھات و خۆم بە بچوکتر  
 لەوہ ئەزانى . دەلیت : ئەوجا کە بینیم باوکم و دایکم ھىچ نالین !! پیم وتن : بوچی  
 وەلامى پیغه مبرى خوا ( ﷺ ) نایەنەوہ ، وتیان : بەخودا نازانین چى پى بلىین ، وتى :  
 سویند بەخوا ئەوہى بەسەر خانەوادەى ( ابى بەکر ) دا ھات نەمدیوہ بەسەر ھىچ  
 خانەوادەيەکى تردا ھاتبى لەوکاتەدا ..

پاشان وتى : کە ئەوان خوێان لیم تى نەگەیاندا منیش لەسەرى پۆشتم و دەستم  
 بەگریان کرد و پیم وت : سویند بەخوا ھەرگیز تەوبە لەسەر ئەوہناکەم کە باست کرد ،

سویند به خوا نه گهر نکولیش بکه م هر پروام پی ناکه ن . پاشان فرمایشتی ( یعقوب علیه السلام ) م وه بیر که و ته وه و وتم منیش هر نه وه نه لیم که باوکی یوسف فرموی و خوی گه وره له قورئاندا توماری کردووہ : ﴿ ... فَصَبْرٌ جَمِيلٌ وَاللّٰهُ الْمُسْتَعَانُ عَلٰی مَا تَصِفُوْنَ ﴾ سورة یوسف ، آیه ( ۱۸ ) .

واته : جا چارم ته نها خوگری و نارامگرتنه به جوانترین شیوه ، هر خواش داوای کومه کی لی ده کړیت له سهر نهو باسه ی ئیوه دهی که ن .

سویند به خوا هیشتا پیغه مبهري خوا ( ﷺ ) له جی خوی ه لنه سا بوو ، نه وه ی به سهر دا هات که له کاتی دابه زینی سروشدا به سهریدا ده هات ، و به جله کانی دایانپوشتی و سهرینیکیان له ژیر سهریدا دانا ، وه منیش سویند به خوا که نه وه م بینی نه ترسام و نه گویم لی بوو ، چونکه نه مزانی من بی تاوانم و خوی پهروردگار سته م لی ناکات ، که چی دایک و باوکم ، سویند به و که سه ی گیانی عایشه ی به ده سته هر که زانیان وا سروش بو پیغه مبهري خوا ( ﷺ ) داده بزنی و هخت بوو گیانیان دهرچی له ترسی نه وه ی نه با خودا قسه ی خه لکی به سلمینیت ، پاشان پیغه مبهري خوا ( ﷺ ) هاته وه سهر خو و دانیشست ده بینم پروی وه که وه هر دهره و شیته وه و عاره ق به دم و چاویه وه ده سپری و ده فرموی : ( اُبْشِرِ يَا عَائِشَةُ ، قَدْ اَنْزَلَ اللّٰهُ عَزَّوَجَلَّ بَرَاءَتَكَ ) . مژده ت لی بیت ، عائشه .. پهروردگار بی تاوانی تو ی دهرخست .

ده لیت : منیش ستایشی پهروردگارم کرد ، و پیغه مبهري خوا ( ﷺ ) چووه دهره وه وتاری بو خه لکه که دا و نه م نایه تانه ی که بو ی هاتبووه خواره وه و خویندیه وه بویان : ﴿ اِنَّ الَّذِیْنَ جَاءُوْا بِالْاِفْكِ عُصْبَةٌ مِنْكُمْ لَا تَحْسَبُوْهُ شَرًّا لَّكُمْ بَلْ هُوَ خَيْرٌ لَّكُمْ لِكُلِّ اِمْرِئٍ مِنْهُمْ مَا اكْتَسَبَ مِنَ الْاِثْمِ وَالَّذِی تَوَلَّى كِبْرَهُ مِنْهُمْ لَهُ عَذَابٌ عَظِیْمٌ ﴾ ( ۱۱ ) سورة النور . واته : بیگومان نه وانه ی بوختانه کیان هه لبه ست ده سته یه که بوون له خو تان ( واته و اخویان نیشان ددها له خو تان ) و امزانن که نه بوختانه شهر و خراپ بوو بو تان ، به لکو خیر بوو بو تان ( بو جیا کردنه وه ی دوپروه کان له ئیماندارانی دلپاک و راسته قینه ) بیگومان تاوانی هر که س له و بوختانچیه له گهردنی خویدایه تی ، نه و که سه ش سهر وک و گه وره و هه لبه ستی بوختانه که یه سزایه کی سه خت و گه وره بو ی ناماده یه . سهر نه وه بوو که هه د و سزای تومه تی ( بوختان - قذف ) جیبه جی کرا به سهر هر که سی کدا که تومه ته که ی به سهر چه هیا بوو .. که چی عبدالله ی کوپی ابی که سهری ماره که بوو ،

هه‌لگیرسینه‌ری ناگری فیتنه‌و بوختانه که بوو ، زۆر له‌وه به‌ئاگاتر بوو خۆی بخاته ژێر سزاوه و خه‌لکی تووش کردوو خۆی بۆی دەرچوو ..

### " زانستی عائشه (رضی‌الله‌عنه) "

له‌ عروه‌ی کورپی زوبیره‌وه (رضی‌الله‌عنه) ، ده‌لیت : هاوه‌لی عائشه‌م کردوه (عائشه پوری بوو) نه‌مدیوه که‌س زانا تر بی‌ت له‌ ئه‌و سه‌باره‌ت به‌ هه‌ر ئایه‌تیک دابه‌زیبیت یان ئه‌رکیک یان سونه‌تیک یان هۆنراوه‌یه‌ک یان له‌ گێڕانه‌وه‌ی فهرمووده‌دا ، یان له‌ میژووی عه‌مه‌دا ، یان له‌ دانگه‌ری یان پزیشکیدا یان له‌وه‌و له‌وه‌دا ... پیم وت : پوری .. ئه‌ی زانستی پزیشکی له‌ کوپوه‌ فیر بوویت ؟ فهرمووی : کاتی نه‌خۆش ئه‌که‌وتم و دهرمانیکم بۆ به‌کارده‌هینرا ، یان که‌سیک نه‌خۆش ئه‌که‌وت و دهرمانیکمی بۆ وه‌سف ئه‌کرا ، منیش ناوی ئه‌و دهرمانه‌م له‌به‌ر ئه‌کرد <sup>١</sup>.

### " به‌خشنده‌یی عائشه (رضی‌الله‌عنه) "

له‌ (ئوم زه‌ره‌وه) وه‌ ، ده‌لیت : ابن زبیر بری سه‌د هه‌زاری ئارد بۆ عائیشه ، ئه‌ویش داوا‌ی سینی یه‌کی کرد ، هه‌لیرشته‌ سه‌ر سینی یه‌که‌ و به‌رده‌وام دابه‌شی ئه‌کرد به‌سه‌ر خه‌لکیدا ، و که‌ ئیواره‌ هات ، داوا‌ی نانی ئیواره‌ی له‌ که‌نیزه‌که‌ه‌ی کرد ، ئه‌ویش وتی : ئه‌ی دایکی ئیمانداران ، به‌ تاکه‌ دهره‌میک نه‌توانی توژی گوشت بکری ؟ فهرمووی : خۆت مۆن مه‌که ... ئه‌گه‌ر بیرت بخستمایه‌ته‌وه‌ ئه‌و کاره‌م ئه‌کرد <sup>٢</sup>. له‌ عروه‌وه ، له‌ عائشه‌وه (رضی‌الله‌عنه) ده‌گێڕێته‌وه‌ : حه‌فتا هه‌زاری به‌خشیه‌وه‌ به‌ نه‌دار و هه‌ژاران له‌ کاتیکدا خۆی جله‌کانی پینه‌ ئه‌کرد (رضی‌الله‌عنه) .

<sup>١</sup> - پیاوانی جیتی متمانه‌ن : ابو نه‌عیم له‌ (الطیة) دهره‌یتانی بۆ کردوه (٤٩ / ٢) .

<sup>٢</sup> - پیاوانی جیتی متمانه‌ن : ابن سه‌د (٨ / ٦٧) الارنؤوط (سیر ٢ / ١٨٧) .



## "وہ فاتی (ﷺ)"

کاتی دایکی ٹیمانداران عائشہ (رضی اللہ عنہا) کہو تہ سہرہ مہرگ فہرمووی : (ئو پیشتر وتبووی کہ لہ مالہ کھیدا بنیثریت) لہ پاش پیغمبر خا (ﷺ) من کاریکم کردوہ<sup>۱</sup> (شایستہی ئوہ نیم لہ تنہشتی ئوہ دا بنیثریم) لہبر ئوہ لہ تنہشت خیزانہ کانی دیکھیدا سپاردہم بکن ئوہ بوو لہ (بقیع) سپاردہیان کرد (ﷺ). پیشہوا زہہ بی دلئت : مہبہستی لہو کارہی کہ کردوویہتی : پوژی (جملہ) ئوہ بوو تہواو پہشیمان بوو لہ و کارہی وہ تہوبہی لہسہر کرد ، ئہگہر چی بہنیہتی خہیر و چاکہ ئوہی کرد بوو وہ بہرای خوئی بہ باشی زانیبوو بؤ موسلمانان ہرہوک چؤن طلحہ ی کوپی عبیداللہ و زبیری کوپی عوام و کومہلیکی تر لہ گہورہا ولان پرمزای خویان لہسہر بیت (اجتہاد) ی خویان کرد بوو<sup>۲</sup> .. ئہبوہریرہ (ﷺ) نوژی لہسہر کرد .

<sup>۱</sup> - حاکم دہرمتانی بؤ کردوہ ( ۶ / ۴ ) دلئت : ( صحیح الاسناد ) ، و زہہ بئش ہاوریہ .

<sup>۲</sup> - سیر اعلام النبلاء ( ۲ / ۱۹۳ ) .

" ۱۶ - نوم شریک ( ﷺ ) "

" له ناسمانه وه ناو ده دریت "

نوم شریک ، خاتوو ( غوزه ییه ی کچی جابری کوپی حکیمی دوسی ) یه . زۆربه ی زانایان ده لاین : نه و ئافره ته بوو که خو ی پیشکشی پیغمبری خوا ( ﷺ ) کرد ، به لام نه و قبولی نه کرد .. و نوم شریک شوی نه کرد هه تا وه فات ی کرد ..

ابن عباس ، ده لیت : ( ئیسلام که وه دلی نوم شریک و هه ره له مه کهه موسلمان بوو له و کاته دا هاوسه ری ( ابی العسکری دوسی ) بوو .

پاشان به نه ینی ده چوو له ئافره تانی قوره یش و هانی نه دان بۆ لای ئیسلام ، تا وه کو لای نه هلی مه کهه ناشکرا بوو بر دیان و پیان وت : نه گه ره به رخاتری هۆزه که ت نه بووایه وه ها و وه هاما ن لی نه کردی ، به لام نه تگ پرینه وه بۆ لای هۆزه که ت . ده لیت : پاشان خسته میانه سه ره پشتی و شتریک به بی نه وه ی هیچ شتیک له سه ره پشتی حو شتره که وه هه بی ت پاشان سی پۆژ به و جو ره به جیان هی شتم به بی نه وه ی نه نان و نه ناوم پی بدن ، وه کاتی له جیه که دائه به زین منیان له بهر خو ر دائه به سته وه و خو یشیان نه چوونه سی به ری ک و نان و ناویان لی بری بووم . نه وه بوو له کاتی که له جیه که دابه زبوون و منیان له بهر خو ره که دا به سته بووه وه ، هه ستم به ساردی یه که کرد که وه ته سه ره سنگم ، ده بیتم سه تلی ک ناوه گرتم و بریکم لی خو ارده وه پاشان له ده ستم وه رگه یزایه وه و به رزکرایه وه ..

پاشان گه رپایه وه و گرتم و دیسان لیم خو ارده وه و به رزکرایه وه .. چه ند جار ی ک نه مه دووپات بوویه وه ، تا تیر ناوم بووم و نه وه ی تیایندا شایه وه کردم به سه ره له ش و جله کانه دا . نه وه بوو که به خه بهر هاتن و شوینه واری ناویان پیوهم بی نی و حال م باش بوو ، پیان وتم : خو ت به ردا وه و له ناوه که ی ئیمه ت خو اردو ته وه ؟ وتم : نا به خوا .. شته که به و جو ره بوو که بو تان باس نه که م ..

وتیان : نه گه ره راست بلیت نه و نا یینه که ی تو باشتره له ناینه که ی ئیمه ، نه وه بوو که سه یری ناوه که ی خو یانیا ن کرد هیچی لی که م نه بوو بوو ، هه ره له ویدا موسلمان بون .

" ۱۷ - صفیهی دایکی تیمانداران ( ﷺ ) "

" سویند به خوا نه و راستبیزه " فرموده ی پیروز

کچی ( حییی کوپی نه خطب ) ه .. له نه وهی پیغه مبهری خوا ( هارون ) ه سه لامی  
خوای له سهر بیت . پیش موسلمان بوونی ، سلامی کوپی نهی حه قیق هینای ، و پاش  
نهویش کنانهی کوپی نهی له قیق که ههردوکیان له شاعیرانی جوله که بوون ، نه وه  
بوو ( کنانه ) پوژی خه بیهر کوژراو ، خاتوو صفیه دیل کرا ، و له تیروپشکدا درابه  
( دحیهی الکلبی )<sup>۱</sup> ، نهویش دای به پیغه مبهری خوا ( ﷺ ) و له بری نه و ههوت سهر  
مالاتی پیدا<sup>۲</sup>.

پاشان دوا ی نه وهی پاک بووه وه ، ماره ی کرد و نازاد کردنی له دیلایه تی کرده  
ماره یی . له نه سه وه ، ده لیت : پیغه مبهری خوا ( ﷺ ) صفیهی کچی حییی له ( دحیه )  
وهرگرت به ههوت سهر ، و پاشان دایه دهست ( ام سلیم ) تاله لای نه و عید ده که ی  
ته و او بکات و ناماده ی بکات .. له وه لیمه که شیدا ( له میوانداری یه که شی دا ) چه وری و  
پهنیر و خورما دابهش ده کران<sup>۳</sup>.

وه صفیه ( ﷺ ) نافرمتیکی شهره فمه ند و ژیر و خاوه ن ره چه له ک و جوانی و دین  
بوو وه که سیکی هیمن و به وقار بوو ...

" خوشه وستی بو پیغه مبهری خوا ( ﷺ ) "

له زهیدی کوپی نه سه له وه ، ده لیت : کاتی پیغه مبهری خوا ( ﷺ ) نازاری نه و  
نه خوشی یه ی ده چه شت که پییه وه وه فاتی کرد ، صفیهی کچی حییی پیی وت : سویند  
به خوا ، نهی پیغه مبهری خوا ( ﷺ ) هه نه کهم نه و نازاری تو بیت بو من .  
خیزانه کانی پیغه مبهری خواش ( ﷺ ) له و لاهه چاویکیان له یه کتر داگرت ..

<sup>۱</sup> - هاوه لیککی پایه به رزه ، و که سیکی جوانچاکه و جبریل له وینه ی نه ودا ده به زی .

<sup>۲</sup> - صحیح / مسلم و احمد گیراویانه ته وه .

<sup>۳</sup> - صحیح / مسلم دهره ی تانی بو کرلووه ( ۱۲۶۵ ) ( ۷۸ )

پیغمه بهری خوا ( ﷺ ) چاوی لییان بوو فهرمووی : ( مضمضن ) واته برپون ناو له دهتمان ومردن .. وتیان له چی ناو له دهمان ومردین ؟ .  
 فهرمووی : ( من تغامز کن بها ، و الله انها لصا دقة )<sup>۱</sup> . واته : لهو چاو داگرتنه تان له صفیه .. سویند به خوا ئهو راست نه کات .

### " پی له سمر داگرتی ( حرص ) پیغمه بهری خوا ( ﷺ ) بوی "

نه نه س ده لیت : من و ئه بو طلحة له گهل پیغمه بهری خوا ( ﷺ ) پیمان نه کرد و صفیه ش له دواوه له گهل پیغمه بهری خوا ( ﷺ ) له سمر پشٹی و شتریک بوون ئه وه بوو و شترکه پی پی هه لخلیس کاو کهوت و ئه وانیشی له سمر کهوتن ، طلحة خیرا له سمر و لآخه کهی دابهزی و بهرهو لای پیغمه بهری خوا ( ﷺ ) به پهله پوشتن وتی : ئهی پیغمه بهری خوا ( ﷺ ) تو سه لامه تیت هیچ نازلرکت پی گهیشیت ؟  
 فهرمووی : ( لا ، عليك بالمرأة ) نه خیر ، بزانه صفیه چونه ..

ئه بو طلحة ش کراسه کهی دابه دهم و چاویدا و بهرهو لای صفیه رویشیت ، و کراسه کهی پیادا ، ئه ویش هه لسا یه وه ، طلحة و لآخه کهی بو توند کردنه وه و صفیه و پیغمه بهری خوایش ( ﷺ ) سمر کهوتن<sup>۲</sup> .

خوینهری بهرین : پروانه ئهو ئه دهب و رهوشته بهرزه ی طلحة ، دهم و چاوی خوئی داده پوشتی و پاشان جله کان ئه دابه سمر ( صفیه ) دا ( ﷺ ) بو ئه وهی دهستی بهری نه که ویت !! به راستی له م چاخه ی ئیستاماندا ئه ده بی وها زور کهمه و .. بهد رهوشتی له ئه و پهری ناشیرینیدا خوئی نیشان نه دات ..

### " وه فاتی "

خاتوو ( صفیه ) ( ﷺ ) سالی ( ۵۰ ) ی کوچی وه فاتی کردوه ، و تراویشه سالی ( ۵۲ ) .. و وه له بقیع سپارده کراوه ..

<sup>۱</sup> - ابن سعد دهره یثانی بو کرعوه ( ۸ / ۱۲۸ ) پیاوانی جینی متمانه ن ، به لام ( مرسل ) ه .

<sup>۲</sup> - دانه پاله کهی ( صحیح ) ه / بخاری ( ۶ / ۱۳۴ ) و مسلم ( ۱۲۶۵ ) هردووکیان گپروایانته وه

## " ۱۸ - رقیه ( ﷺ ) اس کچی پیغه مبرس خوا ( ﷺ ) "

کچی پیغه مبرس خوايه ( ﷺ ) و خاتوو ( خدیجه ) ( ﷺ ) دایکيه تی .. پیش کوچ ( عتبه ی کوپری نه بی لهب ) ماره ی کرد .

پاش ئه وه ی نایه تی : ﴿ تَبَّتْ يَدَا أَبِي لَهَبٍ وَتَبَّ ﴾ ( ۱ ) سورة المسد <sup>۱</sup> . دابه زی باوکی به ( عتبه ی ) ی وت : سمرم له سمرت حرام بی ( واته : حاشات لی ئه که م ) ئه گهر کچی ( ﷺ ) ته لاق نه ده ی ، ئه ویش پیش گواستنه وه لی جیابوویه وه .

خاتوو ( رقیه ) له گهل دایک و خوشکه کانیدا موسلمان بوو پاشان پیشه و ( عوسمان ) خواستی .. ابن سعد ده لیت : له گهل ( عوسمان ) دا کوچیان کردوه ( همدوو کوچه که ی حبه شه ) .

پیغه مبرس خوا ( ﷺ ) فمرموویه تی : ( انما لاول من هاجر الى الله بعد لوط ) <sup>۲</sup> . واته : ئه و دوانه یه که مین که سن که بولای پهر و مردگاریان کوچیان کرد بیت ، له دوا ی لوط ( سه لامی خوا ی له سمر بیت ) .

له پیشه و ( عوسمان ) ، ( عبدالله ) ی بووه و به ( باوکی عبدالله ) ناویان ده ینا و که ته مهنی گه یشته شه ش سال که له شیریک دهنوگی له دم و چاوکی داو دم و چاوی و مره می کردو پییه وه وه فاتی کرد .

پاشان له دوا ی پیشه و ( عوسمان ) کوچی کرد بو مه دینه و له پیش جهنگی ( بهدر ) نه خوش که وت و پیغه مبرس خوا ( ﷺ ) ( عوسمان ) ( ﷺ ) ی له لا هیشته وه و له کاتیکدا موسلمانان له ( بهدر ) بوون وه فاتی کرد <sup>۳</sup> . رمزای خوا ی له سمر بیت .

<sup>۱</sup> - مانای نایه ته که : - ده سته کانی ئه بو له هب بشکین و پسوایت ، بی گومان هر پسوا ده بی .

<sup>۲</sup> - حافظ له ( الصحابه ) ( ۱۲ / ۲۵۸ ) به له فزیک تر هیناویه تی و گپراویه تیه وه بو ( ابن منده ) و

ده لیت : سنده که ی بی به لکه یه .

<sup>۳</sup> - ابن سعد ( ۸ / ۳۶ ) .

## " ۱۹ - نوم کلثوم ( ﷺ ) ، کچی پیغمه مبري خوا ( ﷺ ) "

مندالی چواره می پیغمه مبري نازیزه ( ﷺ ) .. و تراوه که ( عتیه ) ی کوپی ابی لهب ماره ی کردوه و دواتر لی جیا بوو ته وه .. نوم کلثوم موسلمان بووه و هیجره تی کردوه پاش پیغمه مبري خوا ( ﷺ ) .

کاتی خاتوو ( رقیه ) ی خوشکی وه فاتی کرد ، پیشهوا ( عوسمان ) هینای به کچیتی له مانگی ( ربیع الاول ) ی سالی ( ۲ ) ی کوچیدا و هیچ مندالی لی نه بووه . وه له شهعبانی سالی ( ۹ ) دا وه فاتی کردوه .

پیغمه مبري خوا ( ﷺ ) فمرموویه تی : ( لوکن عشرا لزوجهن عثمان ) نه گهر ده کچم بوايه يه که له دواي يه که ( عوسمان ) ماره ی ده کردن .. ( ابن سعد گیراوه تیه وه ) .

له ( انس ) هوه ، ده لیت : چاوم به پیغمه مبري خوا ( ﷺ ) که وت له ناو گوږه که ی ( نوم کلثوم ) دا دانیشتبوو فرمیسک له چاوه کانیدا ده هاته خواره وه <sup>۱</sup> .

پوون کردنه وه یه که : نه م پیاویه ته دژی نهو فمرمووده نیه که ده فمرمویت : ( ان المیت یعذب بکاء اهله علیه ) <sup>۲</sup> ، واته : مردوه کان به گریانی خانه واده که یان به سه ریانه وه ، نازار نه دریڼ .

ماموستای نه لبانی دهر باره ی نه م فمرمووده یه ده لیت : مه به ست گریان به ره هایي نیه ، به لکو گریانکی تایبه تی مه به سته نه ویش پو پو کردنه <sup>۳</sup> .

نووسر ، ده لیت : فمرمووده ی زوړیش هاتوه که باسی له گریانی پیغمه مبري خوا ( ﷺ ) و گریانی هاوه لان نه کات <sup>۴</sup> .

<sup>۱</sup> - صحیح / بخاری دهرمیتانی پو کردوه ( ۲ / ۱۲۶ ، ۱۲۷ ) و غیری نه ویش .

<sup>۲</sup> - صحیح / زانایان هاوده نګن له سهری .

<sup>۳</sup> - احکام الجنائز ( ۲۸ )

<sup>۴</sup> - پروانه کتبی ( الرسول بیکی ) چاپی ( دارالفجر للتراث ) ی نووسر .

## ۲۰ - سمیه کچی خطاب ( ﷺ )

خانمی بهرینز ( سمیه کچی خطاب ) ی ( مولا ) ی ئه بی حذیفه ی کوپر مغیره یه و دایکی عه ماری کوپی یاسره <sup>۱</sup>، هر زوو له مه که موسلمان بوو، یه کی بوو له وانه ی نازار نه درا له پیناوی بیروباوهره کیدا و به لام نهو له سهر ئاینه که ی جیگیر و دامه زاو بوو، تا جاری نه بو جهل رمیکی چه قاند ورگی و شهیدی کرد. نهو ئافره تیکی به ته من بوو وه یه که من شهید بوو له ئیسلامدا ( ﷺ ) ... <sup>۲</sup>، ( یاسری کوری عامر ) یش میزدی بوو. <sup>۳</sup>

د. محمود عماره ده لی ئه بی هه ست به قوولی نهو نه هاهمه تیه بکهین له چاوی (عمار) دا کاتی ده بینتی له بهرده میدا دایکی نه کوژری بی نه وه ی هیچی له ده ست بی بوی بکات. خو نه گهر یاسری باوکی له ژیر نازاردا گیانی سپارد بی نهوا چاره نووسی دایکی زیاتر بوی به نازار بوو وهک موسلمانیک و وهک عهره بیك، به لام نهو ته نها بیروباوهر (مبدأ) هکه خاوه نه که ی وایده کات له پیناویدا گیانیان به خشن. خوینهری بهرینز ئیستا نه م به لاو ناره حه تی یه گهره یه بهینهره پیش چاوی خوت ..

ئیستا هر که سی تاکه وشه یه ک بیستیت که شهرم و ناموسی بریندار بکات، بو داکوکی کردن له کهرامه تی ناماده یه گیانی به خشی رای گشتیش پالپشتی ده کهن .. هر هیچ نه بوو یاسا توله ی بو ده کاته وه .

به لام (عمار) به چاوی خوی دهستی غدر و ناپاکی ده بینیت که نه دا له دایکی و گوینی له ناله و هاواری دایکیه تی، به لام هیچ ده سه لاتیکی نیه و هیچ کاریکی پی ناکریت.

به لکو پیغمبره ی خوایش ( ﷺ ) له دوعا زیاتر هیچی تری له ده ست نایه ت بویان بکات .. به راستی به لاو نه هاته که له وکاته دا ئیدی گهره تره له وه ی مرؤة بتوانی خوی له بهرده میدا راگری .. به لام (عه مام) به سهر نهو نه هاهمه تی یه دا زال بوو، به بیروباوهری پته و لییه وه چووهر دهر، نه گهر چی مالئاوایی له باوکی و له دایکی کرد، به لام مانه وه ی بیروباوهر و عه قیده که ی بووه دلانه وه بوی <sup>۴</sup>.

<sup>۱</sup> - له بهشی ( پیاونیک له ده وه ی پیغمبره ی خوا ( ﷺ ) ) باسی ژانیان کرد .

<sup>۲</sup> - البدايه و النهايه ( ۲ / ۵۹ ) .

<sup>۳</sup> - نه میش له ژیر نه شکه نه دا شهید بوو .

<sup>۴</sup> - تأملات في السيره النبويه . لایهره ( ۷۶ ) .

## " ٢١ - جوهریه‌ی کچی حارث ( ﷺ ) "

### " گه‌وره‌ترین به‌ره‌که‌ت بوو بۆ هۆزه‌که‌ی "

دایکی ئیمانداران ، جوهریه‌ی کچی حارثی ضراری ( المصطلق ) یه .. سالی ( ٥ ) و له غه‌زه‌ی ( المریسع ) دا به‌ دیل گیرا .. و ناوی ( برّه ) بوو .. پێغه‌مبه‌ری خوا ( ﷺ ) ناوی گوپی بۆ ( جوهریه ) . وه‌ یه‌کی بوو له ئافه‌رته‌ پایه‌ به‌رزه‌کان .

له عائیشه‌وه ( ﷺ ) ، ده‌لیت : کاتی پێغه‌مبه‌ری خوا ( ﷺ ) دیله ئافه‌رته‌کانی ( بني المصطلق ) ی دابه‌ش کرد ، جوهریه‌ی کچی حارث به‌ تیروپشک بۆ ثابتی کوپی قه‌یسی کوپی الشمس یان بۆ کوپه‌مامیکی دهرچوو نه‌وه بوو جوهریه‌ی خۆی کرپه‌وه لی و هات بۆلای پێغه‌مبه‌ری خوا ( ﷺ ) و پێی وت : ئه‌ی پێغه‌مبه‌ری خوا ( ﷺ ) ، من جوهریه‌ی کچی حارثی کوپی ئه‌بی ضراری سه‌رۆک و گه‌وره‌ی هۆزه‌که‌یم .. خۆت ئه‌زانی ئیستا چیم به‌سه‌ردا هاتوو ، و که‌وتمه‌ تیروپشکی ثابتی کوپی قیسی کوپی شماس یان کوپه‌مامیکی ، و خۆم کرپه‌وه ، ئیستا هاتووم داوات لی ئه‌که‌م یارمه‌تیم به‌دی له دانی بری ( موکاته‌به‌که‌دا ) . فه‌رمووی : ( فهل لك خير من ذلك ؟ ) له‌وه‌ باشتر ناویت ؟ وتی : چی یه‌ ئه‌ی پێغه‌مبه‌ری خوا ( ﷺ ) ؟ فه‌رمووی : ( اقضى عنك كتابتك و اتزوجك ) واته‌ : بری ( مکاتبه ) که‌ت بۆ ده‌ده‌م و ماره‌ت ده‌که‌م . وتی : رازیم ئه‌ی پێغه‌مبه‌ری خوا ( ﷺ ) .

ده‌لیت : ئه‌م هه‌وآله‌ گه‌یشته‌ لای خه‌لک که‌ پێغه‌مبه‌ری خوا ( ﷺ ) جوهریه‌ی کچی حارثی کوپی ئه‌بی ضراری کردوو ته‌ خیزانی ، خه‌لک هه‌موو وتیان : بووینه‌ خزمی پێغه‌مبه‌ری خوا ( ﷺ ) .

ده‌لیت : هاوسه‌رگیری جوهریه‌ له‌گه‌ڵ پێغه‌مبه‌ری خوا ( ﷺ ) بووه‌ هۆی ئازاد کردنی سه‌د مال له‌ بنی المصطلق ، ئاگادارنیم هه‌یج ئافه‌رتیک نه‌وه‌نده‌ به‌ره‌که‌تی بۆ هۆزه‌که‌ی بوبیت<sup>١</sup> .

هه‌ر که‌ ( به‌نو المصطلق ) ئه‌م بالایی و گه‌وره‌یی یه‌یان له‌ ئیسلام و موسلمانان بینی هه‌موویان موسلمان بوون و ئیمانیان به‌ خواو پێغه‌مبه‌ره‌که‌ی هه‌ینا . هه‌ر ئه‌مه‌ش

<sup>١</sup> - صحیح : بخاری و مسلم گه‌نجاوه‌نه‌وه .



بوو ئاوات و ئامانجی پیغمبهری خوا ( ﷺ ) بۆسمر خستنی بانگه‌وازه‌که‌ی له‌ناو خه‌لکیدا .. جا چ خاوه‌ن رایه‌کی دانا بالآتره له‌م پابوچوونه‌ی سه‌رومرمان ( ﷺ )<sup>۱</sup>. وه ( ابن حجر ) له ( الاصحابه ) دا ( ۱۶۰ / ۲ ) ده‌لیت : که ( الحارث ) ی باوکیشی هاتوه بۆ مه‌دینه و موسلمان بووه .

### " پیغمبهری خوا ( ﷺ ) چەند وشەیه‌کی گشتگیری فیر ده‌کات "

له جویریهمه ، ده‌لیت : سه‌ر له‌به‌یانی یه‌ک پیغمبهری خوا ( ﷺ ) هات بۆلام ( ته‌سییحات )م ده‌کرد ، پاشان پۆیشته ده‌روه و نزیک نیومرۆ هاتوه فرمووی : ( اما زلت قاعده ؟ ) نه‌لیی هیشتا دانیشتانیت . وتم : به‌لی فرمووی : ( الا اعلمك كلمات لوعذلن هن عدلتهن ، أو وزن هن و زنتهن ، یعنی جمع ماسیحت ، سبحان الله عدد خلقه ، ثلاث مرات ، سبحان الله زنة عرشه ، ثلاث مرات ، سبحان الله رضا نفسه ، ثلاث مرات ، سبحان الله مداد كلماته ، ثلاث مرات ) .

فرمووی : ناتهوئ چەند وشەیه‌کت فیرکه‌م که نه‌گه‌ر له‌گه‌ل نه‌و وشانه‌ی تۆ دا کی‌شانه بکریت که له‌و کاته‌وه وتووته ، هاوسه‌نگ و یه‌کتا ده‌رده‌چن وشه‌کانیش نه‌مانه‌ن : " هینده‌ی ژماره‌ی دروستکراوانی خوا هینده‌ی خوا خو‌ی پی‌ی خوشه و نه‌ندازه‌ی سه‌نگینی ته‌ختی پیروزی و هینده‌ی مه‌ره‌که‌بی وشه‌کانی زاتی خو‌ی پاک و پیگه‌ردی و سوپاس و ستایش بۆ په‌رومردگار ..

### " وه‌فاتی "

پاش گه‌شتیکی پاک و ژیا‌نیکی پرێدارانه له ژێر سایه‌ی ئالای ئیسلامدا .. خاتوو جویریە سالی ( ۵۰ ) وه‌فاتی کرد ( ﷺ ) .

<sup>۱</sup> - زوجات النبي الطاهرات و حكمة تعد و هن / ماموستا / محمد محمود الطواف ( ۷۴ ، ۷۵ ) .

" ۲۲ - سوودهی کچی زمعه ( ﷺ ) "

" بهلام من حمز نه کهم له ریزی خیزانه کانی توڊا زیندوو

بکریمهوه "

کی یه ؟

دایکی ئیمانداران ( سوودهی کچی زمعهی کوپی قیس ی قورهیشی عامری ) یه و یه کهمین ئافرهت بوو پیغمبهری خوا ( ﷺ ) له دوی خاتوو خدیجه ( ﷺ ) هینای . خانمیکی پایه بهرز و خانه دان بوو ... یه که مجار خیزانی ( سکرانی کوپی عامر ) بوو له گهلیدا کوچیان کرد بو حبه شه ، بهم کوچهشی بنه ماله کهی توپر کرد . نهوه بو که له هیجرت گه رایه وه ، هاوسمه کهی ( پرهمتهی خوی لی بیت ) وه فاتی کرد ، کهیه کی بوو له پشتیوانه چاکه کان بو پیغمبهری خوا ( ﷺ ) به مردنی ( سووده ) ی به بی پشت و هاو دهم به جی هیشت .. تا پیغمبهری خوا ( ﷺ ) هینای و ته مهنی ( سووده ) نهو کاته ( ۵۵ ) سال بوو ..

" چیت دهوئیت "

پوژان تیپهرین و ( سووده ) له گهل پیغمبهری خوا ( ﷺ ) مایه وه ، بهلام پیغمبهری خوا ( ﷺ ) له بهر چهند هؤکاریک وای بینی که ته لاقی بدات . ئیتر چی پرووی دا ؟

قاسم ی کوپی نه بی به ززه ، ده لیت :

پیغمبهری خوا ( ﷺ ) هوالی ته لاقدان ( سووده ) ی پی گه یاند سووده له سهر پیگه کهی دانیشیت و وتی : سویندت نه دهم بهو کهسهی و حی بو ناردویت ، بوچی ته لاقت دام ؟ ئایا خوا فرمانی پی کردویت ؟

فهرمووی : نه خیر .

وتی : دهی سویندت ددهم به خوا بمگه پینهره وه ( راجعنی ) ، خو من هیچ پیویستم به پیاوانی یه ، بهلام حمز نه کهم له ریزی خیزانه کانتدا زیندوو بکریمه وه .

پیغه مبه‌ری خوا ( ﷺ ) گیرایه وه . ده‌لێت : منیش ئه‌و پۆژانه‌ی که سه‌ره‌ی من بوو  
پیغه مبه‌ری خوا ( ﷺ ) له‌لام بمینیتته‌وه ئه‌مدایه ( عائشه )<sup>۱</sup> .

به‌لێ : دایکی ئیمانداران .. جا چ شانازی یه‌ک خۆی ده‌دا له‌م شانازی یه .. که له  
پۆژی هه‌لسانه‌وه دا وه‌ک هاوسه‌ری کو‌تا پیغه مبه‌ری مرو‌فایه‌تی ( ﷺ ) هه‌شر بکرییت  
.. خوشیت لی بیت .

خاتوو عائشه‌ش ( ﷺ ) ئه‌م چاکه‌یه‌ی ( خاتوو سو‌ده ) ی له‌ بیر نه‌نه‌کرد له  
عائیشه‌وه ، ده‌لێت هه‌یچ ئافره‌تی‌ک نه‌بوو ئه‌وه‌نده‌ی ( سو‌ده ) هه‌ز بکات من له‌ جی‌گه‌ی  
ئه‌وا بم ( فی مسل‌ا‌خ‌ها ) ئافره‌تی‌ک بو جو‌ره‌ توندی یه‌کی بوو ( حده ) وه‌ کاتی‌ک چوو به  
ته‌مه‌ندا سه‌ره‌که‌ی خۆی له‌لای پیغه مبه‌ری خوا ( ﷺ ) به‌خشی به‌ من<sup>۲</sup> . خاتوو سو‌ده  
( ﷺ ) له‌ سه‌رده‌می پی‌شه‌وا عه‌مری کو‌ری خه‌تاب‌دا وه‌فاتی کرد<sup>۳</sup> .

<sup>۱</sup> - دانه‌پاله‌که‌ی ( صحیح ) ه ، به‌لام ( مرسل ) ه . ابن سعد ( ۸ / ۵۴ ) .

<sup>۲</sup> - صحیح / مسلم ده‌ره‌ینانی بۆ کردووه ( ۱۴۶۲ ) .

<sup>۳</sup> - بخاری له ( تاریخ ) ( ۱ / ۴۹ ، ۵۰ )

## " ۲۳ - میمونہ کی کچی حارث (رضی اللہ عنہ )

" له هه موومان له خواترستره و له هه موومان زياتر

په يوه ندى خزمایه ندى به جى دينيت "

فهرمايشتيكى عائشه (رضی اللہ عنہا)

پیناسی : مهيمونه كچی حارث ی كوپى حمزى .. هيلالى يه . خيزانى  
پیغمبرى خوا (ﷺ) و خوشكى (ام فہزل) ی خيزانى (عباس) و پورى (خالدی  
كوپى و هليد ، و پورى (ابن عباس) ه ، پژای خويان له سمر بيت .  
وه له خانمان بوو ..

مجاهد دهليت : ناوى (بهره) بوو ، پیغمبرى خوا (ﷺ) گوږى بو (ميمونه) .  
له پيشدا و پيش ئيسلام مهسعودى كوپى عهمرى شه قهفى هيناي و پاشان لى  
جيابويه وه .

دواتر (ابو رهم ی كوپى عبدالعزى) هيناي و هميش مرد .. نهوجا پیغمبرى  
خوا (ﷺ) له دواى ليپوونه وه له نهجامدانى (عمره القضاء) له سالى (۷) دا و له  
مانگى (ذي العقدة) دا هيناي .

له (على كوپى عبدالله ی كوپى عباس) وه ، دهليت : كاتى پیغمبرى خوا  
(ﷺ) ويستى بچيت بو مهكه له سالى (القضية) <sup>۲</sup> دا ، (ئوسى كوپى خولى) و (ابا  
رافع) ی نارده لای (عباس) ئهويش مهيمونه ی پى دا له پيگا وشتره كانيان لى ون بوو  
چهند پوژنيك له (رايع) مانه وه تا پیغمبرى خوا (ﷺ) له (قودهيد) پييان گهيشه و  
له و كاته دا حوشتره كانيان دوزيبووه وه له گه ليدها رييان كرد هه تا گه يشته مهكه  
پیغمبرى خوا (ﷺ) يه كيكي نارده لای (عباس) و له لای باسى كرد ، خاتوو  
مهيمونه (كارى خوى دابويه دهست (عباس) وه (ﷺ) ئهويش دواى داخوازى كردنى

<sup>۱</sup> - وانه سالى پيکه وتن (پيکه وتنى حوده بيبه ، (وه رگير) رحيق المختوم ص ۲۵۲ .

<sup>۲</sup> - حاكم دهرمينانى بو كرووه (۲۰ / ۴) دهليت (صحيح الاسناد) ه . زهه بيش هارپايه .

له‌لایه‌ن پێغه‌مبه‌ری خوا وه ( ﷺ ) ، پێیدا <sup>١</sup> .. ئه‌میش دوایه‌مین ئافره‌ت بوو پێغه‌مبه‌ری خوا ( ﷺ ) هێنانی .. وه‌ که‌سیکی دنیا نه‌ویست و خواپهرست بوو .

مامۆستا رشید رهما ، په‌حمه‌تی خۆی له‌سه‌ر بی‌ت ، ده‌لی‌ت : ( هاتوه‌ که‌ مامی پێغه‌مبه‌ری خوا ( ﷺ ) ، ( عباس ) هانی داوه‌ بیهێنیت ( بی‌خوازیت ) و هه‌ر ئه‌ویش دوا‌ی وه‌رگرتنی مۆله‌تی ( می‌مونه ) ماره‌ی کردوون ، خۆ ئه‌گه‌ر ( عباس ) ( ﷺ ) له‌ ه‌اوسه‌رگیری یه‌ به‌رژه‌وه‌ندی یه‌کی مه‌زنی به‌دی نه‌کردبایه‌ ئه‌م هه‌موو چاودێری یه‌ی له‌ مه‌ی‌مونه‌ نه‌ئکه‌رد له‌ پێناوی پازی کردنی خێزانه‌که‌یدا ) .

هه‌روایش بوو ، به‌رژه‌وه‌ندی گه‌وره‌ له‌م ه‌اوسه‌رگیریه‌دا نزیک بوونه‌وه‌ی پێغه‌مبه‌ری خوا ( ﷺ ) بوو له‌ هۆزی ( هیلالی ) یه‌کان ، ئه‌وه‌ بوو ئه‌م پیاوه‌تی و جوامی‌ری و هانایه‌یان له‌لا به‌نرخ و گه‌وره‌ بوو ، بۆیه‌ پۆل پۆل ده‌هاتنه‌ پیزی ئیمانداران و بوونه‌ پالپشت و پشتیوان و هاوده‌می پێغه‌مبه‌ری خوا ( ﷺ ) .

کاتی پێغه‌مبه‌ری خوا ( ﷺ ) خواستی ، خاتوو ( مه‌ی‌مونه ) به‌ سالا‌ چوو بوو ، ئیتر خۆینه‌ری به‌رێژ هه‌یج شوینه‌وارێک بۆ حمز و ئارمه‌زو له‌م جو‌ره‌ ه‌اوسه‌رگیری یه‌ دابه‌دی ئه‌که‌یت ؟

به‌لکو ئه‌مه‌ گه‌وره‌یی و به‌زه‌یی پێغه‌مبه‌ری خوا ( ﷺ ) نیشان ئه‌دات له‌لایه‌ک و له‌لایه‌کی تریشه‌وه‌ سیاسه‌ت و لی‌زانی و زیره‌کی ئه‌و نیشان ئه‌دات ...

خۆ ئه‌گه‌ر پێغه‌مبه‌ری خوا ( ﷺ ) هه‌یج شوینه‌وارێک یان نیشانه‌یه‌کی بۆ حمزو ئارمه‌زو هه‌مبایه‌ له‌ ه‌اوسه‌رگیری یه‌کانیدا که‌ هه‌موویان بی‌وه‌ژن بوون بی‌جگه‌ له‌ ( عائشه ) ، ئه‌وا ده‌چوو کچانی هاوته‌مه‌نی خۆی ماره‌ ئه‌کرد وه‌ هه‌موانیش به‌ ئاواتی ئه‌وه‌ بوون که‌ خزمایه‌تی له‌گه‌ڵ ئه‌و زاته‌ خۆشه‌ویست و له‌ دلا‌ جی‌گیر و به‌رێزه‌دا بکه‌ن ، به‌لام ئه‌و زۆر له‌وه‌ بال‌ت‌ره‌ که‌ بانگه‌وازی حمز و ئارمه‌زو وه‌لام‌بداته‌وه‌ هه‌زار جار حاشا بۆ پێغه‌مبه‌ری خوا ( ﷺ ) و هه‌موو مرقایه‌تی و لوتکه‌ی په‌وشت و پیاوه‌تی .. له‌و قسه‌ پوچ و بی‌ بنه‌مایانه‌ی دو‌ژمنانی ئیسلام ده‌یده‌ن به‌ گوێی خه‌لکی‌دا .. به‌راستی ئه‌و زاتیکی پارێزراو و ( معصوم ) له‌ هه‌موو گونا‌هه‌یک <sup>٢</sup> .

<sup>١</sup> - طبقات / ابن سعد ( ٨ / ١٣٢ )

<sup>٢</sup> - زوجات النبي المطهرات ( ٨١ ، ٨٢ )

## " خاتوو ( میمونه ) ( ﷺ ) له‌به‌ره‌ی جه‌نگدا !! "

خانمی به‌رپز مه‌یمونه ش ( ﷺ ) له جه‌نگدا به‌شداری کرد تاوه‌کو شه‌یش به‌شی خوی بیچری له خه‌بات له پیناوی خوادا ، کاتی که خیزانی پیغه‌مبه‌ری خوا ( ﷺ ) بوو !! مه‌گهر خوای گه‌وره نا فه‌رموویت که : ﴿ ... وَفَضَّلَ اللَّهُ الْمُجَاهِدِينَ عَلَى الْقَاعِلِينَ أَجْرًا عَظِيمًا ﴾ سورة النساء ، آیه ( ۹۵ ) .

واته : خوا فه‌زل و پیز و پاداشتی گه‌وره و بی سنووری شه‌و تیکوشه‌ره موجه‌یدانه‌ی داوه به‌سه‌ر شه‌و دانیش‌توانه‌دا ( که نه‌چوون بو شه‌ر ) .  
که‌واته شه‌و پیویستی به‌و پاداشته مه‌زنه هه‌یه !!

له غه‌زه‌ی ( تبوک ) دا خاتوو ( میمونه ) له پیزی خه‌باتکاراندا بوو ، تیماری برینداره‌کانی نه‌کرد و دلنه‌وایی نه‌خوشه‌کانی نه‌کردن و له پیناوی خوادا باشت‌رین خه‌باتی نه‌کرد .

وتراوه که شه‌و ( ﷺ ) یه‌که‌م ئافره‌ت بووه تیپیکی له ئافره‌تان پیکه‌وه ناوه بو به‌ده‌مه‌وه چوونی برینداران و هه‌لسان به‌شه‌ری خه‌باتکاران له مه‌یدانی شه‌ردا ، شه‌وه بوو له میانه‌ی خه‌باتیدا به‌تیریک له تیره‌کانی دوژمن پیکرا له کاتی‌کدا ئاوی بو برینداره‌کان ده‌گواسته‌وه ، و شه‌گهر سوژی خودا نه‌بوایه ، ده‌یکوشت .

## " وه‌فاتی "

پاش شه‌وه‌ی خاتوو ( مه‌یمونه ) له پێوره‌سمه‌کانی ( حه‌ج ) بوویه‌وه له ئیحرامدا سه‌ری تاشی ، و کاتی وه‌فاتی کرد تازه مووی سه‌ری هات‌بوونه‌وه <sup>۱</sup> ، له ( یه‌زیدی کوپی

---

<sup>۱</sup> - دانه‌پاله‌کی ( صحیح ه ) / ابن سعد ده‌ری مه‌تاوه ( ۸ / ۱۲۸ ) له یه‌زیدی کوپی نه‌حه‌مه‌ده‌ی ارنووط ده‌لئت : له‌وانه‌یه میمونه ( ﷺ ) شه‌وه‌ی پی نه‌گه‌یشتی که نابی ئافره‌ت له ( حه‌ج ) دا سه‌ری بتاشیت ، به‌لکو کورتی ده‌کاته‌وه .. ابو داود ( ۱۹۴۸ ) له فه‌رموده‌ی ( ابن عباس ) ده‌ره‌یتانی کربووه ( که ئافره‌تان شه‌وه‌یان له‌سه‌ر نی یه که سه‌ریان بتاشن ، به‌لکو شه‌وه‌یان له‌سه‌ر که قژیان کورت که‌نه‌وه ) ( حافظ ) یش له ( التاخیص ) دا نیسناده‌کی به ( حسن ) داناوه ( ۴ / ۲۶۱ ) سیر ( ۲ / ۲۴۲ ) . په‌راویز

ئەصم (هه) ، دەلیت : هەر له ژیر ئەو که پرده ناشتمان و سپاردەمان کرد که پیغمبری خوا (ﷺ) تیايدا گواستیهوه ، ئەوه بوو سەری له (حهج) تاشیبوو .. من و ابن عباس چووینه ناو گۆرەکهی<sup>۱</sup> .

له (عطاء) هه ، دەلیت : میمونه (ﷺ) له چۆلەوانیدا وهفاتی کرد ، من و (ابن عباس) چووین بە دەمیوه ، وتی : ئەگەر تابوتە که یان بەرز کردەوه ، مەیهه ژینن و مەخزینن<sup>۲</sup> .

له ریوایەتیکی تر داها توه ابن عباس (ﷺ) فرمویەتی : " له گەلیدا میهرەبان بن ، ئەو دایکتانە " .

### " پیاوه لدان "

خاتوو عائیشە (ﷺ) پاش وهفاتی میمونه (ﷺ) فرموی : " ئەوا مەیمونه رویشت .. والله .. له هەموومان له خواترس بوو ، وه له هەموومان زیاتر پەيوەندی خزمایەتی به جی ئەهینا<sup>۳</sup> ! "

<sup>۱</sup> - حاکم دەرپهتیاوه ، و دەلیت : ( صحیح الاسناد ) ه و زههه بيش هاوپایه ( ۴ / ۳۱ ) .

<sup>۲</sup> - حاکم دەرپهتیاوه ، و دەلیت : ( صحیح الاسناد ) ه ( ۴ / ۳۲ ) و زههه بيش هاوپایه .

<sup>۳</sup> - جانه پالەکهی ( حسن ) ه / حاکم دەرپهتانی بۆ کرپوه ( ۴ / ۳۲ ) و ارنووط به ( حسن ) دایناوه ،

سیر ۲ / ۲۴۴ ) .

" ۲۴ - نوم وهرقهی کچی حارث ( ﷺ ) "

" له گهلمان وهرن با سهردانی نهو شهید به بکهین "

فرموده ی پیروز

کیه ؟

هاوولی پایه بهرن ، نوم وهرقهی کچی عبدالله ی کوپی حارث ی نه نصاری یه  
موسلمان بوو ، بهیعتی دا به پیغمبهری خوا ( ﷺ ) .

ابن الجوزی ، ده لیت : ( ابن الحصین ) به ئیساندیک له نوم وهرقهی کچی عبدالله  
ی کوپی حارثه وه هوالی پی داوین که قورثانی کوکردوته وه ( ﷺ ) و پیغمبهری  
خوا ( ﷺ ) فرمانی پی کردوه که نیمامه تی بو خانه واده که ی خو ی بکات وه  
بانگیبزیکی هه بوو ، و نیمامه تی بو خانه واده که ی ده کرد .<sup>۱</sup>

وه ههر له وه وه ، له نهکی یه وه له دایکیه وه ( نوم وهرقهی کچی عبدالله ی کوپی  
حارث ی نه نصاری یه وه : - پیغمبهری خوا ( ﷺ ) سهردانی نه کرد و به ( شهیده )  
ناوی نه برد .. وه نهو قورثانی کو ده کرده وه .

پیغمبهری خوا ( ﷺ ) کاتی غه زای به دری نه جامدا ، نوم وهرقه پی و ت :  
موله تم بده ، نهی پیغمبهری خوا ( ﷺ ) با له گه لتان بیم و تیماری برینداره کانتان بکه  
و به دم نه خو شه کانه و بهم ، به لکو خوا شه هاده تم پی به خشیت . نهویش فرموی : ( إن  
الله عزوجل مهد لك الشهاده ) .

بنگومان خوی پهر مردگار شه هاده تی پی به خشیت .. نه وه بوو پیغمبهری  
خوا ( ﷺ ) فرمانی پی کرد بوو که نیمامه تی بو بنه ماله که ی بکات .. تا جاریک له  
نویردا که نیزه کیکی و غولامیکی کوشتیان له سهرده می جینشینایه تی پیشه و ( عمر ) دا  
( ﷺ ) ، و تراوه که نوم وهرقه که نیزه ک و غولامه که ی خو ی کوشتیان عمریش ( ﷺ )

<sup>۱</sup> - فرموده ی ( حسن ) ، صحیح ی سونه ته کانی ( ابی داود ) ( ۵۵۲ ) و نه لسانی ده لیت : ( حسن ) ه .



فهرمووی : به‌راستی پیغه مبه‌ری خوا ( ﷺ ) راستی فهرموو که ده‌یوت : وهرن باسهردانی ( الشهيدة ) بکه‌ین<sup>۱</sup> ... " په‌حمه‌تی خوا‌ی له‌سهر بی‌ت .

وه له‌ لای ( ابی داوود ) هاتوو له‌ ئوم وهره‌قه‌وه ، ده‌لیت : کاتی پیغه مبه‌ری خوا ( ﷺ ) چوو بو به‌ر ، پی‌وت : نه‌ی پیغه مبه‌ری خوا ( ﷺ ) ، با منیش بيم له‌گه‌لتان بو مه‌یدانی شهر ، له‌وی تیماری برینداره‌کان بکه‌م ، به‌لکو خوا شه‌هاده‌تم پی‌بیه‌خشی ، نه‌ویش فهرمووی : " قري في بيتك ، فإن الله تعالى يرزقك الشهاده " له‌ ماله‌که‌ی خوتدا بمینه‌ره‌وه ، بی‌گومان خوا شه‌هادتت پی‌ده‌به‌خشی . له‌به‌ر نه‌وه به‌ ( شه‌هید ) بانگ ده‌کرا .

ده‌لیت : نه‌و قورئان خوین بوو ، موله‌تی له‌ پیغه مبه‌ری خوا ( ﷺ ) وهرگرت که له‌ ماله‌که‌یدا بانگیژیک دانی و بانگی بو بدات ، ده‌لیت : که‌نیزه‌کیک و غولامیکی له‌ ماله‌که‌یدا هه‌بوو ، جاریک به‌ قوماشیک له‌ لۆکه‌ ده‌میان گرت هه‌تا خنکا و پاشان بو‌ی دهرچوون ، که‌ پوژ بوویه‌وه ( عمر ﷺ ) ، وتاری بو خه‌لکه‌که‌ دا و فهرمووی : هر که‌س زانیاری له‌ شوینی نه‌و دوانه‌ هه‌یه‌ یان بینویه‌تی ، با بیانیه‌ینیت بو‌م ، نه‌وه بوو فهرمانی کرد له‌ خاچیان دان ، و بوونه‌ یه‌که‌مین له‌ خاچدراو له‌ مه‌دینه‌دا<sup>۲</sup> .

<sup>۱</sup> - صفه الصفوه ( ۲ / ۵۱ ) .

<sup>۲</sup> - فهرمووده‌ی ( حسن ) صحیح سنن ابی داود ( ۵۵۲ ) ، نه‌لبانی ده‌لیت : ( حسن ) .

" ۲۵ - نوم خلاد ( ﷺ ) "

" له دواى تو تهى پیغمبرى خوا ( ﷺ ) "

هرچى مینه تى به ناسانه "

نوم خلاد ، خیزانی هاوړلى پایه بهرن ( عمرى کوږى جموح )<sup>۱</sup> . " نوم خه لاد ( ﷺ )  
( لگه ل هاوسره کى و کوږه کى و براکه کى و براکه ایدا چوون بو شهرى ثوحود ، و کاتى  
هرسیکیان شهید بوون هم هاوړله پایه بهرن به سر و شتره که یوه هلیگرتن و بهرو  
مهدینه بهرې کهوت ، و له ریگا عائشه ، ( ﷺ ) ی پی گه یشت به نوم خلادى فرموو :  
دیاره که هوالث پییه ، دنگ و باس چیه ؟ نوم خلادیش ( ﷺ ) فرموو : سه باره  
به پیغمبرى خوا ( ﷺ ) نهو سوپاس بو پهروردگار سه لامته ، و له دواى شهید  
هرچى کاره سات هیه ناسانه ، وه خواى گوره له موسلمانان چند شهیدیکى برده وه  
بولاى خو ، عائشیش ( ﷺ ) فرموو : نه مانه کین ؟ ( هوالى له شهیده کان پرسى )  
وتى : براکه م و کوږه که م ( خلاد ) و هاوسره که م عمرى کوږ جموح ) ن ، عائشه  
فرموو : نهى بو کوپیان نه بیت ؟ وتى : بو مهدینه و لهو سپارده یان نه که م ، پاشان  
و شتره که گیر بو ، نه توانى برده وام بى له ری کردندا ، که چى کاتى پووی خوشتره کى  
و هرگیرا بهرو و مهدانى جهنگه که خوشتره که به په له پویش ، وه پیغمبرى خوا  
( ﷺ ) لهو مایه وه تا شهیده کانى سپارده کرد ، و پاشان فرموو : ( تراقوا فی الجنة :  
عمر و ابن الجرح و ابنك خلاد ، و اخوك عبدالله ) واته : هرسیکیان عمرى کوږى جموح و  
کوره که ت ( خلاد ) و ( عبدالله ) ی برایش له به هشت پیکه وهن ..

نوم خلادیش وتى : نهى پیغمبرى خوا ( ﷺ ) داوا له پهروردگار بکه منیش  
بکاته هاوړلى نه وان ، شهید دواى بو فرموو .. بهو نه دازه ، به پیوهرى هست  
کردن به بهر پرسى ایتى و بهرگه گرتنى دهر نه نجامه کانى ، نافرته خه باتکار نارامى  
له سر نه هلو یست و میخته ته هره گوره یه گرتووه ، وه بوو ته نیشانیك له  
نیشانه کانى هیز ، و له ناستى بهر پرسى ایتى نیمان دا بوو بهو نارامگرى یه و بهو به یانه

<sup>۱</sup> - باسى ژيانيمان له بهشى پياوانى دهورى پیغمبرى خوا ( ﷺ ) کرد .

جوانه‌ی وینه‌ی نهو ( تحدى ) ئیسلامی یه‌ی نیشانی دوژمندا که بووه دپکک له گه‌روویاندا تاوه‌کو واننه‌زانن به‌و سه‌رکه‌وتنه چاوه‌ر واننه‌کراو و رڤینه‌ریان موسلمانانیاں له‌ناو بردووه ...

خوینه‌ری به‌رپز له به‌هیزی ئه‌م ده‌روونه ورد به‌ره‌وه ، له جوانی ئه‌م دهر بپینه‌ی ئوم خه‌لاد ورد به‌ره‌وه : ( أما رسول الله فصالح ) سه‌باره‌ت به پیغه مبرى خوا ( ﷺ ) نه‌وا سه‌لامه‌ته ...

جا چ سه‌لامه‌تی یه‌ک هه‌یه بو ئوممه‌ت به‌بى سه‌لامه‌تی سه‌رکرده‌یه‌کی به‌ ئیمانی به‌هیز ، که ئوممه‌تیکی له‌گه‌ل بیت له‌ کاتی نه‌هات و دژواریدا به‌و وینه‌یه پشتی بگرن . وه‌ کاتی پیغه مبرى خوا ( ﷺ ) مژده‌ی نه‌وه‌ی پى دهاد که شه‌هیده‌کانی له به‌هه‌شتدان ، سوژ و شه‌وقی ده‌بزوی بو‌ هاوپیه‌تی یان له به‌هه‌شتدا ، وه‌ک چو‌ن له‌مه‌یدانی جه‌نگدا له‌ گه‌لیاندا بوو .

به‌راستی هه‌ر نه‌ته‌وه‌یه‌ک ئه‌م باوه‌ره پته‌وه‌ی هه‌بیت و ئه‌م پریاره‌ی دابیت .. هه‌رگیز نامریت<sup>۱</sup> . وه به‌ ژیا‌نی ئه‌م هاوه‌له چاکه‌خوازه ، کتیبه‌که‌مان ته‌واو ده‌بیت .

" وَالْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي بِنِعْمَةِ تَمَّ الصَّالِحَات "

<sup>۱</sup> - نحو اسره بلا مشکل د . محمود عماره ( ۱۹۵ - ۱۹۹ ) به‌ده‌ستکارییه‌وه .

## " كۆتايى "

پاش ئەم كايە پىرۆزە ..

لەگەل پىششەنى پياوچاكانى ئوممەت و ھەئىزىراوان .. وامان بىنى كە : -

" خىۋى پەرۋەردگار بۇ گەياندىنى پەيامەكەى ، لە مەۋقەكان بەرئىزىرتىن نەژاد و لايقىرتىن فېكىر و بۇچوون و پاكىرتىن و بە تواناىرتىننى پەئىزىرتىن ، و لە ناۋ ئىنگەيەكدا پرواندوونى كە بە گەۋرە پياوان دەۋرەدراۋە ، بەو جۆرە بۇزۇبۇنەۋەى بانگەۋازى ئاينى لە پياۋانىكەۋە كە ئەۋە پلەۋ پاىيەيان بىت .. شىتەكە لە جىئى خۇيدايە ، چۈنكە كارى گەۋرە ھاۋتاي گەۋرە پياۋان و ئافرىقاتى مەزىنە ...

ۋە ئاساندنى خىۋى پەرۋەردگار بە خەلكى و پىنىشاندىيان بۇ سەر پىنگاى راست و كىرەنەۋەى گىرى دەروونى و كۆمەلەيەتى يەكانيان لە شەرىعەتى خۋادا ، ھەموۋ ئەمانە پىۋىستىيان بە كەسانى شايستە ھەيە ، بە بەھرە و ئەھلىيەت نەك بە قەسە .. لەبەر ئەۋەيە ابن مسعود دەئىت : ( خەلكى ھالىيان باشە مادەم زانست لە گەۋرەكانيان ۋەرگىن ، خۇ ئەگەر لە بچۈكەكانيان و پياۋ خراپەكانيان زانست ۋەرگىن .. تيا دەچن )

مەبەست لە گەۋرەكان ئەۋانەن كە خاۋەنى لاشەيەكى زل و خاۋەن سامانىكى زۆر و پىشەۋ كارىكى سامناك بن ..

بەئىكۈ گەۋرەكان لە دىدى ئىبنو مسعوددا ئەۋانەن كە خاۋەنى ھىمەتتىكى بى سنوور و مافدۆستىكى بالا و عىفەتتىكى ديار و بەرچاۋ پرونىەكى راست و دلىكى پاكىن ... بۇى ھەيە لە پىشەۋايان بن بۇى ھەيە لەۋان نەبن ، ۋە بۇى ھەيە دەۋلەمەندىن ، بۇيشى ھەيە نەدارىن .. ۋە ئەۋانە پارە و پىگەشتىكى تىيەپ بوۋە لەلايان و ھەرگىز توخنى بەھا تايىبەتەكانيان ناكەۋىت و بە ھىچ شىۋەيەك شوئىن لەسەريان دانانىت <sup>۱</sup> .

ھاۋەلانى پىغەمبەرى خوا ( ﷺ ) بەو جۆرە بىريان كىرەۋەتەۋە ، ۋە ھالى ئەم ئوممەتەش باش نايتت بەۋە نەيتت كە ھالى پىششەنەكانى باش كىرەۋە . خىۋى پەرۋەردگار يارمەتىمان بدات بۇ شوئىن كەۋتنيان و لە خراپەى ( داھىنان - ابتداع ) بمانپارىزىت ...

﴿ ... وَآخِرُ دَعْوَانَا أَنِ الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ ﴾

سەدىوسف مەمۇد ئابۇعزىز

ذوالعقدە ۱۴۱۹ كۆچى ، مارس ۱۹۹۹ م .

ۋەرگىز : ۱۱ / نىسان / ۲۰۰۸ زائىنى



(( پیوست ))

لایه

بابه

به شی یه که م

- ۷ " چاکه و فهزنی هاو دلاَن (رمزای خویان لی بیت) "
- ۱۵ " پیاوانیک له ددوری پیغمبر خوا ( ﷺ ) "
- ۱۵ ۱ - نه بویه گری صدیق ( ﷺ )
- ۳۶ ۲ - عومهری کوری خه تاب ( ﷺ )
- ۶۶ ۳ - عوسمانی کوری عه فان ( ﷺ )
- ۸۰ ۴ - علی کوری نه بی تالیب ( ﷺ )
- ۹۸ ۵ - ته لجهی کوری عبیدالله ( ﷺ )
- ۹۹ ۶ - زوبیری کوری عه ووام ( ﷺ )
- ۱۱۲ ۷ - نه بو عوبه یدهی کوری جه راح ( ﷺ )
- ۱۱۸ ۸ - عبدالرحمن ی کوری عوف ( ﷺ )
- ۱۲۵ ۹ - سه عدی کوری نه بی وه قاص ( ﷺ )
- ۱۳۷ ۱۰ - سه عیدی کوری زهید ( ﷺ )
- ۱۴۳ ۱۱ - حمزه ی کوری عبدالمطلب ( ﷺ )
- ۱۵۴ ۱۲ - به رانی کوری مالک ( ﷺ )
- ۱۵۹ ۱۳ - عبدالله ی کوری مسعود ( ﷺ )
- ۱۷۲ ۱۴ - عبدالله ی کوری عباس ( ﷺ )
- ۱۸۰ ۱۵ - نه بو دردء ( ﷺ )
- ۱۸۶ ۱۶ - قه تاردی کوری نعمان ( ﷺ )
- ۱۸۸ ۱۷ - عامری کوری فهیره ( ﷺ )
- ۱۹۰ ۱۸ - بلالی کوری رباح ( ﷺ )

- ١٩٤ - عبدالله ی کوپری عه مری کوپری حرام ( ﷺ )
- ١٩٧ - عه مری کوپری جموح ( ﷺ )
- ٢٠١ - نه بو دوجانه ( ﷺ )
- ٢٠٥ - مصعبی کوپری عمیر ( ﷺ )
- ٢٠٩ - جعفری کوپری ابی تالیب ( ﷺ )
- ٢٢٠ - نه بو ذمیری غه فاری ( ﷺ )
- ٢٢٨ - عومهیری کوپری نه بی وقاص ( ﷺ )
- ٢٣٠ - ثابتی کوپری ده حداح ( ﷺ )
- ٢٣٤ - نه بو ته تحه ی نه نصاری ( ﷺ )
- ٢٣٩ - معاذی کوپری جبل ( ﷺ )
- ٢٤٩ - سه عدی کوپری معاذ ( ﷺ )
- ٢٥٨ - عوسمانی کوپری مظعون ( ﷺ )
- ٢٦٣ - حودهیر ( ﷺ )
- ٢٦٦ - ابوسه له مه ( ﷺ )
- ٢٧١ - ( سالم ) مه ولای ( ابی حذیفه ) ( ﷺ )
- ٢٧٤ - ابو حذیفه ی کوپری عوتبه ( ﷺ )
- ٢٧٨ - ابو سفیانی کوپری حارث ( ﷺ )
- ٢٨٢ - عه مزاری کوپری یاسر ( ﷺ )
- ٢٨٨ - سه لمانی فارسی ( ﷺ )
- ٣٠٠ - عبدالله ذوالجبادین ( ﷺ )
- ٣٠٣ - زهیدی کوپری حارثه ( ﷺ )
- ٣٠٨ - عبدالله ی کوپری رواحه ( ﷺ )
- ٣١٢ - خالدی کوپری سعید ( ﷺ )

- ۳۱۳ - ۴۲ - عہ لائی کوری حضرمی ( ﷺ )
- ۳۱۶ - ۴۳ - ابوہریرہ ( ﷺ )
- ۳۲۴ - ۴۴ - خباب ی کوری الارت ( ﷺ )
- ۳۲۸ - ۴۵ - عبداللہ ی کوری عمر ( ﷺ )
- ۳۳۸ - ۴۶ - جلیبیب ( ﷺ )
- ۳۴۱ - ۴۷ - طفیل ی کوری عہ مری دوسی ( ﷺ )
- ۳۴۳ - ۴۸ - خبیب ی کوری عدی ( ﷺ )
- ۳۴۷ - ۴۹ - زیدی کوری خہ تاب ( ﷺ )
- ۳۴۹ - ۵۰ - ثابتی کوری قیس ( ﷺ )
- ۳۵۳ - ۵۱ - عباسی کوری عبدالمطلب ( ﷺ )
- ۳۵۹ - ۵۲ - حارثہ ی کوری نعمان ( ﷺ )
- ۳۶۱ - ۵۳ - ابو موسای نہ شعہری ( ﷺ )
- ۳۶۷ - ۵۴ - ابو نہ یوی نہ نصاری ( ﷺ )
- ۳۷۰ - ۵۵ - زہیدی کوری ثابت ( ﷺ )
- ۳۷۶ - ۵۶ - نہ بوقہ تادہ ی نہ نصاری ( ﷺ )
- ۳۸۰ - ۵۷ - عمران ی کوری حصین ( ﷺ )
- ۳۸۳ - ۵۸ - جریری کوری عبداللہ ( ﷺ )
- ۳۸۷ - ۵۹ - ابو نہ علبہ ی خوشنی ( ﷺ )
- ۳۹۰ - ۶۰ - معاویہ ی کوری ابی سوفیان ( ﷺ )
- ۳۹۷ - ۶۱ - سہ عدی کوری عبید ( ﷺ )
- ۴۰۰ - ۶۲ - عہ مری کوری عاص ( ﷺ )
- ۴۰۶ - ۶۳ - محمدی کوری مہ سلہ مہ ( ﷺ )
- ۴۱۱ - ۶۴ - خالدی کوری ولید ( ﷺ )



- ۴۲۰ - طلیحہی کوری خویلید ( ﷺ )
- ۴۲۶ - عکاشہی کوری محسن ( ﷺ )
- ۴۳۲ - نہ بو لبابہی کوری عبدالمنذر ( ﷺ )
- ۴۳۷ - کعب ی کوری مالک ( ﷺ )
- ۴۴۷ - نعمانی کوری مقرر ( ﷺ )
- ۴۵۴ - سہ عدی کوری ربیع ( ﷺ )
- ۴۶۰ - عبداللہ ی کوری حرافہ ( ﷺ )
- ۴۶۵ - خزیمہ ی کوری ثابت ( ﷺ )
- ۴۶۷ - عبداللہ ی کوری سلام ( ﷺ )
- ۴۷۳ - حہ کیم ی کوری حزام ( ﷺ )
- ۴۷۷ - عبداللہ ی کوری عہ مری کوری عاص ( ﷺ )

### بہشی دووہم

- ۴۸۵ " ژئیانی نافرہ تانی دموری پیغہ مہری خوا ( ﷺ )
- ۴۸۶ ۱ - خدیجہ ی کچی خویلید ( ﷺ )
- ۴۹۴ ۲ - فائیمہ ی کچی اسد ( ﷺ )
- ۴۹۷ ۳ - ( فاطمہ ) ی کچی پیغہ مہری خوا ( ﷺ )
- ۵۰۳ ۴ - نوم عمارہ ( ﷺ )
- ۵۰۷ ۵ - نہ سمانی کچی یہ زید ( ﷺ )
- ۵۱۱ ۶ - نوم سولہ یم ( ﷺ )
- ۵۱۶ ۷ - نوم حہرامی کچی ملحان ( ﷺ )

- ۵۱۷ ۸ - ( زینه ب ) ( ر.ع.ه ) ... دایکی نیمانداران
- ۵۲۶ ۹ - نوم چه بییه ... دایکی نیمانداران ( ر.ع.ه )
- ۵۲۹ ۱۰ - نوم نه یمه ن ( ر.ع.ه )
- ۵۳۱ ۱۱ - چه فسه ی دایکی نیمانداران ( ر.ع.ه )
- ۵۳۵ ۱۲ - خاتوو صه فیه ی پوری پیغه مبه ری خوا ( ر.ع.ه )
- ۵۳۷ ۱۳ - نه سمانی کچی عمیس ( ر.ع.ه )
- ۵۳۹ ۱۴ - نه سمانی کچی نه بی به کر ( ر.ع.ه )
- ۵۴۵ ۱۵ - عانیشه ی دایکی نیمانداران ( ر.ع.ه )
- ۵۵۹ ۱۶ - نوم شریک ( ر.ع.ه )
- ۵۶۰ ۱۷ - صفیه ی دایکی نیمانداران ( ر.ع.ه )
- ۵۶۲ ۱۸ - رقیه ( ر.ع.ه ) ی کچی پیغه مبه ری خوا ( ر.ع.ه )
- ۵۶۳ ۱۹ - نوم کلثوم ( ر.ع.ه ) ، کچی پیغه مبه ری خوا ( ر.ع.ه )
- ۵۶۴ ۲۰ - سمیه کچی خباط ( ر.ع.ه )
- ۵۶۵ ۲۱ - جوده یریه ی کچی حارث ( ر.ع.ه )
- ۵۶۷ ۲۲ - سوده ی کچی زمعه ( ر.ع.ه )
- ۵۶۹ ۲۳ - میمونه ی کچی حارث ( ر.ع.ه )
- ۵۷۳ ۲۴ - نوم و مره قه ی کچی حارث ( ر.ع.ه )
- ۵۷۵ ۲۵ - نوم خلاد ( ر.ع.ه )
- ۵۷۷ "کوتایی"
- ۵۷۸ (( پیرست ))

له چاودروائی شلم بهرهمه ساله دا بن

له چاپ و دیزاین دا...

السراج المنير في ترتيب احاديث (صحيح الجامع الصغير)  
التذهيب في أدله (متن الغاية و التقريب)

له وهرگيران دا...

تسهيل فهم شرح الطحاوية

(الف سوال و جواب في شرح العقيدة الطحاوية)

نوسینی: ابن أبي العز الحنفي

ناماده کردنی: د. خالد بن ناصر بن سعيد ال حسين الغامدي

له بلاوگراوه کانی کتیبخانه ی ومفای